विषयः	पृष्ठांकः

इति बृहज्जातकस्य विषयानुक्रमणिका समाप्ता.

श्रीलक्ष्मीकान्ताय नमः ।

अथ

बृहज्जातकं वराहमिहिराचार्यप्रणीतं

उत्पलकृतसंस्कृतटीकासमेतम् ।

श्रीगणेशाय नमः ।

ब्रह्माजशंकररवींदुकुजज्ञजीवशुक्रार्कपुत्रगणनाथगुरून्प्रणम्य ॥ यःसंग्रहोर्कवरलभविशुद्धबुद्धेरावंतिकस्यतमहंविवृणोमिकृत्स्नम् ॥ १ ॥ यच्छास्त्रंसविताचकारविपुलैःस्कंधैस्त्रिभिर्ज्योतिषांतस्योच्छित्तिभयात्पुनःकलियुगेसंसृत्ययोभूतलम् ॥ भूयःस्वल्पतरंवराहमिहिरव्याजेनसर्वंव्यधादित्थंयंप्रवदंतिमोक्षकुशलास्तस्मैनमो भास्वते ॥ २ ॥ वराहमिहिरोदधौसुबहुभेदतोयाकुलेग्रहर्क्षगणयादसिप्रचुरयोगरत्नोज्ज्वले ॥ भ्रमंतिपरितोयतोलघुधियोर्थलुब्धास्ततःकरोमिविवृतिप्लवंनिजाधियाहमत्रोत्पलः ॥ ३ ॥ इह शास्त्रेकानिसंबंधाभिधेयप्रयोजनानिभवंतीत्युच्यंते । वाच्यवाचकलक्षणः संबंधः वाच्योऽर्थोवाचकः शब्दः अथवोपायोपेयलक्षणः संबंधः उपायस्त्विदंशास्त्रमुपेयोयद्विज्ञानम् अथवा आब्रह्मादिविनिःसृतमिदंवेदांगमिति संबंधः राशिस्वरूपहोराद्रेष्काणनवांशकद्वादशभागत्रिंशद्भागपरिज्ञानग्रहस्वरूपग्रहराशिबलाबलवियोनिजन्माधानपरिज्ञानजन्मकालविस्मापनप्रभावकथनारिष्टायुर्दायदशांतर्दशाष्टकवर्गकर्माजीवराजयोगसनाभयोगचंद्रयोगाद्विग्रहादियोगप्रव्रज्याराशिशीलदृष्टिफलभावफलाश्रयप्रकीर्णानिष्टयोगस्त्रीजातकनिर्याणनष्टजातकद्रेष्काणगुणरूपमभिधेयम् । लोकानां प्राक्कर्मविपाकव्यंजकत्वं प्रयोजनम् । सत्पात्रशुभाशुभकथनादिहलोकपरलोकसिद्धिरितिप्रयोजनम् । किमेभिरुक्तैरित्यत्रोच्यते यस्मान्नृणां श्रोतॄणांसंबंधाभिधेयप्रयोजनकथनाच्छास्त्रविषये श्रद्धा जायत इति । तथाचोक्तमत्रार्थे सिद्धिः श्रोतृप्रवृत्तीनांसंबंधकथनाद्यतः । तस्मात्सर्वेषु शास्त्रेषुसंबंधःपूर्वमुच्यते ॥ किमेवात्राभिधेयंस्यादितिपृष्टस्तुकेनचित् । यदिनप्रोच्यते तस्मै फलशून्यंतुतद्भवेत् ॥ सर्वस्यैवहिशास्त्रस्यकर्मणोवापिकस्यचित् । यावत्प्रयोजनं नोक्तंतावत्तत्केनगृह्यते ॥ इति ॥ कस्यास्मिञ्छास्त्रेऽधिकारइत्यत्रोच्यते । द्विजस्यैव ।

यतस्तेनषडंगोवेदोध्येतव्यो ज्ञातव्यश्च । कान्यंगानीत्युच्यंते । शिक्षाकल्पोव्याकरणं निरुक्तंज्योतिषागतिः । छंदसांलक्षणंचैवषडंगोवेदउच्यतइति ॥ तथाचोक्तभंगे । वेदाहियज्ञार्थमभिप्रवृत्ताःकालानुपूर्वाविहिताश्चयज्ञाः । यस्मादिदंकालविधानशास्त्रंयोज्योतिषंवेदसवेदयज्ञानिति । ज्योतिःशास्त्रंवेदांगमेव । ननुकुतोज्योतिःशास्त्रस्यवेदांगत्वमुक्तम् । तदुच्यते ॥ चंद्रसूर्योपरागसंक्रांतिव्यतीपातवैधृतगजच्छायैकादश्यमावास्यादिपुण्यकालकथनात् यज्ञानांकालव्यंजकत्वात् । अन्येषांश्रुतिस्मृतिपुराणोक्तानांकर्मणांकालकथनाच्चास्यवेदांगत्वमेव ॥ तथाचभास्करसिद्धांते ॥ वेदास्तावद्यज्ञकर्मप्रवृत्तायज्ञाः प्रोक्तास्तेतुकालाश्रयेण ॥ शास्त्रादस्माद्कालबोधो यतःस्याद्वेदांगत्वंज्योतिषस्योक्तमस्मात् ॥ १ ॥ शब्दशास्त्रंमुखंज्योतिषंचक्षुषी श्रोत्रमुक्तंनिरुक्तंचकल्पः करौ ॥ यातुशिक्षास्यवेदस्यसानासिकापादपद्मद्वयं छंदआद्यैर्बुधैः ॥ २ ॥ वेदचक्षुःकिलेदंस्मृतं ज्योतिषंमुख्यताचांगमध्येस्यतेनोच्यते ॥ संयुतोपीतरैः कर्णनासादिभिश्चक्षुषांगेनहीनोनकिंचिन्नरः ॥ ३ ॥ तस्माद्द्विजैरध्ययनीयमेतत्पुण्यंरहस्यंपरमंचतत्त्वम् ॥ योज्योतिषंवेत्तिनरःससम्यग्धर्मार्थमोक्षाँल्लभतेयशश्च ॥ ४ ॥ सतामयमाचारोयच्छास्त्रप्रारंभेष्वभिमतदेवतायाः प्रसादात्तन्नमस्कारेणतत्स्तुत्यातद्भक्तिविशेषेण चाभिप्रेतार्थसिद्धिंवांछति । तदयमप्यावंतिकाचार्यःश्रीवराहमिहिरनामाद्विजोऽर्काल्लब्धवरप्रसादो ज्योतिःशास्त्रसंग्रहकृद्गणितस्कंधादनंतरंहोरास्कंधंचिकीर्षुरशेषविघ्नोपशांत्यर्थं भगवतः सूर्यादात्मगामिनींवाक्सिद्धिंशार्दूलविक्रीडितेनाह-

मूर्तित्वेपरिकल्पितःशशभृतोवर्त्माऽपुनर्जन्मनामात्मे-
त्यात्मविदांक्रतुश्चयजतां भर्तामरज्योतिषाम् ॥
लोकानांप्रलयोद्भवस्थितिविभुश्चानेकधायःश्रुतौ-
वाचंनःसददात्वनेककिरणस्त्रैलोक्यदीपोरविः ॥ १ ॥

मूर्तित्वेइति । सरविर्भगवानादित्योनोऽस्मभ्यंवाचंगिरंददातुप्रयच्छतु।कीदृशोरविः अनेककिरणः । नएकःकिरणोयस्यासावनेककिरणःप्रभूतरश्मिःसहस्ररश्मिरित्यर्थः । पुनः किंभूतःत्रैलोक्यदीपःत्रयोलोकास्त्रैलोक्यं भूर्भुवःस्वराख्यं तत्रदीपः प्रकाश्यसाधर्म्यात् । तथामूर्तित्वेपरिकल्पितःशशभृतः शशंप्राणिविशेषंबिभर्त्तिधारयतीतिशशभृच्चंद्रमास्तस्यमूर्त्तित्वेपरिकल्पितः शशिनोमूर्तिरादित्य इति पर्यवस्थापितः यतोजलमयश्चंद्रःप्रकाशशून्यःप्रोक्तःतस्मिंस्तरणिकिरणप्रतिफलनादितरस्य ज्योत्स्नाप्रसरविस्तरः।यस्माद्युक्तमाचार्येणैवबृहत्संहितायाम्। नित्यमधःस्थस्येंदोर्भाभिर्भानोः सितंभवत्यर्धम्॥ स्वच्छाययान्यदसितं कुंभस्येवातपस्थस्य॥ १॥त्यजतोर्कतलंशशिनःपश्चादवलंबतेयथाशौक्ल्यम्॥ दिनकरवशात्तथेंदोःप्रकाशतेधःप्रभृत्युदयः॥ २॥ सलिलमयेशशिनिरवेर्दीधितयोमूर्छितास्तमोनैशम्॥

क्षपयंतिदर्पणोदरनिहिताइवमंदिरस्यांतरिति ॥ तथा च भास्करासिद्धांते ॥ तरणिकिरणसंगादेषपीयूषपिंडोदिनकरदिशिचंद्रश्चंद्रिकाभिश्चकास्ति। तदितरदिशिवालाकुंतलश्यामलश्रीर्घटइवानिजमूर्तिच्छाययैवातपस्थः॥इति। तथाचवेदे सुषुम्नः सूर्यरश्मिश्चंद्रमा इति। अथवाशशिभृतइतिपाठः। शशिभृतोमहादेवस्यमूर्त्तित्वेपरिकल्पितः। यतोसौभगवानष्टमूर्तिः क्षितिजलपवनहुताशनयजमानाकाशसोमसूर्याख्याइत्यष्टमूर्तयस्तस्यमहादेवस्यातो माहेश्वरीमूर्तिरादित्यइति। शशिभृतइति साधुपाठः। तथा वर्त्माऽपुनर्जन्मनां नपुनर्जन्म विद्यतेयेषान्तेऽपुनर्जन्मानोमुक्तास्तेषांवर्त्म मार्गः मोक्षद्वारमित्यर्थः यतोद्विविधोमार्गः देवयानाख्यः पितृयाणाख्यश्च। तत्रपितृयाणमार्गद्वारभूतश्चंद्रमाः येनस्वर्गगामिनः स्वर्गगच्छंति। मोक्षद्वारंसूर्यः। यतः सूर्यमंडलंभित्त्वामोक्षभाजो भवंतिमोक्षद्वारं गच्छंतीति। तथाचश्रीभारतेभगवान्व्यासः। स्वर्गद्वारंप्रजाद्वारंमोक्षद्वारं त्रिविष्टपमिति। आत्मेत्यात्मविदाम् आत्मानंविदंतिजानंतीत्यात्मविदो योगिनस्तेषांसैवात्माचित्तत्वम्। तेजोरूपीप्राणरूपेणहृदयांतरस्थितः। तथाचश्रुतिः सूर्यआत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति। जगतोजंगमस्यतस्थुषः स्थावरस्य सूर्यएवात्मा ॥ ऋतुश्चयजताम्। यजमानानांसएवक्रतुर्यज्ञः। यतउक्तंमनुना ॥ अग्नौप्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते। आदित्याज्जायतेवृष्टिर्वृष्टेरन्नंततः प्रजा इति। भर्तामरज्योतिषाम् अमरादेवाः ज्योतींषिग्रहनक्षत्रादीनितेषांभर्ताप्रभुः प्रधानइत्यर्थः। यतः सर्वेएवदेवयोनयस्तस्योपस्थानंकुर्वंति ग्रहनक्षत्राणां चकेवलं तद्दर्शनेनित्योदयास्तमयाः। यतउक्तम्। तेजसांगोलकः सूर्योग्रहर्क्षाण्यंबुगोलकाः। प्रभावंतोहिदृश्यंतेसूर्यरश्मिप्रदीपिताइति ॥ एवंगुणाधिक्यादमरज्योतिषांप्रभुः लोकानांप्रलयोद्भवस्थितिविभुरिति। लोकाः भूर्लोकादयस्तेषां प्रलयेविनाशेउद्भवेउत्पत्तौ स्थितौपालने। विभुर्विष्णुः भगवतोऽतीतवर्तमानभाविकालत्रयपरिच्छेदचिह्नभूतत्वात्। चशब्दोत्रावधारणे। अनेकधायः श्रुतौ श्रुतौ वेदेयोऽनेकधानिकप्रकारैः पठ्यते। तथा चश्रुतिः इंद्रंमित्रंवरुणमग्निमाहुरथोदिव्यः ससुपर्णोगरुत्मान्। एकंसद्विप्राबहुधावदंत्यग्निंयमंमातरिश्वानमाहुरिति ॥ १ ॥

भूयोभिः पटुबुद्धिभिः पटुधियांहोराफलज्ञप्तयेशब्दन्यायसमन्वितेषुबहुशः शास्त्रेषुदृष्टेष्वपि॥होरातंत्रमहार्णवप्रतरणेभग्नोद्यमानामहंस्वल्पंवृत्तविचित्रमर्थबहुलं शास्त्रप्लवंप्रारभे ॥२॥

अधुनास्य शास्त्रस्यपरप्रणीतत्वादानर्थक्यं परिजिहीर्षुरन्यशास्त्रेभ्योस्यगुणवत्त्वंप्रदर्शयन्छार्दूलविक्रीडितेनाह। भूयोभिरिति। होरायास्तंत्रंहोरातंत्रम् अथवा होराएवतंत्रंहोरातंत्रंतदेवमहार्णवोदुष्पारत्वात् तंत्र्यतेतार्यतेयेनार्थस्तत्तंत्रम्। अहंहोरातंत्रमहार्णवप्रतरणेभग्नोद्यमानांशास्त्रप्लवंप्रारभे। होरातंत्रमेवमहार्णवो महासमुद्रस्तत्प्रतरणेप्रतरणविषयेभग्नोद्यमानांभग्नोत्साहानांशास्त्रप्लवंप्रारभेकरोमि। शास्त्रमेव प्लवः शास्त्रप्लवस्तंशास्त्रप्ल-

वम् । यथाप्लवस्तितीर्षूणापरपारगमनमाशुसंपादयति । तथेदमपिहोरातंत्रमहार्णवप्रतरणे भग्नोद्यमानामित्यस्यप्लवेनसाधर्म्यम् । केनकृतेहोरातंत्रमहार्णवप्रतरणेभग्नोद्यमानामित्यत्राह । भूयोभिरिति । भूयोभिर्बहुतरैः । किंभूतैः पटुबुद्धिभिः पटुः पट्वी-बुद्धिर्येषांतेपटुबुद्धयः प्रचुराः प्रज्ञास्तैः । शास्त्रेषुदृष्टेषुचिरंविचारितेषुसत्स्वपि । किंभूतेषु । शब्दन्यायसमन्वितेषु । शब्दानांन्यायः शब्दन्यायः मीमांसा । तदुक्तम् ॥ शब्दानामेवसाशक्तिस्तर्कोयंः पुरुषाश्रयइति । अथवाशब्दाश्चन्यायाश्चशब्दन्यायाः श-ब्दोर्थवान्न्यायोमीमांसातैः समन्वितेषुसंयुक्तेषु । किमेकवारंदृष्टेषुनेत्याह बहुशइति । बहुशः बहून्वारान्व्याससमासैर्बहुप्रकारैरचितेष्वित्यर्थः । किमर्थं दृष्टेषु । पटुधियां हो-राफलज्ञप्तये चतुरबुद्धीनांहोराफलावबोधनाय । प्राक्तनकर्मविपाकोहोरा होरायाः फलं होराफलं तस्यज्ञप्तिस्तत्फलंशुभाशुभं तज्ज्ञानाय । किंभूतंशास्त्रप्लवं स्वल्पं लघुग्रंथम् । पुनः किंभूतं वृत्तविचित्रम् । वृत्तैः शार्दूलविक्रीडितप्रभृतिभिर्विचित्रंरम्यं तस्मात्स्वल्प-तयैवास्यगुणवत्त्वम् । यतस्तेषामत्राप्युद्यमभंगोनभवति स्वल्पमित्यनेनग्रहणधारणसुखतां प्रदर्शयति । तथाच हस्तिवैद्यकरोवीरसेनः ॥ समासोक्तस्यशास्त्रस्यसुखंग्रहणधारणे ॥ वृत्तविचित्रमित्यनेनसूक्ततांप्रदर्शयति । ननु स्वल्पशास्त्रस्यस्वल्पार्थतैवभविष्यतीत्याह । अर्थबहुलं बह्वभिधेयम् अतएवपूर्वविरचितशास्त्रेभ्योस्यगौरवम् । अन्यथाहिशास्त्रसंभवा-त्पुनरुक्ततादोषः स्यात् । एतदुक्तं भवति । प्रागभिहितशास्त्राण्यतिविस्तृतान्यतस्तेषु भग्नोद्यमास्तदर्थमहंशास्त्रप्लवंप्रारभे । ननुकदाचिदल्पप्रज्ञतयातेभग्नोद्यमास्तत्कुतोलब्धम् । यथापूर्वशास्त्राणांमहत्त्वाद्भग्नोद्यमास्तदर्थमिदमल्पमित्यतइदमाह । पटुधियामित्यनेनैत-त्प्रतिपादितंभवति नहितेबुद्धिहीनत्वात्तेषुशास्त्रेषुभग्नोद्यमाः किंतर्हि शास्त्रदोषादन्यथाऽ-त्रापितेषामुद्यमभंगः स्यात् ॥ प्लवमपिस्वल्पंचलघुवृत्तमदीर्घवृत्तं विचित्रंरम्यमर्थबहुलं वित्तपरिपूर्णमेवंविधंतितीर्षूणामातिसुखावहंभवतीति ॥ २ ॥

होरेत्यहोरात्रविकल्पमेकेवांछतिपूर्वापरवर्णलोपात् ॥
कर्मार्जितंपूर्वभवेसदादियत्तस्यपंक्तिसमभिव्यनक्ति ॥ ३ ॥

अधुना होराशास्त्रस्यपुराकृतकर्मविपाकव्यंजकत्वं वर्णद्वयपरिहारेण शब्दव्युत्पत्तिंप्रदर्श-यन्निंद्रवज्रयाह॥होरेति। होरार्थंशास्त्रंहोरातामहोरात्रविकल्पमेकेवांछंति। अहश्चरात्रिश्चाहो-रात्रंहोराशब्देनोच्यते।तस्यविकल्पोविकल्पना। एके अन्ये होरांवांछंतीत्यर्थः।कथमुच्यते । पूर्वापरवर्णलोपात् । अहोरात्रशब्दस्यपूर्वोवर्णोऽकारोऽपरवर्णश्चत्रकारस्तयोर्लोपमदर्शनं कृत्वाहोराशब्दोवशिष्यते। किमर्थं पुनरहोरात्रशब्दाद्धोराशब्दोव्युत्पाद्यतेइति अत्रोच्यते। मेषादयोद्वादशलग्नराशयोहोरात्रांतर्भूताः लग्नस्यचकालवशाज्ज्ञानम् । लग्नवशाच्छुभा-शुभज्ञानम् । अतोहोरात्राश्रयत्वात्तत एवहोराशब्दोव्युत्पाद्यते । एतदेवाचार्यस्या-प्यभिमतम् । यतः परमतमप्रतिषिद्धमनुमतमिति । तथाचसारावल्याम् । आद्यंतवर्ण-लोपाद्धोरास्माकं भवत्यहोरात्रात् । तत्प्रतिषिद्धः सर्वो ग्रहभगणश्चिंत्यते यस्मात् ।

किमस्यप्रयोजनमित्याह ॥ कर्मार्जितमिति । पूर्वभवेप्राग्जन्मनियत्सदादिशुभमशुभं मिश्रंचकर्मार्जितं तस्यपक्तिपाकंसम्यगभिव्यनक्तिप्रकटीकरोति । तथाचलघुजातके यदुपचितमन्यजन्मनिशुभाशुभंतस्यकर्मणः पक्तिम् । व्यंजयतिशास्त्रमेतत्तमसिद्रव्याणिदीपइवेति । ननुशुभस्याशुभस्यवावश्यंभाविनः किंव्यनक्ति । उच्यते । द्विविधं शुभाशुभं दृढकर्मोपार्जितमदृढकर्मोपार्जितंच । तत्रदृढकर्मोपार्जितस्यदशाफलंपाकक्रमेण व्यनक्ति । अशुभंदशाफलंज्ञात्वायात्रादेः परिहारः कर्त्तव्यः । शुभंज्ञात्वायात्रादेरातिशयेन दानम् अदृढकर्मोपार्जितस्याष्टकवर्गेणफलव्यक्तिः । तच्चाशुभंज्ञात्वाशांत्यादिभिरुपशमं नयेत् । तथाचयवनेश्वरः । यद्याद्विधानंनियतंप्रजानांग्रहर्क्षयोगप्रभवंप्रसूतौ ॥ भाग्यानितानीत्यभिशब्दयंतिवार्तानियोगेतिदशानराणाम् ॥ तदप्यभिज्ञैर्द्विविधं निरुक्तंस्थिराख्यमौत्पातिकसंज्ञितंच । कालक्रमाज्जातकनिश्चितंयत्क्रमोपसर्पिस्थिरमुच्यतेतत् ॥ सप्तग्रहाणांप्रथितानियानिस्थानानिजन्मप्रभवानिसद्भिः । तेभ्यःफलंचारग्रहक्रमस्थादद्युर्यदौत्पातिकसंज्ञितंतत् । अनेनास्थिरस्यशांत्यादिभिरुपशमः प्रदर्शितोभवति । उक्तंच भगवताव्यासेन । विहन्याद्दुर्बलंदैवं पुरुषेणविपश्चितेति ॥ ३ ॥

कालांगानिवरांगमाननमुरोहृत्क्रोडवासोभृतोवस्तिर्व्यंजनमूरुजानुयुगुलेजंघेततोंघ्रिद्वयम् ॥ मेषाश्विप्रथमानवर्क्षचरणाश्चक्रास्थितराशयोराशिक्षेत्रगृहर्क्षभानिभवनंचैकार्थसंप्रत्ययाः ४

अधुनाव्यवहारार्थंकालाख्यस्यपुरुषस्यमेषादिराशिपूर्वकंशिरःप्रभृत्यंगविभागंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥ कालांगानीति । कालस्यांगानिकालांगानितानिचमेषप्रभृतिराशयोनवर्क्षचरणानवभिर्ऋक्षचरणैर्नक्षत्रपादैःप्रमाणंयेषांते । अश्विप्रथमाः अश्विनीतःप्रभृतिनवनवनक्षत्रपादाएकैकस्यप्रमाणम् । मेषप्रभृतिराशयोश्विप्रथमैर्नक्षत्रपादैर्युक्ताइत्यर्थः । तथाभूताराशयो धातुरवयवाः । तथाचयवनेश्वरः द्वेद्वेसपादेभवनंगतेइति । तथाचभगवान्गार्गिः अश्विनीभरणीमेषः कृत्तिकापाद एव च । तत्पादत्रितयंब्राह्मंवृषः सौम्यदलंतथा ॥ सौम्यार्द्धमार्द्रामिथुनंत्वदित्याश्चरणत्रयम् । तत्पादःपुष्यमाश्लेषाराशिःकर्कटकःस्मृतः ॥ पित्र्यंभाग्यमथार्यम्णः पादःसिंहःप्रकीर्तितः । तत्पादत्रितयंकन्याहस्तश्चित्रार्धमेव च । तुलाचित्रादलंस्वातिर्विशाखाचरणत्रयम् । तत्पादंमित्रदैवत्यंज्येष्ठावृश्चिक उच्यते । मूलमाप्यं तथाधन्वीपादोविश्वेश्वरस्यच । तत्पादत्रितयंश्रोत्रंमकरोवासवंदलम् ॥ तद्दलंवारुणंकुंभस्तथाजाच्चरणत्रयम् । तत्पादएकोमीनः स्यादहिर्बुध्न्यंच रेवती ॥ चक्रास्थिताश्चक्रस्थिताः चक्रस्थिताराशयः अथवाचक्रवत्स्थिताः अनेकसंस्थानमेष।प्रदर्शितंभवति । तत्रकालाख्यस्यवरांगंशिरोमेषः आननंमुखं तद्वृषः उरोवक्षोमिथुनं तद्यंकुलीरःकर्कटः क्रोडमुदरंसिंहः वासोभृत्कटिः कन्या बस्तिर्नाभिव्यंजनयोरंतरे ... व्यंजनंयेनपुंस्त्वंव्यंज्यतेलिंगंतद्वृश्चिकः ऊरुयुगलंधन्वी जानुयुगलंमकरः जंघेद्वेकुं-

भः अंघ्रिद्वयंपादयुगलंमंनिझति । तथाचबादरायणः ॥ मेषःशिरोथवदनंवृषभोविधा-
तुर्वक्षोभवेन्नृमिथुनंहृदयंकुलीरः । सिंहस्तथोदरमथोयुवतिः कटिश्चबस्तिस्तुलाभृदथमे-
हनमष्टमंस्यात् । धन्वीचास्योरुयुगंमकरोजानुद्वयंभवति । जंघाद्वितयंकुंभःपादौमत्स्य-
द्वयंचेति । अस्यप्रयोजनम् । जन्मकालेयोराशिःपापग्रहाक्रांतः सकालाख्यस्यपुरु-
षस्ययस्मिन्नंगेस्थितस्तत्रांगेजातस्योपघातोवक्तव्यः । यत्रसौम्यःस्थितस्तत्रपुष्टिरिति ।
तथाचसारावल्याम् ॥ कालनरस्यावयवान्पुरुषाणांकल्पयेत्प्रसवकाले । सदसद्ग्रहसंयो-
गात्पुष्टान्त्सोपद्रवांश्चापीति ॥ राशिक्षेत्रमित्यादि । एषांचप्रत्येकस्यराशिरितिसंज्ञात-
स्यैवपर्यायनामानि क्षेत्रं गृहमृक्षंभं राशिश्चक्षेत्रंचगृहंचऋक्षं चभंचतानिराशिक्षेत्रगृहर्क्षभा-
निभवनंच गृहत्वाद्भवनग्रहणेसिद्धेयत्पुनर्भवनग्रहणंकृतंतत्सर्वेषांगृहपर्यायाणांग्रहणार्थम् ।
ऋक्षत्वादपिभग्रहणेसिद्धेयत्पुनर्भग्रहणं तेनैतद्दर्शयति । यत्रयत्रहोराशास्त्रेभग्रहणमृक्ष-
ग्रहणंवातत्रतत्रराशेरेवग्रहणंस्यान्न तु नक्षत्रस्य । एतेराश्यादयः शब्दाएकार्थसंप्रत्यया
एकार्थाभिधायका इत्यर्थः ॥ ४ ॥

**मत्स्यौघटीनृमिथुनंसगदंसवीणंचापीनरोश्वजघनोमकरोमृ-
गास्यः ॥ तौलीससस्यदहनाप्लवगाचकन्याशेषाःस्वनामस-
दृशाःखचराश्चसर्वे ॥ ५ ॥**

अधुनाराशीनांस्वरूपविज्ञानंवसंततिलकेनाह ॥ मत्स्याविति । मीनोराशिर्मत्स्यौम-
त्स्यद्वयमन्योन्यंपुच्छाभिमुखम् । एतत्तुकुतोलभ्यते । उच्यते । तस्यैवोभयोदयत्वात् ।
वक्ष्यतिच लग्नंसमेत्युभयतःपृथुरोमयुग्ममिति । घटीकुंभः स्कंधासक्तरिक्तघटधारी
पुरुषःकुंभः । मिथुनोनृमिथुनराशिर्मिथुनंनृमिथुनं स्त्रीपुमांसौ तन्मिथुनं सगदंसवीणं
पुमान्सगदः स्त्रीसवीणा । चापीनरोश्वजघनः धन्वीराशिश्चापीविद्यमानधन्वानरोऽश्वजघनः
अश्वस्तुरगस्तस्येवजघनंपादा यस्यसोश्वजघनः चतुष्पादित्यर्थः । मकरोमृगास्यः
मकरोराशिर्मकरएवसच मृगास्योमृगमुखः । तौलीत्यादि तुलाविद्यमानतुलःपुरुषः ।
कन्याकुमारीप्लवगानौकास्था ससस्यदहना सस्यंचदहनश्चतौसस्यदहनौताभ्यांसहवर्त-
तइतिससस्यदहना । शेषाराशयोमेषवृषकर्कटसिंहवृश्चिकाः स्वनामसदृशाः स्वसंज्ञा-
विहिताकृतयः । तद्यथा मेषोमेषः वृषोवृषभः कर्कटः कुलीरोजलचरप्राणी सिंहः
केसरी वृश्चिको वृश्चिकःकीटजातिः । तथाचसत्यः ॥ छागोवृषभोवीणागदाधरं
मिथुनमंभसिकुलीरः । सिंहःशैलेकन्यानौसंस्थादीपसस्यकरा ॥ पुरुषस्तुलाधरोवृश्चि-
कोथधन्वीनरोहयांत्यार्धः । मकरार्धंमृगपूर्वःकुंभीपुरुषोझषोमीनः । खचराश्चसर्वे सर्वे
द्वादशराशयः खचराः स्वेषुस्वेषुस्थानेषुचरंति यथादृष्टस्थाननिवासिनइत्यर्थः । तद्यथा
मेषवृषावारण्यौदिवा रात्रौ ग्राम्यौ मिथुनंग्राम्यः कर्कटोंबुचरः सिंह आरण्यः कन्या
दर्शितदेशविभागा तुलापण्यवीथिस्थः वृश्चिकःश्वभ्रचारी धन्वीग्राम्यः मकरस्य

पूर्वभागआरण्योन्योजलचरः कुंभोग्राम्यः मीनोजलचरइति । तथाचयवनेश्वरः ॥ आद्यःस्मृतोमेषसमानमूर्तिः कालस्यमूर्द्धागदितःपुराणैः ॥ सोजाविकासंचरकंदराद्रि-स्तेनाग्निधात्वाकररत्नभूमिः ॥१॥ वृषाकृतिस्तुप्रथितोद्वितीयः सवक्रकंठायतनंविधातुः ॥ वनाद्रिसानुद्विपगोकुलानांकृषीवलानामधिवासभूमिः ॥ २ ॥ वीणागदाभृन्मिथुनंतृतीयः प्रजापतेः स्कंधभुजांसदेशे ॥ प्रनर्तकोगायनशिल्पकस्त्रीक्रीडारतिद्यूतविहारभूमिः ॥३॥ कर्कीकुलीराकृतिरंबुसंस्थो वक्षःप्रदेशेविहितश्चधातुः ॥ केदारवापीपुलिनानिलस्यदे-वांगनारम्यविहारभूमिः ॥ ४ ॥ सिंहश्चशैलेहृदयप्रदेशंप्रजापतेः पंचममाहुराद्याः ॥ तस्याटवीदुर्गगुहावनाद्रिव्याधावनीदुर्गवनप्रदेशाः ॥ ५ ॥ प्रदीपिकांगृह्यकरेणकन्या नौस्थाजलेषष्ठमितिब्रुवंति ॥ कालार्थधीराजठरंविधातुः सशाड्वलास्त्रीरतिशिल्पभूमिः ॥ ६ ॥ वीथ्यांतुलापण्यधरोमनुष्यः स्थितः सनाभीकटिबस्तिदेशे ॥ शुक्लार्थवीथ्या-पणपट्टनाध्वसार्थाधिवासोन्नतसस्यभूमिः ॥७॥ श्वभ्रोष्टमोवृश्चिकविग्रहस्तुप्रोक्तः प्रभोर्मे-ढ्रगुदप्रदेशे । गुहाबिलश्वभ्रविषाश्मगुप्तिर्वल्मीककीटाजगराहिभूमिः ॥ ८ ॥ धन्वी मनुष्योहयपश्चिमार्धस्तमाहुरूरूभुवनप्रणेतुः ॥ समास्थितव्यस्तसमस्तवाजिसुरास्त्रभृ-द्यज्ञरथाश्वभूमिः ॥ ९ ॥ मृगार्द्धपूर्वोमकरोंबुगार्धोजानुप्रदेशंतमुशंतिधातुः ॥ नदीव-नारण्यसरोद्यनूपश्वभ्राधिवासोदशमः प्रदिष्टः ॥ १० ॥ स्कंधेतुरिक्तः पुरुषस्यकुंभो जंघेतमेकादशमाहुरार्याः । शुष्कोदकाधारकुशस्यपक्षीस्त्रीशौंडिकोद्यूतनिवासभूमिः ॥ ११ ॥ जलेतुमीनद्वयमंत्यराशिः कालस्यपादौविहितौवरिष्ठौ ॥ सपुण्यदेवाद्विजती-र्थभूमिर्नदीसमुद्रांबुजयाधिवासः ॥ १२ ॥ प्रयोजनंहृतनष्टादिषुद्रव्यस्थानपरिज्ञानम् । उक्तंच राशिभ्यः कालदिग्देशोइति ॥ ५ ॥

क्षितिजसितज्ञचंद्ररविसौम्यासितावनिजाः सुरगुरुमंदसौरिगु-रवश्चगृहांशकपाः ॥ अजमृगतौलिचंद्रभवनादिनवांशविधि-र्भवनसमांशकाधिपतयः स्वगृहात्क्रमशः ॥ ६ ॥

अधुनाराशिनवमांशद्वादशांशाधिपांस्तोटकेनाह । क्षितिजसितज्ञेति । क्षितिजादयो ग्रहाः गृहपा अंशकपाश्च गृहाणांराशीनांमेषादीनांपतयः स्वामिनोभवंति क्षितिजोंगा-रकः समेषस्याधिपतिः । सितः शुक्रोवृषभस्य । ज्ञोबुधोमिथुनस्य । चंद्रः कर्कटकस्य । रविरादित्यः सिंहस्य । सौम्योबुधः कन्यायाः । सितः शुक्रस्तुलायाः । अवनिजोंगा-रकोवृश्चिकस्य । सुरगुरुर्बृहस्पतिर्धन्विनः । मंदः शनैश्चरोमकरस्य । सौरिः शनैश्चरः कुंभस्य । गुरुर्बृहस्पतिर्मीनस्येति । प्रयोजनं होरास्वामिगुरुज्ञवीक्षितयुताइत्यत्र एतएव नवांशाधिपतयः नकेवलंमेषस्यभौमोधिपतिः यावद्यस्मिन्राशौमेषनवांशकोदयोभवति तस्यापिभौमोधिपतिः । शेषाणामप्येवमेव । तेचनवांशकाः कथंभवन्तीत्याह । अज-मृगतौलिचंद्रभवनादिनवांशविधिरिति । अजोमेषः । मृगोमकरः । तौलीतुला । चंद्रभव-

नेकर्कटः । आदिनवांशविधिरिति प्रत्येकमभिसंबध्यते । तत्रैवमभिसंबंधोभिजायते अजादिमृगादि । तौल्यादि । चंद्रभवनादिनवांशविधिः सर्वराशीनांभवति । तत्राजादिनवांशविधिर्मेषस्य तेनमेषवृषमिथुनकर्कटसिंहकन्यातुलावृश्चिकधनुर्धराणांसंबंधिनोनवांशा मेषस्यभवंति । मृगादिर्वृषस्य तेनमकरकुंभमीनमेषवृषमिथुनकर्कटसिंहकन्यासंबंधिनोनवांशा वृषस्य । तुलादिमिथुनस्य तेनतुलावृश्चिकधनुर्मकरकुंभमीनमेषमिथुनानांसंबंधिनोनवांशाः मिथुनस्य । कर्कटादि कर्कटस्य तेनकर्कटसिंहकन्यातुलावृश्चिकधनुर्मकरकुंभमीनानांसंबंधिनोनवांशाः कर्कटस्य । एवंसिंहस्यमेषवत् । कन्याया वृषवत् । तुलाया मिथुनवत् । वृश्चिकस्यकर्कटवत् । पुनरपिधनुषो मेषवत् । मकरस्यवृषवत् । कुंभस्यमिथुनवत् । मीनस्यकर्कटवत् । तदुक्तंग्रंथांतरे ॥ मेषकेसरिधन्विनां मेषाद्यांशकाः स्मृताः । वृषकन्यामृगाणांचमकराद्यानवस्मृताः ॥ तुलामिथुनकुंभानांतुलाद्यानवकीर्तिताः । कर्कटालिझषाणांचकर्कटाद्यानवांशकाः इति ॥ प्रयोजनं स्तेनोभोक्तापंडिताद्याइत्यादि । भवनसमांशकाधिपतयः स्वगृहात्क्रमशइति भवनसमा अंशकाभवनांशकाः भवनानिद्वादशतत्समाअंशकाद्वादशांशकाइत्यर्थः । तेचप्रत्येकस्य राशेः स्वगृहादारभ्यगणनीयाः । तद्यथा मेषस्यमेषवृषमिथुनकर्कटसिंहकन्यातुलावृश्चिकधन्विमकरकुंभमीनानांसंबंधिनोद्वादशभागाभवंति तेभेषाद्यधिपतयः । एवंवृषस्य वृषाद्यामेषांताः । मिथुनस्य मिथुनाद्यावृषांताः । कर्कटस्यकर्कटाद्यामिथुनांताः । सिंहस्यसिंहाद्याः कर्कांताः । कन्यायाः कन्याद्याः सिंहांताः । तुलायास्तुलाद्याः कन्यांताः । वृश्चिकस्यवृश्चिकाद्यास्तुलांताः । धन्विनो धनुराद्यावृश्चिकांताः । मकरस्य मकराद्याधन्व्यंताः । कुंभस्यकुंभाद्या मकरांताः । मीनस्यमीनाद्याःकुंभांता इति ॥ प्रयोजनं चैषांतात्कालिकेंदुसहितोद्विरसांशकोर्घइत्यादि ॥ ६ ॥

कुजरविजगुरुज्ञशुक्रभागाः पवनसमीरणकौर्पिजूकलेयाः ॥
अयुजियुजितुभेविपर्ययस्थाःशशिभवनालिझषांतमृक्षसंधिः॥७॥

अधुनात्रिंशांशकाधिपतीन्पुष्पिताग्रयाह ॥ कुजेति । कुजोभौमःरविजःशनिःगुरुर्बृहस्पतिः ज्ञोबुधः शुक्रोभार्गवः एवंकुजरविजगुरुज्ञशुक्राणांक्रमेणभागाः पवनसमीरणकौर्पिजूकलेयाः तद्यथा पवनावायवःपंच पंचएवभागाःकुजस्य । ततऊर्ध्वं समीरणाः पंचैवरविजस्य [illegible]दश । अतऊर्ध्वंकौर्पिसंज्ञा ष्टष्टौगुरोः कौर्प्याख्योवृश्चिकःसचगणनयाष्टमः एवम[illegible]दश । ततःपरंजूकसंज्ञाःसप्तभागाबुधस्य । जूकसंज्ञातुलायाःसचगणनयासप्तमः [illegible]वंपंचविंशतिः । ततऊर्ध्वंलेयसंज्ञाःपंचशुक्रस्य लेयसंज्ञासिंहस्यसचगणनया पंचमः एवंत्रिंशत । किंसामान्येनेत्यतआह । अयुजियुजीति । अयुजिविषमराशौकुजादयोग्रहाःपवनादीनांभागानांयथाक्रमेणाधिपतयःतत्रमेषमिथुनसिंहतुलाधनुः कुंभानां विषमद्राशीनामेषक्रमः । युजितुभेविपर्ययस्थाः युजिसमराशौपवनादिभागाग्रहाश्चविपर्य-

यस्थाव्यत्ययेनतिष्ठंति। तद्यथा। तत्रादौ पंचशुक्रस्य ततःपरंसप्तबुधस्य एवंद्वादश। ततः परमष्टौजीवस्य एवंविंशतिः। ततःपरंपंचशनेःएवंपञ्चविंशतिः। ततःपरंपंचभौमस्य एवंत्रिंशत्। तत्रवृषकर्कटकन्यावृश्चिकमकरमीनाः समराशयः एवंत्रिंशद्भागाधिपतयःपंचताराग्रहाः । अत्रकेचिदाहुर्यथा । विपर्ययस्थाइत्यनेनानंतराणामेवपवनादिसंख्यानांभागानां विपर्ययेणभवितव्यं नव्यवहितानांकुजादीनां। तद्व्ययुक्तम्।यस्मात्तुशब्दोत्रपठ्यते सचकुजादिसमुच्चयार्थः । तथाचश्रुतकीर्तिः पंचाथपंचचाष्टौसप्तचपंचैवचौजभवनेषु । धरणिसुतमंदसुरगुरुबुधशुक्राणांक्रमेणांशाः ॥ पंचैवसप्तचाष्टौपंचचपंचाथयुग्मभवनेषु । भागाभार्गवशशिसुतसुरेज्यशनिभूमिपुत्राणामिति ॥ प्रयोजनं कन्यैवदुष्टात्रजतीहदास्यंसाध्वीसमायाकुचरित्रयुक्ता । भूस्यात्मजर्क्षेक्रमशोंशकेषुवक्रार्किजीवेंदुजभार्गवाणामित्यादि । शशिभवनालिझषांतमृक्षसंधिः अंतशब्दःप्रत्येकमभिसंबध्यते । शशिभवनांतमल्यंतं झषांतंचऋक्षसंधिः शशिभवनंकर्कटः अलिर्वृश्चिकःझषोमीनः एतेषामंतंनवमनवांशकं यत्र नक्षत्रराश्योर्युगपदवसानं तदृक्षसंधिः यस्मादाश्लेषांतेकर्कटकांतः । ज्येष्ठांतेवृश्चिकांतःरेवत्यंतेमीनांतइति एतदेवलोकेगंडांतमितिप्रसिद्धम् । उक्तंच अश्विनीपित्र्यमूलाद्यामेषसिंहहयादयः ॥ विषमर्क्षांतिबर्त्तेपादवृद्ध्यायथोत्तरमिति ॥ प्रयोजनंच संधौपापैःशशिनिचजडःस्यान्नचेत्सौम्यदृष्ट इति ॥ ७ ॥

क्रियताबुरिजितुमकुलीरलेयपाथोनजूककौर्प्याख्याः ॥
तौक्षिक आकोकेरोहृद्रोगश्चांत्यभं चेत्थम् ॥ ८ ॥

अधुनालोकव्यवहारार्थंमेषादीनांसंज्ञाःपर्यायाह ॥ क्रियेति ॥ इत्थमेवंप्रकारनामानोमेषाद्याराशयोज्ञेयाः । तद्यथा क्रियोमेषः ताबुरिर्वृषः जितुमोमिथुनः कुलीरः कर्कटः लेयःसिंहः पाथोनःकन्या जूकस्तुला कौर्प्याख्यो वृश्चिकः तौक्षिकोधन्वी आकोकेरोमकरः हृद्रोगःकुंभः अंत्यभंमीन इति । प्रयोजनंचगोसिंहौजितुमाष्टमौक्रियतुले इत्यादि ॥ ८ ॥

द्रेष्काणहोरानवभागसंज्ञास्त्रिंशांशकद्वादशसंज्ञिताश्च ॥
क्षेत्रंचयद्यस्यसतस्यवर्गोहोरेतिलग्नंभवनस्यचार्द्धम् ॥ ९ ॥

अधुनाग्रहस्यक्षेत्रहोराद्रेष्काणनवांशद्वादशभागत्रिंशद्भागानांवर्गसंज्ञाव्यवहारार्थमिंद्रवज्रयाह । द्रेष्काणेति । द्रेष्काणादयःषट्पदार्थाः स्वकीयग्रहस्यवर्गसंज्ञाः ॥ तत्रद्रेष्काणोराशित्रिभागः होराराश्यर्द्धं नवभागोनवांशकः एषासंज्ञायेषांतेतथा ॥ त्रिंशांशकस्त्रिंशद्भागः द्वादशांशोद्वादशभागः एतत्संज्ञिताश्च एषासंज्ञाख्यायेषांतेतथा यद्यस्यग्रहस्य क्षेत्रंराशिःसतस्यवर्गः । वर्गशब्देनात्रषड्वर्गः । एतेसर्वएवग्रहस्यात्मीयवर्गसंज्ञाःएवंषड्विकल्पोराशिःषट्स्वात्मीयेषुस्थितोवर्गस्थो भवति ननुग्रहवर्गस्यषड्विकल्पानसंभवंति ।

यतश्चंद्रार्कयोस्त्रिंशांशकाभावःभौमादीनां होराभावः तस्मात्पक्षेसंभवंति तेनपंचस्वात्मीयेषुस्थितोवर्गस्थः एतदप्युपलक्षणार्थम् । अतोयंथासंभवंत्र्यादिविकल्पस्थोग्रहोवर्गस्थ उच्यते । यस्माद्भगवान्गार्गिः । क्षेत्रंहोराथद्रेष्काणोनवांशोद्वादशांशकः । त्रिंशांशकश्चवर्गोयंसर्वस्यसमुदाहृतः ॥ त्र्यादिष्वपिपदार्थेषुस्थितः स्वेषुस्ववर्गगः ॥ पंचवर्गगतोप्येवंग्रहोभवतिनान्यथेति । प्रयोजनम् एकोपिवर्गोपगतोनराणांशुभोशुभोवापिचतुष्टयस्थः । वर्गोपिवास्योदयगोविनाशंबहुप्रकारंकुरुतेध्वगानामित्यादि ॥ होरालग्नयोः सहार्थमाह । होरेति । लग्नंभवनस्यचार्धमिति होरेतिलग्नमुच्यते । प्रयोजनं च होरास्वामिगुरुज्ञवीक्षितयुतेति । भवनस्यचराशेरर्द्धंहोरा । प्रयोजनम् मार्तंडेंद्वोरयुजिसमभेचंद्रभान्वोश्चहोरेति ॥ ९ ॥

गोजाश्विकर्किमिथुनाःसमृगानिशाख्याःपृष्ठोदयाविमिथुनाः कथितास्तएव॥शीर्षोदयादिनबलाश्चभवंतिशेषालग्नंसमेत्युभयतःपृथुरोमयुग्मम् ॥ १० ॥

अधुनाराशीनांरात्रिदिनसंज्ञात्वंपृष्ठोदयशीर्षोदयत्वंचवसंततिलकेनाह ॥ गोजेति । गोजाश्विकर्किमिथुनाः । गोशब्देनवृषउच्यते अजोमेषः अश्वोस्यास्तीत्यश्वीधन्वी कर्कीकुलीरः । मिथुनःप्रसिद्धः एतेगोजाश्विकर्किमिथुनाः समृगाः मृगेणमकरेणसहिताःषड्राशयोनिशाख्यारात्रिबलसंज्ञाः पृष्ठोदयाविमिथुनाः त एवरात्रिसंज्ञाविमिथुनाःमिथुनवर्जिताःपृष्ठोदयसंज्ञाभवंति पृष्ठेनोदयंयांतीत्यर्थः । मिथुनःपुनःशीर्षोदयः । शीर्षोदया इति । उक्तेभ्यःशेषाःसिंहकन्यातुलावृश्चिककुंभाःशीर्षोदयाः शिरसोदयंयांतिदिनबलाश्चभवंति । अत्ररात्रिदिनबलाख्यास्तइतिसंज्ञामात्रम् । यतस्तेषामुत्तरत्रबलंवक्ष्यति द्विपदादयोह्निनिशिचप्राप्तेचसंध्याद्वयइति । एवंसत्याचार्यस्य स्ववचनविरोधः स्यात् । तस्मात्संज्ञामात्रंबलग्रहणम् । प्रयोजनम् रात्र्युसंज्ञेषुविलोमजन्मेत्यादि तथापृष्ठोभयकोदयर्क्षगाइति । यात्रायांवक्ष्यतिच शीर्षोदयेसमभिवांछितकार्यसिद्धिःपृष्ठोदयेविफलता बलविद्रवश्च। तथा शस्तंदिवादिनबलेनिशिनक्तवीर्यैरात्रौविपर्ययबलेगमनंनशस्तम्। अन्यच्चैभ्योमीनस्यविशेषमाह ॥ लग्नंसमेत्युभयतःपृथुरोमयुग्ममिति । पृथुरोमामत्स्यस्तद्युग्मं मत्स्यद्वयं मीनोराशिः स उभयतःपृष्ठशीर्षाभ्यांलग्नंसमेत्यागच्छति ॥ १० ॥

क्रूरःसौम्यःपुरुषवनितेतेचरागद्विदेहाःप्रागादीशाःक्रियवृषनृयुक्कर्कटाःसत्रिकोणाः॥मार्तंडेंद्वोरयुजिसमभेचंद्रभान्वोश्चहोरे द्रेष्काणाःस्युःस्वभवनसुतत्रित्रिकोणाधिपानाम् ॥ ११ ॥

अधुनाराशीनांक्रूरसौम्यविभागं स्त्रीपुरुषविभागं चरस्थिरद्विस्वभावविभागंदिगधि होराद्रेष्काणपतीनांविभागंच मंदाक्रांतयाह॥ क्रूरःसौम्यइति । तेमेषादयोराशयोयथा

मंक्रूरसौम्यसंज्ञाः । तत्रमेषःक्रूरः । वृषःसौम्यः । मिथुनःक्रूरः । कर्कटः सौम्यः । एवं सर्वेषांयोज्यम् । तेनविषमराशयःक्रूरसंज्ञाः समराशयः सौम्यसंज्ञाः । प्रयोजनंच क्रूरेषु जाताःक्रूरस्वभावाः सौम्येषुजाताः सौम्यस्वभावाभवंतीति । तथाचाचार्यः ओजाःपुरुषा ज्ञेयाः सौम्याः स्त्रीसंज्ञकाः क्रमाद्युग्मे ॥ उग्रेषूग्राः पुरुषाः सौम्यायुग्मेषुभवनेषु ॥ पुरुषवनिते इति । तएवमेषादयोयथाक्रमं पुरुषवनिताख्याज्ञेयाः । तेनमेषः पुरुषोनरः। वृषोवनितास्त्री एवंसर्वत्र तेनषड्विषमराशयः पुरुषसंज्ञाः षट्समराशयः स्त्रीसंज्ञाः । प्रयोजनंच पुरुषराशिषुजातास्तेजस्विनः स्त्रीराशिषुजाताःमृदवोभवंति । तेचरागद्विदेहाइति । तएवमेषादयोराशयोयथाक्रमंयथासंख्यंचरागाद्विदेहाख्याभवंति । तत्रमेषश्चरः वृषोऽगः स्थिरः मिथुनोद्विदेहोद्विस्वभावः एवंकर्कटादिषुयोज्यम् । तेनमेषकर्कटतुलामकराश्चराः वृषसिंहवृश्चिककुंभाः स्थिराः । मिथुनकन्याधनुर्मीनाद्विस्वभावाः । प्रयोजनंच चरराशिषु जाताश्चरस्वभावाः स्थिरेषुस्थिरस्वभावा द्विस्वभावेषुमिश्रस्वभावाभवंति । तथाचसत्यः चरसंज्ञाः स्थिरसंज्ञाद्विप्रकृतिरितिराशयः क्रमशः ॥ राशिस्वभावतुल्याजायंते प्रकृतयः प्रसूतानाम् ॥ प्रागादीशाइति । क्रियोमेषः वृषःप्रसिद्धः नृयुङ्मिथुनं कर्कटकः कुलीरः एतेक्रियवृषनृयुक्कर्कटाः सत्रिकोणाः त्रिकोणाभ्यांस्वपंचमनवमाभ्यांसहिताः प्रागादिषु पूर्वाद्यासुचतसृषुदिशासु ईशाःस्वामिनोभवंति । मेषःस्वपंचमनवमाभ्यां सहपूर्वस्यांस्वामी । एवंवृषःस्वपंचमनवमाभ्यांसहदक्षिणस्याम् । मिथुनःस्वपंचमनवमाभ्यांपश्चिमायाम् । एवमेवकर्कोपि तेनमेषसिंहधन्विनः पूर्वस्याम् । वृषकन्यामकरा दक्षिणस्याम् । मिथुनतुलाकुंभाःपश्चिमायाम् । कर्कटवृश्चिकमीनाउत्तरस्यामिति ॥ प्रयोजनम् हृतनष्टादौचौरादेर्द्रव्यस्यवादिग्विज्ञानंसूतिकागृहद्वारज्ञानंच । तथाच यातव्यदिङ्मुखगतस्यसुखेनसिद्धिर्व्यर्थश्रमोभवतिदिक्प्रतिलोमलग्नइति । मार्तंडेंद्वोरिति । मार्तंडःसूर्यःइंदुश्चंद्रः अयुज्ययुग्मराशौविषमराशौ यथाक्रमंमार्तंडेंद्वोर्होरेभवतः प्रथमाहोरा सूर्यस्य द्वितीया होराचंद्रस्य होराशब्देनात्रराश्यर्द्धमुच्यते समभेचंद्रभान्वोश्चेति समभेसमराशौचंद्रभान्वोर्होरेभवतः । प्रथमाहोराचंद्रस्यशशिनः द्वितीयाभानोः सूर्यस्य । प्रयोजनम् सूर्यहोरायांजातास्तेजस्विनश्चंद्रस्यहोरायांमृदुस्वभावाभवंति । द्रेष्काणाःस्युरिति । द्रेष्काणोराशित्रिभागः स्वभवनसुतत्रित्रिकोणाधिपानांसंबंधिनोद्रेष्काणाभवंति । प्रथमोद्रेष्काणःस्वभवनाधिपतेरात्मीयभवनाधिपतेः । द्वितीयःसुतभवनस्यपंचमस्थानाधिपतेः । तृतीयस्त्रित्रिकोणाधिपतेः नवमस्थानाधिपतेः । तेनमेषस्य प्रथमोद्रेष्काणःप्रथमस्य भौमस्य द्वितीयोपंचमस्थानसिंहाधिपतेरर्कस्य तृतीयोनवमस्थानधनुषोधिपतेर्गुरोरिति । वृषस्य प्रथमःशुक्रस्य द्वितीयोबुधस्य तृतीयः शनेः । मिथुनस्य प्रथमोबुधस्य द्वितीयःशुक्रस्य तृतीयःशनेः कर्कटस्यप्रथमश्चंद्रस्य द्वितीयोभौमस्य तृतीयोजीवस्य । सिंहस्यप्रथमःसूर्यस्य द्वितीयोजीवस्य तृतीयोभौमस्य । कन्यायाःप्रथमोबुधस्य द्वितीयःशनेः तृतीयःशुक्रस्य । तुलायाः प्रथमःशुक्रस्य द्वितीयःसौरस्य तृतीयोबुधस्य

वृश्चिकस्यप्रथमोभौमस्य द्वितीयोजीवस्य तृतीयश्चंद्रस्य । धन्विनःप्रथमोजीवस्य द्वितीयो भौमस्य तृतीयोरवेः । मकरस्यप्रथमःशनेः द्वितीयःशुक्रस्य तृतीयोबुधस्य । कुंभस्यप्रथमःशनेः द्वितीयोबुधस्य तृतीयःशुक्रस्य । मीनस्यप्रथमोजीवस्य द्वितीयश्चंद्रस्य तृतीयो भौमस्येति । प्रयोजनम् द्विरुत्तमास्वांशकमंत्रिभागगैरित्यादि ॥ ११ ॥

केचित्तुहोरांप्रथमांभपस्यवांच्छंतिलाभाधिपतेर्द्वितीयाम् ॥
द्रेष्काणसंज्ञामपिवर्णयंतिस्वद्वादशैकादशराशिपानाम् ॥ १२ ॥

अधुनामतांतरेणहोराद्रेष्काणपतीनांलक्षणमिंद्रवज्रयाह ॥ केचिदिति । केचिद्यवनेश्वरादयः प्रथमांहोरांभपस्य राश्यधिपतेर्वांच्छंति इच्छंति । द्वितीयांलाभाधिपतेरेकादशस्थानाधिपस्य । यथामेषस्यप्रथमाहोराभौमस्य। द्वितीया होरैकादशकुंभपतेः सौरस्य । एवंसर्वेषामपियोज्यम् । द्रेष्काणसंज्ञामपीति स्वद्वादशैकादशराशिपानामपिद्रेष्काणसंज्ञांवर्णयंतिकथयंति । प्रथमंस्वाधिपतेरात्मीयस्वामिनः । द्वितीयंद्वादशाधिपतेः तृतीयमेकादशराश्यधिपतेः । यथामेषस्यप्रथमोद्रेष्काणोभौमस्य द्वितीयोजीवस्य तृतीयःसौरस्य एवमन्येषामपिज्ञातव्यम् । तथाचयवनेश्वरः ॥ आद्यातुहोराभवनस्यपत्युरेकादशक्षेत्रपतेर्द्वितीया । स्वद्वादशैकादशराशिपानांद्रेष्काणसंज्ञाः क्रमशस्त्रयोत्र ॥ एवंयवनेश्वरमतेन सर्वग्रहाणांहोराधिपत्यमस्ति । एतदाचार्यस्यनाभिप्रेतंसत्यादीनामपि । तथाचसत्यः ॥ ओजेषुरवेर्होराप्रथमायुग्मेषुचोत्तराशेषा ॥ इंदोः क्रमशोज्ञेयाजन्मानि चेष्टौस्वहोरास्थौ ॥ राशिपतेर्द्रेष्काणस्तत्पंचमनवम १-५-९ भवनपतयः स्युः ॥ तेषामधिपतयः स्वस्वद्रेष्काणेग्रहाबालिन इति ॥ १२ ॥

अजवृषभमृगांगनाकुलीराझषवणिजौचदिवाकरादितुंगाः ॥
दशशिखिमनुयुक्तिथींद्रियांशैस्त्रिनवकविंशतिभिश्चतेस्तनीचाः ॥ १३

अथग्रहाणामुच्चनीचविभागंपुष्पिताग्रयाह ॥ अजेति । अजादयोराशयोयथाक्रमेण दिवाकरादीनांग्रहाणांतुंगाः उच्चसंज्ञाः । तद्यथा अजोमेष आदित्यस्योच्चम् । वृषभोक्षः सचंद्रस्य । मृगोमकरः सभौमस्य।अंगनाकन्याबुधस्य । कुलीरः कर्कटोजीवस्य । झषो मीनःशुक्रस्य । वणिक्तुलाधरः सौरस्य । एतएवराशयोदशादिषुभागेषुसूर्यादीनांपरमोच्चसंज्ञाभवंति। तत्रादित्यस्यमेषेदशमेभागेपरमोच्चः चंद्रस्यवृषः शिखिसंख्येतृतीयेभागे। भौमस्यमकरोमनुयुक्संख्येऽष्टाविंशेभागे परमउच्चः । मनवश्चतुर्दशतेषांयुगे द्विगुणामनवइत्यर्थः।बुधस्यकन्यातिथिसंख्येपंचदशेभागे । जीवस्यकर्कटइंद्रियसंख्येपंचमेभागे । शुक्रस्यमीनस्त्रिनवकसंख्येसप्तविंशे । सौरस्यतुलाविंशे । ननुसर्वएवराशिरुच्चसंज्ञः सचत्रिंशदंशकः तत्रदशादीनांतदंतर्भूतानांसिद्धैवोच्चसंज्ञातत्किंदशाद्युपादानम् । सत्यम् । किंतुपरमोच्चत्वज्ञापनार्थंदशादीनांग्रहणम् । अन्यथासर्वएवराशयोमीनोच्चसंज्ञाः । तेनोक्तराशिदशाद्यंशस्थाः कथिताग्रहाः परमोच्चस्थाइत्युच्यंते । परमोच्चज्ञानेनचोच्चाद्व्यतिरिक्तं

प्रयोजनमस्ति । तथाचभगवान्गार्गिः ॥ स्वोच्चगौरविशीतांशूजनयेतां नराधिपम् । उच्चस्थौधनिनंख्यातंस्वत्रिकोणगतावपि ॥ तथाचयवनेश्वरः ॥ स्वोच्चेषु सर्वान्परिगृह्यभागांस्तिष्ठत्सुसर्वेषुबलाधिकेषु । लग्नेशुभेपूर्णवपुष्मतींदौत्रैलोक्यराज्याधिपतिः प्रसूते ॥ अथेदृशाएवंविधाः सूर्यादयः परमोच्चस्थिताद्रष्टव्याः। अत्रवृत्तभंगभयात्पूरणप्रत्ययांतादृशादय आचार्येणनोक्ताः । पूरणप्रत्ययांतत्वमेषांयवनेश्वरवाक्याज्ज्ञायते । तथाचयवनेश्वरः ॥ सूर्यस्यभागेदशमेतृतीयेचंद्रस्य जीवस्यतुपंचमेंशे । सौरस्यविंशेत्वधिसप्तके तुर्विंद्याद्भृगोः पंचदशेबुधस्य ॥ भौमस्यविंशेऽष्टयुतेपरोच्चंविंशल्लवेसूर्यसुतस्यतूच्चम् ॥ तेस्तनीचाइति तआदित्यादयोग्रहाअस्तनीचाः अस्तेनीचंयेषांते अस्तः सप्तमः प्रकृतित्वात् स्वोच्चात्सप्तमः प्रत्येकस्यनीचसंज्ञा। तद्यथा आदित्यस्यस्वोच्चान्मेषात्सप्तमस्तुलास्नीचसंज्ञः । एवंचंद्रस्यसप्तमोवृश्चिकः। भौमस्यसप्तमः कर्कटः। बुधस्यमीनः। गुरोर्मकरः । शुक्रस्यकन्या । सौरस्यमेषइति। अत्रापिदृशादिषुभागेषुपरमनीचस्थाद्रष्टव्याः। तथाचयवनेश्वरः॥ स्वोच्चात्तुजामित्रमुशंतिनीचंत्रिंशल्लवोयस्यसमानसंख्या । अथेदृशाएवंविधाख्यादयः परमनीचस्थाभवंति परमनीचस्थानामनिष्टंफलंभवतीतिगार्गिणाप्रदर्शितम् । तथाचगार्गिः ॥ अंधंदिगंबरंमूर्खंपरपिंडोपजीविनम् । कुर्यातामतिनीचस्थौ पुरुषं शशिभास्करावविति ॥ १३ ॥

वर्गोत्तमाश्चरगृहादिषुपूर्वमध्यपर्यंततःशुभफलानवभागसंज्ञाः ॥ सिंहोवृषः प्रथमषष्ठहयांगतौलिकुंभास्त्रिकोणभवनानिभवंतिसूर्यात् ॥ १४ ॥

अधुनाग्रहाणांवर्गोत्तममूलत्रिकोणपरिज्ञानंवसंततिलकेनाह ॥ वर्गोत्तमाइति । चरगृहादिषुचरस्थिरद्विस्वभावेषुराशिषुयथासंख्यंपूर्वमध्यपर्यंतत आदिमध्यावसानतः। पूर्वमध्यपर्यंतगावापाठः । येनवभागास्तेवर्गोत्तमसंज्ञाभवंतिवर्गांशकसमूहे उत्तमाः प्रधानावर्गोत्तमाः । तद्यथा चरेषुमेषकर्किंतुलामकरेषुप्रथमोनवांशोवर्गोत्तमाख्योभवति । स्थिरेषुवृषसिंहवृश्चिककुंभेषुमध्यमः पंचमोनवांशकोवर्गोत्तमः । द्विस्वभावेषुमिथुनकन्याधन्विमीनेषुपर्यंततः नवमोनवांशकोवर्गोत्तमः । एतदुक्तं भवति प्रत्येकस्मिन्राशौस्वनवमांशकोवर्गोत्तमाख्यइति । तथाचयवनेश्वरः ॥ स्वेस्वेगृहेष्वस्वगृहांशकायेवर्गोत्तमास्तेयवनैर्निरुक्ता इति। शुभफलानवभागसंज्ञा इति। तेचवर्गोत्तमाख्यानवभागसंज्ञाजन्मनिशुभफलदाः शुभंफलंददाति । वक्ष्यतिच शुभंवर्गोत्तमेजन्मेति । तथाचसत्यः चरभवनेष्वाद्यंशाः स्थिरेषुमध्याद्विमूर्तिषुतथांत्याः । वर्गोत्तमाः प्रदिष्टास्तेष्विहजाताः कुलेमुख्याः । प्रयोजनम् स्वतुंगवक्रोपगतैस्त्रिसंगुणंद्विरुत्तमस्वांशकभत्रिभागगैरिति । सिंहोवृषइत्यादि ॥ सिंहादयोराशयो यथापाठक्रमेणसूर्यादीनांग्रहाणांत्रिकोणभवनानिमूलत्रिकोणभवना-

निभवंति । तद्यथा सिंहः सूर्यस्यादित्यस्यमूलत्रिकोणसंज्ञः वृषश्चंद्रस्य प्रथमो मेषोंगारकस्य षष्ठः कन्याबुधस्य हयांगोधन्वीबृहस्पतेः तौलीतुलाशुक्रस्य कुंभः सौरस्येति । प्रयोजनम् उच्चस्वत्रिकोणगैर्बलस्थैरुयाद्यैर्भूपतिवंशजानरेंद्रा इत्यादि ॥ १४ ॥

होरादयस्तनुकुटुंबसहोत्थबंधुपुत्रारिपत्निमरणानिशुभास्पदा-याः ॥ रिःफाख्यमित्युपचयान्यरिकर्मलाभदुश्चिक्यसंज्ञित-गृहाणि न नित्यमेके ॥ १५ ॥

अधुनालग्नादीनांद्वादशानांस्थानानांतन्वाद्याद्वादशसंज्ञास्तृतीयषष्ठदशमैकादशानांचोपचयसंज्ञावसंततिलकेनाह होरादयइति । होरादयोलग्नादयस्तेषां यथाक्रमेण तन्वादीनि नामानि तत्रलग्नस्यतनुरित्याख्या। द्वितीयस्यकुटुंबं । तृतीयस्यसहोत्थः सहोत्थोभ्राता । चतुर्थस्यबंधुः बंधुशब्दोज्ञातिवाची । पुत्राख्यः पंचमः । अरिः शत्रुस्तदाख्यः षष्ठः । पत्न्याख्यः सप्तमः । मरणाख्योऽष्टमः । शुभाख्योनवमः । आस्पदाख्यो दशमः । आयाख्यएकादशः । रिःफाख्योद्वादशः । इतिशब्दःप्रकारार्थद्योतकः । तेनहोरादीनांतन्वादिपर्यायाअपिसंज्ञाभूता इत्यवगंतव्यम् । उपचयान्यरिकर्मलाभदुश्चिक्यसंज्ञितगृहाणीति । अरिः षष्ठं कर्म दशमं लाभएकादशं दुश्चिक्यसंज्ञंतृतीयम् एतानिगृहाणिस्थानानिउपचयसंज्ञानीति । ननित्यमेकेइति एकेकेचिन्ननित्यमुपचयानीतिवर्णयंति-कथयंति । तेषामयमभिप्रायः । यदिपापग्रहेणस्वस्वामिशत्रुणावादृष्टाभवंतितदानोपचयास्ते । तत्रचगर्गादिवाक्यम् ॥ अथोपचयसंज्ञास्यात्रिलाभरिपुकर्मणाम् । नचेद्भवंति दृष्टास्तेपापस्वस्वामिशत्रुभिः । एतदाचार्यवराहमिहिरस्यनाभिप्रेतम् । यतोसौसर्वदैवोपचयाख्यैस्तैर्व्यवहराति । सत्यादयोप्येवम् । तथाचसत्यः । दशमैकादशषष्ठतृतीयसंज्ञानिजन्मलग्नाभ्याम् ॥ उपचयभवनानिस्युः शेषाण्यृक्षाण्यपचयाख्यानि । यवनेश्वरश्च षष्ठंतृतीयंदशमंचराशिमेकादशंचोपचयर्क्षमाहुः । होरागृहस्थानशशांकभेभ्यः शेषाणि चैभ्योपचयात्मकानि । प्रयोजनम् उपचयगृहमित्रस्वोच्चगैः पुष्टमिष्टंत्वपचयगृहनीचारातिगैऽर्नेष्टसंपदित्यादि ॥ १५ ॥

कल्पस्वविक्रमगृहप्रतिभाक्षतानि चित्तोत्थरंध्रगुरुमानभवव्ययानि। लग्नाच्चतुर्थनिधनेचतुरस्रसंज्ञेद्यूनंचसप्तमगृहंदशमर्क्षमाज्ञा ॥ १६॥

पुनरपिहोरादीनांसंज्ञांतराणिवसंततिलकेनाह ॥ कल्पेति । एतेषामपि लग्नादीनां द्वादशानांयथाक्रमंकल्पाद्याः संज्ञाभवंति । तद्यथा लग्नंकल्पाख्यम् ॥ कल्पशब्दःशक्तिवाची । द्वितीयंस्वम् । तृतीयंविक्रमम् । चतुर्थंगृहम् । पंचमंप्रतिभा । षष्ठंक्षतम् । सप्तमं चित्तोत्थम् । अष्टमरंध्रम् । नवमंगुरु । दशमंमानम् । एकादशंभवम् । द्वादशंव्ययम् । लग्नाच्चतुर्थनिधने इति लग्नाच्चतुर्थं स्थानंनिधनमष्टमंच तेचतुरस्रसंज्ञेचतुरस्राख्ये लग्नात्सप्तमंगृहंद्यूनं दशमर्क्षंदशमराशिराज्ञाख्याएताः संज्ञाव्यवहारार्थंज्ञेयाः ॥ १६ ॥

कंटककेंद्रचतुष्टयसंज्ञाः सप्तमलग्नचतुर्थखभानाम् ॥
तेषुयथाभिहितेषुबलाढ्याः कीटनरांबुचराः पशवश्च ॥ १७ ॥

अथकेंद्राणां संज्ञास्तत्स्थराशिविलंचदोधकेनाह ॥ कंटकेति । सप्तमलग्नचतुर्थानि प्रसिद्धानि खभंदशमम् खमाकाशमध्येतत्कालंयद्राशिर्वर्ततेतस्यखभेतिसंज्ञा ॥ एतेषांसप्तमलग्नचतुर्थखभानांराशीनांप्रत्येकस्थकंटककेंद्रचतुष्टयाख्यास्तिस्रः संज्ञाः तेषुस्थानेषुयथाभिहितेषुयथानिर्दिष्टेषुकीटनरांबुचराः पशवश्चराशयो बलाढ्याभवंति । तद्यथा कीटोवृश्चिकः सप्तमेस्थानेबली नरः नृराशयो मिथुनकन्यातुलाधान्विपूर्वार्धकुंभाः एतेलग्नेस्थिताबलिनः । अंबुचरा जलचरराशयः कर्कटमीनमकरपरार्द्धास्तेचतुर्थस्थानेबलिनः । पशवश्चतुष्पदाः मेषवृषसिंहधन्विपरार्द्धा मकरपूर्वार्द्धास्तेदशमस्थाबलिनः।तथाचभगवान् गार्गिः । नृयुक्तुलाघटः कन्यापूर्वमर्द्धं चधान्विनः । लग्नस्थाबलिनोज्ञेयाएतेहिनरराशयः ॥ चतुर्थेकर्कटोमीनोमकरार्द्धंच पश्चिमम् । विज्ञेयाबलिनोनित्यमेतेहिजलराशयः॥ सप्तमेवृश्चिकः कीटोबलवान्परिकीर्तितः । धन्व्यंतार्द्धाजगोसिंहाबलिनः खेचतुष्पदाः ॥ अत्रार्द्धशब्देनमकरपूर्वार्द्धमपिगृह्यतइति ॥ १७ ॥

केंद्रात्परंपणफरंपरतश्चसर्वमापोक्लिमंहिबुकमंबुसुखंचवेश्म ॥
जामित्रमस्तभवनंसुतभंत्रिकोणंमेषूरणंदशममत्रचकर्मविद्यात् १८

अधुनापरिशिष्टस्थानानांसंज्ञांतराणिवसंततिलकेनाह ॥ केंद्रादिति । सर्वस्मात्केंद्राद्वितीयस्थानंपणफरंतेन द्वितीयपंचमाष्टमैकादशस्थानानांपणफरसंज्ञा । परतश्चसर्वमापोक्लिमम्। सर्वस्मात्पणफरात्परंसर्वस्थानमापोक्लिमं तेनतृतीयषष्ठनवमद्वादशस्थानानामापोक्लिममितिसंज्ञा । हिबुकमंबुसुखंचवेश्म वेश्मशब्दोगृहपर्यायः वेश्मेतिचतुर्थस्यप्राक्संज्ञाभिहितातस्यैवहिबुकसंज्ञा अंबुसंज्ञा सुखसंज्ञाच । जामित्रमस्तभवनम् । अस्तभवनंसप्तमस्थानम् । यतःसर्वएवग्रहाउदयराशेः सप्तमराशावस्तंयांति तदेवास्तभवनंजामित्रम् । सुतभंत्रिकोणं सुतभंपंचमस्थानं त्रिकोणसंज्ञं मेषूरणंदशमं दशमस्थानंमेषूरणसंज्ञंच अत्रास्मिन्दशमेस्थानेकर्मेत्यपरांसंज्ञांविद्यात् जानीयात् ॥ १८ ॥

होरास्वामिगुरुज्ञवीक्षितयुतानान्यैश्चवीर्योत्कटाकेंद्रस्थाद्विपदादयोह्निनिशिचप्रातेचसंध्याद्वये ॥ पूर्वार्द्धेविषयादयः कृतगुणा मानं प्रतीपंचतद्दुश्चिक्यंसहजंतपश्चनवमंत्र्याद्यंत्रिकोणंचतत् ॥ १९ ॥

अथ होरादीनांराशीनांबलंव्यवहारार्थंप्रमाणंचशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ होरेति ॥ होरालग्नंतत्स्वामिनातत्पतिनावीक्षितादृष्टावीर्योत्कटाब लवतीभवति ॥ तथातेनैवयुतासंयु-

त्राबलवती भवति । तथा गुरुणाजीवेनवीक्षितायुताचबलती भवति ज्ञेनबुधेनवीक्षिता युताच बलवतीभवति । नान्यैश्चेति । अन्यैर्ग्रहैःस्वामिगुरुज्ञवर्जितैः दृष्टायुतावा बलवती न भवति अथ यद्युक्तानुक्तैर्मिश्रैर्युतदृष्टा भवति तदामध्यबला अर्था-देवस्वामिगुरुज्ञवर्जमन्यैर्युतदृष्टाबलहीनाभवति । तथाच बादरायणः । जीवस्व-नाथशशिजैर्युतदृष्टाबलवतीभवतिहोरा । शेषैर्बलहीनास्यादेवंमिश्रैस्तुमध्यबला ॥ बलहीनायदि सर्वैर्नवीक्षितानैव युक्ता वा ॥ केंद्रस्था इति । वीर्योत्कटा इत्यनुवर्त्तते अत्रादिशब्दोलुप्तोद्रष्टव्यः । केंद्रस्थाः सर्वएवराशयोबलिनोभवंति पणफरस्था मध्यबलाः आपोक्लिमस्थाहीनबलाः । अत्रकेचित् केन्द्रपणफरापोक्लिमस्थानां द्विपद्-चतुष्पदकीटानांयथाक्रमंबलवत्त्वंव्याचक्षते । तदयुक्तम् । यस्माद्बादरायणः केंद्र-स्थातिबलाः स्युर्मध्यबलाः पणफराश्रिताज्ञेयाः । आपोक्लिमगाः सर्वेहीनबलाराशयः कथिताइति । द्विपदादयोह्निनिशिच प्राप्तेचसंध्याद्वयइति । वीर्योत्कटाइत्यनुवर्त्तते द्विपदादयोद्विपदचतुष्पदकीटाः यथाक्रममह्निनिशिचप्राप्तेचसंध्याद्वयेवीर्योत्कटाभवंति । अह्निदिनेद्विपदाबलिनः निशिरात्रौ चतुष्पदाः सन्ध्याद्वयेकीटाः अत्रनकेवलंवृश्चिकः यावदाप्याः सर्वे कीटग्रहणेनज्ञेयाः । अत्रचश्रीदेवकीर्तिः मिथुनतुलाकुंभकन्यादिवाबला-धन्विनश्चपूर्वार्धम् । अजवृषसिंहारात्रौमृगहययोः पूर्वपश्चार्द्धे । वृश्चिकमीनकुलीराम्र-करांत्यार्द्धंचसंध्यायामिति । पूर्वार्द्धेविषयादयः कृतगुणाइति विषयाइन्द्रियाणितानिपंच तदादयः पंचषट्सप्ताष्टनवदशयावत् एतेसर्वएवकृतगुणाश्चतुर्गुणिताः पूर्वार्द्धे मानम् । कस्य प्रकृतत्वाद्भचक्रस्य पूर्वार्द्धेप्रथमराशिषट्केइत्यर्थः । प्रतीपंचतत् यदेवचक्रपूर्वार्द्धे मेषादीनांराशीनां षण्णांप्रमाणंतदेव प्रतीपंविपर्यस्तं तुलादिषुषट्सुमानम् । तद्यथा विष-यादयः ५ । ६ । ७ । ८ । ९ । १० एते चतुर्गुणिता जाताः २० । २४ । २८ । ३२ । ३६ । ४० एतेप्रमाणंमेषादीनांव्यत्ययाच्चतुलादीनामिति । तथाचसत्यः । चतुरुत्तरोत्तराःस्युर्विंशतिभागाभवंतिमेषाद्ये । मानमिहार्द्धेपूर्वेमीनाद्ये चोत्क्रमादर्द्धे ॥ भागव्यवहारश्चक्षेत्रेभागेनैकेनकालेदशचषकाभवंति । यस्माद्या कला क्षेत्रेसाकालेप्राणेइ-ति । यस्माद्ब्रह्मगुप्तेनोक्तम् ॥ लंकासमपश्चिमगंप्राणेनकलांभमंडलंभ्रमतीति । एव-मेतेभागादशगुणिताश्चषकाभवंति । तत्रैतज्जातम् । कालेयाघटिकासाषष्ट्याधिकेनशत-त्रयेणगुणिताप्राणाभवंति क्षेत्रेचताएवविलिप्तास्तासांषष्ट्याभागमपहृत्यषड्भागाःक्षेत्रेभ-वंति एवंमेषादीनांप्राणभागादशगुणिताश्चषकाभवति तेनचषकशतद्वयंमेषमीनयोःप्रमा-णम् । एवंचत्वारिंशदाधिकंशतद्वयंवृषकुंभयोः ॥ शतद्वयमशीत्यधिकंमिथुनमकरयोः शत-त्रयंविंशत्यधिकंकर्कटधनुषोः शतत्रयंषष्टचधिकंसिंहवृश्चिकयोः शतचतुष्टयंकन्यातुलयोः एतएवचषकादशविभक्ताभागत्वेनपरिकल्पिताः यतः क्षेत्रेदशभिश्चषकैर्भागो भवति । ननुचरदलवशात्प्रतिदेशमननुरूपेपुराश्युदयेषुगणितस्कंधसिद्धेषुकिमर्थमेकरूपंतदुदयप्र-माणंदर्शितमाचार्येण । अत्रोच्यते । नष्टचिंतादिष्वर्थपरिज्ञानायपुरुषावयवानां ह्रस्व-

दीर्घत्वज्ञापनायोपयुज्यते । तथाचयवनेश्वरः । आद्यंतराशेरुदयप्रमाणंद्वौद्वौमुहूर्तौनियतंप्र- दिष्टौ । क्रमोत्क्रमाभ्यामधिपंचमंस्याच्चक्रार्द्धयोर्विद्ध्युदयप्रमाणम् ॥ एवंप्रमाणानिगृहा- णिवुद्ध्वाह्रस्वानिमध्यानितथायतानि । चक्रांगभेदैः सदृशीकृतानिमार्गप्रमाणानिविक- ल्पयीत । अंगविभागकल्पनंवक्ष्याति कादिविलग्नविभक्तभगात्रइति । तत्रयस्मिन्नंगेदीर्घ- राशिर्भवति दीर्घाधिपोवाग्रहस्तदंगंदीर्घं भवति मध्ययोर्मध्यं ह्रस्वयोर्ह्रस्वमिति । तथाच सारावल्याम् । ह्रस्वास्तिमिगोजघटामिथुनधनुःकर्किमृगमुखाश्चसमाः । वृश्चिककन्यामृगप- तिवणिजोदीर्घाःसमाख्याताः । एभिर्लग्नादिगतैःशीर्षप्रभृतीनिसर्वजंतूनाम् । सदृशानिच जायंतेगगनचरैश्चैवतुल्यानि ॥ तथाचसत्यः ॥ दीर्घाधिपतिर्दीर्घेगृहेस्थितोऽवयवदीर्घकृद्भ- वति । एवमादिष्वर्थेष्वेतैर्विकल्पनाकार्या लग्नोदयनिरूपणागणितस्कंधसिद्धेरेवकार्येति । दुश्चिक्यंसहजमिति सहजस्यतृतीयस्थानस्यदुश्चिक्यसंज्ञा । तपश्चनवममिति नवमस्था- नस्यतुतपःसंज्ञा त्र्याद्यंत्रिकोणंचतत् तदेवनवमं स्थानंत्र्याद्यंत्रिकोणं त्रिशब्दआद्योयस्य तत्त्रिकोणमित्यर्थः । त्रिकोणंचतदेव नवममिति ॥ १९ ॥

रक्तःश्वेतःशुकतनुनिभःपाटलोधूम्रपांडुश्चित्रःकृष्णःकनकस- दृशःपिंगलःकर्बुरश्च॥बभ्रुःस्वच्छःप्रथमभवनाद्येषुवर्णाःप्लवत्वं स्वाम्याशाख्यंदिनकरयुताद्भाद्द्वितीयं च वेशिः ॥ २० ॥

अधुनाराशिवर्णान्मंदाक्रांतयाह ॥ रक्तइति । प्रथमभवनंमेषस्तदाद्येषु मेषादिषु राशिषुयथाक्रममेतेवर्णाः । तत्रमेषोरक्तोलोहितवर्णः । वृषःश्वेतः शुक्लः । मिथुनः शुकतनुनिभः हरितइत्यर्थः । कर्कटःपाटलः पाटलापुष्पवर्णः ईषत्कृष्णरक्तइत्यर्थः । सिंहोधूम्रपांडुरीषच्छुक्लः । कन्याचित्रा नानावर्णेत्यर्थः । तुलाकृष्णः । वृश्चिकः कन- कसदृशः सुवर्णवर्णः । धन्वीपिंगलः पीतवर्णः । मकरः कर्बुरः शुक्लकपिलव्या- मिश्रवर्णः । कुंभोबभ्रुः नकुलवर्णसदृशः । मीनःस्वच्छवर्णोमत्स्यवर्ण इत्यर्थ इति । प्रयोजनम् वियोनिजन्मज्ञानेलग्नांशकादिवक्ष्यति प्लवत्वंस्वाम्याशाख्यमिति । स्वामि- नआशास्वाम्याशा आशादिक् तत्रप्लवत्वं प्लवस्यभावःप्लवत्वम् । सर्वस्यराशेःस्वाम्याशा- ख्यंस्थानंप्लवत्वंनिम्नतेत्यर्थः । यथा मेषवृश्चिकयोर्भौमोधिपतिः तस्यदक्षिणा दिक्तत्रतौप्लवसंज्ञौ । वृषतुलयोः शुक्रोधिपतिः तस्याग्नेयीदिक् तत्रतौप्लवसंज्ञौ मिथुनकन्ययोर्बुधोधिपतिस्तस्योत्तरादिक् तत्रतौप्लवसंज्ञौ । कर्कटस्यचंद्रोधिपतिस्तस्यवा- यवीदिक् तत्रसप्लवसंज्ञः । सिंहस्यादित्योधिपतिस्तस्यपूर्वादिक् तत्रसप्लवसंज्ञः । धन्विमी- नयोर्जीवोधिपतिस्तस्यैशानीदिक् तत्रतौप्लवसंज्ञौ । मकरकुंभयोः सौरोधिपतिस्तस्यपश्चि- मादिक् तत्रतौप्लवसंज्ञौ । एवंराशिस्वामिनोयादिक् तद्दिक्प्लवोराशिर्ज्ञेयः । प्रयोजनम् हृतनष्टादिषु तद्दिङ्मुखं चौरादेः । अन्यच्चयात्रायामुपयुज्यते । तथाचसारावल्याम् । भवनाधिपतिग्रामप्लव इहयवनैः प्रबंधतः कथितः ॥ तत्प्लवगोविनिहन्यादचिरेणमहीपति

शत्रूनिति ॥ दिनकरयुताद्वाद्वितीयंचवेशिरिति । दिनकरःसूर्यस्तेनयुतोयोराशिस्तस्माद्वितीयोवेशिसंज्ञः । प्रयोजनंयात्रायांवक्ष्यति । वेशिर्विलग्नोपगतोयियासोरिति ॥ तथाच॥ वेशिस्थानेचसद्ग्रहइत्यादि । अत्रसंज्ञाध्यायेयाः संज्ञाउक्तास्ताद्विप्रकाराः । तत्रकाश्चित्संज्ञामात्रप्रयोजनाः । काश्चित्फलनिर्देशप्रयोजनाः । तत्रेमाःसंज्ञामात्रप्रयोजनाः । यथालग्नस्य होरा । तृतीयस्य दुश्चिक्यम् । चतुर्थस्य हिबुकम् । पंचमस्य त्रिकोणम् । सप्तमस्यद्यूनम् । नवमस्यत्रिकोणसंज्ञा । दशमस्यमेषूरणम् । द्वादशस्यरिःफम् । चतुर्थाष्टमयोश्चतुरस्रसंज्ञा । लग्नचतुर्थसप्तमदशमानांकंटककेंद्रसंज्ञा चतुष्टयसंज्ञाच । तथाद्वितीयपंचमाष्टमैकादशस्थानानांपणफरसंज्ञा । तृतीयषष्ठनवमद्वादशानामापोक्लिमसंज्ञा । एताःसंज्ञामात्रप्रयोजनाः इमाश्चफलनिर्देशप्रयोजनाः।तत्रलग्नस्यतनुसंज्ञाकल्पसंज्ञाचतेनलग्नाच्छरीरवृद्ध्यन्वेषणमारोग्यान्वेषणंचकार्यम् । द्वितीयस्यकुटुंबसंज्ञास्वसंज्ञाच तेनतस्माज्ज्ञातिधनान्वेषणंकार्यम् । तृतीयस्यसहजसंज्ञाविक्रमसंज्ञाच तेनतस्माद्भ्रातॄणांपुरुषार्थस्य चान्वेषणंकार्यम् । चतुर्थस्यबंधुसंज्ञावेश्मसंज्ञासुखसंज्ञाच तेनतस्माद्बंधुसुखगृहाणांचान्वेषणंकार्यम् । पंचमस्यबुद्धिसंज्ञापुत्रसंज्ञाच तेनतस्माबुद्धिपुत्रयोरन्वेषणंकार्यम् । षष्ठस्यारिसंज्ञाक्षतसंज्ञाच अरिशब्दःशत्रुवाची क्षतशब्दोव्रणवाची तेनतस्मादरातिव्रणान्वेषणं कार्यम् । सप्तमस्यदारसंज्ञाचित्तोत्थसंज्ञाजामित्रसंज्ञाच दारशब्दोभार्यावाची चित्तोत्थशब्दः कामवाची जामित्रशब्दोविवाहवाची तेनतस्माद्भार्याकामविवाहान्वेषणंकार्यम् । अष्टमस्यमरणरंध्रसंज्ञा मरणंमृत्युः रंध्रशब्दःपापपर्यायः तेनतस्मान्मरणपापान्वेषणं कार्यम् । नवमस्यशुभसंज्ञागुरुसंज्ञातपःसंज्ञाच शुभशब्देनात्रधर्मोज्ञेयः गुरवोमातृपितृपूर्वकाः तपोव्रतादि तेनतस्माद्धर्ममातृपितृपूर्वकाणांगुरूणांतपसांचान्वेषणंकार्यम् । दशमस्यास्पदकर्मसंज्ञा आस्पदशब्दःकर्मवाचीस्थानवाचीवा कर्मास्पदसंज्ञे सुप्रसिद्धे तेन तस्मात्क्रियाभावान्वेषणंकार्यम् । एकादशस्यभावायसंज्ञा । भावशब्दोत्र विद्यादिगुणसंपत्प्राप्तिवाची आयशब्दोर्थवाची तेनतस्मात्तयोरन्वेषणंकार्यम् । व्ययइति द्वादशस्याख्या तेनतस्माद्व्ययान्वेषणंकार्यम् । तृतीयषष्ठदशमैकादशस्थानानामुपचयसंज्ञा उपचयकरत्वात् । इदंचतेषामुपचयकरत्वं यदितत्रस्थाःपापाअपिशुभफलप्रदाभवंति । तथाहि षष्ठस्थानंविनासौम्याःसर्वत्रभावविवृद्धिकराः । षष्ठस्थाः पुनररिहानिंकुर्वंतिक्षतहानिंच ॥ पापास्तूपचयस्थाभावविवृद्धिंकुर्वाणाअपिषष्ठमुपचयस्थानंप्राप्यतच्चिंत्यद्वुष्टभावयोररिक्षतयोरपिहानिंकुर्वंति । यतस्तेषामुपचयकराइत्यन्वर्थसंज्ञा । उपचयस्थास्तएव पापदाभावहानिंकुर्वाणाअपि,अष्टमद्वादशस्थानंविचिंत्यमनिष्टभावं भावस्यानिष्टत्वात्स्थानस्योपचयात्मकत्वाद्वृद्धिमापयंति । तथाचश्रीदेवकीर्तिः । सौम्याः षष्ठेपापास्तन्वर्थसुखारिधर्मधीद्युनगाः । कुर्युर्भावविपत्तिंशेषोपगताश्चतद्वृद्धिमिति एतद्विशेषवचनंविनासर्वत्रोपतिष्ठतइति ॥ २० ॥

इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौराशिप्रभेदोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

कालात्मादिनकृन्मनस्तुहिनगुःसत्वंकुजोज्ञोवचोजीवोज्ञानसुखेसितश्चमदनोदुःखंदिनेशात्मजः॥ राजानौरविशीतगूक्षितिसुतोनेताकुमारोबुधःसूरिर्दानवपूजितश्चसचिवौप्रेष्यःसहस्रांशुजः॥ १॥

अथातोग्रहयोनिप्रभेदाध्यायोव्याख्यायते । तत्रचराचरंजगद्ग्रहमयमेवप्राक्कालाख्यस्यपुरुषस्यकालांगानीत्येवंमेषादिनाराशिनक्षत्रमयोंगविभागःप्रदर्शितः तत्प्रदर्शनेन ग्रहमयएवासौप्रदर्शितोभवति यतोराशिस्वामिनोग्रहाएव अधुनातस्यात्मादीन्भावान्ग्रहमयानेवजगत्पालकांस्तथाराजादीन्ग्रहमयानेवशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ कालात्मादिनकृदिति। कालस्यात्माकालात्मा दिनकृत्सूर्यः । तस्यैवतुहिनगुश्चंद्रोमनः तुहिनेनहिमेनसदृशाः शीतलाः गावोरश्मयोयस्यसतुहिनगुः । सत्वंकुजोभौमः । सत्वस्यलक्षणम् अधिकारकरंसत्वंवासनाभ्युदयागमे । सत्वशब्दोत्रशौर्यपर्यायः यच्चसिंहादीनामस्ति । तथाच एकाकिनिवनवासिन्यराजलक्ष्मण्यनीतिशास्त्रज्ञे । सत्वाश्रयान्मृगपतौराजेतिगिरःपरिणमंति ॥ उत्कृष्टतरस्वभावेनेत्यर्थः । ज्ञोबुधोवचोगिरः । जीवोबृहस्पतिर्ज्ञानसुखे ज्ञानं च सुखं च ज्ञानसुखे । सितःशुक्रोमदनःकामः । दिनस्येशोदिनेशःसूर्यस्तस्यात्मजः पुत्रः शनैश्चरोदुःखम् । अत्रकालग्रहणंकालस्यसर्वगतत्वप्रदर्शनार्थम् । अत्रनकेवलंकालपुरुषस्यमेवाधाराशयः शिरःप्रभृत्यंगविभागेनस्थिताःयावदादित्यादयश्चात्मविभागेनसर्वस्य जगतःस्थिताः । प्रयोजनम् पीडितेग्रहे देहवतोपितदंगभावात्मगुणपीडनंवक्तव्यंपुष्टेपुष्टिरिति । नकेवलंयावज्जन्मनिबलवाद्भिर्ग्रहैरेतएवभावाआत्मादयःशुभाभवंतिदुर्बलैर्दुर्बलाः किंतुसौरस्यविपरीतम् । तथाचसारावल्याम् ॥ आत्मादयोगगनगैर्बलिभिर्बलवत्तराः । दुर्बलैर्दुर्बलाज्ञेयाविपरीतंशनेःस्मृतमिति । राजानावित्यादि । रविरादित्यःशीतगुश्चंद्रः एतौराजानौनृपौ क्षितिर्भूमिरस्याःसुतःपुत्रोंगारकःसनेतासेनापतिः कुमारोबुधः कुमारोयुवराजः राजपुत्रइतिकेचित् । सूरिर्बृहस्पतिः दानवपूजितः शुक्रः एतौसचिवौमंत्रिणौ सहस्रांशुःसूर्यस्तस्माज्जातःशनैश्चरः सप्रेष्योदासः । ननुजगत्पालनकरणेशनैश्चरः प्रेष्यः किमत्रोच्यते प्रेष्योपिस्वकर्मणां पालकएव प्रयोजनं जन्मनिप्रश्नकाले वा बलवानुपचयस्थोग्रहोभवति तदुक्तोराजादिकस्तस्यकार्यसाधकोभवति अन्यथाहानिकरः ॥ १ ॥

हेलिःसूर्यश्चंद्रमाःशीतरश्मिर्हेम्नाविज्ज्ञोबोधनश्चेंदुपुत्रः॥
आरोवक्रःक्रूरदृक्चावनेयःकोणोमंदःसूर्यपुत्रोसितश्चः॥ २॥

अधुनाव्यवहारार्थंसूर्यचंद्रबुधांगारकशनैश्चराणां संज्ञाः शालिन्याह ॥ हेलिरिति । सूर्यआदित्योहेलिसंज्ञः चंद्रमाःशीतरश्मिसंज्ञः शीतारश्मयःकिरणायस्यसः । इंदुपुत्रोबुधः स हेम्नाविज्ज्ञोबोधनः एतास्तस्यसंज्ञाः अवनिर्भूस्तस्यापत्यमावनेयो भौमः

सआरःवक्रःक्रूरदृक् एताःभौमस्यसंज्ञाः सूर्यपुत्रःसौरः कोणः मंदः असितः एताः शनैश्चरस्यसंज्ञाः ॥ २ ॥

जीवोंगिराःसुरगुरुर्वचसांपतीज्यःशुक्रोभृगुर्भृगुसुतःसितआ-स्फुजिच्च॥राहुस्तमोगुरसुरश्चशिखीतिकेतुःपर्यायमन्यमुपल-भ्यवदेच्चलोकात् ॥ ३ ॥

अधुनागुरुशुक्रराहुकेतूनांसंज्ञावसंततिलकेनाह॥ जीवइति । जीवोबृहस्पतिः सएवांगिराः सुरगुरुः सुरादेवास्तेषांगुरुः वचसांपतिः तथाइज्यः पूज्यः देवानाम् एताबृहस्पतेः संज्ञाः । शुक्रोभार्गवः सएवभृगुः भृगुसुतः सितः आस्फुजित् चशब्दःसमुच्चयार्थः एताः शुक्रस्यसंज्ञाः । राहुः स्वर्भानुः सएव तमः अगुः नविद्यंतेगावोरश्मयोयस्यसः अरश्मिरित्यर्थः असुरोदैत्यः एताराहोः संज्ञाः । शिखीतिकेतुः केतोःशिखीतिसंज्ञा शिखाविद्यतेयस्यसशिखी अन्यंपर्यायं लोकादन्यशास्त्रादुपलभ्य वदेत् ब्रूयात् । यथा । रविस्तीक्ष्णांशुर्दिवाकरोभास्वांस्तीक्ष्णरश्मिर्भानुर्विवस्वानित्यादिकाःसूर्यस्य । शशांकस्तुहिनगुर्मृगांकःशशीनिशाकरोनक्षत्रपतिरित्याद्याश्चंद्रस्य । कुजोलोहितोभौमःक्ष्मातनयइत्याद्या भौमस्य । सौम्योरौहिणेयश्चांद्रिर्मृगांकतनय इंदुज इत्याद्याबुधस्य । सूरिःसुरेयोवाक्पतिर्देवपुरोहितइंद्रमंत्रीत्याद्यागुरोः । भार्गवउशनादैत्येज्योऽसुरगुरुःदैत्यार्तिशिगित्याद्याः शुक्रस्य । यमोरविजःपातंगिश्छायासुतइत्याद्याःसौरस्य । सैंहिकेयःस्वर्भानुर्दानवोमृतचौरोविधुंतुदइत्याद्याराहोरिति ॥ ३ ॥

रक्तश्यामोभास्करोगौरइंदुर्नात्युच्चांगोरक्तगौरश्चवक्रः ॥
दूर्वाश्यामोज्ञोगुरुर्गौरगात्रःश्यामःशुक्रोभास्करिःकृष्णदेहः ॥४॥

अधुनाग्रहवर्णाञ्छालिन्याह ॥ रक्तश्यामइति । रक्तश्चासौश्यामः पाटलपुष्पवर्ण इत्यर्थः । एवंविधोभास्करआदित्यः । इंदुश्चंद्रोगौरः श्वेतवर्णप्रायः । वक्रोंगारकःसनात्युच्चोनातिदीर्घोरक्तगौरःपद्मपत्राभः । ज्ञोबुधःसदूर्वाश्यामः शाद्वलवर्णः । गुरुर्बृहस्पतिः सगौरगात्रोगौरशरीरः । शुक्रःश्यामवर्णोनातिगौरोनातिकृष्णः । भास्करिःसौरिः सकृष्णदेहोऽसितशरीरः । वर्णप्रयोजनं सर्वग्रहेषुयोवलवांस्तद्वर्णस्तत्कालजातोभवति प्रश्नकालेचौरादेरपि ॥ ४ ॥

वर्णास्ताम्रसितातिरक्तहरितव्यापीतचित्रासितावह्न्यंबग्निज-केशवेंद्रशचिकाः सूर्यादिनाथाःक्रमात्॥प्रागाद्यारविशुक्रलो-हिततमःसौरेंदुवित्सूरयःक्षीणेंद्वर्कमहीसुतार्कतनयाःपापा बु-धस्तैर्युतः ॥ ५ ॥

अधुनाग्रहाणांवर्णस्वाम्यंग्रहदेवतास्त्वदिक्स्वाम्यं सौम्यपापत्वंचशार्दूलविक्रीडितेनाह॥ वर्णाइति । ताम्रादयोवर्णाःसूर्यादिग्रहनाथाः सूर्यादयोग्रहनाथाः स्वामिनोयेषांते ताम्रवर्णस्यादित्योनाथःस्वामी सितस्यश्वेतस्यचंद्रःअतिरक्तस्यातिलोहितस्यभौमः हरितस्यशुकवर्णस्यबुधः विशेषेणआसमंतात्पीतोव्यापीतस्तस्य हरिद्रासदृशस्यजीवः चित्रस्यनानावर्णस्यशुक्रः असितस्यकृष्णवर्णस्यसौरिः । प्रयोजनम् हृतनष्टादिद्रव्यवर्णज्ञानंजन्मनिप्रश्नकालेचोक्तद्रव्यलाभोन्यथाहानिःग्रहपूजायांतद्वर्णकुसुमपूजा । तथाचयाज्ञवल्क्यः ॥ वर्णैर्मंडलकेषुचेति । वह्नीत्यादि । सूर्यादिनाथाइत्यनुवर्तते । सूर्यादीनांनाथाः सूर्यादिनाथाः आदित्यस्यवह्निरग्निर्नाथःस्वामी चंद्रमसोंबुजलं भौमस्याग्निजःकुमारः स्वामिकार्तिकेयइत्यर्थः । बुधस्यकेशवोविष्णुः । गुरोरिंद्रःशतक्रतुः । शुक्रस्यशचींद्राणी । सौरस्यकः प्रजापतिर्ब्रह्मेत्यर्थः । प्रयोजनम् ग्रहपूजायां ग्रहोक्तदेवताः पूज्याः । तथाचयवनेश्वरः । देवाग्रहाणांजलवह्निविष्णुप्रजापतिस्कंदमहेंद्रदेवी । चंद्रार्कचांद्रचर्कजभौमजीवशुक्रांश्चयज्ञेषुयजेतशश्वत् । तथाचौरनामानयने बलवद्ग्रहोक्तदेवतापर्यायनाम । तथाच यात्रायांग्रहदेवतांसंपूज्यतादिशंयायात् । तथाचसारावल्याम् ॥ ताम्रसितरक्तहारितकपीतविचित्रासिता इनादीनाम् । पावकजलगुहकेशवशक्रशचीवेधसः पतयः ॥ पूर्वादिग्रहदेवांस्तन्मंत्रैः समभिपूज्यतामाशाम् । कनकगजवाहनादीन्प्राप्नोति नृपोरितः शीघ्रम् ॥ प्रागाद्याइति । प्रागाद्याः पूर्वप्रथमादिशस्तासांपूर्वादीनांरव्यादयोनाथाः तत्रपूर्वस्यां दिशिरविरादित्योधिपतिः पूर्वदक्षिणस्यांशुक्रः दक्षिणस्यांलोहितोंगारकः दक्षिणपश्चिमायांतमोराहुः पश्चिमायांसौरिः शनैश्चरः पश्चिमोत्तरस्यामिंदुश्चंद्रः उत्तरस्यांवित्बुधः उत्तरपूर्वस्यांसूरिर्बृहस्पतिः । प्रयोजनम् केंद्रस्थेग्रहेसूतिकागृहद्वारज्ञानंहृतनष्टादिषुचौरादेर्गमनंच । क्षीणेंद्वर्केति । क्षीणश्चासाविंदुश्चक्षीणेंदुः कृष्णाष्टम्यर्द्धाच्छुक्लाष्टम्यर्द्धंयावत् क्षीणश्चंद्रः परतः पूर्ण आयुर्दायविधौकृष्णपक्षत्रयोदश्यंतात्प्रभृतियावदमावास्यांतेसूर्यमंडलान्नोद्गतस्तावत्क्षीणइति । यस्माद्यवनेश्वरश्चंद्रस्यपापत्वंनकदाचिदपीच्छतितद्वाक्यम् मासेतुशुक्लप्रतिपत्प्रवृत्तेराद्येशशीमध्यबलोदशाहे । श्रेष्ठोद्वितीयेल्पबलस्तृतीयेसौम्यैस्तुदृष्टोबलवान्सदैव ॥ तथाचक्रूरग्रहोर्कः कुजसूर्यजौचपापौशुभाः शुक्रशशांकजीवाः । सौम्यस्तुसौम्योव्यतिमिश्रितोऽन्यैर्वर्गैस्तुतुल्यप्रकृतित्वमेतीति । तस्मादेतावत्क्षीणइति ॥ अर्क आदित्यः महीसुतोंगारकः अर्कतनयः सौरिः एतेसदैवपापाः बुधस्तैर्युतस्तेषामेकतमेनयुक्तः पापएवसौम्याः शेषाः । शुक्लपक्षाष्टम्यर्द्धात्कृष्णपक्षाष्टम्यर्द्धंयावत्चंद्रः सौम्यः बुधः पापवियुतः सौम्यएव जीवशुक्रौसदैवसौम्याविति । प्रयोजनम् पापसौम्यग्रहबलाज्जातः पापात्मकः सौम्यस्वभावश्चभवति ॥ ९ ॥

बुधसूर्यसुतौनपुंसकाख्यौशशिशुक्रौयुवतीनराश्चशेषाः ॥
शिखिभूखपयोमरुद्गणानांवशिनोभूमिसुतादयःक्रमेण ॥ ६ ॥

अधुना ग्रहाणां प्रकृतिविभागंमहाभूताधिपत्यं चौपंच्छदसिकेनाह । बुधसूर्यसुताविति । बुधश्चांद्रिः सूर्यसुतः शनिः एतौन पुंसकाख्यौनपुंसकनामानौ शशी चंद्रः शुक्रो भार्गवएतौद्वौयुवतिसंज्ञौ । शेषारविजीवभौमानराः पुरुषसंज्ञाः पुरुषनामानः । प्रयोजनं जन्मनिचिंतायांहृतनष्टादिषुबलवंतः स्वपक्षमेवकुर्वंति एषामुपतापेतदाश्रितानामुपतापः । शिखिभूखपयोमरुद्गणानामिति शिख्यादीनांपंचानांमहाभूतानांपंचग्रहाभूमिसुतादयः क्रमेणवशिनः । तद्यथा शिखिनोग्नेर्भूमिसुतोंगारकोवशीभौमोग्नेः स्वामीत्यर्थः। एवंभूमेर्बुधः । खस्याकाशस्य जीवः । पयसोंऽभसः शुक्रः । मरुतोवायोः शनैश्चरः । गणग्रहणमत्रवृत्तपूरणार्थम् । नन्वादित्यचंद्रयोः कस्मान्नोक्तमित्यत्रोच्यते । तयोः पूर्वमेवोक्तं वह्न्यंभ्विति तावेवमसिद्धौ । प्रयोजनम् स्वदशायांमहाभूतकृतांछायांव्यंजयांति । वक्ष्यतिच—छायांमहाभूतकृतांचसर्वइति ॥ ६ ॥

विप्रादितःशुक्रगुरूकुजार्कौशशीबुधश्चेत्यसितोंऽत्यजानाम् ॥
चंद्रार्कजीवाज्ञसितौकुजार्कीयथाक्रमंसत्वरजस्तमांसि ॥ ७ ॥

अधुनाग्रहाणांब्राह्मणादिवर्णाधिपत्यंगुणविभागंचोपजातिकयाह ॥ विप्रादित इति । विप्रादितोब्राह्मणादेर्वर्णचतुष्टयस्यस्वामिनोग्रहाअधिपतयः शुक्रोभार्गवोगुरुर्बृहस्पतिरेतौद्वौब्राह्मणानामधिपती कुजोभौमोऽर्कआदित्यः एतौद्वौक्षत्रियाणां शशीचंद्रोवैश्यानां शूद्राणां बुधः असितः शनैश्चरोंऽत्यजानां वर्णप्रतिलोमभवानां चांडालमागधनिषादादीनाम् । प्रयोजनम् हृतनष्टादिषुग्रहबलाच्चौरादीनांग्रहोक्तवर्णप्रभावः एषामुपघातेतद्वर्णोपघातः । तथाचसत्यः गुरुशुक्रौरविरक्तौचंद्रः सौम्यः शनैश्चरश्चेति । विप्रक्षत्रियविट्शूद्रसंकराणांप्रभुत्वकराः । अजयेजयेथतुष्टावप्रीतौवित्तनाशनेलाभे । तेभ्यस्तेभ्यः कुर्युर्गुणांश्चदोषांश्चपक्षांस्तान् । चंद्रार्कजीवाइत्यादि । चंद्रः शशी अर्कआदित्यः जीवोबृहस्पतिः एतेसत्वसंज्ञाः । ज्ञो बुधः सितः शुक्रः एतौद्वौरजःसंज्ञौ । कुजोंऽगार आर्किः सौरः एतौद्वौ तमःसंज्ञौ । एतेयथाक्रमंसत्वादिगुणाधिपतयोग्रहाः । प्रयोजनम् । सत्वं रजस्तमो वात्रिंशांशेयस्यभास्करस्तादृगिति । अन्येपुनर्ग्रहबलाद्वर्णयंति । तथाचश्रीदेवकीर्तिः ॥ बलवद्भिस्तद्गुणोभवेज्जातइति । अत्राचार्यस्ययवनेश्वरेणसहमतभेदः तेनभौमः सात्विकउक्तः । तथाचतद्वाक्यम् । सत्वाधिकाभास्करभौमजीवाभृग्वात्मकौराजासिकः शशीच । शनैश्चरस्तामसिकोबुधस्तुसंयोगतोस्माल्लभतेविशेषान् ॥ आचार्यस्यसत्यवचनमभिमतम् । तथाचसत्यः ॥ तामसिकौकुजसौरीराजसिकोभार्गवः शशिसुतश्च । जीवशशिभास्कराः सात्विकाग्रहवत्प्रकृतयोनॄणाम् ॥ एवंयत्रयत्राचार्यस्ययवनेश्वरेणसहमतभेदस्तत्रांगीकृतंसत्यमतमपि । अथपूर्वमभिहितंसत्वंकुजः चंद्रार्कजीवाः पुनः किमित्युक्तम् । उच्यते । इहगुणवचनः सत्वशब्दस्तत्र शौर्यपर्यायः कार्याकार्यप्रवृत्तानांसिंहादीनामप्यस्ति येनएकाकिनोपिवनवासिनः । तथाच॥ एका-

किनिवनवासिन्यराजलक्ष्मण्यनीतिशास्त्रज्ञे । सत्वस्थितेमृगपतौराजेतिगिरः परिणमंति॥ अथगुणस्वरूपम् । यः सात्विकस्तस्यदयास्थिरत्वंसत्यार्जवंब्राह्मणदेवभक्तिः । रजोधिकः काव्यकलाक्रतुस्त्रीसंसक्तचित्तः पुरुषोपिशूरः । तमोधिकोवंचयितापरेषांमूर्खोलसः क्रोधपरोतिनिद्र इति ॥ ७ ॥

मधुपिंगलदृक्चतुरस्रतनुःपित्तप्रकृतिःसवितालपकचः ॥
तनुवृत्ततनुर्बहुवातकफःप्राज्ञश्चशशीमृदुवाक्छुभदृक् ॥ ८ ॥

अधुनाचंद्रार्कयोः स्वरूपंतोटकेनाह ॥ मधुपिंगलदृगिति । मधुवत्पिंगलादृष्टिर्यस्यसः ईषत्कातराक्षः चतुरस्रतनुः प्रसारितभुजद्वयप्रमाणसमोच्छ्रायः पित्तप्रकृतिः पित्ताधिकः अल्पकचोविरलकेशः एवंविधः सविताआदित्यः । तनुवृत्ततनुरित्यादि । तन्वीचासौवृत्ताचतनुवृत्तातादृशीतनुर्यस्यसतनुवृत्ततनुः । कृशवर्तुलांगइत्यर्थः । बहुवातकफः प्रभूतमारुतश्लेष्मा प्राज्ञोमेधावी मृदुवाक्कोमलभाषी शुभदृक् दर्शनीयाक्षः एवंविधःशशीचंद्रः ॥ ८ ॥

क्रूरदृक्तरुणमूर्तिरुदारःपैत्तिकः सुचपलः कृशमध्यः ॥
श्लिष्टवाक्सततहास्यरुचिर्ज्ञः पित्तमारुतकफप्रकृतिश्च ॥ ९ ॥

अथांगारकबुधयोः स्वरूपं स्वागतयाह ॥ क्रूर इति । क्रूराद्दुष्टादृक्दृष्टिर्यस्यसक्रूरदृगंगारकः सचतरुणमूर्तिः नित्यंयौवनोपेताकारविग्रहः उदारोदाता पैत्तिकः पित्तबहुलः सुचपलोतीवास्थिरचित्तः कृशमध्यस्तनूदरः एवंविधोऽगारकः श्लिष्टवागित्यादिश्लिष्टवाग्गद्गदभाषी सततहास्यरुचिः नित्यंपरिहासशीलः पित्तमारुतकफप्रकृतिर्दोषत्रयोल्वणस्वभावः एवंविधोज्ञोबुधः ॥ ९ ॥

बृहत्तनुःपिंगलमूर्धजेक्षणोबृहस्पतिःश्रेष्ठमतिःकफात्मकः ॥
भृगुःसुखीकांतवपुःसुलोचनःकफानिलात्मासितवक्रमूर्द्धजः १०॥

अथजीवशुक्रयोः स्वरूपंवंशस्थेनाह ॥ बृहत्तनुरिति । बृहत्तनुःस्थूलशरीरःमूर्धजाः केशाईक्षणे नयनेच पिंगलेकपिलेयस्य । कपिलकेशकातराक्षइत्यर्थः । श्रेष्ठमतिर्धर्मानुगप्रज्ञः कफात्मकःश्लेष्मात्मा एवंविधो बृहस्पतिः । भृगुरित्यादि । सुखीनित्यंसुखासक्तः । कांतवपुर्दर्शनीयशरीरः । सुलोचनःशोभनाक्षः । कफानिलात्माश्लेष्ममारुतप्रकृतिः असितवक्रमूर्द्धजः असिताः कृष्णा वक्राः कुटिला मूर्द्धजाः केशाः यस्य । कृष्णकुटिलकेश इत्यर्थः । एवंविधोभृगुःशुक्रः ॥ १० ॥

मंदोलसःकपिलदृक्कृशदीर्घगात्रःस्थूलद्विजःपरुषरोमकचोनिलात्मा ॥ स्नाय्वस्थ्यसृक्त्वगथशुक्रवसेचमज्जामंदार्कचंद्रबुधशुक्रसुरेज्यभौमाः ॥ ११ ॥

अधुनाशनैश्चरस्वरूपंस्नाय्वादिसारत्वंचग्रहाश्रयंवसंततिलकेनाह ॥ मंदोलस इति । अलसःक्रियास्वपटुःकपिलदृक्पिंगलाक्षः । कृशंदुर्बलं दीर्घमुच्चतरंगात्रंयस्य गात्राणि वा सः दुर्बलोर्ध्वदेहः स्थूलद्विजोबृहद्दंतः । परुषरोमकचःरूक्षतनूरुहकेशः अनिलात्मा वातप्रकृतिः एवंविधोमंदः शनैश्चरः । स्नाय्वस्थीत्यादि ॥ मंदादीनांग्रहाणां स्नाय्वादिसारत्वं स्नाय्वस्थिनीप्रसिद्धार्थेदेहवतांशनैश्चरादित्यौ स्नाय्वास्थिसारौ शनैश्चरःस्नायुसारः आदित्योस्थिसारः । असृग्रुधिरंतच्चंद्रमाः । त्वक्चर्मतद्बुधः । अथशब्दःआनंतर्यार्थे । शुक्रंरेतः तच्छुक्रः । वसामेदस्तत्सुरेज्योगुरुः । मज्जाअस्थ्यंतर्गतोधातुविशेषः सभौमः । ग्रहाणांस्वरूपज्ञानप्रयोजनं लग्ननवांशपतुल्यतनुः स्यादित्यत्रोपयुज्यते । जन्मकालेयो ग्रहोबलवांस्तत्पठितस्वरूपस्तत्कालजातोभवति तद्धातुसारश्च हृतनष्टादिषुप्रश्नकालेप्येवंविधाधातुरूपाश्चौरादयः व्याधिप्रश्नेयल्लग्नंयश्चलग्नेनवांशकोवर्ततेतत्स्वामिनोबलवशादभिहितदोषभवापीडा ॥ ११ ॥

देवांब्वग्निविहारकोशशयनक्षित्युत्करेशाःक्रमाद्वस्त्रं स्थूलमभुक्तमग्निकहतंमध्यंदृढंस्फाटितम् ॥ ताम्रंस्यान्मणिहेमयुक्तिरजतान्यर्काच्चमुक्तायसीद्रेष्काणैः शिशिरादयःशशुरुचज्ञग्वादिषूद्यत्सुवा ॥ १२ ॥

अधुनाग्रहाणांस्थानवस्त्रद्रव्यर्तुप्रभुत्वंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ देवांब्वग्नीति । अर्कात्प्रभृतितदादीनांग्रहाणांक्रमादेवादीनि स्थानानि तत्रदेवस्थानमादित्यस्य । अंबुस्थानंचंद्रमसः । अग्निस्थानंभौमस्य । विहारस्थानंक्रीडास्थानंबुधस्य । कोशोभांडारागारंतत्स्थानंबृहस्पतेः । शयनस्थानंशुक्रस्य । क्षित्युत्करःअवकरराशिस्तत्स्थानंशनैश्चरस्य । एषांस्थानानामेते ईशाःस्वामिनः । प्रयोजनं बलवतिग्रहेग्रहोक्तस्थानेप्रसवज्ञानं हृतनष्टादेश्चौरादेः स्थानंद्रव्यस्यच । वस्त्रमित्यादि अर्कादिति सर्वत्रानुवृत्तिः तत्रस्थूलतंतुकृतमादित्यस्यवस्त्रम् । अभुक्तंनवंचंद्रस्य । अग्निनाहतमेकदेशदग्धंभौमस्य । केनांबुनाहतंक्लिन्नंबुधस्य । मध्यंनातिनवंनातिजीर्णंबृहस्पतेः । दृढंकालांतरस्थायिशुक्रस्य । स्फाटितं जीर्णंशनैश्चरस्य । प्रयोजनं सूतिकावस्त्रज्ञानेहृतनष्टादिचिंतायांचबलवद्ग्रहवशाद्वस्त्रज्ञानम् । ताम्रंस्यादित्यादि । आदित्यस्यताम्रं चंद्रस्यमणयः भौमस्यहेमसुवर्णं बुधस्ययुक्तिः युज्यतइतियुक्तिः रीतिकांस्यादि रजतंरौप्यंबृहस्पतेः स्वस्थानस्थस्यसुवर्णमपि मुक्ताशुक्रस्य अयःकृष्णलोहंसीसत्रपुणीचशनैश्चरस्य । तथातेनैवसूक्ष्मजातकेउक्तं अर्कादिताम्रमणिहेमयुक्तिरजतानिमौक्तिकंलोहम् । वक्तव्यंबलवद्भिः स्वस्थानेहेमजीवेपि । तथाचबादरायणः ॥ अर्कस्यताम्रंमणयोहिमांशोर्भौमस्यहेमंदुसुतस्यशुक्तिः । जीवस्य रौप्यंस्वगृहेस्थितस्यतस्यैवहेमोशनसश्चमुक्ता ॥ तीक्ष्णांशुदेहप्रभवस्यसीसंकृष्णायसंच

प्रवदंतितज्ज्ञाः । प्रयोजनं सूतिकागृहेबलवद्ग्रहेद्रव्यसत्ताहृतनष्टादिचिंतायांद्रव्यनाशादिपरिज्ञानं तच्छुभदशायांतस्मिन्नुपचयस्थेतदाप्तिः उक्तविपरीतेहानिः । द्रेष्कणैरित्यादि । अत्रशकारादिभिर्गुपर्यंतैर्वर्णैःसंज्ञाद्यैः शनैश्चरप्रभृतीनांगुर्वंतानांवृत्तानुरोधान्निर्देशः कृतःशनैश्चरशुक्ररुधिरचंद्रबुधगुरुषूद्यत्सुलग्नगतेषु शिशिरादयःषडृतवोज्ञेयाः तत्रशकारोपलक्षितःशनैश्चरःतस्मिन्नुदयतिलग्नस्थेशिशिरर्तुर्विज्ञेयः । शुकारोपलक्षितःशुक्रः तस्मिन्नुदयतिवसंतः । रुकारोपलक्षितोरुधिरोभौमस्तस्मिन्ग्रीष्मः । चकारोपलक्षितश्चंद्रस्तस्मिन्वर्षा । ज्ञोबुधस्तस्मिञ्छरत् । गुकारोपलक्षितोगुरुस्तास्मिन्हेमंतः । आदित्येप्युदयतिग्रीष्मः । तथाचबादरायणः ॥ ग्रीष्ममथप्रवदंतिकुजार्काविति । द्रेष्काणैरित्यस्यवाइत्यनेनव्यवाहितेनसंबंधः द्रेष्काणैर्वोदयद्भिःशनैश्चरादिसंबंधिभिः शिशिरादयोज्ञेयाः । एतदुक्तंभवति । लग्नेग्रहाभावेशनैश्चरद्रेष्काणेलग्नगतेशिशिरः एवं शुक्रद्रेष्काणे वसंतः भौमद्रेष्काणे ग्रीष्मः रविद्रेष्काणेग्रीष्मएव चंद्रद्रेष्काणेवर्षाः बुधद्रेष्काणेशरत् जीवद्रेष्काणेहेमंतः ॥ अत्रचमुख्योग्रहोदयेनर्तुनिर्देशस्तदभावेद्रेष्काणेनेतिज्ञातव्यम् । बहूनामुदयेपिद्रेष्काणेनैव केचिद्बहूनामुदयेबलवद्ग्रहेणेतिव्याचक्षते । तथाचमणित्थः ॥ द्व्याद्यैर्लग्नोपगतैर्योबलवांस्तद्ग्रहर्तुनिर्देश इति । तत्रैतज्जातं लग्नेयोग्रहःस्थितस्तदुक्तऋतुर्वाच्यः बहुषुलग्नगतेषुयोबलवान् ग्रहाभावेद्रेष्काणपतेर्ऋतुनिर्देशः । प्रयोजनं नष्टजातकेऋतुनिर्देशोहृतनष्टादिचिंतायाचेति । अत्राचार्येणग्रहाणांशाखाधिपत्यंनोक्तम् । उक्तंचस्वल्पजातके ॥ ऋगथर्वसामयजुषामधिपागुरुसौम्यभौमसिताः। ऋग्वेदाधिपतिर्गुरुः अथर्ववेदाधिपतिःसौम्योबुधः सामवेदाधिपतिर्भौमः यजुर्वेदाधिपतिःशुक्रः । प्रयोजनं बलवतिशाखाधिपेब्राह्मणोजातस्तच्छाखापाठकोभवति ब्राह्मणेचौरेजातेशाखाविज्ञानम् अनिष्टस्थानस्थेग्रहेतन्मंत्रैःशांतिरिति ॥ १२ ॥

त्रिदशत्रिकोणचतुरस्रसप्तमान्यवलोकयंतिचरणाभिवृद्धितः ॥
रविजामरेज्यरुधिराः परेचयेक्रमशोभवंतिकिलवीक्षणेधिकाः १३

अथग्रहाणांदृष्टिस्थानानिनिसर्गदृष्टिफलानि च प्रहर्षिण्याह॥ त्रिदशेति । यस्मिन्स्थानेग्रहाःस्थितास्तस्मात्त्रिदशादीनिस्थानानिचरणाभिवृद्धितः पादवृद्ध्याऽवलोकयंति ग्रहो यस्मिन्राशौस्थितस्तस्माद्यस्तृतीयोग्रहोदशमश्च तथातृतीयदशमस्थौराशीयौतौपादेनचतुर्थभागदृष्ट्याऽवलोकयंति एवंत्रिकोणस्थौनवपंचमस्थानगतावर्धदृष्ट्या । चतुरस्रेऽष्टमचतुर्थेअष्टमचतुर्थस्थानस्थौपादोनदृष्ट्या । सप्तमगं गृहंपरिपूर्णदृष्ट्या । चरणाभिवृद्धितइत्यत्राभिशब्दोवीप्सांद्योतयति चरणवृद्ध्यापादवृद्ध्येत्यर्थः । यावत्पाददृष्ट्यापश्यन्तिताvत्फलंप्रयच्छंति । तथाचस्वल्पजातके ॥ दशमतृतीयेनवमपंचमेचतुर्थाष्टमेकलत्रंच । पश्यंति पादवृद्ध्याफलानिचैवंप्रयच्छंति । अर्थादेवग्रहोनुक्तस्थानानिनपश्यतीति । तथाचसारावल्याम् ॥ सर्व्यंपश्यंतिसदाग्रहान्ग्रहाश्चरणवृद्धितःसर्वे।त्रिदशत्रिकोणचतुरस्र-

सप्तमगताःक्रमेणैव । पूर्णंपश्यति रविजस्तृतीयदशमेत्रिकोणमपिजीवः । चतुरस्रंभूमिसुतः सितार्कबुधहिमकराःकलत्रंच ॥ तथाचयवनेश्वरः । द्वीपाश्रिमौषष्ठमथद्वितीयंसंस्थानराशेःपरिहृत्यराशीन् । शेषान्ग्रहःपश्यतिसर्वकालमिष्टेषुचैषांविहिताहृगिष्टा ॥ जामित्रभेदृष्टिफलंसमग्रंस्वपादहीनंचतुरस्रयोश्च । त्रिकोणयोर्दृष्टिफलार्धमाहुर्दुश्चिक्यसंज्ञेदशमेचपादम् ॥ रविजामरेज्यरुधिराइतिं । किलेत्यागमसूचने । चरणाभिवृद्धितइत्यनुवर्तते । एतेरविजादयश्चरणाभिवृद्धितः पादोपचयाद्वीक्षणेदर्शनेक्रमशोधिकफलप्रदाभवंति । रविजःसौरिःसुदर्शनेपादफलप्रदः अमरेज्योबृहस्पतिरर्धफलप्रदः रुधिरोऽगारकः सपादहीनफलप्रदः अपरेर्कचंद्रबुधशुक्रास्तेवीक्षणेसमग्रफलप्रदाः एतन्नैसर्गिकंग्रहाणांदृष्टिफलंस्थानवशादेतेषांयथास्वंदृष्टिफलमूह्यमेवमेकेव्याचक्षते । अपरेत्वाहुः । स्थानफलमेतत् । तेनत्रिदशादिस्थानगतान्ग्रहराशीन्पश्यंतोरविजादयोदर्शनेधिकफलप्रदाभवंति । तद्यथा तृतीयदशमस्थान्ग्रहान्राशीन्वाशनैश्वरःपश्यन्नन्येभ्योग्रहेभ्योधिकफलप्रदोभवति परिपूर्णंपश्यतीत्यर्थः । एवं त्रिकोणस्थाञ्जीवः चतुरस्रगान्भौमः सप्तमस्थान्सूर्यचंद्रबुधशुक्राः । एतच्चबहुतराणामाचार्याणांमतम् । तथाचभगवान्गार्गिः ॥ दुश्चिक्यदशगान्सौरिस्त्रिकोणस्थान्बृहस्पतिः । चतुर्थाष्टमगान्भौमःशेषाःसप्तमसंस्थितान् । भवंतिवीक्षणे नित्यमुक्ताधिकफलाग्रहाइति ॥ १३ ॥

अयनक्षणवासरर्तवोमासोर्द्धञ्चसमाश्चभास्करात् ॥
कटुकलवणतिक्तमिश्रितामधुराम्लौचकषायइत्यपि ॥ १४ ॥

अधुनाग्रहाणांकालनिर्देशंरसनिर्देशंचवैतालीयेनाह ॥ अयनइति । भास्करादादित्यात्प्रभृत्ययनानिकालनिर्देशः तत्रायननिर्देशोभास्करात्सूर्यात् क्षणोमुहूर्तस्तन्निर्देशश्चंद्रात् वासरोदिवसस्तन्निर्देशोभौमात् ऋतुर्मासद्वयात्मकस्तन्निर्देशोबुधात् मासनिर्देशोजीवात् मासार्द्धंपक्षस्तन्निर्देशःशुक्रात् समाःसंवत्सरास्तन्निर्देशःसौरात् । प्रयोजनम् प्रश्नलग्नेयस्यग्रहस्यनवांशकोदयःसग्रहस्तस्मान्नवांशकाद्यावत्संख्येनवांशकेभवतितावत्संख्योऽयनादिकोग्रहोपलक्षितकालशुभाशुभफलपक्तौवाच्यः । अन्येत्वेवंव्याचक्षते । लग्नेयावत्संख्योनवांशकउदितस्तावत्संख्योऽयनादिकालोंशकपतिवशाद्वक्तव्यः । तथाचमणित्थः लग्नांशकपतितुल्यः कालोलग्नोदितांशसमसंख्यः । वक्तव्योरिपुविजयेगर्भाधानेथकार्यसंयोगे ॥ कटुकलवणेत्यादि । भास्करादादित्यात्कटुकादिरसनिर्देशः तत्रादित्यात्सूर्यात्कटुकस्यरसस्यनिर्देशः कटुकंमरीचादि चंद्रात्लवणस्य भौमात्तिक्तस्य तिक्तर्निबादि । बुधान्मिश्रस्यषड्रसस्य जीवान्मधुरस्य मिष्टस्य शुक्रादम्लस्य सौरात्कषायस्य । प्रयोजनम् आधानकालेयोबलवांस्तदुक्तरसदोहदोगर्भिण्याभवति । तथाचसारावल्याम् । मासितृतीयेस्त्रीणांदोहदकोजायतेवश्यम् । सरसाधिपस्य भावैर्विलग्नयोगादिभिश्चित्यः ॥ भोजनाश्रयेचप्रश्नेग्रहोदयेतन्नवांशकोदयेवातदुक्तरसान्वितभोजनज्ञानमिति ॥ १४ ॥

जीवोजीवबुधौसितेंदुतनयौव्यर्काविभौमाःक्रमाद्वींद्वर्काविकुजेंद्विनाश्चसुहृदः केषांचिदेवंमतम्॥सत्योक्तेसुहृदस्त्रिकोणभवनात्स्वात्स्वांत्यधीधर्मपाःस्वोच्चायुःसुखपाःस्वलक्षणाविधेर्नान्यैर्विरोधादिति ॥ १९ ॥

अधुनामित्रामित्रविधिंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ जीवइति । सूर्यादीनांग्रहाणांक्रमाज्जीवादयः सुहृदः तत्रादित्यस्यजीवोबृहस्पतिः सुहृन्मित्रं जीवबुधौगुरुसौम्यौचंद्रस्य सितः शुक्रः इंदुतनयोबुधः एतौभौमस्य विगतोर्कः सूर्योयेभ्योग्रहेभ्यस्ते सूर्यवर्जिताः सर्वएवबुधस्य विकुजाविगतोंगारकोयेभ्यस्तेभौमरहिताः सर्वएवबृहस्पतेः वींद्वर्काविगतौचंद्राकौयेभ्यस्तेसर्वएवशुक्रस्य विकुजेंद्विनाः कुजोभौमइंदुश्चंद्रः इनः सूर्यः एतेविकुजेंद्विनाः सर्वएवसौरस्यशनैश्चरस्य । एवंकेषांचिन्मतं न बहूनाम् ।अत्रचतेषांशत्रुमित्रव्यवहारएवेष्टोनोदासीनव्यवहारस्तस्मान्मित्रेभ्योन्येह्यमित्राणीतिकेचिद्यवनेश्वरादयः । तथाचयवनेश्वरः ॥ रवेर्गुरुर्मित्रमतोन्यथान्येगुरोस्तुभौमंपरिहृत्यसर्वे । चांद्रेरनर्काभृगुनंदनस्यत्वर्केंदुवर्जेसुहृदः प्रदिष्टाः ॥ १ ॥ भौमस्यशुक्रश्शशिजश्चमित्रेइंदोर्बुधंदेवगुरुंचविद्यात् । सौरस्य मित्राण्यकुजेंदुसूर्याः शेषान्रिपून्विद्धिनृणांचतद्वत् ॥ २ ॥ सत्योक्तइति । सत्योक्तेहोराशास्त्रेस्वत्रिकोणभवनादात्मीयमूलत्रिकोणराशेः स्वांत्यधीधर्मपाः स्वोच्चायुःसुखपाश्चतेग्रहस्यसुहृदोभवंति । तत्रत्रिकोणंमूलत्रिकोणंतस्मात्स्वपोद्वितीयराश्यधिपः तस्मादेवांत्यपोद्वादशस्थानाधिपः धीस्थानपः धीस्थानस्य पंचमस्याधिपः धर्मपोनवमाधिपः स्वोच्चपोग्रहोक्तस्योच्चस्यस्वामी आयुषोष्टमस्थानस्याधिपतिः । सुखपश्चतुर्थस्थानाधिपतिः ग्रहोमित्रंभवति स्वलक्षणविधेर्विरोधादन्यैरपठितस्थानाधिपतिभिर्ग्रहैः सहनायंमित्रामित्रविभागः कल्पनीयः । विरोधादसुहृद्भवंस्वंचतल्लक्षणंस्वलक्षणंस्वलक्षणेविधिः स्वलक्षणविधिः तेनविरोधस्तस्मात्।एतदुक्तंभवति । योयंस्वविधिर्मित्रलक्षणविभागः प्रदर्शितः अतोन्यस्थानाधिपायेग्रहास्तेग्रहस्यसुहृदोनभवंति । तथाचसत्यः ।सुहृदस्त्रिकोणभवनाद्ग्रहस्य सुतभेव्ययेथधनभवने। स्वजनेनिधनेधर्मेस्वोच्चेचभवंतिनोशेषाः । स्वजनसंज्ञं चतुर्थस्थानंततोद्विराश्यधिपोमित्रसंज्ञः एकराश्यधिपोमध्यमः अनुक्तराश्यधिपः शत्रुः । वक्ष्यतिच द्व्येकानुक्तभपान्सुहृत्समरिपून्संचिंत्यनैसर्गिकानिति । एकराश्याधिपोमध्यमइति यदुक्तंतथाचंद्रार्कावेकराश्यधिपावपिमित्रसंज्ञौभवतः तयोर्हिराशिद्वयस्याधिपत्याभावाद्राशिद्वयस्ययोऽधिपतिर्ग्रहः सएवोच्चराश्यधिपत्वात्त्रिभपत्वंप्राप्नोति तथापिद्विभपएवज्ञातव्यःतस्यस्वराशिव्यतिरेकात् एतन्मंदबुद्धिव्युत्पादनार्थंस्पष्टतरंव्याख्यायते ।तद्यथा आदित्यस्यसिंहस्त्रिकोणंतस्माद्द्वादशस्थानस्यकर्कटस्यचंद्रमाअधिपतिः सएकराश्यधिपोपिसन् द्वितीयराशेराधिपत्याभावादादित्यस्यमित्रम् । सिंहाच्चतुर्थोवृश्चिकः नवमोमेषः तयोर्भौमोधिपतिः आदित्य-

स्योच्चंमेषः तस्याधिपोभौमः मेषस्यसिंहनवमत्वादादित्यस्यस्वोच्चत्वादेकराशित्वंमेषस्यैकत्वाद्वृश्चिकस्य द्वितीयत्वाद्भौमोद्विराश्यधिपोजातः तेनादित्यस्यमित्रं सिंहात्पंचमाष्टमौधन्विमीनौतयोरधिपतिर्जीवःसचोक्तस्थानद्वयस्याधिपतित्वादादित्यस्यमित्रं सिंहाद्वितीयैकादशौकन्यामिथुनौतयोर्बुधः स्वामी तत्रद्वितीयस्थानस्योक्तत्वादेकाशस्यानुक्तत्वात् पठितैकराश्यधिपत्वाद्बुधोरवेर्मध्यमः सिंहात्षष्ठस्यसप्तमस्थानेमकरकुंभौ नोक्तौ तयोराधिपत्यादादित्यस्यशनैश्चरः शत्रुः । सिंहाद्दशमतृतीयेवृषतुले तयोरनुक्तयोः स्थानयोराधिपत्याच्छुक्र आदित्यस्यशत्रुः एवंरवेः । अथचंद्रस्य यथा चंद्रस्यवृषस्त्रिकोणंतस्माच्चतुर्थस्थानंसिंहस्तस्याधिपः सूर्यः सएकराश्यधिपो द्वितीयराशेराधिपत्याभावाचंद्रस्यमित्रं वृषाद्वितीयोमिथुनः पंचमः कन्या तयोर्बुधोधिपतिः सचोक्तस्थानद्वयस्याधिपत्याच्चंद्रस्यमित्रं वृषात्सप्तमद्वादशोवृश्चिकमेषौतयोर्भौमः स्वामी तत्रैकादशस्योक्तत्वात्सप्तमस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वाद्भौमश्चंद्रस्यमध्यमः वृषादष्टमैकादशौधन्विमीनौ तयोर्गुरुः स्वामीतत्रैकादशस्योक्तत्वात् अष्टमस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वाज्जीवश्चंद्रस्यमध्यस्थः चंद्रस्यवृषउच्चः वृषात्षष्ठस्तुलातयाः शुक्रोधिपतिस्तत्रवृषस्योच्चत्वेनोक्तत्वात्षष्ठस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वाचंद्रस्यशुक्रोमध्यस्थः वृषान्नवमदशमौमकरकुंभौतयोः स्वामीशनिः तत्रनवमस्योक्तत्वाद्दशमस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वात्सौरिः चंद्रस्यमध्यस्थः एवंचंद्रस्य । अथभौमस्य । तद्यथा भौमस्यमेषस्त्रिकोणं मेषाच्चतुर्थस्थानस्यकर्कटस्याधिपश्चंद्रः सएकराश्यधिपोपिसन्द्वितीयराशेराधिपत्याभावाद्भौमस्यमित्रम् । मेषात्पंचमस्यसिंहस्याधिपः सूर्यः सएकराश्यधिपोपिसन्द्वितीयराशेराधिपत्याभावाद्भौमस्यमित्रम् । मेषान्नवमद्वादशौधन्विमीनौतयोर्जीवोधिपतिः । सचोक्तस्थानद्वयस्याधिपत्याद्भौमस्यमित्रम् ॥ मेषात्तृतीयषष्ठौमिथुनकन्येनोक्ते तयोर्बुधस्याधिपत्याद्भौमस्यबुधाः शत्रुः । मेषाद्वितीयसप्तमौवृषतुलेतयोः शुक्रः स्वामी तत्रद्वितीयस्योक्तत्वात्सप्तमस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वाच्छुक्रोभौमस्यमध्यमः मेषाद्दशमैकादशौमकरकुंभौतयोःसौरोधिपतिः भौमस्यमकरउच्चः तस्योक्तत्वादेकादशस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वात्सौरोभौमस्यमध्यमः एवंभौमस्य । अथबुधस्य । कन्यामूलत्रिकोणंतस्माद्द्वादशस्थानस्यसिंहस्याधिपतिः सूर्यः सएकराश्यधिपोपिसन्द्वितीयराशेराधिपत्याभावाद्बुधस्यामित्रम् । कन्यायाः द्वितीयनवमौतुलावृषौतयोः शुक्रोधिपतिः सचोक्तस्थानद्वयस्याधिपत्वाद्बुधस्यमित्रम् ॥ कन्याया एकादशस्थानस्यकर्कटस्याधिपतिश्चंद्रः तस्यानुक्तत्वाद्बुधस्यशत्रुः कन्यायाः तृतीयाष्टमौ वृश्चिकमेषौतयोर्भौमोधिपतिः । तत्राष्टमस्योक्तत्वात्तृतीयस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वात् भौमोबुधस्यमध्यमः । कन्यायाश्चतुर्थसप्तमौधन्विमीनौतयोर्जीवोधिपतिस्तत्र चतुर्थस्योक्तत्वात्सप्तमस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वाज्जीवोबुधस्यमध्यमः । कन्यायाः पंचमषष्ठौ मकरकुंभौतयोः सौरेधिपतिस्तत्रपंचमस्योक्तत्वात्षष्ठस्या-

नुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वात्सौरोबुधस्यमध्यमः एवंबुधस्य । अथगुरोः जीवस्यधन्वी त्रिकोणंतस्मादष्टमस्थानस्यकर्कटस्याधिपतिश्चंद्रः सएकराश्यधिपोपिसन्द्वितीयराशेराधिपत्याभावाज्जीवस्यमित्रं धनुषोनवमस्यसिंहस्याधिपतिः सूर्यः सएकराश्यधिपोपिसन्द्वितीयस्यराशेराधिपत्याभावाज्जीवस्यमित्रम् ॥ धनुषः पंचमद्वादशौमेषवृश्चिकौतयोर्भौमोधिपतिः सचोक्तस्थानस्याधिपत्याज्जीवस्यमित्रं धनुषोद्वितीयतृतीयौमकरकुंभौतयोः सौरोधिपतिस्तत्रद्वितीयस्योक्तत्वात्तृतीयस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वात्सौरोजीवस्यमध्यस्थः । धनुषःसप्तमदशमेमिथुनकन्येतयोर्बुधोधिपतिः सचानुक्तस्थानद्वयस्याधिपतित्वाद्गुरोःशत्रुः । धनुषःषष्ठैकादशस्थानेवृषतुलेतयोःशुक्रोधिपतिःस्थानद्वयस्यानुक्तत्वाच्छुक्रोगुरोःशत्रुः एवंजीवस्य । अथशुक्रस्य । शुक्रस्यतुलात्रिकोणंतुलायाःनवमद्वादशस्थाने मिथुनकन्येतयोर्बुधोधिपतिः सचोक्तस्थानद्वयस्याधिपतित्वाच्छुक्रस्यमित्रं तुलायाश्चतुर्थपंचमौमकरकुंभौतयोरधिपतिःसौरः सचोक्तस्थानद्वयस्याधिपत्वाच्छुक्रस्यमित्रं तुलाया द्वितीयसप्तमौवृश्चिकमेषौतयोर्भौमोधिपतिः तत्रद्वितीयस्योक्तत्वात्सप्तमस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वाद्भौमःशुक्रस्यमध्यस्थःशुक्रस्यमीन उच्चं तुलायास्तृतीयषष्ठौधन्विमीनौ तयोर्जीवोधिपतिः तत्रमीनस्योच्चादुक्तत्वाद्धन्विनोऽनुक्तत्वात्पठितैकराश्याधिपत्वाज्जीवः शुक्रस्यमध्यस्थः । तुलादेकादशःसिंहस्तस्याधिपःसूर्यःसएकराश्यधिपोपिसन्द्वितीयराशेराधिपत्याभावाच्छुक्रस्यार्कःशत्रुः । तुलाकर्कटस्यदशमस्थानस्याधिपश्चंद्रः सएकराश्यधिपोपिद्वितीयराश्याधिपत्याभावाच्छुक्रस्यचंद्रःशत्रुः एवंशुक्रस्य । अथसौरस्य । सौरस्य कुंभस्त्रिकोणं कुभात्पंचमाष्टमे मिथुनकन्येतयोर्बुधोधिपतिः सचोक्तस्थानद्वयस्याधिपतित्वात्सौरस्यमित्रं सौरस्योच्चस्तुला । कुंभाच्चतुर्थनवमौवृषतुलौतयोरधिपतिःशुक्रःसचोक्तस्थानद्वयस्याधिपतित्वात्सौरस्यमित्रं । कुंभाद्द्वितीयैकादशौधन्विमीनौतयोर्जीवोधिपतिः तत्रद्वितीयस्योक्तत्वादेकादशस्यानुक्तत्वात्पठितैकराश्यधिपत्वात्सौरस्यजीवो मध्यस्थः । कुंभात्षष्ठः कर्कटस्तस्याधिपतिश्चंद्रस्तस्यानुक्तत्वात्सौरस्यचंद्रःशत्रुः । कुंभात्सप्तमः सिंहस्तस्याधिपतिः सूर्यस्तस्यानुक्तत्वात्सौरस्यसूर्यःशत्रुः । कुंभात्तृतीयदशमौमेषवृश्चिकौतयोर्भौमोधिपतिस्तयोरनुक्तत्वाद्भौमःसौरस्यशत्रुरिति ॥ १९ ॥

शत्रूमंदसितौसमश्चशशिजोमित्राणिशेषारवेस्तीक्ष्णांशुर्हिमरश्मिजश्चसुहृदौशेषाःसमाःशीतगोः ॥ जीवेन्दूष्णकराः कुजस्यसुहृदोज्ञोरिःसितार्कीसमौ मित्रेसूर्यसितौबुधस्य हिमगुः शत्रुःसमाश्चापरे ॥१६॥ सूरेःशौम्यसितावरीरविसुतोमध्योपरेत्वन्यथासौम्यार्कीसुहृदौसमौकुजगुरूशुक्रस्यशेषावरी ॥

शुक्रज्ञौसुहृदौसमःसुरगुरुःसौरस्यचान्येरयोयेप्रोक्ताः स्वत्रि-कोणभादिषुपुनस्तेमीमयाकीर्तिताः ॥ १७ ॥

अधुनासत्योक्तानेकद्व्येकानुक्तभपान्ग्रहस्यसुहृन्मध्यस्थशत्रूञ्छार्दूलविक्रीडितद्वयेनाह ॥ शत्रूमंदसिताविति । रवेरादित्यस्यमंदः सौरःसितः शुक्रः एतौद्वौशत्रूरिपू शशिजोबुधः समोमध्यस्थः नशत्रुर्नमित्रमुदासीनइत्यर्थः । शेषाग्रहाश्चंद्रांगारकगुरवोमित्राणीति । तीक्ष्णांशुरित्यादिशीतगोश्चंद्रमसः तीक्ष्णांशुःसूर्यः हिमरश्मिजोबुधः एतौद्वौसुहृदौमित्रे शेषाःसमाएवभौमजीवशुक्रसौराः समामध्यस्थाउदासीनाइत्यर्थः । जीवेंदूष्णकराइति । कुजस्यभौमस्यजीवोबृहस्पतिः इंदुश्चंद्रःउष्णकरःसूर्यःएतेसुहृदोमित्राणि ज्ञोबुधः अरिः शत्रुः सितार्कीशुक्रसौरौसमौमध्यस्थाविति । मित्रेसूर्यसिताविति । सूर्योरविःसितः शुक्रः एतौद्वौबुधस्यमित्रेसुहृदौ । हिमगुश्चंद्रमाः शत्रुररिः अपरेऽन्येभौमगुरुसौराः समामध्यस्था इति । सूरेरित्यादि । सूरेर्बृहस्पतेः सौम्योबुधः सितःशुक्रः एतावरीशत्रू रविसुतः सौरो मध्यस्थः अपरेअन्येरविचंद्रभौमाः अन्यथामित्राणीत्यर्थः । सौम्यार्कीत्यादि । शुक्रस्यसौम्यार्कीबुधसौरौसुहृदौमित्रे कुजोभौमः गुरुर्जीवः एतौद्वौसमौमध्यस्थौ शेषावादित्यचंद्रावरी शत्रू । शुक्रज्ञावित्यादि । सौरस्यशनेःशुक्रज्ञौसितबुधौसुहृदौमित्रे सुरगुरुर्जीवः समोमध्यस्थः अन्येऽपरेरविशशिभौमाःअरयःशत्रवः । येप्रोक्ताइत्यादि । येमयास्वत्रिकोणभादिषुपूर्वंत्रिकोणभवनात्स्वात्स्वांत्यधीधर्मपाइत्यादिनाग्रंथेनोक्तास्तएवेहप्रविभज्य पुनर्भूयः कीर्तिताः उदाहरणत्वेनप्रदर्शिता इति ॥ १६ ॥ १७ ॥

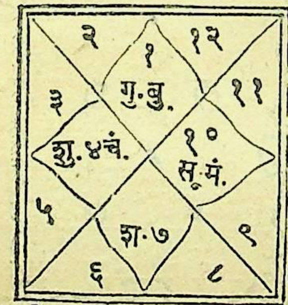
अन्योन्यस्यधनव्ययायसहजव्यापारबंधुस्थितास्तत्कालंसुहृदःस्वतुंगभवनेप्येकेरयस्त्वन्यथा॥द्व्येकानुक्तभपान्सुहृत्समरिपून्संचिंत्यनैसर्गिकांस्तत्काले च पुनस्तुतानाधिसुहृन्मित्रादिभिःकल्पयेत् ॥ १८ ॥

एवंनैसर्गिकंमित्रामित्रमध्यस्थविभागमुक्त्वाधुनातात्कालिकंमित्रामित्रविभागंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥अन्योन्यस्येति।अन्योन्यस्यपरस्परमेतेषुधनादिषुस्थानेषुग्रहस्यग्रहाव्यवस्थितास्तत्कालेजन्मनियात्रायांविवाहेप्रश्नेवा तत्समयेसुहृदो मित्राणिभवंति । धनस्थानंद्वितीयं व्ययस्थानं द्वादशम् आयस्थानं एकादशं सहजस्थानंतृतीयं व्यापारस्थानंकर्माख्यंदशमम् बंधुस्थानं चतुर्थम् एतेषुस्थानेषुयोग्रहः स्थितः सयस्माद्ग्रहाद्व्यवस्थितस्तस्यसुहृन्मित्रं भवंतिसचतस्यापि यतउक्तमन्योन्यस्येति स्वतुंगभवनेप्येकइति एकेऽन्येपुनराचार्याःग्रहस्य यस्योच्चेयोग्रहः स्थितः सतस्यस्वोच्चस्थितंतत्कालंमित्रमिच्छंति तेचयवनेश्वरादयः तथाचतद्वाक्यम् । मूलत्रिकोणाद्धनधर्मबंधुपुत्रव्ययस्थानगताग्रहेंद्राः । तत्कालमेतेसुहृदोभवंतिस्वोच्चेचयोयस्यविकृष्टवीर्यइति । एतदप्याचार्यस्यनाभिमेतं यस्मादनेनैवस्वल्पजात-

केउक्तं तत्कालेचदशायबंधुसहजस्वांत्येषुमित्रंस्थिता इति । अरयस्त्वन्यथेति । अन्यथा अन्येनप्रकारेणग्रहस्यग्रहाव्यवस्थितास्तत्कालेऽरयः शत्रवोभवंति । अन्योन्यमिति । तद्यथा एकराशिगतः पंचमषष्ठसप्तमाष्टमनवमस्थानस्थश्चतत्कालंशत्रुर्ग्रहस्यग्रहोभवति । द्व्येकानुक्तभपानिति । पूर्वमेवदर्शितं द्वितीयभपानेकभपाननुक्तभपांश्चमित्रमध्यस्थशत्रून्नैसर्गिकान् शत्रूमंदसितावित्यादिनाग्रंथेनोक्तान्संचिंत्यविज्ञायतत्कालेजन्मादौतानेवाधिसुहृन्मित्रादिभिरुपलक्षितान्कल्पयेत् । तत्रधनादीनिमित्रस्थानानितेषुनैसर्गिकसुहृत्स्थितोधिमित्रंभवति । मध्यस्थोमित्रम् । शत्रुर्मध्यस्थइति । धनादिवर्जितेष्वन्येषु स्थितोनिसर्गसुहृन्मध्यस्थोभवति मध्यस्थः शत्रुः शत्रुरधिशत्रुरिति अमुनाग्रहाणांचतुर्विधंबलंभवति स्थानादिक्चेष्टाकालबलाख्यम् ॥ १८ ॥

स्वोच्चसुहृत्स्वत्रिकोणनवांशैः स्थानबलंस्वगृहोपगतैश्च ॥
दिक्षुबुधांगिरसौरविभौमौसूर्यसुतः सितशीतकरौच ॥ १९ ॥

तत्रतावत्स्थानादिग्बलंदोधकेनाह ॥ स्वोच्चसुहृदिति । स्वग्रहणंप्रत्येकमभिसंबध्यते । तत्रस्वोच्चेस्थितोग्रहोबलवान्भवति । तात्कालिकस्यसुहृदोमित्रस्यक्षेत्रेस्थितोबलवानेव । स्वत्रिकोणे आत्मीयेमूलत्रिकोणेस्थितः स्वनवांशेस्थितः स्वगृहेस्वराशावुपगतः प्राप्तो बलवानेव । एतेषामन्यतमेऽवस्थितोग्रहः स्थानबलयुक्तो भवति अत्रार्कस्यसिंहस्त्रिकोणं तदेवस्वगृहं चंद्रस्यवृष उच्चः सएव त्रिकोणम् । भौमस्यमेषस्त्रिकोणंतदेवस्वक्षेत्रम् । बुधस्यकन्याउच्चः सैवमूलत्रिकोणंस्वक्षेत्रंच । गुरोर्धन्वीत्रिकोणंतदेवस्वक्षेत्रम् । शुक्रस्यतुलात्रिकोणंतदेवस्वक्षेत्रम् एतेषामाचार्येणविशेषोनोक्तः । अस्माभिरन्यहोराशास्त्रादानीयशिष्यहितायेहालिख्यते । तथाचसारावल्याम् । विंशतिरंशाः सिंहेत्रिकोणमपरेस्वभवनमर्कस्य । उच्चंभागतृतीयंवृषइंदोः स्यात्त्रिकोणमपरेंशाः ॥ द्वादशभागामेषेत्रिकोणमपरेस्वभंतुभौमस्य । उच्चफलंकन्यायांबुधस्यातिथ्यंशकैः सदाचिंत्यम् ॥ परतस्त्रिको-

णजातंपंचभिरंशैः स्वराशिजंपरतः । दशभिर्भागैर्जीवस्यत्रिकोणफलंस्वभंपरंचापे । शुक्रस्यतुत्रयोंशास्त्रिकोणमपरेघटेस्वराशिश्च । कुंभेत्रिकोणनिजभेरविजस्यरवेर्यथासिंहे ॥ एतदार्याचतुष्टयंसुबोधम् । दिक्षुबुधांगिरसावित्यादि प्राच्याद्यासुचतसृषु दिक्षुक्रमाद्बुधादयोबलिनो भवंति तत्रपूर्वस्यांबुधांगिरसौज्ञजीवौ बलिनौभवतः । लग्नस्थावित्यर्थः । दक्षिणस्यांरविभौमौसूर्यांगारकौदशमस्थावित्यर्थः । पश्चिमायांसूर्यसुतः शनिः सप्तमस्थइत्यर्थः । उत्तरस्यांसितशीतकरौशुक्रचंद्रौ चतुर्थस्थावित्यर्थः । योग्रहोयत्रबलीसतस्मात्सप्तमस्थानस्थोविबलो भवति मध्येनुपाततऊह्यमितिसर्वत्रेयंपरिभाषा । ग्रहाणामुच्चनीचविभागेराशीनांदिग्बलप्रविभागेपि । तथा चयवनेश्वरः गुर्विंदुजौपूर्वविलग्नसंस्थौनभस्थलस्थौचदिवाकरारौ ।

सौरोस्तगः शुक्रनिशाकरौतुजलेस्थितावग्र्यबलौभवेतामिति । अग्र्यबलग्रहणादंतरेनुपात एवयुक्तः एतद्ग्रहाणांदिग्बलम् ॥ १९ ॥

उदगयनेरविशीतमयूखौवक्रसमागमगाः परिशेषाः ॥ विपुलकरायुधिचोत्तरसंस्थाश्चेष्टितवीर्ययुताःपरिकल्प्याः॥२०॥

अधुनाचेष्टाबलंदोधकेनाह ॥ उदगयनेइति । मकरादिराशिषट्कमुत्तरमयनं कर्कटादिराशिषट्कंदक्षिणमयनमिति उदगयनेउत्तरायणेरविशीतमयूखौसूर्याचंद्रमसौ बलिनौ भवतः । परिशेषाः भौमबुधगुरुसितसौराः वक्रगाविपरीतगतयोबलिनो भवंति । तथा समागमगाश्चंद्रेणसहिताबलिन एव चंद्रेणसहसंयोगोग्रहाणांसमागमशब्दवाच्यः । रविणा सहाऽस्तमयोभौमादीनांपरस्परंयुद्धम् । उक्तंचाचार्यविष्णुचंद्रेण । दिवसकरेणास्तमयः समागमः शीतरश्मिसहितानां । कुसुतादीनांयुद्धंनिगद्यतेन्योन्ययुक्तानामिति । विपुलकराइति । विपुलाः करायेषांतेविपुलकराः विस्तीर्णरश्मयोबलिनोभवंति । शीघ्रकेंद्राद्द्वितीयपदस्थग्रहस्यविपुलकरत्वंप्रायः संभवति । वक्रासन्नत्वात् । युधिसंग्रामेचोत्तरसंस्थाबलिनएव कुसुतादीनांयुद्धमित्युक्तं तत्रयः उत्तरादिग्भागस्थितःसजयीबलवान् उत्तरसंस्थत्वमत्रोपलक्षणार्थंयस्तेजयीसएवबलवान् तत्रैतज्जयिलक्षणं दक्षिणदिक्स्थः पुरुषोवेपथुरमाप्यसन्निवृत्तोणुः । अधिरूढोविकृतोनिष्प्रभोविवर्णश्चयःसजितः ॥ उक्तविपरीतलक्षणसंपन्नोजयगतोविनिर्दिष्टः विपुलःस्निग्धोद्युतिमान्दक्षिणदिक्स्थोपिजययुक्तइति एतच्छुक्रस्य प्रायःसंभवति यस्मात्पुलिशाचार्यः सर्वे जयिन उदक्स्थादक्षिणदिक्स्थोजयीशुक्रइति एतच्चेष्टाबलम् । एषामन्यतमेनसंयुक्तश्चेष्टाबलयुक्तोभवति ॥२०॥

निशिशशिकुजसौराः सर्वदाज्ञोह्निचान्येबहुलसितगताः स्युः क्रूरसौम्याः क्रमेण ॥ द्व्यनदिवसहोरामासपैःकालवीर्यं शरुबुगुशुचसाद्यावृद्धितोवीर्यवंतः ॥ २१ ॥

अधुनाग्रहाणांकालबलंनैसर्गिकबलंचमालिन्याह ॥ निशीति । शशिकुजसौराश्चंद्रभौमशनयः निशिरात्रौवीर्यवंतोबलिनः । ज्ञोबुधः सर्वदा सर्वस्मिन्कालेनिशि दिनेचबली। अन्येऽपरेरविगुरुसिता अह्निदिनेबलिनः । क्रूराःपापाःप्रागुक्ताबहुलपक्षेकृष्णपक्षेबलिनः । सौम्याःशुभग्रहाः सितगताःशुक्लपक्षेबलिनः । कृष्णपक्षे चंद्रमाअपिक्रूरोबलवान्भवति । यस्माद्यवनेश्वरः ॥ मासेतुशुक्लेप्रतिपत्प्रवृत्तेः पूर्वेशशीमध्यबलो दशाहे । श्रेष्ठो द्वितीयेऽल्पबलस्तृतीयेसौम्यैस्तुदृष्टोबलवान्सदैवेति । द्व्यनेति । द्व्यनंप्रमाणंयस्यतत्द्व्यनंवर्षं स्ववर्षे आत्मीयवर्षेयोग्रहोयत्रवर्षेधिपतिः सतत्रबलवान् । स्वदिवसेआत्मीयवासरेस्वहोरायांकालहोरायां तथा स्वमासेयस्मिन्मासेयोऽधिपतिः सतत्रबली द्व्यनदिवसहोरामासानां ये धिपतयस्तैर्ग्रहैः कालबलमुपलक्षणीयं तेकालबलोपेता इत्यर्थः ।

केचिद्व्ययनदिवसहोरामासपैरितिपठंति । अन्ये स्वदिवससमहोरामासगैरिति पठंति । एषसापराधःपाठः । एतेषु कालेषु सर्वेएव बलिनोभवंति एतद्ग्रहाणांकालवीर्यमेषाम-न्यतमेनसंयुक्तः कालबलसंपन्नोभवति । शरुबुगुशुचसाद्या इति । शादयोवर्णाःयेषांश-कारआद्यस्ते शाद्याः । शकाराद्यः शनैश्चरः सर्वेभ्योबलहीनः । रुकाराद्योरुधिरोभौमः शनैश्चरात्बलवान् । बुकाराद्यो बुधःसभौमाद्बलवान् । गुकाराद्यो गुरुः सबुधाद्बली । शुकाराद्यःशुक्रःसजीवाद्बली । चकाराद्यश्चंद्रः सशुक्राद्बलीसकाराद्यःसविता सचंद्राद्बली ति । एतद्ग्रहाणांनैसर्गिकंबलम् । यस्मादनेनैवस्वल्पजातकेउक्तम् ॥ मंदारसौम्यवाक्पति-सितचंद्रार्कायथोत्तरंबलिनः । नैसर्गिकबलमेतद्बलसाम्येस्मादधिकचिंतेति ॥ यत्रग्रहा-णांग्रहयोर्वाबलसाम्यम् । तत्रास्माद्बलाधिक्यमधिवीर्यताज्ञेयेति । अत्राचार्येणचतुःप्र-कारस्यग्रहाणांबलस्यफलंनोक्तंतच्चास्माभिःशिष्यहितहेतवेऽन्यशास्त्राल्लिख्यते । तथाच सारावल्याम् ॥ उच्चबलेनसमेतः परांविभूतिंग्रहःप्रसाधयति । स्वत्रिकोणबलःपुंसां साचिव्यंबलपतित्वंच ॥ स्वर्क्षबलेनचसहितःप्रमुदितधनधान्यसंपदाक्रांतम् । मित्रभ-बलसंयुक्तोजनयतिकीर्त्यान्वितंपुरुषम् । तेजस्विनमतिसुखिनंसुस्थिरविभवंनृपाच्चलब्ध-धनम् । स्वनवांशकबलयुक्तःकरोतिपुरुषंप्रसिद्धंच । सूक्ष्मजातकेउक्तम् ॥ बलवान्मित्र-स्वगृहोच्चनवांशेष्वीक्षितःशुभैश्चापि । चंद्रसितौस्त्रीक्षेत्रेपुरुषक्षेत्रोपगाःशेषाइति । तत्र शुभदृष्टस्यफलंतावत् । शुभदर्शनबलसहितःपुरुषंकुर्याद्धनान्वितंख्यातम् । सुभगंप्रधा-नमाखिलंसुरूपदेहंचसौम्यंच ॥ पुंस्त्रीभवनबलेन चकरोति जनपूजितं कलाकुशलम् ॥ पुरुषंप्रसन्नचित्तंकल्पंपरलोकभीरुंच ॥ आशाबलसमवेतोनयतिस्वादिशंग्रहेश्वरःपुरुष-म् । नीत्वावस्त्रविभूषणवाहनसौख्यान्वितंकुरुते । कश्चिद्राज्यंकाचित्पूजांकचिद्द्रव्यंक-चिद्यशः ॥ ददातिविहगश्चित्रंचेष्टावीर्यसमन्वितः । वक्रिणस्तुमहावीर्याः शुभाराज्य-प्रदाग्रहाः ॥ पापाव्यसनदाः पुंसांकुर्वंतिचवृथाटनम् । स्वस्थःशरीरसमागमसुखमाहव-जयबलेनविदधाति ॥ शुभमतुलंविहगेंद्रोराज्यंचविनिर्जितारातिम् ॥ रात्र्यादिवाबलपू-र्णैर्भूगजलाभेनशौर्यपरिवृद्ध्या ॥ मलिनयतेत्रैपक्षंभुनक्तियोनरः प्रकटः । द्विगुणंद्विगुणं दद्युर्वर्षाधिपमासादिवसहोरेशाः ॥ कुर्युर्वृद्ध्यासौख्यंस्वदशासुधनंचकीर्तिंच । पक्षब-लाद्रिपुनाशंरत्नांबरहस्तिसंपदंदद्युः ॥ स्त्रीकनकभूमिलाभंकीर्तिंचशशांककरधवलाम् । सकलबलभारभरितानिर्मलकरजालभासुराः सततम् । राज्यंग्रहाविदद्युः सौख्यंचमनो-रथातीतम् । आचारसौख्यशुभशौचयुताः सुरूपास्तेजस्विनः कृतविदोद्विजदेवभक्ताः । सद्वस्त्रमाल्यजनभूषणसंप्रियाश्च सौम्यैर्ग्रहैर्बलयुतैःपुरुषाभवंति ॥ लुब्धाः कुकर्मनिरता-निजकार्यनिष्ठाः पापान्विताःसकलहाश्चतमोभिभूताः । क्रूराः शठावधरतामलिनाः कृत-घ्नाः पापग्रहैर्बलयुतैः पुरुषाभवंति ॥ पुंराशिपुंग्रहेन्द्रैर्धीराः संग्रामकांक्षिणोबलिनः । निःस्नेहाः सुकठोराःक्रूरामूर्खाश्चजायंते ॥ युवतिभवनस्थितेषुचमृदवःसंग्राममीरवः पुरु-षाः । जलकुसुमवस्त्रनिरताः सौम्याःकलहाससंयुक्ताइति ॥ एतत्सर्वंसुगमम् ॥ २१ ॥

इतिभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौग्रहयोनिभेदाध्यायोद्वितीयः ॥ २ ॥

क्रूरग्रहैःसुबलिभिर्विबलैश्चसौम्यैःक्लीबे चतुष्टयगतेतदवेक्षणाद्वा ॥
चंद्रोपगद्विरसभागसमानरूपंसत्वंवदेद्यदि भवेत्सवियोनिसंज्ञः १॥

अथातोवियोनिजन्माध्यायोव्याख्यायते । कःपुनरर्थोवियोनिजन्मेत्युच्यते । विविध-वियोनिजन्मनांतिर्यक्पक्षिस्थावरादीनामुत्पत्तिर्वियोनिजन्मेत्युच्यते । तत्रप्रष्टःसकाशाज्जातककालंप्रश्नकालंवाविज्ञाय वियोनिजन्मनिश्चयज्ञानंभवति तत्तुवसंततिलकेनाह ॥ क्रूरग्रहैः सुबलिभिरिति । चंद्रोपगद्विरसभागसमानरूपमिति । चंद्रमाउपगतोव्यवस्थितो यस्मिन्द्विरसभागेद्वादशभागेतत्समानरूपं तत्सदृशरूपंसत्वंप्राणिनंवियोनिजन्मानंवदेत् सचद्विरसभागोयदिवियोनिसंज्ञो भवेत् सचंद्राक्रांतोद्वादशभागोयदिवियोनिसंज्ञस्तदैवंवदेन्नान्यथेति । तत्रमेषद्वादशभागेव्यवस्थितेचंद्रमसिमेषाख्यस्य । एवंवृषद्वादशभागेव्यवस्थितेवृषाख्यस्यमहिषादेश्च । कर्कटद्वादशभागेव्यवस्थितेकुलीरादेः । सिंहद्वादशभागेव्यवस्थितेसिंहद्वीपिश्रृगालमार्जारादिसत्वानांजन्म । वृश्चिकद्वादशभागे व्यवस्थिते सर्पकीटादेः । धनुर्धरद्वादशभागेद्वितीयार्धेव्यवस्थितेऽश्वगर्दभादिजन्म । मकरद्वादशभागेपूर्वार्धेव्यवस्थितेमृगजन्म । अपरेमंडूकादेर्जलचरप्राणिनइच्छंति मीनेमीनस्यैव । किमेतावतैववियोनिजन्मनिजन्मनिश्चयेनेत्याह ॥ क्रूरग्रहैरित्यादि । क्रूरग्रहैरादित्यांगारकशनैश्चरैर्बुधेनचतदेकतमेनयुक्तेनक्षीणेनचंद्रमसाएतैः सुबलिभिः बलयुक्तैः सौम्यैः शुभग्रहैः क्रूरपरिशिष्टैर्विबलैर्वीर्यरहितैः क्लीबेशनैश्चरेबुधेवाचतुष्टयगतेकेंद्रस्थे एकोवियोनिजन्मयोगः । तदवेक्षणाद्वा चंद्रमसिप्रदर्शितवियोनिजन्मद्वादशभागेव्यवस्थिते क्रूरैर्बलयुक्तैः सौम्यैर्हीनबलैर्यत्रतत्रावस्थितेनबुधेनशनैश्चरेणवालग्नेदृष्टेवियोनिजन्मज्ञाने द्वितीयोयोगः। अर्थादेवद्विपदद्वादशभागव्यवस्थितेचंद्रमसिपूर्वोक्तयोगाभावे द्विपदजन्म । तथाचसारावल्याम् ॥ क्रूरैः सुबलसमेतैर्विबलैः सौम्यैर्वियोनिभागगते । चंद्रेज्ञशनीकेंद्रे तदीक्षितेचोदयेवियोनिः स्यात् ॥ मेषेशशीतदंशेछागादिप्रसवमाहुराचार्याः । गोमहिषाणांगोंशेनररूपाणांतृतीयेंशे ॥ तत्रचतुर्थे भागेकूर्मादीनांभवेदुदकजानाम् । व्याघ्रादीनांपरतः परतोज्ञेयंनराणांच ॥ वणिगंशे नररूपावृश्चिकभागेतथाभुजंगाद्याः । खरतुरगाद्यानवमेमृगशिखिनांस्यात्तथा दशमे ॥ ज्ञेयाश्चतत्रविविधावृक्षास्तृणजातयश्चित्राः एकादशेचपुरुषाजलजानानाविधाश्चांत्ये ॥ श्वमार्जारमूषकादीनांसंख्याज्ञानं । श्वप्रभृतीनांप्रसवेयावंतोद्वादशांशकालग्ने । तावंतिवदेत्प्राज्ञः पुंस्त्रीसंज्ञान्यपत्यानि ॥ १ ॥

पापाबलिनः स्वभागगाः पारक्येविबलाश्चशोभनाः ॥
लग्नंचावियोनिसंज्ञकंदृष्ट्वात्रापिवियोनिमादिशेत् ॥ २ ॥

अथवियोनिजन्मज्ञानेयोगांतरंवैतालीयेनाह ॥ पापाइति । चंद्रोपगद्विरसभागसमानरूपमित्यनुवर्तते पापाः क्रूराग्रहाः प्रागुक्ताबलिनः सबलाः नकेवलंयावत्स्वभागगाः स्व

नवांशस्था भागग्रहणेनेहनवांशकएवज्ञातव्यः । शोभनाः सौम्यग्रहाः प्रागुक्ताः पारक्येपरनवांशकेविबलावीर्यरहिता व्यवस्थिताः लग्नंतात्कालिकंचयदिवियोनिसंज्ञकंभवति तद्वात्राप्यस्मिन्नपियोगेचंद्रोपगद्भिरसभागसमानरूपंसत्वंजातमितिवदेत् ॥ २ ॥

क्रियः शिरोवक्त्रगलोवृषोन्येपादांसकंपृष्ठमुरोथपार्श्वे ॥ कुक्षिस्त्वपानांघ्र्यथमेढ्रमुष्कौस्फिक्पुच्छमित्याहचतुष्पदांगे॥३॥

अथवियोनावपिचतुष्पदानांप्राधान्येनोपयोगित्वात्तदंगविभागंराश्यात्मकमुपजातिकयाह ॥ क्रियइति । क्रियोमेषश्चतुष्पदानांशिरस्तदुपलक्षितमित्यर्थः । वृषोवक्त्रगलौ वक्त्रंमुखंगलः कंबलंवृषः अन्येमिथुनादयोयथाक्रमंपादादादि । मिथुनः पादांसकंपादौपूर्वपादौपूर्वपादावंसौस्कंधौ । पृष्ठंकर्कटः उरोवक्षः सिंहः । अथशब्द आनंतर्ये । पार्श्वेपार्श्वद्वयंकन्या कुक्षिद्वयंतुला अपानंगुदोवृश्चिकः अंघ्री पश्चिमपादौधन्वी। अथशब्दः पादपूरणे। मेढ्रः लिंगं मुष्कौवृषणौमकरः स्फिचौकुंभः पुच्छंलांगूलंमीनः इतिशब्दः प्रकारे । केचिच्चतुष्पदांगेराशिविभागमाहुः आहेतिब्रुवंत्याचार्याइतिवाक्याध्याहारः । चतुष्पदग्रहणमुपलक्षणार्थं पक्षिणामप्येवं तेषांपूर्वपादस्थानेपक्षपालीशेषंसामान्यं प्रयोजनम् । राश्युपलक्षितेंगेव्रणोपघातादेर्विज्ञानमिति ॥ ३ ॥

लग्नांशकाद्ग्रहयोगेक्षणाद्वावर्णान्वदेद्बलयुक्ताद्वियोनौ ॥ दृष्ट्यासमानान्प्रवदेत्स्वसंख्ययारेखांवदेत्स्मरसंस्थैश्चपृष्ठे ॥ ४॥

अथवियोनिवर्णज्ञानंवंशस्थेनाह ॥ लग्नांशकादिति । लग्नेयेनग्रहेणयोगोयस्तत्रव्यवस्थितस्तस्ययोवर्णः प्रागुक्तः वर्णास्ताम्रसितातिरक्तहरिताइत्याद्याः तद्वर्णंवियोनौसत्वजातेवदेत् हतनष्टादौवाईक्षणाद्वेति । अथलग्नेनकश्चिद्ग्रहोभवति तदा येनग्रहेणलग्नमीक्ष्यतेदृश्यतेतस्ययोवर्णस्तंवावदेत् । अथलग्नंकेनचिद्युतंदृष्टंभवति तदालग्नांशकात् लग्नेयद्राशिनवांशकोदयोभवतितद्राशिवर्णरक्तः श्वेतइत्यादिवावदेत् । दृष्ट्यासमानानिति । अथ बहुभिर्ग्रहैर्लग्नंयुतंदृष्टंचभवतितदांबहूनेववर्णान्वदेत् तत्रापियोवीर्यवान्सबलस्तद्वर्णबाहुल्यम् । यदुक्तंबलयुक्तादिति । अथस्वस्वामिनायुतदृष्टस्यराशेः संबंधिनवांशकोलग्नगतोभवति तदातद्वर्णमेव वदेत् तत्रचयोग्रहोवियोनौयस्मिन्नंगेव्यवस्थितस्तत्रात्मीयवर्णंकरोति एतत्कुतोलब्धं सप्तमस्थानगतैर्ग्रहैर्बलवद्ग्रहवर्णंपृष्ठेवियोनौरेखांवदेत् तथाचसारावल्याम् ॥ मेषादिभिरुदयस्थैरंशैर्वाग्रहयुतैश्चदृष्टैर्वा । स्वगृहांशकसंयोगाद्वियाद्वर्णान् परांशकेरूक्षान् ॥ सप्तमसंस्थाः कुर्युः पृष्ठेरेखांस्ववर्णसमानाम् । वीक्षंतेयावंतोवियोनिवर्णाश्चतावंतः ॥ बलदीप्तोगगनचरः करोतिवर्णंवियोनीनाम् । पीतंकरोतिजीवः शशीसितंभार्गवोविचित्रं च ॥ रक्तौदिनकररुधिरौरविजः कृष्णंबुधः शबलम् । स्वेराशौ परभागेपरराशौस्वेनवांशकेतिष्ठन् ॥ पश्यन्ग्रहोविलग्नंस्ववर्णवर्णंतदाकुरुते ॥ ४ ॥

खगेदृक्काणेबलसंयुतेनवाग्रहेणयुक्तेचरभांशकोदये ॥
बुधांशकेवाविहगाःस्थलांबुजाःशनैश्चरेंद्वीक्षणयोगसंभवाः ॥ ८ ॥

अधुनापक्षिजन्मज्ञानंवंशस्थेनाह ॥ खगेति । खगेदृक्काणःपक्षिद्रेष्काणस्तत्रपक्षिद्रेष्काणोमिथुनद्वितीयः सिंहप्रथमः तुलाद्वितीयः कुंभप्रथमः एषामन्यतमद्रेष्काणेउदयतिशनैश्चरेंद्वीक्षणयोगसंभवाः यथाक्रमंविहगाःपक्षिणःस्थलांबुजाभवंति । पक्षिद्रेष्काणे शनैश्चरेणयुतेदृष्टेवास्थलजपक्षिणांजन्मवक्तव्यम् । एवमिंदुनायुतेदृष्टेवाजलजानांपक्षिणां जन्मेति एकोयोगः । अत्रलग्नेप्रथमभागेनवांशकेयोग्रहःस्थितः सप्रथमद्रेष्काणस्थः ततः परमन्यस्मिन्नंशकेद्वितीयद्रेष्काणस्थः ततः परमन्यस्मिन्नंशकेतृतीयद्रेष्काणस्थ इति एवं त्रयोभागाविंशतिः कलाश्चैकनवांशकप्रमाणंपरिकल्प्यग्रहस्थितिरन्वेष्या । सर्वराशिष्वियं परिभाषा बलसंयुतेनवाग्रहेणयुक्तेचरभांशकोदये यस्यतस्यलग्नस्यचरनवांशकोदयेबलसंयुतेनयेनग्रहेणयुक्ते तथाभूतशनैश्चरयुतदृष्टेस्थलजानांचंद्रयुतदृष्टेजलजानामिति द्वितीयो योगः । बुधांशकेवेति बुधनवांशकेमिथुनकन्ययोरन्यतमेतात्कालिकस्यलग्नस्योदितेतस्मिंश्चबलवद्ग्रहसंयुक्तेशनैश्चरयुतदृष्टेस्थलजानां चंद्रयुतदृष्टेजलजानामिति तृतीयोयोगः । एतेशनैश्चरस्येंदोर्वायोगेनवीक्षणेनवासंभवंतीति । तथाचसारावल्याम् ॥ विहगोदितदृक्काणेग्रहेणबलिनायुतेथचरभांशे । बौधेंशेवाविहगाः स्थलांबुजाःशनिशशीक्षणाद्योगात् ॥ ८ ॥

होरेंदुसूरिरविभिर्विबलैस्तरूणांतोयस्थलेतरुभवोंशकृतः प्रभेदः ॥ लग्नाद्ग्रहःस्थलजलर्क्षपतिस्तु यावांस्तावंत एवतरवःस्थलतोयजाताः ॥ ९ ॥

अधुनावृक्षजन्मज्ञानंवसंततिलकेनाह ॥ होरेति । होरालग्नम् इंदुश्चंद्रः सूरिर्जीवः रविरादित्यः एतैर्विबलैर्वीर्यरहितैः प्रष्टातरूणांवृक्षाणांजन्मपृच्छतीतिवक्तव्यम् । तत्रायं विशेषः तोयस्थलइति । तत्रतरुभवोवृक्षजन्मकिंतोयेजलेस्थलेनिर्जलेदेशेवेतितत्प्रभेदस्तद्विकल्पोंशकृतोनवांशकविहितः तत्रतोयराश्यंशकोदयेतोयसमीपजान्वृक्षाननूपजान् । तोयराशयः कर्कटमकरपश्चार्द्धमीनाः एतैरनूपजवृक्षजन्मज्ञानम् इतरराश्यंशकोदयेस्थलवृक्षजन्मज्ञानं तत्रापिसंख्येयम् । लग्नाद्ग्रहइति उदितांशैः स्थलचारीजलचारीवाभवति तदधिपतिर्यावत्संख्यराशौलग्नाध्यवस्थितस्तावंतएवतत्संख्यास्तरवोवृक्षाः स्थलजा जलजावावक्तव्याः । अत्राप्यंशकपतिवशाद्वक्ष्यमाणायुर्दायविधिनाद्वित्रिगुणत्वं वाच्यम् । स्वतुंगवक्रोपगतैस्त्रिसंगुणंद्विरुत्तमंस्वांशकभत्रिभागगैरिति अत्रद्वित्रिगुणत्वेप्राप्तेयावंत्योगणनाभवंतितावंत्यःकार्याइत्यागमविदः । तथाचसारावल्याम् ॥ लग्नार्कजीवचन्द्रैरबलैः शेषैश्चमूलयोनिः स्यात् । स्थलजलभवनविभागावृक्षादीनांप्रभेदकराः । स्थलजलग्रहयोर्लग्नाद्यावतिराशौतुतेपितावंतः । द्वित्रिगुणत्वंतेषामायुर्दायप्रकारोक्तम् ॥ ९ ॥

अंतःसाराञ्जनयतिरविर्दुर्भगान्सूर्यसूनुःक्षीरोपेतांस्तुहिनकिरणःकंटकाढ्यांश्चभौमः ॥ वागीशज्ञौसफलविफलान्पुष्पवृक्षांश्चशुक्रःस्निग्धानिंदुःकटुकविटपान्भूमिपुत्रश्चभूयः ॥ ७ ॥

अधुनास्थलजलजांशस्वामिवशाद्वृक्षाणांविशेषज्ञानंमंदाक्रांतयाह ॥ अंतःसारानिति । रविः सूर्योंशकपतिरंतःसारान्मध्यदृढाञ्छिंशपादीन्वृक्षाञ्जनयतिउत्पादयति सूर्यसूनुरार्किर्दुर्भगान्दृङ्मनसोरप्रियान्कुकुंसप्रभृतीन्जनयति तुहिनकिरणश्चंद्रः क्षीरोपेतान्सक्षीरान्निक्षुप्रभृतीन्जनयति भौमः कुजः कंटकाढ्यान्कंटकबहुलान्खदिरप्रभृतीन्जनयति। वागीशज्ञाविति । वागीशोबृहस्पतिः ज्ञोबुधः एतौद्वौयथासंख्येनसफलविफलान्वृक्षान्जनयतः तत्रबृहस्पतिःसफलानाम्रप्रभृतीन् बुधोविफलान् येषांलोकेपुष्पमेवोपयुज्यतेनफलानितान्जनयति । शुक्रःपुष्पवृक्षान् चंपकप्रभृतीन्जनयति इंदुश्चंद्रःभूयःपुनः स्निग्धान् सचिक्कणान् धवदेवदारुप्रभृतीञ्जनयति भूमिपुत्रोंगारकः कटुकविटपान् भल्लातकप्रभृतीन्जनयति । अत्रोभयजनितृत्वनिर्देशाच्चंद्रभौमयोर्विकल्पेनादेशः ॥७॥

शुभोऽशुभर्क्षेरुचिरंकुभूमिजंकरोतिवृक्षंविपरीतमन्यथा ॥
परांशकेयावतिविच्युतःस्वकाद्भवंतितुल्यास्तरवस्तथाविधाः ॥८॥

अथभूतरुशुभाशुभज्ञानंसंख्यांचवंशस्थेनाह । शुभोशुभर्क्षइति ॥ सएवस्थलजलांशपतिर्ग्रहः शुभस्तत्कालमशुभर्क्षेपापग्रहराशौव्यवस्थितोभवति तदारुचिरंशोभनंवृक्षंकुभूमिजमशोभनभूमिजातंवदेत् अन्यथाविपर्ययेविपरीतंवृक्षंकरोतिअंशपतिरशुभस्तत्कालंशुभग्रहराशिस्थोभवति तदाअशोभनंवृक्षंशोभनभूमिजातंवदेत् अर्थादेवशुभग्रहेशुभक्षेत्रस्थेशुभंवृक्षंशोभनभूमिजातंवदेत् अशुभग्रहे अशुभक्षेत्रस्थेअशोभनंवृक्षमशोभनभूमिजातंवदेत् परांशकेयावतीति । स्वस्थलजलांशपतिर्ग्रहः स्वकादात्मीयादंशकाद्विच्युतश्चलितोयावत्संख्येपरनवांशकेव्यवस्थितः स्वमंशमतिक्रम्ययावत्संख्येपरनवांशकेवर्तते तत्तुल्यास्तत्संख्यास्तथाविधास्तज्जातीयाश्चतरवोवृक्षाभवंति । तत्रपुनःसंख्याकरणाद्विकल्पेनादेशइति । तथाच सारावल्याम् ॥ स्वांशात्परांशगामिषुयावत्संख्याभवंतितावंतः । स्थलजावाजलजावातरवःप्राक्संख्ययाप्रवदेदिति ॥ ८ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौवियोनिजन्माध्यायस्तृतीयः ॥ ३ ॥

कुजेंदुहेतुप्रतिमासमार्तवंगतेतुपीडर्क्षमनुष्णदीधितौ ॥
अतोन्यथास्थेशुभपुंग्रहेक्षितेनरेणसंयोगमुपैतिकामिनी ॥ १ ॥

अथातोनिषेकाध्यायोव्याख्यायते । तत्रादावृतौसतिगर्भाधानमित्यत ऋतुनिरूपणमृतावपिस्त्रीपुरुषसंयोगज्ञानंवंशस्थेनाह ॥ कुजेंदुहेत्विति । कुजोभौमः इंदुश्चंद्रः तौहेतुः

कारणंनिमित्तंयस्यरजसः तत्कुजेंदुहेतु । प्रतिमासं मासंमासंप्रवीतिप्रतिमासम् । स्त्रीणा प्रतिमासमार्तवंकुजेंदुहेतु । प्रतिमासग्रहणेनप्रथमोद्भूतरजोनिवृत्तिदर्शयन् गर्भग्रहणक्षम- मार्तवंप्रदर्शयति । ऋतौभवमार्तवम् । कथमित्याह । गतेतुपीडर्क्षमनुष्णदीधिताविति । अनुष्णदीधितौशीतमयूखेचंद्रेपीडर्क्षेगते । प्रकृतत्वात्स्त्रीणामनुपचयग्रहाश्रितेआर्तवंकार- णंभवति अर्थादेवयदिचंद्रः कुजसंदृष्टोभवति एतदुक्तंभवति स्त्रियोजन्मर्क्षादनुपचयस्थश्चं- द्रमास्तत्रचयद्यंगारकेणदृश्यतेतदागर्भग्रहणक्षमआर्तवंहेतुर्भवति अन्यत्रबालवृद्धातुरवंध्या भ्यः । अत्रचबादरायणः ॥ स्त्रीणांगतोनुपचयर्क्षमनुष्णरश्मिःसंदृश्यतेयदिधरातनयेनता- साम् । गर्भग्रहार्तवमुशंति तदानवंध्यावृद्धातुराल्पवयसामपिचैतदिष्टम् ॥ १ ॥ तथाच सारावल्याम् ॥ अनुपचयराशिसंस्थेकुमुदाकरबंधवेरुधिरदृष्टम् । प्रतिमासंयुवतीनांभवती- हरजोब्रुवंत्येके ॥ इंदुर्जलंकुजोग्निर्जलमस्त्रंत्वग्निरेवपित्तंस्यात् । एवंरक्तेक्षुभिते पित्तेनरजः प्रवर्त्ततेस्त्रीषु ॥ एवंयद्भवतिरजोगर्भस्यनिमित्तमेवकथितंतत् । उपचयसंस्थेविफलंप्रतिमा संदर्शनंतस्य ॥ एवंगर्भग्रहणयोग्यमार्तवंप्रदर्श्यस्त्रीपुरुषसंयोगसंभवासंभवौ प्रदर्शयति । अतोन्यथास्थइति । अतोन्यथोक्तप्रकारादन्यथास्थेविपर्ययस्थेचंद्रमसि तत्रोक्तविपर्यय- स्थः पुरुषजन्मराशेरुपचयस्थश्चंद्रमायदिभवतितस्मिञ्छुभेनसौम्येनपुंग्रहेणगुरुणेक्षितेदृष्टे कामिनीस्त्रीनरेणपुरुषेणसहसंयोगंमैथुनमुपैतिगच्छतीतिवक्तव्यम् । नन्वत्रातोन्यथास्थ इतिस्त्रियाउपचयस्थःकस्मान्नव्याख्यायते । अयुक्तमेतत् प्राधान्यात्पुरुषस्यैव । यस्मा- द्बादरायणः ॥ पुरुषोपचयगृहस्थोगुरुणायदिदृश्यतेहिममयूखः । स्त्रीपुरुषसंप्रयोगंतदा वदेदन्यथानैवेति ॥ सारावलीकारेणसामान्येनोक्तम् । तद्यथा।उपचयभवनेशशभृद्दृष्टोगुरु णासुहृद्भिरथवासौ । पुंसांकरोतियोगंविशेषतःशुक्रसंदृष्टः ॥ कस्मिन्कालेऽयंविचारः । उच्यते । चतुर्थदिनेस्नातायाम् । तथाप्रणित्थः ॥ ऋतुविरमेस्नातायांयद्युपचयसंस्थितः शशीभवति । बलिनागुरुणादृष्टोभर्त्रासहसंगमश्चतदा ॥ राजपुरुषेणरविणाविटेनभौमेन वीक्षितेचंद्रे । सौम्येनचपलमतिनाभृगुणाकांतेनरूपवता ॥ भृत्येनसूर्यपुत्रेणायाति स्त्रीसं गमंहितदा । एकैकेनफलंस्याद्दृष्टेनान्यैःकुजादिभिःपापैः ॥ स्वगृहंत्यक्त्वागच्छतिवेश्या- पदंयुवतिः ॥ १ ॥

यथास्तराशिर्मिथुनंसमेतितथैववाच्योमिथुनप्रयोगः ॥
असद्ग्रहालोकितसंयुतेऽस्तेसरोषइष्टैःसविलासहासः ॥ २ ॥

अथमैथुनज्ञानप्रकारमिंद्रवज्रयाह ॥ यथास्तराशिरिति । आधानलग्नात्प्रश्नलग्नाद्वायो स्तराशिः सप्तमोस्तलग्नस्तत्संज्ञकोयोजंतुस्तान्मिथुनंस्त्रीपुमांसौयथायेनप्रकारेणसमेतिसंयो- गंसुरतंयाति तथातेनैवप्रकारेणतस्यनरस्यमिथुनप्रयोगः संयोगोवाच्योवक्तव्यः । तस्मि- न्नेवास्तेसप्तमेस्थानेअसद्ग्रहालोकितसंयुतेपापग्रहैर्दृष्टेयुक्तेवासरोषः सकलहोमिथुनप्रयोगो वाच्यः । इष्टैः सौम्यैर्युतदृष्टेसविलासहासः । विलासोपहाससीत्कारादिसंयुक्तोमिथुनप्रयो-

गोवाच्यः अर्थादेवनकेनचिद्युतदृष्टेनसरोषेणापिसविलासहासइति। मिश्रयुतदृष्टेसरोषःसविलासहासश्चेति । तथाचसारावल्याम् । द्विपदादयोविलग्नात्सुरतंकुर्वंतिसप्तमेयद्वत्। तद्वत्पुरुषाणामपिगर्भाधानंसमादेश्यम् ॥ अस्तेशुभयुतदृष्टेसरोषकलहंभवेद्ग्राम्यम् । सौम्यैःसौम्यं सुरतंवात्स्यायनसंप्रयोगिकाख्यातम् ॥ २ ॥

रवींदुशुक्रावनिजैःस्वभागगैर्गुरौत्रिकोणोदयसंस्थितेपिवा ॥
भवत्यपत्यंहिविबीजिनामिमेकराहिमांशोर्विदृशामिवाफलाः ॥३॥

अथगर्भसंभवासंभवज्ञानंवंशस्थेनाह ॥ रवीति । रविः सूर्यः इंदुश्चंद्रः शुक्रःसितः अवनिजोंगारकः एतैःस्वभागगैर्यत्रकुत्रराशौस्वनवांशकस्थितैरपत्यंभवति गर्भसंभवोभवतीत्यर्थः । यदिचसर्वेस्वभागगानस्युस्तदापुरुषोपचयर्क्षगाभ्यांसूर्यसिताभ्यांस्वनवांशकगाभ्यामेवगर्भसंभवोवाच्यः । एवंभौमचंद्राभ्यांनार्युपचयर्क्षगाभ्यांस्वनवांशकस्थाभ्यामाधानकालेऽवश्यमेवापत्यंभवति। गर्भसंभवोभवतीत्यर्थः। यस्मादनेनैवस्वल्पजातकेउक्तम्॥ बलयुक्तौ स्वगृहांशेष्वर्कसितावुपचयर्क्षगौपुंसाम् । स्त्रीणांवाकुजचंद्रौयदातदागर्भसंभवोभवति । गुरौ त्रिकोणोदयसंस्थिते पिवेति । गुरौबृहस्पतौत्रिकोणयोर्नवमपंचमयोरुदयेलग्नेपिवासंस्थितेएषामन्यतमस्थानस्थेपिभवत्यपत्यसंभवः ॥ विबीजिनामिमेइति । हि यस्मादर्थे इमेहियोगाः विबीजिनांषंढानां विगतंबीजंवीर्यंयेषांस्त्रीपुरुषाणांतेषामफला विद्यमानाअपिनसंभवंति । अत्रोदाहरणं कराहिमांशोर्विदृशामिवाफलाइति । यथाहिमांशोः शीतरश्मेः चंद्रस्यकराश्मयोविद्यमाना अपिविदृशामंधानामफलानिष्फला भवंति । विगतादृशोयेषांतेविदृशस्तेषामिवेति ॥ ३ ॥

दिवाकरेंद्वोःस्मरगौकुजार्कजौगदप्रदौपुंगलयोषितोस्तदा ॥
व्ययस्वगौमृत्युकरौयुतौतथातदेकदृष्ट्यामरणायकल्पितौ ॥ ४ ॥

अधुनास्त्रीपुंसयोराधानकालवशादाप्रसवावधियावच्छुभाशुभज्ञानंवंशस्थेनाह ॥ दिवाकरेति । दिवाकरात्सूर्यात्स्मरगौसप्तमस्थानस्थौकुजार्कजौ। कुजोंगारकः अर्कजःसौरिः एतौ यदिभवतस्तदापुंगलस्यमनुष्यस्यगदप्रदौरोगप्रदौभवतः । एतदुक्तंभवति । आधानकालेयत्रार्कःस्थितस्तस्मात्सप्तमेस्थानेयदांगारकोभवतिसौरोवातदापुंसोरोगप्रदोभवतिस्वमासे । एवमिंदोश्चंद्रात्सप्तमोभौमःसौरोवाभवतितदायोषितः स्त्रियोरोगप्रदोभवतिस्वमासेएव । व्ययस्वगौमृत्युकराविति । तावेवकुजसौरौव्ययस्वगौद्वादशद्वितीयगौतयोर्दिवाकरेंद्वोः सकाशादुभयत्रपार्श्वस्थितौतदापुंगलयोषितोः स्त्रीपुरुषयोर्मृत्युकरौभवतः ॥ एतदुक्तंभवति । सूर्यादेकोद्वादशेद्वितीयोद्वितीये तदातयोर्मध्येयोबलवान्सस्वमासेमृत्युकरोनरस्यभवति चंद्रादप्येवंव्यवस्थितौ यथाचंद्रादेकोद्वादशेद्वितीयोद्वितीयेतदातयोर्मध्ये योबलवान्सस्वमासेमृत्युकरःस्त्रियोभवति । युतौतथेति । तदिति कुजसौरयोःपरामर्शः ।

ययोः कुजसौरयोरुभयोर्मध्याद्यदेकेनादित्योयुतो भवत्यन्येनदृश्यतेतदानरस्यमरणायकल्पितोनिश्चितः एवंचंद्रमायद्येकेनयुक्तोभवत्यपरेणदृष्ट स्तदास्त्रियोमरणायकल्पितः द्वयोर्मध्येयोवलवांस्तस्यमासइति ॥ ४ ॥

दिवार्कशुक्रौपितृमातृसंज्ञितौशनैश्चरेंदूनिशितद्विपर्ययात् ॥
पितृव्यमातृष्वसृसंज्ञितौचतावथौजयुग्मर्क्षगतौतयोःशुभौ ॥५॥

अथनिषिक्तस्यपितृमातृपितृव्यमातृस्वसॄणांशुभाशुभज्ञानंवंशस्थेनाह ॥ दिवार्कशुक्राविति । दिवादिनेनिषिक्तस्यजातस्यवाजंतोर्यथाक्रमं पितृमातृसंज्ञितावर्कशुक्रौभवतः पितृसंज्ञकोर्कोमातृसंज्ञकः शुक्रः एवमेवानिशिरात्रौनिषिक्तस्यजातस्यवाशनैश्चरेंदूसौरचंद्रौयथाक्रमंपितृमातृसंज्ञितौभवतः । तत्रशनैश्चरःपितृसंज्ञकः चंद्रोमातृसंज्ञकः । तद्विपर्ययादिति । तद्विपर्याद्दिवारात्रिव्यत्ययात्तावेवपूर्वोक्तौग्रहौपितृव्यमातृष्वसृसंज्ञितौ भवतः । तत्रदिवानिषिक्तस्यजातस्यवाशनैश्चरः पितृव्यसंज्ञः चंद्रोमातृष्वसृसंज्ञः रात्रौनिषिक्तस्यजातस्यवार्कः पितृव्यसंज्ञः । शुक्रोमातृष्वसृसंज्ञः । तत्संज्ञयोः प्रयोजनं तावथौजयुग्मर्क्षगतौ तयोः शुभाविति।तावेवयथोक्तौग्रहौतयोरोजयुग्मर्क्षगतौशुभौज्ञेयौ ओजाविषमराशयोयुग्माः समराशयः तत्रदिवार्कोविषमर्क्षगोमेषमिथुनासिंहतुलाधन्विकुंभानामन्यतमस्थः पितुः शुभकृत् रात्रौपितृव्यस्य । तथादिवाशुक्रः समर्क्षगोवृषकर्कटकन्यावृश्चिकमकरमीनानामन्यतमस्थोमातुःशुभकृत् रात्रौमातृष्वसुः । शनैश्चरोरात्रौविषमर्क्षगतःपितुःशुभकृत दिवासमर्क्षगःपितृव्यस्य । तथाचंद्रोरात्रौसमर्क्षगोमातुःशुभकृत् । दिवामातृष्वसुः सामर्थ्यादेवोक्तम् । विपर्ययस्थः सएवोक्तयोरशुभःयथादिवासमक्षेत्रगतोर्कःपितुरशुभो रात्रौपितृव्यस्यं दिवाविषमर्क्षगतः शुक्रोमातुरशुभोरात्रौ मातृष्वसुः । रात्रौसमक्षेत्रगतः शनैश्चरःपितुरशुभोदिवापितृव्यस्य । रात्रौविषमर्क्षगतश्चंद्रमामातुरशुभोदिवामातृष्वसुरिति ॥ ५ ॥

अभिलषद्भिरुदयर्क्षमसद्भिर्मरणमेतिशुभदृष्टिमयाते ॥
उदयराशिसहितेचयमेस्त्रीविगलितोडुपतिभूसुतदृष्टे ॥ ६ ॥

अथाधानमप्रश्नमध्येआधानकालवशान्मातुर्मरणयोगद्वयंद्रुतपदेनाह॥ अभिलषद्भिरिति उदयर्क्षमुदयलग्नमसद्भिः पापग्रहैरभिलषद्भिः तत्रोदयलग्नाभिलाषुकैः कैश्चिल्लग्नाद्द्वितीयस्थग्रहस्यव्याख्यातम् । तेषामभिमतंयथा । उदयलग्नादनंतरंतदुदयस्यप्रत्यासन्नतयाभिलषंत्युदयर्क्षमिति । अन्येपुनर्लग्नाद्द्वादशस्थानस्थस्यग्रहस्योदयर्क्षाभिलाषंकथयंति यस्मात्तद्विहायोदयराशिगमनंग्रहः करोति एवंलग्नाद्द्वादशस्थैः पापैर्लग्नेयादिशुभदृष्टिःसौम्यग्रहदर्शनमयाते अप्राप्ते सौम्यग्रहैरदृश्यमानेस्त्रीयोषिद्गर्भिणीमरणमेतिमृत्युंप्राप्नोति अत्रचभगवान्गार्गिः ॥ अशुभैर्द्वादशर्क्षस्थैः शुभदृष्टिविवर्जितैः । आधानलग्नेमरणंयो-

षितः प्रवदेद्बुधइति ॥ योगांतरमाह । उदयराशिसहितेचयमेइत्यादि । यमेशनैश्चरेउदयराशिसहितेलग्नस्थेतस्मिंश्चविगलितेनोडुपतिनानक्षत्रस्वामिनाक्षणिचंद्रेणभूसुतेनांगारकेणचदृष्टेऽवलोकितेस्त्रीगर्भिणीमरणमेति ॥ ६ ॥

पापद्वयमध्यसंस्थितौलग्नेंदूनचसौम्यवीक्षितौ ॥
युगपत्पृथगेववावदेन्नारीगर्भयुताविपद्यते ॥ ७ ॥

अथयोगांतरंवैतालीयेनाह ॥ लग्नमुदयराशिःइंदुश्चंद्रएतौलग्नेंदू पापद्वयमध्यसंस्थितौलग्नस्थेचंद्रमसियद्येकः पापग्रहोद्वादशस्थोभवति द्वितीयस्थोपरस्तदालग्नेंदूयुगपत्तुल्यकालंपापद्वयमध्यगावुच्येते ॥ अथलग्नेंदूविप्रकृष्टांशकान्वितौभवतस्तत्रचैकः पापस्तावप्राप्यस्थितोऽपरस्तावतिक्रम्यस्थितस्तदापि लग्नेंदूपापद्वयमध्यगावुच्येते । अथवाद्वादशस्थानेएकः पापोऽपरोद्वितीयेतृतीयेचंद्रश्चतुर्थे चपापोभवति तदापि लग्नेंदूपापद्वयमध्यगावुच्येते । एवंलग्नेंदूयदियुगपत्पापद्वयमध्यगतौनचसौम्यवीक्षितौशुभग्रहावलोकितौनभवतस्तदानारीस्त्रीगर्भयुताविपद्यतेम्रियते । पृथगेवेति । अथवापृथक्स्थौलग्नेंदूभवतस्तयोर्मध्यादेकतमोपि पापद्वयमध्यगतोभवति सौम्यग्रहादृष्टश्चतदानारीगर्भयुताविपद्यते । अथवा लग्नात्तृतीयेचंद्रोद्वितीयचतुर्थद्वादशस्थाः पापास्तथापिलग्नेंदूपापमध्यगौभवतः । अथवालग्नादेकादशेचंद्रोद्वितीयतृतीयद्वादशगाः पापास्तथापिलग्नेंदूपापद्वयमध्यगौभवतः ॥ युगपद्ग्रहणंपादपूरणार्थंविस्पष्टार्थंवा । तदर्थस्यपृथगेवसामर्थ्याल्लब्धत्वात् । अत्रयोगकर्तॄणांग्रहाणांमध्याद्योबलीतन्मासिगर्भिणीमरणंभवतीतिसर्वत्रपरिभाषा ॥ ७ ॥

क्रूरेशशिनश्चतुर्थगेलग्नाद्वानिधनाश्रितेकुजे ॥
बंध्वंत्यगयोः कुजार्कयोः क्षीणेंदौनिधनायपूर्ववत् ॥ ८ ॥

अथान्ययोगांतराणिवैतालीयेनाह ॥ क्रूरइति । शशिनश्चंद्रात्क्रूरेपापग्रहे चतुर्थस्थानस्थेनिधनाश्रितेऽष्टमस्थानस्थेकुजेभौमेएकोयोगः । अथवालग्नाच्चतुर्थे पापे अष्टमेभौमे द्वितीयोयोगः । बंध्वंत्यगयोः कुजार्कयोरिति । लग्नाद्बंधुगेचतुर्थस्थेभौमेंत्यगेद्वादशस्थानस्थेऽर्के सूर्येयत्रतत्रस्थेक्षीणेन्दौपरिक्षीणेचंद्रेतृतीयोयोगः एषामाधानकालेकतमस्यसंभवेमरणायपूर्ववन्नारीगर्भयुताविपद्यतइति ॥ ८ ॥

उदयास्तगयोः कुजार्कयोर्निधनंशस्त्रकृतंवदेत्तथा ॥
मासाधिपतौनिपीडितेतत्कालंस्रवणंसमादिशेत् ॥ ९ ॥

अधुनामातुः शस्त्रनिमित्तंमरणयोगंगर्भस्रावंचाधानलग्नवशाद्वैतालीयेनाह ॥ उदयास्तेति । निषेककालेकुजार्कयोर्भौमसूर्ययोर्यथासंख्यमुदयास्तगयोर्लग्नसप्तमस्थयोर्लग्नेभौमेसप्तमस्थेऽर्केगर्भयुतायाः स्त्रियः शस्त्रकृतंशस्त्रहेतुकंमरणंनिधनंवदेद्ब्रूयात् । तथातेनै-

वमकारेणेति । नारीगर्भयुताविपद्यतइत्यर्थः । मासाधिपताविति । गर्भमासेषुमासाधिपान्वक्ष्याति कललघनेत्यादिना । तत्रनिषेककालेयोग्रहोयेनग्रहेणयुद्धेविजितोभवति केतुनावधूमितउल्कयाचाभिहतः सोपिनिपीडित इत्युच्यते तस्यापिनिपीडितस्यग्रहस्ययो भवति मासोयस्मिन्मासेमासाधिपत्यं तस्यभवति तत्कालंतस्मिन्कालेगर्भस्रवणंच्युर्तिसमादिशेद्वदेत् ॥ ९ ॥

शशांकलग्नोपगतैःशुभग्रहैस्त्रिकोणजायाऽर्थसुखास्पदास्थितैः ॥ तृतीयलाभर्क्षगतैश्चपापकैःसुखीतुगर्भोरविणानिरीक्षितः ॥ १० ॥

अधुनागर्भपुष्टिज्ञानंवंशस्थेनाह ॥ शशांके इति । यत्रराशौशशांकश्चंद्रः स्थितस्तत्रैव शुभग्रहैर्व्यवस्थितैर्बुधगुरुसितैरित्यर्थः । अथवालग्नस्थैः शुभग्रहैः लग्नेऽव्यवस्थितैः अथवाकैश्चिच्छशांकोपगतैः कैश्चिल्लग्नोपगतैः एवंशशांकोपगतैः शुभग्रहैरुदयोपगतैर्वा अथवातैरेवशुभग्रहैः त्रिकोणजायार्थसुखास्पदस्थितैः । त्रिकोणंनवपंचमे जायास्थानंसप्तमम् अर्थस्थानंद्वितीयं सुखस्थानं चतुर्थम् आस्पदस्थानंदशमम् एतेषुत्रिकोणजायार्थसुखास्पदेषुयथासंभवंचंद्राल्लग्नाद्वाद्वयोर्वासमवस्थितैस्तथापापकैः क्रूरग्रहैश्चंद्राल्लग्नाद्वातृतीयलाभर्क्षगतैः तृतीयैकादशस्थानस्थैर्यथासंभवंद्वयोर्वास्थितैरविणासूर्येणयदिनिरीक्षितोदृष्टः शशीलग्नंवाभवति यस्मादेवंयोगः सचदृश्यतेतदागर्भस्थः सुखीपुष्टिमान्भवति । केचिद्गुरुणानिरीक्षितइतिपठंति । तदयुक्तम् । यस्मात्सारावल्यामुक्तम् ॥ होरेंदुयुतैः सौम्यैस्त्रिकोणजायासुखांबरार्थस्थैः ॥ पापैस्त्रिलाभयातैः सुखीचगर्भोनिरीक्षितोरविणा ॥ १० ॥

ओजर्क्षेपुरुषांशकेषुबलिभिर्लग्नार्कगुर्विंदुभिः पुंजन्मप्रवदेत्समांशकगतैर्युग्मेषुतैर्योषितः ॥ गुर्वर्कौविषमेनरंशशिसितौवक्रश्चयुग्मेस्त्रियंद्व्यंगस्थाबुधवीक्षणाच्चयमलौकुर्वंतिपक्षेस्वके ॥ ११ ॥

अथनिषिक्तस्यनिषेककालाज्जातस्यजन्मकालादुभयोरपिप्रश्नकालाद्वापुंस्त्रीविभागज्ञानंशार्दूलविक्रीडितेनाह । ओजर्क्षेपुरुषांशकेष्विति । लग्नमुदयलग्नम् । अर्क आदित्यः । गुरुर्जीवः । इंदुश्चंद्रः । एतैर्लग्नार्कगुर्विंदुभिरोजर्क्षस्थैर्विषमराशिव्यवस्थितैर्नकेवलंयावद्विषमराशिव्यवस्थितैर्विषमनवांशगतैर्बलिभिश्चपुंसोजन्म वदेत् । नन्वत्रविषमनवांशग्रहणंनास्ति कथंव्याख्यातंविषमनवांशकगैरिति । उच्यते । पुरुषांशकेष्वितिवचनात्पुरुषराशीनामंशकेष्वित्यर्थः । यतोयएवविषमराशयस्तएवपुरुषराशयः । समांशकगतैर्युग्मेष्विति । तैरेवलग्नार्कगुर्विंदुभिर्युग्मेषु समराशिषुव्यवस्थितैर्नकेवलंयावत्समांशकगतैर्युग्मराशिनवांशकस्थैर्बलिभिश्च योषितः स्त्रियोजन्मवदेत्।अथैषांयथाभिहितानांलग्नग्रहाणामुभयविकल्पगानां बाहुल्यात्पुंस्त्रीनिर्देशः । साम्येबलाधिक्त्वात् । गुर्वर्काविति ।

गुरुर्जीवः अर्कआदित्यः एतावुभावपिविषमेविषमराशौगतौयत्रतत्रनवांशकस्थौनरंमनुष्यं कुरुतः । बलग्रहणमप्यत्रानुवर्तते । शशीचंद्रः सितः शुक्रः वक्रोंगारकः एतेयदिसबलाः युग्मेसमराशौगतायत्रतत्रनवांशकस्थाः स्त्रियंजनयंति । व्यंगस्थाइति । एतएवग्रहा व्यंगस्थायत्रतत्रराशौद्विशरीरनवांशकस्थाः बुधवीक्षणाच्चबुधदृष्ट्यायमलौद्वौस्वपक्षेकुर्वंति स्वपक्षेआत्मीयपक्षे पुरुषनवांशकेस्त्रीनवांशकेचेत्यर्थः । एतदुक्तं भवति । चत्वारोद्विस्वभावामिथुनकन्याधन्विमीनाः तत्रमिथुनधन्विनौपुरुषांशकौ कन्यामीनौस्त्र्यंशकौ तेनयथासंभवंमिथुनधन्वंशगतावादित्यजीवौयदि बुधेनयत्रतत्रावस्थितेनदृश्येते तदायमलौद्वौ पुरुषौवाच्यौ । एवंयथासंभवंकन्यामीनांशकगताः शशिशुक्रभौमाः यत्रतत्रावस्थितेन बुधेनदृश्यंतेतदायमलेद्वेकन्येवाच्ये । अथद्वाविववर्गौयथादर्शितस्थौबुधः पश्यति तदैकः पुरुषोद्वितीयाच कन्या । नन्वत्रांशकग्रहणंनास्तितत्कथंव्याख्यातं द्विशरीरनवांशके स्थिताइति । अनेनैवस्वल्पजातकेउक्तम् । बलिनौविषमेऽर्कगुरूनरंस्त्रियंसमग्रेहकुजेंदुसिताः । यमलौद्विशरीरांशेष्विदुजदृष्ट्यास्वपक्षसमाविति । अन्यथापुनरुक्ततास्यात् ओजर्क्षे पुरुषांशकेष्वित्यनेनैवगतार्थत्वात् । बलग्रहणमत्रानुवर्तनीयमिति ॥ ११ ॥

विहायलग्नंविषमर्क्षसंस्थः सौरोपिपुंजन्मकरोविलग्नात् ॥
प्रोक्तग्रहाणामवलोक्यवीर्यंवाच्यः प्रसूतौपुरुषोंगनावा ॥ १२ ॥

अथपुंजन्मयोगांतरमुपेंद्रवज्रयाह ॥ विहायलग्नमिति । उक्तयोगाभावस्यावसरे नान्यथा आधानलग्नंपृच्छाकालिकंवालग्नंविहायत्यक्त्वासौरः शनैश्चरोलग्नाद्विषमर्क्षगतस्तृतीयपंचमसप्तमनवमैकादशस्थानानामन्यतमस्थः पुंजन्मकरः पुरुषजन्मकरोभवति । प्रोक्तग्रहाणामिति प्रोक्तग्रहाणांकथितयोगकर्तॄणांग्रहाणांवीर्यंबलमवलोक्यविचार्यप्रसूतौ प्रसवकालेपुरुषोनरोंगनास्त्रीवावक्तव्या । एतदुक्तंभवति । यत्रपुरुषजन्मयोगसंभवस्तत्रपुरुषोवाच्यः। यदायोगद्वयसंभवोभवति तदायो योगोबलवद्ग्रहाभिनिर्मितस्तद्वशात्पुंस्त्रीजन्मवक्तव्यम् ॥ १२ ॥

अन्योन्यंयदिपश्यतः शशिरवीयद्यार्किसौम्यावपिवक्रोवासमगंदिनेशमसमेचंद्रोदयौचेत्स्थितौ ॥ युग्मौजर्क्षगतावपींदुशशिजौभूम्यात्मजेनेक्षितौपुंभागेसितलग्नशीतकिरणाः स्युः क्लीबयोगाश्चषट् ॥ १३ ॥

अथक्लीबजन्मयोगाञ्छार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ अन्योन्यमिति । शशीचंद्रः रविरादित्यः एतौशशिरवीयथाक्रमयुग्मौजर्क्षगतौसमविषमराशिस्थावन्योन्यंपरस्परंयदिपश्यतः समराशिस्थश्चंद्रोविषमराशिगतमर्कंपश्यत्यर्कश्चशशिनं पश्यतितदाक्लीबजन्मयोगएकः । यद्यार्किसौम्यावपि आर्किः सौरः सौम्योबुधः एतावार्किसौम्यौयथाक्रमंयुग्मौजर्क्ष

गतौ अन्योन्यंयदिपश्यतस्तदाद्वितीयोयोगः । वक्रोवासमगामिति । वक्रोंगारकौ विषमर्क्षगः समगंसमराशिस्थंदिनेशंसूर्यंपश्यतिसूर्यश्चांगारकंपश्यतितदातृतीयोयोगः । असमेचंद्रोदयौचेदिति । चंद्रः शशी । उदयोलग्नमेतावसमेविषमराशाववस्थितौ भूम्यात्मजेनांगारकेणसमराशिगेनेक्षितौदृष्टौतदाचतुर्थोयोगः । युग्मौजर्क्षगतावपीति । इंदुश्चंद्रः शशिजो बुधः एतौयथासंख्यंयुग्मौजर्क्षगतौसमविषमराशिगौभूम्यात्मजेनभौमेनयत्रतत्रावस्थितेनवीक्षितौदृष्टौतदापंचमोयोगः । पुंभागइति । सितः शुक्रः लग्नमुदयलग्नम् । शीतकिरणश्चंद्र एतेसितलग्नशीतकिरणाः यत्रतत्रराशौपुंभागेविषमनवांशकेव्यवस्थिताभवंति तदाक्लीबजन्मयोगः षष्ठः । तथाच बादरायणः ॥ अन्योन्यंरविशशिनौविषमाविषमर्क्षगौनिरीक्ष्येते । इंदुजरविपुत्रौवातथैवनपुंसकं कुरुतः॥ वक्रोविषमेसूर्यः समगश्चैवंपरस्परालोकात् । विषमर्क्षेलग्नेंदूसमराशिगतः कुजोवलोकयति ॥ बुधचंद्रौकुजदृष्टौविषमर्क्षसमर्क्षगौतथैवोक्तौ । ओजनवांशकसंस्थालग्नेंदुसितास्तथैवोक्ताइति ॥ एतेयोगाः पूर्वयोगानामभावेवक्तव्याः । तेषांयोगानामेतेषांचसंभवेतेषामेवबलवत्त्वम् ॥ १३ ॥

युग्मेचंद्रसितौतथौजभवनेस्युर्ज्ञारजीवोदयालग्नेंदूनृनिरीक्षितौचसमगौयुग्मेषुवाप्राणिनः ॥ कुर्युस्तेमिथुनंग्रहोदयगतान्द्व्यंगांशकान्पश्यतिस्वांशेज्ञोत्रितयंज्ञगांशकवशाद्युग्मं त्वमिश्रैः समम् ॥ १४ ॥

अधुनाद्वित्रिगर्भसंभवयोगाञ्छार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ युग्मेचंद्रसिताविति । चंद्रसितौ शशिशुक्रौयुग्मेसमराशौव्यवस्थितौतथातेनैवप्रकारेणज्ञारजीवोदयाः ज्ञोबुधः आरोंगारकः जीवोबृहस्पतिः उदयोलग्नम् एतेसर्वेएवौजभवनेविषमराशौस्युर्भवेयुः एवमेतेमिथुनंकुर्युः दारिकांदारकश्च । लग्नेंदूउदयचंद्रौसमगौ युग्मराशिव्यवस्थितौनृनिरीक्षितौनरग्रहेणयेनकेनाचित् दृष्टौभवतस्तथापिमिथुनंगर्भस्थंवाच्यम् । युग्मेषुवाप्राणिनः । तएवपूर्वोक्ताज्ञारजीवोदयाः सर्वएवयुग्मेषुसमराशिषुस्थिताः प्राणिनोबलिनोभवंति तदापिमिथुनंकुर्युः । ग्रहोदयगतानित्यादि । ग्रहाः सर्वएवद्व्यंगांशकेषुद्विस्वभावनवांशकेषुगताः प्राप्ताः उदयोलग्नंचद्व्यंगांशकेषुगतः तान्ग्रहोदयगतान्द्व्यंगांशकान् स्वांशेस्वनवांशकस्थेज्ञेबुधेपश्यतिसातितदात्रितयंवक्तव्यम्। तत्रायंविशेषः। ज्ञगांशकवशाद्युग्मंत्विति ज्ञोबुधोगतोव्यवस्थितोयस्मिन्नवांशकेतद्वशाद्युग्मम् । बुधोयस्मिन्नवांशकेव्यवस्थितस्तयल्लिंगांशकस्तल्लिंगंतत्रगर्भे युग्मंवक्तव्यम् । एकस्तद्विपरीतः । एतदुक्तंभवति मिथुनांशकस्थोबुधोयदाग्रहोदयगतान्द्व्यंगांशकान्पश्यतितदागर्भे दारकद्वयंदारिकाचैकावक्तव्या । अथोकन्यानवांशकस्थोबुधोद्व्यंगांशकव्यवस्थितान्ग्रहोदयान्पश्यति तदागर्भेदा

रिकाद्वयमेकोदारकश्चवक्तव्यम् । अमिश्रैः सममिति । तैर्ग्रहोदयबुधैरमिश्रास्थितैर्द्विस्वभावसमानलिंगस्थितैस्त्रितयंसममेकलिंगंवक्तव्यम् । एतदुक्तंभवति । मिथुननवांशकव्यवस्थितोबुधोमिथुनधन्व्यंशकव्यवस्थितान्ग्रहोदयान्पश्यातितदागर्भेदारकत्रितयंवक्तव्यम् । अथकन्यांशकव्यवस्थितोबुधः कन्यामीनांशकव्यवस्थितान्ग्रहोदयान्पश्यति तदागर्भेदारिकात्रितयंवाच्यमिति । तथाचसारावल्याम् ॥ समराशौशशिसितयोर्विषमेगुरुवक्रसौम्यलग्नेषु । योगेगर्भगतंतंद्विद्वाद्विर्मिथुनंतुवक्तव्यम्॥ लग्नेंदूवासमगौपुंग्रहदृष्टौचामिथुनजन्मकरौ ॥ उदयज्ञवक्रगुरवोबालिनःसमराशिगास्तथैवोक्ताः । द्विशरीरांशकयुक्तान्ग्रहान्विलग्नंचपश्यतींदुसुतं ॥ कन्यांकन्येशेद्वेपुरुषश्चैकोनिर्दिश्यतेगर्भे । मिथुनांशेकन्यैकाद्वौपुरुषौत्रितयमेवंस्यात् ॥ मिथुनधनराशिगतान्ग्रहान्विलग्नंचपश्यतींदुसुतः। मिथुनांशस्थश्चयदापुरुषत्रितयंतदागर्भे ॥ कन्यामीनांशस्थान्विहगानुदयंचयुवतिभागगतः । पश्यतिशीतगुतनयःकन्यात्रितयंतदागर्भे ॥ १४ ॥

धनुर्धरस्यांत्यगतेविलग्नेग्रहैस्तदंशोपगतैर्वलिष्ठैः ॥
ज्ञेनार्किणावीर्ययुतेनदृष्टेसंतिप्रभूताअपिकोशसंस्थाः ॥ १५ ॥

अधुनाऽत्यधिकगर्भसंभवयोगज्ञानमुपजातिकयाह ॥ धनुरिति । धन्विलग्नेधनुर्धरांशकेंवालग्नमुपगतेयत्रतत्रराशौव्यवस्थितैःसर्वग्रहैर्धन्व्यंशोपगतैःवलिष्ठैर्वीर्यवद्भिश्चज्ञेनबुधेनआर्किणाचशनैश्चरेणवीर्ययुतेनवलवताहृष्टेवलोकितेप्रभूतावहवःकोशसंस्थाजरायुवेष्टितविग्रहागर्भेसंतिभवंतीति पंचसप्तदशयावत् ॥ १५ ॥

कललघनांकुरास्थिचर्मांगजचेतनाःसितकुजजीवसूर्यचंद्रार्किबुधाःपरतः ॥ उदयपचंद्रसूर्यनाथाःक्रमशोगदिताभवंति शुभाशुभंचमासाधिपतेःसदृशम् ॥ १६ ॥

पूर्वमुक्तंमासाधिपतौनिपीडितेतत्कालंश्रवणंसमादिशेदिति तदधुनागर्भस्य मासाधिपान्कुटकेनाह ॥ कललइति । सिताद्याग्रहागर्भस्यप्रथममासात्प्रभृतिकललादीनिभवंतिवर्तयंति । तद्यथा। गर्भस्यप्रथमेमासिकललंभवति । शुक्रशोणितेघनेसंमिश्रीभूतेतत्रगर्भस्यतस्मिन्मासेसितःशुक्रोधिपतिः । द्वितीयेघनताकाठिन्यंभवति तत्रकुजोंगारकोधिपतिः तृतीयेंकुरोत्पत्तिर्हस्ताद्यवयवजन्मतत्रजीवोबृहस्पतिराधिपतिः । चतुर्थेस्थिसंभवःतत्रसूर्योरविराधिपतिः । पंचमेचर्मसंभवस्तत्रचंद्रोधिपतिः । षष्ठेंगजसंभवोलोमजन्मतत्रार्किःसौरोऽधिपतिः ।सप्तमेचेतनतासंभवतिचेतनास्वभावःतत्रबुधोधिपतिः । बुधमासात्परतोयेन्येशेषामासास्तेगर्भस्याशनोद्वेगप्रसवकरास्तेचोदयपतिचंद्रसूर्यानाथाःस्वामिनः क्रमशोगदिता उक्ताः । तत्राष्टमेमासिगर्भस्थोजंतुरशनंकरोति मात्राभुक्तंपीतंरसादि तस्यनाभिलग्ननालेनसंक्रमते । तत्रगर्भाधानलग्नाधिपतिर्योग्रहःसमासाधिपतिः । नवमेगर्भस्थस्योद्वेगोभवति

तत्रचंद्रोधिपतिः दशमेगर्भस्यप्रसवःप्रसूतिर्भवति तत्रसूर्योरविरधिपतिः । तथाच स्वल्पजातके ॥ कललघनावयवास्थित्वग्रोमस्मृतिसमुद्भवाः क्रमशः । मासेषुशुक्रकुजजीवसूर्यचंद्रार्किसौम्यानाम् ॥ अशनोद्वेगप्रसवाः परतोलग्नेशचंद्रसूर्याणामिति ॥ अत्रप्रथमद्वितीयमासाधिपयोर्यवनेश्वरेणसहमतभेदः। तथातद्वाक्यम् । कुजास्फुजिज्जीवरवींदुसौरशशांकलग्नेंदुदिवाकराणाम् । मासाधिपत्यप्रभवोनचैषांजयोपघातैर्ग्रहवद्वदंति ॥ आद्येतुमासेकललंद्वितीयेपेशिस्तृतीयेपिभवंतिशाखाः । अस्थीन्यथस्नायुशिराश्चतुर्थेमज्जांत्रचर्माण्यपि पंचमेतु । षष्ठेत्वसृग्रोमनखैर्यक्त्वचचेतस्वितासप्तममासिचिंत्या । तृष्णाशनास्वादनमष्टमेस्यात्स्पर्शोपरोधोनवमेरतिश्च । स्रोतोभिरुद्घाटितपूर्णदेहोगर्भोर्कमासेदशमेप्रसूते । आचार्यस्यबहुमतमासानामभिमतमितिभवति । शुभाशुभंचमासाधिपतेःसदृशम् । गर्भस्थस्यमासाधिपतिसदृशंशुभमशुभंफलंभवति । एतदुक्तंभवति।आधानकालेयोग्रहोनिपीडितो भवति तन्मासिगर्भस्यपतनम् । कलुषेमंदरश्मौ विवर्णेपीडनम्। निर्मलेंशुजालसंपन्नेबलवतिपुष्टिरिति । तथाचसूक्ष्मजातके ॥ कलुषैः पीडापतनंनिपीडितैर्निर्मलैःपुष्टिरिति ॥ अथचान्यैः शास्त्रकारैर्विशेषउक्तः । तत्किंचित्प्रदर्श्यते । तथाच सारावल्याम् ॥ तत्र शुभाशुभमिश्रैः कर्मभिरधिवासिताविषयवृत्तिः ।गर्भावासेनिपततिसंयोगेशुक्रशोणितयोः॥ मिथुनस्यमनोभावोयादृङ्मदलास्यतोभवति । श्लेष्मादिभिश्चदोषैस्तत्तुल्यगुणोनिषिक्तस्य ॥ यादृक्रूपश्यतिसौम्यस्तत्तुल्यगुणंसुतंसमाधत्ते ॥ पितृजननीसादृश्यंरवेःशशांकस्य बलयोगात् ॥ सुबोधमेतत् ॥ १६ ॥

त्रिकोणगेज्ञेविबलैस्ततोपरैर्मुखांघ्रिहस्तद्विगुणस्तदा भवेत् ॥
अवाग्गवींदावशुभैर्भसंधिगैःशुभेक्षितैश्चेत्कुरुतेगिरंचिरात् ॥ १७ ॥

अधुनाधिकांगमूकचिरलब्धगिरांसंभवयोगान्वंशस्थेनाह ॥ त्रिकोणगेति । ज्ञेबुधेत्रिकोणगेलग्नान्नवमस्थेपंचमस्थेवाततः तस्माद्बुधादपरैरन्यैः सर्वैर्ग्रहैर्यत्रतत्रावस्थितैर्विबलैर्वीर्यरहितैर्मुखांघ्रिः स्तद्विगुणोगर्भस्थोवाच्यः द्विशिराश्चतुष्पाच्चतुर्भुजइत्यर्थः । त्रिकोणगेज्ञे इत्यत्रकेचिन्मूलत्रिकोणगेबुधेकन्यागतइत्याहुः । तच्चायुक्तम् । यस्माद्भगवान्गार्गिः ॥ बलहीनैर्ग्रहैः सर्वैर्नवपंचमगेबुधे । द्विगुणांघ्रिशिरोहस्तोभवत्येकोदरस्तथा ॥ अवागिति। गविवृषेस्थितेइंदौचंद्रेऽशुभैः पापैर्भसंधिगैः कर्कटवृश्चिकमीनानामंत्यनवांशकस्थैर्यथासंभवं सर्वैरेवांत्यनवांशकस्थैः अवाङ्मूकोगर्भस्थोवाच्यः । शुभेक्षितइति । चेच्छब्दोयद्यर्थे। एवंविधेयोगेयदिशुभेक्षितः सौम्यग्रहदृष्टश्चंद्रो भवतितदाजातस्यचिराद्बहुनाकालेन गिरंवाचंकुरुते अर्थादेव पापवीक्षितेवाग्घीनइति । एवंयोगेमिश्रग्रहवीक्षितोयदा साम्याबलिनस्तदाचिरेणकालेनलब्धवाग्भवति यदापापाबलिनस्तदानैवेति। अत्रचभगवान्गार्गिः॥ कुलीरालिझषांतस्थैः पापैश्चंद्रे वृषोपगे । मूकः पापेक्षिते ःसौम्यैश्चिरेणलभतेगिरम् ॥ मिश्रदृष्टैर्ग्रहैर्हीनैर्मूकोवालब्धवाक्चिरादिति ॥ १७ ॥

सौम्यर्क्षांशेरविजरुधिरौचेत्सदंतोत्रजातःकुब्जःस्वर्क्षेशशिनि तनुगेमंदमाहेयदृष्टे ॥ पंगुर्मीनेयमशशिकुजैर्वीक्षितेलग्नसंस्थे संधौपापेशशिनिचजडःस्यान्नचेत्सौम्यदृष्टः ॥ १८ ॥

अधुनासदन्तकुब्जजडजन्मयोगान्मंदाक्रांतयाह ॥ सौम्येति । रविजः शनैश्चरः रुधिरोंगारकः यत्रतत्रराशौशनैश्चरांगारकौसौम्यर्क्षांशेबुधनवांशकेमिथुनांशकेकन्यांशके वाभवतः अथवाबुधर्क्षेमिथुनकन्ययोरन्यतमेराशौस्थितौभवतः चेच्छब्दोयद्यर्थे । यद्येवंतदात्रास्मिन्योगेसदंतोदंतसहितो गर्भस्थोवाच्यः । केचित्सौम्यर्क्षांशे मिथुनेमिथुनांशके कन्यायांकन्यांशकेचेतीच्छंति ऋक्षांशयोर्युगपद्ग्रहणात् । अंशशब्देनकेवलेनैवासिद्धिः स्यात्तद्दृक्षग्रहणमातिरिच्यतइति । एवंविधेयोगेगर्भस्थः सदंतोभवतिजातोवा । कुब्जःस्वर्क्षइति । शशिनिचंद्रेस्वर्क्षेआत्मीयराशौकर्कटस्थिते तथाभूतेचतनुगते लग्नगते तथाभूतेमंदमाहेयदृष्टे मंदेनशनैश्चरेणमाहेयेनांगारकेणचदृष्टेऽवलोकितेचन्द्रेएवंभूतेयोगेगर्भस्थः कुब्जो वाच्यः । पंगुर्मीनइति । मीनेलग्नसंस्थेयमशशिकुजैः यमः शनैश्चरः शशीचंद्रः कुजो भौमः एतैर्वीक्षितेदृष्टेपंगुः पादविकलोगर्भस्थोवाच्यः । संधौपापइति । पापेआदित्यकुजसौराणामन्यतमेशशिनिचचंद्रेसंधौकर्कटवृश्चिकमीनांत्यनवांशगतेयथासंभवंगर्भस्थो जंतुर्जडः श्रोत्रेंद्रियहीनोवाच्यः । नचेत्सौम्यदृष्टइति । एते योगकर्तारोग्रहायथादर्शितान चेत्यदिसौम्यैः शुभग्रहैर्दृष्टानभवंति तदैतद्योगचतुष्टयंपूर्णंवक्तव्यम् । सौम्यैर्बलिभिर्निरीक्षितायोगाएव नभवंति मध्यबलैर्हीनबलैर्वादृष्टास्तदाअसमग्रफलाभवंति ॥ १८ ॥

सौरशशांकदिवाकरदृष्टेवामनकोमकरांत्यविलग्ने ॥ धीनवमोदयगैश्चदृकाणैःपापयुतैरभुजांघ्रिशिराःस्यात् ॥ १९ ॥

अधुनावामनहीनांगयोगौदोधकेनाह ॥ सौरशशांकेति । मकरांत्यविलग्ने मकरराश्यंत्यनवांशकेविलग्नस्थे नवमनवांशकउदयमानः सचमकरस्येत्यर्थः तस्मिंश्चसौरशशाकादिवाकरदृष्टे सौरः शनैश्वरः शशांकश्चंद्रः दिवाकरः सूर्यःएतैरवलोकितेवामनकोगर्भस्थो वाच्यः धीनवमोदयगैरिति । अत्रैकेव्याचक्षते । यदालग्नेद्वितीयद्रेष्काणोदयोभवतितदा तस्यपंचमराशिसंबंधित्वाद्धिद्रेष्काणइत्याख्या तस्मिन्द्वितीयेद्रेष्काणे पापग्रहयुतेउदयमनुप्राप्तेनवमेतस्मिन्सौरशशांकदिवाकरदृष्टे गर्भस्थोऽभुजोभुजहीनोवाच्यः । एवंयदालग्ने तृतीयस्यद्रेष्काणस्यउदयोभवतितदातस्यनवमराशिसंबंधित्वान्नवमदृकाण इत्याख्या । तस्मिन्नुदयगतेपापयुतेसौरशशांकदिवाकरदृष्टेऽनंघ्रिःपादहीनोगर्भस्थोवाच्यः । एवंप्रथमद्रेष्काणस्यलग्नसंबंधित्वादुदयद्रेष्काणइत्याख्यातस्मिन्नुदयगतेसौरशशांकदिवाकरदृष्टेऽशिराः शिरोहीनोगर्भस्थोवाच्यः एतेषुयोगेषुसौरशशांकदिवाकराणांदर्शनयोगात्पापयुक्त-इति । केवलेनांगारकेणयुक्तेयोगोभवति अत्राप्यन्येधीनवमोदयगैर्द्रेष्काणैः पापयुतैःकेवल-

मेवाभुजांघ्रिशिरसांसंभवंव्याचक्षते सौरशशांकदिवाकरदृष्टइत्यस्यानुवृत्तिनेच्छंति । अन्ये विभुजादिसंभवेयथासंख्यंत्यक्त्वाद्दकाणत्रयेपिप्रतिद्दकाणंतद्धद्भवविकल्पमाहुः । विभुजो बानाघ्रिर्वाविशिरांवेति । अन्येएवंव्याचक्षते यथा । लग्नेयदाप्रथमद्रेष्काणोदयोभवति तदा पंचमेपिराशौप्रथमद्रेष्काणोनवमोपिप्रथमएव । एतद्रेष्काणत्रयंयदिपापयुतंभवतितदा भुजहीनोगर्भस्थोवाच्यः । अथलग्नेद्वितीयद्रेष्काणोदयोभवतितदापंचमनवमयोरपितृतीय एव । एतद्रेष्काणत्रयंयदापापयुतं भवति तदापादहीनोगर्भस्थोवाच्यः । अथलग्नेतृतीय-द्रेष्काणोदयोभवतितदापंचमनवमयोरपितृतीयएव । एतद्रेष्काणत्रयंयदिपापयुतंभवति तदाशिरोविहीनोगर्भस्थोवाच्यः । अत्राप्यन्येयथासंख्यंत्यक्त्वात्रिप्रकारेपि योगेभुजांघ्रिशि-रोहीनानां विकल्पेनगर्भस्थस्यसंभवमाहुः । वयंपुनर्ब्रूमः । निषेककाले पंचमराशौयोद्रे-ष्काणः सयद्यंगारकेणयुक्तः सौरशशांकदिवाकरदृष्टश्चभवति तदाविभुजोभवति एवंनव-मेस्थानेद्रेष्काणोनवमद्रेष्काणः तथानिषेककालेनवमराशौयोद्रेष्काणः सयद्यंगारकेण युक्तः सौरशशांकदिवाकरदृष्टश्चभवति तदाअनंघ्रिर्भवति तथानिषेककाले लग्नस्थोद्रेष्काणः सयद्यंगारकेणयुक्तः सौरशशांकदिवाकरदृष्टश्चभवतितदाअशिरागर्भस्थोवाच्यः । एषैव व्याख्यासाध्वी । यस्माद्भगवान्गार्गिः । लग्नद्रेष्काणगोभौमः सौरसूर्येंदुवीक्षितः । कुर्या-द्विशिरसंतद्वत्पंचमेबाहुवर्जितम् ॥ विपदंनवमस्थानेयदि सौम्यैर्नवीक्षितइति । तथाच सारावल्याम् ॥ भौमयुताद्रेष्काणास्त्रिकोणलग्नेषुसंदृष्टाः । विभुजांघ्रिमस्तकः स्याच्छनिर-विचंद्रैर्वदेद्गर्भः ॥ १९ ॥

रविशशियुतेसिंहेलग्नेकुजार्किनिरीक्षितेनयनरहितःसौम्यासौ-म्यैःसबुद्बुदलोचनः ॥ व्ययगृहगतश्चंद्रोवामंहिनस्त्यपरंरवि-र्नशुभगदितायोगायाप्याभवंतिशुभेक्षिताः ॥ २० ॥

अथविकलजन्मज्ञानार्थंहरिण्याह ॥ रविशशियुतेइति । सिंहेलग्नेरविशशियुतेअर्क-चंद्राभ्यांसंयुतेतथाभूतेकुजार्किनिरीक्षितेभौमसौराभ्यांदृष्टेनयनरहितो नेत्ररहितोंधोगर्भ-स्थोवाच्यः । अर्थादेवकेवलेसिंहलग्नेऽर्केणयुक्तेसौरांगारकदृष्टेदक्षिणाक्षिकाणः एवंसिंह-लग्नेकेवलेनचंद्रेणयुक्तेसौरांगारकदृष्टे वामाक्षिकाणः । सौम्यासौम्यैः सबुद्बुदलोचनइति। तस्मिन्नेवसिंहलग्नेऽर्कचंद्राभ्यांयुक्तेसौम्यासौम्यैः शुभपापग्रहैर्दृष्टेगर्भस्थः सबुद्बुदलोचनः पुष्पिताक्षोवाच्यः । अत्राप्येकतमयुक्तेप्रागवत्पुष्पिताक्षत्वंवाच्यम् ॥ व्ययगृहगतइति । निषेककाललग्नाज्जन्मलग्नाद्वायस्यचंद्रमाव्ययगृहगतोद्वादशस्थोभवति तस्यवामंचक्षुर्हि-नस्तिवामाक्षिकाणः सभवतीत्यर्थः । एवंरविरादित्यो लग्नाद्वादशोऽपरंदक्षिणंचक्षुर्हिन-स्ति । नशुभगदितायोगाइति । यएतेयोगाः प्रागभिहितास्त्रिकोणगेज्ञइत्यादिनाग्रंथेन शुभाशुभफलदास्तेषांसर्वेषामेवयोगानांयदायोगकर्तारोग्रहाः शुभग्रहैः सौम्यग्रहैर्दृष्टाभवंति तदातेयोगायाप्याभवंति पूर्णयथोक्तंफलंनप्रयच्छंति किंतु किंचित्प्रयच्छंतीत्यर्थः ॥ २० ॥

तत्कालमिंदुसहितोद्विरसांशकोयस्तत्तुल्यराशिसहितेपुरतः शशांके ॥ यावानुदेतिदिनरात्रिसमानभागस्तावद्गतेदिननिशोः प्रवदंतिजन्म ॥ २१ ॥

अथप्रश्नाधानकालेयोगवशात्प्रसवकालज्ञानंवसंततितिलकेनाह ॥ तत्कालमिन्दुसहित इति । तत्कालेप्रश्नकालेवायस्मिन्राशौचंद्रमावर्ततेतत्रचयस्मिन्द्वादशभागे व्यवस्थितः सतत्कालमिंदुसहितोद्विरसांशकः । केचित्तुतत्कालिकेंदुसहितोद्विरसांशकइतिपठंति । तत्कालिकेंदुनायावत्संख्योद्वादशभागः सहितः तत्तुल्यस्तावत्संख्योमेषादौगणनयायोराशिस्तत्रस्थेचंद्रमसिपुरतोऽग्रतोदशमेमासिगर्भस्यप्रसवोवाच्यइतिकेचित् । तथाचसारावल्याम् ॥ यस्मिन्द्वादशभागेगर्भाधानेव्यवस्थितश्चंद्रः । तत्तुल्यर्क्षेप्रसवंगर्भस्यसमादिशेत्प्राज्ञः ॥ अन्येपुनरेवंव्याचक्षते । आधानकालेयत्रराशौचंद्रमाव्यवस्थितस्तत्रयावत्संख्योद्वादशभागोवर्तते तस्माद्द्वादशभागराशेस्तावत्संख्योयएवपुरतोराशिस्तत्रस्थचंद्रमासि दशमेमासिप्रसवोवक्तव्यः एषैवसाध्वीव्याख्या । यस्माद्भगवान्गार्गिः ॥ यावत्संख्ये द्वादशांशेशीतरश्मिर्व्यवस्थितः । तत्संख्योयस्ततोराशिर्जन्मेंदौतद्गतेवदेत् ॥ अत्रापिनक्षत्रानयनेयमनुपातोपायः । यदि चंद्राक्रांतद्वादशभागप्रमाणेनसकलचंद्रराशिरष्टादशशतलिप्ताप्रमाणोलभ्यते तदानेनभक्तद्वदाशराशिप्रमाणेनकिमितिलब्धंचंद्रराशिभुक्तंलभ्यते ततोष्टशतलिप्तापरिकल्पनयानक्षत्रमूह्यम् । अत्रापिदिनरात्रिकालज्ञानमाह । यावानुदेतीति । दिनरात्रिसंज्ञाः पूर्वंव्याख्याताः गोजाश्विकर्किमिथुनाइत्यादि ॥ आधानकालेप्रश्नकालेवायल्लग्नंतस्ययः प्रविभागः दिनसंज्ञोरात्रिसंज्ञोवायावानुदेतिस्वमानाद्यावत्कालभागोगतस्तावत्येवदिननिशोः स्वमानाद्गतेकालेजन्मभविष्यतीतिवाच्यम् । एवंदिनस्य रात्रेर्वागतकालंबुद्ध्वाप्रसवकालेलग्नहोराद्रेष्काणनवांशकद्वादशभागत्रिंशांशका वाच्याः । अत्रयेप्रवदंतिकथयंति तेषांतद्वाक्यंसारावल्याम् । तत्कालंदिवसनिशासंज्ञः समुदेतिराशिभागोयः । यावानुदयस्तावान्वाच्योदिवसस्यरात्रेर्वा ॥ इत्याधानेप्रथमंप्रसूतिकालंसुनिश्चितंकृत्वा । जातकहितंचविधिंविचिन्तयेत्तत्रगणितज्ञः ॥ २१ ॥

उदयतिमृदुभांशेसप्तमस्थेचमंदेयदिभवतिनिषेकःसूतिरब्दत्रयेण ॥ शशिनितुविधिरेषद्वादशेब्देप्रकुर्यान्निगदितमिहचिंत्यंसूतिकालेपियुक्त्या ॥ २२ ॥

अधुनाधृतस्यगर्भस्यवर्षत्रयवर्षद्वादशज्ञानंमालिन्याह ॥ उदयतीति । मृदोः सौरस्य भांशे । मृदुभांशेनिषेककालेयस्यतस्यलग्नस्योदयेमृदुभांशेशनैश्चरराशिनवांशकेमृगांशके

कुंभांशकेवोदयति तथाभूतेतस्मादेवलग्नान्मंदेशनैश्चरेतत्काले सप्तमस्थेद्यूनगतेएवंविधेयोगे यदिनिषेकआधानंभवतितदाधृतस्यगर्भस्याब्दत्रयेण वर्षत्रयेणसूतिः प्रसवो वक्तव्यः । शशिनीति ॥ एषएवविधिर्यदाशशिनिचंद्रेभवतितदाद्वादशेवर्षेसूतिः प्रसवंकुर्यादित्यर्थः। एतदुक्तंभवति । यस्यतस्यलग्नस्योदयेयदाकर्कटांशकोदयोभवति तस्माल्लग्नात्सप्तमश्चंद्रो भवतितदाधृतस्यगर्भस्यद्वादशेब्देप्रसवोवाच्यः ॥ निगदितमिहेति । इहास्मिन्नाधान-कालयोगवशाद्यथाहीनाधिकांगादीनांगर्भसंभवो भवति तथाप्रसूतिकालेपितादृग्योगवशा-त्तथाविधानामेवजन्मवक्तव्यम् । पितृमातृपितृव्यमातृष्वसृणामपिशुभाशुभंजन्मकाल-लग्नवशात्तदनंतरमपिवक्तव्यम् । युक्त्येति । यन्न संभवति तन्नवक्तव्यं यथागर्भस्रावादि गर्भप्रसवकालनिर्देशादिच । एवमाधानकालात्प्रसवकालाच्च यथैवोद्देशः कृतस्तथाप्रश्नका-लादपिवक्तव्यः । उक्तंचजन्मन्याधानेप्रश्नकालेवेति ॥ २२ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौनिषेकाध्यायश्चतुर्थः ॥ ४ ॥

पितुर्जातःपरोक्षस्यलग्नमिंदावपश्यति ॥
विदेशस्थस्यचरभेमध्याद्भ्रष्टेदिवाकरे ॥ १ ॥

अथातोजन्मविधिनामाध्यायोव्याख्यायते ॥ तत्रादावेवपितुः सन्निधावसन्निधौवा जात इत्यनुष्टुभाह ॥ पितुर्जातइति । इन्दौचंद्रेप्रसवलग्नमपश्यतिसतिपितुः परोक्षस्यजन-कस्यासन्निधौजातः । तत्रपितुरसन्निधानेस्वदेशपरदेशास्थितिज्ञानमाह ॥ विदेशस्थस्ये-ति । दिवाकरेसूर्येचरभेचरराशिस्थितेमध्याद्दशमस्थानाद्भ्रष्टेपतितेएकादशद्वादशस्थेन-वमाष्टमस्थानस्थेपितुर्विदेशस्थस्य अन्यदेशगतस्यजातः । चंद्रमासि प्रसवलग्नमपश्यत्येष योगोनान्यथेति । चंद्रेप्रसवलग्नमपश्यति अर्केस्थिरराशिस्थेमध्याद्भ्रष्टेस्वदेशस्थस्यैवपितुः परोक्षेजातः । अस्मिन्नेवयोगेद्विस्वभावस्थेर्केमध्याद्भ्रष्टेस्वदेशपरदेशयोर्मध्येपरिस्थितस्य परोक्षेजातः अर्थादेवचंद्रप्रसवलग्नमपश्यत्यर्केचरराशिस्थेस्थिरराशिस्थेवाद्विस्वभावराशि-स्थेवामध्याद्भ्रष्टेपिवापितुःस्वदेशस्थस्यैवपरोक्षेजात इति वक्तव्यम् । तथाचसारावल्या-म् ॥ होरामनीक्ष्यमाणेपितरिनगेहस्थितेशशिनिजातः । मेषूरणाच्च्युतेवाचरगेभा-नौविदेशगते ॥ १ ॥

उदयस्थेपिवामंदेकुजेवास्तंसमागते ॥
स्थितेवांतःक्षपानाथेशशांकसुतशुक्रयोः ॥ २ ॥

अथान्यानपियोगाननुष्टुभाह ॥ उदयस्थइति । मंदेसौरेउदयस्थेलग्नगतेपितुः परो-क्षस्य जातः । अथवा कुजेभौमे जन्मलग्नादस्तंसप्तमंस्थानं समागतेप्राप्ते पितुः परो-क्षस्यजात इति । स्थितेवांतारिति । क्षपानाथे चंद्रेशशांकसुतशुक्रयोर्मध्यस्थेशशांकसुतो

बुधः शुक्रोभार्गवः अनयोर्मध्यस्थितेचंद्रादेकोद्वादशेन्योद्वितीये अथवैकस्मिन्राशौम-ध्यभागेतुचंद्रःस्थितःआद्यंतभागयोर्बुधशुक्रौतथापिमध्यस्थः एवंविधेयोगे पितुःपरोक्षस्य जातः । तथाचस्वल्पजातके ॥ चंद्रेलग्नमपश्यतिमध्येवासौम्यशुक्रयोश्चंद्रे । जन्मपरोक्ष-स्यपितुर्यमोदयेवाकुजेचास्तेइति ॥ २ ॥

शशांकेपापलग्नेवावृश्चिकेशत्रिभागगे ॥
शुभैःस्वायस्थितैर्जातःसर्पस्तद्वेष्टितोपिवा ॥ ३ ॥

अधुनासर्पज्ञानंसर्पवेष्टितज्ञानंचानुष्टुभाह ॥ शशांकइति । वृश्चिकेशोवृश्चिकस्वामीभौमः शशांकेचंद्रेवृश्चिकेशत्रिभागगेभौमद्रेष्काणस्थेतत्रभौमद्रेष्काणः मेषेप्रथमः कर्कटे द्वितीयः सिंहेतृतीयः वृश्चिकेप्रथमः धनुषिद्वितीयः मीनेतृतीयः एषामन्यतमस्थस्यचंद्रमसः शुभैः शुभग्रहैः स्वायस्थितैर्द्वितीयैकादशस्थानस्थितैः सर्पउरगोजात इतिवक्तव्यम् । पापलग्नेवेति । एवंपापग्रहसंबंधिलग्नोदयेयश्चभौमद्रेष्काणोभवति तत्रपापलग्ने भौमद्रेष्काणः मेषेप्रथमः कर्कटेद्वितीयः सिंहेतृतीयः वृश्चिकेप्रथमः धनुषिद्वितीयः मीनेतृतीयः एषामन्यतमस्योदयेलग्नाद्यदिशुभग्रहैर्व्येकादशस्थैस्तद्वेष्टितः सर्पवेष्टितोजंतुर्जात इति वक्तव्यम् । अन्येपुनरेवंव्याचक्षते । चंद्रेपापलग्नेवाभौमद्रेष्काणस्थेतस्मादेवशुभग्रहैः स्वायस्थितैः विकल्पेनसर्पोवासर्पवेष्टितोवाजातइतिवक्तव्यम् । अत्रपूर्वव्याख्या साध्वी । यस्माद्भगवान्गार्गिः ॥ भौमद्रेष्काणगेचंद्रेसौम्यैरायधनस्थितैः । सर्पस्तद्वेष्टितस्तद्वत्पापलग्नेविनिर्दिशेत् ॥ तथाचसारावल्याम् । भौमद्दकाणगतेंदौलग्नेवासंस्थितेवदेज्जातम् । व्येकादशगैः सौम्यैरहिवेष्टितकोभुजंगोवा ॥ ३ ॥

चतुष्पादगतेभानौशेषैर्वीर्यसमन्वितैः ॥
द्वितनुस्थैश्चयमलौ भवतः कोशवेष्टितौ ॥ ४ ॥

अधुनैकजरायुवेष्टितयोर्जन्मज्ञानमनुष्टुभाह ॥ चतुष्पादेति । भानौसूर्येचतुष्पादराशिगतेमेषवृषसिंहधन्विपरार्धमकरपूर्वार्धानामन्यतमस्थेशेषैरन्यैः सर्वग्रहैर्द्वितनुस्थैर्द्विस्वभावराशिस्थितैः स्ववीर्यसमन्वितैर्बलिभिश्चकोशवेष्टितौ एकजरायुवेष्टितौ यमलौजायेते ॥ ४ ॥

छागेसिंहेवृषेलग्नेतत्स्थेसौरेथवाकुजे ॥
राश्यंशसदृशेगात्रेजायतेनालवेष्टितः ॥ ५ ॥

अधुनानालवेष्टितजन्मज्ञानमनुष्टुभाह ॥ छागइति । छागोमेषः सिंहः प्रसिद्धः वृषोवृषभः एतैः छागसिंहवृषैर्लग्नस्थितैः एषामन्यतमोयदिलग्नगतोभवति तत्स्थेसौरेऽथवाकुजेतस्मिन्छागसिंहवृषाणामन्यतमेलग्नगतेतत्स्थेतत्रस्थेसौरेशनैश्चरेऽथवाकुजेभौमेतत्रस्थेनालवेष्टितोजंतुर्जायते । नालशब्देननाडयोविवक्ष्यंते कस्मिन्नंगेवेष्टितइत्याह । राश्यं-

शसदृशेगात्रइति । राशेःरंशोराश्यंशः राशेः लग्नस्ययोनवांशकःतत्कालमुदितः सचयद्रा-
शिसंबंधीसचराशिर्यस्मिन्नंशेकालपुरुषस्य व्यवस्थितः कालांगानीत्यादिनाग्रंथेननिरू-
पितस्तत्सदृशेगात्रेतस्मिन्नवांगेनालवेष्टितइतिवक्तव्यम् । तथाचसारावल्याम् ॥ सिंहाज-
गोभिरुदयेसूतेनालेनवेष्टितोजंतुः । लग्नेकुजेथसौरेराश्यंशसमानगात्रेषु ॥ ५ ॥

नलग्नमिंदुंचगुरुर्निरीक्षतेनवाशशांकंरविणासमागतम् ॥
सपापकोर्केणयुतोथवाशशीपरेणजातंप्रवदंतिनिश्चयात् ॥ ६ ॥

अधुनाजारजातंवंशस्थेनाह ॥ नलग्नमिति । गुरुर्जीवो लग्नमुदयमिंदुंचंद्रंचयदि-
निरीक्षते नपश्यति लग्नचंद्रावेकराशिस्थौपृथक्स्थौवायदोभावपिगुरुणानदृश्येतेतदापरेण
जारेणजातइतिनिश्चयात्प्रवदंतिकथयंतिमुनयः । अत्रयदिलग्नचंद्रौजीवभागस्थौजीवन-
वांशकरस्थौभवतःतदानपरजातइतिवक्तव्यम् । यस्माद्यवनेश्वरः ॥ अजीवभागेप्यनवी-
क्षितेवाजीवेनचंद्रेयविलग्नमेवा । जातंपरोद्भूतमितिब्रुवंतिवाच्योजनेनाथबलाबलाकोदिति
॥ १ ॥ नवाशशांकमिति । शशांकंचंद्रंरविणासूर्येणसमागतंसंयुक्तंगुरुर्नानिरीक्षते
चंद्रार्कावेकराशिस्थौयदिचबृहस्पतिनानदृश्येतेतदापरेणजातः अथवा शशीचंद्रः सपा-
पकः पापग्रहेणभौमेन सौरेणवायुक्तः तथाविधोर्केणसूर्येणयदियुक्तोभवतितथापिपरेण
जातइति अत्राप्यन्येजीवदृष्ट्यनुवर्ति व्याख्यानंकुर्वंति । तदुक्तम् । यस्माच्चंद्रार्कावे-
कराशिगतौ पापयुक्तावयुक्तौवाजीवेनदृश्यमानावदृश्यमानौवाजारजातजन्मकरौ तत्र चं-
द्रार्कयोगः पापेनसमेत्यकिंकृतंभवति तस्माच्चंद्रार्कावेकराशिगतौ अपापौ जीवेनादृश्य-
मानौसपापौजीवेनदृश्यमानौ अदृश्यमानौवाजारजातजन्मकरौ निश्चयादवश्यंभवतः।अत्रचं-
द्रमायदिगुरुगृहेतद्द्रेष्काणतन्नवांशकद्वादशभागत्रिंशद्भागस्थोभवति अन्यत्रवाराशौगुरुण
युक्तस्तदानजारजातइति। यस्माद्भगवान्गार्गिः ॥ गुरुक्षेत्रगतेचंद्रेतद्युक्तेवान्यराशिगे
तद्द्रेष्काणेतदंशेवानपरैर्जातइष्यते ॥ ६ ॥

क्रूरर्क्षगतावशोभनौसूर्याद्द्यूननवात्मजस्थितौ ॥
बद्धस्तुपिताविदेशगःस्वेवाराशिवशादथोपथि ॥ ७ ॥

अथजातस्यपितृबंधनयोगज्ञानंवैतालीयेनाह ॥ क्रूरर्क्षगताविति । क्रूरर्क्षाणिक्रूरग्रहा-
श्रयः मेषसिंहवृश्चिकमकरकुंभाःकृष्णपक्षेक्षीणचंद्रेकर्कटः पापयुक्तेबुधेपिकन्यामिथु-
नअशोभनौपापौ शनिभौमौक्रूरर्क्षगतौपापक्षेत्रस्थितौसूर्याद्रवेर्द्यूननवात्मजस्थितौ द्यूनंसप्त-
नवमंप्रसिद्धं आत्मजस्थानंपंचममेषामन्यतमस्थौ भवतस्तदाजातस्यपिताजनकोबद्धोवा-
च्यः । तस्यादित्याक्रांतराशिवशाद्बंधनदेशज्ञानमाह ॥ स्वेवाराशिवशादथोपथीति । च-
राशिस्थेऽर्केपरदेशेबद्धः स्थिरराशिस्थेर्केस्वदेशेद्विस्वभावेपथिमार्गे । एवंराशिवशात्स्थाना-
दिज्ञानम् । अथेइत्ययंनिपातोविकल्पे । केचित्स्वेवाराशिवशात्तथापथीतिपठंति ॥ ७

पूर्णेशशिनिस्वराशिगेसौम्येलग्नगतेशुभेसुखे ॥
लग्नेजलजेस्तगेपिवाचंद्रेपोतगताप्रसूयते ॥ ८ ॥

अधुनापोतगताप्रसवज्ञानंवैतालीयेनाह ॥ पूर्णइति । शशिनिचंद्रेपूर्णेपरिपूर्णमंडले तस्मिंश्चस्वराशिगेकर्कटस्थितेतथासौम्येबुधेलग्नगते उदयस्थे शुभेजीवे उदयात् सुखेचतुर्थेपोतगतानौस्थाप्रसूयते इतिवक्तव्यम् । तत्रान्येशुभैः सुखइतिपठंतिपठित्वाचैवंव्याचक्षते । शुभैःसुखे चतुर्थभवनेशुभैरितिबहुवचनंनघटते । लग्नेबुधउक्तःशुक्रबृहस्पतीशेषौ शुभाभ्यामित्येवंमाप्नोति । यत्क्रियतेशुभैरितितस्मादेवमवसीयते । पूर्णश्चंद्रमाःशुक्रबृहस्पतिभ्यायुक्तोभवति तदाशुभैरितिभवति एतच्चमेषलग्नेतत्रस्थेबुधेपूर्णचंद्रेशुक्रबृहस्पतिभ्यांसमायुक्ते कर्कटव्यवस्थितेसर्वंयुज्यतइति । अयंपाठोमद्व्याख्यानेनयुक्तः यस्मान्मकरावस्थितेऽर्केकर्कटस्थश्चंद्रमाः पूर्णोभवति मकरव्यवस्थितेचार्केमकराच्चतुर्थभवनेमेषेबुधस्यसंभवोनास्ति । किंपुनर्मकरात्सप्तमराशौकर्कटकेशुक्रस्याप्यवस्थानमिति । तस्माच्छुभेसुखेइतिसप्तम्येकवचनांतएवपाठोन्याय्यः ॥ शुभेसुखइति । तत्कथंजीवोव्याख्यातः । उच्यते । बुधोलग्नगतस्तस्माच्चतुर्थेशुक्रस्यावस्थानंनसंभवति अतोजीवइतिव्याख्यातम् । केचित्पूर्वशास्त्रानुसारेणेतिशुक्रइच्छन्ति । अथपोतगताप्रसवयोगोद्वितीयः । लग्नेजलज इति । लग्नेजलजेजलराशौकर्कटमकरपश्चिमार्द्धमीनानामन्यतमेतस्मादस्तगेसप्तमस्थानस्थेचंद्रेपूर्णेवापूर्णेचपोतगतैवप्रसूयतइति । वाशब्दःप्रकारार्थः ॥ ८ ॥

आप्योदयमाप्यगःशशीसंपूर्णःसमवेक्षतेथवा ॥
मेषूरणवंधुलग्नगःस्यात्सूतिःसलिलेनसंशयः ॥ ९ ॥

अथोदकमध्यप्रसवज्ञानंवैतालीयेनाह ॥ आप्योदयमिति। आप्यराशयो मकरपश्चार्द्धकर्कमीनास्तेषामन्यतमस्योदयआप्योदयः ॥ जलराशिर्लग्नेभवतिशशीचंद्रश्चाप्यगोजलराशिस्थस्तदासूतिःप्रसवःसलिलेजलसमीपे नसंशयः निश्चयाद्वाच्यः । अथवासंपूर्णःशशीलग्नगमाप्योदयंसमवेक्षतेपश्यति तथापिसलिलेजलसमीपेप्रसूतिः ॥ मेषूरणबंधुलग्नग इति । अथवाप्यराशावुदयगतेमेषूरणबंधुलग्नगोमेषूरणेदशमेबंधुस्थानेचतुर्थेलग्ने प्राग्लग्ने स्थितःस्याद्भवेत्तथापिसलिले सूतिरितिवदेत् । तथाचसारावल्याम् । सलिलभलग्नेचंद्रो जलराशौवीक्षितेथवापूर्णः ॥ प्रसवंसलिलेविद्याद्बंधूदयदशमगश्चयदा ॥ ९ ॥

उदयोडुपयोर्व्ययस्थितेगुप्त्यांपापनिरीक्षितेयमे ॥
अलिकर्कियुतेविलग्नगेसौरेशीतकरेक्षितेवटे ॥ १० ॥

अधुनाबंधनागारावटयोः प्रसवज्ञानंवैतालीयेनाह । उदयेति । उदयोलग्नमुडुपश्चंद्रः तयोरुदयोडुपयोरेकराशिस्थयोर्यमे सौरेव्ययस्थितेद्वादशस्थे तस्मिंश्चपापानिरीक्षितेगुप्त्यां

बंधनागारेप्रसूयतइतिवक्तव्यम् । सौरेशनैश्चरेअलिकर्कियुतेवृश्चिककुलीरयोरन्यतमस्थे विलग्नगेतस्मिंश्चशीतकरेक्षितेचंद्रदृष्टेऽवटेश्वभ्रेप्रसूतिर्वक्तव्या ॥ १० ॥

मंदेऽब्जगतेविलग्नगेबुधसूर्येंदुनिरीक्षितेक्रमात् ॥
क्रीडाभवनेसुरालयेसोखरभूमिषुचप्रसूयते ॥ ११ ॥

अथक्रीडागृहदेवालयसोखरभूमिप्रदेशेषुप्रसवज्ञानंवैतालीयेनाह ॥ मंदेइति । मंदे शनैश्चरेऽब्जगतेजलराशिस्थेतथाभूतेविलग्नगेप्राग्लग्नस्थेक्रमात्परिपाट्याबुधसूर्येंदुनिरीक्षितेक्रीडाभवनेसुरालयेसोखरभूमिषुचप्रसूयतइतिवदेत् । एतदुक्तंभवति शनैश्चरेजलराशिस्थेलग्नगतेबुधनिरीक्षितेबुधदृष्टेक्रीडाभवनेरतिगृहेप्रसूयते । एवं सूर्येणार्केणानिरीक्षिते सुरालयेदेवगृहे इन्दुनाचंद्रेणनिरीक्षिते सोखरभूमिषुसवालुकास्ववनिषुप्रसूयतइति ॥ ११॥

नृलग्नगंप्रेक्ष्यकुजः श्मशानेरम्येसितेंदूगुरुराग्निहोत्रे ॥
रविर्नरेंद्रामरगोकुलेषुशिल्पालयेज्ञः प्रसवंकरोति ॥ १२ ॥

अथश्मशानरम्यप्रदेशाग्निशालानृपदेवगृहगोकुलशिल्पालयप्रसवज्ञानमुपजात्याऽऽह। नृलग्नगमिति । पूर्वश्लोकान्मंदइत्यनुवर्ततेप्रत्यासन्नत्वात् । नृलग्नगंनरराशिलग्नस्थितंनरराशयोमिथुनकन्यातुलाधन्विपूर्वार्धकुंभाः तत्रगतंशनैश्चरंकुजोंगारकः प्रेक्ष्यदृष्ट्वाभौमो यदिपश्यति तदाश्मशानेप्रसवंजन्मकरोति । केचिन्नृलग्नदर्शी क्षितिजइतिपठंति । नृलग्नंपश्यतितच्छीलोनृलग्नदर्शीक्षितिजः । रम्येसितेंदूइति । नरराशिलग्नगतंशनैश्चरयुक्तंसितः शुक्रः इंदुश्चंद्रोवापश्यतितदारम्येरमणीयेप्रदेशेजन्मएवंविधंसौरं गुरुर्जीवः पश्यातितदाअग्निहोत्रेऽग्निशालायाम् । एवंविधंसौरिंरविः पश्यति तदानरेंद्रामरगोकुलेषु नरेंद्रगृहेराजवेश्मनिअमरगृहेदेवागारेवा गोकुलेगोशालायांवाप्रसूतिः । एवमेवबुधेनदृष्टे सौरेशिल्पालयेशिल्पिगृहे चित्रपुस्तककरवर्धकिप्रभृतीनां शिल्पिनामालयेगृहेप्रसूतिरिति। तथाचसारावल्याम् । रविजेजलजविलग्नेक्रीडोद्यानेबुधेक्षितेप्रसवः ॥ रविणादेवागारेतयोखरेचैवचंद्रेण ॥ १ ॥ आरण्यभवनलग्नेगिरिवनदुर्गेतथानरविलग्ने । रुधिरेक्षितेश्मशानेशिल्पिकनिलयेचसौम्येन ॥ तथाचबादरायणः । सूर्येक्षितेगोनृपदेववासेशुक्रेंदुजाभ्यांरमणीयदेशे ॥ सुरेज्यदृष्टे द्विजवह्निहोत्रेनरोदयेसंप्रवदंतिसूतिम् ॥ १२ ॥

राश्यंशसमानगोचरेमार्गेजन्मचरेस्थिरेगृहे ॥
स्वर्क्षांशगतेस्वमंदिरेबलयोगात्फलमंशकर्क्षयोः ॥ १३ ॥

अथप्रसवदेशज्ञानंवैतालीयेनाह ॥ राश्यंशेति । राशिश्चअंशश्चतद्राश्यंशंराशिर्लग्नराशिरंशोनवांशकः लग्नराशेस्तन्नवांशकस्यवायः समानः सदृशः स्वात्मीयगोचरोविषयः खचराश्चसर्वइत्यनेनप्रदर्शितः तत्रयास्मिन्यास्मिन्प्रदेशेयोयोराशिरूपः प्राणीसंचरतितत्र योमार्गः पंथास्तस्मिञ्जन्म । यदिचरेलग्नराशिस्तन्नवांशकोवा चरोभवति ॥ अथलग्नरा-

शिस्तन्नवांशकोवास्थिरस्तदाराशिस्वरूपतुल्यस्यप्राणिनः यस्मिन्गृहेयत्रप्रसवेसातितत्स्थाने । राशिस्वरूपतुल्यस्यप्राणिनोयद्गृहंसमीपस्तत्रप्रसवइत्यर्थः । स्वक्षांशगतइति । चरस्यास्थिरस्यद्विस्वभावस्यवाराशेर्लग्नगतस्य स्वक्षांशआत्मीयनवांशकोद्वयोयदाभवति तदा स्वमंदिरे आत्मीयगृहेएवजन्मवक्तव्यम् । तत्रराश्यंशसमानगोचरेमार्गेजन्मइत्यादिसामान्येनोक्तं तत्रज्ञायतेकिंलग्नराशिसमानगोचरे किमंशसमानगोचरेप्रसवादेशः क्रियतां तदर्थमयंनिश्चयः ॥ बलयोगादिति । अंशकोनवांशकः ऋक्षंराशिः अनयोर्बलयोगात्फलंप्रसवस्थानज्ञानम् । एतदुक्तंभवति लग्नराशेर्नवांशकराशेश्चयोबलवांस्तत्समानगोचरेषुमार्गगृहसमीपेषुप्रसवोवक्तव्यः । अत्रपूर्वोक्तयोगाभावेराश्यंशसमानगोचरमार्गादिषुप्रसवोवक्तव्यः । तेषांसंभवेयोगोक्तप्रदेशेष्वेवप्रसवोवक्तव्यः ॥ १३ ॥

आरार्कजयोस्त्रिकोणगे चंद्रेऽस्तेचविसृज्यतेंबया ॥
दृष्टेमरराजमंत्रिणादीर्घायुः सुखभाक्चसस्मृतः ॥ १४ ॥

अथयस्मिन्योगेजातोमात्रात्यज्यतेयस्मिंश्चयोगेजातस्त्यक्तोपिमात्रादीर्घायुःसुखीचभवति तद्योगद्वयंवैतालीयेनाह ॥ आरार्केति । चंद्रेशशिन्यारार्कजयोर्भौमः सौरयोरेकराशिगतयोस्त्रिकोणगेनवमस्थेपंचमस्थेवाऽस्तेच सप्तमेस्थानेस्थितेजातोंबयामात्राविसृज्यते त्यज्यते । एवंविधेयोगेचंद्रमसिद्यमरराजमंत्रिणागुरुणा दृष्टेमात्रात्यक्तोपिपरहस्तगतोपिदीर्घायुः चिरजीवीसुखभाक्चभवति ॥ १४ ॥

पापेक्षितेतुहिनगावुदयेकुजेऽस्तेत्यक्तोविनश्यतिकुजार्कजयोस्तथाये ॥ सौम्येपिपश्यतितथाविधहस्तमेतिसौम्येतरेषुपरहस्तगतोप्यनायुः ॥ १५ ॥

अथयस्मिन्योगेजातोमात्रात्यक्तोविनश्यतितद्वसंततिलकेनाह ॥ पापेक्षितेइति । तुहिनगौचंद्रेपापेक्षितेपापग्रहदृष्टेसौरेणार्केणवेत्यर्थः । तथाभूतेउदयेलग्नेस्थितेकुजेभौमेचाऽस्तेसप्तमस्थाने जातोमात्रात्यक्तोविनश्यति म्रियतइत्यर्थः । कुजार्कजयोरिति । तथा तेनैवप्रकारेणलग्नगतेचंद्रमसिपापेक्षितेसूर्यदृष्टेकुजार्कजयोर्भौमशनैश्चरयोरायेलग्नादेकादशे स्थितयोर्जातो मात्रात्यक्तोपि विनश्यति म्रियतइत्यर्थः । सौम्येपिपश्यतीति । पूर्वोक्तयोगस्थे चंद्रमसिपापदृष्टेसौम्येशुभग्रहेपिपश्यतिसति जातोमात्रात्यज्यते त्यक्तोपियादृग्वर्णप्रभुणासौम्यग्रहेण चंद्रमसादृष्टस्तथाविधस्य हस्तमेतितादृग्वर्णस्यब्राह्मणादेर्हस्तं गच्छातितेनधार्यतेजीवतिच । अथास्मिन्नेवयोगेस्थितश्चंद्रमाः पापेनकुजेनसूर्येणसौरेणवादृश्यतेऽन्येनसौम्यग्रहेणचदृश्यते तदाजातस्तयोर्दृष्टग्रहयोर्योबलवांस्तादृग्वर्णस्यब्राह्मणादेर्हस्तंगतोपिविनश्यति । यदुक्तम् । सौम्येतरेषुपरहस्तगतोप्यनायुरिति । ननु यथायोगस्थेचंद्रमसिसौम्यैः पापैश्चदृश्यमानेमात्रात्यक्तोविनश्यतीत्यभिहितंतत्र क्षत्रि-

यवैश्यशूद्रवर्णसंकरादिषुहस्तगतः सर्वएवविनाशमाप्नोति । बहवश्च मात्रात्यक्ताः क्षत्रियादिवर्णसंकरगताश्चजीवमानादृश्यंते तस्मात्पूर्वश्लोकादृष्टेऽमरराजमंत्रिणादीर्घायुः सुखभाक्चसस्मृतइत्येतदिहशेषभूतमवगंतव्यम् । तस्माद्बुधेनशुक्रेणवायथादर्शितयोगस्थश्चंद्रमाहृश्यते जीवेननदृश्यते तदापरहस्तगतोपिम्रियते । यदापापेनसौम्येनवादृश्यमानोपिजीवेनदृश्यतेतदाद्रष्टृग्रहयोर्बलवशात्तद्वर्णस्यब्राह्मणादेर्हस्तगतोजीवति । तथा चसारावल्याम् । म्रियते पापैर्दृष्टे शशिनिविलग्नेकुजेस्तगेत्यक्तः ॥ लग्नाच्चलाभगतयोर्वसुधासुतमंदयोरेवम् । पश्यतिसौम्योबलवान्यादृग्गृह्णातितादृशोजातम् । शुभपापग्रहदृष्टैपरैर्गृहीतोप्यसौम्रियते ॥ सर्वेष्वेतेषुयदायोगेषुशशिसुरेज्यसंदृष्टः । भवतितदादीर्घायुर्हस्तगतः सर्ववर्णेषु ॥ १५ ॥

पितृमातृगृहेषुतद्बलात्तरुशालादिषुनीचगैः शुभैः ॥
यदिनैकगतैस्तुवीक्षितौलग्नेंदूविजनेप्रसूयते ॥ १६ ॥

अधुनाप्रसवगृहज्ञानंवैतालीयेनाह ॥ पितृमातृगृहेष्विति । पितृमातृगृहादिवार्कशुक्रावित्यादिनोक्तास्तद्बलातिपतृमातृग्रहवीर्यात्पितृमातृगृहेषुप्रसूयतइतिवदेत् । तत्रार्कशनैश्चरयोरन्यतमेबलवतिपितृगृहेपितृष्वसृपितृव्यादिसंबंधिगृहेप्रसूतिः । एवंमातृग्रहयोश्चंद्रशुक्रयोरन्यतमेबलवति मातृगृहेमातृष्वसृमातुलादिगृहे प्रसूतिः । तरुशालादिषुनीचगैः शुभैरिति । बहुवचनात्सर्वएवशुभग्रहाः यदानीचस्था भवंतितदातरुषुवृक्षेषुशालासुप्रसवो वाच्यः । आदिग्रहणान्नदीकूपारामपर्वतादिप्रदेशेष्वनावृतेषुइति । यदिनैकगतैरिति । नीचगैः शुभैरित्यनुवर्तते । सर्वेशुभग्रहाः नीचगतास्तैर्लग्नेंदूउदयचंद्रावुभावप्येकराशिगतैर्ग्रहैर्बहुवचनात्त्रिप्रभृतिभिर्यदा नदृश्यतेतदाविजनेजनरहितेस्थानेऽटव्यांप्रसूतिरिति । यदापुनरेकस्थैर्बहुभिर्ग्रहैर्लग्नेंदूदृश्येतेतदाजनाकीर्णेप्रसूतिरिति । तथाचसारावल्याम् । पितृमातृग्रहवर्गेतत्स्वजनगृहेषुबलयोगात् । प्राकारतरुनदीषुचसूतिर्नीचाश्रितैः सौम्यैः ॥ नेक्षेतलग्नेंदूयद्येकस्थाग्रहास्तदाटव्याम् ॥ १६ ॥

मंदर्क्षांशेशशिनिहिबुकेमंददृष्टेऽब्जगेवातद्युक्तेवातमसिशयनं नीचसंस्थैश्चभूमौ ॥ यद्वद्राशिर्व्रजतिहरिजंगर्भमोक्षस्तुतद्वत्पापैश्चंद्रस्मरसुखगतैःक्लेशमाहुर्जनन्याः ॥ १७ ॥

अधुनादीपसंभवासंभवभूप्रदेशप्रसवज्ञानंगर्भमोक्षंमातुः सूतिकालेतन्निमित्तक्लेशज्ञानंच मंदाक्रांतयाह ॥ मंदर्क्षांशइति । शशिनिचंद्रेयत्रतत्रराशौमंदर्क्षांशेशनैश्चरस्यनवभागेमकरकुंभयोरन्यतमांशकस्थेतमस्यंधकारेसूतिकाशयनंवक्तव्यम् । हिबुकेलग्नाच्चतुर्थस्थचंद्रेऽधकारएवशयनम् । यत्रतत्रावस्थितेचंद्रेमंदेनसौरेणदृष्टेऽधकारएव । अब्जगेवेति । अब्जराशी अत्रकर्कटमीनौद्वौविज्ञेयौ मकरकुंभयोरुक्तत्वात् । मंदर्क्षांशइत्यादिनेति । तेनयत्रत-

त्रराशौकर्कटनवांशकस्थेचंद्रेतमस्यंधकारएव । मीननवांशकस्थेवातमस्यंधकारएव । तद्यु-
क्तेवेति । तदितिसौरः परामृश्यते । यत्रतत्रावस्थितेचंद्रेसौरयुक्तेंधकारएव । एवंनिषे-
ककालेनारीशयनमपि । सर्वेष्वेतेषुयदार्कदृष्टश्चंद्रमाभवंतितदांधकाराभावः । यस्माद्यवने-
श्वरः । सौरांशकस्थेशशिनिप्रलग्नेजलेजलाख्यांशकमाश्रितेवा । स्वांशस्थितेकेंद्रगतेर्कजे-
वाजातस्तमिस्रेयदिनार्कदृष्टः ॥१॥ अन्येषांमतंयथा । सूर्येबलवतिभौमेन दृष्टेसत्स्वपियोगे
ष्वंधकाराभावः । तथाचसारावल्याम् । बलवतिसूर्येदृष्टेबहुप्रदीपाधराकुपुत्रेण। अन्यैर्व्य-
पगतवीर्यैःसूतौज्योतिस्तृणैर्भवति ॥ सौरांशेजलजांशे चंद्रेऽर्कयुतेथवाहिबुके । तद्दृष्टे
वाकुर्यात्तमसिप्रसवंनसंदेहः । नीचसंस्थैश्चभूमाविति । शयनमित्यनुवर्तते । बहुवचनाद्य-
थासंभवंत्रिप्रभृतिभिर्ग्रहैर्नीचस्थैर्भूमौ शयनंवाच्यम् । भूशब्देनात्रतृणास्तृताभूर्ज्ञेया । केचि
ल्लग्नस्थेचतुर्थस्थेवानीचगते चंद्रेभूशयनमिच्छंति। तथाचसारावल्याम् । नीचस्थेभूशयनंचं-
द्रेप्यथवासुखेविलग्नेवा ॥ यद्वदिति । प्रसवलग्नराशिर्यद्वद्येनप्रकारेणहारिजंव्रजत्युदयले-
खांपरित्यजतितद्वत्तेनैवप्रकारेणनार्यागर्भमोक्षोवाच्यः । यत्राकाशंभूम्यासहसंसक्तंसम-
ताद्दृश्यतेतद्धरिजम्। उक्तंच । हरिजमितिगगनमवनौसंपृक्तमिवलक्ष्यतेयथोक्तेषु। तद्यथा
शीर्षोदयेषुलग्नेषूत्तानास्योदरंदर्शयतोगर्भस्यमोक्षोवाच्यः।पृष्ठोदयेष्वधोमुखस्यपृष्ठंदर्शयतः
मीनोदयपार्श्वंदर्शयतः। तथाचसारावल्याम्। शीर्षोदयेविलग्नेमूर्ध्नाप्रसवोन्यथोदयेचरणैः ।
उभयोदयेचहस्तैः शुभदृष्टेशोभनोन्यथाकष्टः॥केचिदेवंव्याचक्षते।यथालग्नाधिपोनवांशका-
धिपोवा लग्नस्थोवाग्रहोवक्रीभवति तदावैपरीत्येनगर्भमोक्षोभवति । तथाचमणित्थः ।
लग्नाधिपेंशकपतौलग्नस्थेवक्रितेग्रहेप्यथवा । विपरीतगतोमोक्षोवाच्योगर्भस्यसंक्लेशः ।
पापैरिति । पापग्रहैश्चंद्रगतैः शशिनासहव्यवस्थितैः स्मरगतैर्लग्नात्सप्तमस्थैर्वा सुखगतैर्ल-
ग्नाच्चतुर्थस्थैर्वाप्रसवकालेजनन्यामातुः क्लेशमाहुः कष्टंकथयंतिसूरयः । तथाचसारावल्या-
म् । क्लेशोमातुः क्रूरैर्बंध्वस्तगतैः शशांकयुक्तैर्वा ॥ १७ ॥

स्नेहःशशांकादुदयाच्चवर्तिर्दीपोर्कयुक्तर्क्षवशाच्चराद्यः ॥
द्वारंचतद्वास्तुनिकेंद्रसंस्थैर्ज्ञेयंगृहैर्वीर्यसमन्वितैर्वा ॥ १८ ॥

अथदीपगृहद्वारज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ स्नेहःशशांकादिति । शशांकाच्चंद्रात्स्नेहोवाच्यः
जन्मकालेपूर्णेचंद्रमसिस्नेहेनपूर्णदीपभाजनं वक्तव्यम् । क्षीणेक्षीणस्नेहात्क्तमिति । तथा-
चसारावल्याम् । दीपःपूर्णः पूर्णेशशिनिक्षीणेक्षयस्तुतैलस्य ॥ यद्येवंतदामावास्याया
सर्वेषामंधकारेप्रसवोभवति तस्मादयुक्तमेतत् । तेनयत्रराशौचंद्रमा व्यवस्थितस्तत्र
यदिराशिप्रारंभेस्थितोभवतितदादीपभाजनंस्नेहेनपूर्णवक्तव्यम् । यत्राश्यवसानेस्थित-
स्तत्रस्नेहात्क्तम् । मध्यप्राप्तेऽर्धम् । अन्यत्रानुपातादिति । उदयाच्चवर्तिः उदया
ल्लग्नाद्दीपवर्तिरादेश्या लग्नारंभेतत्क्षणदत्तावर्तिरादेश्या मध्येअर्धदग्धावर्तिः लग्नावसा-

नेवर्तिदाहोवाच्यः । अंतरेनुपातः । तथाचसारावल्याम् । यावल्लग्नादुदितंवर्तिर्दग्धातु तावतीभवति ॥ दीपोर्कयुक्तर्क्षवशादिति । अर्कोरविस्तद्युक्तराशिवशाच्चराद्योदीपो वाच्यः । तत्रचरराशिव्यवस्थितेर्केसंचार्यमाणोदीपआदेश्यः स्थिरराशिस्थेर्केएकदेशस्थः । द्विस्वभावस्थेर्केचलितप्रतिष्ठितइति । केचिद्वदंति यथायस्मिन्राशावर्कः स्थितः सराशिर्यस्यांदिशिस्थितः प्रागादीशः क्रियवृषनृयुक्कर्कटेत्यादिनाप्रदर्शितस्तस्यां दिशिदीपआदेश्यः । अन्येएवंवदंति । यथायस्यां दिशिअर्कोभ्रमवेशेनाष्टप्रहरकल्पनयाष्टासुदिक्षुपरिभ्रमतितेनैवक्रमेणयस्यांदिशिव्यवस्थितः तस्यांदिशिगृहस्यदीपस्थानमिति । तथाचसारावल्याम् । द्वादशभागविभक्तेवासगृहेवस्थितेसहस्रांशौ । दीपश्चरस्थिरादिषुतथैववाच्यःप्रसवकाले । अत्रप्राच्यादिक्रमेण गृहंद्वादशधाविभज्य मेषादिगणनयार्कराशिर्यत्रभवतितत्रदीपस्थानमिति । केचिल्लग्नस्ययादृशोवर्णस्तादृग्वर्णोदीपवर्तिमिच्छंति । तथाचमणित्थः ॥ लग्नस्ययोत्रवर्णोनिर्दिष्टस्तेन वर्तिरादेश्या । द्वारंचतद्वास्तुनीति । तद्वास्तुनिसूतिकागृहेलग्नात्केंद्रस्थैर्ग्रहैर्द्वारादेशः कार्यः तस्यग्रहस्ययादिक्प्राच्याद्यारविशुक्रलोहितितमइत्यादिनोक्ताः तद्दिगभिमुखंसूतिकागृहंवक्तव्यं बहुषुकेंद्रेषुबलवद्ग्रहवशात् । शून्येषुकेन्द्रेषुतल्लग्नराशिवशात् लग्नस्ययादिक्तदभिमुखम् । यस्मादनेनैवस्वल्पजातकेउक्तम् । द्वारंवास्तुनिकेंद्रोपगताद्ग्रहादसतिवाविलग्नर्क्षात् । अन्येवदंति । यथा । लग्नद्वादशभागराशिदिगभिमुखंसूतिकागृहद्वारम् । तथाचमणित्थः । लग्नेयोद्विरसांशस्तदभिमुखंसूतिकागृहेद्वारम् । एतच्चसंवादेनापिदृष्टमिति । वीर्यसमन्वितादित्युत्तरत्रसंबध्यते । केचिद्वदंति । यथावीर्यसमन्विताद्ग्रहाद्ग्रहद्वारंवदेत् । तथाचसारावल्याम् । वासगृहेद्यानगतंद्वारंदिक्पालकाद्बलोपेतादिति ॥ १८ ॥

जीर्णसंस्कृतमर्कजेक्षितिसुतेदग्धंनवंशीतगौकाष्ठाढ्यंनदृढंरवौशशिसुतेतन्नैकशिल्प्युद्भवम् ॥ रम्यंचित्रयुतं नवंचभृगुजे जीवेदृढंमंदिरंचक्रस्थैश्चयथोपदेशरचनांसामंतपूर्वांवदेत् ॥१९॥

अधुनासूतिकागृहस्वरूपज्ञानंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ जीर्णसंस्कृतमिति । वीर्यसमन्वितादित्यनुवर्तते सर्वग्रहेभ्योर्कजेसौरेवीर्यवतिसबले जीर्णमितिचिरंतनंभूयःसंस्कृतंसूतिकागृहंवक्तव्यम् । क्षितिसुते भौमेबलवत्यग्निनादग्धं शीतगौचंद्रेनवं शुक्लपक्षे उपलिप्तंवदेत । यस्माद्यवनेश्वरः ॥ संवर्धताचंद्रमसोपलिप्तमिति । काष्ठाढ्यंनदृढं रवाविति । रवावादित्येकाष्ठाढ्यंदारुबहुलं नदृढसारं शशिसुतेबुधे तद्गृहमनेकशिल्प्युद्भवंबहुविधशिल्पिरचितम् । रम्यंचित्रयुतमिति । भृगुजेशुक्रेरम्यं रमणीयंमनोरमंच परं नवंनूतनचित्रयुतंचित्रकर्मयुक्तम् । जीवेगुरौदृढंचिरकालस्थायि । चक्रस्थैर्भचक्राधिरूढैर्गृहदातृग्रहसमीपस्थैरन्यैर्ग्रहैः सामंतपूर्वांसमंतात्सर्वदिक्षुयथोपदिष्टांवदेद्ग्रहयात

सामंतपूर्वांप्रतिवेश्मिकवेश्मनांसमंतात्क्रमेणेत्यर्थः । यथागृहदातृग्रहस्यपुरतः पश्चाद्वापार्श्वयोर्वाऽन्येग्रहाव्यवस्थितास्तेनैवक्रमेणसूतिकागृहस्यान्यानिप्रतिवेश्मगृहाणि वाच्यानि । अन्येसामंतपूर्वामितिपठंति समंताद्गृहपर्यंतपूर्विकांरचनामिति । तथाचसारावल्याम् । भवनग्रहसंयोगैः प्रतिवेश्माश्रितनीयाश्च ॥ देवालयांबुपावककोशविहाराद्यवस्करस्थानम् । निद्रागृहंचभास्करशशिकुजगुरुभार्गवार्किबुधयोगात् । अत्राचार्येणभूमिकाप्रमाणंनोक्तंत्रिशालद्विशालज्ञानंचतदुच्यते । बृहस्पतौकर्कटस्थेपरमोच्चादूर्ध्वस्थेलग्नाद्दशमगेद्विभूमिकमुच्चभागेष्ववाक्स्थितेत्रिभूमिकम् । उच्चभागस्थेचतुर्भूमिकंधनुषिसबलेदशमस्थानस्थेगुरौत्रिशालंतद्गृहम् । मिथुनकन्यामीनस्थेद्विशालम् । उक्तंचस्वल्पजातके ॥ गुरुरुच्चेदशमस्थेद्वित्रिचतुर्भूमिकंकरोतिगृहम् । धनुषिसबलेत्रिशालंद्विशालमन्येषुविमलेष्विति ॥ १९ ॥

मेषकुलीरतुलालिघटैःप्रागुत्तरतोगुरुसौम्यगृहेषु ॥
पश्चिमतश्चवृषेणनिवासोदक्षिणभागकरौमृगसिंहौ ॥ २० ॥

अथसमस्तवास्तुनिकसूतिकागृहमितितद्विज्ञानंदोधकेनाह ॥ मेषेति । मेषः प्रसिद्धः कुलीरः कर्कटः तुलातुलाएव अलिर्वृश्चिकः घटः कुंभः एषामन्यतमेलग्नेवास्तुनि प्राग्भागेनिवासःसूतिकास्थानं वक्तव्यम् । अंशेवा उत्तरतो गुरुसौम्यगृहेषु । गुरुगृहेधन्विमीनौ सौम्यगृहेमिथुनकन्ये । एतेषु लग्नेषु तदंशकेषु चोत्तरतो वास्तुनिसूतिकागृहंवाच्यम् । वृषेणतदंशकेनचगृहपश्चिमभागे सूतिकागृहम् । मृगसिंहौ मकरकेसारिणौदक्षिणभागकराविति । दक्षिणभागेसूतिकागृहंकुरुतः ॥ २० ॥

प्राच्यादिगृहेक्रियादयोद्वौद्वौकोणगताद्विमूर्तयः ॥
शय्यास्वपिवास्तुवद्वदेत्पादैःषट्त्रिनवांत्यसंस्थितैः ॥ २१ ॥

अथसूतिकागृहेकशयनमितितज्ज्ञानंवैतालीयेनाह ॥ प्राच्यादिगृह इति । गृहेसूतिकावेश्मनिप्राच्यादिपूर्वाद्याःक्रियादयोमेषादयोराशयः द्वौद्वौचतसृषुदिक्षुकोणगताविदिक्स्था द्विमूर्त्तयो द्विस्वभावाः । तद्यथा । मेषवृषयोर्लग्नयोर्गृहस्य प्राग्विभागे सूतिकाशयनम् । मिथुनेआग्नेय्याम् । कर्कसिंहयोर्दक्षिणे । कन्यायांनैर्ऋत्ये।तुलावृश्चिकयोःपश्चिमे । धनुषिवायव्ये । मकरकुंभयोः उत्तरे मीनेऐशानेइति । एष एवविधिः शय्यास्वपिवक्तव्यः । अत उक्तम् शय्यास्वपिवास्तुवद्वदेदिति । किंत्वयंविशेषः । पादैःषट्त्रिनवांत्यसंस्थितैरिति । इहखट्वापादाः षट्त्रिनवांत्यराशयः लग्नात्षष्ठतृतीयनवमद्वादशराशयःपादाः परिकल्प्याः तत्रैतज्जातं येनलग्नेनप्रसवस्तद्युक्तदिशिशय्यायाः शिरस्तस्मादेवषट्त्रिनवांत्याः पादाः तत्रद्वादशतृतीयौपूर्वपादौ तत्रापितृतीयोदक्षिणःपादोद्वादशोवामः षष्ठनवमौ पश्चिमपादौ तत्रापिषष्ठोदक्षिणोनवमोवामः लग्नद्वितीयौशीर्षभागः चतुर्थपंचमौदक्षिणमंगंसप्तमाष्टमौ

पादांतभागः दशमैकादशौवामांगम् । प्रयोजनम् विनतत्वंयमलर्क्षैः क्रूरैस्तत्तुल्यउपघात इति । यत्रद्विस्वभावराशयः स्थितास्तत्रविनतत्वं यत्रपापास्तत्रतत्सदृशोवोपघातः एवंसंदैवानुपपन्नखट्वांगप्रसंगः । यस्मादवश्यंक्वचिदपियमलर्क्षेणपापग्रहैर्भवितव्यं तस्माद्यत्र यमलर्क्षेसौम्यग्रहस्वामियुतदृष्टंतत्रविनतत्वम् । पापग्रहोपिस्वोच्चराशित्रिकोणमित्रक्षेत्रस्थो शुभफलकरोनभवतीति ॥ २१ ॥

चंद्रलग्नांतरगतैर्ग्रहैःस्युरुपसूतिकाः ॥
बहिरंतश्चचक्रार्धेदृश्यादृश्येन्यथापरे ॥ २२ ॥

अधुनोपसूतिकासंख्यामनुष्टुभाह ॥ चंद्रलग्नेति । लग्नादारभ्ययत्रराशौचंद्रमाव्यवस्थितस्तदंतरेतयोर्मध्येयावंतोग्रहाव्यवस्थितास्तेचंद्रलग्नांतरगताग्रहास्तैरुपसूतिकाः स्युः। तावत्संख्याउपसूतिकाः समीपवर्तिन्यः स्त्रियः स्युर्भवेयुः । ताश्चग्रहजातिवयोवर्णरूपाः। तथाचसारावल्याम् ॥ शशिलग्नविवरयुक्ताग्रहतुल्याः सूतिकाश्चविज्ञेयाः । अनुंदितचक्रार्धयुतैरंतर्बहिरन्यथावदंत्येके ॥ लक्षणरूपविभूषणयोगास्तासांशुभैर्योगात् । क्रूरैर्विरूपदेहालक्षणहीनाश्चरौद्रमलिनाश्च ॥ मिश्रैर्मध्यमरूपाबलसहितैः सर्वमेतदवधार्यम् ॥ बहिरंतश्चेति । तत्रयावंतोग्रहादृश्ये चक्रार्धे व्यवस्थितास्तावत्संख्याउपसूतिकागृहबाह्येवक्तव्याः । यावंतश्चादृश्ये चक्रार्धेव्यवस्थितास्तावत्संख्याअभ्यंतरेवक्तव्याः । तत्रलग्नस्ययावंतउदिताभागास्तथाद्वादशैकादशदशमनवमाष्टमाराशयस्तथासप्तमराशेर्लग्नोदितभागतुल्यांशादृश्यमर्धशेषमदृश्यमिति । अन्यथापरे । अपरेअन्ये आचार्या अन्यथाऽन्येन प्रकारेणदृश्यचक्रार्धेअभ्यंतरगतावर्णयंति । अदृश्येबाह्यस्थाज्ञेयाः । तथाचजीवशर्मा । उदयशशिमध्यस्थैर्ग्रहैःस्युरुपसूतिकास्तत्र । उदगर्धस्थैर्बाह्येदक्षिणगैरंतरेज्ञेयाः ॥ एतदाचार्यस्यनाभिप्रेतम् । यतोनेनैवस्वल्पजातकेउक्तम् । शशिलग्नांतरसंस्थाग्रहतुल्याः सूतिकाश्चवक्तव्याः । उदगर्धेभ्यंतरगाबाह्याश्चक्रस्यदृश्येर्धे ॥ अत्रचायुर्दायविधिनास्वतुंगवक्रोपगतैस्त्रिसंगुणमित्यादिनाद्वित्रिगुणत्वंकृत्वागृहस्थानवशादुपसूतिकानिश्चयः कार्यः। यदिबहुजनप्रसूतियोगानभवंति तथापिग्रहसंख्याधिसूतिकासंभवोयत्रभवतितत्रबहुजनप्रसूतियोगेनभावितव्यमिति ॥ २२ ॥

लग्ननवांशपतुल्यतनुःस्याद्वीर्ययुतग्रहतुल्यतनुर्वा ॥
चंद्रसमेतनवांशपवर्णःकादिविलग्नविभक्तभगात्रः ॥ २३ ॥

अथजातस्यस्वरूपादिज्ञानंदोधकेनाह ॥ लग्नेति । जन्मकालेलग्नेयोनवांशकउदितस्तस्ययः स्वामीसलग्ननवांशपः तत्तुल्यतनुस्तदाकारोजातोवक्तव्यः । यथा मधुपिंगलदृगित्यादि । अथवाजातकालेसर्वग्रहेभ्योयोग्रहोवीर्ययुतोबलवांस्तत्तुल्यतनुर्वावक्तव्यः । यदिलग्ननवांशकस्थोराशिर्बलवान्भवतितदातदीशतुल्यतनुर्भवति । अन्यथासर्वग्रहेभ्योयो

वीर्य्यवान्ग्रहस्तत्तुल्यतनुरिति । चंद्रसमेतइति ॥ योनवांशःशशिनाचंद्रेणसमेतश्चंद्रोयस्मिन्नवांशकेस्थितइत्यर्थः । तस्यनवांशराशेर्योधिपतिः सचंद्रसमेतनवांशपतिस्तस्ययोवर्णस्तद्वर्णोजातोभवति । अत्रचवर्णोरक्तःश्यामोभास्वरोगौरइति । अन्येचंद्राक्रांतराशिवर्णमेवाहुः यथारक्तःश्वेतःशुकतनुनिभइत्यादि । अत्रशुकवर्णस्यासंभवादयुक्तमेतत् । एतच्च वर्णादिजातिकुलदेशान्बुध्वावक्तव्यम् । उक्तंच बलिनःसदृशीमूर्तिर्बुध्वावाजातिकुलदेशानिति । कादिविलग्नविभक्तभगात्रइति । आधानविधिनाशीर्षादीनामवयवानांह्रस्वदीर्घत्वं निरूपयाति । कादिभिर्विलग्नभैर्लग्नराशिभिःविभक्तानिगात्राणि यस्यसः । कादिविलग्नविभक्तभगात्रः तत्रलग्नादयोराशयःकादिषुशिरःप्रभृतिगात्रेषुपरिकल्प्याः । यथाकालांगानि । तत्रलग्नंशिरः द्वितीयोराशिर्वक्त्रं तृतीय उरः चतुर्थोहृत् पंचमःक्रोडः षष्ठःकटिः सप्तमोबस्तिः अष्टमःशिश्नगुदे नवमोवृषणौ दशमऊरू एकादशोजानुनी द्वादशोजंघापादौ । अत्रचराशीनाम्प्रमाणमुक्तम् । पूर्वार्द्धविषयादयइति । तत्रयत्रांगस्थेदीर्घराशौ दीर्घराश्याधिपोग्रहोव्यवस्थितोभवति तदंगंतस्यदीर्घंवक्तव्यम् । तथाचसत्यः ॥ दीर्घाधिपतिर्दीर्घेग्रहःस्थितोवयवदीर्घकृद्भवति । अथदिवाल्पप्रमाणराशावल्पराश्यधिपोग्रहोव्यवस्थितस्तदंगाल्पकृद्भवति । दीर्घराश्यधिपोऽल्पराशिव्यवस्थितःसमध्यमकृत् । अल्पराश्यधिपोदीर्घराशौव्यवस्थितोंगमध्यमकृत् । यत्रांगराशौबहवोव्यवस्थितास्तत्र बलवद्ग्रहवशाद्वाच्यम् । यत्रनकश्चिद्व्यवस्थितस्तत्रराशिप्रमाणतएवांगंवाच्यम् ॥ २३ ॥

इति सूतिकाप्रकरणम् ।

कंदृक्छ्रोत्रनसाकपोलहनवोवक्त्रंचहोरादयस्तेकंठांसकबाहुपार्श्वहृदयक्रोडानिनाभिस्ततः ॥ बस्तिःशिश्नगुदेततश्चवृषणावूरूततोजानुनीजंघांघ्रीत्युभयत्रवाममुदितैर्द्रेष्काणभागैस्त्रिधा ॥ २४ ॥

अत्रैवसूतिकाध्यायेजातस्यव्रणमशकादिनिरूपणार्थमंगप्रकरणमारभ्यते । तत्रलग्नप्रथमद्वितीयतृतीयद्रेष्काणवशेनप्रथमद्वितीयतृतीयशरीरभागपरिच्छेदः तत्राशिरःप्रभृतियावद्वक्त्रंप्रथमोंगविभागःशिरोधस्ताद्यावन्नाभिस्तावद्द्वितीयः तदधस्तात्तृतीयः ॥ तेषामंगविभागानांराशिविभागंशार्दूलविक्रीडितेनाह । कंदृगिति । त्रिभिःप्रकारैस्त्रिधा त्रिभिर्द्रेष्काणभागैस्त्रिधाशरीरप्रविभागः । तत्रलग्नस्यप्रथमद्रेष्काणेउदयतिप्रथमो मूर्धाद्यंगविभागः । द्वितीयेद्रेष्काणेउदयतिकंठपूर्वकोद्वितीयोंगविभागः । तृतीयेद्रेष्काणेउदयति बस्तिपूर्वकस्तृतीयः ॥ तत्राप्यंगविभागे वामदक्षिणवर्त्यवयवज्ञानंकथमित्याह । वाममुदितैरिति । राशिभिरुदितैः दृश्यभागावस्थितैर्वामोंगविभागः । लग्नस्योदितभागाः । तथाद्वादशैकादशदशमनवमाष्टमाः । तथासप्तमस्यराशेर्लग्नोदिततुल्यभागाः । एषभागउदितः शेषोनुदितः अथादनुदितैरदृश्यैर्दक्षिणइति । तत्रलग्नानुदितभागास्तथाद्वितीयतृतीयचतुर्थपंचमषष्ठाः । सप्तमराशेर्लग्नोदिततुल्यभागाः । एवंस्थितेलग्नप्रथमद्रेष्काणोदयोलग्नराशिः ।

कंशिरः कल्पनीयम् । लग्नाद्द्वितीयद्वादशेदृक्चक्षुषी । तत्राद्वितीयोदक्षिणमाक्षि । द्वादशो वामम् । तृतीयैकादशौश्रोत्रे । तत्रतृतीयोदक्षिणम् । एकादशोवामम् । चतुर्थदशमौनासापुटे । चतुर्थोदक्षिणम् । दशमोवामम् । पंचमनवमौकपोलौ पञ्चमोदक्षिणः । नवमोवामः । षष्ठाष्टमौहनू । षष्ठोदक्षिणम् । अष्टमोवामं सप्तमोवक्रंमुखम् एवंराश्याद्युपलक्षितः प्रथमोंगविभागः तेकंठांशकइति । अथद्वितीयद्रेष्काणोदयः कंठाद्योद्वितीयंगविभागेपरिकल्प्यः । तद्यथा लग्नंकंठोगलकः द्वितीयद्वादशौस्कंधौ तत्रद्वितीयोदक्षिणस्कंधोद्वादशो वामः तृतीयैकादशौबाहू तत्रतृतीयोदक्षिणएकादशोवामः चतुर्थदशमौपार्श्वे तत्रचतुर्थो दक्षिणं दशमोवामं पंचमनवमौहृद्भागौ तत्रपंचमोदक्षिणः नवमोवामः षष्ठाष्टमौक्रोडउदरभागौ षष्ठोदक्षिणः अष्टमोवामः सप्तमोनाभिरिति । नाभिग्रहणमुदरोपलक्षणार्थम् । एवं द्वितीयांगविभागः । बस्तिः शिश्नगुदेइति । लग्नद्रेष्काणेतृतीये उदयतितएव होरादयस्तृतीयंगविभागेपरिकल्प्याः । तद्यथा । लग्नंबस्तिः नाभिलिंगयोर्मध्यभागः द्वितीयद्वादशौशिश्नगुदे तत्रद्वितीयोदक्षिणभागः द्वादशोवामः । ततोनंतरंतृतीयैकादशौवृषणौ । तृतीयोदक्षिणः एकादशोवामः । चतुर्थदशमौऊरू । चतुर्थोदक्षिणः दशमोवामः । पंचमनवमौजानुनी । पंचमोदक्षिणम् । नवमोवामम् । षष्ठाष्टमौजंघे । षष्ठोदक्षिणजंघा अष्टमो वामजंघा । सप्तमः पादद्वयमिति ॥ २४ ॥

तस्मिन्पापयुतेव्रणंशुभयुतेदृष्टेचलक्ष्मादिशेत्स्वर्क्षांशेस्थिरसंयुतेषुसहजःस्यादन्यथागंतुकः ॥ मंदेश्मानिलजोग्निशस्त्रविषजोभौमेबुधेभूभवःसूर्येकाष्ठचतुष्पदेनहिमगौशृंग्यब्जजोन्यैःशुभम् ॥ २५ ॥

अथांगज्ञानप्रयोजनंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥तस्मिन्पापयुत इति । तत्रप्रथमद्रेष्काणेजातस्यशिरोंगविभागोद्वितीयद्रेष्काणेजातस्यकंठाद्यंगविभागःतृतीयद्रेष्काणेजातस्यबस्त्याद्यंगविभागः।यत्रपापग्रहो व्यवस्थितस्तस्मिन्पापयुतेव्रणो वाच्यः । तस्मिन्नेवपापयुतेंगराशौ शुभयुतेदृष्टे । सौम्यग्रहसंयुक्तेऽवलोकितेवातद्राश्युपलक्षितेंगेलक्ष्मादिशेत् मशकादिचिह्नं वाच्यम् । स्वर्क्षांशइति । सएवग्रहोव्रणमशकादिकर्तास्वर्क्षेस्वराशौस्वनवांशकेवास्थितोभवति स्थिरराशौस्थिरांशकेवास्थितस्तदाव्रणमशकादिसहजोत्पन्नंतस्यजंतोर्भवति । अन्यथोक्तविपर्ययस्थेआगंतुकोजातस्योत्तरकालेकेनचिन्निमित्तेन वक्ष्यमाणेनस्वदशाकालेएव वक्तव्यः । आगंतुकोजातस्य व्रणादेर्ग्रहवशेननिमित्तमाह । मंदेश्मानिलजइति । मंदेशनैश्चरेव्रणकर्तृत्वंप्राप्तेसव्रणादिरश्मजःपाषाणहेतुकोऽनिलजोवातव्याधिहेतुकोवावक्तव्यः । भौमेव्रणकर्तृत्वेप्राप्तेऽग्निशस्त्रविषजोऽग्निहेतुकः शस्त्रहेतुकोविषहेतुको वा वक्तव्यः । बुधे भूभवःभूस्थितपाताद्दुच्छ्रितपाताद्भूम्यधिपातहेतुको लोष्ठप्रहारहेतुको वा । सूर्ये रवौ काष्ठ-

प्रहारहेतुकश्चतुष्पदप्राणिहेतुकोवावक्तव्यः । हिमगौचंद्रेश्टृंग्यब्जजः श्टृंग्यभिघातहेतुकः श्टृंगेविद्यतेयस्यप्राणिनः सश्टृंगीतज्जातोब्जजोवाजलप्राणिहेतुको वावक्तव्यः । अन्यैः शुभम् । अन्येग्रहायत्रांगदेशस्थाभवंति तत्रशुभव्रणादिकराभवंति । तत्रावशेषौगुरुसितौतत्किंवहुवल्पनम् । उच्यते । बुधः पापयुक्तोव्रणकरःक्षीणश्चंद्रमा नान्यथाततोन्यैः शुभमित्युक्तम् ॥ २५ ॥

समनुपतितायस्मिन्भागेत्रयः सबुधाग्रहाभवतिनियमात्तस्यावाप्तिःशुभेष्वशुभेषुवा ॥ व्रणकृदशुभः षष्ठेदेहेतनोर्भसमाश्रितेतिलकमशकृद्दृष्टः सौम्यैर्युतश्चसलक्ष्मवान् ॥ २६ ॥

अथव्रणज्ञानंहरिण्याह । समनुपतिताइति । यस्मिन्भागेवामेदक्षिणेवात्रयः सबुधाग्रहाः त्रयोन्येग्रहाश्चतुर्थेनबुधेनसहिता समनुपतिताः समाश्रितास्तत्रांगे पूर्वप्रक्रांतस्य व्रणादेर्नियमान्निश्चयादवश्यंप्राप्तिर्भवतिशुभेष्वशुभेषुवा तेग्रहाः सबुधाः शुभाः पापावा भवंति तथापितत्रांगेतस्यव्रणावाप्तिर्वक्तव्या तेषांमध्येयोवलीसस्वदशायांकरोति । व्रणकृदिति । लग्नात्षष्ठेस्थानेअशुभः पापोग्रहोव्यवस्थितोदेहेशरीरेव्रणकृद्भवति । कस्मिन्स्थाने । तनोर्भसमाश्रिते तनोर्लग्नात्सषष्ठस्थोराशिः कालांगानीत्यनेनदर्शितांगाविभागेयस्मिन्भवतितस्मिन्भसमाश्रितेराशियुक्तेदेहेशरीरेभवति । अत्रातिस्वर्क्षांशस्थिरसंयुतेषुसहजः स्यादन्यथागंतुकइत्यनुवर्तनीयम् । सएवषष्ठस्थानस्थः पापः सौम्येनशुभग्रहेणयदादृष्टोभवतितदातत्रांगेतिलकमशकृद्भवति तिलकः कृष्णोबिंदुः मशकोर्बुदः । अथशुभग्रहेणसएवपापोयुतस्तदासलक्ष्मवान्भवति राश्युपलक्षितमंगंसचिह्नंभवति । अत्रस्थानेघनोलोमानिचयोलक्ष्मेति ॥ २६ ॥

इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौजन्मविधिर्नामाध्यायः पंचमः समाप्तः ॥ ५ ॥

संध्यायांहिमदीधितिहोरापापैर्भांतगतैर्निधनाय ॥
प्रत्येकंशशिपापसमेतैः केंद्रैर्वासविनाशमुपैति ॥ १ ॥

अथारिष्टाध्यायोव्याख्यायते । तत्रतावज्जातस्यारिष्टसंभवेसत्यायुर्दायाष्टकवर्गादिशः कर्तव्यः तस्मात्प्रथममरिष्टाध्यायंवक्ष्यति । तत्रारिष्टद्वयंविद्युन्मालयाह ॥ संध्यायामिति ॥ संध्यालक्षणंसंहितायामुक्तम् । अर्धास्तसमयात्संध्याव्यक्तीभूतान तारकायावद् । तेजःपरिहानिमुखाद्भानोरर्धोदयोयावत् ॥ अस्मिन्संध्याकालइति तत्रजन्मनियस्यसंध्याकालोभवति तत्काललग्नगताहिमदीधितेश्चंद्रस्यहोराभवति यथासंभवंपापैर्भांतगतैः यत्रतत्रराशिस्थांत्यनवांशगताः पापाभवंति तदैष योगोजातस्यनिधनायमरणायभवति ।

---

१ इदं वृत्तं विद्युन्मालाख्यं नास्ति ।

प्रत्येकमिति । एकमेकमितिप्रत्येकंशशीचंद्रः पापास्त्रयश्चतुर्षुकेंद्रेषुव्यवस्थिताभवंति ॥ एतदुक्तंभवति आदित्यचंद्रांगारकशनैश्चैर्यथासंभवंचत्वार्यपिकेंद्राण्याक्रांतानिभवंति तथा वियस्यजन्मभवतिसविनाशमुपैति म्रियतइत्यर्थः ॥ १ ॥

चक्रस्यपूर्वापरभागगेषुक्रूरेषुसौम्येषुचकीटलग्ने ॥
क्षिप्रंविनाशंसमुपैतिजातः पापैर्विलग्नास्तमयाभितश्च ॥ २ ॥

अथान्यानरिष्टयोगानिंद्रवज्रयाह । चक्रस्येति । यावंतोभागालग्नस्योदितास्तावंत एवभागालग्नचतुर्थराशेः परित्यज्यशेषभागमारभ्यपंचमषष्ठसप्तमाष्टमनवमराशयोदशमराशिलग्नोदितभागतुल्यांशाश्चक्रपरार्द्धम् । शेषंपूर्वार्द्धम् । तत्रचक्रस्य पूर्वभागेक्रूराः पापाः इतरभागेपश्चिमेसौम्याः शुभग्रहाः । कीटलग्ने वृश्चिकराशावुदयेकर्कटेवोदयस्थितेजातः शिशुः क्षिप्रमाश्वेवविनाशमुपैतिमरणंप्राप्नोतीत्यर्थः । नन्वत्रपूर्वंवृश्चिकः कीटसंज्ञउक्तः पुनरपिद्विपदादयोह्निनिशिचप्राप्तेचसंध्याद्वयेइत्यत्रकर्कटवृश्चिकमकरमीनानांकीटत्वमभ्युपगतम् । तदत्रवृश्चिककर्कटावेवकथंव्याख्यातावित्यत्रोच्यते । मकरमीनयोर्जलत्वादपिसपक्षत्वात्कीटसंज्ञानाभ्युपगम्यते । यस्माद्बादरायणः ॥ पूर्वापरभागगतैः शुभाशुभैरलिनिकर्कटे लग्ने । जातस्यशिशोर्मरणंलघुः कथयंतियवनेंद्राः ॥ पापैर्विलग्नास्तमयाभितश्चेति । पापैः क्रूरग्रहैः विलग्नाभितः अस्तमयाभितश्चस्थितैश्चसद्योजातः क्षिप्रंशीघ्रमेवविनाशंसमुपैति । अत्रकेचिदेवंयोगद्वयंव्याचक्षते । अभित उभयतः लग्नात्पापैरुभयतइत्येकोयोगः अस्तमयाच्चाभितइतिद्वितीयः तत्रलग्नाद्द्वादशद्वितीयस्थयोः पापयोर्जातोम्रियते । तथालग्नषष्ठाष्टमयोश्चपापयोर्जातोम्रियते तथालग्नसप्तमाच्चद्वादशद्वितीयेतत्स्थयोश्चपापयोर्जातोम्रियते । अन्येपुनरभिशब्दआभिमुख्येवर्ततइत्यनुवर्णयंति । तत्रलग्नाद्योद्वितीयराशौग्रहः स्थितः सउदयमभिलषति लग्नस्याभिमुखोभवति । यश्चलग्नादष्टमराशौभवति सोस्तमयमभिलषतीत्यतः सप्तमराशेरभिमुखोभवति । तेनैतज्जातम् । लग्नाद्द्वितीयाष्टमगतैः सर्वैः पापैर्जातोम्रियते । वयंपुनरभिशब्दआभिमुख्यव्यावृत्तिंब्रूमः यस्माद्यवनेश्वरः ॥ पापेषुलग्नाभिमुखेषुसर्वेष्वेवास्तवीर्येषुशुभक्षगेष्वपि । किंतु योलग्नाद्द्वादशस्थानेस्थितः सउदयमभिलषति लग्नाभिमुखोभवति यश्चषष्ठेस्थितः सोस्ताभिमुखोभवति यस्माद्ग्रहाणांप्राङ्मुखीगतिः । उक्तंच प्रागतयस्तुल्यजवा ग्रहाश्चसर्वेस्वमंडलगाइति । तत्रपूर्वाभिमुखंव्रजतोगच्छतोलग्नाद्द्वितीयस्थस्यतदाभिमुख्यंनसंभवति । नचाष्टमस्थस्यास्तताभिमुख्यम् । तेनैतज्जातंलग्नाद्द्वादशषष्ठाश्रितैः पापैर्यस्यजन्मसम्रियतेइति । भगवतागार्ग्येणसर्वाण्येवव्याख्यातान्याभिमुख्यानीति । तथाचतद्वाक्यम् ॥ रिपुव्ययगतैः पापैर्यदिवाधनमृत्युगैः । लग्नेवापापमध्यस्थेचूनेवामृत्युमाप्नुयादिति ॥ २ ॥

पापावुदयास्तगतौक्रूरेणयुतश्चशशी ॥
दृष्टश्चशुभैर्नयदामृत्युश्चभवेदचिरात् ॥ ३ ॥

अथयोगांतरमनुष्टुभाह ॥ पापाविति । एकः पापउदयेलग्नेस्थितोन्योऽस्तेसप्तमेगतः शशीचंद्रमाः यत्रतत्रस्थः क्रूरेणपापेनयुतोभवति सचसौम्यैः शुभग्रहैर्यदिनदृष्टस्तदाजातस्यमृत्युरचिराच्छीघ्रमेवभवेत् ॥ ३ ॥

क्षीणेहिमगौव्ययगेपापैरुदयाष्टमगैः ॥
केंद्रेषुशुभाश्चनचेत्क्षिप्रंनिधनंप्रवदेत् ॥ ४ ॥

अथयोगांतरमनुष्टुभाह ॥ क्षीणेहिमगाविति । हिमगौचंद्रेक्षीणेलग्नाव्ययगेद्वादशस्थेतथापापैः क्रूरग्रहैरुदयाष्टमगैः लग्नस्थैरष्टमगतैश्चकेंद्रेषुकंटकेषुचेद्यदिशुभानभवंतितदाजातस्यक्षिप्रमाशुएवनिधनंमरणंप्रवदेद्ब्रूयात् । अत्रकेचित्पापैरुदयाष्टमगैरितिनेच्छंति। तदप्युक्तम् । यस्माद्भगवान्गार्गिः । क्षीणेचंद्रेव्ययगतेपापैरष्टमलग्नगैः । केंद्रबाह्यगतैः सौम्यैर्जातस्य निधनं वदेत् ॥ ४ ॥

क्रूरेणसंयुतः शशीस्मरांत्यमृत्युलग्नगः ॥
कंटकाद्बहिः शुभैरवीक्षितश्चमृत्युदः ॥ ५ ॥

अथारिष्टांतरमनुष्टुभाह॥ क्रूर इति । शशीचंद्रः क्रूरेणपापग्रहेणसंयुतस्तथाभूतः स्मरांत्यमृत्युलग्नगः सप्तमद्वादशाष्टमलग्नानामन्यतमस्थस्तथा शुभैः शुभग्रहैः कंटकबाह्यस्थैः केंद्रवर्जमन्यस्थानस्थैः अवीक्षितः नदृष्टोयदिभवतितदाजातस्यमृत्युदोमरणदोभवति । अर्थादेवसौम्यैः केंद्रस्थैस्तदारिष्टाभावः । तथाचसारावल्याम् ॥ व्ययाष्टसप्तोदयगेशशांके पापैः समेतेशुभदृष्टिहीने। केंद्रेषुसौम्यग्रहवर्जितेषुजातस्यसद्यः कुरुते प्रणाशम् ॥५॥

शशिन्यरिविनाशगेनिधनमाशुपापेक्षितेशुभैरथसमाष्टकं
दलमतश्चमिश्रैः स्थितिः ॥ असद्भिरवलोकितेबलिभिरत्र
मासंशुभेकलत्रसहितेचपापविजितेविलग्नाधिपे ॥ ६ ॥

अथारिष्टांतराणिपृथ्व्याह ॥ शशिनीति । शशिनिचंद्रे अरिविनाशगे लग्नात्षष्ठस्थानस्थेऽष्टमस्थेवातत्रचपापानांक्रूराणामन्यतमेनेक्षितेदृष्टेसौम्यग्रहेणादृष्टे तस्यनिधनंमरणमाशुक्षिप्रमेवभवति । शुभैरिति । अथलग्नात्षष्ठाष्टमगे चंद्रेसौम्यैर्ग्रहैर्दृष्टेपापैनादृश्यमाने जातस्यसमाष्टकंवर्षाष्टकंस्थितिः जीवितंवक्तव्यम् । ततोनंतरंमरणमिति । समाशब्दो वर्षपर्यायः। दलमतइति । लग्नात्षष्ठाष्टमगे चंद्रेमिश्रैः पापैः सौम्यैश्चदृष्टे । अतोस्मात्समाष्टकाद्वर्षाष्टकाद्दलमर्द्धंवर्षचतुष्टयंस्थितिर्वदेत्ततोमरणमिति।अर्थादेवषष्ठाष्टमस्थेचंद्रमासिनकेनचिद्दृश्यमानेऽरिष्टयोगाभावः । चंद्रममायदिषष्ठाष्टमस्थः सौम्ययुक्तोभवति। सौम्यक्षे-

गतः तदानमरणप्रदः । यस्माद्यवनेश्वरः ॥ लग्नाच्छशीनिधनगेऽशुभक्षेत्रषष्ठोयथापाप-निरीक्षितश्च। सर्वायुराहन्तिशुभैर्विमिश्रैस्तदीक्षितोब्दाष्टकमर्धकंवा ॥ तथा॥ यस्यकृष्णपक्षे-दिवाजन्मशुक्लपक्षेरात्रौजन्मलग्नात्षष्ठाष्टमगः शशीशुभाशुभदृष्टोपिभवतितस्यनमरणप्र-यस्मान्मांडव्यः ॥ पक्षेसितेभवतिजन्मयदि क्षपायांकृष्णेथवाहनिशुभाशुभदृश्यमानः । तंचंद्रमारिपुविनाशगतोपि यत्नादापत्सुरक्षतिपितेवशिशुंनहंति । असद्भिरिति । अ-स्मिन्नेवषष्ठेष्टमेवास्थानेशुभसौम्यग्रहे बुधगुरुसितानामन्यतमेस्थितेतस्मिंश्चासद्भिः पा-बलिभिर्वीर्ययुक्तैरवलोकितेदृष्टेजातस्यमासंस्थितिः जीवितंवक्तव्यम् । ततोमरणम् । अ-निर्दिष्टयोगस्येशुभग्रहेशुभदृष्टेऽरिष्टयोगाभावः ॥ यस्मादनेनैवस्वल्पजातकेउक्तम् शशिवत्सौम्याः पापैर्वक्रिभिरवलोकितानशुभदृष्टाः । मासेनमरणदाः स्युः पापश्चे-लग्नपश्चास्ते ॥ कलत्रसहितइति ॥ विलग्नाधिपजन्मलग्नपतौकलत्रसहितेसप्तमस्थानस्थे पापविजितेक्रूरग्रहेणयुद्धेसंग्रामेविजितेविजितलक्षणम्॥दक्षिणादिक्स्थः परुषोवेपथुरप्रा-सन्निवृत्तोणुः । अधिरूढोविकृतोनिष्प्रभो विवर्णश्चयः सजितः ॥ भौमादीनामाका-युद्धंभवति यः दक्षिणाशास्थः सग्रहःजितः कुसुतादीनांयुद्धमित्युक्तत्वाचंद्रदीपिका-पुरुषोरूक्षः वेपथुः कंपमानः अन्यगृहमप्राप्यसन्निवृत्तः विपरीतगतिमापन्नः अ-सूक्ष्मः अधिरूढः अन्येनाक्रांतः विकृतः विकारसहितः निष्प्रभोदीप्तिरहितः वि-वर्णरहितः सजितइति । चशब्दान्मासंस्थितिस्ततोमरणमिति ॥ ६ ॥

लग्नेक्षीणेशशिनिनिधनंरन्ध्रकेंद्रेषुपापैःपापांतःस्थेनिधनहिबु-
कद्यूनयुक्तेचचंद्रे ॥ एवंलग्नेभवतिमदनच्छिद्रसंस्थैश्चपापै-
र्मात्रासार्धयदिचनशुभैर्वीक्षितःशक्तिभृद्भिः ॥ ७ ॥

अथारिष्टांतराणिमंदाक्रांतयाह ॥ लग्नेक्षीणइति ॥ क्षीणेशशिनिचंद्रेलग्नेजन्म-स्थिते तथारंध्रकेंद्रेषुपापैः क्रूरैः स्थितैर्यथासंभवमेवंविधेयोगेजातस्यनिधनंमरणंवक्तव्यं तथा चंद्रेशशिनिपापांतःस्थेपापमध्यगतेनिधनहिबुकद्यूनयुक्तेऽष्टमचतुर्थसप्तमस्थाना-मन्यतमस्थेजातस्यमरणंवक्तव्यम् । तथा चंद्रे शशिनिपापांतःस्थेपापमध्यगतेनि-हिबुकद्यूनयुक्तेऽष्टमचतुर्थसप्तमस्थानानामन्यतमस्थेजातस्यमरणंवक्तव्यम् । एवमि-एवमनेनैवप्रकारेणलग्नेपापांतःस्थेशशिनि तथामदनच्छिद्रसंस्थेसप्तमाष्टमस्थानयोर-मस्थेपापैःक्रूरैर्यदिशुभैः सौम्यग्रहैः शक्तिभृद्भिः सबलैः चंद्रमा न वीक्षितोनदृष्टो-तदाजातस्यमात्रासार्द्धंजनन्यासहमरणंवदेत् । अथनिर्दिष्टयोगस्यचंद्रमाःशुभैर्द-बलिभिस्तदाजातस्यैवमरणंनतन्मातुरिति ॥ ७ ॥

राश्यंतगेसद्भिरवीक्ष्यमाणेचंद्रेत्रिकोणोपगतैश्चपापैः ॥
प्राणैःप्रयात्याशुशिशुर्वियोगमस्तेचपापैस्तुहिनांशुलग्ने ॥ ८

अथारिष्टांतराणिवज्रयाह ॥ राश्यंतगइति । चंद्रेशशिनिराश्यंतगे यत्रतत्र राशौ नव मनवांशगेतथाभूतेसद्भिः शुभग्रहैरवीक्ष्यमाणेनसंदृष्टेपापैः क्रूरैस्त्रिकोणोपगतैः नवपंचमस्थानस्थैः जातःशिशुर्बालकः आशुक्षिप्रमेव प्राणैरसुभिर्वियोगंप्रयातिगच्छतिम्रियतइत्यर्थः । अस्तेचपापैरिति तुहिनांशौचंद्रेलग्नगे अस्तेसप्तमेसप्तमस्थानस्थितैः पापैश्चशब्दाच्छिशुराश्वेवप्राणैर्वियोगंप्रयाति । अत्रतुहिनांशुलग्न इति कर्कटलग्नेकैश्चिद्व्याख्यातम् । तदयुक्तम् । यस्मादनेनैवस्वल्पजातकेउक्तम् ॥ उदयगतोवाचंद्रः सप्तमराशिस्थितः पापैरिति ॥ ८ ॥

अशुभसहितेग्रस्तेचंद्रेकुजेनिधनाश्रितेजननिसुतयोर्मृत्युर्लग्ने रवौतुसशस्त्रजः ॥ उदयतिरवौशीतांशौवात्रिकोणविनाशगैर्निधनमशुभैर्वीर्योपेतैःशुभैर्नयुतेक्षिते ॥ ९ ॥

अथारिष्टांतराणिहरिण्याह ॥ अशुभसहितइति । चंद्रेशशिन्यशुभसहितेयद्यपिसामान्येनोक्तंतथाप्यशुभेनपापेनशनैश्चरेणैवयुक्तेतथाभूतेलग्नगंतेनकेवलंयावत् लग्नगतेग्रस्तेसराहौराशिगतेसलग्नाच्चकुजेंगारके निधनाश्रितेऽष्टमस्थानस्थे जननिसुतयोः मातृपुत्रयोः मृत्युर्भवति । रवौतुसशस्त्रजइति । एवंविधेयोगेरवावादित्ये स्थितेजननिसुतयोर्मृत्युः शस्त्रजःशस्त्रेणायुधेनजातोभवति । एतेनैतदुक्तंभवति । शनैश्चरेणबुधेनवायुक्तेकेग्रस्ते लग्नगतेकुजेचाष्टमगेजातस्यमात्रासहशस्त्रहेतुकं मरणंवाच्यम् । नन्वशुभइतिसामान्येनोक्तम् । तत्केवलेनशनैश्चरेणयुक्तेचंद्रेशशिनि इति किंव्याख्यातम् । शनैश्चरेणबुधेनवायुक्तेऽर्केइतिनोक्तम् । अत्रोच्यते । असंभवादेव पौर्णमास्यांचंद्रग्रहणंभवतितत्रतावदर्कसहितेनचंद्रमसानभवितव्यम् । बुधेनचार्कसमीपवर्तिनासदैवभवितव्यम् । अष्टमस्थानस्थाद्भौमेनापिचंद्रसहितेन नभवितव्यम् । शनैश्चरंविनाऽव्यवस्थितेनबुधेनसौम्येनैव भवितव्यम् । तस्माच्चंद्रग्रहणेशनैश्चरेणेतिव्याख्यातम् । अर्कग्रहणेतुपुनः बुधेनयदियुक्तोऽर्कोभवति तदार्कसहितत्वात्तस्यपापताभवतीत्यतोर्कस्यबुधसहितत्वमितिव्याख्यातम् । क्षीणेंदुयोगादर्कस्यपापयोगएवायंनगण्यते यस्मादवश्यममावास्यांतेऽर्कग्रहणेनभवितव्यम् । तत्रचावश्यमर्केणक्षीणचंद्रसहितेनभवितव्यम् । यद्यर्कःक्षीणेंदुनायुक्तइतिआचार्यस्याभिप्रेतं स्यात्तदाग्रस्तेर्केनिधनाश्रितेकुजइति केवलमकरिष्यत् । उदयतिरवावित्यादि । रवावादित्येउदयतिलग्नगतेशीतांशौचंद्रेवालग्नगते तथाअशुभैः पापैस्त्रिकोणविनाशगैः नवपंचमाष्टमस्थैः सर्वैरेवयथासंभवमेवंविधयोगस्थेरवौचंद्रेवाशुभैः सौम्यग्रहैःवीर्योपेतैः बलवद्भिः नयुक्तेक्षिते नसंयुक्ते नापिदृष्टे जातस्यनिधनंमरणंवदेत् अर्थादेवोक्तयोगस्थेरवौचंद्रेवाबलिभिः शुभैर्युतेदृष्टेचारिष्टयोगाभावः ॥ ९ ॥

असितरविशशांकभूमिजैर्व्ययनवमोदयनैधनाश्रितैः ॥
भवतिमरणमाशुदेहिनांयदिबलिनागुरुणानवीक्षिताः ॥ १० ॥

अथारिष्टांतरमपरवक्रेणाह ॥ असितेति । असितःसौरः रविरादित्यः शशांकश्चंद्रः भूमिजोंगारकः एतैर्यथाक्रमंव्ययनवमोदयनैधनाश्रितैः द्वादशनवमलग्नाष्टमस्थानस्थैः तत्रैतज्जातं शनैश्चरेद्वादशे । अर्केनवमे । चंद्रेलग्नगे । भौमेष्टमस्थे एतेसर्वएवयोगकर्तारोग्रहायदिबलिनावीर्यवतागुरुणाजीवेननवीक्षिताः नदृष्टास्तदाजातस्यजंतोराश्वेवमरणंभवतीतिवदेत् । अत्रयदा योगकर्तॄन्ग्रहान्बलवान्गुरुः कांश्चित्पश्यतिकांश्चिन्नपश्यति अथवाबलहीनः सर्वानेवपश्यतितदाजातस्यमरणायप्रवदेत् किंतुआशुशीघ्रंनवदेत् अर्थादेवसर्वानेवगुरुःपंचमगःपश्यतितदारिष्टयोगाभावः ॥ १० ॥

सुतमदननवांत्यलग्नरंध्रेष्वशुभयुतोमरणायशीतरश्मिः ॥
भृगुसुतशशिपुत्रदेवपूज्यैर्यदिबलिभिर्नयुतोवलोकितोवा ॥ ११ ॥

अथारिष्टांतरंपुष्पितताग्रयाह । सुतेति । शीतरश्मिश्चंद्रः सचक्षीणः अशुभयुतः पापग्रहेण संयुक्तः सुतमदननवांत्यलग्नरंध्रेषुस्थितः पंचमसप्तमनवमद्वादशोदयाष्टमगतः। अथवासुतमदननवांत्यरंध्रेस्थित इतिपाठः । एतेषामन्यतमस्थानस्थः भृगुसुतेनशुक्रेण शशिपुत्रेणबुधेन देवपूज्येनबृहस्पतिना बलिभिर्वीर्यसंयुक्तैर्नयुतोनाप्यवलोकितः एतत्त्रयाणांमध्यादेकतमेनापिसंयुतोनचदृष्टस्तदाजातस्य मरणायभवति अर्थादेव भृगुसुतशशिपुत्रदेवपूज्यानामन्यतमेनबलवतादृष्टोयुक्तोवाभवतितदारिष्टयोगाभावः । अत्रक्षीणचंद्रग्रहणंनास्ति तत्कस्माद्व्याख्यातमित्यत्रोच्यते । आगमांतरदृष्टत्वात् । तथाचसारावल्याम् ॥ निधनास्तव्ययलग्नात्रिकोणगाःक्षीणचंद्रसंयुक्ताः । पापाबलिनःशुभैरदृश्यमानागतायुषांमायः ॥ ११ ॥

योगेस्थानंगतवतिबलिनश्चंद्रेस्वंवातनुगृहमथवा ॥
पापैर्दृष्टेबलवतिमरणंवर्षस्यांतःकिलमुनिगदितम् ॥ १२ ॥

इत्यरिष्टाध्यायः षष्ठः ॥ ६ ॥

अथानुक्तमरणकालानामरिष्टयोगानांकालपरिज्ञानंभ्रमरविलसितेनाह ॥ योगेस्थानमिति । यस्मिन्नरिष्टयोगेजातस्यमरणकालावधिर्नोक्तस्तस्मिन्नरिष्टयोगेजातस्ययोगकर्तारोयेग्रहास्तेषांमध्याद्योबलवान्सयस्मिन्राशौजन्मकालेव्यवस्थितः सराशिर्बलिनःस्थानं तत्रचारक्रमाच्चंद्रमसिप्राप्तेजातस्यमरणंवक्तव्यम् । अथवाचंद्रस्वमात्मीयस्थानंगतेजन्मकाले यत्रराशौचंद्रमाव्यवस्थितस्तमेवराशौपुनरपिचंद्रगतेतत्रतस्यमरणंवक्तव्यम् । तनुगृहमथवा तनुगृहंलग्नंवाचारक्रमाद्गतेचंद्रमसिजातस्यमरणं वक्तव्यम् ॥ कदेत्युच्यते वर्षस्यांतः संवत्सराभ्यंतरे । एतदुक्तंभवति अनुक्तकालारिष्टजातोवर्षंनातिक्रामतीति

नन्वत्रप्रतिमासंचंद्रमसासर्वाण्येवस्थानानिगंतव्यानितत्किमित्युक्तंवर्षस्यांतः । उच्यते । पापैर्दृष्टेबलवर्तीति । एषुनिर्दिष्टस्थानेषुमध्याद्यत्रगतश्चंद्रमाबलवान्भवति पापैश्चदृश्यते तदा जातस्यमरणंवक्तव्यम् । नकेवलंगतमात्रएवचंद्रे । किलमुनिगदितंकिलेत्यागमसूचनेमुनिगदितमिदमरिष्टलक्षणमित्यागमपारंपर्येणश्रूयतइति । अत्रान्यैराचार्यैररिष्टभंगाउक्तास्तेचसत्यरूपाः यतोबहवोजाताअपिसत्स्वपियोगेषुजीवंतोदृश्यंतेऽतोस्माभिः किंचिल्लिख्यते ॥ सर्वानिमानतिबलःस्फुरदंशुजालोलग्नस्थितःप्रशमयेत्सुरराजमंत्री । एकोबहूनिदुरितानिसुदुस्तराणिभक्त्याप्रयुक्तइवशूलधरप्रणामः ॥ १ ॥ लग्नाधिपोतिबलवान्शुभैरदृष्टः केंद्रस्थितैःशुभफलैरवलोक्यमानः । मृत्युंविधूयविदधातिसुदीर्घमायुःसार्धंगुणैर्बहुभिरूर्जितयाचलक्ष्म्या ॥ २ ॥ लग्नादष्टमवर्त्यपिगुरुबुधशुक्रदृकाणगश्चंद्रः । मृत्युंप्राप्तमपिनरंपरिरक्षत्येवनिर्व्याजम् ॥ ३ ॥ चंद्रःसंपूर्णतनुःसौम्यर्क्षगतःशुभेक्षितश्चापि । प्रकरोतिरिष्टभंगंविशेषतःशुक्रसंदृष्टः ॥ ४ ॥ बुधभार्गवजीवानामेकतमःकेंद्रमागतोबलवान् । यद्यत्क्रूरसहायःसद्योरिष्टस्यभंगाय ॥ ५ ॥ रिपुभवनगतोपिशशीगुरुसितचंद्रात्मजदृकाणस्थः । अगदइवभोगिदष्टंपरिरक्षत्येवनिर्व्याजम् ॥ ६ ॥ सौम्यद्वयांतरगतः संपूर्णःस्निग्धमंडलः शशभृत् ॥ निःशेषरिष्टहंताभुजंगलोकस्यगरुडइव ॥ ७ ॥ शशभृतिपूर्णशरीरेशुक्लेपक्षे निशाप्रवेकाले । रिपुनिधनस्थेरिष्टंप्रभवतिनैवात्रजातस्य ॥८॥ प्रस्फुरितकिरणजालेस्निग्धामलमंडलेबलोपेते । सुरमंत्रिणिकेंद्रगतेसर्वारिष्टंशमंयाति॥९॥ सौम्यभवनोपयाताःसौम्यांशकसौम्यदृकाणस्थाः । गुरुचंद्रकाव्यशशिजाःसर्वेरिष्टस्य हंतारः ॥ १० ॥ चंद्राध्यासितराशेरधिपःकेंद्रेशुभग्रहोवापि । प्रशमयतिरिष्टयोगंपापानियथाहरिस्मरणम् ॥ ११ ॥ पापायदिशुभवर्गेसौम्यैर्दृष्टाःशुभांशवर्गस्थैः । निघ्नंति तदारिष्टंपतिंविरक्तायथायुवतिः ॥ १२ ॥ राहुस्त्रिषष्ठलाभेलग्नात्सौम्यैर्निरीक्षितःसम्यक् ॥ नाशयतिसर्वदुरितंमारुतइवतूलसंघातम् ॥ १३ ॥ शीर्षोदयेषुराशिषुसर्वेगगनाधिवासिनःसूतौ । प्रकृतिस्थैश्चारिष्टंविलीयतेघृतमिवाग्निस्थम् ॥ १४ ॥ तत्काले यदिविजयीशुभग्रहःशुभनिरीक्षितोऽवश्यम् । नाशयतिसर्वरिष्टंमारुतइवपादपान्प्रबलः ॥ १५ ॥ सर्वैर्गगनभ्रमणैर्दृष्टश्चंद्रोविनाशयतिरिष्टम्।आपूर्यमाणमूर्तिर्यथानृपःस्वंनयेद्द्वेषी ॥१६॥इति।

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौरिष्टाध्यायःषष्ठःसमाप्तः ॥ ६ ॥

मययवनमणित्थशक्तिपूर्वैर्दिवसकरादिषुवत्सराःप्रदिष्टाः ॥
नवतिथिविषयाश्विभूतरुद्रदशसहितादशभिःस्वतुंगभेषु ॥ १ ॥

अथायुर्दायाध्यायोव्याख्यायते । तत्रपूर्वोक्तरिष्टाध्यायेऽरिष्टवर्जितस्यायुर्दायःकर्तव्यः तत्रादावेवमययवनमणित्थपराशरमतेन प्रत्येकस्यग्रहस्यपरमायुःप्रमाणंपुष्पिताग्रयाह ॥ मययवनेति । मयो मयनामादानवःसूर्यलब्धवरप्रसादःयवनाम्लेच्छजातीयाहोराविदः मणित्थआचार्यः शक्तिपूर्वःपराशरःशक्तिःपूर्वा यस्यसशक्तिपूर्वःपूर्वशब्देनपिताउच्यते

तैःमययवनमणित्थशक्तिपूर्वैः दिवसकरादिष्वादित्यादिषुग्रहेषुवत्सराःसंवत्सराःपरमायुः प्रमाणाब्दाःप्रदिष्टाः उक्ताः । नवतिथिविषयाश्वीत्यादि । अत्रनवादिभिर्दशसहिताइति सर्वत्रैवशेषभूतंतेननवभिः दशसहिताएकोनविंशतिः परमायुःप्रमाणवत्सरादिवसकरस्या- दित्यस्यतिथिभिःपंचदशभिःसहितादशपंचविंशतिश्चंद्रस्य । विषयैः पंचभिः सहितादश पंचदशभौमस्य अश्विभ्यांद्वाभ्यांसहितादशद्वादशबुधस्य भूतैः पंचभिः सहितादशपंच- दशगुरोः रुद्रैरेकादशभिः सहितादशएकविंशतिः शुक्रस्य दशभिः सहितादशविंशति सौरस्य एतानिग्रहाणांपरमायुःप्रमाणवर्षाणि स्वतुंगभेषु स्वपरमोच्चांशस्थितेषुभवंति तत्र दृशाः परमोच्चस्थिताग्रहाआदित्यादयोभवंति । तद्यथा । एवंविधाह्येतेयथानिर्दिष्टवर्षाणि प्रयच्छांति १९ । २५ । १५ । १२ । १५ । २१ । २० । अंकेनापिएतान्यर्कादीनांपरमायुः प्रमाणवर्षाणि ॥ १ ॥

· नीचेतोर्द्धंह्रसतिहिततश्चांतरस्थेनुपातोहोरात्वंशप्रतिममपरे राशितुल्यंवदंति ॥ हित्वावक्रंरिपुगृहगतैर्हीयतेस्वात्रिभागः सूर्योच्छिन्नद्युतिषुचदलंप्रोज्झ्यशुक्रार्कपुत्रौ ॥ २ ॥

अथपरमनीचावस्थितानामायुर्दायज्ञानंमंदाक्रांतयाह ॥ नीचेति । एतएवदिवसक- दयोनीचेपरमनीचेप्राप्ताअर्धंपरमायुःप्रमाणवर्षेभ्योऽपहरंति । अतएवोक्तम् नीचेऽतोऽस्मा- त्पूर्वोक्तात्परमायुषोर्धंदलंह्रसतिक्षीयते अथेदृशारव्यादयः परमनीचस्थाभवंति परमनी- चस्थाश्तएवपूर्वोक्तायुषोर्धंदलंप्रयच्छंति । तद्यथा रविः नवसार्धानिवर्षाणिप्रयच्छति चंद्रोद्वादशसार्धानिवर्षाणिप्रयच्छति एवंभौमः सप्तसार्धानि एवंबुधः षट् सा० एवंबृहस्पति सप्तसार्धानि एवंशुक्रोदशसार्धानि एवंशनैश्चरो दश सा० अंकेनापि रवेर्वर्षाणि ९ मासा ६ चंद्रस्यवर्षाणि १२ मासाः ६ भौमस्यवर्षा० ७ मासाः ६ बुधस्यवर्षाणि ७ मासा ६ गुरोःवर्षा० ७ मासाः ६ शुक्रस्यवर्षा० १० मासाः ६ शनेःवर्षा० १ मासाः ६ ततश्चांतरस्थेनुपातइति । ततःतस्मादुच्चान्नीचाच्चांतरस्थेमध्यवर्ति- निग्रहेनुपातः त्रैराशिकः कर्तव्यः सर्वेषांनीचानिअंकतयैवलिख्यंते । तत्रतावत्सर्वस्य ग्रहस्यपरमोच्चपरमनीचांतरालंराशिषट्कंभवतितावदेवालिप्तापिंडीकृत्य दशसहस्राण्यष्टौ शतानिभवंति १०८०० तत्रस्वोच्चादधिकंग्रहेणयदाभुक्तंभवति तदातत्रस्वोच्चंविशोध्या- षस्यालिप्तापिंडीकार्यम् । अथस्वनीचादधिकंग्रहेणभुक्तंभवति तदातत्रस्वनीचमपास्यावशे- षंलिप्तापिंडीकार्यम् । तासांग्रहलिप्तानांग्रहभुक्तलिप्तागणइत्याख्या तस्यैवग्रहस्यपरमनी- चोक्तानिवर्षाणिमासयुतानिकार्याणि कथमुच्यते । वर्षाणिद्वादशभिः संगुण्यतत्रमासा- न्योजयेत्तानिचमासीकृतान्यादित्यादीनांलिख्यते । तद्यथा चतुर्दशाधिकंशतंरवेः प्राग्- द्विभज्यसार्धशतंचन्द्रस्य नवतिर्भौमस्य द्विसप्ततिर्बुधस्य नवतिर्जीवस्य षड्विंशत्यधिकं- वंशुक्रस्य विंशत्यधिकंशतंसौरस्य अंकनापि ११४ सू० १५० चं० ९० भौ० ७

बु० ९० जीव० १२६ शुक्रस्य १२० शनेः तत्रत्रैराशिकंयदिभगणार्धलिप्ताभिः खखाष्टदिक्संख्याभिरेताभिः १०८०० इष्टग्रहपरमनीचमासालभ्यंते तद्ग्रहभुक्तलिप्ताभिः किंयंतइति । अत्रेदंसूत्रम् । त्रैराशिकेप्रमाणंफलमिच्छाद्यंतयोः । सदृशराशीइच्छाफलेनगुणिताप्रमाणभक्ताफलंभवति तदर्थंग्रहभुक्तिलिप्ताएवग्रहपरमनीचमासैःसंगुण्यभगणार्धलिप्ताभिर्विभज्यावाप्तंमासाः मासशेषंत्रिंशद्गुणितं ३० प्राग्वद्विभज्यावाप्तंदिवसाः दिनशेषंषष्ट्यासंगुण्य प्राग्वद्विभज्यावाप्तंघटिकाःघटिकाशेषंषष्ट्यासंगुण्यप्राग्वद्विभज्यावाप्तंविकलाःपलानि ॥ एवंमासादिश्चषकांतः कालआगतःमासानांद्वादशभिर्भागमपहृत्य यावाप्तंवर्षाणिलभ्यंते तदेवशेषंमासाःएवमागतंवार्षादिपरमोच्चायुः दर्शितवर्षेभ्यः संशोध्यावशेषं ग्रहेणवर्षादिरायुषः कालंदत्तोभवति । एवमुच्चाद्विच्युतस्यनीचमप्राप्तस्यकर्तव्यंनीचाद्विच्युतस्योच्चमप्राप्तस्यप्राग्वत्कालमानीयतस्यैवग्रहस्यपरमनीचायुषिसंयोज्यग्रहस्यायुषः कालोवर्षादिर्भवति । अथवायदिराशिषट्कलिप्ताभिरर्धायुर्वर्षाण्यपचीयंते तदैताभिर्ग्रहभुक्तलिप्ताभिः किमित्यत्रमध्यमराशिसवर्णीकृत्यतेनांकेनग्रहभुक्तलिप्तागुणयेत् ततः परिवर्त्यभागहारच्छेदांशैराछेदसंगुणश्छेदांशांशगुणोभाज्यस्यभागहारःसवर्णितयोरित्यत्रवर्षाणामेवमस्वच्छेदादिकेनभगणार्धलिप्ताःसंगुण्यखखषट्चंद्रनयनलिप्ताभवंति २१६०० एताभिर्भागमपहृत्यवर्षाणिलभ्यंते शेषंद्वादशभिः साविकलंसंगुण्याधःस्थस्यसविकलस्यषष्ट्याभागमपहृत्योपरितनराशौसंयोज्यप्राग्वद्विभज्यमासालभ्यंते । एवंशेषंसविकलंत्रिंशताषष्ट्यासंगुण्यदिनघटिकाविघटिकाश्चानयितव्याः । शेषंप्राग्वत्कर्म । अथलघुनोपायेनपिंडायुषआनयनं प्रदर्श्यते । तद्यथा इष्टग्रहात्प्रागुक्तमुच्चध्रुवकंविशोध्यावशेषंकर्मभूमौस्थापयेत् । अथोच्चध्रुवकंनशुध्यतितदाग्रहराशिद्वादशकंदत्त्वातस्मादुच्चमपास्यावशेषंस्थापयेत् । ततस्तदवशेषंराशिषट्काद्नूनंभवतितदाराशिद्वादशकादपास्यशेषंस्थाप्यम् । अथराशिषट्कादधिकंभवतितदातदेवग्राह्यम् । तत्कर्मभूमौराश्यादिकंविलिप्तांतं स्वपरमायुर्वर्षैःसंगुण्यस्वच्छेदैर्विभज्यलब्धमुपर्युपरियोजयेत् । अवशेषंस्थापयेत् । विलिप्तानांलिप्तानांचषष्ट्याभागानांत्रिंशताराशीनांद्वादशभीराशिभ्योलब्धंवर्षाणितदवशेषंमासाः भागशेषंदिवसाःलिप्ताशेषंघटिकाः विलिप्ताशेषंचपलकाइति । एतावतैवकर्मणास्फुटंभवति । तथाचसारावल्याम् ॥ स्वोच्चशुद्धोग्रहःशोध्यः षड्भाश्यूनोभमंडलात् । स्वपिंडगुणितोभक्तोभादिमानेनवत्सराः । १ । १२ । ३० । ६० । ६० । इतिहोरात्वंशप्रतिममिति । होरालग्नम् । साचांशप्रमाणानिवर्षाणिददाति यावंतोनवांशकालग्नेनभुक्तास्तावंत्येववर्षाणिददाति । तत्करणंयथा । तात्कालिकस्यलग्नस्यराशीनपास्यशेषंलिप्तापिंडीकार्यम् । तत्रशतद्वयेनभागमपहृत्यावाप्तभुक्तनवांशकास्तावंत्येव वर्षाणिलग्नमायुर्दायंप्रयच्छंति । अवशेषेणसहत्रैराशिकंकृत्वावर्षाणामधस्तान्मासाद्यंस्थापयितव्यम् । तद्यथा यदिलिप्ताशतद्वयेनद्वादशमासालभ्यंते तदवशेषलिप्ताभिः कियंतइति तेनावशेषलिप्ताद्वादशभिः संगुण्यशतद्वयेनविभज्यावाप्तंमासास्तेचवर्षाणामधःस्थाप्याः मासशेषंत्रिंशतासंगुण्यशत-

द्वयेनप्राग्वद्विभज्यावाप्तंचदिवसाः तान्मासानामधः स्थापयेत् । दिनशेषंषष्टचासंगुण्य प्राग्वद्विभज्यावाप्तंघटिकादिवसानामधः स्थाप्याः । घटिकाशेषंषष्टचासंगुण्यप्राग्वद्विभ ज्यावाप्तंचषकाघटिकानामधः स्थाप्याः । एवंलग्नायुर्दायः । अपरेराशितुल्यं वदंति अप- रेन्येमणित्थादय आचार्यालग्नस्य राशितुल्यमायुर्दायमिच्छंति। लग्नेनयावत्योराशयोभुक्ता- स्तावंत्येववर्षाणिलग्नायुः लग्नस्यभुक्तभागादिकंलिप्तापिंडीकृत्यमासाद्यानयने त्रैराशिकंक- र्तव्यम् । यद्यष्टादशभिर्लिप्ताशतैर्द्वादशमासालभ्यंते तदैताभिर्लग्नभुक्तलिप्ताभिः कियंतइति। प्राग्वद्वर्षाणामधस्तान्मासाद्यं निहितव्यम् । एवंकेचिल्लग्नायुर्दायमिच्छंति । तथाच- मणित्थः॥लग्नराशिसमाश्चाब्दामासाद्यमनुपाततः। लग्नायुर्दायमिच्छंतिहोराशास्त्रविशार- दाइति॥तदेवमतंशोभनमित्यस्माकमभिप्रेतम्। अन्येत्वेवमिच्छंति। यथा लग्नांशपतौबलवति अंशतुल्यंराश्यधिपेबलवतिचराशितुल्यमिति ॥ तथाचसारावल्याम् ॥ लग्नाद्दायोंशतुल्यः स्यादंतरेचानुपाततः ॥ तत्पतौबलसंयुक्तेराशितुल्यंचभाधिपे ॥ हित्वावक्रमिति । येन ग्रहेणयावत्संख्यआयुर्दायोदत्तस्तत्तस्यस्वंभवति तस्मात्स्वादायुषोभौमादिकस्यग्रहस्यवक्रं विपरीतगतंहित्वावर्जयित्वायोग्रहोरिपुगृहगतः शत्रुक्षेत्रावस्थितोभवतितेनस्वादायुषस्त्रि भागोहीयते सग्रहस्त्रिभागमपहरतीत्यर्थः । वक्रितः पुनः शत्रुक्षेत्रगतोपिनापहरति । तथा चवक्रचारंविनात्र्यंशंशत्रुराशौहरेद्ग्रहः । एतद्बहूनांमतम् । आचार्यस्यपुनरेषएवपक्षोऽभि प्रेतः । अन्यथा हित्वाभौमंरिपुगृहगतैर्हीयतेस्वत्रिभागमित्येवावक्ष्यत् । वक्रंहित्वायो योग्रहोरिपुराशिगतएवज्ञायते यथावक्रगोग्रहआयुर्दायंसबलत्वात्त्रिगुणंददाति तथात्रा पिनापहरतीतिनिश्चयः । अन्येपुनरेवंव्याचक्षते यथा वक्रमंगारकं हित्वायोग्रहो रिपुराशिगस्तेनस्वादायुषस्त्रिभागोहीयते भौमः शत्रुक्षेत्रगतोपि नापहरति । अत्रचबाद- रायणः ॥ भूम्याःपुत्रंवर्जयित्वारिभस्थाहन्युःस्वात्स्वादायुषस्तेत्रिभागमिति । सूर्योच्छि न्नद्युतिषुसूर्येणरविणाउच्छिन्नाकर्तिताद्युतिर्येषांते सूर्योच्छिन्नद्युतयः आदित्यमंडलेअस्त मितेषुग्रहेषुदलमर्धंहीयते । किंतुशुक्रार्कपुत्रौसितशनैश्चरौप्रोज्झ्यवर्जयित्वा । तावस्तंगता वपिनापहरतः । तथाचबादरायणः ॥ अस्तंयाताः सर्वएवार्द्धहानिंकुर्युर्हित्वादैत्यपूज्यार्क पुत्रौ ॥ २ ॥

सर्वार्द्धत्रिचरणपंचषष्ठभागाःक्षीयंतेव्ययभवनादसत्सुवामम् ॥
सत्स्वर्द्धंह्रसतितथैकराशिगानामेकोंशंहरतिबलीतथाहसत्यः ॥३॥

अथग्रहाणांस्वादायुषश्चक्रपातेनापहानिंप्रहर्षिण्याह ॥ सर्वार्द्धमिति । असत्सु पापग्रहे षुव्ययभवनादारभ्यद्वादशस्थानात्प्रभृतिसप्तमांतं यावद्व्यवस्थितेषु वामंव्युत्क्रमेणयथाक्र- मंसर्वार्द्धादयोभागाःक्षीयंते । तत्रलग्नाद्द्वादशस्थः पापग्रहः सर्वमायुरात्मीयमेवापहरति एकादशस्थोऽर्द्धं दशमस्थस्त्रिभागं नवमस्थश्चतुर्भागम् अष्टमस्थःपंचमभागं सप्तमस्थः

षड्भागमिति । सत्स्वर्द्धमिति । एतेष्वेवव्ययादिषुस्थानेषुसत्सु शुभग्रहेषुव्यवस्थितेष्वशुभग्रहोक्तस्यार्द्धंक्षीयते। तत्रलग्नात् द्वादशस्थः शुभग्रहः स्वादायुषोर्द्धमपहरति एकादशस्थश्चतुर्भागम् दशमस्थःषड्भागम् नवमस्थोऽष्टमभागम् अष्टमस्थोदशमभागम् सप्तमस्थोद्वादशभागमिति । तथैकराशिगानामिति। उक्तस्थानेषुयदाग्रहद्वयंभवतिबहवोवास्युस्तदातेषामेकसंस्थितानांमध्यादेकएवयोबलीवीर्यवान्सएवैकोंशंभागंयथापठितमपहरति नान्ये तत्रस्थाअपहरंतिएतत्सत्यआह। सत्याचार्यःकथयति । अंशग्रहणं यथासंभवंभागप्रदर्शनार्थम्। तथाचसत्यः ॥ एकादशोत्क्रमात्सप्तमादितिआहहरणकर्माणि । एकर्क्षगेषुवीर्याधिकः स्वभागंहरेदेकः ॥ अर्धंतृतीयभागंचतुर्थकंपंचमंचषष्ठंच । आयुःपिंडात्पापाहरंतिसौम्यास्तथार्धानि ॥ द्वादशसंस्थःपापः स्वादायंशोभनस्ततोर्द्धंतु । अपहरतिसर्वमायुर्यथाचयोगस्तमपिवक्ष्य इति॥ एकर्क्षोपगतानांयोभवतिबलाधिकोविशेषेण । क्षपयतियथोक्तमंशंस एवनान्योपितत्रस्थइति ॥ वराहमिहिरस्याप्येवंमतम्। इहसत्यमतोपन्यासआगमानुस्मृतिप्रदर्शनार्थः ॥ ३ ॥

सार्द्धोदितोदितनवांशहतात्समस्ताद्भागोष्टयुक्तशतसंख्यमुपैतिनाशम् ॥ क्रूरेविलग्नसहितेविधिनात्वनेनसौम्येक्षितेदलमतः प्रलयं प्रयाति ॥ ४ ॥

अथलग्नस्थः पापश्चक्रपातवदायुषोंशमपहरतितस्यांशप्रमाणज्ञानंवसंततिलकेनाह ॥ सार्द्धोदितइति । उदितायेनवांशास्तेउदितनवांशाः सहार्द्धोदितेननवांशेनवर्ततइतिसार्द्धोदितोदितनवांशाः । एतदुक्तंभवति । तात्कालिकस्यस्फुटलग्नस्ययेभुक्ताभागाः तेषांलिप्ताः पिंडीकृत्यशतद्वयेनभागमपहृत्यावाप्तंतस्मिन्कालेभचक्रस्यचयावंतोनवांशकाउदिताःपश्चादर्द्धोदितोनवांशकः सतत्रउदितनवांशसमूहेयोज्यः एवंकृतेसार्द्धोदितोदितनवांशसमूहोभवति तेनगणितागतंसमस्तमेवायुःपिंडंगुणयेत् एवंकृतेसार्द्धोदितोदितनवांशहतः समस्तआयुःपिंडो भवति तस्मादष्टाधिकशतेनभागेहृतेयदवाप्यतेवर्षादितन्नाशमुपैति क्षयंगच्छति । किंसर्वेषां नेत्याह । क्रूरेविलग्नसहित इति । यदाविलग्नस्थः क्रूरः आदित्यांगारकशनैश्चराणामन्यतमोभवतितदैवआगतंवर्षादिसमस्तायुःपिंडात्संशोध्यम्। एवंकृतेतत्कालजातस्य जंतोरायुर्वर्षादिस्फुटंभवति किंतुप्रत्येकस्यग्रहस्यैतत्कर्मकर्तव्यम् येनायुःसंशुद्धानिदशावर्षाणिसर्वेषांभवंति । विधिनात्वनेनसौम्येक्षितइति । अनेनविधिनासएवलग्नस्थः क्रूरग्रहो यदासौम्येक्षितः शुभग्रहेणदृश्यते तदाविधिनात्वनेनयत्फलमायुःपिंडात्सार्धोदितोदितनवांशहतात्समस्तायुः पिंडादष्टोत्तरशतेनभागेहृतेयत्फलंलब्धम् अतोदलमर्धंप्रलयंप्रयाति । तदर्द्धीकृत्यायुःपिंडात्पातयेदेवंकृतेआयुःप्रमाणंस्फुटंभवति । अन्येएवंव्याचक्षते । तात्कालिकेनलग्नेनभुक्तायेनवांशकास्तेसार्द्धोदितनवांशेनसहग्राह्याः। अयमर्थः । तात्कालिक-

स्य लग्नस्यराशीनपास्यभागान्लिप्ताःपिंडीकृत्यशतद्वयेनभागमपहृत्यावाप्तमुदितांशकास्तैः प्राग्वत्कार्यम् । एतदपिस्थूलम् । तेनलग्नभागाल्लिप्तीकृत्यताभिःप्रत्येकग्रहदत्तवर्षादिरायुर्दायंसंगुण्यस्वच्छेदैर्भागमपहृत्योपर्युपरियोजयेत् वर्षभगणकलाभिर्भागमपहरेल्लब्धंवर्षादि तस्यप्राग्वत्पातनंकार्यम् । तथाचसारावल्याम् ॥ लग्नांशलिप्तिकाहत्वाप्रत्येकंविहगायुषा । भाज्यामंडललिप्ताभिर्लब्धंवर्षादिशोधयेत् ॥ २१६०० स्वायुषोलग्नगेक्रूरेसौम्यदृष्टेचतद्दलमिति । एतदेवशोभनमस्माकंप्रतिभाति । नकेवलमत्र यावच्चक्रपातेप्येवंविधिः लग्नादिष्टग्रहंशोध्यावशेषंयदिषड्भादूनंतदातस्यग्रहस्यचक्रपातोस्तिनान्यथेति तेनावशेषेणायुःपिंडस्यभागमपहृत्यलब्धंप्राग्वदायुःपिंडंपातयेत् तेनायुश्चक्रेणशुद्धंभवति । अथ रूपादूनोभागहारोभवतितदारूपाद्भागहारंसंशोध्यशेषेणायुर्दायंसंगुण्यरूपेणभागमपहृत्य लब्धमेवायुश्चक्रपातशुद्धंभवति । उक्तं च लग्नंग्रहोनकंषड्भादूनकंयद्यसौहरः । आयुःपिंडं भजेत्तेनलब्धंकर्षादिशोधयेत् ॥ रूपाद्यदोनोहारःस्याद्रूपाच्छुद्धेनताडयेत् । रूपेणविभजेल्लब्धंतदेवायुः स्फुटंभवेत् ॥ अस्मिन्साधोंदितेकर्मणिलग्नेयदापापसौम्यौभवतस्तदायोलग्नोदितांशकसमीपवर्तीसएवग्राह्योनेतरइति । अत्रक्रूरशब्देनक्षीणश्चंद्रमानग्राह्यः । तथाच बादरायणः ॥ सूर्यांगारकशनीनामेकस्मिंल्लग्नगेभवतिहानिः । विधिनात्वनेनसौम्येक्षिते दलंपातयेल्लब्धम् ॥ ४ ॥

समाः षष्टिर्द्विघ्नामनुजकरिणांपंचचनिशाहयानांद्वात्रिंशत्खरकरभयोः पंचककृतिः ॥ विरूपासाप्यायुर्वृषमहिषयोर्द्वादशशुनांस्मृतंछागादीनांदशकसहिताः षड्चपरमम् ॥ ५ ॥

अथपुरुषादीनांपरमायुःप्रमाणज्ञानंशिखरिण्याह ॥ समाःषष्टिर्द्विघ्नाइति । समाशब्देनवर्षमुच्यते समानांवर्षाणांषष्टिर्द्विघ्नाद्विगुणीकृताविंशत्यधिकंवर्षशतं भवति एवंविंशत्यधिकंवर्षशतंपंचनिशापंचरात्रयोऽहोरात्राणीत्यर्थः । मनुजकरिणांमनुजानांमनुष्याणांकरिणांहस्तिनांचपरमायुः हयानामश्वानांद्वात्रिंशद्वर्षाणिपरमायुः खरोगर्दभः करभउष्ट्रः अनयोः पंचककृतिः पञ्चकस्यकृतिः पंचानां वर्गः पंचविंशतिः परमायुः विरूपासाप्यायुरितिसापंचककृतिः विरूपाविगता रूपा एकोना चतुर्विंशतिर्वर्षाणिवृषमाहिषयोः वृषाणांमहिषाणांचपरमायुः गोमहिष्योरित्यर्थः । शुनांसारमेयानांद्वादशवर्षाणिपरमायुः श्वग्रहणंसर्वेषांनखिनामुपलक्षणार्थं तेनसिंहमार्जारादीनामप्येतदेवस्मृतम् । छागादीनामिति दशकसहिताः षट्षोडशवर्षाणिपरमायुः । छागादीनाम् आदिग्रहणान्मृगादीनामपि । परममिति सर्वेषांशेषभूतम् । किंपरमायुर्दायप्रयोजनम् । अश्वादीनां जातानामायुःप्रमाणज्ञानार्थमिति । तद्यथा अश्वादेर्जातस्यपुरुषवदायुःप्रमाणमानीयतत्त्रैराशिकंकर्तव्यंयदिविंशत्यधिकवर्षशतंपंचदिनाधिकंपुरुषस्यायुः प्रमाणं तदाद्वात्रिंशद्वर्षायुः

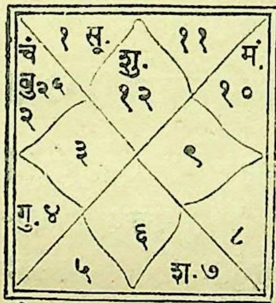
प्रमाणस्याश्वस्यकिंस्यादिति । एवमागतमायुःप्रमाणमश्वस्य तत्कालजातस्य वाच्यम् । एवंसर्वेषामभिहितप्राणिनां स्वायुषापरमेणत्रैराशिकंकृत्वा तत्कालजातस्यायुःप्रमाणनिर्देशः कार्यः । अन्येएवंवदंति यथापठितात्परमायुषःप्रमाणादधिकं न कश्चिज्जीवति । तदयुक्तम् । यस्माद्विंशत्यधिकाद्वर्षशतादधिकमप्यायुर्गणितकर्मणाभवति यस्मात्परमायुःप्रमाणपठनंत्रैराशिकार्थमेव ज्ञातव्यमिति ॥ ९ ॥

अनिमिषपरमांशकेविलग्नेशशितनयेगविपंचवर्गलिप्ते ॥
भवतिहिपरमायुषःप्रमाणंयदिसकलाःसहिताःस्वतुंगभेषु ॥ ६ ॥

अथयस्मिन्योगेजातस्यपरमायुर्भवतितद्योगज्ञानंपुष्पिताग्रयाह ॥ अनिमिषपरमांशकइति । अनिमिषोमीनः तस्यपरमांशकोनवमनवांशकः तस्मिन्ननिमिषपरमांशकेविलग्ने शशितनयेबुधेगविवृषेचपंचवर्गलिप्तोस्थिते लिप्ताः पंचविंशतिंभुक्त्वाबुधोवृषेस्थितः सकलाः समस्ता अन्येग्रहाः सर्वएवयदिस्वतुंगभेषुस्थिताः परमोच्चगताभवंति तदाजातस्य परमायुःप्रमाणंविंशत्यधिकं वर्षशतं पंचदिनाधिकमायुर्भवति । तत्रचकर्म तद्यथा आदित्यादयोग्रहाः सलग्ना ईदृशाः

र.	चं.	मं.	बु	गु.	शु.	श	ल.
०	१	९	१	३	११	६	११
९	२	२७	०	४	२६	१९	२९
०	०	०	२५	०	०	०	५९
०	०	०	०	०	०	०	०

अत्रादित्यादीनांबुधवर्जितानांयथापठितानिपरमायुः प्रमाणवर्षाणिभवंति बुधस्यपुनः क्रियते । तत्रतावद्बुधोनीचान्मीनाद्द्विच्युतः तस्मात्तात्कालिकादस्माद्बुधात् १।०२५।० बुधपरमनीचध्रुवकमिदं ११।१५।०० संशोध्यजातम् ।१।१९।२५।० एतल्लिप्तापिंडीकृतं २७२५ एताभिस्त्रैराशिकं यदि भगणार्धलिप्तानामेतासां १०८००बुधपरमनीचवर्षाणेषट् भवंति लग्न ११ । २७तदाऽऽसांनीचाक्रांतलिप्तानां २७२५ किंस्यादिति । अत्र लब्धफलंवर्षादि १।६।५।० एतद्बुधपरमनीचवर्षेष्वेतेषुदत्वाजातं ७।६।५ एतद्बुधस्यपरमायुः

तत्र लग्नादेकादशस्थानत्वाद्भौमस्यचक्रपातात्परमायुःप्रमाणवर्षपंचदशकादर्धपातयित्वासार्धानि सप्त ७ । ६ । वर्षाणि सौरस्याष्टमस्थानस्थत्वात्परमायुःप्रमाणाद्वर्षविंशतेः पंचमभागे चत्वारिवर्षाणिपातयित्वाजातानिषोडशवर्षाणि १६ आदित्यचंद्रबृहस्पतिशुक्राणांपरमायुः लग्नस्यनवमनवांशकस्थत्वान्नववर्षाणिभवंति । सर्वेषांस्थापनम् । सूर्यवर्षाणि १९ चंद्रवर्षा० २५ भौमवर्षा० ७ मासाः ६ बुधवर्षा० ७ मासाः ६ दिनानि ५ जीववर्षा० १५ शुक्रवर्षा० २१ शनिवर्षा० १६ लग्नवर्षा० ९ सर्वेषांयोगः वर्षा० १२० दिना० ५ एवं दर्शितयोगेपरमायुःप्रमाणमागतमिति । अत्र चादित्येमेषस्थेकन्यास्थत्वंबुधस्यनसंभवति तेनषड्भिर्ग्रहैरुच्चस्थैर्बुधेचवृषस्थेयोगोयं प्रदर्शितः । अत्रचपरमोच्चगतेसूर्येबुधस्यवृषस्थभागचतुष्टयंभुक्त्वा

स्थितिर्भवतिनास्मादधिकं यतोमध्यमार्कोदयराशिस्थानेशून्यभागाः षट्पंचाशल्लिप्ता० । ६।५० भवंति तदातस्यस्फुटस्यपरमोच्चताभवति एषएवसूर्यो मध्यमबुधः अत्रचयदापरमार्कफलंपरमंचशीघ्रफलंधनगतंभवीततदाबुधोवृषभागचतुष्के स्फुटोभवतितत्रयथादर्शितलग्नेयथावास्थितग्रहसंस्थायांवृषेचतुर्थभागेईदृशोबुधोभवति ११४ अस्मान्नीचध्रुवकमिदम् ११।१५ संशोध्यजातम् १ । १९ एतल्लिप्तापिंडीकृतम् २९४० एताभिस्त्रैराशिकंयदिभगणार्धलिप्तानामेतासाम् १०८०० षड्वर्षाणितदैताभिः २९४० कानीति लब्धंवर्षं १ मासाः ७ दिनानि १८ एतद्बुधपरमनीचवर्षेषुदत्वाजातानिवर्षाणि ७ मासाः ७ दिनानि १८ एतदाद्येषुयथादर्शितवर्षेषुसंयोज्यजातवर्षाणांविंशत्यधिकंशतं १२० मासः १ दिनानि १८ एतद्दर्शितंपरमायुःप्रमाणादधिकमप्यायुसंभवतीति । तस्मात्परमायुःप्रमाणपठनं त्रैराशिकार्थमेव व्याख्यातम् । अन्ये पुनः अनिमिषपरमांशकेविलग्नेयोगमेवासुंव्याचक्षते । यथामीनेवर्गोत्तमगतेलग्नेवृषभस्थेनबुधेनपंचविंशतिलिप्ताभुक्ताभवंत्यन्येचग्रहाः स्वोच्चराशिषुपरमोच्चभागव्यतिरेकेणापि यदिस्थितास्तदा योगशक्त्यैवपरमायुःप्रमाणंजातो जीवति । अथबुधस्यपरमनीचध्रुवकमिदम् ११ । १४ पूर्वदर्शितंसांप्रतंकर्मकालेकथमिदंप्रदर्शितमित्यत्रोच्यते । चतुर्दशभागान्भुक्त्वापंचदशेपठितेपरमनीचभागेव्यवस्थितोभवति अतश्चतुर्दशभागाः परमनीचस्थस्यप्रदर्शिताः तत्रस्थस्यपरमनीचमदर्शितमायुर्भवति तस्माद्यावत्पंचदशोभागोन भुक्तोबुधेनतावत्त्रैराशिकोत्पत्तिर्नकर्तव्येत्यतः कर्मकालेपंचदशभागाः प्रदर्शिताः इत्येतत्सर्वेषामेवग्रहाणांत्रैराशिककालेपठितैर्भागैर्भुक्तैःप्रदर्शयितव्यानितत्रैराशिकार्थंध्रुवध्रुवकाः तथात्रैराशिकार्थंपरमनीचध्रुवकाः एतैः कर्मकर्तव्यमिति ॥ ६ ॥

सू.	चं.	मं	बु.	बृ.	शु.	श.	ल.
०	१	९	५	३	११	६	११
९	२	२७	१४	४	२६	१९	५९

आयुर्दायंविष्णुगुप्तोपिचैवंदेवस्वामीसिद्धसेनश्चचक्रे ॥
दोषश्चैषांजायतेष्टावरिष्टंहित्वानायुर्विंशतेः स्यादधस्तात् ॥ ७ ॥

अथास्यापरमतायुर्दायस्यदूषणार्थंशालिन्याह ॥ आयुर्दायमिति । एतदायुर्दायं नकेवलंमययवनमणित्थशक्तिपूर्वैरुक्तंयावद्विष्णुगुप्तेनापिचाणक्यापरनाम्नैवमुक्तम् । आचार्यदेवस्वामीतथासिद्धसेनश्चैवंचक्रेकृतवानित्यर्थः । तथाचविष्णुगुप्तः ॥ परमोच्चगतैः सर्वैर्मीनेमीनांशसंस्थिते । सौम्येचवृषगेजातः परमायुः सजीवति ॥ तथाचदेवस्वामी ॥ सूर्याद्यैरुच्चगतैर्मीनेमीनांशसंस्थितेलग्ने । सौम्येवृषभंयातेजातः परमायुराप्नोति ॥ तथाचसिद्धसेनः ॥ मीनेपरमांशगतेसौम्येगविपंचवर्गलिप्तास्थे । सर्वैः परमोच्चगतैर्जातः परमायुराप्नोति । यद्येवंबहुभिराचार्यैरुक्तंतत्कोस्यदोषः तत्रोच्यते । वक्ष्यमाणंसत्याचार्यमतेप्रदर्शितमायुर्दायं बहुतराणामाचार्याणांमतमिति । यस्मादाचार्यवराहमिहिरस्यप्रतिज्ञे-

यम् । ज्योतिषमागमशास्त्रंविप्रतिपत्तौनयोग्यमस्माकम् । स्वयमेवविकल्पयितुंकिंतुबहूनांमतंवक्ष्ये ॥ अस्यपरमतस्यबहुतरविरुद्धत्वंतावदास्ताम् । विवादसंभवोदोषोप्यस्तिदोषश्चैषामित्यादि । एषामाचार्याणां मतेदोषोजायते कीदृशइत्याह । अष्टावरिष्टमित्यादि । वर्षाष्टकंयावज्जातानामरिष्टमुक्तं वर्षाष्टकंहित्वात्यक्त्वावर्षविंशतेरधस्ताद्दार्शिलभकारेणायुर्नस्यान्नागच्छति । एवंवर्षाष्टकादूर्ध्वमरिष्टंनास्तितस्माद्वर्षाष्टकादूर्ध्ववर्षविंशतेरधस्तान्नकस्यचिन्मरणमापद्यते यावन्नम्रियंतोदृश्यंते अयंतेषांप्रत्यक्षोदोषः ॥ ७ ॥

यस्मिन्योगेपूर्णमायुः प्रदिष्टंतस्मिन्प्रोक्तंचक्रवर्तित्वमन्यैः ॥
प्रत्यक्षोयंतेषुदोषः परोपिजीवत्यायुः पूर्णमर्थैर्विनापि ॥ ८ ॥

अधुनातेषामेवाचार्याणांमतेआयुर्दायदूषणांतरंशालिन्याह ॥ यस्मिन्योगेइति । अनिमिषपरमांशकेविलग्नइत्यस्मिन्योगेविंशत्यधिकंवर्षशतंसपंचदिनंपरमायुः पूर्णं प्रदिष्टं तस्मिन्योगेषड्ग्रहाः परमोच्चगताभवंति षड्भिश्चपरमोच्चगतैश्चक्रवर्तित्वं भवतीतिप्रोक्तमभिहितमन्यैराचार्यैः । तथाचबादरायणः ॥ षड्भिः स्याच्चक्रवर्ती त्रिभुवनमखिलंशास्तिसर्वैर्ग्रहेंद्रैरिति । यवनेश्वरश्च ॥ शक्राजराजर्द्धिबलोपकर्षप्रदानमानेष्वभिजातशक्तिः । तत्रपरमोच्चगतायावंतः षड्ग्रहानभवंति तावत्परमोच्चायुर्नप्राप्नोति यदापरमोच्चगताभवंति तदाजातेनचक्रवर्तिनाभावितव्यम् । एवंपूर्णमायुः विंशत्यधिकंवर्षशतमर्थैर्धनैर्विनावर्जयित्वाबहवः पुरुषाजीवंति तस्मादयमपितेष्वपरोदोषः । एतच्चपरमतायुर्दायदूषणंशालिनीद्वयमसंबद्धत्वाद्वराहमिहिरकृतमेवनभवतीतिप्रतिभाति । तत्रतावद्यदत्रप्रथमशालिन्यादूषणमुक्तम् तस्यदूषणस्यासंबद्धत्वमुच्यते सार्द्धोदितोदितनवांशहतात्समस्तादितिन्यायेनयत्क्रूरेविलग्नगतेआयुषः पातनंक्रियते तस्यप्रतिलग्नंप्रत्यंशकवशादियत्तानसंभवतीतितन्नपातयित्वायदायुरवशिष्यतेतस्यापीयत्तानास्तीति । तस्माद्यदुक्तम् नायुर्विंशतेः स्यादधस्तात्तदयुक्तम् । अत्रोदाहरणम् यथाकुंभलग्नस्याद्यंशकोदये आदित्यचंद्रशुक्राः परमोच्चबुधजीवशनैश्चराः परमनीचेभौमश्चकुंभस्याप्यष्टाविंशतिमंभागं भुक्त्वास्थितस्तदातात्कालिकाग्रहाः सलग्नाः अत्रलग्नंनकिंचिद्भुक्तमिति लग्नायुर्दायोनास्ति परमोच्चगतानांपरमनीचगतानाचज्ञातएव भौमस्यक्रियते तात्कालिकाद्भौमादस्मात् १० । २८ भौमस्यपरमोच्चध्रुवकमिदम् ९ । २८ संशोध्यजातम् १ । ० एतल्लिप्तापिंडीकृतम् १८०० अथत्रैराशिकंयदिभगणार्द्धलिप्तानामेतासां १०८०० भौमनीचमासाः नवति ९० भवंति तदेतासांकियंतइति लब्धामासाः १९ एतैर्वर्षं सत्रिमासजातं

सू.	चं.	मं.	बु.	बृ.	शु.	श.	ल.
०	१	१०	११	९	११	०	१०
९	२	२८	१४	४	२६	१९	०
०	०	०	०	०	०	७	१

वर्ष १ मासाः ३ एतद्भौमपरमोच्चवर्षेष्वेतेषु १९ संशोध्यजातंवर्षाणि १३ मासाः ९ एषभौमायुर्दायः । अथजीवस्यलग्नाद्द्वादशस्थत्वाच्चक्रपातेनार्द्धंपातयित्वा जातजीवायुर्दायः वर्षा० ६ मासाः ९ परमोच्चगतानापरमनीचगतानांचशत्रुक्षेत्रस्थत्वात्त्र्यंशमस्तंगतानामर्द्धंच

नपात्यते यस्मादनिमिषपरमांशकेविलग्नेइत्यत्रयोगेचंद्रमसोवृषस्थत्वाद्यद्यायुषः त्रिभागः पात्यतेतदापूर्णमायुर्नभवतीति यस्मादन्याचार्यमतामिति तात्कालिकमित्रामित्रविधावुक्तम्॥ मूलत्रिकोणाद्धनधर्मबंधुपुत्रव्ययस्थानगताग्रहेंद्राः । तात्कालिकाः स्युः सुहृदोग्रहस्य स्वोच्चेचयोयस्यविकृष्टवीर्यः ॥ जामित्रषष्ठाष्टमशत्रुमूर्तिर्यूनत्रिकोणैकगृहेनिविष्टाः । तात्कालमेतेरिपवोभवंतिह्येतानिमित्राणिरिपूंश्चवक्ष्ये॥ अनेनापिशुक्रश्चंद्रमसः तात्कालिकंमित्रंनभवति तस्मान्मीनस्थेशुक्रेवृषस्थश्चंद्रमाः शत्रुगृहगोभवति तस्यचशत्रुक्षेत्रस्थत्वाद्यद्यायुषस्त्रिभागःपात्यतेतदा अनिमिषपरमांशकइत्यत्रयोगेपूर्णमायुर्नप्राप्नोतीति।तच्चाचार्येणशृंगग्राहिकयैवप्रदर्शितम्।तेनैतज्ज्ञापयति।परमोच्चगतानांपरमनीचगतानांचशत्रुक्षेत्रेऽयंशमस्तंगतानांचार्द्धंनपात्यते तेनयथादर्शितयोगंपृथक्पृथग्ग्रहायुर्दायवर्षाणिलिख्यंते।सूर्यस्यवर्षा० १९ चंद्रस्यवर्षा० २९ भौमस्यवर्षा० १३ मासाः ९ बुधस्यवर्षा० ६ जीवस्यवर्षा० ३ मासाः ९ शुक्रस्यवर्षा० २१ शनेःवर्षा० १० लग्नेननकिंचिद्भुक्तमिति लग्नायुर्दायो नास्ति । अथैतेषां योगः वर्षा० ९८ मासाः ६ अथांगारकस्यलग्नगतत्वात्तस्याद्धोंदितेतिकर्म क्रियते तत्रचलग्नेकुंभारंभत्वान्नवति ९० नवांशकाभुक्ता भवंति तेचनवांशका शुक्रस्योदिताउदयगतएकनवतिसमाः ९१ तेनैकनवत्यासर्वायुःपिंडमिदंवर्षा० ९८ मासाः ६ संगुण्यजातम् ८९ । ६ । ३ । ६ अस्याष्टाधिकशतेनभागमपहृत्यावाप्तवर्षाणि ८२ मासाः ११ दिना० २८ घटिकाः २० एतानिवर्षाणि अस्मात् ९८ । ६ संशोध्यजातंवर्षा० १५ मासाः ६ दिनं १ कलाः ४० एवमष्टभ्यऊर्ध्वंविंशतेरधस्तादायुरुत्पन्नमिति । तस्मादयुक्तमुक्तम् । नायुर्विंशतेःस्यादधस्तादिति । अत्रान्येवदंति । यथाक्रूरहीनंमीनलग्नंहादिकृत्वैतद्वराहमिहिरेणोक्तम् अनिमिषपरमांशकेविलग्नेइति । अनेनापिप्रकारेणनवक्तव्यम् । यथा नायुर्विंशतेःस्यादधस्तादित्यत्रधन्विलग्नेक्षीणेचंद्रेविंशतितमेभागेबुधस्तत्रास्तमितः सर्वेष्वन्येषुपरमनीचस्थेषुयस्यजन्मभवतितस्यचक्रपातेनैवायुर्दायोबहुः पततीति । तस्यैवतावत्प्रदर्श्यते तत्रतात्कालिकाग्रहाःसलग्नाः रविः ६ । ९ चंद्रः ७ । २ भौमः ३ । २७ बुधः ५ । २० गुरुः ९ । ४ शुक्रः ५ । २६ शनिः० । १९ लग्नं८।० तत्रबुधस्योच्चध्रुवकं ५ । १५ बुधः ५ । २० अस्मात्पातयित्वाशेषं० । ५ लिप्तापिंडीकृतं ३०० ततस्त्रैराशिकेनतदंतरंपरमनीचमासैः ७२ गुणितंभगणार्धलिप्ताभिः १०८०० भक्तं लब्धं वर्ष० मासौ २ एतत्परमायुषःनिपात्य जातं वर्षा० ११ मासाः १० अन्येषांपरमनीचस्थत्वाज्ज्ञायते लग्नेननकिंचिद्भुक्तमिति तस्यायुर्दायोनास्ति । चंद्रस्यक्षीणस्यपापत्वाल्लग्नाद्द्वादशस्थत्वाच्चचक्रपातेनसर्वंपततितदायुर्दायोनास्ति । आदित्यस्यलग्नैकादशस्थत्वाच्चक्रपातेनार्द्धंपातयित्वाजातंवर्षा० ४ मासाः ९ बुधस्यास्तमितत्वादर्धंपातयित्वाजातंवर्षा० ९ मासाः ११ दशमस्थत्वाच्छुक्रःस्वादायुषस्तृतीयमंशमपहरतीति । सौम्यत्वात्तदर्धमस्मात्षड्भागादर्धमेकंनवमा-

सान्पातयित्वाजातान्यष्टैववर्षाणिनवमासाश्च शुक्रस्य भौमस्यलग्नाष्टमस्थत्वात्पंचमभागं सार्द्धवर्षंपातयित्वा जातानिवर्षाणिषट्इति । एवंसर्वेषांवर्षाणि वर्षा० ४ मासा० ९ सूर्यस्य । वर्षं० मासाः० चंद्रस्य । वर्षा० ६ मासः० भौमस्य । वर्षा० ५ मासाः ११ बुधस्य । वर्षा० ७ मासाः ६ जीवस्य । वर्षा० ८ मासाः ९ शुक्रस्य । वर्षा० १० मासाः० शनैश्चरस्य । वर्षा० मासाः० लग्नस्य । सर्वेषांयोगः वर्षा० ४२ मासाः ११ अत्रासंभवेप्यभिगम्यापिब्रूमः । एवंविध आयुर्दायः सर्वेप्यस्तंगतायदिभवंति तथापि सूर्योच्छिन्नद्युतिषुचदलंप्रोज्झ्य शुक्रार्कपुत्राविति कृत्वा तथापिपंचत्रिंशद्वर्षाणिमासोनानियतोबुधस्यपूर्वमेवार्द्धं पातितम् । एवंचद्विचत्वारिंशतोऽधस्तादायुर्नागच्छतीति तथापिविंशतेरधस्तादित्यसंबद्धम् । अत्राप्यन्येएवंवदंति क्रूरहीनेविलग्नेजाताअष्टाभ्यऊर्ध्वविंशतेः अधस्तान्म्रियमाणाद्दृश्यंते तेनान्याचार्यमतमसंबद्धम् । अत्रोच्यते । अन्याचार्यमतंपूर्वापर्येणविचार्यैतद्वदंति येरेवाचार्यैरनेनमार्गेणायुर्दायः प्रदर्शितः तैरेवायंमृत्युयोगोभिहितः । सचेहलिख्यते । तथाचबादरायणः ॥ षष्ठाष्टमस्थोरिपुदृष्टमूर्तिः पापग्रहः पापगृहेयदिस्यात् । स्वांतर्दशायांमरणायजंतोर्ज्ञेयः सयुद्धेविजितोयदान्यैः ॥ तथाचयवनेश्वरः ॥ षष्ठाष्टमस्थोशुभदस्त्वरौद्रःपापैः सुहृत्स्थानगतश्चदृष्टः । स्वांतर्दशायांप्रकरोतिमृत्युंपाशाग्निबंधादिपरिक्षयाद्वा ॥ तथाचसारावल्याम् ॥ क्रूरदशायांक्रूरः प्रविश्यचांतर्दशांयदाकुरुते । पुंसांस्यात्संदेहस्तदारियोगोहिसदैवमहान् ॥ रवितनयस्यदशायांक्षितिजस्यांतर्दशायदाभवति । बहुकालजीविनामपिमरणंनिःसंशयंपुंसाम् ॥ क्रूरराशौस्थितः पापः षष्ठेवानिधनेपिवा । तत्स्थेनवारिणादृष्टः स्वपाकेमृत्युदोग्रहः ॥ योलग्नाधिपतेः शत्रुर्लग्नस्यांतर्दशांगतः । करोत्यकस्मान्मरणंसत्याचार्यः प्रभाषते ॥ एवंक्रूरहीनेलग्नेजातास्तेषांवर्षाष्टकादूर्ध्वंदर्शितकालादधस्तान्मरणंसंभवत्येव । तेचापिमृत्युयोगेनानेनमृताइतिज्ञेयाः यस्मात्तस्यांतर्दशादर्शितग्रहसंबंधिनीकदाभवतीत्यत्रायंनियमः । तस्मादन्याचार्यमतेनैवाष्टाभ्यऊर्ध्वदर्शितकालादधस्तान्मरणंसंभवत्येव तस्मादेतद्दूषणमसंबद्धंप्रथमम् । अथद्वितीयस्य दूषणस्यासंबद्धत्वमुच्यते । अत्रचक्रवर्तित्वयोगंविनापिदीर्घमायुःसंभवति । अत्रोदाहरणम् । यत्रतात्कालिकाग्रहाः सलग्नाःवृषेर्कोदशभागान्भुक्त्वास्थितः एवंमिथुनेचंद्रमास्त्रीन्भागान् कुंभेभौमोष्टाविंशतिभागान् मेषेबुधः पंचदशभागान् सिंहेजीवःपञ्चभागान् मेषेसप्तविंशतिःसत्रिभागाञ्छुक्रः कुंभेविंशतिभागान्सौरः धन्विलग्नमंत्यंशे । तद्यथा ईदृशाग्रहाः अत्रपूर्वप्रदर्शितकर्मणागतानिग्रहायुर्दायवर्षाणिलिख्यंते वर्षा० १७ मासाः ९ सूर्यस्य वर्षा० २२ मासाः ११ चंद्रस्य वर्षा० १३ मासाः ९ भौमस्य वर्षा० ७ मासाः ० बुधस्य वर्षा० १३ मासाः९ जीवस्य वर्षा० १९ मासाः २ दिना० २६ घ० ३० शुक्रस्य वर्षा०१३ मासाः ४ शनेःवर्षा०९

र.	चं.	मं.	बु.	गु.	शु.	श.	ल.
१	२	१०	०	४	०	१०	८
१०	३	२८	१५	५	२७	२०	२९

मासा०लग्नस्य । अथबृहस्पतेर्वर्षाणांचक्रपातादष्टमभागमपास्यजातंवर्षा० १३ मासाः० दि० ११ घ० १९ चंद्रस्यषड्भागमपास्यजातंवर्षा०१९ मासः १ दि०९ रवेः गुरुर्मित्रम-तोन्यथान्यइति। शुक्रः शत्रुः सचार्कमूलत्रिकोणात्सिंहान्नवमेस्थानेस्थितः तस्मात्तात्का-लिकंमित्रीभूतः तेनवृषस्थः समक्षेत्रे स्थितस्तेनतस्यायुर्दायं नकिञ्चित्पतति चंद्रश्चमिथुने मित्रक्षेत्रेस्थितः । तस्यापियथादर्शितान्येवायुर्दायवर्षाणि। यस्मादुक्तम् । इंदोर्बुधंदेवगुरुं चविंद्यात।अंगारकः कुंभेशत्रुक्षेत्रेस्थितः यस्मादुक्तम् भौमस्यशुक्रः शशिजश्चमित्रमिति। शेषान् रिपून् शेषत्वाच्छनैश्चरस्तस्यशत्रुस्तात्कालिकश्चैकगृहेनिविष्टत्वाच्छनैश्चरोधिशत्रुः किन्त्वङ्गारकस्यशत्रुक्षेत्रस्थस्यापि नपतति । यस्मादुक्तम् हित्वावक्रंरिपुगृहगतैर्हीयते स्वात्रिभागइति । तस्मादंगारकस्ययथागतमेवायुः चांद्रेरनर्काइतिवचनाद्भौमोबुधस्यमि-त्रम् तेनतस्यमेषस्थत्वाद्यथागतमेवायुर्बुधस्य बृहस्पतेरप्यादित्योमित्रम् । यस्मादुक्तम् गुरोश्चभौमं परिहृत्यसर्वे इति । तस्मात्सिंहस्थस्यबृहस्पतेः यथागतमेवायुः शुक्रस्य मेषेस च मित्रक्षेत्रे । यस्मादुक्तम् भृगुनंदनस्यत्वर्केंदुवर्ज्याः सुहृदः प्रदिष्टाः। तस्मात्तस्यापियथागतमेवायुः शनैश्चरस्यापिकुंभेस्वक्षेत्रेस्थितत्वाद्यथागतमेवायुः लग्न-स्यपातचारहीनत्वात् यथागतमेवायुः ।। एवमायुर्दायवर्षाणि पृथकपृथग्लिख्यंते । वर्षाणि १७ मासाः ९ सूर्यस्य, वर्षा० १९ मासः १ दिना० ९ चंद्रस्य, वर्षा० १३ मासाः ९ भौमस्य, वर्षा० ७ मासाः० बुधस्य, वर्षा० १२ मासाः० दि० ११ घ० १९ गुरोः, वर्षा० १९ मासौ २ दि० २६ घ० ३० शुक्रस्य, वर्षा० १३ मासाः ४ शनेः, वर्षा० ९ मासः० लग्नस्य, एवंविधेयोगेदशाधिकंवर्षशतमप्यायुः वर्षादि ११०। १०। १२। ४९। संभवाति ११३ मासाः ११ यदाचंद्रवर्षा० २२ मासाः ९ तदासर्वेषांयोगः वर्षादि ११४।८।७।४९। एवंविधेयोगेचतुर्दशाधिकंवर्षशतमप्यायुः संभवति। केमद्रुमाख्यश्चायंयोगः। यस्माद्वक्ष्यति ॥ हित्वार्कंसुनफानफादुरधरास्वा-त्योभयस्थैर्ग्रहैः शीतांशोः कथितोन्यथात्रबहुभिः केमद्रुमोन्यैस्त्वसौ । तस्मादेवंविधेयो-गेजातोदीर्घमायुः प्राप्नोति । केमद्रुमत्वाच्चदरिद्रोभवति । वक्ष्यतिच केमद्रुमेमलिनदुः-खितनीचनिःस्वाः प्रेष्याः खलाश्चनृपतेरपिवंशजाताः । केवलंदरिद्रादीर्घायुषोदृश्यंते । नकेनचित्कस्यचिद्दरिद्रस्यायुःप्रमाणंज्ञातम् । यथायंदरिद्रोविंशत्याधिकेनवर्षशतेनसपंच-दिनेनमृतः तस्मात्क्षौद्रमेवदूषणंज्ञातव्यम् । एवमस्यदूषणस्यासंबद्धत्वंप्रदर्शितमिति। असंभाव्यत्वाद्वराहमिहिरकृतमेतच्छालिनीद्वयंनसंभाव्यते । यच्चदर्शिताचार्यमतेनायुर्दा-यंत्यक्त्वासत्यमतायुर्दायमंगीकरिष्यत्याचार्यस्तत्रचसत्यमतस्यबहुतराणामाचार्याणामं-तागीकरणमेवप्रयोजनम् । यस्मात्पूर्वमेवाचार्यमतेनायुःप्रतिज्ञाव्याख्याता । ज्योतिषमा-गमशास्त्रंविप्रतिपत्तौनयोग्यमस्माकम् । स्वयमेवविकल्पयितुंकिंतुबहूनांमतंवक्ष्ये ॥ अथ कश्चिदाह । ननुयोयं योगस्त्वयाप्रदर्शितः सकेमद्रुमएवनभवति। यस्मादाचार्य एववक्ष्यति

केंद्रशीतकरेथवा ग्रहयुते केमद्रुमोनेष्यत इति । लग्नात्सप्तमस्थः केंद्रस्थश्चंद्रमास्तस्मादयंकेमद्रुमोनभवति । अत्रचब्रूमः । अत्रचंद्रमा नगण्यते यस्माच्चंद्रमसः सकाशाद्ग्रहेणान्येनयोगः कर्त्तव्यइति । यद्येवंतल्लग्नात्केंद्रस्थः कथंकरोतीत्यत्रोच्यते । चंद्रलग्नयोस्तुल्यत्वात् । तथाचयवनेश्वरः ॥ मूर्तिंचहोरांशशिनंचविंद्यात् । अत्रचगार्गिः ॥ व्ययार्थकेंद्रगश्चंद्राद्विना भानुं नचेद्ग्रहः । कश्चित्स्याद्वाविनाचंद्रंलग्नात्केंद्रगतोथवा ॥ योगः केमद्रुमोनामतदास्यात्तत्रगर्हितः । भवंतिनिंदिताचारादारिद्र्यामयसंयुताइति । तस्माल्लग्नात्सप्तमस्थेचंद्रमस्यस्ययोगस्यकेमद्रुमतासिद्धैवेति ॥ ८ ॥

स्वमतेनकिलाहजीवशर्माग्रहदायंपरमायुषःस्वरांशम् ॥
ग्रहभुक्तनवांशराशितुल्यंबहुसाम्यंसमुपैतिसत्यवाक्यम् ॥ ९ ॥

अथजीवशर्ममतेनसत्याचार्यमतेनचायुर्दायमौपच्छंदसिकेनाह ॥ स्वमतेनेति । जीवशर्मानामाचार्यः स्वमतेनात्मीयमतेनपरमायुषोविंशत्यधिकस्यवर्षशतस्य सपंचदिनस्य स्वरांशंसप्तमभागंप्रत्येकस्यग्रहस्यायुर्दायमाहकथयति । किलशब्दस्तथानामप्रदर्शनार्थः । तद्यथापरमायुः १२०।०५ अस्यसप्तभिर्भागमपहृत्यावाप्तंवर्षादि १७।१।२२।८।३४। यथान्याचार्यैर्नवतिथिविषयेत्येवमादीनिपरमोच्चगतानामादित्यादीनांवर्षाणिपठितानितथैतानिपरमायुःस्वरांशवर्षाण्यैकैकस्यजीवशर्मपठितानि नीचेर्द्धंहसतीत्यत्रापिस्थितमेवतत्राद्धमेतत् ८।६।२६।४।१७। एतानिपरमनीचस्थस्यैकैकस्यग्रहस्य एतैः प्राग्वदेवत्रैराशिकंकृत्वैकैकस्यग्रहस्यायुर्दायः कर्तव्यः । अत्रापिचक्रंविनाशत्रुक्षेत्रस्थस्यग्रहस्यत्र्यंशापहानिः शुक्रशनैश्चरौविनाभौमंविनास्तंगतस्याद्धोपहानिः सर्वा र्द्धत्रिचरणेत्यादिकाचक्रपातापहानिः क्रूरोविलग्नेसार्द्धोदितोदितेतिहानिः एतत्सर्वंजीवशर्मणोप्यन्याचार्यैः समानम् । तथाचजीवशर्मा ॥ सप्तदशै १७ को १ द्वियमौ २२ वसवो ८ वेदाग्नयो ३४ ग्रहेंद्राणाम् । वर्षाण्युच्चस्थानांनीचस्थानामतोर्द्धंस्यात् । मध्येनुपाततः स्यादानयनं शेषमत्रयत्किंचित् ॥ पिंडायुषइवकार्यं तत्सर्वंगणिततत्त्वज्ञैरिति । अत्रानयनं सुखोपायेनदृश्यते । स्वोच्चशुद्धोग्रहः शोध्यषड्भाद्रूनोभमंडलात् । तद्भागाः कच्चिषड्नोगि ८६४१ हतावेदाभ्रसायकैः ५०४ ॥ भक्तादिनादियल्लब्धंतदायुर्जीवशर्मजम् । दिनैस्तुत्रिंशतामासामासेभ्योरविभिः समाः ॥ नकेवलंग्रहदायंपरमायुषः स्वरांशमेतत तेनोक्तम् । यावत्स्वमतेनेति । अनेनैवंप्रतिपादयति यथैतन्मयाऋषिकृतेष्वाचार्यकृतेषुवा नकेषुचिच्छास्त्रेषुदृष्टमिति तस्मादस्यायुर्दायस्यजीवशर्मणः स्वमतकरणमेषशेषः । एवंसर्वाचार्यमतेनायुर्दायोव्याख्यातः । अत्राचार्येणपरमतमेवोपन्यस्तम् मयवनमणित्थशक्तिपूर्वैरिति । नचयवनेश्वरकृतेशास्त्रेतथाविधआयुर्दायोदृष्टः । यस्माद्यवनेश्वरेणोक्तम् ॥ आयूंषि राश्यंशकराशियोगादिति । अत्रोच्यते । यवनेश्वरेणस्फुजिध्वजेनान्यच्छास्त्रंकृतम् । तथाच स्फुजिध्वजः ॥ गतेनसाभ्यर्धशतेनयुक्ताप्यंकेनकेषांनगताब्दसंख्या । कालः शका-१०४४ नांसविशोध्यतस्मादतीतवर्षाद्युगवर्षजातम् ॥ एवंस्फुजिध्वजकृतंशककालस्यार्वा-

ज्ज्ञायते। अन्यच्च यवनाचार्यैः पूर्वैः कृतमिति तदर्थं स्फुजिध्वजोप्याह । यवनाऊचुः। येसंग्रहेदिग्जनजातिभेदाःप्रोक्ताःपुराणैःक्रमशोग्रहस्य । तदेतज्ज्ञायतेयथावराहमिहिरेणपूर्वयवनाचार्यमतमेवोपन्यस्तम् अस्माभिस्तन्नदृष्टम् । स्फुजिध्वजकृतमेवदृष्टं पराशरस्यापीयमेववार्ता पाराशरीयासंहिताकेवलमस्माभिर्दृष्टानजातकंश्रूयतेस्कंधत्रयमिति पाराशरस्येति तदर्थंवराहमिहिरः शक्तिपूर्वैरित्याह ॥ चित्रंप्रोज्झ्यपराशरः कथयतेदौर्भाग्यदंयोषितामित्येवमादिमयमणित्थयोर्होराशास्त्रेविद्यते । तथाचमयः ॥ एकोनविंशतिःसूर्यश्चंद्रमाःपंचविंशतिः ॥ तिथिसंख्याकुजः सौम्योद्वादशोच्चगतोगुरुः ॥ कुजवद्दैत्यपूज्यस्यवर्षाणामेकविंशतिः ॥ एकोनासूर्यपुत्रस्यपरमोच्चगतस्यच ॥ आयुर्दायमिदंप्रोक्तमधनीचगतस्यतु । अंतरेत्वनुपाताच्चकारयेदायसंग्रहम् ॥ तथाचमणित्थः ॥ नवरूपाःशरयमलास्तिथयोर्काःपंचरूपकाःक्रमशः । रूपयमाकृतिसंख्याःसूर्यादीनांस्वतुंगभेष्वब्दाः॥ नीचेष्वस्माद्दलमन्यत्रानुपाततःकार्यम् । आयुर्दायविधानंहोराभक्तांशराशितुल्यमपि ॥ अथवराहमिहिरस्यस्वमतायुर्दायोयवनेश्वरसत्यमतानुसारीव्याख्यायते । ग्रहभुक्तनवांशराशितुल्यमिति । यत्रतत्रराशौयस्मिन्नवांशकेग्रहोव्यवस्थितःसचनवांशकोमेषादेरारभ्ययावत्संख्यस्यराशेःसंबंधीभवति तावंतिवर्षाणिग्रहः स्वायुर्दायंप्रयच्छति । एतदुक्तंभवति । मेषादेरारभ्ययावतांराशीनांसंबंधिनोनवांशकाग्रहेणभुक्ताभवंति । तावंतिवर्षाणिग्रहःप्रयच्छति एवंग्रहभुक्तनवांशराशितुल्यंभवति । यस्मिन्नवांशकेवर्तते तस्माद्यद्भुक्तंग्रहेणतेनमासत्रैराशिकंकृत्वामासाद्यानयितव्यम्। त्रैराशिककरणंचवक्ष्यति। एवमायुर्दायानयनंचसत्याचार्येणोक्तम् । तथाचतद्वाक्यम् ॥ राश्यंशकसंयोगादायुरिहसमासतोग्रहाद्दद्युः । एतच्चसत्यवाक्यम् ॥ बहुसाम्यंसमुपैति बहूनामाचार्याणांसंमतम् ॥ तथाचयवनेश्वरः ॥ आयूंषिराश्यंशकचारयोगादिति । अत्रतावत्सत्ययवनेश्वरवाक्यव्याख्यानेकिंचिद्विप्रतिपत्तिः राशेरंशकचारयोगादितिव्याचक्षते । यथायस्मिन्राशौग्रहोवर्तते तत्रतेनयावंतोनवांशकाभुक्तास्तावंत्येववर्षाण्यायुःसग्रहोददाति । अत्रचव्याख्यानेपरमग्रहदायसाध्यमानेनवर्षाणिभवंति । एतच्चव्याख्यानंबादरायणादिभिरंगीकृतम् । तथाचबादरायणः॥ राश्यंशकलागुणिताद्द्वादशनवभिर्ग्रहस्यभगणेभ्यः । द्वादशहृतावशेषेब्दमासदिननाडिकाःक्रमशः॥इदमाचार्यवराहमिहिरेणविनष्टएवस्वल्पजातकेभिहितमेतदनुसारेणसत्ययवनेश्वरयोर्व्याख्यानंक्रियते । आयूंषिराश्यंशकचारयोगादिति । राशीनामंशकराश्यंशकाः । तेषुचारयोगादिति।यत्रतत्रराशौ मेषांशकस्थोग्रहोवर्षमेकंप्रयच्छति वृषनवांशकस्थोग्रहोवर्षद्वयंप्रयच्छति एवमुत्तरोत्तरांशकवृद्ध्याब्दवृद्धिर्यावन्मीनांतेद्वादशइति पूर्वव्याख्यानेश्वरसत्यवाक्ययोराशिग्रहणमनर्थकंभवति । अवश्यमेवराश्यंशकैर्भवितव्यमिति ॥ ९ ॥

सत्योक्तेग्रहमिष्टंलिप्तीकृत्वाशतद्वयेनाप्तम् ॥
मंडलभागविशुद्धेब्दाःस्युःशेषात्तुमासाद्याः ॥ १० ॥

अथानेनैवव्याख्यानानुसारेणाचार्यःसएवायुर्दायानयनमार्ययाह॥सत्योक्तेइति। सत्योक्ते सत्यमतायुर्दायकरणेतात्कालिकमिष्टमभिप्रेतं ग्रहंलिप्तीकृत्यलिप्तापिंडंकृत्वातस्यशतद्वयेन भागमपहृत्ययदवाप्तंतदवाप्ताख्यंस्थाप्यम् । अवशेषमधः स्थाप्यम्।अवाप्तमंडलभागविशुद्धेऽब्दाःस्युःमंडलभागशब्देनद्वादशभाग उच्यते । तेनावाप्तस्यद्वादशभिर्भागमपहृत्यवाप्तंत्याज्यम्। यदवशिष्यतेतेऽब्दाःस्युस्तावंतिवर्षाणितेनग्रहेणायुषोदत्तानिभवंति। शेषात्तुमासाद्याः यदवशेषंस्थापितं तस्माद्द्वादशगुणितात्तेनैवच्छेदेनविभक्तान्मासालभ्यंते । तच्छेषात्त्रिंशद्गुणितादिनानि तच्छेषात्षष्ट्यागुणिताद्घटिकाःपुनरपिषष्टिघ्नात्प्राग्वत्भक्ताच्चविकलालभ्यंतेइति एवमागतंग्रहस्यायुर्दायंभवति॥तत्रोदाहरणम् ॥तात्कालिकोग्रहः१। ८। ४९ । ० लिप्तापिंडीकृताः २३२९ अस्यशतद्वयेन२००भागमपहृत्यावाप्तं ११ जातंअवशेषम् १२९ अवाप्तस्यास्यद्वादशभिर्भागंनप्रयच्छति इतिएतदेवावशेषंतस्माद्ग्रहेणैकादशवर्षाणिदत्तानि भवंति । अवशेषं १२९ द्वादशभिर्गुणितं जातम् १५०० अस्यशतद्वयेनभागमपहृत्यावाप्तं ७ जातमेवंसप्तमासाः अथमासशेषम् १०० त्रिंशता ३० गुणितंजातम् ३००० अस्यशतद्वयेनभागमपहृत्यावाप्तं १५ दिवसाः पंचदशइति शेषस्याभावात् घटिकाभावः एवमागतमेवंविधाद्ग्रहाद्वर्षादि वर्षा० ११मासा०७ दिना० १५ घटिका० अथतदेवराश्यंशकलागुणितादिति न्यायेनप्रदर्श्यते । तद्यथा राश्यादिग्रहः १।८।४९। अस्यराशिभागलिप्ताः पृथक्पृथग्द्वादशहताः १२।८६।५४० अथभूयोनवाहताः । १०८।८६४। ४८६० अत्रलिप्तानामेतासां ४८६० षष्ट्याभागेहृतेलब्धम् ८१ अवशेषं० लब्धमिदंघटिकाख्यं ८१ भागेषु ८६४ संयोज्यजातम् ९४५ अस्यत्रिंशताभागेहृतेलब्धम् ३१ अवशेषम् १५ एतेदिवसाः अथलब्धामिदं ३१ राशिष्वेतेषु १८ संयोज्यंजातम् १३८ अस्यद्वादशभिर्भागेहृतेलब्धं ११ शेषम् ७ एतेमासाः लब्धस्यास्य ११ द्वादशभिर्भागं नप्रयच्छतीत्यतएतदेवात्रशेषम् ११ एतानिग्रहायुर्दायवर्षाणि ११ मासाः ७ दिना०१५ घ० । एतत्पूर्वकृतायुर्दायेसंविहितमिति । एवंयवनेश्वरसत्याचार्यबादरायणवराहमिहिरैरायुर्दायः प्रदर्शितइति ॥ १० ॥

स्वतुंगवक्रोपगतैस्त्रिसंगुणंद्विरुत्तमस्वांशकभत्रिभागगैः ॥
इयान्विशेषस्तुभदत्तभाषितेसमानमन्यत्प्रथमेप्युदीरितम् ॥ ११ ॥

एवमागतस्यायुर्दायस्यसत्याचार्यमतेनैवकर्मविशेषार्थंवंशस्थेनाह ॥ स्वतुंगवक्रेति । स्वतुंगस्थैः स्वोच्चगतैर्ग्रहैः वक्रोपगतैः विपरीतगत्यास्थितैश्चयत्स्वदत्तमायुस्तत्रिंशतसंगुणंकार्यम् । द्विरुत्तमेति । उत्तमांशोपगतैः वर्गोत्तमांशस्थितैः स्वांशकस्थितैः स्वनवमभागगतैः स्वभस्थैः स्वराश्युपगतैः स्वत्रिभागगैः स्वद्रेष्काणस्थैः एतैः यद्दत्तमायुः तद्द्विसंगुणंकार्यम् । इयान्विशेषइति । भदत्तशब्देनसत्याचार्योभिधीयते यस्मात्तन्मतमिहप्रमाणीक्रियते । पूर्वोक्तविधिनामययवनमणित्यादिमतेनायुर्दायः कृतः तस्माद्द-

त्तभाषिते सत्याचार्यकृतेइयानेतावान्विशेषः । यदेतत्स्वतुंगवक्रोपगतैः त्रिसंगुणमिति तत्सत्योक्तमेवसमानमन्यादिति । अन्यद्यच्छेषंतत्प्रथमेप्युदीरितम् । प्रथमेमययवनादि-मतेयदुदीरितमुक्तम् । तत्समानमत्रापितत्तुल्यम् । एतदुक्तंभवति ॥ सत्याचार्यमतेना-युर्दायंकृत्वावक्रवर्ज्यंशत्रुक्षेत्रगतस्यत्र्यंशंपातनीयंशुक्रसौरवर्ज्यम् । अस्तंगतस्यार्द्धंपात-नीयंसर्वार्धंत्रिचरणेत्यादिचक्रपातोपहानिः कार्या ॥ ११ ॥

किंत्वत्रभांशप्रतिमंददातिवीर्यान्विताराशिसमंचहोरा ॥
क्रूरोदयेचोपचयः सनात्रकार्यंचनाब्दैः प्रथमोपदिष्टैः ॥ १२ ॥

एवंसत्याचार्यमतेनग्रहायुर्दायमुक्त्वाधुनालग्नायुर्दायकरणंक्रूरोदयेपापहानिः प्राप्ता त-दपवादार्थमिंद्रवज्रयाह ॥ किमिति । अत्रास्मिन्सत्यमतायुर्दायेहोरालग्नंभांशप्रतिमंददाति॥ एतदुक्तंभवति ॥ मेषादेरारभ्ययावत्संख्यास्यराशेः संबंधीनवांशको लग्नेनभुक्तस्तावंति संख्यानिवर्षाणिलग्नायुर्दायोभवति । शेषाद्भागादिकान्नवांशकात्त्रैराशिकेनमासाद्यानायित-व्यम् । एतदुक्तंभवति । सत्योक्तेग्रहमिष्टंलिप्तीकृत्येत्येवंलग्नायुर्दायः कर्तव्यः । एवंकृत्वा यदिवीर्यान्विताहोराभवति तदाराशिसमानानि राशितुल्यानिवर्षाणिप्रयच्छतीति । होरा-स्वामिगुरुज्ञवीक्षितयुतानान्यैरितिन्यायेनयदिवीर्यान्विताबलवतीहोरालग्नंभवति तदाराशि-मंददाति तत्तुल्यानिवर्षाणिप्रयच्छति भागादिकात्त्रैराशिकेनमासाद्यानायितव्यं कथमुच्यते भागाश्चलिप्तापिंडीकृत्यद्वादशभिः संगुण्याष्टादशभिः शतैः भागमपहृत्यावाप्तं मासा: अवशेषंत्रिंशतासंगुण्य तेनैवच्छेदेनभागमपहृत्यावाप्तंदिवसाः तदेवशेषं षष्ट्यासंगुण्य तथैवघटिकाः पुनरपिशेषंषष्ट्यासंगुण्य तथैवचषकाःलब्धं मासादितत्रैवयोजयेदेवंलग्नायु-र्दायोभवति वीर्यान्वितस्यलग्नस्य यत्कर्मतद्वीर्यवर्जितस्यचनकर्तव्यम्॥ अत्रचबादरायणः॥ होरादयोप्येवंबलयुक्तान्याानिराशितुल्यानि । वर्षाणिसंप्रयच्छत्यनुपाताच्चांशकादिफलम् एतच्चार्यवराहामिहिरेणस्वल्पजातकेऽविनष्टचैवाभिहितम् । क्रूरोदयइति । मययवनादिमता-युर्दायेक्रूरोदयेक्रूरेलग्नगते सार्द्धोदितोदितनवांशहतात्समस्तादितिन्यायेनयदा्ययोपचयः क्रियते तदत्रास्मिन्सत्यमतायुर्दायेनकर्तव्यम् । अन्यत्सर्वंकर्तव्यम् । कार्यंचनाब्दैरिति प्रथमोपदिष्टैः पूर्वकथितैरब्दैः नवतिथिविषयेतियेऽब्दायवनबादरायणाचार्यमतेनपठिता जीवशर्ममतेनचग्रहदायंपरमायुषः स्वरांशमिति तैरब्दैस्त्रैराशिकमुक्तंतदिहनसंभवति यथादित्यस्यद्वादशकानामंशकानामेकोनविंशत्यब्दाभवंति तदैकस्मिन्नंशकेकिमितिसत्या-युर्दायेनकर्तव्यम् ॥ १२ ॥

सत्योपदेशोवरमत्राकिंतुकुर्वंत्ययोग्यंबहुवर्गणाभिः ॥
आचार्यकत्वंचबहुघ्नतायामेकंतुयद्भूरितदेवकार्यम् ॥ १३ ॥

अथमयादिमतमुपन्यस्यजीवशर्ममतंचोपन्यस्यसत्यमतस्यैवांगीकरणमिंद्रवज्रयाह ॥ सत्योपदेशइति । अत्रास्मिन्मतत्रयेसत्योपदेशोवरंश्रेष्ठइत्यर्थः ॥ किंतुतद्प्यन्येबहुवर्गणाभिः बह्वीभिः गुणनाभिरयोग्यंकुर्वंतिविनाशयंतिकास्ताः गुणनाः स्वतुंगवक्रोपगते-स्त्रिसंगुणमित्यादिकाः तत्रयादिस्वगृहेग्रहोभवतितदा द्विगुणमायुः कुर्वंति स एव स्वद्रेष्काणेयदाभवतितदाभूयोपिद्विगुणंवर्गोत्तमांशेसएववक्रीयादिभवाति तदाभूयस्त्रिगुणंकुर्वंतिसएवस्वोच्चस्थोभवतितदाभूयोपित्रिगुणंकुर्वंति । एवमनवस्था । अनेनानवस्थाप्रसंगेनसत्योक्तमध्यायुर्दायमयुक्तंबहुवर्गणाभिः कुर्वंति । तथाचमयः ॥ वर्गोत्तमेस्वराशौ द्रेष्काणेस्वेनवांशकेद्विगुणम् । वक्रोच्चगते त्रिगुणंद्विगुणंकार्यंयथासंख्यम् ॥ तथाचसारावल्याम् ॥ बहुताडनसंप्राप्तीयांकरोत्येकवर्गणाम् । वराहमिराचार्यः सानदृष्टाचिरंतनैरिति ॥ एतदप्ययुक्तम् । तदात्र किंकार्यमित्याह । आचार्यकत्वंतुबहुघ्नतायामिति । एतदाचार्यकत्वमत्रागमः बहुघ्नतायांप्राप्तायामेकंतुयद्भूरिबहुतरंगुणनंतदेवकार्यमिति । बहुषुगुणनासुप्राप्तास्वेकैवक्रियतेइति बहुवारंयत्रद्विगुणंप्राप्तंतत्रसकृदेवद्विगुणमायुः कर्तव्यम् । यत्रद्विगुणत्वंत्रिगुणत्वंचप्राप्तंतत्रसकृदेवत्रिगुणंकर्तव्यम् । यत्रवारद्वयंत्रिगुणत्वं प्राप्तंतत्रसकृदेवत्रिगुणंकर्तव्यम्।एकंतुयद्भूरितदेवकार्यमितिवचनात् स्वल्पजातकेप्युक्तमाचार्येण॥वर्गोत्तमेस्वराशौस्वद्रेष्काणेस्वनवांशकेसकृद्द्विगुणं। वक्रोच्चयोस्त्रिगुणितं द्वित्रिगुणत्वेसकृत्त्रिगुणमिति।चक्रपातंवर्जयित्वाबहुवर्गणान्यायेनैतदेवकर्म शत्रुक्षेत्रस्थोनीचस्थश्चयदा ग्रहोभवति अस्तंगतोवातदा सकृदेवापहानिःकार्या नीचेतोर्द्धंहसतीत्यत्रापिअनुवर्तनीयम्।उक्तंचस्वल्पजातके।शत्रुक्षेत्रेत्र्यंशंनीचेर्द्धंसूर्यलुप्तकिरणाश्च । क्षपयंतिस्वादायान्नस्तंयातौरविजशुक्राविति॥ एवंकृतस्यसत्याचार्यमतस्यस्पष्टताभवतीत्याचार्यस्यमतम्। यत्रापहानिः प्राप्तागुणनाचप्राप्तातत्रसकृदेवापहानिंकृत्वासकृदपिगुणनाकार्या किं त्वपहानौकर्तव्यायांचक्रपातापहानिंकृत्वाततः शत्रुक्षेत्रस्थस्यापहानिः सकृदेवकर्तव्या ततः सकृदेवगुणनाकार्या अत्रचभगवान्गार्गिः ॥ राशितुल्यांशसंख्या निग्रहोब्दानिप्रयच्छंति । लग्नश्च सबलोन्यानि भुक्तराशिसमानितु ॥ मासाद्यानयनं कार्यमनुपातादतः परम् । सर्वार्द्धंत्रिचतुर्थांशान्वामंपंचचतुः समित् ॥ हरंतिपापाः स्वादायात्तदर्धमितरेग्रहाः। व्ययाच्चक्रापहानिस्तुकथितेयंतथाध्रुवम्॥ एकस्त्वेकर्क्षगेष्वेवकरोतिबलवान्ग्रहः। शत्रुक्षेत्रगतस्त्र्यंशंनीचेर्द्धंसूर्यगस्तथा ॥ हंतिस्वादायाद्रविगौनसितादित्यनंदनौ । नचावनिसुतश्चांशंशत्रुक्षेत्रगतस्तथा ॥ ध्रुवापहानिः कर्तव्याततोन्यासुबहुष्वपि । प्राप्तास्वेकैवकर्तव्यायास्यात्तासुमहत्तरा ॥ ततोपिगुणना कार्याप्येकैवमहतीसकृत् । द्वाभ्यांवर्गोत्तमेस्वांशेस्वद्रेष्काणे स्वकेग्रहे ॥ त्रिभिर्वक्रगतस्याथस्वोच्चराशिगतस्यच । ग्रहदायोभवत्येवंशोध्यक्षेपकृतस्तु यः ॥ अत्रयद्यप्याचार्येणांशायुः प्रमाणीकृतम् तथापिलग्नोयदिसम्यग्बलीभवतितदांशायुः कर्तव्यम् । अथार्कोबलवांस्तदापिंडायुः । तथाचमणित्थः ॥ विलग्नेतिबलोपेते

शुभदृष्टेंशसंभवः । रवौपिंडोद्भवंकुर्यादितिब्रूयुश्चिरंतनाः ॥ तथाचसारावल्यावम् । अंशो-द्भवंविलग्नात्पिडद्यंभानोर्निसर्गजंचंद्रादिति ॥ अन्येप्येवमाहुः यथाअंशायुःपिंडायुषी द्वे अपिकार्ये द्वाभ्यामपिदशांतर्दशाविभागपरिकल्पनाकार्या तत्रयदल्पंतस्यांतिममंतर्दशा-सैवयद्यधिकस्यतत्कालंवर्तते तदाधिकमायुर्जीवति शत्रुदशाचेत्तदातत्रैवमरणंमित्रदशा-चेत्तदापिजीवति मध्यमदशाचेत्तदापीडाभवति ततोपिजीवति अस्माकंसत्याचार्यमतम-भिमतमिति ॥ १३ ॥

गुरुशशिसहितेकुलीरलग्नेशशितनयेभृगुजेचकेंद्रयाते ॥
भवरिपुसहजोपगैश्चशेषैरमितमिहायुरनुक्रमाद्विनास्यात् ॥१४॥

इत्यायुर्दायाध्यायः सप्तमः ॥ ७ ॥

अथ यस्मिन्योगेजातस्यायुःप्रमाणंनज्ञायतेतद्योगज्ञानंपुष्पिताग्रयाह ॥ गुरुरिति ॥ कुलीरलग्नेकर्कटोदयेगुरुशशिसहितेजीवचंद्रयुक्तेतथाशशितनयेबुधेभृगुजेचशुक्रेकेंद्रयाते-कंटकगते शेषैः परिशिष्टैः रविभौमसौरैः भवरिपुसहजोपगतैः भवस्थानमेकादशंरिपु-स्थानं षष्ठं सहजस्थानंतृतीयमेतेषुभवरिपुसहजेषुउपगतैः स्थितैः इहास्मिन्योगेजातस्या-नुक्रमाद्विनागणितकर्मांतरेणापिविनाऽमितमपरिमितायुः स्याद्भवेत् ॥ एतदुक्तंभवति ॥ यदाकर्कटलग्नंभवतितत्रैवचंद्रजीवौव्यवस्थितौभवतः बुधशुक्रौसहितौपृथक्स्थौवालग्नच-तुर्थसप्तमदशमस्थानानामन्यतमेयथासंभवंभवतः परिशेषाः आदित्यांगारकशनैश्चराः पृथ-क्सहितावायथासंभवमेकादशषष्ठतृतीयगाः भवंतितदाईदृग्योगेयोजातः तस्यामितप्रमाण-मायुर्भवति अनुक्रमाद्गणितागतंविनैव अयमर्थः एवंविधेयोगेदृष्टेआयुर्दायगणनानकर्तव्या यस्मात्तस्यासंभवइति अतोन्यथाजातस्ययथागतेनायुषावश्यमेवभावितव्यम् । नायुःपिंडस्या-र्वाक्तस्यमृत्युर्भवतिनचायुःपिंडमतिक्रम्यतेनजीवितव्यमिति । यस्मिन्योगेजातस्या-नाचारस्यैवायुषोध्वंसोभवतिइति । तथा चस्मृतिषूक्तम् ॥ पारदार्यमनायुष्यमित्येवमा-दिकैर्दोषैर्नजीवतिएतद्योगेजातस्यायुर्वेदोक्तैर्विधिसेवितरसायनैः प्रयोगैर्यथाभिहितैर्दीर्घ-मायुरवाप्नोतीति ॥ १४ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतावायुर्दायाध्यायः सप्तमः ॥ ७ ॥

उदयरविशशांकप्राणिकेंद्रादिसंस्थाः प्रथमवयसिमध्येंत्येच दद्युः फलानि ॥ नहिनफलविपाकः केंद्रसंस्थाद्यभावेभवति हिफलपक्तिः पूर्वमापोक्लिमेपि ॥ १ ॥

अथातोदशांतर्दशाध्यायोव्याख्यायते । परिज्ञातसमस्तायुषः पुरुषस्यजीवितान्तर्व्यव-स्थितयोः सुखदुःखयोः परिच्छेदः क्रियते । तत्रचशोध्यक्षेपविशुद्धमायुर्यावत्प्रमाणंयेन ग्रहेणदत्तंतावत्प्रमाणैवतस्यसंबंधिनीदशाभवति । तत्रदशाक्रमोनज्ञायतेतज्ज्ञानंमालिन्या-ह ॥ उदयोलग्नंतनुः रविरादित्यआत्मा शशांकश्चंद्रोमनः एषामुदयरविशशांकानांमध्या-

द्यः प्राणीवलवांस्तद्बलवशात्तस्यसंबंधिनीप्रथमादशाभवति प्राधान्याद्देहवताम् । तथाचय-वनेश्वरः॥निशाकरादित्यविलग्नमध्येतत्कालयोगादधिकंबलंयः ॥विभर्तितस्यादिदशेष्यते साशेषास्ततःशेषबलक्रमेणेति॥उदयश्वरविश्वशशांकश्चोदयरविशशांकाःउदयरविशशांका-नांप्राणीउदयरविशशांकप्राणीउदयरविशशांकप्राणि चकेंद्रादिसंस्थाश्चोदयरविशशांकप्रा-णिकेंद्रादिसंस्थाःएवमेषांमध्याद्येनप्रथमादशादत्तातस्यैवकेंद्रादिसंस्थाः केंद्रपणफरापोक्लि-मेषुस्थितााग्रहाः वीर्योपचयक्रमेणदशादद्युः एवंलग्नार्कशशांकानांमध्यादेकस्यबलवतोदशा-आदौपरिकल्प्या ततस्तस्यकेंद्रस्थास्तेषांदशाः परिकल्प्याः तैः केंद्रस्थैः प्रथमवयसि फलंदत्तंभवाति ॥ यदुक्तम् प्रथमवयसिमध्येंत्येचदद्युः फलानीति । तथाचयवनेश्वरः ॥ पूर्वेतुकेंद्रोपगताः फलंतिमध्येवयः पाणफरांनिविष्टाः । अपोक्लिमस्थाः फलदावयोंत्येयथा-बलंस्वंसमुपैतिपूर्वम् ॥ अथयदिकेंद्रस्थाग्रहाः नभवंति तदाकः प्रथमेवयसिफलंप्रयच्छ-तीत्याह ॥ नहिनफलविपाक इत्यादि । केंद्रस्थाद्यभावेकेंद्रस्थानांग्रहाणामभावेअसंभवे सतिप्रथमेवयसियः फलविपाकः सनहिन। यतोद्वौनञौप्रकृतमर्थंगमयतः। पणफरस्थानाम-प्यभावेमध्येवयसि फलविपाकोनहिन अपोक्लिमस्थानामभावेंत्येवयसिफलविपाकोनहिन ॥ एतदुक्तंभवति । यदाकेंद्रस्थग्रहानभवंतितदापणफरस्थाः पूर्वंफलंप्रयच्छंति । त-तआपोक्लिमस्थाः । अथकेंद्रस्थाः पणफरस्थाश्चनभवंति तदासर्वस्मिन्नेववयसिआ-पोक्लिमस्थाः फलंप्रयच्छंति । यतउक्तम्-भवतिहिफलपाक्तिः पूर्वमापोक्लिमेइति । एव मापोक्लिमस्थानामभावेप्रथमंकेंद्रस्थाः फलंप्रयच्छंति ततःपणफरस्थाः यदाआपोक्लिम-स्थानभवंति नचपणफरस्थास्तदासर्वस्मिन्नेववयसिकेंद्रस्थाःफलंप्रयच्छंति । एतदुक्तंभ-वति । लग्नार्कशशांकानांयोबलवांस्तद्दशाभवेत्प्रथमा । प्रथमांदशां कल्पयित्वात-तस्तत्केंद्रगानांसर्वेषांकल्पनीयाः तेषां परिकल्प्य पणफरस्थानां परिकल्पनीयास्ततः परमापोक्लिमस्थानां केंद्रस्थानामभावे प्रथमंदशापतेरनंतरंपणफरस्थानां कल्पनीयास्ततः आपोक्लिमस्थानांकेंद्रस्थानामभावे पणफरस्थानामभावे आपोक्लिमस्थानामेवकल्पनीयाः अथकेंद्रस्थाभवंतिपणफरस्थानभवति आपोक्लिमस्थाएवभवंति तदाकेंद्रस्थानांकल्पयि-त्वाआपोक्लिमस्थानामेवकल्पनीयाः अथकेंद्रस्था एव केवलंभवंतितदातेषामेवकल्पनीयाः अथपणफरस्थाएवभवंतितदापणफरस्थानामेवकल्पनीयाः । अथापोक्लिमस्थाभवंति तदातेषामेवकल्पनीयाः । तथाचस्वल्पजातकेउक्तम् ॥ लग्नार्कशशांकानांयोबलवांस्तद्दशा भवेत्प्रथमा । तत्केंद्रपणफरापोक्लिमोपगानांबलाच्छेषाः ॥ १ ॥

आयुःकृतंयेनहियत्तदेवकल्प्यादशासाप्रबलस्यपूर्वम् ॥
साम्येबहूनांबहुवर्षदस्यतेषांचसाम्येप्रथमोदितस्य ॥ २ ॥

अथदशाकालप्रमाणंकेंद्रस्थानानामपिदशाक्रमज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ आयुःकृतमिति । शोध्यक्षेपविशुद्धमायुर्यावद्वर्षप्रमाणंयेनग्रहेणदत्तंतदेवतस्यग्रहस्यसंबंधिनीदशाकल्प्यापरि-

कल्पनीया । तत्रलग्नार्कशशांकानांयोबलवांस्तद्दशाभवेत्प्रथमेतिन्यायेनतद्दशांप्रथमंकल्पयित्वाततस्तत्केंद्रगानांमध्यात्सैवदशाप्रबलस्यातिबलस्यपूर्वंप्रथमंकल्प्याअनंतरंतस्मादूनबलस्य एवंक्रमेणयथायथाऊनबलाभवंतितथातथापश्चात्तदीयदशाः कल्पनीयाः एवंकेंद्रस्थानां दशाःपरिकल्प्याःततःपणफरस्थानाम् अनेनैवक्रमेणपरिकल्प्याःततःआपोक्लिमस्थानाम् अनेनैवक्रमेणेति । साम्येबहूनामिति । केंद्रस्थानांबहूनांग्रहाणांबलसाम्येसतिबहुवर्षदस्यबहूनिवर्षाणियेनदत्तानितस्यप्रथमंदशापरिकल्प्या । नन्वत्रकथंग्रहाणांबलसाम्यंभवाति यदिद्वावपिसुहृत्त्रिकोणोच्चगतौभवतस्तदानैसर्गिकेणबलेनयोधिकः स एवबलीस्यात् । अस्त्वेतत् । किंतुस्थानादिक्चेष्टाकालबलग्रहदर्शनादिबलानियावद्गणितविधिनैकीक्रियंते तावद्बलसाम्यंभवति ग्रहाणांयथासामान्येनोदाहरणम् । यदिशनैश्चरोबलत्रयेणसंयुक्तो भवति भौमोबलद्वयेनतदातत्रभौमस्यनिसर्गबलवत्त्वाद्बलसाम्यंभवति एवं सर्वेषामपिज्ञेयम् । तेषांचसाम्येप्रथमोदितस्येति तेषांवर्षाणांसाम्येवर्षदानतुल्येपिप्रथमोदितस्यदशापरिकल्प्या प्रथममादावर्कमंडलाद्यउदितउद्गतस्तस्ययदाबलसाम्यंनभवतितदाबहुवर्षदेपि ग्रहेस्थितेतदा प्रथमोदितेपिस्थितेबलाधिकस्यैवपूर्वंदशापरिकल्प्यातेषांचबलसाम्येप्रथमोदितस्येत्यत्रद्विविधउदयः प्रत्यहंचक्रभ्रमवशादेकः आदित्यविप्रकर्षेणापरः तत्रेहादित्यविप्रकर्षेणउदयोगणितस्कंधोक्तकालांशकवशाज्ज्ञेयः । अत्रचभगवान् गार्गिः ॥ बलील ग्नेंदुसूर्याणांदशामाद्यांप्रयच्छति ॥ तस्मात्ततःप्रयच्छंतिकेंद्रादिस्थाःक्रमेणतु ॥ तत्रापि बलिनः पूर्वंतत्साम्येबहुदायकाः । तत्साम्येपिप्रयच्छंतिये पूर्वंरविविच्युताः ॥ २ ॥

एकर्क्षगोर्द्धमपहृत्यददातितुस्वंत्र्यंशं त्रिकोणगृहगःस्मरगः स्वरांशम् ॥पादंफलस्यचतुरस्रगतःसहोरास्त्वेवंपरस्परगताः परिपाचयंति ॥ ३ ॥

एवंदशाव्यवस्थायांजातायांमंतर्दशापाकग्रहज्ञानंवसंततिलकेनाह ॥ एकर्क्षगोर्द्धमिति । दशापतिनासहैकर्क्षगोग्रहः एकस्मिन्राशौव्यवस्थितः दशापतिदत्तांतर्दशाकालस्ययदर्द्धं तदपहृत्यस्वैरात्मीयैर्दशागुणैःपरिपाचयति । त्र्यंशमिति । त्र्यंशं त्रिकोणगृहगःदशापतेस्त्रिकोणगृहगोनवपंचमस्थानयोरन्यतमस्थितोदशापतिर्दत्तांतर्दशाकालात्त्र्यंशंतृतीयभागमपहृत्यस्वैरात्मीयैर्दशागुणैः परिपाचयति ॥ स्मरगः स्मरांशमिति ।दशापतेः स्मरगः सप्तमस्थानस्थः दशापतिदत्तांतर्दशाकालात्स्वरांशंसप्तमभागमपहृत्यस्वैर्दशागुणैः परिपाचयति । पादंफलस्येति । चतुरस्रगतः दशापतेः चतुरस्रगोष्टमचतुर्थस्थानस्थोदशापतिदत्तांतर्दशाकालातपादं चतुर्थभागमपहृत्यस्वैर्दशागुणैः परिपाचयति सहोराः होरालग्नं तयासहिताःपरस्परमन्योन्यमनेन प्रकारेणव्यवस्थिताः स्वैः स्वैर्दशागुणैः परिपाचयंति । एतदुक्तंभवति । यथादशापतेः सकाशादेकर्क्षादिस्थोग्रहोयथास्वंपठितमंशंपरिपाचय-

ति तथालग्नमपिपाचयति । अत्रदशापतेः प्रथममंशपरिकल्पनांकृत्वापश्चादेकर्क्षादिस्थि-
तानांकर्तव्याः यस्माद्दशापतेर्योभागआगच्छतितदनुसारेणार्द्धादयोभागाः परिशेषाणांभवं-
ति अथैकस्मिन्स्थानेयदाबहवोग्रहाभवंतितदातेषांमध्येयोबलवान्सएवैकः परिपाचयति
नान्ये । कथमेतदवगम्यते । उच्यते । एकवचननिर्देशात् एकर्क्षगोर्धमपहृत्यददातितुस्व-
मित्याद्येकवचनात्। नकेवलंमिहिराचार्येणैकवचनानिर्देशः कृतो यावत्स्वल्पजातकेपि तथा
चोक्तम् ॥ एकर्क्षगोर्द्धंत्र्यंशंत्रिकोणयोः सप्तमेतुसप्तांशम् । चतुरस्तयोस्तुपादंपाचयतिं
गतोग्रहः स्वगुणैरिति ॥ नकेवलंयावद्गर्गादीनामप्येकवचनानिर्देशोस्ति। तथाचभगवान्गा-
र्गिः ॥ एकर्क्षेसंस्थितश्चार्द्धंत्रिभागंतुत्रिकोणगः । सप्तमस्थः स्वरांशंतुपादंतुचतुरस्रगः ॥
लग्नेनसहिताःसर्वेह्यन्योन्यंफलदायकाः ॥ यवनेश्वरश्चाप्येवम् ॥ कालोर्धभागैकगृहा-
श्रितस्यतदर्धभागंलभतेचतुर्थे।त्रिभागभागीचत्रिकोणसंस्थस्तदर्धभाक्स्याच्चपृथक्त्रिको-
णे ॥ स्यात्सप्तमेसप्तमभागभागीस्थितोग्रहश्चारवशाद्ग्रहस्य ॥ एवंसर्वत्रैकवचननिर्देशः।
तस्मादेवंज्ञायते । यतएकएवांशहारोभवतिनसर्वइति । तथाचसत्यः ॥ अर्धंतृती-
यमर्धात्तथार्द्धंस्वाच्चसप्तमंभागम् । एकर्क्षनवपंचमचतुर्थनिधनाद्यसप्तानाम् ॥ दद्युर्ग्रहा
ग्रहाणांस्वदशास्वंतर्दशाख्यानाम् । फलकालान्मिश्रविविधंक्रमेणभेद्याश्चतेप्येवम् ॥ ए-
कर्क्षगेषु बलवान्भागहारोमित्रतोरिपोर्वापि । मित्रंचपुष्टफलं तस्मिन्काल रिपुर्नैवम् ॥
तथाचयमः ॥ एकर्क्षोपगतानांयोभवतिबलाधिकोविशेषेण । एकःसएवहर्तानान्येत-
त्रस्थिताविहगाइति ॥ लग्नेपियत्रांशापहारित्वंप्राप्तंतत्रचलग्नेयदाग्रहः स्थितोभवति त-
दालग्नग्रहयोर्योबलवान्सएवैकः पठितमंशमपहरति नेतरइति । अन्येसर्वेषामेकादि-
राशिगानामंतर्दशाभागमिच्छंति । अन्येपुनः एकमेवभागंगृहीत्वा तद्भागस्यैकर्क्षगा-
नांभागीकृत्यतद्भागमिच्छंति ॥ ३ ॥

स्थानान्यथैतानिसवर्णयित्वासर्वाण्यधश्छेदविवर्जितानि ॥
दशाब्दपिंडेगुणकायथांशंछेदस्तदैक्येन दशाप्रभेदः ॥ ४ ॥

अथदशापरिकल्पनाज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ स्थानानीति । अर्द्धादिकाभागाः स्थान-
शब्देनोच्यंते तेषामर्द्धादिकानांभागानांसवर्णनाकार्या सवर्णनासदृशच्छेदनासादृश्यमुत्पा-
द्यततस्तानिसर्वाणिस्थानानि अधश्छेदैः विवर्जितानि कार्याणि छेदानपास्यइत्यर्थः।
उपरिस्थिताराशयोयथासंभवंप्रत्यंशंगुणकाराभवंति । छेदस्तदैक्येनतेषांराशीनामैक्ये-
नसंयोगेनच्छेदोभागहारोभवति । कस्मिन्गुणकाराभागहाराइत्याह । दशाब्दपिंडेद-
शावर्षसमूहे । तेनैतदुक्तंभवति । दशाब्दान् पृथक्पृथग्गुणकारैः संगुण्यछेदेनाविभ-
ज्यावाप्तंवर्षाद्यंतर्दशाभवति । तद्यथोदाहरणम् । दशापतिर्नैवकेवलंकश्चिद्ग्रहः स्थितः
अन्यस्थानेपुनकश्चित्स्थितस्तदासएवापहारी तत्रदशापतेः रूपस्यैकस्यैवाधोरूपमेकं
न्यसेत् एवमर्द्धहारस्यरूपस्याधोरूपद्वयंन्यासः $\frac{1}{1}$।$\frac{1}{2}$ अत्रपरस्परच्छेदगुणावेतौराशी
कर्त्तव्यौकृतौ $\frac{2}{2}$।$\frac{1}{2}$ एतौसमच्छेदिभूतौछेदहीनौ २ । १ एतौगुणकारौअनयोर्योगः

जातौ ३ एषभागहारः । अत्रदशापतिदत्तायुर्दायः ३ । ० । ० । ० एतद्वाभ्यां संगुण्य त्रिभिर्विभज्यावाप्तंफलम् २ इयंमूलदशापतेरंतर्दशा । अथपुनरेवमूलदशापति-वर्षाणि ३ मा. ० दि. ० घ. ० एकेनसंगुण्यत्रिभिर्विभज्यावाप्तंफलं वर्षादि १ व. ० मा. ० दि. ० घ. इयंदशापतिनासहैकराशिव्यवस्थितस्यांतर्दशा एवं मूलदशापतिद-त्तांतर्दशाकालएकराशिगेनग्रहेणार्द्धंपाचितोभवति अस्यांतर्दशाकालद्वयस्य योगोवर्षादिः ३ । ० । ० । ० जातासैवमूलदशेति । अथदशापतेः नवपंचमस्थानयोरेकस्मिन्स्था-नेकश्चिद्ग्रहःस्थितोभवति नद्वितीयेनचदशापतिनासहनचतुरस्रयोः नचसप्तमे तदान्यासः $\frac{1}{1}\frac{1}{3}$ एतौपरस्परच्छेदहतौ $\frac{3}{3}\frac{1}{3}$ छेदेनहीनौ २ । १ एतौगुणकारौएकीकृतौ ४ एषभा-गहारः मूलदशापतेः दायः ४ । ० । ० । ० अस्यत्रिगुणस्यचतुर्भिर्भागमपहृत्यावा-प्तम् ३ । ० । ० । ० अयंमूलदशापतेरंतर्दशाकालः । अथमूलदशापतिदायस्यास्य ४ । ० । ० । ० एकगुणस्यचतुर्भिर्भागमपहृत्यावाप्तम् १ । ० । ० । ० एषात्रि-कोणस्थस्यांतर्दशेति । एवंमूलदशापतिदत्तांतर्दशाकालंत्रिकोणस्थेनग्रहेणत्रिभागमप-हृत्यपाचितंभवति अस्यांतर्दशाकालद्वयस्ययोगो जातः ४ । ० । ० । ० सैवमूलद-शेति । अथदशापतेश्चतुर्थाष्टमयोरेकस्मिन्स्थानेकश्चिद्ग्रहोभवति नद्वितीये नचदशापति-नासहनत्रिकोणयोःनसप्तमेतदान्यासः $\frac{1}{1}\frac{1}{4}$ परस्परच्छेदहतौ $\frac{4}{4}\frac{1}{4}$ छेदहीनौ ४ । १ एतौगुणकारौएकीकृतौ ५ एषभागहारःमूलदशापतेःदायः ५ । ० । ० । ० अस्यचतु-र्गुणस्य २० । ० । ० । ० पंचभिर्भागमपहृत्यावाप्तम् ४ । ० । ० । ० अयंमूलद-शापतेरंतर्दशाकालः अथमूलदशापतिदायस्यास्य ५ । ० । ० । ० एकगुणस्यपंचभि-र्भागमपहृत्यावाप्तम् १ । ० । ० । ० एषाचतुरस्रस्थस्यांतर्दशेति । एवंमूलदशापति-दत्तांतर्दशाकालाच्चतुरस्रस्थेनपादमपहृतंभवति । अस्यांतर्दशाकालद्वयस्ययोगः ५ । ० । ० । ० जातासैवमूलदशेति । अथदशापतेःसप्तमेस्थानेकश्चिद्ग्रहोभवति नदशापतिनास-हनत्रिकोणेनचतुरस्रयोस्तदान्यासः $\frac{1}{1}\frac{1}{7}$ परस्परच्छेदहतावितौ $\frac{7}{7}\frac{1}{7}$ । छेदहीनौ ७ । १ । एतौगुणकारौएकीकृतौ ८ एषभागहारः दशापतेः दायः ८ । ० । ० । ० अस्यसप्त-गुणस्या ५ । ६ ष्टभिः भागमपहृत्यावाप्तंवर्षादिः ७ । ० । ० । ० इयंमूलदशापतेरं-तर्दशा पुनरपिमूलदशापतेः दायः ८ । ० । ० । ० अस्यैकगुणस्याष्टभिः भागमप-हृत्यावाप्तम् १ । ० । ० । ० इयंमूलदशापतेः सप्तमस्थानस्थस्यांतर्दशा एवंमूलदशाप-त्यंतर्दशाकालात्सप्तमोभागः सप्तमस्थेनग्रहेणपाचितोभवति अस्यांतर्दशाकालद्वयस्ययो-गः ८ । ० । ० । ० जातासैवमूलदशेति एवमेकस्मिन्दशाविकल्पाः अत्रादौमूलदशा-पतेरंतर्दशा भवति तदनंतरमंशहरस्य । अथदशापतिनासहैकस्मिन्राशौकश्चिद्ग्रहोभवत्य-परश्चनवमपंचमयोर्मध्यादेकस्मिन्भवतिनद्वितीयेनान्येषुस्थानेषुनचतुरस्रयोः नसप्तमेतदा-न्यासः $_1$ । $\frac{1}{2}$ । $\frac{1}{3}$ । एतेराशयः परस्परच्छेदहताजाताः $\frac{6}{6}$ । $\frac{3}{6}$ । $\frac{2}{6}$ छेदहीनाः ६ ।

३ । २ एतेगुणकाराः एकीकृताः ११ एषभागहारः । अथदशापतिदायः ११ । ० । ० । ० अस्यषड्गुणस्यैकादशभिः भागमपहृत्यावाप्तम् ६ । ० । ० । ० एवंमूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपिमूलदशापतिदायस्यास्य ११।०।०।०त्रिगुणस्यैकादशभिः भागमपहृत्यावाप्तम् ३ । ० । ० । ० इयमर्द्धपाचकस्यांतर्दशा पुनरपिमूलदशापतिदायस्यास्य ११ । ० । ० । ० द्विगुणस्यैकादशभिः भागमपहृत्यावाप्तम् २ । ० । ० । ० इयंत्रिकोणावस्थितस्यातर्दशा अत्रदशापतेः यदर्द्धंतदेकगृहावस्थितः पाचयतित्रिभागंचत्रिकोणगः अंतर्दशात्रयस्यास्ययोगः ११ । ० । ० । ० जातासैवमूलदशेति । अथदशापतिनासहैकस्मिन्राशौकश्चिद्भवत्यपरश्चतुरस्रयोः मध्यादेकस्मिन्नद्वितीयेनचान्येषुस्थानेषुनत्रिकोणयोः नसप्तमेतदान्यासः $\frac{1}{1}$ । $\frac{1}{2}$ । $\frac{1}{4}$ एतेपरस्परच्छेदहताजाताः $\frac{8}{8}$ । $\frac{4}{8}$ । $\frac{2}{8}$ छेदहीनाः ८ ४ । २ एतेगुणकाराः एकीकृताः १४ एषभागहारः । अथदशापतिदायस्यास्य १४ ० । ० । ० अष्टगुणस्यचतुर्दशभिः भागमपहृत्यावाप्तम् ८ । ० । ० । ० इयं मूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपिमूलदशापतिदायस्यास्य१४ ।० । ०। ०चतुर्गुणस्यचतुर्दशभिः भागमपहृत्यावाप्तम्४।०।०।०इयमर्द्धपाचकस्यांतर्दशा पुनरपि मूलदशापतिदायस्यास्य १४।०।०।० द्विगुणस्यचतुर्दशभिः भागमपहृत्यावाप्तम् २।० ।० । ०इयंचतुर्थभागपाचकस्यांतर्दशाअत्रदाशापतेः यदर्द्धंतदेकगृहावस्थितः पाचयति चतुर्भागंचतुरस्रगतः अंतर्दशात्रयस्यास्ययोगः१४।०।०।०जातासैवमूलदशेति।अथयत्रदशापतिनासहैकस्मिन्राशौकश्चिद्भवत्यपरश्चसप्तमेनान्येषुस्थानेषुतदान्यासः $\frac{1}{1}$ । $\frac{1}{2}$ । $\frac{1}{7}$ । एतेपरस्परच्छेदहताजाताः $\frac{14}{14}$ । $\frac{7}{14}$ । $\frac{2}{14}$ छेदहीनाः १४ । ७ । २ एतेगुणकाराः एकीकृताः २३ एषभागहारः। अथदशापतिदायस्यास्य २३ । ० । ० । ० चतुर्दशगुणस्यत्रयोविंशत्याभागमपहृत्यावाप्तम् १४ । ० । ० । ० इयंमूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपि मूलदशापतिदायस्यास्य २३ । ० । ० । ० सप्तगुणस्यत्रयोविंशत्याभागमपहृत्यावाप्तम् ७ । ० । ० । ० इयं पाचकस्थेनसहावस्थस्यांतर्दशा पुनरपिमूलदशापतिदायस्यास्य २३ । ० । ० । ० द्विगुणस्य त्रयोविंशत्याभागमपहृत्यावाप्तम् २ । ० । ० । ० इयंसप्तमभागपाचकस्यांतर्दशा अस्यांतर्दशात्रयस्ययोगोजातः २३ । ० । ० । ० सैवमूलदशेति । अथ दशापतेस्त्रिकोणयोरपिग्रहो व्यवस्थितः नान्येषु स्थानेषु तदान्यासः

१	१	१
१	३	३

एवंराशयः परस्परच्छेदहताजाताः

९	३	३
९	९	९

छेदहीनाः ९ । ३ । ३ एतेगुणकाराः एकीकृताः १५ एषभागहारः दशापतिदायस्यास्य ९ ० । ० । ० नवगुणस्य पंचदशभिः भागमपहृत्यावाप्तम् ३ । ० । ० । ० इयं मूलदशापतेरंतर्दशा पुनरापि मूलदशापतिदायस्यास्य ९ । ० । ० । ० त्रिगुणस्य १५ । ० । ० । ० :पंचदशभिः भागमपहृत्यावाप्तम् १ । ० । ० । ० इयंत्रिकोणस्थस्यांतर्दशा।द्वितीयस्यैवैवं अस्यांतर्दशात्रयस्ययोगः ९ । ० । ० । ० जातासैवमूलदशेति। अथदशापतेस्त्रिकोणयोः मध्यादेकस्मिन्कश्चिद्ग्रहोव्यवस्थितः चतुरस्रयोर्मध्या-

देकस्मिन्नपिनान्येषुस्थानेषुतदान्यासः [१/१ । १/३ । १/४] एतेपरस्परच्छेदहताजाताः [१२/१२ । ४/१२ । ३/१२] छेदहीनाः १२ । ४ । ३ । एते गुणकाराः एकीकृताः १९ एष भागहारः अथ दशापतिदा यस्यास्य १९ । ० । ० । ०द्वादशगुणंस्यै कोनविंशत्या भागमपहृत्यावाप्तम् १२ । ० । ० । ० इयं मूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपि दशापातिदायस्यास्य १९ । ० । ० । ० चतुर्गुणस्यैकोनविंशत्या भागमपहृत्यावाप्तम् ४ । ० । ० । ० इयं त्रिकोणभागपाचकस्यांतर्दशा पुनरपि दशापतिदायस्यास्य १९ । ० । ० । ० त्रिगुणस्यैकोनविंशत्याभागमपहृत्यावाप्तम् ३ । ० । ० । ० इयं चतुर्भागपाचकस्यांतर्दशा अस्यांतर्दशात्रयस्ययोगः १९ । ० । ० । ० जातासैवमूलदशेति । अथयत्रदशापतेस्त्रिकोणयोर्मध्यादेकस्मिन्स्थाने कश्चिद्ग्रहोऽन्यः सप्तमे तदान्यासः [१/१ । १/३ । १/७] एते राशयः परस्परच्छेदहताजाताः [२१/२१ । ७/२१ । ३/२१] छेदहीनाः २१ । ७ । ३ एते गुणकाराः एकीकृताः ३१ एषभागहारः दशापतिदायस्यास्य ३१ । ० । ० । ० एकविंशत्यासंगुणितस्यैकत्रिंशताभागमपहृत्यावाप्तम् २१ । ० । ० । ० इयंमूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपि दशावर्षाणि ३१ । ० । ० । ० सप्तभिः संगुण्यैकत्रिंशताभागमपहृत्यावाप्तम् ७ । ० । ० । ० इयंत्रिभागपाचकस्यांतर्दशा पुनरपिदशावर्षाणि ३१ । ० । ० । ० त्रिभिः संगुण्यैकत्रिंशता भागमपहृत्यावाप्तम् ३ । ० । ० । ० इयंसप्तमभागपाचकस्यांतर्दशा अस्यांतर्दशात्रयस्ययोगः ३१ । ० । ० । ० जातासैवमूलदशेति यत्रदशापतेः चतुरस्रयोः द्वयोरेवग्रहौस्थितौ नान्यत्र तदान्यासः [१/१ । १/४ । १/४] एतेराशयः परस्परच्छेदहताजाताः [१६/१६ । ४/१६ । ४/१६] छेदहीनाः १६ । ४ । ४ एतेगुणकाराएकीकृताः २४ एष भागहारः मूलदशापतिवर्षाण्येतानि ६ । ० । ० । ० षोडशभिः संगुण्य ९६ । ० । ० । ० चतुर्विंशत्या २४ भागमपहृत्यावाप्तम् ४ । ० । ० । ० इयं मूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपि दशापतेः दायस्यास्य ६ । ० । ० । ० चतुर्गुणस्यचतुर्विंशत्याभागमपहृत्यावाप्तम् १ । ० । ० । ० इयंचतुर्थभागपाचकस्यांतर्दशा द्वितीयस्याप्येषैव आस्यांतर्दशात्रयस्य योगः ६ । ० । ० । ० सैवमूलशेति । अथयत्रदशापतेश्चतुरस्रयोः मध्यादेकस्मिन्कश्चिद्ग्रहोभवतिसप्तमेन्यस्तदान्यासः [१/१ । १/४ । १/७] एते राशयः परस्परच्छेदहता जाताः [२८/२८ । ७/२८ । ४/२८] छेदहीनाः २८ । ७ । ४ एतेगुणकाराःएकीकृताः ३९ एषभागहारः । अथमूलदशापतिवर्षाणि ३६ । ० । ० । ० एतान्यष्टाविंशत्यासंगुण्यैकोनचत्वारिंशताभागमपहृत्यावाप्तम् २५ । १० । ४ । ३६ इयंमूलदशापतेरंतर्दशा पुनरपिदशावर्षाणि ३६ सप्तभिः संगुण्यैकोनचत्वारिंशताभागमपहृत्यावाप्तम् ६ । ५ । १६ । ९ इयंचतुर्भागपाचकस्यांतर्दशापुनरपिदशावर्षाणि ३६ चतुर्भिः संगुण्यैकोनचत्वारिंशताभागमपहृत्यावाप्तम् ३ । ८ । ९ । १५ इयंसप्तमभागपाचकस्यांतर्दशा अस्यांतर्दशात्रयस्य योगः ३६ । ० । ० । ० जातासैवमूलदशेति । एवं त्रिविकल्पाः । अथयत्रदशापतिना

सहैकराशौकश्चिद्व्यवस्थितोद्वयोरपित्रिकोणयोः तदान्यासः

१	१	१	१
१	२	३	३

एतेराशयः परस्परच्छेदहताजाताः

१८	९	६	६
१८	१८	१८	१८

छेदहीनाः १८। ९। ६।६ एतेगुणकाराः एकीकृताः ३९ एष भागहारः । अथ मूलदशापतिवर्षाणि १३ । ० । ० । ० अतः प्राग्वदंतर्दशान्यासः

६	३	२	२
०	०	०	०
०	०	०	०
०	०	०	०

अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्ययोगः १३ । ० । ० । ० जातासैवमूलदशेति । अथ यत्रदशापतिनासहैकराशौकश्चिद्व्यवस्थितः त्रिकोणयोर्मध्यादेकास्मिन्कश्चिद्व्यवस्थितश्चतुरस्रयोर्मध्यादेकस्मिन्नेव नान्यत्र तदान्यासः

१	१	१	१
१	२	३	४

एतेराशयः परस्परच्छेदहताजाताः

२४	१२	८	६
२४	२४	२४	२४

छेदहीनाः २४। १२।८।६ एतेगुणकाराः एकीकृताः ५० एष भागहारः मूलदशा ३६ । ० । ० ।० अतःप्राग्वच्चतस्रोंतर्दशाः

१७	३	१०	४८	८	७	२०	२४	५	९	३	२६	४	३	२५	१२

अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्ययोगः ३६। ० । ० । ० जातासैवमूलदशेति । अथदशापतिनासहैकस्मिन्राशौकश्चिद्व्यवस्थितस्त्रिकोणयोः मध्यादेकस्मिन्नन्यः सप्तमेऽव्यवस्थितो नान्यत्र तदान्यासः

१	१	१	१
१	२	३	७

एतेराशयः परस्परच्छेदहताजाताः

४२	२१	१४	६
४२	४२	४२	४२

छेदहीनाः ४२।२१।१४ । ६ एतेगुणकाराः एकी कृताः ८३ एषभागहारः मूलदशावर्षाणि १६ । ० । ० । ० अतः प्राग्वच्चतस्रोंतर्दशाः आनीताः

८	४	२	१
१	०	८	२
४	१७	११	२६
४२	२१	३४	२३

अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्ययोगः १६ ।०।०।० जातासैवमूलदशेति अथदशापतिनासहैकस्मिन्राशौ कश्चिद्व्यवस्थितः अन्यौद्वयोश्चतुरस्रयोस्तत्र न्यासः

१	१	१	१
१	२	४	४

एते परस्परच्छेदहताः

३२	१६	८	८
३२	३२	३२	३२

छेदहीनाः ३२। १६ । ८। ८ एतेगुणकाराः एकीकृताः ६४ एष भागहारः मूलदशा ३६ । ० । ० । ० अतः प्राग्वच्चतस्रोंऽतर्दशाः

१८	९	४	४
०	०		
०	०	६	६
०	०		

अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्य योगः ३६ । ० । ० ० जातासैवमूलदशेति अथ यत्र दशापतिना सहैकस्मिन्राशौ कश्चिद्व्यवस्थितोन्यश्चतुरस्रयोर्मध्यादेकस्मिन्नन्यः सप्तमेतदान्यासः

१	१	१	१
१	२	४	७

एते परस्परच्छेदहताजाताः

५६	२८	१४	८
५६	५६	५६	५६

छेदहीनाः ५६ । २८। १४। ८ एते गुणकाराः एकीकृताः १०६ एष भागहारः मूलदशा ३६ । ० । ० । ० अतः प्राग्वच्चतस्रोंतर्दशाः

१९	०	६	४८	९	६	३	२४	४	९	१	४२	२	८	१८	६

अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्य योगः जाता सैवमूलदशेति ३६ । ० । ० । ० अथ यत्र त्रिकोणयोः द्वयोः कश्चिद्ग्रहः स्थितः चतुरस्रयोर्मध्यादेकस्मिंस्तदा न्यासः

१	१	१	१
१	३	३	४

एतेपरस्परच्छेदहताजाताः

३६	१२	१२	९
३६	३६	३६	३६

छेदहीनाः ३६ ।१२। १२ । ९ एतेगुणकाराः एकीकृताः ६९ एष भागहारः मूलदशा २३ । ० । ० ० अतः प्राग्वच्चतस्रोंतर्दशाः

१२	०	०	०	४	०	०	०	४	०	०	०	३	०	०	०

अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्ययोगोजातः २३।०।०।० सैवमूलदशेति। अथयत्रदशापतेस्त्रिकोणयोर्मध्यादेकास्मिन्स्थितः कश्चिद्द्वयोश्चतुरस्रयोश्चतदा न्यासः

			१
१	३	४	४

एतेपरस्परच्छेदहताजाताः

४८	१६	१२	१२
४८	४८	४८	४८

छेदहीनाः ४८।१६।१२ १२ एतेगुणकाराः एकीकृताः ८८ एष भागहारः मूलदशा २२।०।०।० अतः

प्राग्वत्तस्रोऽन्तर्दशाः [१२।०।०।०।४।०।०।०।३।०।०।०।३।०।०।०] अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्ययोगः जातासैव २२ । ० । ० । ० मूलदशेति । अथयत्रदशापतेस्त्रिकोणयोर्मध्यादेकस्मिन्कश्चित्स्थितः चतुरस्रयोरप्येकस्मिन्सप्तमे चकश्चित्स्थितस्तदान्यासः [१ १ १ १ / १ ३ ४ ७] एते राशयः परस्परच्छेदहता जाताः [८४ २८ २१ १२ / ८४ ८४ ८४ ८४] छेदहीनाः ८४।२८।२१।१२ एतेगुणकाराः एकीकृताः १४९ एषभागहारः मूलदशा ३६ । ० । ० । ० अतः प्राग्वत्तस्रोंतर्दशाः

२०	६	५	२
१०	११	२	११
७	१२	१६	२२
५१	३८	५८	३३

अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्य योगः ३६ । ० । ० । ० जाता सैव मूलदशेति । अथयत्र दशापतेश्चतुरस्रयोः द्वयोरपि ग्रहः स्थितः सप्तमेच तदान्यासः [१ १ १ १ / १ ४ ४ ७] एतेपरस्परच्छेदहताजाताः [११२ २८ २८ १६ / ११२ ११२ ११२ ११२] छेदहीनाः ११२ । २८ । २८।१६ एते गुणकाराः एकीकृताः १८४ एष भागहारः मूलदशा ३६ । ० । ० । ० अतः प्राग्वत्तस्रोंतर्दशाः [२१।१०।२८।४२।५।५।२५।१०।५।५।२२।१०।३।१।१६।८] अस्यांतर्दशाचतुष्टयस्य योगः ३६ । ० । ० । ० जाता सैव मूलदशेति एवं चतुर्विकल्पाः अथ पंचविकल्पेषु न्यासादिवग्रहावस्थानं बोद्धव्यम् । न्यासः [१ १ १ १ १ / १ २ ३ ३ ४] छेदेनानेन २४ हताजाताः गुणकाराः २४ । १२ । ८ । ८। ६। भागहारः ५८ न्यासः [१ १ १ १ १ / १ २ ३ ३ ७] छेदेनानेनगुणकाराः ४२ । २१ । १४ । १४ । ६ भागहारः ९७

न्यासः [१ १ १ १ १ / १ २ ३ ४ ४] छेदेनानेन २४गुणकाराः २४ । १२ । ८ । ६। ६ भागहारः ५६ न्यासः [१ १ १ १ १ / १ २ ४ ४ ७] छेदेनानेन५६गुणकाराः ५६ । २८ । १४ । १४। ८भागहारः १२० न्यासः [१ १ १ १ १ / १ २ ३ ४ ७] छेदेनानेन ८४ गुणकाराः ८४ । ४२ । २८ । २१ । १२ भागहारः १८७ न्यासः [१ १ १ १ १ / १ ३ ३ ४ ४] छेदेनानेन १४४ गुणकाराः १४४ । ४८ । ४८ । ३६ । ३६ भागहारः ३१२ न्यासः [१ १ १ १ १ / १ ३ ३ ४ ७] छेदेनानेन ८४ गुणकाराः ८४।२८।२८।२१।१२ भागहारः १७३ एवंपंचविकल्पाः।अथ षड्विकल्पाः । न्यासः [१ १ १ १ १ १ / १ २ ३ ३ ४ ७] छेदेनानेन २५२ गुणकाराः २५२।१२६।८४।८४।६३।३६ भागहारः ६४५ न्यासः [१ १ १ १ १ १ / १ २ ३ ४ ४ ७] छेदेनानेन १६८ गुणकाराः १६८।८४।५६।४२।४२।२४ भागहारः ४१६ न्यासः [१ १ १ १ १ १ / १ २ ३ ३ ४ ४] छेदेनानेन ९६ गुणकाराः ९६।४८।३२।३२।२४।२४। भागहारः २५६ न्यासः [१ १ १ १ १ १ / १ ३ ३ ४ ४ ७] छेदेनानेन ८४ गुणकाराः ८४।२८।२८।२१।२१।१२ भागहारः १९४ इति जाताः षड्विकल्पाश्चत्वारः । अथ सप्तविकल्पाः । न्यासः [१ १ १ १ १ १ १ / १ २ ३ ३ ४ ४ ७] छेदेनानेन १६८ गुणकाराः १६८।८४।५६।५६।४२।४२। २४ भागहारः४७२ एवं यावंतोदायहारा

भवंति तावदेवतत्कर्मउपपद्यते। यावंतोनभवंतितावत्कर्मनोपपद्यतइति। एकविकल्पोनास्ति द्विविकल्पाश्चत्वारः ४ त्रिविकल्पाः ७ सप्त चतुर्विकल्पानव ९ पंचविकल्पाःसप्त ७ षड्विकल्पाश्चत्वारः ४ सप्तविकल्पएकः १। एवंद्वात्रिंशद्विकल्पाः ३२ ॥ यत्रबहवःपाचका भवंतितत्रप्रथमंमूलदशापतिरेवांतर्दशापाचकोभवति । ततःपरंयएवदशाविभागक्रमः सएवांतर्दशाविभागक्रमः यस्यादौदशापाचकत्वंतस्यैवांतर्दशापाचकत्वम् । यस्यपश्चात्तस्यपश्चादिति दशाक्रमपाचनेयस्यांतर्दशापाचकत्वंनप्राप्तंतस्यनवक्तव्यम् । तदनंतरंयस्यप्राप्तं तस्यैववक्तव्यम् । अत्रान्येमूलदशापतेरंतर्दशांदत्वाततःपरमेकर्क्षगस्यददाति। ततस्त्रिकोणगतस्यततश्चतुरस्रगतस्यततः सप्तमगस्य । त्रिकोणचतुरस्रयोर्यदाग्रहौतदातयोर्बलाधिकस्तस्यादौतच्चायुक्तम् । यस्माद्भगवान्गार्गिः । आदावंतर्दशापाकोभवत्येवदशापतेः । ततःपरंतुवक्तव्यंदशापाकक्रमेणतु ॥ ४ ॥

सम्यग्बलिनःस्वतुंगभागेसंपूर्णाबलवर्जितस्यरिक्ता ॥
नीचांशगतस्यशत्रुभागेज्ञेयानिष्टफलादशाप्रसूतौ ॥ ५ ॥

एवंदशांतर्दशाविभागेज्ञाते कस्यसंबंधिनीदशांतर्दशावाशुभफलाभवति कस्याशुभफलेत्येतन्नज्ञायते । तदर्थंदशादेःस्वफलानुरूपाःसंज्ञावैतालीयेनाह ॥ सम्यग्बलिन इति । प्रसूतौपुरुषस्यजन्मकालेयोग्रहःसम्यग्बलवान्भवति । पूर्वोक्तैर्बलैःसर्वैर्युक्तोभवति तत्संबंधिनीसंपूर्णानाम्नीदशाभवतिनकेवलंयावत्स्वतुंगभागेऽवस्थितस्यपरमोच्चभागगतस्यैवसंपूर्णानाम्नीदशाभवति । सम्यग्बलिनइत्युक्त्वा पुनः स्वतुंगभाग इत्यनेनैतज्ज्ञापयति । यथापरमोच्चगतोग्रहोऽन्यैःबलकारणैर्युक्तोनभवति । तथापितस्यसंबंधिनी दशासंपूर्णैव । संपूर्णायांदशायामंतर्दशायांचकालेशरीरारोग्यधनवृद्धिभिःपुरुषोभिवर्द्धते । अथसमस्तबलैर्युक्तोनभवति किंचिदूनबलस्तदातस्यसंपूर्णानाम्नीदशाभवति। अथपरमोच्चगतोनभवति केवलमेवोच्चराशिगतोभवति तदातस्यदशापूर्णैवभवति पूर्णायांचदशायांकालेधनलाभमवाप्नोति । तत्रारोग्यम् । बलवर्जितस्यग्रहस्यरिक्तानाम्नीदशाभवति । यश्चनीचराशौस्थितस्तस्यरिक्तैवरिक्तादशाकालेतर्दशाकालेधनहानिमवाप्नोति । नीचांशगतस्येतिनीचांशेनीचराशिनवभागेयोग्रहोगतः स्थितोभवति । यश्चशत्रुभागेशत्रुनवांशेचास्थितस्तस्यदशानिष्टफलाज्ञेयाज्ञातव्या । अनिष्टफलदशांतर्दशाकालेधनहानिमनारोग्यंचप्राप्नोति । अत्र चभगवान्गार्गिः ॥ सर्वैर्बलैरुपेतस्यपरमोच्चगतस्यच । संपूर्णाख्यादशाज्ञेयाधनारोग्यविवर्धिनी । सर्वैर्बलैर्विहीनस्यनीचराशिगतस्यच । रिक्तानामदशाज्ञेयाधनारोग्यविनाशिनी । स्वोच्चराशिगतस्याथकिंचिद्बलयुतस्यच । पूर्णानामदशाज्ञेयाधनवृद्धिकरीशुभा । यःस्यात्परमनीचस्थस्तथाचारिनवांशके । तस्यानिष्टफलानामव्याध्यनर्थविवर्द्धिनी ॥५॥

भ्रष्टस्यतुंगादवरोहिसंज्ञामध्याभवेत्सासुहृदुच्चभागे ॥
आरोहिणीनिम्नपरिच्युतस्यनीचारिभांशेष्वधमाभवेत्सा ॥ ६ ॥

अथदशांतर्दशासंज्ञाःपुनरपींद्रवज्रयाह ॥ भ्रष्टस्येति । तुंगात्परमोच्चाद्भ्रष्टस्यच्युतस्यावरोहिसंज्ञा । अवरोहिणीनाम्नीदशाज्ञेया । दशापरमोच्चभागादारभ्ययावत्परमनिचभागादि अत्रांतरेयद्राशिषट्कंतत्रावस्थितेनग्रहेणयादत्तादशांतर्दशाद्यासावरोहिणीसंज्ञाभवति । यस्मात्परमोच्चाद्भ्रष्टःप्रत्यहमधोवतरतीति विकल्प्यते । यावत्परमनीचामिति । अवरोहिसंज्ञादशाऽधमफलाभवति । यस्माद्वक्ष्याति । संज्ञानुरूपाणिफलान्यथैषामिति । मध्याभवेत्सासुहृदुच्चभागा इति । सैवावरोहिणी । यत्रतत्रराशौव्यवस्थितेनसुहृद्भागेनामित्रांशकस्थेनदत्तादशामध्यानाम्न्येवभवति । एवंयत्रतत्रराशौ अर्थादेवस्वांशकस्थेनदशामध्यैव । एवंयत्रतत्रराशौस्वोच्चनवांशकस्थेनदशामध्यैव । आरोहिणीति । निम्नान्नीचात्परिच्युतस्यचलितस्यग्रहस्यारोहिणीनाम्नीदशाभवति । परमनीचांतभागादारभ्ययावत्परमोच्चभागादिरत्रांतरेयद्राशिषट्कं तत्रावस्थितेनग्रहेण यादत्तादशांतर्दशावासारोहिणीनाम्नीदशाभवति । यस्मात्परमनीचाद्भ्रष्टःप्रत्यहंतावदारोहतीतिग्रहःपरिकल्प्यते । यावत्परमोच्चामिति । आरोहिणीश्रेष्ठफलाभवति । नीचारिभांशइति । सैवारोहिणी । यत्रतत्रराशौस्वनीचराश्यंशोपगतेनदत्ताधमानाम्नीदशाभवति । एवंयत्रतत्रराशावरिभांशकस्थेनशत्रुनवांशकस्थेन दत्ताधमैवदशा भवति । पूर्वं शत्रुनवांशकस्थेनदत्तानिष्टफलेत्युक्तमधुनासैवाधमेति । तत्किमेतदित्यत्रोच्यते । अवरोहिणी शत्रुनवांशकस्थेनदत्तापि अनिष्टफलाज्ञेया । आरोहिण्यधमा । अनयोःकःफलभेदः । अत्रोच्यते । अनिष्टफला फलमशुभंप्रयच्छति । अधमाशुभमेवाल्पमिति । एवमवरोहिणीसंज्ञायदाधमसंज्ञाभवति तदासैवानिष्टफलसंज्ञांलभते । आरोहिणीयदामध्यसंज्ञाभवति . तदासैवपूर्णेतिसंज्ञाज्ञेया । अत्रचभगवान्गार्गिः ॥ उच्चनीचांतरस्थस्यदशास्यादवरोहिणी । तस्यामल्पमवाप्नोतिफलं क्लेशाच्छुभंनरः ॥ मित्रोच्चात्मांशकस्थस्यमध्यामध्यफलातुसा । नीचोच्चमध्यगस्योक्ता श्रेष्ठाचारोहिणीदशा ॥ सैवाधमाख्याभवतिनीचराश्यंशगस्यतु । अवरोहिणीचेदधमाभवेत्कष्टफलातदा ॥ आरोहिणीमध्यफलासंपूर्णापरिकीर्त्तितेति ॥ ६ ॥

नीचारिभांशेसमवस्थितस्यशस्तेगृहेमिश्रफलाप्रदिष्टा ॥
संज्ञानुरूपाणिफलान्यथैषांदशासुवक्ष्यामियथोपयोगम् ॥ ७ ॥

अथदशांतर्दशासंज्ञाःपुनरप्युपजातिकयाह ॥ नीचेति । शस्तानिगृहाणि स्वोच्चमूलत्रिकोणात्मक्षेत्रमित्रक्षेत्राणि तेष्ववस्थितेननीचराश्यंशकेरिभागे शत्रुनवांशकेसमवस्थितेनवाग्रहेणदत्तायादशांतर्दशावासा मिश्रफलानाम्न्येव । मिश्रफला शुभमशुभं चफलं प्रयच्छति । व्याधिसमेतमर्थागममेवमादिशेत् । अर्थादेवाशस्तराशिगेनअशस्ताअशस्ताःशत्रुनीचराशयः तत्स्थेनस्वोच्चमित्रमूलत्रिकोणात्मवर्गोत्तमनवांशकस्थेनापिदत्ता मिश्रफलैवभवति । संज्ञानुरूपाणि स्वनामसदृशानिफलानिस्वांतर्दशासु च ज्ञेयानि । तद्यथा । संपूर्णात्यंतश्रेष्ठफलप्रदा पूर्णा श्रेष्ठफलदा अधमाशुभाल्पफलदा रिक्तार्थापहारिणी

अनिष्टफलदात्यंतमशुभकारिणी मिश्रफलाशुभमशुभंचफलंप्रयच्छति । अथैषां दशास्थितिः । अथशब्दआनंतर्ये । एषामादित्यपूर्वाणांग्रहाणां दशासुयथोपयोगमुत्तरत्रवक्ष्यामि ।यथायेनैवप्रकारेणैवयुज्यते। तथातत्कथयिष्यामि। कस्यांतर्दशायांकिंफलमुपयुज्यतइति ॥ ७ ॥

उभयेधममध्यपूजितादृेष्काणैश्चरभेषुचोत्क्रमात् ॥
अशुभेष्टसमाःस्थिरेक्रमाद्धोरायाःपरिकल्पितादशा ॥ ८ ॥

अथलग्नदशायां शुभाशुभज्ञानंवैतालीयेनाह ॥ उभयेति । उभयेद्विस्वभावेराशौ लग्नगतेदृेष्काणक्रमेणाधममध्यपूजितादशाज्ञेयाः । प्रथमदृेष्काणेजातस्याधमाऽशोभनानिष्टफला । द्वितीयेदृेष्काणेमध्यमामिश्रफला । तृतीयेदृेष्काणेपूजिता श्रेष्ठफला । चरभेचरराशावुत्क्रमेणवैपरीत्येनतेनप्रथमदृेष्काणेजातस्यपूजिता द्वितीयेमध्यमा तृतीयेधमानिष्टफला । अशुभेष्टसमाः स्थिरेक्रमादिति । स्थिरेस्थिरराशौप्रथमदृेष्काणेशुभा । द्वितीये दृेष्काणेइष्टाश्रेष्ठा । तृतीयेदृेष्काणे समामध्यफला । एवंहोरायाः लग्नस्यदशाः परिकल्पिताउक्ताइति ॥ ८ ॥

एकंद्वौनवविंशतिर्धृतिकृतीपंचाशदेषांक्रमाच्चंद्रारेंदुजशुक्रजीवदिनकृद्दैवाकरीणांसमाः ॥स्वैःस्वैःपुष्टफलानिसर्गजनितैःपक्तिर्दशायाःक्रमादंतेलग्नदशाशुभेतियवनानेच्छंतिकेचित्तथा ॥ ९ ॥

अथनैसर्गिकाणांग्रहाणांदशाकालंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ एकमिति । एकाद्याःसमाः एकादीनिवर्षाणिचंद्रादीनांयथाभिहितानिनैसर्गिकाणि । तद्यथा । जन्मसमयादारभ्यैकाः समाः संवत्सराः । एकश्चंद्रस्य ततःपरंद्वावारस्यांगारकस्य । एवंत्रयः । ततःपरंनवेंदुजस्यबुधस्य । एवंद्वादश । ततःपरं विंशतिः शुक्रस्य । एवंद्वात्रिंशत् । ततःपरं धृतयोष्टादशजीवस्यगुरोः । एवंपंचाशत् । ततःपरंकृतिसंख्याविंशतिः दिनकृतः सूर्यस्य । एवंसप्ततिः । ततःपरं पंचाशत् दैवाकरेःसौरस्य । एवंविंशत्यधिकंवर्षशतम् १२० एतेषुनिसर्गदशाधिपेषुग्रहेषुबलवत्सूपचयस्थितेषुचतद्दशासुशोभनानि दशाफलानिभवंति । हीनबलेष्वनुपचयस्थेष्वशोभनानि । एतच्चसर्वदाचिंत्यंयतोनिसर्गदशास्त्रितिसंवादइति । तथाचयवनेश्वरः ॥ स्तन्योपभोगः शशिनोवयः स्वंभौमस्यविद्यादशनानुजन्म । बौधंतुशिक्षापदकालमाहुरामैथुनेच्छाकुलितप्रवृत्ति ॥ शौक्रंयुवत्वं विधिपूर्वदृष्टमामध्यमादेवगुरोर्वदंति । रवेर्वयोद्धात्परमन्यदस्मात्सौरेर्जरादुर्भगकालमाहुरिति ॥ नैसर्गिकस्यदशाकालस्यप्रयोजनमाह ॥ स्वैस्वैरिति । तत्रयस्यग्रहस्यसंबंधिनीपूर्वविधिनाकृतादशांतर्दशावासायदिनैसर्गिकसमाभिः निसर्गकथितवर्षैः स्वैः स्वैः आत्मीयैः युज्यते स्वदशाकालेनसमकालंभवति तदायावत्कालंतस्यदशायुक्ताभवति । निसर्गवर्षसमयंयदिप्राप्नोती-

त्यर्थः । कालद्वयस्यैक्यमुद्दहति । तदायावत्कालं तस्यसंबंधिनीदशांतर्दशाभवति। तस्याः पुष्टफलापक्तिः भवति । तस्याः पुष्टांपरिपूर्णफलापक्तिः पाकोभवति । क्रमात्प्रतिपाटचायावद्वर्ततेतावच्छुभफलेत्यर्थः । अत्रकेचिद्वदंति । पूर्वविधिनाजाताशुभातदाशुभफलमत्यर्थंप्रयच्छत्यन्यथाशुभातदाशुभमत्यर्थमिति । एतच्चायुक्तम् । यस्माद्यवनेश्वरः ॥ श्रेष्ठादशास्वे वयसिग्रहस्येति। तथाचसत्यः। एकाब्दिकः शशी द्व्यब्दिकः कुजो द्वादशाब्दिकः सौम्यः । द्वात्रिंशद्भृगुपुत्रोगुरुस्तुकथितः शतस्यार्द्धम् ५० सप्तत्यब्दः सूर्योविंशत्यधिकः शनैश्चरोब्दशतः । वयसोंतराणिचैषांस्वदशानैसर्गिकः कालः। स्वंस्वं वयसः सद्ग्रहः समासाद्यदेहिनांकालम् । रक्षणपोषणचेष्टास्वभावदाः स्युर्यथासंख्यम् ॥ अथ लग्नदशानैसर्गिककालंपुराणयवनमतेनाह ॥ अंतेलग्नदशेति । विंशत्यधिकाद्वर्षशताद्दूर्ध्वंयदिकस्यचिदायुषः कालोभवति । तदासकालः सर्वएवलग्नस्यनैसर्गिकोभवति। तस्मिन्कालेपुराणयवनानांमतेनलग्नदशाशोभनाभवति । विंशत्यधिकाद्वर्षशताद्दूर्ध्वमित्येतत्कुतोवगम्यते । उच्यते । तदर्वाक्कालस्यान्यग्रहपरिगृहीतत्वात् लग्नस्यानवकाशादेव। अथान्यः कश्चिदाह । यथाननुविंशत्यधिकाद्वर्षशतादधिकंयस्यायुर्नास्ति । किंतस्यलग्ननैसर्गिकोदशाकालोनास्ति । उच्यते । नास्त्येव नकेवलंयावद्वर्षसप्ततेरभ्यधिकंयस्यायुर्नास्ति तस्यशनैश्चरसंबंधीनैसर्गिकोदशाकालोनास्ति । यस्यपंचाशतोधिकंनास्तितस्यादित्यस्यापिनास्ति । एवमन्येषामपियोज्यम् । ननुविंशत्यधिकंवर्षशतंपरमायुरतऊर्ध्वं जीविताभावात्कोलग्नस्यनैसर्गिकोदशाकालः । उच्यते। पूर्वमेवव्याख्यातम्। यथा। विंशत्यधिकंवर्षशतंपरमायुः । त्रैराशिकार्थमश्वादीनामायुर्ज्ञानार्थंप्रदर्शितम् । ततः तावत्प्रमाणादायुषः परंसंभवतीति । तथाच यदामीनलग्नेबलवतिमीनांशकांतेचकश्चिज्जातोभवति सर्वेचग्रहाः यत्रतत्र राशौमीनांशकावस्थिताभवंति । केचिदुच्चगताः केचिद्वक्रितास्तदामीनलग्नोद्वादशवर्षाणिददाति । सएवबलयुतस्तदान्यानिद्वादशवर्षाणिग्रहश्चैकैकोमीनांशकांतस्थत्वाद्वादशवर्षाणिददाति । तानिच वक्रोच्चस्थत्वात्त्रिगुणानिषट्त्रिंशद्भवंति । आदित्यवर्ज्यम् । आदित्यस्यमेषमध्यमांशकस्थितस्यसप्तविंशतिवर्षाणिभवंति । एवंचंद्रादीनांषण्णांशतद्वयंषोडशाधिकंभवति । आदित्यस्यसप्तविंशतिः । लग्नस्यचतुर्विंशतिः एवमेकीकृतंशतद्वयंसप्तषष्ट्याधिकंभवति । नन्वेतावत्प्रमाणंकालंकश्चिज्जीवमानोनदृश्यते योगस्यातिदुर्लभत्वात् । उच्यते । कश्चित्दृश्यतएवजंत्वादिकः । नेच्छंति केचित्तथेति। तांलग्नदशामंतेकेचिदाचार्याः श्रुतकीर्तिप्रभृतयः तथातेनैवप्रकारेणशुभमितिनेच्छंति । नोवांछंतीत्यर्थः । यस्मादबलत्वेलग्नस्यवयोंतेतद्दशाभवति साशुभा । आचार्येणलग्नदशायांशुभाशुभत्वंबलवशान्नोक्तम् । द्रेष्काणवशादुक्तम् उभयेधममध्यमपूजिता इति । यस्माद्बलहीनस्यापिलग्नस्यवयोंतेदशाद्रेष्काणवशाच्छुभाभवति तस्माद्येआचार्या अंतेलग्नदशांनेच्छंति तेनिष्कारणमेवनेच्छंति । ननुकिमागमग्रंथानांकारणेन । उच्यते । यएवाचार्याअंतेलग्नदशानेच्छंति । तएवागमांस्त्यक्त्वा यथादर्शितकारणमुपन्यस्यनेच्छंति । तेनकारणेनदोषउक्तः । तथाचश्रुतकी-

र्तिः ॥ अतेलग्नदशाशुभेतियवनानेतद्बहूनांमतं तस्मिन्हीनबलेयतोऽत्यसमर्थेसास्यादतो नेष्यते । एतच्छ्रुतकीर्तिनाकारणमुपन्यस्तंतच्चदृष्टमतेनैसर्गिकेलग्नदशाकालेतर्दशाशुभेत्यवगंतव्यम् ॥ ९ ॥

पाकस्वामिनिलग्नगेसुहृदिवावर्गेस्यसौम्येपिवाप्रारब्धाशुभदा दशात्रिदशषड्लाभेषुवापाकपे ॥ मित्रोच्चोपचयस्त्रिकोणमदनेपाकेश्वरस्यस्थितश्चंद्रःसत्फलबोधनानिकुरुतेपापानिचातोन्यथा ॥ १० ॥

अथदशांतर्दशाशुभाशुभज्ञानंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ पाकस्वामिनीति । सौरसावनचांद्रनाक्षत्राणिचत्वारिमानानि । तत्रसौरमानं रविभगणभोगः । यावताकालेनार्कोंशमेकंभुंक्तेतत्सौरंदिनम् । यावताकालेनराशिद्वादशकंभुंक्तेतत्सौरवर्षम् । तच्चपंचषष्ट्यधिकैस्त्रिभिःशतैः दिनानांघटिकापंचदशकेनसार्द्धेन भवति । सावनमुदयादुदयः अर्कोदयात्पुनरेवार्कोदयः सावनमहोरात्रम् । तच्चषष्टिघटिकमहोरात्रम् । अहोरात्रैस्त्रिंशन्मासः । मासाद्वादशवर्षम् । एवंषष्ट्याधिकैस्त्रिभिःशतैः दिनानांसावनंवर्षंचांद्रंतिथिभोगः । तच्चस्वमानेनषष्ट्यधिकंशतत्रयंभवति सावनेनमीयमानंशतत्रयंचतुःपंचाशदधिकंदिनानां तच्चवर्षंभवति । एवंसौरसावनचांद्राणित्रीणिमानानि प्रत्येकंस्वमानेनषष्ट्याधिकंशतत्रयं भवति । नाक्षत्रं चंद्रनक्षत्रभोगः । तच्चदिनानांसप्तविंशत्यामासोभवति । शतत्रयेण चतुर्विंशत्यधिकेन दिनानांवर्षमुक्तम् ॥ रव्यंशभोगोहोरात्रः सौरश्चांद्रमसास्तिथिः । चंद्रनक्षत्रभोगस्तुनाक्षत्रः परिकीर्तितः ॥ ससावनोग्रहर्क्षाणामुदयादुदयावधि । नाक्षत्रमानेमासःस्यात्सप्तविंशतिवासराः ॥ शेषमानेषुनिर्दिष्टो मासस्त्रिंशद्दिनात्मकइति ॥ तस्मात्सावनमानेनायुर्दायगणनाकार्या । यस्माच्छोध्यक्षेपविशुद्धमायुःकर्तव्यम् । तच्चसावनमानम् । सौरमानेनसंक्रांत्यवधिकोमासः । सावनस्त्रिंशद्रात्रः । चांद्रोमावास्यांतिकः । नाक्षत्रोरेवत्यंतिकः । सौरमधिमासयुतंचांद्रंभवति । चांद्रमूनरात्रोनंसावनंभवति । चांद्रशब्देननाक्षत्रम् । उक्तंच । युगवर्षमासपिंडंरविमानंसाधिमासकंचांद्रम् । अवमविहीनंसावनमैंदवमन्दान्वितंवर्षमिति । एवंशोध्यक्षेपविशुद्धंसावनमानेनायुर्दायविधिः । तथाचमयूरचित्रकेभगवान्गार्गिः । आयुर्दायविभागश्चप्रायश्चित्तक्रियास्तथा । सावनेनैवकर्तव्याःसत्राणामप्युपासनम् । नन्वर्कोदयादारभ्यार्कोदयंयावदहोरात्रं तत्पुलिशतंत्रेसौरमहोरात्रंपठ्यते । वसुसप्तरूपनववसुनिनगातिथयः शतगुणाश्चसौरेणेति । एतच्चपुलिशएवजानाति । यस्मात्पुलिशतंत्रंवर्जयित्वा सर्वसिद्धांतेषुतंत्रेषुसौरमानेनरविभगणभोगः । सौरमानमधिमासयुक्तंचांद्रंभवति । चांद्रमवमरात्रोनंसावनंभवति एवंशोध्यक्षेपविशुद्धंसावनमानंसर्वसंहितासुचार्कोदयादारभ्यार्कोदयंयावदहोरात्रंतत्सावनमहोरात्रमितिसंज्ञा । तथाचभगवान्पराशरः । सावनमहोरात्रम् । गार्गिश्च । सावनेनस्मृतौ

मासास्त्रिंशद्गुणकरोदयः ॥ तथाचश्रीभट्टब्रह्मगुप्तः ॥ सावनमुदयादुदयइति । एवं पुरुषस्यजन्मसमयेसावनमहर्गणंकृत्वातस्मात्तिथिनक्षत्रच्छेदंतात्कालिकं ग्रहलग्नादिकं कृत्वातथादशांतर्दशाः कर्तव्याः । ततआगामिदशाफलंवक्तव्यम् । तत्रप्रथमजन्मनि अहर्गणंतात्कालिकंकृत्वा ततस्तत्रांतर्दशाकालं वर्षादिकंदिनीकृत्ययोजयेद्वर्षाणि द्वादशभिः संगुण्यतेषुमासान्संयोज्यत्रिंशतापुनः संगुण्यतेषुदिनानिक्षिपेत् । एवंकृतेदशाकालो दिनरूपोभवति । तच्चतात्कालिकेजन्माहर्गणेसाविकलेसाविकलंसंयोज्याहर्गणो भवति। तत्रायोयद्घटिकादिः कालोभवति । तस्यांतीतार्द्धरात्रात्परतोगणनाकार्या । तस्मादिष्टदिनमानमानयेदनेनाचार्यसूत्रेण । द्युगणोद्योभवगुणितोद्विनवरसाप्ताप्तमाधिकश्चांद्रः । चांद्रो धरर्तुवेदानागाप्ताअधिमासदिनैर्हीनाइति । एतत्खंडखाद्यकरणेनैवभवति । कोसौराविद्युगणइत्याह । शाकोऽगवसुशरोनोर्कगुणश्चैत्रादिमाससंयुक्तः । त्रिंशद्गुणस्तिथियुतइति । अस्यषष्ट्यधिकेनशतत्रयेणभागमपहृत्यावाप्तं करणाब्दाः । शेषात्त्रिंशद्भक्ताश्चैत्रसिताद्या मासाः । शेषावर्तमानमासेसिताद्यास्तिथयः । करणाब्देष्वगवसुशरान्संयोज्यातीतः शककालोभवति । तस्मिञ्छाकेतस्मिन्मासेतस्मिन्दिनेसोहर्गणइति । तत्रैवदशाप्रवेशः पुनरप्यन्यमंतर्दशाकालंदिनीकृत्यतस्मिन्योजयेत् । एवंयावंत्योंतर्दशाभवंतितावंत्योनेनैव प्रकारेणयोजनीयाः । ततोग्रहान्लग्नंचगणयेत् अथवान्येनप्रकारेण कालानयनम् । आदित्येक्रियमाणेयावंतोगतभगणाभवंति । तावंतः करणप्रारंभादारभ्यगताब्दाः तेषु करणपरिणतशककालंसंयोज्येष्टशककालोभवति वर्तमानेवर्षेयावंतोराशयः स्फुटार्केणभवंति तावंतोमासाः सूर्यभोगातीताः । शुक्लपक्षंकृष्णपक्षंवातिथिनक्षत्रंचंद्रार्काभ्यांज्ञायतएव पाकस्वामिनीत्यादि । यस्य ग्रहस्यांतर्दशाप्रवेशः सपाकस्वामी । तावच्चासौपाकस्वामी यावत्तस्यांतर्दशा । सचपाकस्वाम्यंतर्दशाप्रवेशकालेलग्नगोयदिभवति तदातस्यसंबंधिन्यंतर्दशा प्रारब्धाशुभदशोभनफलदाभवति अथवातात्कालंपाकस्वामिनोयत्सुहृन्मित्रं तस्मिन्नपिदशाप्रवेशकालेलग्नगेशोभनादशावक्तव्या । अथवास्यदशापतेः पूर्वं व्याख्यातोयोवर्गः तस्मिन्नपिलग्नगेशोभना । अथवान्यस्मिन्सौम्येशुभग्रहेतत्काललग्नगेदशाप्रारब्धाशोभनैव । अथवापाकेदशाधिपतौग्रहेतात्कालिकलग्नात्त्रिदशषड्लाभेषु तृतीयषड्दशमैकादशस्थानानामन्यतमस्थेशोभनैवदशावक्तव्या । यद्यप्यत्रसामान्येनोक्तंप्रारब्धाशुभदादशातथापि शत्र्वधिशत्रुदशायांप्राप्तानिष्टफलप्रदा । अधिमित्रोपिमित्रस्यदशांप्राप्नोति शोभनः ॥ समः समदशामेत्ययथोक्तफलदोहिसः ॥ एतदपिचिंतनीयम् । अनेनप्रकारेणयदिशुभफलदांतर्दशाभवति तदाशुभैव अन्यथाऽशुभैव ॥ अथशुभफलायामंतर्दशायां किमप्यनवरतमेव सर्वकालंशुभफलावाप्तिर्भवति । किंवाकस्मिंश्चित्कस्मिंश्चिद्दिवसेएवमशुभायामंतर्दशायामशुभफलावाप्तिरित्युभयत्रसंदेहव्युदासार्थमाह ॥ मित्रोच्चोपचयेत्यादि पाकेश्वरस्यदशापतेः प्रतिराशौसंचरतः तत्कालेयोग्रहोमित्रंतत्क्षेत्रस्थितश्चंद्रमायदाभवति तदासत्फलबोधनानिकुरुते शुभफलानिप्रकटीकरोति । अत्रयस्मिन्नहनियस्मिन्गृहे

चारवशाच्चंद्रमाभवतितस्यगृहस्ययोधिपतिर्भवति।सचेत्तस्मिन्नहनिपाकपतेस्तात्कालिकंमि-त्रंभवतितदाचंद्रमाः पाकपतेर्मित्रक्षेत्रस्थोज्ञेयः । तथापाकपतेः स्वोच्चस्वराशिस्थः सत्फ-लबोधनानि कुरुते । नकेवलंयावत्पाकपतेरुपचयस्थानगतोपित्रिषडेकादशदशमस्थाना-नामन्यतमस्थानस्थस्त्रिकोणगोपिनवपंचमस्थानगतोपितथामदनस्थः सप्तमेच स्थितः । एतेषुनिर्दिष्टस्थानेष्वन्यतमस्थानस्थश्चंद्रमाः शुभफलायांदशायांसत्फलबोधनानिकुरुते । नज्ञायतेतेषांफलानामित्यत्रोच्यते । मित्रोच्चोपचयत्रिकोणमदनेस्मिन्स्थानेपाकेश्वरश्चं-द्रमाः स्थितः सराशिः जन्मनियोभावआसीत्तदुद्भूतंसत्फलंबोधयति। विशेषेणतथादशाप-ठितामिति। अतोस्मादुक्तप्रकारादन्यथापाकपतेस्तत्कालंशत्रुगृहेनीचराशौवादशापतिनास-हैकराशौस्थितस्तथा द्वितीयचतुर्थाष्टमद्वादशस्थानानामन्यतमस्थानस्थोभवतितदाशुभफ-लायांदशायांपापानिफलानिप्रकटीकरोति । सचराशिर्योभावआसीत्तदुद्भूतंफलंबोधयति । विशेषेणदशापठितामिति । अनिष्टमप्यष्टकवर्गोद्भूतंचमिश्रदशायां मित्रोच्चोपचयादिषुस-त्फलबोधनानिकुरुते । शत्रुनीचादिषुअशुभफलानामिति । तथा च भगवान्गार्गिः । यद्राशिसंस्थः शीतांशुः शुभकृत्परिकीर्तितः । सराशिर्जन्मकालेतुयोभावस्तत्कृतंचतत् ॥ शरीरादिकृतंसौख्यंवक्तव्यंबलयोगतः ।अनिष्टराशिसंस्थस्तुतद्भावानामशोभनइति ॥ १० ॥

प्रारब्धाहिमगौदशास्वगृहगेमानार्थसौख्यावहाकौजेदूषयतिस्त्रि-यंबुधगृहेविद्यासुहृद्वित्तदा ॥ दुर्गारण्यपथालयेकृषिकरीसिंहेसि-तर्क्षेन्नदाकुस्त्रीदामृगकुंभयोर्गुरुगृहेमानार्थसौख्यवहा ॥ ११ ॥

अथांतर्दशाकालेचंद्राक्रांतराशिवशेनशुभज्ञानंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ प्रारब्धाहिमगा विति । यस्यतस्यग्रहस्यांतर्दशाप्रवेशसमयेहिमगौचंद्रेस्वगृहगेआत्मीयक्षेत्रस्थेकर्कटगेप्रा-रब्धाप्रविष्टातदासौख्यार्थमानावहाभवतीति । सौख्यंसुखभावः ।अर्थोधनंमानंपूजामावहति करोति।कौजेभौमक्षेत्रेमेषवृश्चिकयोरन्यतमेव्यवस्थितेचंद्रेप्रवृत्तांतर्दशास्त्रियंदूषयति।परपुरु षकृतंस्त्रीदोषमुत्पादयति।बुधगृहे मिथुनकन्ययोरन्यतमस्थेचंद्रेप्रवृत्तांतर्दशाविद्यासुहृद्वित्त-दा।विद्याशास्त्रानुरतिः सुहृदोमित्राणि वित्तंधनंददाति । सिंहस्थेचंद्रेदुर्गेष्वरण्येषुपथिचमार्गे आलयेचगृहसमीपेएतेषुस्थलेषुकृषिंकरोति । सितर्क्षेशुक्रराशौवृषतुलयोरन्यतमस्थेचंद्रे-न्नदामिष्टभोज्यप्रदाभवति । मृगकुंभयोर्मकरघटयोरन्यतमस्थेचंद्रे प्रवृत्तांतर्दशाकुस्त्रीदा कुत्सितांस्त्रियंददाति । गुरुगृहेजीवक्षेत्रेधन्विमीनयोरन्यतमस्थेचंद्रेप्रवृत्तांतर्दशामानार्थसौ-ख्यावहा मानंपूजा अर्थोधनं सौख्यंसुखभावः। एतान्यावहतिददाति । एवंशुभदशाशुभ-कालप्रवृत्ताशुभतराभवति । एवंशुभाशुभकालप्रवृत्तामध्या । अशुभाशुभकालप्रवृत्ताम-ध्या । अशुभाशुभकालप्रवृत्ता अशुभतरा । मध्याशुभकालप्रवृत्ताशोभना । मध्या अशु भकालप्रवृत्ताअशोभना।एवंशुभाशुभत्वकरणानियान्युक्तानितानीविख्यातांतर्दशानां शुभा-शुभं व्यामिश्रफलत्वंपरिकल्पनीयमिति ॥ ११ ॥

सौर्यास्वंनखदंतचर्मकनकक्रौर्याध्वभूपाहवैस्तैक्ष्ण्यंधैर्यमजस्त्र-मुद्यमरतिःख्यातिःप्रतापोन्नतिः ॥ भार्यापुत्रधनारिशस्त्रहुत-भुग्भूपोद्भवाव्यापदस्त्यागीपापरतिःस्वभृत्यकलहोहृत्क्रोड-पीडामयाः ॥ १२ ॥

अथार्कदशायांशुभाशुभफलप्रदर्शनंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ सौर्यामिति । सूर्यस्येयं दशासौरीतस्यांदशायामंतर्दशायांवानखदंतचर्मकनकक्रौर्याध्वभूपाहवैः कारणभूतैःस्वंधनं प्राप्नोति । नखंसुगंधिद्रव्यंप्राणिकरजंवादंतोहस्तिदंतादिः चर्मव्याघ्रादीनां कनकंसुवर्णं क्रौर्यंक्रूरता अध्वामार्गः भूपोराजा आहवःसंग्रामः एतैर्धनंमाप्नोति । तैक्ष्ण्यमुग्रस्वभावता धैर्यंशुभाशुभफलप्राप्तौहर्षविषादैरनभिभवः अजस्त्रमनवरतमुद्यमरतिःउद्योगपरत्वं ख्यातिः कीर्तिः प्रतापोन्नतिः प्रतापेनशौर्येणोन्नतिः शत्रूणामन्यशत्रुनिग्रहजनिताभीतिः । एता-न्यादित्यशुभदशायांपुरुषस्यभवंति । अथाशुभदशायांभार्यापुत्रेति । भार्याजायापुत्राः सुताःधनंवित्तमरिःशत्रुःशस्त्रमायुधादि हुतभुगग्निः भूपोराजा एभ्यउद्भूताउत्पन्नाव्यापदो विशेषेणापदोभवंति । त्यागीत्यागशीलश्चभवति शुभदशायांशुभस्थानेत्यागी । अशुभ-दशाचाशुभत्वादशुभस्थानेत्यागीभवति । पापरतिःपापासक्तश्चभवति स्वभृत्यकलहः आत्मीयैर्भृत्यैःसहकलहोभवति । हृत्क्रोडपीडने भवतः । हृत् हृदयं क्रोडमुदरं हृदयो दरपीडा । आमयाःरोगाश्चास्यभवंति । मिश्रायामुभयमपि । इति सूर्यदशांतर्द-शाफलम् ॥ १२ ॥

इंदोःप्राप्यदशांफलानिलभतेमंत्रद्विजात्युद्भवानीक्षुक्षीरविका-रवस्त्रकुसुमक्रीडातिलान्नश्रमैः ॥ निद्रालस्यमृदुद्विजामररतिः स्त्रीजन्ममेधाविता कीर्त्यर्थोपचयक्षयौ चबलिभिर्वैरंस्वपक्षे-णच ॥ १३ ॥

अथचंद्रदशायांशुभाशुभफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह । इंदोरिति। इंदोश्चंद्रमसोदशांवयो-वस्थांप्राप्यलब्ध्वा मंत्रद्विजात्युद्भवानिफलानिलभते मंत्रःशैववैष्णवादिश्चाणक्यविदितोवा वैदिकोवा। द्विजातयोब्राह्मणाः। एभ्यः उद्भूतानिउत्पन्नानि नकेवलंयावदिक्षुविकाराद्गुडादे कात्क्षीरविकाराद्दध्यादिकाद्वस्त्रेभ्योंवरेभ्यःकुसुमेभ्यःपुष्पेभ्यःक्रीडायाःक्रीडाभ्यःतिलेभ्य अन्नाच्छ्रमाचव्यायामात् । एतैःशुभदशायांशुभानिफलानि प्राप्नोति । अथाऽशुभायाम शुभदशायांनिद्रालस्यमृदुद्विजामररतिरिति । निद्रायामालस्येचरतिरासक्तिर्भवति । मृदु द्विजामररतिर्भवति ।मृदुःक्षमावान्द्विजानांब्राह्मणानाममराणांदेवानांचाराधनेरतिरासक्तिर्भ वति । स्त्रीजन्मकन्याप्रसूतिः मेधाविताबुद्धिवृद्धिः कीर्तिः यशः अर्थानांधनानामुपचय

क्षयौ । शुभदशायामुपचयः प्राप्तिरशुभायांक्षयःनाशः अशुभायांबलवद्भिर्वीर्यवद्भिःस्वपक्षेणात्मीयबंधुवर्गेणचसहवैरंभवति । मिश्रायामुभयमपि । इतिचंद्रदशांतर्दशाफलम् ॥ १३ ॥

भौमस्यारिविमर्दभूपसहजक्षित्याविकाजैर्धनंप्रद्वेषःसुतमित्रदारसहजैर्विद्वद्गुरुद्वेष्टृता ॥ तृष्णासृग्ज्वरपित्तभंगजनितारोगाःपरस्त्रीकृताःप्रीतिःपापरतैरधर्मनिरतिःपारुष्यतैक्ष्ण्यानिच ॥ १४ ॥

अथभौमदशायांशुभाशुभफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह । भौमेति । भौमस्यक्षितिजस्य दशायांकैर्धनंभवति । अरिविमर्देनशत्रुप्रमथनेन । भूपोराजा सहजाः भ्रातरः क्षितिः भूः आविकजैःऊर्णाविकारसंभूतैः आजैश्छागसंभूतैःएतैःअरिविमर्दादिभिःधनंप्राप्नोति । एतच्छुभदशायाम् । अथाशुभायांदशायांसुताःपुत्रामित्राणिसुहृदः दाराःकलत्रं सहजाः भ्रातरः । एतैःसहप्रद्वेषःवैरम् । विद्वद्भिःपंडितैःगुरुभिःगौरवसहितैश्चसहद्वेष्टृताअप्रीतिः । तृष्णातृट् असृग्रुधिरं ज्वरःप्रसिद्धोरोगः पित्तंधातुप्रसिद्धम् भंगःअवयवादेः स्फोटनम् । एतैःजनिताउत्पादितारोगाभवंति परस्त्रीणामिष्टतावाल्लभ्यम् । अन्ये रोगाःपरस्त्रीकृता इतिपठंति । परस्त्रीकृतारोगाः अन्यस्त्रीप्रसंगेनप्रहारादिकाः अतिप्रसंगाद्धातुक्षयकृतावा । अथवातत्कृतमूलकर्मोद्भवाभवंति । तथापापरतैः अधमसक्तैः सहप्रीतिर्भवति । अधर्मेनिरतिः आसक्तिर्भवति । पारुष्यंवचनपरुषता कर्कशता तैक्ष्ण्यमुग्रस्वभावता । मिश्रायामुभयमपि । इतिभौमदशांतर्दशाफलम् ॥ १४ ॥

बौध्यांदौत्यसुहृद्गुरुद्विजधनं विद्वत्प्रशंसायशोयुक्तिद्रव्यसुवर्णवेसरमहीसौभाग्यसौख्याप्तयः ॥ हास्योपासनकौशलंमतिचयोधर्मक्रियासिद्धयः पारुष्यंश्रमबंधमानसशुचः पीडाचधातुत्रयात् ॥ १५ ॥

अथबुधदशायांशुभाशुभफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ बौध्यामिति । बुधस्येयंदशाबौधीतस्यांदौत्येन दूतत्वेन सुहृद्भ्योमित्रेभ्यः गुरुभ्यःपूजार्हेभ्यः द्विजेभ्योब्राह्मणेभ्यः धनं प्राप्नोति । विद्वद्भ्यःपंडितेभ्यः प्रशंसास्तुतीः यशश्चकीर्तिर्भवति । युक्तिद्रव्यं रीतिकांस्यादि । सुवर्णंकनकम् । वेसरः अश्वविशेषः । महीभूः । सौभाग्यंसर्वजनवाल्लभ्यम् । सौख्यंसुखभावः । एषामाप्तयोलाभाभवंति । हास्यंपरोपहासः उपासनासेवा अनयोः कौशलंतज्ज्ञता । मतिचयः बुद्धिवृद्धिः । धर्मक्रियासिद्धयः धर्मयुक्तानांक्रियाणां सिद्धयोभवंति । एतच्छुभदशायाम् ॥ अथाशुभदशायांपारुष्यमित्यादि । पारुष्यंपरुषवचनता श्रमः खेदः बंधःबंधनं मानसशुचः शोकश्चित्तदौस्थ्यमेतेभवंति । धातुत्रयात्पीडा

वातपित्तश्लेष्मणांत्रयाणांदोषाणांप्रकोपात्पीडाव्याधिश्चजायतेमिश्रायामुभयमपि ॥ इति बुधदशांतर्दशाफलम् ॥ १९ ॥

जैव्यांमानगुणोदयोमतिचयः कान्तिप्रतापोन्नतिर्माहात्म्योद्यममंत्रनीतिनृपतिस्वाध्यायमंत्रैर्धनम् ॥हेमाश्वात्मजकुंजरांबरचयः प्रीतिश्चसद्भूमिपैः सूक्ष्म्योहागहनाश्रमः श्रवणरुग्वैरंविधर्माश्रितैः ॥ १६ ॥

अथजीवदशायांशुभाशुभफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ जैव्यामिति । जीवस्येयंदशाजैवीतस्यांजैव्यां मानगुणोदयः मानःपूजा गुणाविद्याशौर्यादयः । एषामुदयःप्रादुर्भावः । मतिचयःबुद्धिविवृद्धिः । कांतिःकमनीयता । प्रतापोन्नतिःप्रतापेनपुरुषार्थेनउन्नतिः । प्रभावः शत्रूणांभीतिः । माहात्म्यं परोपकारशीलता । केचिदन्यमाहुः । उद्यमः उत्थानशीलता । मंत्रैर्वैदिकैरन्यैर्वा नीतिनृपतिस्वाध्यायमंत्रैर्धनम् । नीत्याचाणक्योक्तयान्येननीतिशास्त्रेणवा। नृपतीराजातदाराधनेनस्वाध्यायेनपाठेन । मंत्रेण मंत्रजाप्येन एतैः धनंवित्तंप्राप्नोति । हेमसुवर्णम् अश्वस्तुरगः । आत्मजाः । पुत्राः कुंजरः हस्ती । अंबराणिवस्त्राणि । एषांचयोबाहुल्यम् । सद्भूमिपैः गुणवद्भिः नृपैः सह प्रीतिः स्नेहंप्राप्नोति । एतच्छुभदशायाम् ॥ अथाशुभायां सूक्ष्म्योहेत्यादि । सूक्ष्म्यंवस्तुगहनात्मकं चोहयतस्तर्कयतः श्रमःखेदोभवति। यत्सूक्ष्ममतिखेदसहंगहनंगूढम् । तदूहयतइत्यर्थः। श्रवणरुक्कर्णरोगः वैरंविधर्माश्रितैः धर्मबाह्यैः पुरुषैः सहवैरम् । मिश्रायामुभयमपि। इति गुरोर्दशांतर्दशाफलम् ॥ १६ ॥

शौक्र्यांगीतरतिप्रमोदसुरभिद्रव्यान्नपानांबरस्त्रीरत्नद्युतिमन्मथोपकरणज्ञानेष्टमित्रागमाः ॥ कौशल्यंक्रयविक्रयेकृषिनिधिप्राप्तिर्धनस्यागमोवृंदोर्वीशनिषादधर्मरहितैर्वैरंशुचःस्नेहतः ॥ १७ ॥

अथशुक्रदशायांशुभाशुभफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥ शौक्र्यामिति । शुक्रस्येयंदशाशौक्रीतस्यांशौक्र्याम् । गीतरतेःगीतासक्तेःप्रमोदस्यहर्षस्यसुरभिद्रव्याणांसुगंधद्रव्याणामन्नस्यभोजनस्यपानस्यासवस्यांबराणांवस्त्राणांस्त्रीणांयोषितां रत्नानांमणीनांद्युतेः कान्तेःमन्मथोपकरणानांकामोपभोग्यानांशय्यादीनांविज्ञानस्य योगशास्त्रस्येष्टानांप्रियाणां मित्राणांसुहृदामागमालब्धयोभवंति । कुशलः शिक्षितः कुशलस्यभावः कौशल्यं कुशलश्रेयोवाकौशल्यमभीष्टक्रियासुश्रेष्ठत्वम् । क्रयविक्रयेक्रयोयदिच्छतिविक्रेतुंतत्क्रयः विक्रयोयदिच्छतिविक्रेतुंतद्विक्रयः । कृषिः कर्षणम् । निधिःनिधानं परैर्यद्वित्तंभूमाववस्थाप्यते सनिधिस्तत्प्राप्तिर्लाभः । एतेभवंतिएतच्छुभदशायाम् ॥ अथाऽशुभदशायां

वृंदोर्वीशेति । वृंदेनबहुभिःसहउर्वीशेनराज्ञानिषादानामन्यजीविनांप्राणिघातिनां धर्मरहितैः पापासक्तैः एतैःसहवैरं प्राप्नोति । शुचःस्नेहतः स्नेहाच्छुचः शोका भवंति । यत्रस्नेहस्तदुद्भवाञ्छोकान्प्राप्नोति । मिश्रायामुभयमपि । इति शुक्रदशांतर्दशाफलमिति ॥ १७ ॥

सौरींप्राप्यखरोष्ट्रपक्षिमहिषीवृद्धांगनावाप्तयः श्रेणीग्रामपुराधिकारजनितापूजाकुधान्यागमः ॥ श्लेष्मेर्ष्यानिलकोपमोहमलिनव्यापत्तितंद्राश्रमान्भृत्यापत्यकलत्रभर्त्सनमपिप्राप्नोतिचव्यंगताम् ॥ १८ ॥

अथशनैश्चरदशायांशुभाशुभफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ सौरीमिति सौरींशनैश्चरदशांप्राप्यखराःगर्दभाः उष्ट्राः करभाः पक्षिणः श्येनादयः महिषीप्रसिद्धा वृद्धांगनावृद्धास्त्री । एषामाप्तयः लाभाभवंति । बहुसमानजातीयानांसंघः श्रेणीतस्याअधिकारेनियुज्यते । ग्रामे पुरेवाश्रेणीग्रामपुराधिकारजनितां तदुत्पन्नांपूजांमानतांप्राप्नोति । कुधान्यानांकोद्रवादीनामागमः लाभः । एतच्छुभदशायाम् ॥ अथाशुभदशायां श्लेष्मेर्ष्येति । श्लेष्मणाकफेन। ईर्ष्ययामत्सरत्वेन । अनिलेनवायुना । कोपेनक्रोधेन । मोहेनचित्तभ्रमेण । मलिनतयामलीमसत्वेन । व्यापत्तिःविपत् तंद्रानिद्रालस्ययोरंतरेवर्त्तते तस्यालक्षणम् । हृदये व्याकुलीभावोवाचश्चेंद्रियगौरवम् । मनोबुद्ध्यप्रसादश्चतंद्रायालक्षणं विदुः । श्रमः खेदः एतान्प्राप्नोति । भृत्येभ्यःकर्मकरेभ्यः । अपत्येभ्यः पुत्रदुहितृभ्यः । कलत्रेभ्योभार्याभ्यः भर्त्सनं तर्जनंप्राप्नोति । व्यंगतामंगच्छेदं व्याधिनातद्दारणंवा । मिश्रायामुभयमपि इतिशनिदशांतर्दशाफलम् ॥ १८ ॥

दशासुशस्तासुशुभानिकुर्वंत्यनिष्टसंज्ञास्वशुभानिचैवम् ॥ मिश्रासुमिश्राणिदशाफलानिहोराफलंलग्नपतेःसमानम् ॥१९॥

अथैकस्मिन्वृत्तेदशासुशुभान्यशुभानिचफलान्युक्तानि तेषांविषयविभागंलग्नदशाफलं चोपजातिकयाह ॥ दशास्विति । शुभाशुभंव्यामिश्रत्वंदशासुपूर्वमेवोक्तम् । तथाजन्मकालेउपचयराशिस्थानिर्मलमूर्तयः । स्पष्टगतयश्चयेग्रहास्तेषामपिदशाः शुभाः । येचोपचयस्थाहतारूक्षाः स्वल्पमूर्तयस्तेषामपिदशाअशुभाः । तथाचयवनेश्वरः ॥ निशाकरादित्यविलग्नभानांतत्कालयोगादधिकंबलंयः । बिभर्तितस्यादिदशेष्यतेसाशेषास्ततः शेषबलक्रमेण ॥ वयोधिकोयः प्रथमोदितोवाग्रहः सपूर्वंपठितोदशेशः । बलाधिकश्चेद्यादिकेंद्रसंस्थः पूर्वंसशेषास्तुयथाप्रदिष्टाः ॥ श्रेष्ठादशास्वेवयासिग्रहस्यसोच्चाश्रिताकालबलाश्रिताच । मूलत्रिकोणात्स्वगृहाच्चमध्यामित्राश्रिताजन्मगृहाश्रितावा ॥ नीचारिभांशोप-

गताज्जिताद्वाग्रहात्परिध्वस्तविवर्णरूक्षात् । जन्मेशशत्रोर्निधनारिमेशाद्यापठचतेसाबहुदोषदास्यात् ॥ एवंशस्तासुशोभनासुदशासु ग्रहाः शुभान्येवफलानिकुर्वंति । दशाफलवृत्ते यानिशुभान्यशुभान्यभिहितानितान्येवभवंति । नेतराणिअनिष्टसंज्ञास्वशुभदशासुअशुभान्यनिष्टानिएवभवंति । मिश्रासुदशासुमिश्राण्येवदशाफलानिभवंति । एतत्प्रमतिसूत्रमस्माभिश्चव्याख्यातम् । तथाचसत्यः ॥ जन्मन्युपचयभवनेपुसंस्थिताः सव्यगाः सुमूर्तिधराः । श्रेष्ठंफलंविदध्युर्ग्रहाः क्रमात्स्वांदशांप्राप्य ॥ अन्यैर्निहितारूक्षाल्पमूर्तयोह्यपचयर्क्षसंस्थाश्च । स्वदशाभिहितंनेष्टंग्रहाः प्रयच्छंतिलोकेषु ॥ होराफलंलग्नपतेः लग्नाधिपस्यसमानंतुल्यंवक्तव्यम् । यथामेषलग्नजातस्यभौमदशाफलंवृषलग्नजातस्यशुक्रदशाफलम् । एवमन्येष्वपिवक्तव्यम् । किंतुद्रेष्काणवशाच्छुभायांलग्नदशायांशुभफलमशुभायामशुभम् । मिश्रायासुभयमपि । अथयेपूर्वंदशारिष्टाउक्तास्तेषामिमेभंगाः प्रोक्ताः । तथाचसारावल्याम् । प्रवेशेबलवान्खेटः शुभैर्वासन्निरीक्षितः । सौम्याधिमित्रवर्गस्थो मृत्युकृन्नभवेत्तदा ॥ अंतर्दशाधिनाथस्य विबलस्य दशा यदा । विबलास्यात्तदाभंगोनबाध्यातस्यचध्रुवम् ॥ युद्धेचाविजयी तस्मिन्ग्रहयोगे शुभो यदि । दशायांनभवेत्कष्टंस्वोच्चादिषुचसंस्थिते ॥ इति ॥ १९ ॥

संज्ञाध्यायेयस्ययद्द्रव्यमुक्तंकर्माजीवोयश्चयस्योपदिष्टः ॥
भावस्थानालोकयोगोद्भवंचतत्तत्सर्वंतस्ययोज्यंदशायाम् ॥२०॥

अथान्येषामपिफलानांदशास्वतिदेशार्थंशालिन्याह । संज्ञाध्यायइति । यस्यग्रहस्यसंज्ञाध्यायेयद्द्रव्यंताम्रंस्यान्मणिहेमेत्यादिनाग्रंथेनोक्तंकथितंतस्यतद्द्रव्यस्यशुभदशायांप्राप्तिः योज्या । अशुभदशायांहानिः । तथा यश्चकर्माजीवोयस्यग्रहोपदिष्टोजातकेभिहितः । अर्थाप्तिःपितृपितृपत्नीरित्यादि । तस्यग्रहदत्तस्यकर्माजीवस्य तदंतर्दशायामेवाप्तिर्भवति । भावफलंवक्ष्यति । शूरःस्तब्धइत्यादि । तथामाथितश्चतुरोटनइत्यादि । तथामेषेस्वसितमिरनयनइत्यादि । आलोकनफलंदृष्टिफलम् । चंद्रभूपबुधौइत्यादि । योगोद्भवंनाभसयोगान्मुक्त्वासर्वयोगेषुयोगकर्तृभ्योग्रहेभ्योमध्याद्योबलीयान्सस्वदशायामेव फलं ददाति । नाभसयोगाः सकलदशास्वपिफलप्रदाः । वक्ष्यतिच । इतिनिगदितायोगाः सार्द्धंफलैरिहनाभसा नियतफलदाश्चित्याह्येतेसमस्तदशास्वपीति ॥ एवमादियद्यदुक्तंतत्सर्वंनिरवशेषम् । तस्यग्रहस्यदशायांयोज्यमिति ॥ २० ॥

छायांमहाभूतकृतांचसर्वेभिव्यंजयंतिस्वदशामवाप्य ॥ कंभ्वग्नि-
वाय्वंबरजान्गुणांश्चनासास्यदृक्त्वक्छ्रवणानुमेयान् ॥ २१ ॥

अथयस्यजातस्यजातकमप्यगणितंतस्यशरीरच्छायांदृष्ट्वा ग्रहदशाज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ छायां महाभूतकृतामिति । पूर्वमुक्तं शिखिभूखपयोमरुद्गणानां वशिनोभूमिसुतादयः

क्रमेणेति । तत्रादित्यचंद्रौवह्नचंबुमसिद्धावेव । यःकश्चिद्ग्रहः स्वदशामात्मीयदशामवाप्य महाभूतकृतांछायांमभिव्यंजयति प्रकटीकरोति । छायाशब्देन शरीरशोभाभिधीयते । शरीरकांतिरित्यर्थः । तथा च सच्छायोयं विच्छायोयंवर्ततइत्यभिधीयते। एवमात्मीयदशायांपृथिव्यादिमहाभूतकृतां शरीरच्छायांव्यंजयतिप्रकटीकरोति । साचकंवन्निवायंबरजान्गुणान्कुः पृथिवी अंबुवरुणः अग्निर्हुताशनः वायुः अनिलः अंबरमाकाशमेभ्योजातोत्पन्नासाछायातद्गुणान्करोति । तांश्चयथासंख्यंनासास्यदृक्त्वक्छ्रवणानुमेयान्पार्थिवंगुणंगंधमभिव्यंजयति । नासानुमेयंघ्राणेनोपलभ्यते । अथाप्यंगुणंरसमाभिव्यंजयति । तच्चास्यानुमेयम् । आस्यशब्देनेहजिह्वाज्ञेया । तयारसस्योपलब्धेः आस्यग्रहणंचात्रवृत्तानुरोधात्कृतम् । आग्नेयीआग्नेयंगुणंरूपमभिव्यंजयति । दृष्टचानुमेयम् । वायवी वायव्यंस्पर्शगुणमभिव्यंजयति । त्वगनुमेयंस्पर्शेनोपलभ्यते । नाभसी नाभसं गुणंशब्दमभिव्यंजयाति । श्रवणानुमेयंकर्णोपलभ्यम् । एतदुक्तंभवति । यदाशुभगंधः पुरुषोभवति तदास्यबुधकृतापार्थिवीच्छायाज्ञेया । यदामिष्टरसभोजीभवति तदास्यचंद्रशुक्रकृताछायाज्ञेया । यदातीव्ररूपवान्सुकांतः पुरुषोभवति तदासूर्यभौमकृता आग्नेयीछायाज्ञेया । यदास्पर्शेनमृदुर्भवति । तदाशनैश्चरकृतावायवीछायाज्ञेया । यदास्यवचनंकर्णयोः सुखकरंभवतितदाजीवकृतानाभसीछायाज्ञेया । छायाविशेषलक्षणमाचार्येण संहितायामभिहितम् । तथाच । छायाशुभाशुभफलानिनिवेदयंतीलक्ष्यामनुष्यपशुपक्षिपुलक्षणज्ञैः । तेजोगुणान्बहिरपिप्रविकाशयंतीदीपप्रभास्फटिकरत्नघटस्थितेव॥ स्निग्धाद्विजत्वङ्नखरोमकेशाछाया सुगंधाचमहीसमुत्था। तुष्टचर्थलाभाभ्युदयान्करोति धर्मस्यचाहन्यहनिप्रवृद्धिम् ॥ स्निग्धासिताचहरितानयनाभिरामासौभाग्यमार्दवसुखाभ्युदयान्करोति । सर्वार्थसिद्धिजननीजननीवचाप्याछायाफलंतनुभृतांशुभमाददाति ॥ चंडाधृष्याप‌द्महेमाग्निवर्णायुक्तंतेजोविक्रमैः समतापैः । आग्नेयीतिप्राणिनांस्याज्जयायक्षिप्रंसिद्धिंवांछितार्थस्यधत्ते ॥ मलिनपरुषकृष्णापापगंधानिलोत्थाजनयति वधबंधव्याध्यनर्थार्थनाशम् । स्फटिकसदृशरूपाभाग्ययुक्तात्युदारानिधिरिव गगनोत्थाश्रेयसांस्वच्छवर्णा ॥ २१ ॥

शुभफलददशायांतादृगेवांतरात्मावहुजनयतिपुसांसौख्यमर्थागमंच ॥ कथितफलविपाकैस्तर्कयेद्वर्त्तमानांपरिणमति फलोक्तिः स्वप्नचिंतास्ववीर्यैः ॥ २२ ॥

अत्रचवायव्याछायांवर्जयित्वासर्वास्वेवच्छायासु शुभमशुभंफलमुक्तंतत्कथम्। शुभफलेयमशुभफलेयमितियद्दशाज्ज्ञायते तज्ज्ञानार्थमंतरात्मनः स्वरूपंमालिन्याह ॥ शुभफलमिति । शुभफलंददातियः सशुभफलदः शुभफलदस्य ग्रहस्ययादशातस्यामंतरात्म

स्वदेहस्थः परमात्माचित्स्वरूपः तादृगेव शुभोभवति । पुरुषस्यतस्यचच्छायादर्शितग्रहदशाकालेबहुविधमनेकप्रकारंसौख्यंसुखभावमर्थागमंधनलाभंचजनयत्युत्पादयति। अथादेवाशुभदशायांपुरुषस्यांतरात्माप्यशुभोभवति। तत्रछायादर्शितग्रहजाताताहृगेवफलदा। साचासौख्यमनर्थागमंचबहुप्रकारंजनयति । मिश्रायांमिश्रंच । यात्रायांचवक्ष्यति । निमित्तानुचरंसूक्ष्मंदेहेंद्रियमहत्तरम्। तेजोह्येतच्छरीरस्थंत्रिकालफलविन्नृणाम्। प्रीतयेनमनोनार्थेनासिद्धावभिनंदति। तस्मात्सर्वात्मनायातुरनुमेयंयथामनः॥शुभाशुभानिसर्वाणिनिमित्तानिस्युरेकतः । एकतश्चमनः शुद्धिस्तद्धिशुद्धिर्जयावहाइति ॥ कथितफलविपाकैरिति। ग्रहाणांदशासुयानिफलानि शुभान्यशुभानिवाकथितान्युक्तानितानि यः पुरुषोभुंक्ते । तस्यपुरुषस्यतद्ग्रहदशावर्ततेइति ज्ञेयम् । एतदुक्तंभवति । यादृशंफलंशुभमशुभंवापुरुषस्योपलभ्यते । तच्च यस्य ग्रहस्यदशायांपठितम् । सातस्यदशानरस्यवर्ततइतिज्ञेयम् । एवंवर्तमानांदशांतर्केयेल्लक्षयेदित्यर्थः । एवंछायावशेनांतरात्मवशेनफलपक्तिवशेनवागणितस्यजातकस्यवर्तमानां दशांवदेत् । अथसौरदशायामशुभायांव्यंगत्वमुक्तंनचशुभायाम्। अशुभायामप्यनेकेषांव्यंगत्वंदृष्टम् । शुक्रदशायांशुभायांनिधिप्राप्तिरुक्तानचसापिदृष्टातदर्थमाह । परिणमतिफलोक्तिरिति । अवीर्यैः बलहीनैः ग्रहैः फलानि यानिशुभान्यशुभानिवादत्तानितत्फलोक्तिः फलप्राप्तिः स्वप्नेस्वप्नावस्थायांपरिणमत्यनुभूयते । चिंतायांमनोरथेनवेति । केचिच्छुभफलददशायांतादृगेवांतराख्याइतिपठंति । पठंत्येवंव्याचक्षते। यथाशुभायांदशायामंतराख्यांतर्दशाशुभायदिभवति । तदाबहुजनयतिपुंसांसौख्यमर्थागममिति । अर्थादेवाशुभायांदशायामशुभांतर्दशा असौख्यमनर्थागमंचबहुजनयति । अनेनव्याख्यानेनमशुभायाशुभायांचशुभाशुभानिभवंति मिश्रफलंप्रयच्छंति । नचैतदिष्यते । यस्मादुक्तम् । एकर्क्षगोर्द्धमपहृत्यददातितुस्वमिति । अत्रदशापतेः फलमपहृत्यांतर्दशापतिरेवस्वंफलंददातीतिज्ञेयम् । अन्यथापहृत्येतिनिरर्थकं स्यादिति । तस्मात्पूर्वपाठः श्रेयान् द्वितीयः प्रमादपाठः प्रथमपाठेनविनाछायांशुभाशुभानत्वमनुमातुंनशक्यतइति ॥ २२ ॥

एकग्रहस्यसदृशेफलयोर्विरोधेनाशंवदेद्यदधिकंपरिपच्यतेतत्॥ नान्योग्रहः सदृशमन्यफलंहिनस्तिस्वांस्वांदशामुपगताः स्वफलप्रदाः स्युः ॥ २३ ॥

अथैकग्रहदत्तयोः फलयोः सदृशयोर्नाशोभवति भिन्नदत्तानांबहूनामपिपक्तिरेवभवतीत्येतद्वसंततिलकेनाह ॥ एकग्रहस्येति । सर्वाण्येवफलानि नाभसवर्ज्यंस्वदशायांग्रहःप्रयच्छतीत्युक्तम् । तत्रैकेनग्रहेणयदासदृशंविरुद्धंफलद्वयंदत्तंभवति । तस्मिन्सदृशेतुल्येद्वयोः फलविरोधेसतिनाशोभवति । तस्यफलद्वयस्यवदेद्ब्रूयात् । कीदृशंतद्विरुद्ध

मित्यत्रोच्यते । यथा कश्चिद्ग्रहः कयापियुक्त्यादशाफलादिनासुवर्णदोभवति सएवान्य-यायुक्त्याअष्टवर्गफलयोगफलदृष्टिफलभावफलानामन्यतमेनसुवर्णापहारीभवति । तदाफ-लद्वयेपिसुवर्णसंबंधोस्तीतिसादृश्यं स्वर्णदानापहारिणाविति विरोधः । एवमेकस्यग्रहस्य सदृशफलयोः विरोधे नाशंवदेत् । नसुवर्णलाभोनचापहानिरिति । यदधिकंपरिपच्यते । ततएकेनापिग्रहेणफलद्वयंदत्तमन्यरूपंतयोर्मध्याद्यदधिकंतत्परिपच्यतेभवति । यथा क-श्चिद्ग्रहोनिर्दिष्टप्रकारद्वयेनसुवर्णदः सएवप्रकारेणैकेनसुवर्णापहारी तदाद्वयोराधिकत्वात्तदान-स्यसुवर्णंददात्येव।नापहरति।अथवाप्रकारद्वयेनसुवर्णापहारी।प्रकारेणैकेनसुवर्णदः।तदापह-रणस्याधिकत्वादपहरत्येव।अथवासुवर्णापहारी रूप्यदश्च।तथापिद्वेअसदृशेअसदृशत्वाद-धिकंपरिपच्यते।सुवर्णापहारीरूप्यदश्चभवतिइतिकेचित्।नान्योग्रहइति।अन्येनग्रहेणदत्तंस-दृशंविरोध्यपिफलंनान्योग्रहोपिहिनस्त्यपहरति।यथाकश्चिद्ग्रहःसुवर्णदोभवत्यन्यश्चसुवर्णा-पहारीतदातत्रसुवर्णदःस्वदशायांसुवर्णंददाति।स्वदशायांसुवर्णापहारीचापहरति।अनेनैतदु-क्तंभवति । यथैकग्रहस्यसदृशफलयोः विरोधेसमग्रजन्मांतरेपि फलनाशं वदेत् । अन्यत्र विरुद्धयोरपिफलयोः नाशं नवदेत् । यतःसुवर्णदोग्रहःस्वामात्मीयांदशामुपगतःप्राप्तः सुवर्णलाभंकरोति । सुवर्णापहारीस्वदशामुपगतः प्राप्तःसुवर्णमपहरति । एतदष्टकवर्गफलं विनाशयतस्तत्रैकस्यग्रहस्यफलसदृशयोरपितुल्यसंख्ययोःफलयोर्नाशोभविष्यति । यथ भविष्यति तथातत्रैवप्रतिपादयिष्यामइति ॥ २३ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौदशांतर्दशाध्यायोष्टमः ॥ ८ ॥

स्वादर्कः प्रथमायबंधुनिधनद्व्याज्ञातपोद्यूनगो वक्रात्स्वादिव तद्वदेवरविजाच्छुक्रात्स्मरांत्यारिषु ॥ जीवाद्धर्मसुतायशत्रु-षुदशत्र्यायारिगः शीतगोरेष्वेवांत्यतपःसुतेषु चबुधाल्लग्नात्स-बंध्वंत्यगः ॥ १ ॥

अथाष्टकवर्गाध्यायोव्याख्यायते । तत्रांतर्दशाफलमिति । पूर्वमेवोक्तंतत्प्रदर्श्याधुन स्थिरस्याष्टकवर्गफलस्यावसरः । लग्नाष्टमाः सर्वेएवग्रहास्तेभ्यः सकाशादेकैकस्यग्रहस्य चारवशाद्राशौविचरतः शुभाशुभंफलमष्टकवर्गेनिरूप्यते । तत्रादावेवार्काष्टकवर्गंशार्दूल-विक्रीडितेनाह ॥ स्वादर्कइति । यत्रराशौ जन्मसमयेपुरुषस्यादित्यः स्थितः सएवतस्य स्वस्थानमुच्यते । एवमन्येषामपिग्रहाणांज्ञेयम् । योयत्रव्यवस्थितः सएवतस्यस्वस्थानं तस्मात्स्वादर्कःप्रथमायबंधुनिधनद्व्याज्ञातपोद्यूनगः प्रथमैकादशचतुर्थाष्टमद्वितीयदशमन-वमसप्तमेषु १ । ११ । ४ । ८ । २ । १० । ९ ७ एतेषांस्थानानां संज्ञाःप्रागेवव्या-ख्याताः । अतःपुनर्नोच्यंते । एषामंकन्यासएवव्याख्यानमितिसर्वत्रज्ञेयम् । एतेषुस्था-नेषुगतः स्वात्स्थानादर्कः सूर्यः शुभः इष्टफलदः अर्थादेवान्यस्थानेष्वशुभोनिष्टफलदः ।

यतोवक्ष्यति । इतिनिगदितमिष्टंनेष्टमन्यदित्येवंसर्वत्रज्ञेयम् । वक्रात्स्वादिव वक्रादंगारकात्स्वादात्मीयस्थानादिवशुभः । येष्वेवस्वस्थानात्तेष्वेवांगारकात् १ । ११ । ४ । ८ । २ । १० । ९ । ७ एतेष्वर्कोभौमाच्छुभः । तद्वदेवरविजात् । रविजात्सूर्यपुत्रात्तद्वदेवस्थानेषु स्वाच्छुभस्तेष्वेवसौरात् १ । ११ । ४ । ८ । २ । १० । ९ । ७ एतेषुसौरादर्कः शुभइति सर्वत्रानुवर्तते । शुक्रात्स्मरांत्यारिषुसएवार्कः । स्मरांत्यारिषुसप्तमद्वादशषष्ठेषुशुक्राच्छुभः ७ । १२ । ६ । जीवाद्धर्मसुतायशत्रुषु जीवाद्बृहस्पतिस्थानात् धर्मसुतायशत्रुषु नवमपंचमैकादशषष्ठेषुशुभः ९ । ५ । ११ । ६ दशत्र्यायारिगः शीतगोः शीतगोश्चंद्राद्दशत्र्यायारिगः दशमतृतीयैकादशषष्ठगःशुभः १० । ३ । ११ । ६ एतेष्वेवांत्यतपःसुतेषुचबुधाच्छुभः । एष्वेवप्रागुक्तेषुचंद्रस्थानेषुदशत्र्यायारिषुचशब्दात्तथांत्यतपःसुतेषुद्वादशनवपंचमेषुबुधाच्छुभः १० । ३ । ११ । ६ । १२ । ९ । ५ लग्नात्सबंधवंत्यगः सहशब्देनप्रागुक्तानिचंद्रस्थानान्यनुकृष्यंते तेनांत्यतपःसुतस्थानानीति सर्वत्रपरिभाषा तेनैतेषुचंद्रस्थानेषुदशत्र्यायारिषुसबंधवंत्येषुचतुर्थद्वादशसहितेषुगतोलग्नादुदयाच्छुभः१०।३।११।६।४।१२।तथाचसत्यः ॥ स्वात्स्थानेद्विवसकरस्तृतीयषष्ठांत्यभात्रिकोणानिहित्वेष्टः ३ । ६ । १२ । ९ ।एतानिवर्जयित्वातान्येववराहमिहिरदर्शितानिस्थानानिजातानि १ । ११ । ४ । ८ । २ । १० । ९ । ७ सौरस्यतुसहजारिसुतांत्यसंज्ञानिहित्वेष्टइत्यनुवर्तते ३ । ६ । ९ । १२ । एतानिवर्जयित्वातान्येववराहमिहिरदर्शितानिस्थानानिजातानि १ । ११ । ४ । ८ । २ । १० । ९ । ७ । चंद्राद्दशमैकादशतृतीयषष्ठोपगः शुभःसूर्यः १०।११।३।६ जीवात्त्रिकोणयोः षष्ठस्तथैकादशश्चेष्टः ९ । ५ । ६ । ११ । प्रथमद्वितीयसप्तमचतुर्थनैधनगतान्विनाराशीन्सौम्यादिष्टः सूर्यः १ । २ । ७ । ४ । ८ । एतानिवर्जयित्वा तान्येववराहमिहिरप्रदर्शितानिस्थानानिजातानि१०।३। ११।६।१२।९।५ कुजस्वसदृशोर्कपुत्रेण१। ११ । ४ । ८ । २ । १० । ९ ।७ दशमैकादशषष्ठतृतीयगोंत्यश्चतुर्थगोलग्नात् १० । ११ । ६ । ३ । १२ । ४ शुक्रस्थानाद्रविः षट्सप्तमद्वादशेषु भवतीष्टः ६ । ७ । १२ । तथाचसूक्ष्मजातके । केंद्रायाष्टद्विनवस्वर्कः स्वादार्किभौमयोश्चशुभः । षट्सप्तांत्येषुसितात्षडायधीधर्मगोजीवात् ॥ उपचयगोर्कश्चंद्रादुपचयनवमांत्यधीयुतः सौम्यात् । लग्नादुपचयबंधुव्ययस्थितःशोभनःप्रोक्तः ॥ इति आदित्याष्टकवर्गः ॥ १ ॥

लग्नात्षट्त्रिदशायगः सधनधीधर्मेषुचाराच्छशीस्वात्सास्तादिषुसाष्टसप्तसुरवेः षट्त्र्यायधीस्थोयमात्॥धीत्र्यायाष्टमकंटकेषुशशिजाज्जीवाद्व्ययायाष्टगःकेंद्रस्थश्चसितात्तु धर्मसुखधीत्र्यायास्पदानंगगः ॥ २ ॥

अथचंद्राष्टकवर्गेशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ लग्नात्षडिति । लग्नात्षट्त्रिदशायगः शशी चंद्रः लग्नादुदयात्षट्त्रिदशायगः षष्ठतृतीयदशमैकादशेषुस्थानेषुशुभः ६ । ३ । १० । ११ सधनधीधर्मेषुचाराच्छशी । सहशब्देनप्रागुक्तान्येवस्थानान्यनुक्षिप्यंते । शशीचंद्रः आराद्भौमादेष्वेवषट्त्रिदशायेषुधनधीधर्मसहितेषुद्वितीयपंचमनवमयुक्तेषुशुभः ६।३।१० ११ । २ । ५ । ९ स्वात्सास्तादिषुआत्मीयस्थानादेष्वेवषट्त्रिदशायेषुसास्तादिषुसप्तम-प्रथमसहितेषु शुभः शशी ६ । ३ । १० । ११ । ७ । १ साष्टसप्तसुखेरादित्यादे-ष्वेवस्थानेषु साष्टसप्तसु अष्टमसप्तसंयुक्तेषु ६ । ३ । १० । ११ । ८ । ७ शुभः षट्-त्र्यायधीस्थोयमात् यमात्सौरात् षट्त्र्यायधीस्थः षष्ठतृतीयैकादशपंचमस्थानस्थःशुभः ६ । ३ । ११ । ५ धीत्र्यायाष्टमकंटकेषुशशिजात् । शशिजाद्बुधाद्बुधस्थानाद्धीत्र्यायाष्ट-मकंटकेषुपंचमतृतीयैकादशाष्टमकेंद्रेषुशुभः शशी । ५ । ३ । ११ । ८ । १ । ४ । ७ । १० । जीवाद्व्ययाष्टाष्टगः केंद्रस्थश्च । जीवाद्गुरुस्थानाद्व्ययायाष्टगः केंद्रस्थश्च द्वा-दशैकादशाष्टमकेंद्रस्थश्चशुभश्चंद्रः १२ । ११ । ८ । १ । ४ । ७ । १० सितात्तुध-र्मसुखधीत्र्यायास्पदानंगगः । सिताच्छुक्राद्धर्मसुखधत्र्यायास्पदानंगगेषु नवमचतुर्थ-पंचमतृतीयैकादशदशमसप्तमेषुशुभः ९ । ४ । ५ । ३ । ११ । १० । ७ । तथाच सत्यः । षष्ठैकादशसप्तमतृतीयदशमादिसंस्थितश्चंद्रः । स्वादिष्टः ६ । ११ । ७ । ३ । १० । १ सौरस्यतुसहजारिसुतायसंस्थितश्च शुभः ३ । ६ । ५ । ११ ॥ रिपुनिधन-सहजसप्तमदशमैकादशसंस्थितः सूर्यात् । ६ । ८ । ३ । ७ । १० । ११ । लग्नात्तृ-तीयदशमारिलाभसंस्थितः शुभश्चंद्रः ३ । १० । ६ । ११ ॥ भ्रातृसुतकर्मधनलाभध-र्मरिपुराशिगः कुजादिष्टः ३ । ५ । १० । २ । ११ । ९ । ६ । जीवात्तृतीयषष्ठद्विन-वमसुतवर्जितेष्विष्टः ३ । ६ । २ । ९ । ५ ॥ एतानिवर्जयित्वातान्येववराहमिहिरपठि-तानिस्थानानिजातानि १२ । ११ । ८ । १ । ४ । ७ । १० । प्रथमद्वितीयषष्ठाष्टमां-त्यवर्ज्येषुभार्गवादिष्टः १। २ । ६ । ८ । १२एतानिवर्जयित्वातान्येववराहमिहिरपठिता-निस्थानानिजातानि ३ । ४ । ५ । ७ । ९ । १० । ११ षष्ठधनपंचमनवमपश्चिमव-र्ज्येषुबुधात्प्रशस्तश्च ६ । २ । ५ । ९ । १२ एतानिवर्जयित्वातान्येववराहमिहिर-पठितानिस्थानानिजातानि १ । ३ । ४ । ७ । ८ । १० । ११॥ तथाचसूक्ष्मजातके । शश्युपचयेषुलग्नात्साद्यमुनिः स्वात्कुजात्सनवधीस्थः । सूर्यात्साष्टस्मरगस्त्रिषडायसुतेषुसू-र्यसुतात् ॥ ज्ञात्केंद्रत्रिसुतायाष्टमगोगुरोर्व्ययभवाष्टकेंद्रेषु । त्रिचतुःसुतनवदशसप्तमाय-गश्चंद्रमाः शुभः शुक्रात् ॥ इतिचंद्राष्टकवर्गः ॥ २ ॥

वक्रस्तूपचयेष्विनात्सतनयेष्वाद्यादिकेषूदयाच्चंद्राद्दिग्विफ-लेषुकेंद्रनिधनप्राप्त्यर्थगः स्वाच्छुभः ॥ धर्मायाष्टमकेंद्र-

गोर्कतनयाज्ज्ञात्षट्त्रिधीलाभगः शुक्रात्षड्व्ययलाभमृत्यु-
षुगुरोःकर्मात्यलाभारिषु ॥ ३ ॥

अथभौमाष्टकवर्गंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥वक्रस्तूपचयेष्विनादिति । वक्रोंगारकः । इनादादित्यादुपचयेषुत्रिषडेकादशदशमेषु सतनयेषुपंचमस्थानसहितेषुशुभः ३।६।११।१०।५ आद्याधिकेषूदयाद्वक्रः शुभः । उदयाल्लग्नादेष्वेवोपचयेष्वाद्याधिकेषुप्रथमस्थानयुक्तेषु शुभः ३।६।११।१०।१ चंद्राद्दिग्विफलेषुचंद्रस्थानादेष्वेवोपचयेषुदिग्विफलेषुदशमस्थानफलवर्जितेषु तेनदशमस्थानेनशुभंनाप्यशुभंफलंकरोतीतीत्यर्थः । ३ । ६ । ११ एतेषुशुभः । केंद्रनिधनप्राप्त्यर्थगः स्वाच्छुभः स्वादात्मीयस्थानात्केंद्रनिधनप्राप्त्यर्थगः केंद्राष्टमैकादशद्वितीयगः शुभः १ । ४ । ७ । १० । ८ । ११ । २ धर्मायाष्टमकेंद्रगोर्कतनयात् सौराद्धर्मायाष्टमकेंद्रगः नवमैकादशाष्टमकेंद्रगतः शुभः । ९ । ११ । ८ । १ । ४ । ७ । १० ज्ञात्षट्त्रिधीलाभगः ज्ञाद्बुधात्षट्त्रिधीलाभगः षष्ठतृतीयपंचमैकादशगतः शुभः ६ । ३ । ५ । ११ शुक्रात् षड्व्ययलाभमृत्युषु शुक्रस्थानात् षष्ठद्वादशैकादशाष्टमेषुशुभः ६ । १२ । ११ । ८ गुरोः कर्मात्यलाभारिषुगुरोः जीवाद्दशमद्वादशैकादशषष्ठेषुशुभः १० । १२ । ११ । ६ तथाचसत्यः । द्वादशपंचमनवमतृतीयषष्ठान्विनाकुजस्त्विष्टः स्वस्थानात् १२ । ५ । ९ । ३ । ६ एतानिवर्जयित्वा तान्येववराहमिहिरपठितानिस्थानानि जातानि । १ । ४ । ७ । १० । ८ । ११ । २ सौरस्यतुनवमाभ्यधिकेषुअनर्थेषुएष्वेवद्वितीयस्थानंविनानवमाभ्यधिकेषु ११ । ८ । ९ । १ । ४ । ७ । १० भौमस्तृतीयपंचमदशमैकादशरिपुस्थितः सूर्यात् । इष्ट ३ । ५ । १० । ११ । ६ श्चंद्रान्मध्यमदशमषष्ठसहजलाभेषु १० । ३ । ६ । ११ दशमैकादशषष्ठांत्यगः कुजो भूमिजः पूजितोगुरुस्थानात् १० । ११ । ६ । १२ । षष्ठैकादशपंचमतृतीयगः शुभः सौम्यात् । ६ । ११ । ५ । ३ ॥ अंत्यायाष्टमषष्ठगः कुजः पूजितः शुक्रात् १२ । ११ । ८ । ६ । प्रथमैकादशदशरिपुसहजोपगतश्चहोरायाः १ । ११ । १० । ६ । ३ ॥ तथाचस्वल्पजातके । भौमः स्वादायस्वाष्टकेंद्रगरुयायषट्सुतेषुबुधात् । जीवाद्दशायशत्रुव्ययेष्विनादुपचयसुतेषु ॥ उदयादुपचयतनुषुत्रिषडायेष्विदुतः समोदशमः । चंद्रस्थानादुपचयेषुदशमवर्जितेषुशुभः ॥ दशमेशुभोपिनभवति ३ । ६ । ११ भृगुतोंत्यषडष्टायेषु १२ । ६ । ८ । ११ ॥ असितात्केंद्रायनवस्वसु १ । ४ । ७ । १० । ११ । ९ । ८ इति भौमाष्टकवर्गः ॥ ३ ॥

व्याद्यायाष्टतपः सुखेषुभृगुजात्सत्र्यात्मजेष्विदुजः साज्ञास्तेषुयमारयोर्व्ययरिपुप्राप्त्यष्टगोवाक्पतेः ॥ धर्मायारिसुतव्ययेषु सवितुः स्वात्साद्यकर्मात्रिगः षट्स्वायाष्टसुखास्पदेषु हिमगोः साद्येषुलग्नाच्छुभः ॥ ४ ॥

अथबुधस्याष्टकवर्गंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥द्व्याद्यायाष्टतपइति।इंदुजोबुधः भृगुजाच्छुक्रात् द्व्याद्यायाष्टतपःसुखेषु द्वितीयप्रथमैकादशाष्टमनवमचतुर्थेषुसत्र्यात्मजेषुतृतीपंचमयुक्तेषुशुभः २ । १ । ११ । ८ । ९ । ४ । ३ । ५ साज्ञास्तेषु यमारयोः । एष्वेवद्व्याद्यायाष्टतपःसुखेषुसाज्ञास्तेषु दशमसप्तमसहितेषुयमारयोः शनैश्चरांगारकयोः यमात् २ । १ । ११ । ८ । ९ । ४ । १० । ७ आराच्चशुभः २ । १ । ११ । ८ । ९ । ४ । १० । ७ व्ययरिपुप्राप्त्यष्टगो वाक्पतेः । वाक्पतेः जीवात् द्वादशषष्ठैकादशाष्टमगतःशुभः १२ । ६ । ११ । ८ धर्मायारिसुतव्ययेषुसवितुः सूर्यान्नवमैकादशषष्ठपंचमद्वादशेषुशुभः ९ । ११ । ६ । ५ । १२ स्वात्साद्यकर्मात्रिगः । स्वादात्मीयस्थानादेष्वेवधर्मादिषुस्थानेषुसाद्यकर्मत्रिकेषु प्रथमदशमतृतीयसहितेषुगतःशुभः ९ । ११ । ६ । ५ । १२ । १ । १० । ३ षट्स्वायाष्टसुखास्पदेषु हिमगोश्चंद्रात् षष्ठद्वितीयैकादशाष्टमचतुर्थदशमेषुशुभः ६ । २ । ११ । ८ । ४ । १० । साद्येषुलग्नाच्छुभः एष्वेवषष्ठादिषुस्थानेषुसाद्येषुप्रथमस्थानसहितेषुलग्नाच्छुभः ६ । २ । ११ । ८ । ४ । १० । १ ॥ तथाचसत्यः । स्वात्स्थानाच्छशितनयो द्वितीयसप्तमचतुर्थनिधनानि हित्वेष्टः २ । ७ । ४ । ८ एतानिवर्जयित्वातान्येववराहमिहिरपठितानि स्थानानिजातानि १ । ३ । ५ । ६ । ९ । १० । ११ । १२ सूर्यस्यतु लाभारिसुतांत्यनवमस्थः । ११ । ६ । ५ । १२ । ९ ॥ सुतसहजषष्ठपश्चिमवर्जितेषुमंडलेषुबुधस्त्विष्टः । सौराराभ्यां स्थानादविकल्पाच्छास्त्रनियमेन ५ । ३ । ६ । १२ ॥ एतानिवर्जयित्वातान्येववराहमिहिरपठितानिस्थानानिजातानि १ । ११ । ४ । २ । ८ । ९ । १० । ७ लग्नाच्छुक्रोयेषुप्रशस्यतेतेषुचंद्रजस्तस्य । येषुस्थानेषु लग्नाच्छुक्रःशुभस्तेष्वेवस्थानेषुशुक्रस्थानाद्बुधः शुभोभवति ॥ शुक्राष्टकवर्गः पठ्यते । लग्नादिष्टःशुक्रोरिपुसप्तमदशमपश्चिमान्हित्वा ६ । ७ । १० । १२॥ एतानिस्थानानिवर्जयित्वातान्येववराहमिहिरपठितानिस्थानानिजातानि १ । २ । ३ । ४ । ५ । ८ । ९ । ११ एतेषुस्थानेषुशुक्रस्थानाच्छुभोबुधः । अंत्योपांत्याष्टमशत्रुभेषुजीवाद्बुधःश्रेष्ठः १२ । ११ । ८ । ६ । दशमस्वलाभषष्ठाष्टमेषुचंद्राद्बुधश्चतुर्थेच १० । २ । ११ । ६ । ८ । ४ । लग्नाच्चेष्टो द्यूनांत्यनवमसुतसहजवर्ज्येषु ७ । १२ । ९ । ५ । ३ एतानिवर्जयित्वातान्येववराहमिहिरपठितानिस्थानानिजातानि २ । ६ । १० । ११ । ८ । ४ । १ एतेषुलग्नाच्छुभः । तथाचस्वल्पजातके । सौम्योंत्यषण्णवायात्मजेष्विना १२ । ६ । ९ । ११ । ५ त्स्वात्त्रितनु ३ । १ दशयुतेषु १० । चंद्राद्द्विरिपुदशायाष्टसुखगतः २ । ६ । १० । ११ । ८ । ४ । १ सादिषुविलग्नात् । प्रथमसुखायद्विनिधनधर्मेषु १ । ४ । ११ । २ । ८ । ९ सितात्त्रिधीसमेतेषु ३ । ५ । साशास्मरेषु १० । ७ । सौरारयोर्व्ययायारिपुवसुषु १२ । ११ । ६ । ८ गुरोः । इतिबुधस्याष्टकवर्गः ॥ ४ ॥

दिक्स्वाद्याष्टमदायबंधुषु कुजात्स्वात्सत्रिकेष्वंगिराः सूर्यात्सत्रिनवेषुधीस्वनवदिग्लाभारिगोभार्गवात् ॥ जायायार्थनवात्मजेषुहिमगोर्मंदात्रिषड्धीव्ययेदिग्धीषट्स्वसुखायपूर्वनवगोज्ञात्सस्मरश्चोदयात् ॥ ९ ॥

अथजीवस्याष्टकवर्गंशार्दूलविक्रीडितेनाह । दिगिति । दिक्स्वाद्याष्टमदायबंधुषुकुजादंगिराइति । अंगिराजीवः कुजादंगारकादशमंद्वितीयप्रथमाष्टमसप्तमैकादशचतुर्थेषुशुभः १० । २ । १ । ८ । ७ । ११ । ४ स्वात्सत्रिकेष्वंगिराः स्वादात्मीयस्थानादंगिराः गुरुः पूर्वोक्तेषुदिक्स्वाद्यादिषुसत्रिकेषुतृतीयस्थानसहितेषु शुभः १० । २ । १ । ८ । ७ । ११ । ४ । ३ सूर्यात्सत्रिनवेषु गुरुः शुभः । सूर्यादादित्यादेष्वेवस्थानेषुप्रागुक्तेसतपस्तृतीयेषु तृतीयनवमस्थानाधिकेषुशुभः १० । २ । १ । ८ । ९ । ११ । ४ । ३ । ९ धीस्वनवादिग्लाभारिगोभार्गवात् । भार्गवाच्छुक्रात्पंचमद्वितीयनवमदशमैकादशषष्ठेषुशुभः ५ । २ । ९ । १० । ११ । ६ जायायार्थनवात्मजेषुहिमगोःश्चंद्रात्सप्तमैकादशद्वितीयनवमपंचमेषुशुभः ७ । ११ । २ । ७ । ९ मंदात्रिषड्धीव्यये मंदात्सौरात्तृतीयषष्ठपंचमद्वादशेषुशुभः । ३ । ६ । ५ । १२ दिग्धीषट्स्वसुखायपूर्वनवगोज्ञाद्गुरुः ज्ञाद्बुधाद्दशमपंचमषष्ठद्वितीयचतुर्थैकादशप्रथमनवमेषुशुभः १० । ५ । ६ । २ । ४ । ११ । १ । ९ सस्मरश्चोदयात् । उदयाल्लग्नादेष्वेवस्थानेषुसस्मरेषुसप्तमस्थानसहितेषुशुभः १० । ५ । ६ । २ । ४ । ११ । १ । ९ । ७ ॥ तथाचसत्यः । येषुबुधस्यशशांकस्तेषुगुरुः पुष्कलस्वकात्स्थानात् । चंद्राष्टकवर्गःपठ्यते । षष्ठधननवमपश्चिमवर्ज्येषुबुधात्प्रशस्तश्च ६ । २ । ९ । १२ ॥ एतानिस्थानानिवर्जयित्वाजातानि १ । ३ । ४ । ५ । ७ । ८ । १० । ११ अत्रपंचमद्वितीययोः स्थानयोः वराहमिहिरेणसहभेदः । अत्रचवराहमिहिरेणयवनेश्वरमतमंगीकृत्यद्वितीयस्थानस्यशुभत्वमंगीकृतम् । तथाचयवनेश्वरः । स्वस्थानतः स्थानमुतार्थमानप्राप्तिंद्वितीयेचगुरुः करोति । एवंद्वितीयेच शुभःविवाददैन्याध्वगदान्त्रिकोणेतस्मात्पंचमेनशुभः । एष्वेवार्कादिष्टेनवमाभ्यधिकेषुभवने १ । ३ । ४ । ५ । ७ । ८ । ९ । १० । ११ अत्रापिपंचमद्वितीययोः वराहमिहिरेणयवनेश्वरमतमंगीकृतम् । तथाचयवनेश्वरः । स्थानेरवेर्बुद्धिसुहृद्धनार्तिं करोति जीवोधनदो द्वितीये । एवं द्वितीये शुभत्वाद्वराहमिहिरेणांगीकृतम् । रुग्राजपीडाध्वकृद्दिंद्रसूरिः स्यात्पंचमेतस्मात्पंचमे न शुभः । आत्मसहशेषु सहजभवनंविनाकुजाचगुरुरिष्टः १ । ४ । ५ । ७ । १० । ११ अत्रापिपंचमद्वितीययोः वराहमिहिरेणसहभेदः । अत्रापि यवनेश्वरः । गुरुः कुजस्थानगतोरिहंताद्वितीयगस्तुद्युतिहर्षदाता । तस्माद्वराहमिहिरेणद्वितीयस्थानमंगीकृतम् । जामित्रगोव्याध्यरिशोककारी । एवंसप्तमस्थानंनांगीकृतम् । द्वादशारिपुपंचमतृतीयसं

शुभः सौरात् १२ । ६ । ९ । ३ । दशमैकादशनवमद्वितीयषट्पंचमेषु भृगोः । जीव इष्टः १० । ११ । ९ । २ । ६ । ९ चंद्राज्जामित्रनवमसुतलाभकोशर्क्षेषुगुरुः शुभः ७ । ९ । ५ । ११ । २ । प्रथमद्वितीयपंचमचतुर्थधर्मारिलाभदशमस्थः सौम्याद्गुरुरिष्टः १ । २ । ५ । ४ । ९ । ६ । ११ । १० जीवोलग्नादेवामिष्टः सजामित्रः १ । २ । ५ । ४ । ९ । ६ । ११ । १० । ७ ॥ तथाचस्वल्पजातके । जीवोभौमाद्व्यायाष्टकेंद्रगोऽ २ । ११ । ८ । १ । ४ । ७ । १० कीर्तसधर्मसहजेषु २ । ११ । ८ । १ । ४ । ७ । १० । ९ । ३ स्रातसत्रिकेषु २ । ११ । ८ । १ । ४ । ७ । १० । ३ शुक्रान्नवदशलाभस्वधीरिपुषु ९ । १० । ११ । २ । ५ । ६ शशिनः स्मरत्रिकोणार्थलाभग ७ । ९ । ५ । २ । ११ त्रिरिपुंधीव्ययेषुयमात् ३ । ६ । ५ । १२ नवदिक्सुखायधीस्वायशत्रुषुज्ञा ९ । १० । ४ । १ । ५ । २ । ११ । ६ तत्काऌस्गोलग्नात् ९ । १० । ४ । १ । ५ । २ । ११ । ६ । ७ इतिजीवाष्टकवर्गः ॥ ९ ॥

लग्नादा सुतलाभरंध्रनवगः सांत्यः शशांकात्सितः स्वात्साज्ञेषुसुखत्रिधीनवदशच्छिद्रात्तिगः सूर्यजात् ॥ रंध्रायव्ययगो रवेर्नवदशप्राप्त्यष्टधीस्थोगुरोर्ज्ञाद्धीत्र्यायनवारिगास्त्रिनवषट्पुत्रायसांत्यः कुजात् ॥ ६ ॥

अथशुक्रस्याष्टकवर्गंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ लग्नादिति । सितः शुक्रः लग्नादासुतलाभरंध्रनवगः शुभः लग्नात्प्रभृतिसुतस्थानंपंचमं यावत्तथालाभरंध्रनवगः सितः शुभः । तेषुप्रथमद्वितीयतृतीयचतुर्थपंचमैकादशाष्टनवमेषुलग्नाच्छुक्रः शुभः १ । २ । ३ । ४ । ५ । ११ । ८ । ९ सांत्यः शशांकात्सितः । शशांकाच्चंद्रादेष्वेवस्थानेषुसांत्येषुसव्ययेषुद्वादशस्थानाधिकेषुशुभः १ । २ । ३ । ४ । ५ । ११ । ८ । ९ । १२ । स्वात्साज्ञेषुस्वादात्मीयस्थानादेष्वेवस्थानेषुसाज्ञेषुदशमस्थानाधिकेषुशुभः १ । २ । ३ । ४ । ५ । ११ । ८ । ९ । १० सुखत्रिधीनवदशच्छिद्रात्तिगः सूर्यजात् सौराच्चतुर्थतृतीयपंचमनवमदशमाष्टमैकादशेषुशुभः ४ । ३ । ५ । ९ । १० । ८ । ११ रंध्रायव्ययगोरवेः रवेरादित्यादष्टमैकादशद्वादशेषुशुभः ८ । ११ । १२ नवदशप्राप्त्यष्टधीस्थो गुरोः जीवान्नवमदशमैकादशाष्टमपंचमेषुशुभः ९ । १० । ११ । ८ । ५ ज्ञाद्धीत्र्यायनवारिगः । ज्ञाद्बुधात्पंचमतृतीयैकादशनवमषष्ठेषुशुभः ५ । ३ । ११ । ९ । ६ त्रिनवषट्पुत्रायसांत्यः कुजात् । कुजाद्भौमात्तृतीयनवमषष्ठपंचमैकादशेषुसांत्येषु अंत्येनद्वादशेनसहितेषुस्थानेषुशुक्रः शुभः ३ । ९ । ६ । ५ । ११ । १२ ॥ तथाचसत्यः । स्वस्थानाद्भृगुतनयः षट्सप्तमपाश्चिमेतरेष्विष्टः ६ । ७ । १२ एतानिवर्जयित्वातान्येववराहमिहिरपठितानि स्थानानिजातानि १ । २ । ३ । ४ । ५ । ८ । ९ । १० । ११ रिपुपत्निकर्मवर्ज्येषुसितश्चंद्रात्तुपुष्कलोत्तृणाम् ६ । ७ । १० । एतानिवर्जयित्वातान्येववराहमिहिरपठि-

नानिजातानि १ । २ । ३ । ४ । ५ । ९ ।८। ११ । १२ । अंत्योपांत्याष्टमगःसूर्या- दिष्टस्तुभार्गवः कथितः १२ । ११ । ८ । भौमादंत्येोपांत्यतृतीयनवमसुतशत्रुगश्चैवम् । १२ । ११ । ३ । ९ । ५ । ६ दशमैकादशनिधनत्रिकोणसंस्थोभृगुर्जीवात् । १० । ११ । ८ । ५ । ९ सौम्यात्सुतधर्मलाभसहजारिसंज्ञेषु । ५ । ९ । ११ । ३ । ६। लग्नादिष्टः शुक्रोरिपुसप्तमदशमपश्चिमान्हित्वा । ६ । ७ । १० । १२ एतानिवर्जयि- त्वातान्येववराहमिहिरपठितानिस्थानानिजातानि । १ । २ । ३ । ४ । ५ । ८ । ९ । ११ आद्यद्वितीयरिपुसप्तमांत्यवर्ज्येषुसौराच्च । १ । २ । ६ । ७ । १२ एतानिवर्जयि- त्वातान्येववराहमिहिरपठितानिस्थानानिजातानि । ३ । ४ । ५ । ८। ९ । १० । ११ तथाचस्वल्पजातके । शुक्रोलग्नादासुतनवाष्टलाभेषु १ ।२ ३ । ४ । ५ । ९ । ८। ११ सव्ययश्चंद्रात् । स्वात्साज्ञेषुरविसुतात्रिधीसुखाप्तिनवकर्मरंध्रेषु । वस्वंत्यायेष्वर्कान्न- वदिग्लाभाष्टधीस्थितोजीवात् । ज्ञात्रिसुतनवायारिष्वायसुतापोक्लिमेषुकुजात् इतिशुक्रा- ष्टकवर्गः ॥ ६ ॥

मंदः स्वात्रिसुतायशत्रुषुशुभः साज्ञांत्यगोभूमिजात्केंद्रायाष्ट- धनेष्विनादुपचयेष्वाद्येसुखेचोदयात् ॥ धर्मायारिदशांत्यमृ- त्युषु बुधाच्चंद्रात्रिषड्लाभगः षष्ठायांत्यगतः सितात्सुरगुरोः प्राप्त्यंत्यधीशत्रुषु ॥ ७ ॥

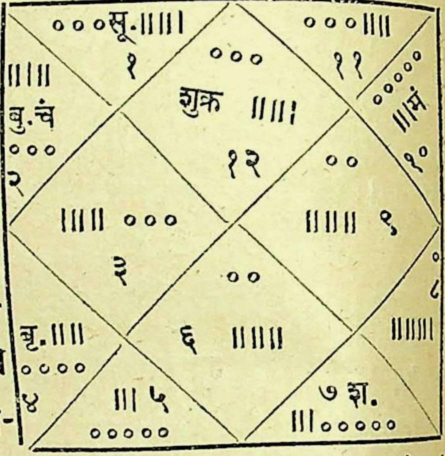
अथसौरस्याष्टकवर्गंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ मंदः स्वात्रिसुतायशत्रुषुशुभइति ॥ मंदः सौरः स्वादात्मीयस्थानात्तृतीयपंचमैकादशषष्ठस्थानेषुशुभः । साज्ञांत्यगोभूमिजात् भूमिजाद्भौमादिष्वेवप्रागुक्तेषुसाज्ञांत्येषुगतः दशमद्वादशसहितेषुशुभः । ३ । ५ । ११ । ६ । १० । १२ केंद्रायाष्टधनेष्विनात् इनात्सूर्यात्केंद्रैकादशाष्टमद्वितीयेषु शुभः १ । ४ । ७ । १० । ११ । ८ । २ उपचयेष्वाद्येसुखेचोदयात् उदयाल्लग्नात्तृतीयषष्ठदशमैका- दशप्रथमचतुर्थेषुशुभः । ३ । ६ । १० । ११ । १ । ४ । धर्मायारिदशांत्यमृत्युषु बुधात् । बुधाद्बुधस्थानान्नवमैकादशषष्ठदशमद्वादशाष्टमेषुशुभः ९ । ११ । ६ । १० । १२ । ८ चंद्रात्रिषड्लाभगः चंद्रस्थानात्तृतीयषष्ठैकादशेषुशुभः । ३ । ६ । ११ षष्ठा- त्यायगतः सितात् शुक्रस्थानात् षष्ठद्वादशैकादशेषुशुभः ६ । १२ । ११ । सुरगुरोः प्राप्त्यंत्यधीशत्रुषु सुरगुरोः जीवादेकादशद्वादशपंचमषष्ठेषुशुभः ११।१२।५।६।तथाचस्वल्प- एकादशपंचमषष्ठगोर्कजः स्वाच्छुभस्तृतीयेच । ११।५।६।३। स्थानान्निशाकरस्यतुपंच- मवर्ज्येष्वथैष्वेव ११ । ३ । ६ येष्वात्मनो रविस्तेषु भास्करिस्तादृशो रविस्थानात् आदित्याष्टकवर्गेपठचते । स्वात्स्थानाद्दिवसकरस्तृतीयषष्ठांत्यभत्रिकोणानि हित्वेह । ३ । ६ । १२ । ५ । ९ एतानि हित्वाजातानि । १ । २ । ४ । ७ । ९ । १०

११ । ८ । अत्रवराहमिहिरादभ्याधिकंनवमंस्थानंतच्चयवनेश्व(विरोधित्वाद्वराहमिहिरेण नोक्तम् । तथाचयवनेश्वरः । पापप्रवृत्तिनवमेविधत्तइति । जीवादिष्टः । षट्पंचमपश्चिमै-कादशस्थश्च । ६ । ९ । १२ । ११ भ्रातृसुतविजयलाभांत्यकर्मगःपुष्कलोनृणाम् । भौमस्थानात्सौरिः । ३ । ५ । ६ । ११ । १२ । १० । षष्ठांत्योपांत्यगः शुक्रात् । ६ । १२ । ११ । दशमैकादशषष्ठाष्टमांत्यनवमोर्कजः सौम्यात् । १० । ११ । ६ । ८ । १२ । ९ स्थानादिष्टोलग्नाच्छुभस्तुलग्नाद्यथासूर्यः । आदित्याष्टकवर्गेपठ्यते । दशमैकादशषष्ठतृतीयगोलग्नगश्चतुर्थगश्चलग्नात् । १० । ११ । ६ । ३ । १ । ४ तथाच स्वल्पजातके । स्वात्सौरस्त्रिसुतायारिगः । ३ । ५ । ११ । ६ कुजादंत्यकर्मसहितेषु । ३ । ५ । ११ । ६ । १२ । १० स्वायाष्टकेंद्रगोर्का २ । ११ । ८ । १ । ४ । ७ । १० च्छुक्रात्षष्ठांत्यलाभेषु । ६ १२ । ११ त्रिषडायगः शशांका ३ । ६ । ११ दुदयात्ससुखाद्यकर्मगो ३ । ६ । ११ । ४ । १ । १० थगुरोः । सुतषट्व्ययायगो ५ । ६ । १२ । ११ ज्ञाद्व्ययायारिपुदिङ्नवाष्टस्थः । १२ । ११ । ६ । १० । ९ । ८ इतिसौरस्याष्टकवर्गः ॥ ७ ॥

इतिनिगदितमिष्टंनेष्टमन्यद्विशेषादधिकफलविपाकंजन्मभा-त्तत्रदद्युः । उपचयगृहमित्रस्वोच्चगैःपुष्टमिष्टंत्वपचयगृहनी-चारातिगैर्नेष्टसंपत् ॥ ८ ॥

अथाष्टकवर्गफलनिरूपणार्थमालिन्याह ॥ इतिनिगदितमिति । इत्यनेनोक्तेनप्रकारे-णयन्निगदितमुक्तंतदिष्टंनेष्टमन्यत् । यदन्यंनिगादितंतत्सर्वमनिष्टमशोभनम् । एतदुक्तंभ-वति । स्वादर्कः प्रथमायबंधुनिधनइत्यनेनपाठेनयान्युक्तानिस्थानानितेषां श्रेष्ठंफलम् । विशेषादधिकफलविपाकमेवमिष्टानिष्टयोः फलयोः विशेषात्संशोधनादधिकमिष्यते । तत्फलविपाकंभवति । एतज्जन्मभात् जन्मकालेयत्रस्थानेग्रहाः स्थिताः तस्मात्स्थाना-च्छुभाशुभानिफलानिप्रयच्छंति नतथातत्कालाक्रांतराशितः । एतदुक्तंभवति । यानिशुभ-स्थानान्याचार्येणपठितानि तानिर्बिंदूपलक्षितानिकार्याणि। यान्यशुभानितानिरेखोपलक्षि-तानिकार्याणि।तादिष्टानिष्टयोः विशेषमंतरंकृत्वाऽवशिष्टस्यफलस्यपंक्तिरिति । यत्रबिंद्वष्टकं जातंतत्र शुभफलंसंपूर्णम् । यत्रचषड्बिन्दवस्तत्रपादोनफलम् । यत्रचबिंदुचतुष्टयं तत्रार्द्धं फलम् । यत्रबिंदूद्वौ तत्रपादफलम् । अशुभफलस्यैवंरेखाभिः कल्पनाकार्या॥तत्रचानिमि-षपरमांशकेविलग्नइत्यत्रप्रयोगे जातस्यांगारकस्याष्टकवर्गउदाहियते । तत्राचार्यपठितानि स्थानानिबिंदूपलक्षितानिकार्याणि । अपठितानिअशुभानिस्थानानिरेखोपलक्षितानिकार्या-णि । तद्यथा ग्रहसंस्था । मीनलग्नगतः शुक्रः । मेषेद्वितीयस्थानस्थोर्कः । तृतीयेवृषेचंद्र-बुधौ । पंचमस्थानेकर्कटस्थोजीवः । अष्टमेतुलायांशनैश्वरः । एकादशेमकरस्थोभौमः । अनयाग्रहसंस्थयाप्रदर्श्यतेन्यासः।वक्रस्तूपचयेष्विनात्ससतनयेष्वाद्याधिकेषूदयाच्चंद्राद्दिग्वि-

फलेषुकेंद्रनिधनप्राप्त्यर्थगः स्वाच्छुभः । धर्मायाष्टमकेंद्रगोर्कतनयाज्ज्ञात्वद्वित्रिधीलाभगः शुक्रात्षड्व्ययलाभमृत्युषु गुरोः कर्मात्यलाभारिषु ॥ अष्टकुंडलिकान्यासः । अथशुभाशुभफलविशेषः क्रियते । तत्रमेषेरेखापंचकंबिंदुत्रयंचजातं रेखात्रयंबिंदुत्रयंचापास्यद्वेरेखेजाते । तस्मादेवंविधेयोगेजातस्यसदैवचारवशान्मेषस्थोंगारकोष्टभागद्वयेनाशुभः । वृषेरेखापंचकं बिंदुत्रयंजातम् । रेखात्रयंबिंदुत्रयंचापास्यद्वेरेखेजातेतस्माद्वृषस्थोभौमोष्टभागद्वयेनाशुभोभवति । मिथुनेरेखापंचकं बिंदुत्रयंचजातम् । रेखात्रयंबिंदुत्रयंचापास्यद्वेरेखेजाते । तस्मिन्मिथुनस्थोभौमोष्टभागद्वयेनाशुभः । कर्कटे बिंदुचतुष्टयंरेखाचतुष्टयंचजातम् । तत्रनकिंचिदवशिष्यते । तेनतत्स्थानंनशुभंनाप्यशुभम् । समत्वान्मध्यमः । सिंहेबिंयुपंचकंरेखात्रयंचजातं । रेखात्रयंबिंदुत्रयंचापास्यबिंदुद्वयंजातं तस्मात्तस्यसदैवसिंहस्थोभौमोष्टभागद्वयेनशुभोभवति । कन्यायांरेखाषट्कंबिंदुद्वयंचजातम् । बिंदुद्वयंरेखाद्वयंचापास्यरेखाचतुष्टयं जातं।तस्मात्कन्यास्थो भौमोष्टभागचतुष्टयेनाष्टमः । तुलायां रेखात्रयंबिंदुपंचकं च जातं तत्ररेखात्रयं बिंदुत्रयं चापास्य बिंदुद्वयंजातम् । तेनतुलास्थोभौमोष्टभागद्वयेनसदैवशुभः ।

वृश्चिकेरेखासप्तकमेको बिंदुः जातः तत्र बिंदुरेखां चापास्य रेखाषट्कंजातं तस्माद्वृश्चिकस्थोभौमोष्टभागषट्केनाशुभः । धनुषिरेखाषट्कंबिंदुद्वयंचजातम् । तत्ररेखाद्वयंबिंदुद्वयंचापास्यरेखाचतुष्टयंच जातं एवमष्टभागचतुष्टयेनधन्विस्थोभौमोसदैवाशुभः । मकरेरेखात्रयंबिंदुपंचकंचजातं तत्ररेखात्रयंबिंदुत्रयंचापास्यबिंदुद्वयंजातम् । तेनमकरस्थोभौमोष्टभागद्वयेनशुभः । कुंभेरेखाचतुष्टयंबिंदुत्रयंचजातम् । अत्रचंद्रस्थानात् दशमस्थानम् भौमस्य समत्वादष्टमोबिंदुर्नजातस्तस्माद्रेखात्रयंबिंदुत्रयं चापास्य एकारेखाजाता तस्मात्कुंभस्थोष्टमभागेनैकेनाशुभः । मीनेरेखापंचकंबिंदुत्रयं चजातम् । रेखात्रयंबिंदुत्रयंचापास्यरेखाद्वयंचजातम् । तस्मान्मीनस्थोभौमोष्टभागद्वयेनाशुभः । आस्थतोशुद्धौस्थापना । एवंशुभाशुभान्येकीकृत्याष्टौफलानिभवंति । तेषांसंशोधनंकृत्वायदवशिष्यतेतदादेश्यम् । यत्ररेखाचतुष्टयंबिंदुचतुष्टयंचभवति । तत्रसमंमध्यस्थोग्रहोभवति । यत्ररेखाष्टकंतत्रातीवाऽशुभः । यत्रबिंद्वष्टकंतत्रातीवशुभः । एवंजन्मकालाक्रांतराशिवशेन सर्वग्रहाणामष्टकवर्गःकार्यः।तथ,चबादरायणः । एकेनयःशुभःस्यात्षड्भिःस्थानैः सपापःदोभवति । यस्तुचतुर्भिर्नेष्टः सर्वफलेकल्पनाप्येवम् । ननुपूर्वमुक्तम् एकग्रहस्यसदृशफलयोर्विरोधेनाशंवदेद्यदधिकंपरिपच्यतेतत् । इतिनिगदितमिष्टंनेष्टमन्यद्विशेषादितिपुनरुक्तम् । तत्र उच्यते । नैतत्पुनरुक्तम् । अष्टकवर्गंविनायदुक्तमेकग्रहस्यसदृशफलयोर्विरोधइति ।

सदृशयोः फलयोर्विरोधेनाशोविज्ञेयः । यथासएवग्रहः कयापियुक्त्यासुवर्णदोभवति । स-
एवयुक्त्यंतरेणसुवर्णापहारीतदानसुवर्णदोभवति । नसुवर्णापहारीचेति । यदधिकंपरिप-
च्येततत्रतत्रापि । यदिकारणद्वयेनसुवर्णापहारीभवति । कारणेनैकेनसुवर्णदस्तथापिसुव-
र्णापहारीभवति । नसुवर्णदः । अथकारणद्वयेनसुवर्णदः कारणेनैकेनसुवर्णापहारी । त-
थापिकारणद्वयस्याधिक्यात्सुवर्णदएव । एवंतत्रसदृशेफलयोर्विरोधेनाशंवदेन्नासदृशयोः ।
इहतुपुनः असदृशेपिफलयोर्विरोधेनाशएवेति । तद्यथा । बादरायणयवनेश्वरादिभिरष्टक-
वर्गोभिहितम् । अस्यग्रहस्यस्थानादयंग्रहःस्वस्मिन्स्थानेतिष्ठमानइमानिशुभान्यशुभानि
फलानिप्रयच्छतीति । तत्रासदृशान्यपियदितानिफलानिभवंतितथापितेषांशुभाशुभविरो-
धादेवनाशंवदेत् । विशेषादधिकफलविपाकंजन्मभात्तत्रदद्युरिति । यथाकश्चिद्ग्रहः केन-
चित्कारणेनसुवर्णदोभवत्यपरेणरूप्यापहारीच । तथाप्यसदृशयोरपिफलयोरपिफलयोर्वि-
रोधेदानहरणात्मकेनशुभोनाप्यशुभइतिकल्पनीयः । एवंस्थानाष्टकाद्यत्रस्थानेबहुभिः शुभो
भवत्यल्पेनाशुभः तत्रशुभाशुभफलविशेषंकृत्वाशुभमेकंकल्पनीयम् । अनेनैवप्रकारेणस्था-
नसंज्ञामात्रेणस्थानशुभाशुभत्वमेवोक्तंनपृथक्फलनिर्देशोयवनेश्वरादिवत् । यद्येवंचाष्टकवर्ग-
प्रधानंतत्संहितायांगोचरफलेचंद्रस्थानात् । किमितिपृथक्फलनिर्देशोवराहमिहिरेणकृतः ।
जन्मन्यायासदोर्कइत्येवमादि । अत्रोच्यते । तस्मादष्टकवर्गफलविशेषाद्यदतिरिच्यते ।
तदेववक्तव्यमिति । तदेवपूर्वंमत्ययनार्थमतिप्रसिद्धत्वाद्गोचरस्यान्यमतमेवांगीकृत्वोक्तम् ।
तथाच यात्रायांतेनैवोक्तम् । यस्यगोचरफलप्रमाणतातस्यवेधफलमिष्यतेनवा । प्रायशो
नबहुसंमतंत्विदंस्थूलमार्गफलदोहिगोचरइति । यवनेश्वरेणापिपृथक्पृथक्फलनिर्देशंकृत्वा
तदेवाष्टकवर्गमंगीकृतम् । तथाचतद्वाक्यम् । फलाष्टवर्गेशुभपापलक्षे समानकल्पावफलौ
प्रदिष्टौ । ज्यायांस्तुयस्तस्यफलंविधार्ययात्राविधानेचसमुद्भवेच । पृथक्फलनिर्देशंकृत्वा
बादरायणोप्यष्टकवर्गमेवाह । कष्टश्रेष्ठेतुल्यसंख्येफलेचेत्स्यातांनाशःफलयोस्तत्रवाच्यः ।
वाच्यापक्तिर्यैतिरिक्तस्तयोः स्यात्स्थानेस्थानेकल्पनेयंप्रदिष्टा । उपचयगृहमित्रस्वोच्चगैः
पुष्टमिष्टमिति । लग्नाचंद्राद्वायान्युपचयस्थानानितथामित्रक्षेत्राणिस्वोच्चंच । एतानिशुभ-
स्थानानि शुभस्थानोपलक्षणानि । उपलक्षणत्वात्स्वक्षेत्रंमूलत्रिकोणंचगृह्यते । तत्रलग्ना-
चंद्राद्वोपचयतोग्रहः स्वक्षेत्रस्थः स्वोच्चस्थोमित्रक्षेत्रस्थोमूलत्रिकोणस्थश्चयदाशुभंफलंप्रय-
च्छति । तदातिपुष्टंफलंप्रयच्छति । अत्रचश्रीदेवकीर्तिः । लग्नादुपचयसंस्थश्चंद्राद्वास्व-
गृहमूलतुंगस्थः । मित्रक्षेत्रगतोवाफलमतिशायितः शुभंदद्यात् ॥ लग्नाच्चंद्राद्वायान्यपचय-
स्थानानि । तथाशत्रुक्षेत्रनीचानिचतान्यशुभानि । तेषुस्थितोग्रहोयदाशुभफलंप्रयच्छति।
तदप्यातिनिकृष्टमिति । अर्थादेवशुभगृहस्थःशुभंफलंप्रयच्छति । अशुभगृहस्थश्चशुभमल्प-
म् । किमेवंविधेषुस्थानेषु ग्रहस्यजन्मकालेस्थितिरन्वेष्या । किंवाचारवशात्फलकल्पनेति।
उच्यते । जन्मकालिकमेवतत् । तत्रांतर्दर्शनतः । तथाचदेवकीर्तिः । अपचयराशौनीचे
शत्रुक्षेत्रेचजन्मकालेस्यात् । यस्तुसदद्यात्पापंफलमतिशयितोयथाकालम् ॥ यवनेश्वरश्च।

यस्तुस्वनीचारिगृहोपगोन्यैर्जितोरिदृष्टोल्पतनुर्विवर्णः । सूतावभूज्जन्मपतौ बलस्थेसजन्मगोवंध्यफलोनिरुक्तः । ईषत्सुहृत्स्वोच्चभृदिष्टदृष्टो मित्रर्क्षजन्मोपचयेबलीयान् । योजातकेभूत्सतुजन्मसंस्थोदद्याच्छुभंनत्वशुभोप्यानिष्टम् ॥ तथाचसत्यः । जन्मन्युपचयभवनेएकोग्रहोह्युपचयेषुपुष्टफलः । अपचयभवनोपेताः पीडास्थानेह्यपचयाय ॥ फलकालेतु पुनश्चंद्रवर्ज्यमन्योग्रहोबलवानेवशुभमशुभं वापुष्टंफलंप्रयच्छतीति । चंद्रःशुभोपिबलरहितः पापफलोभवति । अत्रचश्रीदेवकीर्तिः । पुष्टमपुष्टंस्वफलंदद्यात्सबलोबलेन हीनस्तु । ग्रहइवसर्वश्चंद्रः कष्टफलोबलविहीनश्च ॥ तथाचसत्यः । स्नेहवपुरंशुबलैर्विवाजतः शत्रुभैरिसंदृष्टः । ग्रहइवफलमनुदद्याच्चंद्रस्तुयदीदृशःकष्टः ॥ वराहमिहिरोप्यबलाना ग्रहाणांफलदाने असमर्थानांयात्रायामाह । नीचस्थाग्रहविजितारव्यभिभूताविरश्मयोह्रस्वाः । भुजगाइवमंत्रहताभवंतिकार्यक्षमालग्ने । यात्रायांयवनेश्वरोपि । स्ववर्गसंस्थाबलिनोविशेषाद्ग्रहायथोद्दिष्टफलप्रदाःस्युः । नीचेजिताश्चारिगृहेल्पवीर्यास्तेघ्नंत्यनिष्टेष्टफलप्रवृत्तिम् । तत्रशास्त्रेषुयानिवाक्यान्युच्चादिसंस्थानांशुभाशुभफलप्रवृत्तिप्रदर्शकानिनीचारिस्थानामशुभफलप्रदर्शकानितानिजन्मसमयेज्ञेयानि ॥ यानिचशुभानामशुभानांवाफलानिग्रहइवशेनैवपुष्टिप्रदर्शकानि तानि चारवशात्फलदानकालेग्रहस्यज्ञेयानीति ॥ ८ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतावष्टकवर्गाध्यायोनवमः समाप्तः ॥ ९ ॥

अथ कर्माजीवाध्यायोव्याख्यायते ॥ अर्थाप्तिःपितृपितृपत्नि शत्रुमित्रभ्रातृस्त्रीभृतकजनाद्दिवाकराद्यैः ॥ होरेंदोर्दशमगतैर्विकल्पनीयाभेंदर्कास्पदपतिगांशनाथवृत्त्या ॥ १ ॥

अथातःकर्माजीवाध्यायोव्याख्यायते । अनेनपुरुषेणकथंधनमर्जयितव्यमित्यध्यायेस्मिन्निरूप्यते । अत्रचप्रकारद्वयेनधनदाताग्रहोभवति । लग्नाच्चंद्रभाच्च योदशमस्थोग्रहः सधनदाताभवति । अथलग्नचंद्रयोर्दशमस्थानेशून्येभवतस्तदालग्नचंद्रादित्यानां येयेदशमराशयस्तेषांयेऽधिपतयस्तेयेषुनवांशकेषुपुरुषस्यजन्मकालेस्थितास्तेषांनवांशकानांयेग्रहाअधिपतयस्तेग्रहाः धनदातारोभवंति । किंतुलग्नाच्चंद्राच्चयेदशमाग्रहाः तेअनेनप्रकारेण धनदातारोभवंति । किंतुभेंदर्कास्पदपतिगांशनाथाअनेनप्रकारेणेति । तत्रादावेवलग्नाच्चंद्राच्चदशमस्थोग्रहोयेनप्रकारेणधनंददाति तथाभेंदर्कास्पदपतिगांशनाथायेनप्रकारेणधनप्रदास्तत्प्रकारद्वयप्रदर्शनंप्रहर्षिण्याह ॥ अर्थाप्तिरिति । होरेंदोः लग्नचंद्रयोः दिवाकराद्यैः सूर्याद्यैः ग्रहैः दशमगतैः दशमस्थानाश्रितैः पित्रादिभ्योर्थाप्तिः धनप्राप्तिः विकल्पनीया विचिंत्या । तत्रपुरुषस्यजन्मसमयेलग्नाच्चंद्राद्वायद्यादित्योदशमस्थोभवतितदापितृतोर्थाप्तिर्भवति । एवंचंद्रेलग्नाद्दशमगतेपितृपत्नितः मातुः सकाशात् । भौमेलग्नचंद्रयोर्दशमे सतिशत्रुतः रिपुतः । बुधेमित्रात् सुहृत्तः । गुरौभ्रातृतःसहजात् । शुक्रे स्त्रीतः योषितः

सौरैर्भृतकजनात्कर्मकरात् सेवकादित्यर्थः । अथकश्चिल्लग्नाद्दशमेभवत्यपरश्चंद्रात्तदास्व-स्यांस्वस्यामंतर्दशायांद्वावपिस्वाभिहितफलप्रदौभवतः । नकेवलम् । यावच्चंद्राल्लग्नाच्चबहवोपियदिदशमस्थाभवंति । तदासर्वएवस्वस्वस्यांस्वस्यामंतर्दशायांस्वस्वप्रकारेणधनप्रदाभ-वंति । अथलग्नाच्चंद्राद्वानकश्चिद्दशमोभवति । तदाकोर्थप्रदोभवति । अतउक्तम् । भेंद्व-र्कास्पदपतिगांशनाथवृत्त्या । भंलग्नम् । इंदुश्चंद्रः । अर्कः आदित्यः । भंचेंदुश्चार्कश्चभें-द्वर्काः तेभ्यः प्रत्येकस्यास्पदाख्योयोराशिः दशमइत्यर्थः । तस्ययोधिपतिः ग्रहःसः यस्मिन्नवांशकेगतः स्थितस्तस्ययोनाथः स्वामीतस्ययावक्ष्यमाणावृत्तिः तयावृत्त्यातस्य धनप्रदोभवति । एवंलग्नाच्चंद्रादर्कादपिवक्तव्यम् । केचिदेवंव्याचक्षते । यथालग्नाच्चंद्रा-च्चयदादशमस्थाग्रहाभवंति । तदालग्नचंद्रयोर्योबलवांस्तस्ययोदशमः सएवार्थप्रदोभवति । भेंद्वर्काणांयोबलीतस्यास्पदपतिगांशनाथवृत्त्या एकएवार्थप्रदोभवतीति । तदयुक्तम् । यस्मादत्रबलग्रहणंनास्तितस्मादेवंज्ञायते सर्वेभ्यएवभवति । पुरुषस्यबहुप्रकारधनागम-दर्शनादिति । तथाचभगवान्गार्गिः । उदयाच्छशिनोवापियेग्रहादशमस्थिताः । तेसर्वेर्थ-प्रदाज्ञेयाःस्वदशासुयथोदिताः । लग्नार्करात्रिनाथेभ्योदशमाधिपतिर्ग्रहः । यस्मिन्नवांशे तत्कालंवर्ततेतस्ययः पतिः । तद्वृत्त्याप्रवदेद्वित्तंजातस्यबहवोयदा । भवंतिवित्तदास्तेपिस्व-दशासुविनिश्चितमिति ॥ १ ॥

अर्कांशेतृणकनकोर्णभेषजाद्यैश्चंद्रांशेकृषिजलजांगनाश्रया-च्च ॥ धात्वग्निप्रहरणसाहसैःकुजांशेसौम्यांशेलिपिगणितादि-काव्यशिल्पैः ॥ २ ॥

भेंद्वर्कास्पदपतिगांशनाथवृत्त्याइतियदुक्तमधुनातांवृत्तिंप्रहर्षिणीद्वयेनाह । अर्कांश-इति । भेंद्वर्कास्पदपतिगांशनाथोर्कः यदाभवति तदा तृणैः सुगंधैः कनकेनसुवर्णेनच ऊर्ण-याआविकलोम्ना भेषजेनऔषधेन । आदिशब्दाद्भिषक्क्रिययारोगिणांपरिचर्ययाचधन-माप्नोति । अथचंद्रांशोभवति । तदाकृष्याकर्षणेनजलजैः शंखमुक्ताप्रवालादिभिः अंग-नाभिः स्त्रीभिः । जलजानांक्रयविक्रयैः । अंगनानांसमाश्रयणैरेतैः धनमाप्नोति । अथ कुजांशोभौमनवांशोयदाभवति । तदाधातुभिः मृत्तिकादिभिःपक्वाभिःसुवर्णरूप्यताम्रा-दीनिभवंति । ताभिःप्राप्नोति । अथवाधातुभिःमनःशिलाहरितालहिंगुलकांजनप्रभृतिभिः अग्निनाग्निक्रिययाप्रहरणैःखड्गचक्रकुंतचापतोमराद्यैः साहसैः असमीक्षितकार्यकरणैरथ-वास्वबलक्रियारंभैः धनमाप्नोति । अथसौम्यांशोबुधनवांशकोयदाभवति । तदालिपिग-णितादिकाव्यशिल्पैः धनमाप्नोति । लिप्यक्षरविन्यासेनगणितेन आदिग्रहणाद्व्याख्या-नेन यंत्रादिप्रयोगैः काव्यक्रियया शिल्पैः चित्रपुस्तकपत्रच्छेदबाणमाल्यरचनागंधयु-क्तिप्रभृतिभिः धनमाप्नोति ॥ २ ॥

जीवांशेद्विजविबुधाकरादिधर्मैः काव्यांशेमणिरजतादिगोम-हिष्यैः ॥ सौरांशेश्रमवधभारनीचशिल्पैःकर्मेशाध्युषितनवांशकर्मसिद्धिः ॥ ३ ॥

अथजीवांशेद्वितीयप्रहर्षिण्याह । जीवांशइति । जीवांशेद्विजविबुधाकरादिधर्मैरिति । अथजीवांशकोयदाभवति । तदाद्विजेभ्योब्राह्मणेभ्यः विबुधेभ्योदेवेभ्यः पंडितेभ्योवा । आकरेभ्यःसुवर्णादीनालवणादीनां अंजनादीनांगजादीनांचसमुत्पत्तिस्थानेभ्यः । आदिग्रहणात्क्रियावादेन । धर्मैः यज्ञदानोपवासतीर्थगुरुसेवनादिभिः धनमाप्नोति । अथशुक्रनवांशकोयदाभवति । तदामणिभिः वज्रमरकतपद्मरागेंद्रनीलप्रभृतिभिः । रजतेनरूप्येण । आदिग्रहणात्सर्वैर्लोहैः गोभिः । तथामहिषकर्मणिमहिषेभ्योवासाधुः महिष्यः श्रेष्ठमहिष्यैः धनमाप्नोति । अथसौरांशकोयदाभवति । तदा श्रमेण अध्वगमनादिकेनवधेनचवध्यघाततया । अथवास्वशरीरताडनाद्येन । भारवाहनेननीचशिल्पैः स्वकुलानुचितैः कर्मभिःधनमाप्नोति । एवंजातककालवशात्पुरुषस्यधनागमंज्ञात्वा कालानुकालंकर्मेशचारवशात् कर्मसिद्धिमाह ॥ कर्मेशाध्युषितनवांशकर्मसिद्धिः । कर्मणिईशः कर्मेशः लग्नाद्दशमराशिः तदधिपः कर्मेशः । सचारवशाद्यस्मिन्नवांशकेअध्युषितोभवति । व्यवस्थितोभवतितस्ययःस्वामीतस्ययानिकर्माणि । अर्कांशेतृणकनकोर्णभेषजाद्यैरित्यादीनि । तत्समानानांसिद्धिर्भवति । तानिप्रारब्धानिसिध्यंतीति । अत्रकेचित्कर्मेशाध्युषितसमानकर्मसिद्धिरितिपठंति । अत्रचनवांशग्रहणंनास्ति प्रकृतत्वात्प्रागनुवृत्तेः नवांशकोव्याख्यायते । तथाचभगवान्गार्गिः । लग्नकर्माधिपोयस्मिन्नवांशेवर्ततेग्रहः । चारक्रमेणतत्तुल्यांकर्मणांसिद्धिमादिशेत् । ज्ञातजातकस्येदंक्रियाश्रयंकर्मकर्मेशाध्युषितनवांशकपतिक्रमणांयथादर्शितानांप्रारब्धानांकालानुकालंसिद्धिर्वक्तव्यानान्येषामिति ॥ ३ ॥

मित्रारिस्वगृहगतैर्ग्रहैस्ततोर्थंतुंगस्थेवलिनिचभास्करेस्ववीर्यात् ॥ आयस्थैरुदयधनाश्रितैश्चसौम्यैः संचिंत्यंबलसहितैरनेकधास्वम् ॥ ४ ॥

इतिकर्माजीवाध्यायः ।

अथधनागमज्ञानंप्रहर्षिण्याह । मित्रारिस्वगृहगतैरिति । चंद्रलग्नयोः ये दशमगाग्रहास्तदभावेचयेभेद्द्र्कांसपदपतिगांशनाथाः तेचयदिजन्मकालेमित्रगृहस्थिताभवंति तदास्वांतर्दशाकालेमित्रगृहेस्थिताभवंति । ततस्तस्मादेवमित्रात् मित्रतः धनप्रदाभवंति । अथारिगृहस्थाः शत्रुगृहगाभवंति । तदारितएव । अथस्वगृहस्थास्तदास्वगृहादेवधन-

प्रदाभवंति तुंगस्थे बलिनीति । यस्यपूर्वविधिनाभास्करः सूर्योधनप्रदोज्ञातः । तस्मिं-स्तुंगस्थेउच्चगेमेषप्राप्तेतद्बलित्यन्यैर्बलैः कालबलाद्यैर्युक्तैस्तदासपुरुषः स्ववीर्याद्धनमर्जयति । स्वविक्रमार्जितधनोभवतीत्यर्थः । आयस्थैरिति । सौम्यैः शुभग्रहैः जन्मन्याय-संस्थैरेकादशस्थानगतैः उदयधनाश्रितैश्चलग्नगैः द्वितीयस्थानगतैर्वातैश्चबलसहितैः वीर्य-वद्भिः जातः अनेकधाबहुभिः प्रकारैः स्वंधनंप्राप्नोति । संचिंत्यं निश्चयः कार्यो येनयेन प्रकारेणधनार्जनमाकांक्षते तेनतेनप्रकारेणायत्नादवाप्नोतीत्यर्थः । तथाचभगवान्गार्गिः । धनदाजन्मसमये मित्रारिस्वगृहोपगाः । यस्यतस्यधनंदद्युर्मित्रारिस्वगृहोद्भवम् ॥ धनदो भास्करोयस्यतुंगेबलसमान्वितः । भवेज्जन्मनियस्यस्याद्वित्तमात्मोद्यमार्जितम् । लाभार्थल-ग्नगैः सौम्यैर्यैर्यैनैवकर्मणा । धनार्जनंप्रार्थयतेतेनायत्नात्समश्नुतइति ॥ ४ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौकर्माजीवाध्यायोदशमः ॥ १० ॥

अथ राजयोगाध्यायः ॥ प्राहुर्यवनाः स्वतुंगगैः क्रूरैः क्रूरम-तिर्महीपतिः॥क्रूरैस्तुनजीवशर्मणः पक्षोक्षित्यधिपःप्रजायते ॥१॥

अथातोराजयोगाध्यायोऽव्याख्यायते । तत्रादावेवयवनानांजीवशर्मणश्चमतंवैतालीयेनाह ॥ त्रिप्रभृतिभिरुच्चस्थैर्नृपवंशभवाभवंतिराजानः ॥ इतिसर्वजातकेषुप्रसिद्धम् । तत्रै-तावद्यवनानांमतभेदः । यस्यजन्मसमयेक्रूरैः पापग्रहैः स्वतुंगगैः स्वोच्चस्थैर्जातोमहीपती राजाभवति । किंतु क्रूरमतिः पापबुद्धिरिति प्राहुः कथयंति । अर्थादेवसौम्यैरुच्चगतैः महीपतिर्धर्मात्माचभवति । मिश्रैरुच्चगतैर्मिश्रस्वभावोराजाइति । एषएवार्थोभणित्थेनाभि-हितः । तथाचतद्वाक्यम् । पापैरुच्चगतैर्जातानभवंति नृपानराः । किंतुवित्तान्विता-स्तेस्युः क्रोधिनः कलहप्रियाइति । वराहमिहिरस्यग्रबनेश्वरमतमभिप्रेतम् । यतस्तेन सामान्येनैवस्वल्पजातकेभिहितम् । त्रिप्रभृतिभिरुच्चस्थैर्नृपवंशभवाभवंतिराजानः । पंचा-दिभिरन्यकुलोद्भवाश्चतद्वत्रिकोणगतैरिति ॥ १ ॥

वक्रार्कजार्कगुरुभिः सकलैस्त्रिभिश्चस्वोच्चेषुषोडशनृपाः क-थितैकलग्ने ॥ द्व्येकाश्रितेषुचतथैकतमेविलग्नेस्वक्षेत्रगेशशिनि षोडशभूमिपाःस्युः ॥ २ ॥

अथद्वात्रिंशद्राजयोगान्वसंततिलकेनाह ॥ वक्रार्कजाइति । वक्रोंगारकः । अर्कजः सौरः।अर्कः सूर्यः गुरुर्जीवः एतैः वक्रार्कजार्कगुरुभिः भौमशनिसूर्यजीवैः सकलैः सर्वैश्चतु-र्भिरपिस्वोच्चेषुस्थितैः कथितैकलग्नेएषांकथितग्रहाणांचतुर्णांमध्यादेकैकस्मिँल्लग्नगतेचत्वा-रोराजयोगाभवंति । तथात्रिभिश्च एषामेवमध्यात्रिभिः स्वोच्चगतैः तेषुमध्यादेकैक-स्मिन् लग्नगे कथितैकलग्नेद्वादशराजयोगाभवंति । एवंषोडशद्व्येकाश्रितेष्विति । एतेषांम-

द्याद्वाभ्यामुच्चगताभ्यामनयोर्मध्यादेकस्मिँल्लग्नगतेशशिनि चंद्रेस्वक्षेत्रगेकर्कटस्थेतेषामेवव-क्रार्कजार्कगुरूणां मध्याद्ग्रहद्वयेस्वोच्चाश्रिते तदेकतमे विलग्नगे द्वादशराजयोगा भवंति । एकाश्रितेषुच तेषामेवमध्यादेकस्मिन्नुच्चाश्रितेतस्मिन्नेवविलग्नगेस्वक्षेत्रगते चंद्रमसिचत्वारोराजयोगाभवंति । एवंषोडश श्लोकपूर्वोक्तैः सहद्वात्रिंशत् । तद्यथा । मेषेर्कः कर्कटेजीवः तुलेसौरः मकरेकुजः शेषायथेष्टम् । ईदृश्यांग्रहसंस्थायांमेषलग्नगतेएकोयोगः १ कर्कटेद्वितीयः २ तुलेतृतीयः ३ मकरेचतुर्थः ४ एवंवक्रार्कजार्कगुरुभिः सकलैः स्वोच्चेषु तदेकतमेलग्नेचत्वारोराजयोगाः । अथत्रिभिः तद्यथा । मेषेऽर्कः कर्कटेजीवः तुले सौरः शेषा यथेष्टम् । ईदृश्यामपिग्रहसंस्थायांमेषलग्ने एकोयोगः । कर्कटे द्वितीयः तुले तृतीयः । पूर्वैः सह सप्त ७ । अथमेषेर्कः कर्कटेजीवः मकरेभौमः शेषायथेष्टम् । ईदृश्यांचग्रहसंस्थायांमेषलग्नेएकोयोगः । कर्कटे द्वितीयः मकरे तृतीयः । पूर्वैः सह दश १० । अथमेषेर्कः तुलेसौरः मकरेभौमः शेषा यथेष्टम् । ईदृश्यां च ग्रहसंस्थायांमेषलग्नेएकः तुलेद्वितीयः मकरेतृतीयः ३ एवं त्रयोदश १३ । अथकर्कटेजीवः । तुलेसौरः । मकरेभौमः । शेषायथेष्टम् । ईदृश्यांचग्रहसंस्थायां कर्कटे एकः तुलेद्वितीयः । मकरेतृतीयः ३ एवंषोडशराजयोगाः १६ चतुर्भिः । त्रिभिः स्वोच्चगतैः तदेकतमेविलग्नेइतिगतम् । द्व्येकाश्रितेष्वित्यादियोगेषुयावत्कर्कटे चंद्रमा नभवति तावद्योगाएवनभवंति । तद्यथा । द्व्याश्रितेषुग्रहेषुस्वक्षेत्रगते च चंद्रे द्वादशराजयोगाव्याख्यायंते । तद्यथा । मेषेर्कः कर्कटेचंद्रजीवौ शेषायथेष्टम् । ईदृश्यांचग्रहसंस्थायां मेषलग्नेएकोयोगः १ कर्कटेद्वितीयः २ । अथमेषेर्कः । कर्कटेचंद्रः । तुलेसौरः । शेषायथेष्टम् । तदामेषेतृतीयः ३ तुलेचतुर्थः ४ । अथमेषेर्कः । कर्कटेचंद्रः। मकरेभौमः। शेषा यथेष्टम् । तदामेषेपंचमः ५ मकरेषष्ठः ६। अथकर्कटेचंद्रजीवौ । तुलेसौरः । शेषायथेष्टम् । तदाकर्कटेसप्तमः ७ तुलेऽष्टमः ८ । अथकर्कटस्थौचंद्रजीवौ । मकरेभौमः । शेषायथेष्टम् । तदाकर्कटेनवमः ९ मकरेदशमः १० । अथ तुलेसौरः । मकरेभौमः । कर्कटेचंद्रः । शेषायथेष्टम् । तदातुलेएकादश ११ मकरेद्वादश १२ द्व्याश्रितेष्वितिगतम्। अथैकाश्रितेष्वितिगतम्। अथैकाश्रितेषुकर्कटस्थेचंद्रेमेषस्थेर्केमेषलग्ने एकः कर्कलग्ने तद्गतयोश्चंद्रजीवयोःद्वितीयः २ कर्कटस्थेचंद्रेतुलास्थेसौरेतस्मिन्नेवलग्नेतृतीयः ३ कर्कटस्थेचंद्रेमकरस्थेभौमेतस्मिन्नेवलग्नेचतुर्थः ४ एवंपूर्वैर्द्वादशभिः सह षोडश । श्लोकपूर्वोक्तैः षोडशभिः सहद्वात्रिंशद्राजयोगा ३२ व्याख्याताः ॥ २ ॥

वर्गोत्तमगतेलग्नेचंद्रेवाचन्द्रवर्जितैः ॥ चतुराद्यैर्ग्रहैर्दृष्टेनृपाद्वाविंशतिः स्मृताः ॥ ३ ॥

अथचतुश्चत्वारिंशद्राजयोगाननुष्टुभाह ॥ वर्गोत्तमगतेलग्नइति । लग्नेजन्मकालिकेलग्नेवर्गोत्तमगतेस्वनवांशकस्थइत्यर्थः । तस्मिंश्चंद्रवर्जितैरन्यग्रहैश्चतुराद्यैः दृष्टे चतुर्भिः पंच-

भिः षड्भिर्वावलोकितेद्वाविंशतिराजयोगाः स्मृताः उक्ताः । अत्रलग्ने चंद्रेणदृश्यमानेन योगभंगः किंतुपश्यतांमध्येनगण्यते । सतुपश्यतुमावापश्यतु अन्यैश्चतुरादिभिर्ग्रहैर्दृष्टेरा-जयोगोभवति । एवंवर्गोत्तमगतेलग्नेद्वाविंशतियोगाः २२ एवंचंद्रेवर्गोत्तमांशस्थेचतुराद्यै-र्ग्रहैः दृष्टेद्वाविंशतियोगाभवंति । एवंचतुश्चत्वारिंशत् ४४ अत्रलग्नेचंद्रेवाचतुर्भिर्दृश्यमाने पंचदश १५ विकल्पाभवंति पंचाभिः दृश्यमाने ६ षड्विकल्पाभवंति । षड्भिरेकः १ एवंद्वाविंशतिः २२ तद्यथा । लग्नेचंद्रेवारविभौमबुधगुरुभिः दृश्यमानेएको योगः । रविभौमबुधसितैः द्वितीयः २ रविभौमबुधसौरैः तृतीयः ३ रविभौमजीवसितैश्चतुर्थः ४ रविभौमजीवसौरैः पंचमः ५ रविभौमशुक्रसौरैः षष्ठः ६ रविबुधजीवशुक्रैः सप्तमः ७ रविबुधजीवसौरैरष्टमः ८ रविबुधशुक्रसौरैर्नवमः ९ रविजीवशुक्रसौरैर्दशमः १० भौमबु-धजीवशुक्रैरेकादशः ११ भौमबुधजीवसौरैर्द्वादशः १२ भौमबुधशुक्रसौरैस्त्रयोदशः १३ भौमजीवशुक्रसौरैश्चतुर्दशः १४ बुधजीवशुक्रसौरैःपंचदशः १५ एवंचतुर्भिरपिविकल्पैः पंचदशः । अथपंचविकल्पाः । रविभौमबुधजीवशुक्रैरेकः १ रविभौमबुधजीवसौरैर्द्विती-यः २ रविभौमबुधशुक्रसौरैस्तृतीयः ३ रविभौमजीवशुक्रसौरैश्चतुर्थः ४ रविबुधजीवशु-क्रसौरैः पंचमः ५ भौमबुधजीवशुक्रसौरैः षष्ठः ६ एवंपंचविकल्पैः षट् । पूर्वोक्तैः पंच-दशाभिः सहैकविंशतिः२१ रविभौमबुधजीवशुक्रसौरैः षड्भिरेकः १ एवंद्वाविंशतिः २२ लग्नाच्चंद्राच्चैवमेवंचतुश्चत्वारिंशत् ४४ परमार्थेनैतद्योगद्वयमेव । तद्यथा । वर्गोत्तमगतेचं-द्रेचतुराद्यैर्दृष्टेएकः । लग्नेद्वितीयः । संख्याप्रदर्शनंगणितप्रदर्शनार्थम् । अत्रैवचंद्रमसोयदि राशौराशौवर्गोत्तमावस्थितिंनिरूप्यगणितंक्रियते तदैतेषामेवयोगानांचतुःषष्ट्यधिकंशत-द्वयंसंभवति । एवंप्रत्येकस्मिन् लग्नेवर्गोत्तमस्थेचतुःषष्ट्यधिकमेवयोगशतद्वयम् । एवंचं-द्रलग्नयोर्योगानामेकीकृतानांपंचशतान्यष्टाविंशत्यधिकानिभवंति । तथाचमांडव्यः । विलग्नभवनंगतेबलयुतेचवर्गोत्तमे चतुःप्रभृतिभिर्ग्रहैः शशिनिवासमालोकिते ॥ सत्संभ-वति पार्थिवः खलुकृपाणपाणीरणेकदाचिदपिवीक्षतेरिपुजनोन यस्याननम् ॥ ३ ॥

यमेकुंभेर्केजेगविशशिनितैरेवतनुगैर्नृयुक्सिंहालिस्थैः शशि-जगुरुवक्रैर्नृपतयः ॥ यमेंदूतुंगेंगेसवितृशशिजौषष्ठभवनेतुला जेंदुक्षेत्रैः ससितकुजजीवैश्चनरपौ ॥ ४ ॥

अथशिखरिण्यापंचयोगानाह । यमेइति । यमेसौरेकुंभस्थेअर्केसूर्येऽजेमेषस्थे सति । शशिनिचंद्रेगविवृषस्थितेतैरेवतनुगैः तेषांग्रहाणामेकतमेतनुगेलग्नस्थे न-केवलं यावच्छशिजगुरुवक्रैःबुधजीवभौमैः नृयुक्सिंहालिस्थैः मिथुनहरिवृश्चिकस्थैः जातानृपतयोराजानोभवंति । चकारोत्रलुप्तोद्रष्टव्यः । तत्रैतज्जातम् । सौरः कुंभे । रविर्मेषे । चंद्रोवृषे । बुधोमिथुने । जीवः सिंहे । भौमोवृश्चिके । ईदृश्यांग्रहसंस्थायां कुंभलग्नेएकोयोगः १ । मेषेद्वितीयः २ वृषेतृतीयः । यमेंदूइति । सौरचंद्रौ तुंगेउच्चेन-

केवलंयावदंगेतनौलग्नेइत्यर्थः । सवितृशशिजौसूर्यबुधौषष्ठभवने कन्यायां तुलाजेंदुक्षेत्रैः तुलामसिद्धः । अजोमेषः । इंदुक्षेत्रंकर्कटः एतैः । यथासंख्यंसमितकुजजीवैः शुक्रभौमगुरुयुक्तैः नरपौद्वौराजयोगाविति । तत्रैतज्जातम् । तुलेसौरः । वृषेचंद्रः । कन्यायामर्कबुधौ । तुलेशुक्रः । मेषेभौमः । कर्कटेजीवः । ईदृश्यां ग्रहसंस्थायांतुलालग्नेएकोयोगः १ वृषेद्वितीयः २ पूर्वैस्त्रिभिः सहजेपंच५ । अत्रषष्ठभवनेषष्ठराशौलग्नात्केचिदिच्छंति । एतदयुक्तम् । यस्मात्तुलस्थेशुक्रेमीनस्थस्यार्कस्यासंभवः । तथाचबादरायणः । तुललग्नेसितसौरौमेषेभौमोगुरुः कुलीरगतः । कन्यायां विशशिजौजातोनृपतिर्वृषेसचंद्रेश ॥ ४ ॥

कुजेतुंगेऽर्केंद्वोर्धनुषियमलग्नेचकुपतिः पतिर्भूमेश्चान्यः क्षितिसुतविलग्नेसशशिनि ॥ सचंद्रे सौरेस्तेसुरपतिगुरौचापधरगे स्वतुंगस्थेभानावुदयमुपयातेक्षितिपतिः ॥ ५ ॥

अथान्यद्राजयोगत्रयंशिखरिण्याह ॥ कुजेतुंगेऽर्केंद्वोरिति । कुजेभौमेतुंगस्थे उच्चस्थेमकरगतेइत्यर्थः । अर्केंद्वोः सूर्यशशिनोः धनुषिचापेस्थितयोः यमलग्नेयत्रतत्रराशौलग्नेशनैश्चरेलग्नगगतेमकरस्थइत्यर्थः । एवंविधेयोगेजातः कुपतिः भूमीशः नृपतीराजा भवति । यमलग्नेइति । मकरकुंभयोः अन्यतमेलग्नेइतिव्याख्यातम् । यमस्यलग्नंयमलग्न इति । केश्चित्यत्रतत्रराशाववस्थितेसौरेलग्नगेइतिव्याख्यातम् । तच्चायुक्तम् । यस्माद्बादरायणः । लग्नेसौरस्तुंगेभौमश्चंद्रादित्यौचापंप्राप्ताविति । अस्माकंप्रथमाव्याख्यातैवप्रातिभाति । यस्मान्मांडव्यः । आदित्यश्चनिशाकरश्चभवतोवागीशराशौयदासार्द्धं भास्करिणास्ववीर्यसहितः प्राप्तोमृगेमंगलः । प्राप्नोतिप्रभवंतदाससुकृतीक्ष्मापालचूडामणिस्त्रस्यंतिप्रतिपंथिनोरणमुखेयस्मात्कृतांतादिव ॥ पतिर्भूमेश्चान्यइति । अस्मिन्नेवयोगेक्षितिसुतविलग्नेभौमेसशशिनिचंद्रयुक्तेलग्नगेक्षितिसुतोंगारकः । तस्मिन्स्वोच्चस्थेशशिनाचंद्रमसायुक्तेर्केधनुर्धरस्थेराजयोगः । तत्रैतज्जातंमकरलग्नेचंद्रांगारकयुतेधनुर्धरगतेऽर्केऽन्योद्वितीयोभूमेः पतिर्भवति राजाइत्यर्थः । अत्रचबादरायणः । भानुश्चापेसेंदुर्भौमस्तुंगप्राप्तोलग्नेवास्यात् । सचंद्रेसौरस्तइति । सौरेशनैश्चरेसचंद्रेशशियुक्तेतथाभूतेस्तेसप्तमस्थानगते तथासुरपतिगुरौ जीवेचापधरगेधनुर्धरस्थेभानौआदित्येस्वतुंगस्थेस्वोच्चेमेषप्राप्ते उदयंलग्नमुपयातेप्राप्तेजातः क्षितिपतीराजाभवति । तत्रैतज्जातम् । मेषेलग्नेतत्रैवार्कः धन्विनिजीवः तुलागतोशशिसौरौ एवंविधेयोगेजातोराजाभवत्येवंराजयोगास्त्रयः ॥ ५ ॥

वृषेसेंदौलग्नेसवितृगुरुतीक्ष्णांशुतनयैः सुहृज्जायाखस्थैर्भवतिनियमान्मानवपतिः ॥ मृगेमंदेलग्नेसहजरिपुधर्मव्ययगतैः शशांकाद्यैः ख्यातः पृथुगुणयशाः पुंगलपतिः ॥ ६ ॥

अथशिखरिण्याराजयोगद्वयमाह ॥ वृषेसेंदौलग्नइति । वृषेगविसेंदौचंद्रयुक्तेलग्नेस्थिते । सवितृगुरुतीक्ष्णांशुतनयैः सूर्यजीवसौरैः यथासंख्यंसुहृज्जायाखस्थैः चतुर्थसप्तमदशमस्थितैः नियमान्निश्चयान्मानवपतिः राजाभवति । तत्रैतज्जातम् । वृषोलग्नस्तत्रैवचंद्रः । सिंहेऽर्कोवृश्चिकेजीवः । कुंभेसौरः । एवंविधेयोगेजातोवइयंराजाभवति । मृगेमंद इति । मृगेमकरेलग्नेतत्रस्थेमंदेसौरे । सहजरिपुधर्मव्ययगतैः तृतीयषष्ठनवमद्वादशस्थैः शशांकाद्यैः चंद्रांगारकबुधजीवैः । एवं विधेयोगेजातः ख्यातः सर्वत्रविदितः । पृथुगुणयशाः गुणाः शौर्यादयः विस्तीर्णगुणकीर्तिः । पुंगलपतिः मनुष्यनाथोभवति । ननु शशांकाद्यैरित्युक्तं शुक्रः क्वगच्छतु । उच्यते । यथासंख्यात्पंचमस्थानस्याविद्यमानत्वात् । शुक्रस्यादित्यंपंचमत्वादनवकाशः तत्रैतज्जातम् । मकरोलग्नस्तत्रैवसौरः । मीनेंचंद्रः । मिथुनेभौमः । कन्यायांबुधः । धन्विनिजीवः शुक्रार्कौयत्रतत्रस्थौ । एवंविधेयोगेजातोराजाभवति। पृथुगुणयशाः । एवमत्रराजयोगौद्वौ तथाच मांडव्यः। मृगेलग्नेसौरस्तिमियुगगतःशीतकिरणः कुजोयुग्मेनार्याशशभृतसुतश्चापधरगः। गुरुर्दैत्येज्याकविमितगतौचारवशतः प्रसूतौयस्यासौभवतिनरपः शक्रसदृशः ॥ ६ ॥

हयेसेंदौजीवेमृगमुखगतेभूमितनयेस्वतुंगस्थौलग्नेभृगुजशशिजावत्रनृपती ॥ सुतस्थौ वक्रार्की गुरुशशिसिताश्चापिहिबुकेबुधेकन्यालग्नेभवतिहिनृपोन्योपिगुणवान् ॥ ७ ॥

अथशिखरिण्याराजयोगत्रयमाह । हयेसेंदाविति । हयेधनुषिजीवेगुरौसेंदौसचंद्रेस्थिते । भूमितनयेंगारकेमृगमुखगतेमकरस्थे । मृगार्द्धपूर्वोमकरोमृगार्द्धइतिवचनात् । भृगुजशशिजौशुक्रबुधौस्वतुंगस्थौस्वोच्चप्राप्तौयदिलग्ने भवतस्तदात्रास्मिन्योगद्वयेजातौराजानौभवतः । राजयोगद्वयमेतत् । तत्रैतज्जातम् । बृहस्पतौसचंद्रेधन्विगतेमकरगतेभौमेएवंविधायांग्रहसंस्थायांमीनलग्नेसशुक्रंएकोयोगः । कन्यालग्नेसबुधेद्वितीयोयोगः । सुतस्थाविति । वक्रार्कीभौमसौरौसुतस्थौपंचमस्थानगतौ । तथागुरुशशिसिताः जीवचंद्रशुक्राहिबुकेचतुर्थे स्थानेबुधेकन्यागतेलग्लेजातोऽन्योपरोपिनृपोराजागुणवान्भवति। तत्रैतज्जातम् । कन्यालग्नंतत्रैवबुधः । मकरस्थौशनिभौमौधनुर्धरस्थाजीवचंद्रशुक्राः यदाभवंति तदाजातोराजागुणवांश्चभवति । एवंराजयोगास्त्रयः ॥ ७ ॥

झषेसेंदौलग्नेघटमृगमृगेंद्रेषुसहितैर्यमारार्कैयोभूत्सखलुमनुजः शास्तिवसुधाम् ॥ अजेसारेमूर्तौशशिगृहगतेचामरगुरौसुरेज्येवालग्नेधरणिपतिरन्योपिगुणवान् ॥ ८ ॥

---

१ आदित्यपंचमत्वादनवकाशः इतिपाठोद्रष्टव्यः । तेन आदित्याचंद्रात्शुक्रस्ययथासंख्येनपंचमत्वम् ॥

अथशिखरिण्याराजयोगत्रयमाह ॥ झषेसेंदाविति । झषेमीनेसेंदौसचंद्रेलग्नेमीनलग्ने सचंद्रे घटमृगमृगेंद्रेषुसहितैर्यमाराकैंः । घटः कुंभः । मृगो मकरः । मृगेंद्रः सिंहः । तेषुयथासंख्यंयमारार्कैः स्थितैः । तत्रैतज्जातम् । मीनोलग्नस्तत्रैवचंद्रःस्थितः । कुंभेसौरः । मकरेभौमः । सिंहेऽर्कः । एवंविधेयोगेजातः । यःउत्पन्नः समनुजोमनुष्यःशास्ति वसुधांभूमिंपरिपालयति । राजाभवतीत्यर्थः । खलुशब्दश्चाद्वाक्यालंकारः । अजेसारइति । अजेमेषेसारेसभौमे । मूर्तौलग्नस्थितेतथाचामरगुरौ जीवेशशिगृहगतेकर्कटस्थेजातोनृपोराजागुणवान्भवति । अथवासुरेज्येबृहस्पतौकर्कटस्थेलग्नगतेभौमेमेषस्थेजातोन्यःपरोराजा गुणवांश्चभवति । एवमत्रराजयोगास्त्रयः ॥ ८ ॥

कर्किणिलग्नेतत्स्थेजीवेचंद्रसितज्ञैरायप्राप्तैः ॥
मेषगतेर्केजातंविंद्याद्विक्रमयुक्तंपृथ्वीनाथम् ॥ ९ ॥

अथराजयोगंविद्युन्मालयाह । कर्किणीति । कर्किणिलग्नेकर्कटकेलग्नेतत्स्थेतत्रैवव्यवस्थितेजीवेगुरौ । चंद्रसितज्ञैः शशिशुक्रबुधैः आयप्राप्तैरेकादशस्थानस्थैः मेषगतेर्केआदित्येमेषस्थेजातंसंभूतंपृथ्वीनाथं भूमिपतिं विक्रमयुक्तं प्रतापसहितंविंद्याज्जानीयात् ॥ ९ ॥

मृगमुखेर्कतनयस्तनुसंस्थःक्रियकुलीरहरयोऽधिपयुक्ताः ॥
मिथुनतौलिसहितौबुधशुक्रौयदितदापृथुयशाःपृथिवीशः ॥१०॥

अथद्रुतविलंबितेनराजयोगमाह॥मृगमुखेति । अर्कतनयः सौरः । मृगमुखेमकरगतः सचतनुसंस्थोलग्नप्राप्तः । तथाक्रियकुलीरहरयः मेषकर्किसिंहाः अधिपैः स्वनाथैः युक्ताः सहिताः । तथामेषेभौमः । कर्कटेचंद्रः । सिंहेसूर्यइत्यर्थः । तथाबुधशुक्रौज्ञसितौयथासंख्यंमिथुनतौलिसहितौ । तथामिथुनेबुधः । तुलेशुक्रः । एवंविधोयदियोगोभवति । तदाजातः पृथुयशाः विस्तीर्णकीर्तिः पृथिवीशोराजाभवति तत्रैतज्जातम् । मकरोलग्नस्तत्रैवसौरः । मेषेभौमःकर्कटेचंद्रः । सिंहेऽर्कः । मिथुनेबुधः । तुलेशुक्रः । एवंविधायां ग्रहसंस्थायांयत्रतत्रस्थेजीवेयदिजातोभवति । तदापृथिवीशःपृथुयशाभवति ॥ १० ॥

स्वोच्चसंस्थेबुधेलग्ने भृगौमेषूरणाश्रिते ॥
सजीवेस्तेनिशानाथे राजामंदारयोःसुते ॥ ११ ॥

अथराजयोगमनुष्टुभाह । स्वोच्चेति । बुधेस्वोच्चसंस्थेकन्यागतेलग्नगे । भृगौ शुक्रेमेषूरणाश्रितेदशमस्थानस्थिते । निशानाथेचंद्रेसजीवेबृहस्पतिसंयुक्तेऽस्ते सप्तमस्थानगते मंदारयोःशनिभौमयोः सुतेपंचमेस्थितयोः जातोराजाभवति । तत्रैतज्जातम् । कन्यालग्नेसबुधेमिथुनगतेशुक्रेगुरौसचंद्रेमीनस्थे । मकरस्थयोः शनिभौमयोः जातोराजाभवति । एतेराजयोगाः प्रोक्ताः ॥ ११ ॥

अपिखलकुलजातामानवाराज्यभाजः किमुतनृपकुलोत्थाः
प्रोक्तभूपालयोगैः॥ नृपतिकुलसमुत्थाः पार्थिवावक्ष्यमाणैर्भ-
वतिनृपतितुल्यस्तेष्वभूपालपुत्रः ॥ १२ ॥

एतेष्वराजवंशतोपि जातोराजाभवति । वक्ष्यमाणेषुतु राजवंशजएवराजाभवति । तथमालिन्याह ॥ अपीति । अपिशब्दःसंभावनायाम् । प्रोक्तभूपालयोगैः कथितराजयोगैः खलकुलजातानीचवंशोद्भवाअपिमानवाःपुरुषाः राज्यभाजः नृपाःभवंति । किमुतकिंपुनः नृपकुलोत्थाः राजवंशसंभूताः । तेऽवश्यंराजानोभवंति । वक्ष्यमाणैःपुनः योगैःनृपतिकुलसमुत्थाः राजवंशजाः पार्थिवाः राजानोभवंति । तेषुवक्ष्यमाणेषुअभूपालवंशजःअराजपुत्रः नृपतितुल्योभवति राजसमइत्यर्थः । नराजा किमुतसंभावनायाम् ॥ १२ ॥

उच्चस्वत्रिकोणगैर्बलस्थैस्त्र्याद्यैर्भूपतिवंशजानरेंद्राः ॥
पंचादिभिरन्यवंशजाताहीनैर्वित्तयुतानभूमिपालाः ॥ १३ ॥

अथराजयोगमौपच्छंदसिकेनाह ॥ उच्चस्वत्रिकोणगैरिति । त्र्याद्यैः त्र्यादिभिर्ग्रहैः स्वोच्चगतैः स्वत्रिकोणगतैः बलस्थैः कालादिबलोपेतैः जाताभूपतिवंशजाः नृपकुलजातानरेंद्राराजानोभवंति । आदिग्रहणाच्चतुर्भिरपिपंचादिभिरन्यवंशजाताइति । पंचादिभिः ग्रहैः स्वोच्चस्थैः मूलत्रिकोणगैर्वा । अन्यवंशजाताहीनकुलजाअपि राजानोभवंति । आदिग्रहणात्षड्भिः सप्तभिरपिहीनैर्वित्तयुताइति।त्रिभिरुच्चस्थैःमूलत्रिकोणस्थैर्वाहीनबलैः। कालादिबलरहितैः । राजकुलजाअपिराजानोनभवंति । किंतुराजतुल्याभवंति । एतैर्यथोक्तैःहीनैः वित्तयुताः सधनाभवंति । नभूमिपालाः राजानः । एतदुक्तंभवति । एकेनग्रहेण द्वाभ्यांवास्वोच्चगाभ्यांमूलत्रिकोणस्थाभ्यांवाराजकुलजोपिराजानभवति । किंतुधनवान् । एवंत्रिभिश्चतुर्भिर्वाऽन्यवंशजाताविक्तयुताभवंति । नराजानः । अत्रयदिग्रहाः यथाभिहितसंख्याउच्चस्थाःनभवंति । स्वोच्चगामूलत्रिकोणस्थैः सहसंख्यांसंपादयंति । तथापियथोक्तफलदाभवंति । अथवोच्चगताः केवलंस्वत्रिकोणगतावा तथापि ॥ १३ ॥

लेखास्थेर्केजेंदौलग्नेभौमेस्वोच्चेकुंभेमंदे ॥
चापप्राप्तेजीवेराज्ञः पुत्रंविंद्यात्पृथ्वीनाथम् ॥ १४ ॥

अथान्यद्राजयोगंविद्युन्मालयाह ॥ लेखास्थेइति । लेखायांतिष्ठतीतिलेखास्थः तस्मिन् लेखाशब्देनोदयउच्यते । अर्केसूर्येतत्स्थेलेखास्थेभूवृत्तादर्धोदितेनकेवलंयावदजेमेषस्थेतत्रैवमेषलग्नेइंदौचंद्रेस्थिते भौमेकुजेस्वोच्चेमकरस्थेमंदे सौरेकुंभस्थे । जीवेगुरौ चापप्राप्तेधनुर्धरगते एवंविधेयोगेजातोराज्ञः पुत्रो नृपसुतो यदि भवति तदातंभूमेर्नाथंविद्या-

ज्जानीयात् । अन्यकुलजोधनवान् । अत्रकेचिल्लग्नस्थेकेंऽजेंदौलग्नेइतिपठंति । आदि-त्येलेखास्थेसतिसिंहगतेसूर्येचंद्रेमेषस्थेलग्नेतदपिनकश्चिद्विरोधोराजयोगएवभवति ॥१४॥

स्वर्क्षेशुक्रेपातालस्थेधर्मस्थानंप्राप्तेचंद्रे ॥
दुश्चिक्यांगप्राप्तिप्राप्तैःशेषैर्जातःस्वामीभूमेः ॥ १५ ॥

अन्यद्राजयोगंविद्युन्मालयाह ॥ स्वर्क्षेइति । स्वर्क्षेसितेआत्मीयराशौस्थितेवृषतुलयो-रन्यतमस्थेनकेवलंयावत्पातालस्थेलग्नाच्चतुर्थेचंद्रेधर्मस्थानप्राप्तेनवमगतेशेषैरन्यग्रहैः रवि-भौमबुधगुरुसौरैः । दुश्चिक्यांगप्राप्तिप्राप्तैः तृतीयलग्नैकादशस्थानस्थैः जातो भूमेः पृथिव्याः स्वाम्यधिपतिर्भवति । तत्रैतज्जातम् । कुंभेलग्ने वृषेशुक्रः तुलेचंद्रः शेषाग्रहा यथासंभवंमेषकुंभधन्विस्थाः । एवंविधेयोगेजातोराजपुत्रोराजाभवति । अन्यकुलजो-धनवान् । अथवाकर्कटोलग्नःतुलेशुक्रः मीनेचंद्रः । शेषाग्रहायथासंभवंकन्याकर्कटवृषस्थाः एवंविधेयोगेजातो राजपुत्रोराजाभवत्यन्यकुलजोधनवान् ॥ १५ ॥

सौम्येवीर्ययुतेतनुयुक्तेवीर्याढ्येचशुभेशुभयाते ॥
धर्मार्थोपचयेष्ववशेषैर्धर्मात्मानृपजःपृथिवीशः ॥ १६ ॥

अथान्यद्राजयोगंनवमालिकयाह ॥ सौम्येबुधेवीर्ययुक्ते कालादिबलैः युक्तेतथा-भूतेतनुयुक्तेलग्नस्थेशुभेशुभयाते । शुभेशुभग्रहेगुरुसितयोरन्यतमेयथासंभवंवीर्याढ्येच । सबलेशुभयातेधर्मस्थानगतेनवमगतइत्यर्थः । शुभेसुखयात इतिपठंति । चतुर्थस्थानस्थइ-त्यर्थः । अवशेषैः परिशिष्टग्रहैः यथासंभवंधर्मार्थोपचयेषुनवमद्वितीयत्रिषडेकादशदशमा-नामन्यतमस्थानस्थितैः । एवंविधेयोगे जातोनृपजोराजपुत्रोराजाभवति । धर्मात्माच । अन्यकुलजोधनवान् ॥ १६ ॥

वृषोदयेमूर्तिधनारिलाभगैः शशांकजीवार्कसुतापरैर्नृपः ॥
सुखेगुरौखेशशितीक्ष्णदीधितीयमोदयेलाभगतैर्नृपोपरैः ॥ १७॥

अथान्यद्राजयोगद्वयंवंशस्थेनाह ॥ वृषोदयइति । वृषोदयेवृषलग्ने तथाशशांकजीवार्क-सुतापरैः चंद्रगुरुसौरैरपरैश्चरविकुजबुधसितैः यथासंख्यंमूर्तिधनारिलाभगैः लग्नद्वितीयष-ष्ठैकादशस्थैः जातोनृपोराजाभवति । तत्रैतज्जातम् । वृषलग्नेस्थचंद्रमिथुनस्थेजीवे । तुला-स्थेसौरे । मीनस्थैः रविकुजबुधसितैःजातोराजपुत्रोराजाभवति । अन्यकुलजोधनवान् । सुखेगुराविति । गुरौजीवेसुखेचतुर्थस्थानस्थेखेदशमेशशितीक्ष्णदीधिती । चंद्रार्कौ यमोदयेशनैश्चरेलग्नगते । अपरैरन्यैर्भौमबुधशुक्रैः लाभगतैरेकादशस्थैः जातोनृपोरा-जाभवति । तत्रैतज्जातम् । शनैश्चरोलग्ने । चतुर्थेजीवः । दशमेसूर्यचंद्रौ । भौमबुध-शुक्राएकादशे । एवंविधेयोगेजातोराजपुत्रोराजाभवति । अन्यकुलजोधनवान्भवति॥ १७॥

मेषूरणायततनुगाः शशिमंदजीवाज्ञारौधनेसितरवीहिबुकेनरें-

द्रम् ॥ वक्रासितौशशिसुरेज्यसितार्कसौम्याहोरासुखास्तशुभ-खाप्तिगताः प्रजेशम् ॥ १८ ॥

अथान्यद्राजयोगद्वयंवसंततिलकेनाह ॥ मेषूरणायतनुगाइति । शशिमंदजीवाः चंद्रसौरगुरवः यथासंख्यं मेषूरणायतनुगाः दशमैकादशलग्नस्थाः । ज्ञारौबुधभौमौ धनेद्वितीयस्थाने । सितरवीशुक्रार्कौहिबुके ४ चतुर्थे । एवंविधेयोगेजातोनरेंद्रोनृपोभवति । तत्रैतज्जातम् । दशमेचंद्रः । एकादशेसौरः । लग्नेजीवः । द्वितीयेबुधभौमौ । चतुर्थेशुक्रार्कौ । एवंविधेयोगेजातोराजपुत्रोराजाभवत्यन्यकुलजोधनवान् । वक्रासिताविति । वक्रासितौ भौमसौरौ । शशिसुरेज्यसितार्कसौम्याः चंद्रगुरुशुक्रसूर्यबुधाः यथासंख्यं होरासुखास्तशुभखाप्तिगताः लग्नचतुर्थसप्तमनवमदशमैकादशस्थाःभवंति । तदाजातः प्रजेशोराजाभवति । तत्रैतज्जातम् । भौमसौरौलग्नगतौ । चतुर्थेचंद्रः सप्तमे जीवः । नवमेशुक्रः । दशमेसूर्यः । एकादशेबुधः । एवंविधेयोगेजातोराजपुत्रो राजाभवत्यन्यकुलजो धनवान् ॥ १८ ॥

कर्मलग्नयुतपाकदशायांराज्यलब्धिरथवाप्रबलस्य ॥
शत्रुनीचगृहयातदशायांछिद्रसंश्रयदशापरिकल्प्या ॥ १९ ॥

अथराजयोगजातस्यकस्मिन्कालेराज्यावाप्तिर्भविष्यतीतितज्ज्ञानंस्वागतयाह ॥ कर्मलग्नयुतपाकदशायामिति । राजयोगकर्तॄणांग्रहाणांमध्याद्योग्रहः कर्मणिलग्नाद्दशमेस्थितः । यश्चराजयोगकर्तॄणांग्रहाणांमध्याद्योग्रहः लग्नयुतोजन्मलग्नस्थः । तत्पाकदशायां तस्यसंबंधिनीयापाकदशांतर्दशावाभवति । तत्रतस्यराज्यलब्धिर्भवति । अथलग्नदशमयोः द्वयोरपिग्रहौभवतः । तदा तयोर्योबलवांस्तस्य दशायामंतर्दशाकालेराज्यलब्धिः । अथतत्रबहवोयदाभवंति तदाप्रबलस्य सर्वोत्तमबलस्यांतर्दशाकाले । अथवाप्रबलस्येति । अथलग्नदशमौयदाशून्यौभवतस्तदाजन्मनियःप्रबलः सर्वोत्तमबलस्तस्यांतर्दशाकाल एवराज्यदःस्यात् । बहुष्वंतर्दशासुयस्मिन्नंतर्दशाकालेचारवशादतिबलवत्त्वंसंभवति तस्यामेवांतर्दशायांराज्यप्रदोभवति । शत्रुनीचगृहेति । लब्धराज्यस्यापिजन्मकालेशत्रुस्थेन नीचक्षेत्रस्थेनवाग्रहेणयांतर्दशादत्तातस्यांतस्मिन्बलवतिराज्यहरणंवाच्यम् । यतःसाछिद्रदशाविबलेऽपितस्मिन्नापद्भवति । साच संश्रयदशापरिकल्प्या । तस्यामंतर्दशायां संश्रयंकार्यम् । दैवयुक्तनृपसंश्रयगुणात्तन्मोक्षोपि । वक्ष्यतिच यात्रायाम् । अरिकोपहतदशायांजन्मोदयनाथशत्रुपाके च । स्वदशेशकारकदशाः संश्रयणीयोनरेंद्रइति । अत्रचभगवान्गार्गिः । लग्नगःकर्मगोवास्यादथवाप्रबलोपियः । सस्यात्स्वांतर्दशाकाले राज्यदःप्रबलोयदा ॥ नीचारिगृहसंस्थस्यदशायांप्रबलस्यच । च्युतिर्बलविहीनस्यतन्मोक्षः परसंश्रयादिति ॥ १९ ॥

गुरुसितबुधलग्नेसप्तमस्थेर्कपुत्रेवियतिदिवसनाथेभोगिनांजन्मविंद्यात् ॥ शुभबलयुतकेंद्रैः क्रूरभस्थैश्चपापैर्व्रजतिशवरदस्युस्वामितामर्थभाक्च ॥ २० ॥

इति राजयोगाध्यायएकादशः ॥ ११ ॥

अथभोगिनांशवरदस्युस्वामिनांचजन्मज्ञानंमालिन्याह ॥ गुरुसितबुधलग्ने इति । गुरुसितबुधाः । जीवशुक्रसौम्याः । एषामन्यतमेलग्नगते अर्कपुत्रेसौरे सप्तमस्थे दिवसनाथेसूर्ये वियतिदशमस्थानगते एवंविधेयोगेभोगिनां भोगवतांजन्मविंद्याज्जानीयात् । एवंविधेयोगेजातःसदैवभोगवान्भवति । तस्यार्थविहीनस्यापियतःकुतश्चिद्भोगावाप्तिर्भवति । रविबुधासितलग्नेइत्यत्र कैश्चित्तुरविबुधसितानां संबंधिलग्नइतिव्याख्यातम् । सिंहवृषतुलामिथुनकन्यालग्नेष्विति । यतोदशमस्थेर्केलग्नेबुधसितयोरवस्थानंनसंभवति । आचार्येणवराहमिहिरेणपूर्वशास्त्रानुसारेणायंयोगःकृतः । अत्रचभगवान्गार्गिः । जीवन्नभार्गवैर्लग्नेसप्तमस्थेर्कनंदने । दशमस्थेरवौजातोभोगवान्पुरुषोभवेत् ॥ शुभबलयुतकेंद्रैरिति । शुभग्रहसंबंधिनोराशयः । तेचसबलायस्यकेंद्रगताभवंति । तैस्तथाभूतैस्तथापापैःक्रूरग्रहैःक्रूरभस्थैःपापराश्याश्रितैः यस्यजन्मभवति । सशबराणांपुलिंदानां दस्यूनांचोराणांस्वामित्वंव्रजतिगच्छति । अर्थभाग्भाग्यवान्धनवांश्चभवति । शुभबलयुतकेंद्रैरिति । अत्रशुभग्रहैःबलयुतैःकेंद्रगतैरितिकैश्चिद्व्याख्यातम् । तथाचोक्तम् । यस्माद्भगवान्गार्गिः । पापक्षेत्रगतैःपापैः केंद्रस्थैःसौम्यराशिभिः । सबलैर्यस्यजन्मस्यात्स्यादसौदस्युनायकइति ॥ २० ॥

इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौराजयोगाध्यायएकादशः ॥ ११ ॥

नवदिग्वसवस्त्रिकाग्निवेदैर्गुणिताद्वित्रिचतुर्विकल्पजाः स्युः ॥ यवनैस्त्रिगुणाहिषट्शतीसा कथिताविस्तरतोत्रतत्समाःस्युः॥१॥

अथातोनाभसयोगाध्यायोव्याख्यायते ॥ नाभसयोगानांचत्वारोविकल्पाः । तत्राकृतियोगाएकोविकल्पः । आकृतियोगाः संख्यायोगाश्चविकल्पद्वयम् । आकृतियोगाः संख्यायोगाआश्रययोगाश्चविकल्पत्रयम् । आकृतियोगाः संख्यायोगाआश्रययोगादलयोगौचेतिविकल्पचतुष्टयम् । तत्रविंशतिराकृतियोगाः। सप्तसंख्यायोगाः । त्रयआश्रययोगाः । द्वौदलयोगौ । तत्रद्वित्रिचतुर्विकल्पजानांयोगानांसंख्याज्ञानमौपच्छंदसिकेनाह॥ नवदिगिति । नवप्रसिद्धाः दिक्छब्देनदशउच्यंते । वसवोष्टौ एतेयथासंख्यंत्रिकाग्निवेदैः गुणिताः त्रिकशब्देनत्रयएवउच्यंते । अग्निशब्देनत्रयः । वेदाश्चत्वारः ४ एतैर्गुणिताः तद्यथा । नवदिग्वसवः ९ । १० । ८ एतेयथासंख्यंत्रिकाग्निवेदैः ३ । ३ । ४ एतै-

गुणिताजाता २७ । ३० । ३२ एतेयथासंख्यंद्वित्रिचतुर्विकल्पजाभवंति । एतदुक्तंभवति । आकृतियोगाविंशतिः । संख्यायोगाःसप्तएवमाकृतिसंख्या विकल्पद्वयेनसप्तविंशतियोगाः भवंति।आश्रययोगास्त्रयः। आकृतिसंख्या आश्रयकृतेनविकल्पत्रयेणत्रिंशत् ३०दलयोगौद्वौ आकृतिसंख्याआश्रयदलयोगकृतेनविकल्पचतुष्केण द्वात्रिंशत् ३२।एवंद्वित्रिचतुर्विकल्पजायोगाः स्युः भवेयुरिति ।यवनैस्त्रिगुणाहीति। पुराणयवनैः त्रिगुणाहिषट्शतीकथिता षण्णांशतानांसमाहारः षट्शतीसाचत्रिगुणा अष्टादशयोगशतान्यभिहितानीत्यर्थः १८०० । ननुस्फुजिध्वजेनकिमुक्तम् । उच्यते नाभसयोगानामानंत्यम्।तथाचतद्वाक्यम् । संस्थानसादृश्यमनंतकंस्याद्व्याणिनानाप्रकृतीनिदृष्टेति। कथंपुराणयवनैरष्टादशशतान्यभिहितानि । उच्यंते । आकृतियोगास्त्रयोविंशतिस्तैरभिहिताः । संख्यायोगानांसप्तविंशत्याधिकंशतंभवति । एवंसार्द्धंशतंभवति । तत्रैकैकंराशिलग्नगतमधिकृत्योक्तम् । तस्माल्लग्नद्वादशकेनाष्टादशयोगशतानिभवंति । यस्मात्सार्द्धशतंद्वादशहतमष्टादशशतानिभवंति । एतेषामुत्पत्तिमध्यायांतेप्रदर्शयिष्यामः । विदिताध्यायार्थस्यसुखावबोधत्वात् । एवंयवनैस्त्रिगुणाषट्शतीविस्तरतः कथितोक्ता । अत्रास्मिञ्छास्त्रेतत्समासः तत्संक्षेपः क्रियते । विस्तरस्यसमासोभिधीयतइति । पूर्वप्रदर्शिताद्वात्रिंशदेवाभिधीयंते । तत्फलेष्वन्यफलानांसमानत्वात् । द्वात्रिंशत्स्वेवयोगेष्वष्टादशयोगशतान्यंतर्भवंतीति॥ १॥

रज्जुर्मुशलंनलश्चराद्यैः सत्यश्चाश्रयजाञ्जगादयोगान् ॥
केंद्रैः सदसद्युतैर्दलाख्यौस्त्रक्सर्पौकथितौपराशरेण ॥ २ ॥

अथाश्रययोगत्रयंदलयोगद्वयंचौपच्छंदसिकेनाह ॥ रज्जुर्मुशलमिति । चराद्यैःचरस्थिरद्विस्वभावराशिग्रहसंयुक्तैः यथासंख्यंरज्जुर्मुशलंनलश्चेति योगत्रयंभवति । तद्यथैकस्मिंश्चरराशौचरराशिद्वये चरराशित्रये चरराशिचतुष्केवायदासर्वेग्रहाः भवंति । स्थिरराशयोद्विस्वभावराशयश्चसर्वेशून्याभवंति । तदारज्जुर्नामयोगोभवति । एवमेकस्मिन्स्थिरराशौराशिद्वयेराशित्रयेराशिचतुष्केवायदासर्वेग्रहाः भवंति चरराशयोद्विस्वभावराशयश्चशून्याभवंति तदामुशलंनामयोगोभवति एवमेकस्मिन्द्विस्वभावराशौ राशिद्वयेराशित्रयेराशिचतुष्केवायदासर्वेग्रहाः भवंति चरराशयोद्विस्वभावराशयश्चशून्याभवंति । तदामुशलंनामयोगोभवति । एवमेकस्मिन्द्विस्वभावराशौ राशिद्वयेराशित्रयेराशिचतुष्केवा सर्वेग्रहाः भवंति । चरराशयः स्थिरराशयश्च शून्याभवंति । तदानलाख्योयोगोभवति एतानाश्रयजांस्त्रीन्योगान्सत्याचार्योजगादउक्तवान् । केचित्सत्यस्त्वाश्रयजानिहाहयोगानितिपठंति । इहास्मिन्प्रकरणे आहोक्तवानिति । तथाचसत्यः । सर्वेचरेषुराशिषुयदास्थिता योगमाहतंरज्जुम् । अनयप्रियस्यसततंविदेशवासार्थयुक्तस्य ॥ सर्वेस्थिरेषुराशिषु यदास्थितामुशलमाहतंयोगम् । जन्मनिकर्मकराणांयुक्तानामर्थमानाभ्याम् ॥ द्विशरीरेषुनलइतियोगोहीनातिरिक्तदेहानाम् । निपुणानांपुरुषाणांधनसंचय-

भोगिनां भवति ॥ अत्रकैश्चिद्व्याख्यातम् । चरराशिचतुष्केयदासर्वेग्रहाः भवंति तदारज्जुः स्थिरराशिचतुष्केमुशलं द्विःस्वभावराशिचतुष्केनलइति । तथायुक्तम् । यस्माद्भगवान्गार्गिः ॥ एकोद्वौ वा त्रयः सर्वेचरायुक्तायदाग्रहैः । चरयोगस्तदारज्जुः शीर्ष्याणां जन्मदोभवेत् ॥ स्थिराश्चेन्मुशलंनाममानिनं जन्मकृन्नृणाम् । द्विस्वभावौनलाख्यस्तु धनिनांपरिकीर्तितः ॥ एवमाश्रययोगत्रयंव्याख्यातंसत्यमतेन । तथाचसत्यः । चरराशिगैर्ग्रहैर्द्वैरज्जुः स्थिरराशिगैस्तथामुशलम् । द्विशरीरगतैर्योगोनलसंज्ञोमुनिभिरुद्दिष्टः ॥ अथदलयोगद्वयमुच्यते । केंद्रैः सदसद्युतैरिति । केंद्रैः यथासंख्यंसदसद्युतैः सद्ग्रहैः सौम्यैर्युतैः दलाख्योदलयोगः स्रग्मालानामभवति । तथाकेंद्रैरसद्ग्रहैः पापग्रहयुक्तैः दलयोगः सर्पोनामयोगोभवति । एतदुक्तंभवति । येषुतेषुत्रिषुकेंद्रेषुसौम्यग्रहाः बुधगुरुशुक्राः यदाभवंति । नकस्मिन्कश्चित्केंद्रपापोभवतितदास्रङ्नामयोगोभवति । अथयेषुतेषुत्रिषुकेंद्रेषुपापाः सूर्यभौमसौराः भवंति । नकस्मिंश्चित्केंद्रेभवतिसौम्यग्रहः । तदासर्पोनाम योगोभवति । नन्वत्रयोगद्वयेकेंद्रैः ससदद्युतैर्दलाख्यावित्युक्त्वात्रिषुकिमितिव्याख्यातम्। यस्माच्छुक्लपक्षयोश्चंद्रस्यसौम्यत्वंपापत्वंचसंभवति । एवंस्थितेयदासौम्याक्रांतेषुत्रिषुकेंद्रेषुक्षीणश्चंद्रमायदाचतुर्थोभवति । अथवापापाक्रांतेषुत्रिषुकेंद्रेषुक्षीणश्चंद्रमायदाचतुर्थोभवति । तदापिस्रक्सर्पौयोगौभवतः तच्चतुर्षुकेंद्रेषु किमितिनव्याख्यातम् । उच्यतेनैवम् । यस्मादनेनैवस्वल्पजातकेउक्तम् । केंद्रत्रयगैः पापतरैर्दलाख्यावहिश्चमालाच । अत्रसौम्यास्त्रयः पापास्त्रयइतिकथंज्ञायंते । यथानयोर्द्वयोर्मध्येचंद्रमास्तृतीयोनभवति । उच्यते । भगवतागार्गिणोक्तम् । त्रिकेंद्रगैर्यमारार्कैः सर्पोदुःखितजन्मदः । भोगिजन्मप्रदामालातद्वज्जीवसितेंदुजैः स्रग्योगः पापवर्जितकेंद्रेषु सर्पः सौम्यवर्जितेष्वितिकथंज्ञायते । उच्यते । बादरायणेनोक्तम् । केंद्रेष्वपापेषुसितज्ञजीवैः केंद्रत्रिसंस्थैः कथयंतिमालाम् । सर्पस्त्वसौम्यैश्चयमारसूर्यैर्योगाविमौद्वौकथितौदलाख्यौ ॥ एतौदलयोगौद्वौस्रक्सर्पौकथितौ पराशरेणोक्तौ । नत्वन्यैरप्युक्तौ । उच्यते । अन्यैरुक्तौ अन्यैर्नोक्तौ । पराशरेणोक्ताविति स्वशास्त्रेवराहमिहिरेणोक्तौ । तथाचमणित्थः। केंद्रत्रयगतैः पापैः सौम्यैर्वादलसंज्ञितौ । द्वौयोगौसर्पमालाख्यौविनष्टेष्टफलप्रदौ ॥ एवमाश्रययोगत्रयमपिअन्यैरुक्तमन्यैर्नोक्तम् । अन्यैरुक्तत्वाद्वराहमिहिरेणशास्त्रेसंगृहीतम् । एवंदलयोगद्वयंव्याख्यातम् ॥ २ ॥

योगाव्रजंत्याश्रयजाः समत्वंयवाब्जवज्रांडजगोलकाद्यैः ॥
कद्रोपगैः प्रोक्तफलौदलाख्यावित्याहुरन्येनपृथक्फलौतौ ॥ ३ ॥

अथान्यैराचार्यैर्येनकारणेनाश्रययोगत्रयंदलयोगद्वयंचनाख्यातम् तत्कारणमुपजातिकयाह ॥ योगाव्रजंतीति । आश्रयजायोगारज्जुमुशलनलाख्या आकृतियोगैःयवाब्जवज्रांडकगोलकाद्यैःयवपद्मवज्रविहंगगोलकैः । आदिग्रहणाद्गदाशकटाभ्यां च तथासंख्यायोगैगोलकाद्यैःगोलकयूगशूलकेदारैः संख्यायोगैः।आश्रयजायोगास्तुल्यतांसमत्वंव्रजंतीत्यतो

न्यैर्नोक्ताःतद्व्यतिरेकेणाप्याश्रययोगानामवकाशोस्तीतिवराहमिहिरेणोक्ताः। यैश्वयोगैःस-तांयास्यंति। यत्रचैतेषामनवकाशस्तदध्यायांतेव्याख्यास्यामः। केंद्रोपगैः प्रोक्तफलाविति दलाख्यौदलयोगौद्वौकेंद्रोपगैः प्रोक्तफलौकथितफलौकेंद्रोपगतैः ग्रहैः प्रोक्तेफलेययोः । केंद्रत्रयगैः केंद्रस्थानांशुभग्रहाणांशुभंफलमुक्तमशुभानामशुभमिति । अतएवैमौप्रोक्तफ-लौ कथितफलौ । उक्तंचवराहमिहिरेण । केंद्रत्रिकोणेषु शुभाः प्रशस्तास्तेष्वेवपापानशु-भप्रदाः स्युः । केंद्रत्रिकोणगैः शुभैः शुभंफलंभवतीति मालानोक्ता । एवंकेंद्रत्रयगैः पापैः पापफलंभवतीति सर्पोनोक्तः । एवमन्येअपरेआहुः कथयंति । तथातौनपृथक्फ-लावुक्तार्थत्वात् । यद्येवंतर्हिकिमर्थंवराहमिहिरेणोक्ताावित्यत्रोच्यते । नाभसयोगांतर्भूत-त्वात्समस्तदशास्वपि फलदौभवतः यदाकेंद्रोपगानांयोगंविनाफलमंगीक्रियते । तदा स्वदशास्वेवफलंप्रयच्छंति । एतच्चपराशरादीनांमतम् । तेषांमतंयथानाभसयोगावेतौ स-मस्तदशास्वपिफलप्रदावतोनवराहमिहिरेणोक्तौ ॥ ३ ॥

आसन्नकेंद्रभवनद्वयगैर्गदाख्यस्तन्वस्तगेषुशकटंविहगः ख-बंध्वोः ॥ शृंगाटकंनवमपंचमलग्नसंस्थैर्लग्नान्यगैर्हलमितिप्र-वदंतितज्ज्ञाः ॥ ४ ॥

अथाकृतियोगान्पंचगदाशकटविहंगशृंगाटकहलाख्यान्वसंततिलकेनाह ॥ आसन्नेति । आसन्नेनिकटवर्तिनिकेंद्रभवनद्वयेकंटकराशियुग्मेयदासर्वेग्रहाः भवंति तदागदाख्योयोगो-भवति । सच चतुःप्रकारः । लग्नचतुर्थस्थैः सर्वग्रहैरेकः । चतुर्थसप्तमस्थैर्द्वितीयः।सप्तम दशमस्थैस्तृतीयः।दशमलग्नस्थैश्चतुर्थः।तन्वस्तगेष्विति। तन्वस्तगेषु लग्न सप्तमगेषुसर्वग्रहेषु-शकटंभवति । खबंध्वोः। दशमचतुर्थयोः। स्थितेषुसर्वग्रहेषुविहगाख्योयोगः नवमपंचमलग्न स्थैः सर्वग्रहैःशृंगाटकाख्योयोगोभवति। लग्नान्यगैर्हलमिति। लग्नंवर्जयित्वायथासंभवमन्ये सर्वेग्रहाः परस्परंत्रिकोणगताभवंति। तदाहलमितियोगः तज्ज्ञाः होराशास्त्रपंडिताः प्रवद-तिकथयंति । सचत्रिप्रकारः । द्वितीयषड्दशमस्थैः सर्वग्रहैरेकः । तृतीयसप्तमैकादश-स्थैर्द्वितीयः प्रकारः । चतुर्थाष्टमद्वादशस्थैस्तृतीयः प्रकारइति ॥ ४ ॥

शकटांडजवच्छुभाशुभैर्वज्रंतद्विपरीतगैर्यवः ॥
कमलंतुविमिश्रसंस्थितैर्वापीतद्यदिकेंद्रबाह्यतः ॥ ५ ॥

अथवज्रयवकमलवापीसंज्ञंयोगचतुष्टयंवैतालीयेनाह ॥ शकटांडमिति । शकटवच्छुभैः व्यवस्थितैरंडजवदशुभैश्चवज्रंभवति । एतदुक्तंभवति । लग्नसप्तमयोः सौम्याश्चतुर्थदश-मयोश्चपापाभवंति । नान्यत्रकेचित्तदावज्राख्योयोगोभवति । तद्विपरीतगैर्यवः । तएव-ग्रहायदिविपरीतगताभवंति । तदायवाख्योयोगोभवति । शकटवदशुभाः अंडजवच्छुभाः । एतदुक्तंभवति । लग्नसप्तमयोः पापाःस्थिताः चतुर्थदशमयोश्शुभाः स्थितास्तदायवा-

ख्योयोगोभवति । कमलंविति । एतैरेवसौम्यपापैः विमिश्रसंस्थितैश्चतुर्ष्वपिकेंद्रेषुसमवस्थितैः कमलाख्योयोगोभवति । तदेवकमलंयदिकेंद्रबाह्यतोभवति तदावापीसंज्ञोयोगः । एतदुक्तंभवति । सर्वैरेवकेंद्रबाह्यतः स्थितैः केंद्राणिवर्जयित्वान्यत्रपणफरापोक्लिमेषुस्थितैस्तदेवकमलंवापीसंज्ञोभवतियोगः । पणफरेषु चतुर्ष्वपोक्लिमेषुचतुर्ष्विति ॥५॥

पूर्वशास्त्रानुसारेणमयावज्रादयः कृताः ॥
चतुर्थेभवनेसूर्याज्ज्ञसितौभवतः कथम् ॥ ६ ॥

अथवज्रयवयोः संभवोनभवति तौचमयापूर्वशास्त्रनुसारेणकृतावित्येतदनुष्टुभाह ॥ पूर्वशास्त्रानुसारेणेति । पूर्वशास्त्रानुसारेण पूर्वाचार्यैः मयवनादिभिः । वज्राख्योयोगः कृतःयवाख्यश्च । तस्मान्मयापिकृतः । वज्रादयइति बहुवचननिर्देशोऽन्येषामेवंप्रकाराणांप्रदर्शनार्थः । वज्रादयोयोगायद्यपिनसंभवंति । तथापिपूर्वशास्त्रानुसारेणमयाकृताः । तान्यनुसृत्यहष्टेत्यर्थः । यतः सूर्यदादित्याच्चतुर्थेभवने चतुर्थराशौपूर्वेणपश्चिमेनवाज्ञसितौबुधशुक्रौकथंभवतः । नकदाचिदर्कोदयेस्तमयेवामध्याह्नार्द्धरात्रयोः बुधशुक्रौभवतः । आदित्येमध्याह्नस्थेऽर्धरात्रस्थेवातयोरुदयोस्तमयोवानभवत्येव ॥ ६ ॥

कंटकादिप्रवृत्तैस्तुचतुर्गृहगतैर्ग्रहैः ॥
यूपेषुशक्तिदंडाख्याहोराद्यैः कंटकैः क्रमात् ॥ ७ ॥

अथयूपेषुशक्तिदंडाख्यंयोगचतुष्टयमनुष्टुभाह ॥ कंटकादिति । होरालग्नंतदाद्यैः केंद्रैः क्रमातपरिपाट्या लग्नकेंद्रमादितः कृत्वाचतुर्षुगृहेषुयथासंभवंसर्वग्रहाणामवस्थानं भवति । तदायूपेषुशक्तिदंडाख्याश्चत्वारोयोगाभवंति । तद्यथा लग्नाद्वितीयतृतीयचतुर्थेषुचतुर्ष्वपियदासर्वेग्रहाः भवंति । तदायूपाख्योयोगोभवति । अथ चतुर्थपंचमषष्ठसप्तमेषुचतुर्षुसर्वेएवग्रहाभवंति । तदेषुः शराख्योयोगः । अथ सप्तमाष्टमनवमदशमेषुचतुर्षुसर्वेएवग्रहाभवंतितदाशक्तियोगः । अथदशमैकादशद्वादशलग्नेषुचतुर्षुसर्वेएवग्रहाभवंति । तदादंडयोगइति ॥ ७ ॥

नौकूटच्छत्रचापानितद्वत्सप्तर्क्षसंस्थितैः ॥
अर्द्धचंद्रस्तुनावाद्यैः प्रोक्तस्त्वन्यर्क्षसंस्थितैः ॥ ८ ॥

अथनौकूटच्छत्रचापार्द्धचंद्राख्यंयोगपंचकमनुष्टुभाह ॥ नौकूटच्छत्रेति । तद्वत्तेनैवप्रागुक्तेनप्रकारेणलग्नकेंद्रादारभ्यैकैकस्मात्केंद्रात्सप्तभिर्गृहैः सप्तर्क्षसंस्थितैः नौकूटच्छत्रचापसंज्ञंयोगचतुष्टयभवति । तद्यथा । लग्नद्वितीयतृतीचतुर्थपंचमषष्ठसप्तमेषुयदासर्वेग्रहाः भवंति । तदानौर्नामयोगोभवति । एवंचतुर्थपंचमषष्ठसप्तमाष्टमनवमदशमेषुयदासर्वेग्रहाः भवंति । तदाकूटाख्योयोगोभवति । अथसप्तमाष्टमनवमदशमैकादशद्वादशलग्नेषुसर्वेग्रहा-

भवंतितदाछत्राख्योयोगः । अथदशमैकादशद्वादशलग्नद्वितीयतृतीयचतुर्थेषुयदासर्वेग्रहा-भवंति । तदाचापंचापाख्योयोगः । अर्द्धचंद्रइति । नावाद्यैरेवयोगैरन्यर्क्षसंस्थितैः अपरराशिव्यवस्थितैरर्धचंद्राख्योयोगोभवति । नावाद्याः कंटकेयुक्ताः तैश्चान्यर्क्षसंस्थितैः अपरराशिगतैः तेनपणफरेभ्यः आरभ्यनिरंतरंसप्तसुगृहेषुयदासर्वेग्रहाभवंत्यापोक्लिमेभ्योवातदार्द्धचंद्राख्यः । सचाष्टप्रकारः । यद्यथा । द्वितीयतृतीयचतुर्थपंचमषष्ठसप्तमाष्टमेषुसप्तसुसर्वेग्रहायदाभवंतितदैकः । एवंतृतीयादिनवमांतेषुद्वितीयः । पंचमादिष्वेकादशांतेपुतृतीयः । षष्ठादिषुद्वादशांतेषुचतुर्थः । अष्टमादिषुद्वितीयांतेषुपंचमः । नवमादिषुतृतीयांतेषुषष्टः । एकादशादिषुपंचमांतेषुसप्तमः । द्वादशादिषुषष्ठांतेषुयदासर्वेग्रहाभवंतितदाऽष्टमइति ॥ ८ ॥

एकांतरगतैरर्थात्समुद्रःषड्गृहाश्रितैः ॥
विलग्नादिस्थितैश्चक्रमित्याकृतिजसंग्रहः ॥ ९ ॥

अथसमुद्रचक्राख्यौद्वौयोगावनुष्टुभाह ॥ अर्थाद्वितीयस्थानादारभ्यैकांतरगतैर्ग्रहैःषड्गृहाश्रितैःषड्राशिषुव्यवस्थितैः सप्तभिर्ग्रहैःसमुद्राख्योयोगोभवति । तद्यथा । द्वितीयचतुर्थषष्ठाष्टमदशमद्वादशेषुषट्सुयदासप्तग्रहाभवंतितदासमुद्राख्योयोगः । विलग्नादिस्थितैरिति । अनेनैवप्रकारेणविलग्नाल्लग्नात्प्रभृत्येकांतरस्थैः षड्गृहेषुसप्तभिर्ग्रहैःस्थितैःचक्राख्योयोगोभवति । तद्यथा । लग्नतृतीयपंचमसप्तमनवमैकादशेषुषड्गृहेषुयदासर्वेग्रहाः भवंति तदाचक्राख्योयोगोभवति । इत्येवंप्रकारेण आकृतिजानामाकारवशादुत्पन्नानांसंग्रहोव्याख्यातः ॥ ९ ॥

संख्यायोगाःस्युःसप्तसप्तर्क्षसंस्थैरेकापायाद्वल्लकीदामिनीच ॥
पाशःकेदारःशूलयोगोयुगंचगोलश्चान्यान्पूर्वमुक्तान्विहाय॥१०॥

अथसंख्यायोगसप्तकंशालिन्याह । संख्यायोगाइति । सप्तभिर्ग्रहैःसप्तर्क्षसंस्थैः सप्तसुराशिषुगतैरेकापायादेकापगमात्क्रमात्सप्तसंख्यायोगाःस्युःभवेयुः । तेचवल्लक्यादयोगोलांताः । तद्यथा । येषुतेषुसप्तसुगृहेषुयदासर्वेग्रहाभवंति । तदावल्लकीनामयोगोभवति । यदाषट्सुगृहेषुसप्तग्रहाभवंति । तदादामिनीनामयोगोभवति । एवंपंचसुसप्तग्रहाःपाशः पाशोयोगः । चतुर्षुकेदारःकेदारोयोगः । त्रिषुशूलःशूलोयोगःद्वयोर्युगंयुगनामयोगः । एकस्मिन्राशौसप्तग्रहायदाभवंति । तदागोलःगोलनामायोगः । अन्यान्पूर्वमुक्तान्विहाय पूर्वोक्तानन्यान्योगान्विहायवर्जयित्वाएतेयोगाःभवंति । एतदुक्तंभवति । यथोक्तानांयोगानांमध्याद्यदिसंख्यायोगस्यसादृश्यंभवति । तदासंख्यायोगोनांगीकार्यः । सएवयोगोग्राह्यइति ॥ १० ॥

ईर्ष्युर्विदेशनिरतोध्वरुचिश्चरज्ज्वांमानीधनीचमुशलेबहुकृत्यसक्तः ॥ व्यंगःस्थिराढचनिपुणोनलजःस्रगुत्थोभोगान्वितोभुजगजोबहुदुःखभाक्स्यात् ॥ ११ ॥

अथाश्रययोगत्रयजातानांदलयोगद्वयजातानांचफलंवसंततिलकेनाह ॥ ईर्ष्युरिति । ईर्ष्युःसमत्सरःपरार्द्धिमत्सरी । विदेशनिरतःपरदेशाध्यासनशीलः । अध्वरुचिः सततमटनः । ननुविदेशनिरतएवाध्वरुचिः । तत्किमत्रद्वयोर्ग्रहणम् । उच्यते । विदेशेप्यनेकप्रदेशाध्यासनशीलोभवति सततमटनोनभवति । एवंविधोरज्ज्वांरज्ज्वाख्येयोगेजातोभवति । मानीगर्वितः । धनीवित्तवान् । बहुषुकृत्येषुकार्येष्वासक्तः । बहुकर्मारंभशीलः । एवंविधोमुशलाख्येयोगेजातो भवति । व्यंगोंगहीनः विगतमंगंयस्य । स्थिरोदृढनिश्चयः आढचोधनवान् । निपुणः कार्येषु सूक्ष्मदृष्टिः । एवंविधोनलजोनलाख्येयोगेजातोभवति। एवमाश्रययोगत्रयजातानांफलंव्याख्यातम् । स्रगुत्थोभोगान्वितइति । स्रगुत्थः स्रग्योगेजातोभोगान्वितोभवति । भुजगजोभुजगाख्येसर्पयोगेजातोबहुदुःखभाक्स्यात् । नानाप्रकाराणांदुःखानां भोगीभवति । केचिदत्रबहुवचनंपठंति । व्यंगाः स्थिराढचा निपुणा नलजाः स्रगुत्था भोगान्विता भुजगजा बहुदुःखभाज इतिनकश्चिद्दोषः । एवंदलयोगद्वयजातानांफलंव्याख्यातम् ॥ ११ ॥

आश्रयोक्तास्तुविफलाभवंत्यन्यैर्विमिश्रिताः ॥
मिश्रायैस्तेफलंदद्युरमिश्राःस्वफलप्रदाः ॥ १२ ॥

अथान्योयोगआश्रययोगश्चयदासमकालंयत्रदृश्यतेतत्राश्रययोगस्यानिराकरणार्थमनुष्टुभाह॥आश्रयोक्तास्त्विवति । यत्रान्योयोग आश्रययोगश्चभवति तत्राश्रययोगोन्येनयवादिनामिश्रोभवति । मिश्रितत्वाच्चाफलोभवति स्वंफलंनप्रयच्छति । एवमन्यैरपरैः विमिश्रितानिष्फलाभवंति । यैश्चमिश्राः सादृश्यंगतास्तेतत्रफलंदद्युः । केचिन्मिश्रायैस्तेफलंतेषामितिपठंति । अमिश्राश्चान्यैः यदाभवंति तदास्वफलप्रदाआत्मीयंफलंददति । तत्रचरराशौलग्नगतेस्थिरद्विस्वभावस्थैरमिश्राः । स्थिरलग्नेचरद्विस्वभावगतैरमिश्राः । द्विस्वभावेलग्नेचरस्थिरगतैरमिश्राइति ॥ १२ ॥

यज्वार्थभाक्सततमर्थरुचिर्गदायांतद्वृत्तिभुक्छकटजःसरुजःकुदारः॥दूतोटनःकलहकृद्विहगेप्रदिष्टःशृंगाटकेचिरसुखीकृषिकृद्धलाख्ये ॥ १३ ॥

अथगदाशकटविहगशृंगाटकहलाख्येषुयोगेषुजातानांस्वरूपंवसंततिलकेनाह ॥ यज्वार्थभागिति । यज्वायजनशीलः । अर्थभाग्धनानांभाजनंसततंसर्वकालमर्थरुचिः अ

र्थार्जनोद्यमशीलः । एवंविधेगदाख्ययेयोगेजातोभवति । तद्वृत्तिभुगिति तदितिशकट-परामर्शः । तद्वृत्तिभुक्शकटवृत्तिंभुंक्ते । शकटाजीवीभवतीत्यर्थः । सरुजोऽथाध्यर्दितः । कुदारः कुत्सितभार्यः । एवंविधः शकटजः शकटयोगेजातोभवति । दूतोटनइति । दूतःपरसंदेशप्रापणार्थंपरसकाशगामी । अटनः परिभ्रमणशीलः । ननुदूतेनाप्यव-श्यमटनेनभवितव्यम् । उच्यते । परेच्छयागमनशीलोदूतः । अयंपुनःस्वेच्छयाटनः । तद्भयभाग्भवति । कलहकृत्कलहशीलः । एवंविधोविहगाख्येयोगेजातोभवति । प्रदिष्टः उक्तः । चिरेणसुखीचिरसुखीवयोंतेसुखीत्यर्थः । एवंविधःशृंगाटकाख्येयो-गेजातोभवति । अन्यैश्चिरंसुखीचिरसुखीशृंगाटकेऽव्याख्यातः । तच्चायुक्तम् । यस्माद्भग-वान्गार्गिः । लग्नपंचमधर्मस्थैर्योगःशृंगाटकोमतः । वयोंतेसुखिनांजन्म तत्रस्यात्स्वादु-भाषिणाम् । कृषिकृद्धलाख्ये । हलाख्येयोगेजातः कृषिकृद्भवति कृषिंकरोती-त्यर्थः ॥ १३ ॥

वज्रेंत्यपूर्वसुखिनःसुभगोतिशूरोवीर्यान्वितोप्यथयवेसुखितोव-योंतः॥विख्यातकीर्त्यमितसौख्यगुणश्चपद्मेवाप्यांतनुस्थिर-सुखोनिधिकृन्नदाता ॥ १४ ॥

अथवज्रयवपद्मवापीजातानांस्वरूपंवसंततिलकेनाह ॥ वज्रेंत्यपूर्वसुखिनइति । अं-त्येवयोंत्येसुखिनः । पूर्वेसुखिनश्च । बाल्येसुखी । यौवने दुःखितोवृद्धत्वेपुनरेवसुखीभव-तीत्यर्थः । सुभगः सर्वजनवल्लभः । अतिशूरोतीवसंग्रामधीरः । एवंविधोवज्राख्येयोगे-जातोभवति । शौर्यान्वितः पराक्रमयुक्तः । अथशब्दःपादपूरणे । वयोंतःवयोमध्येसु-खी । अंतः–शब्दोत्रमध्यपर्यायः । एवंविधोयवाख्येयोगेजातोभवति । विख्यातकीर्तिः। सर्वजनप्रसिद्धकीर्तिः । सानतुकिमत्रविख्यातकीर्तिरस्ति । उच्यते । अस्तिकचिन्नसा । यथाकीर्तिप्रापककर्मभिः शनैरपिपरंप्रख्यातकीर्तिंनप्राप्नोति । अमितसौख्यगुणः अप-रिमितसौख्योऽपरिमितगुणश्च । गुणाः विद्याशौर्यादयः । एवंविधः पद्माख्येयोगेजातो-भवति । तनुस्थिरसुखं तनुस्वल्पंस्थिरंचिरकालस्थायिसुखं यस्यस्वल्पसुखंबहुकालं भवतीत्यर्थः । निधिकृत् भूमावर्थस्थापनशीलः नदाताकदर्यः । एवंविधोवापीसंज्ञेयोगे-जातोभवति ॥ १४ ॥

त्यागात्मवान्क्रतुवरैर्यजते च यूपेहिंस्रोथगुप्त्यधिकृतःशरकृ-च्छराख्ये ॥ नीचोलसः सुखधनैर्वियुतश्चशक्तौदंडेप्रियैर्विरहि तःपुरुषोंत्यवृत्तिः ॥ १५ ॥

अथयूपशरशक्तिदंडाख्येयोगचतुष्टयेजातानांस्वरूपंवसंततिलकेनाह ॥ त्यागात्मवा-निति । त्यागीदाता आत्मवानप्रमादी । क्रतुवरैर्यज्ञश्रेष्ठैर्यज्ञैः यजते । एवंविधोयूपाख्ये-

योगेजातोभवति । हिंस्रेति । हिंस्रोवधरुचिः गुप्त्यधिकृतः । बंधनपालः शरकृत् शरकारः एवंविधश्चशराख्येयोगेजातोभवति । नीच इति । नीचः अधमानामकुलोचितानां कर्मणांकर्ता । अलसः क्रियास्वपटुः । सुखधनैर्वियुतोभोगवित्तविवर्जितः । निःसुखो निर्धनश्च । एवंविधः शक्तौयोगेजातोभवति । प्रियैः पुत्रादिभिः विरहितः वर्जितः अंत्यवृत्तिः दासवृत्तिः शूद्रवृत्तिरित्यर्थः । एवंविधोदंडाख्येयोगेजातः पुरुषोभवति॥ १५॥

कीर्त्यायुतश्चलसुखः कृपणश्चनौजः कूटेनृतप्लवनबंधनपश्चजातः॥छत्रोद्भवःस्वजनसौख्यकरोंत्यसौख्यःशूरश्चकार्मुकभवः प्रथमांत्यसौख्यः ॥ १६ ॥

अथनौकूटच्छत्रकार्मुकजातानांस्वरूपंवसंततिलकेनाह ॥ कीर्त्यायुतश्चलसुख इति । कीर्त्यायुतः ख्यातयशाः । चलसुखः कदाचित्सुखीकदाचिद्दुःखी । कृपणः अदाता । चशब्दोत्र समुच्चयार्थे । एवंविधोनौजः नावाख्येयोगेजातः प्राणीभवति । कूटेऽनृतइति । अनृतेप्लवनामतिर्यस्यासावनृतप्लवनः असत्याभिधायी असत्याभिभाषीच । बंधनपः बंधनंपातीतिबंधनपः केचित्कूटेऽनृतकृपणबंधनपश्चजात इतिपठंति । एवंविधः कूटाख्येयोगेजातोभवति । इतिकूटयोगः । छत्रोद्भवइति । स्वजनसौख्यकरः स्वजनेषुसुखंकरोतीति स्वजनसौख्यकरः । अंत्यसौख्योवृद्धत्वेसुखितः । एवंविधः छत्राख्येयोगेजातोभवति । इतिछत्रयोगः । कार्मुकभवः शूरश्चसंग्रामप्रियः प्रथमांत्यसौख्यः प्रथमे बाल्येसुखी । अंत्येवृद्धत्वेसुखीच । एवंविधः कार्मुकभवः चापाख्येयोगेजातोभवति । इति चापयोगः ॥ १६ ॥

अर्धेंदुजःसुभगकांतवपुःप्रधानस्तोयालयेनरपतिप्रतिमस्तुभोगी ॥ चक्रेनरेंद्रमुकुटद्युतिरंजितांघ्रिर्वीणोद्भवश्चनिपुणःप्रियगीतनृत्यः ॥ १७ ॥

अथार्द्धचंद्रसमुद्रचक्रवल्लकीजातानांस्वरूपंवसंततिलकेनाह ॥ अर्धेंदुजइति । सुभगः सर्वजनप्रियः कांतवपुः प्रदर्शनीयः प्रधानः सर्वजनपूज्यः एवंविधोर्धेंदुजोऽर्द्धचंद्राख्येयोगेजातोभवति । नरपतिप्रतिमः राज्ञातुल्यः । भोगी भोगवान् । एवंविधस्तोयालयेसमुद्राख्येयोगेजातोभवति । चक्रेति नरेंद्राराजानः तेषांमुकुटाः किरीटाः चूडामणिरत्नानितेषांद्युतिः कांतिः तयारंजितौच्छुरितावंघ्रीपादौयस्य । राजानस्तस्यपादयोः पतंति । महाराजाधिराजोभवतीत्यर्थः । तपोज्ञानादियोगाद्राज्ञांपूजनीयोवा । एवंविधश्चक्राख्येयोगे जातोभवति । आकृतियोगविंशतिजातानांफलंव्याख्यातम् । अत्रैवभूपालसंख्यायोगानां फलंव्याख्यायते । वीणोद्भवश्चेति । निपुणः सूक्ष्मदृष्टिः । प्रियगीतनृत्यः गीतप्रियोनृत्यप्रियश्च एवंविधो वीणोद्भवोवीणाख्येयोगेजातोभवति ॥ १७ ॥

दातान्यकार्यनिरतः पशुपश्चदाम्निपाशेधनार्जनविशीलसभृत्यबं-धुः ॥ केदारजःकृषिकरःसुवहूपयोज्यःशूरःक्षतोधनरुचिर्विधनश्चशूले ॥ १८ ॥

अथदामिनीपाशकेदारशूलजातानांस्वरूपंपसंततितिलकेनाह ॥ दातान्यकार्येति । दाता उदारः । अन्यकार्यनिरतः परोपकारासक्तः । पशुपःपशुरक्षिता । बहुपशुभाग्भवति । अथवाबहुपपाठेबहूनांपालयितारक्षयिता । ग्रामाधिपतिरित्यर्थः । एवंविधोदाम्नियोगेजातोभवति । पाशइति । धनार्जनेविशीलः धनार्जनविशीलः धनार्जनविशीलश्चासौसभृत्यबंधुश्च धनार्जनविशीलसभृत्यबंधुः । स्वयमेवधनार्जनेविशीलः असन्मार्गेणधनार्जनंकरोति । तथाभूताअस्यभृत्याः कर्मकराबांधवाश्चभवंति । एवंविधःपाशाख्येयोगेजातोभवति। केदारजइति । कृषिकरःकृषिंकरोति । सुवहूपयोज्यः सुष्ठुशोभनंकृत्वाबहूनामुपयुज्यते । उपकरोति । एवंविधः केदारजः केदाराख्येयोगेजातोभवति । शूरः समरधीरः । क्षतःप्रहारितः । धनरुचिः अर्थप्रियः । केचिद्बधरुचिरितिपठंति । विधनः दरिद्रश्च । एवंविधः शूलाख्येयोगेजातोभवति ॥ १८ ॥

धनविरहितःपाखंडीवायुगेत्वथगोलकेविधनमालिनोऽज्ञानोपेतःकुशिल्प्यलसोटनः ॥ इतिनिगदितायोगाःसार्द्धफलैरिहनाभसानियतफलदाश्चिंत्याह्येतेसमस्तदशास्वपि ॥ १९ ॥

इति नाभसयोगाध्यायः ॥ १२ ॥

अथयुगगोलयोर्जातस्यस्वरूपंसर्वेषांचनाभसयोगानांसमस्तदशास्वपिफलप्रदर्शनंहरिण्याह ॥ धनविरहितइति । धनविरहितः अर्थहीनः । पाखंडीत्रयीमार्गव्यपेतः । एवंविधोयुगाख्येयोगेजातोभवति । केचिद्धनविरहितः पाखंडीचेतिपठंति । वाशब्दोत्र चार्थे । अर्थहीनःपाखंडीच। अथशब्द आनंतर्ये । विधनोर्थहीनः । मलिनोमलोपेतशरीरः मलिनवासावा । अज्ञानोपेतः मूर्खः । कुशिल्पीलोकेनिंद्यशिल्पकर्ता । अलसः क्रियास्वसमर्थः । अटनो भ्रमणशीलः । नन्वत्रालसोटनश्चेतिविरुद्धम् । उच्यते । यद्यपिस्वरूपेणालसः तथाप्यतिदारिद्याद्भोजनक्रियामटनंविनासंपादयितुमशक्यत्वादटनः । एवंविधोगोलाख्ये योगेजातोभवति । एवंसप्तसुसंख्यायोगेषुशुभफलंव्याख्यातम् । इतिनिगदितायोगा इति । इत्येवंप्रकारानाभसयोगाःफलैःसार्द्धंसहनिगदिताउक्ताः । इहास्मिन्नध्यायेएतेसमस्तदशास्वपिनियतफलदाः । सर्वकालफलप्रदाः । चिंत्याविज्ञातव्याः । ननुवज्रादिष्वाद्यंतसुखिताप्रदर्शिता तत्कथंसमस्तदशास्वित्युक्तम् । उच्यते । तेषांवचनाद्यथादर्शितकालः । सुखदुःखयोर्भविष्यति । येषांकालविभागोनोक्तस्तेषांसमस्तदशास्वपियथादर्शि-

तसुखदुःखप्रदाभविष्यंति । ननुकस्यचित्समस्तंजन्मसुखेनदुःखेनचैकरूपेणगच्छति । येचभोगिनः तेपिमानसैर्दुःखैरभितप्ताभवंति । येपिभिक्षाशिनस्तेपिकदाचिद्धर्माभितप्ताभवंति । शीतलासुद्रुमच्छायासुसुखितमितमानंमन्यंते । तस्मादेवमादिसुखदुःखंसर्वेणसंसारिजातेन विपर्ययेणानुभूयते तत्कथंसमस्तदशास्वपियोगाः फलप्रदाभवंति । उच्यते । नैतेयोगादशाष्टकवर्गफलहंतारः । शुभमशुभंवाफलंदशापतिर्ददात्यष्टकवर्गाश्रितमपिफलंच । अतोयथाकालंयोगाअपिसमग्रजन्मनिफलंददत्येवंमिश्रफलानुभवोभोगिनांदरिद्राणांचसंभवत्येव । एवंतावन्नाभसयोगाध्यायोव्याख्यातः। अस्मिन्नध्यायेयद्वक्तव्यंपूर्वंप्रतिज्ञातं तदुच्यते । दलयोगाकृतियोगयोः समकालमुपस्थानंनास्तितथादलयोगैः सहाश्रययोगानां तुल्यकालमुपस्थानंनास्त्येव । अथदलयोगैःसहसंख्यायोगायुज्यंते । तदादलयोगफलमेवभवति । अथाकृतियोगाआश्रययोगैर्युज्यंते । तदाआकृतियोगफलंभवति। अथाकृतियोगाः संख्यायोगैर्युज्यंते । तथाप्याकृतियोगफलंभवति । यस्मात्संख्यायोगानामपवादः। अन्यान्पूर्वमुक्तान्विहाय आश्रययोगानामप्यपवादः। आश्रययोगास्तुविफलाभवंत्यन्यैर्विमिश्रिता इति । तस्मात्संख्यायोगाआश्रययोगाश्चआकृतियोगैश्चाभिभूयंते । अथाश्रययोगेनसहसंख्यायोगस्यावस्थानंभवति। तदाआश्रययोगएवभवति । नन्वाश्रययोगसंख्यायोगानांतुल्ये अपवादेआश्रययोगेनसंख्यायोगः कथमभिभूयते।उच्यते। यदिसंख्यायोगेनाश्रययोगस्यावस्थानंभवतितदाआश्रययोगस्यावकाशएवसंभवति । आश्रायोगेनसंख्यायोगस्यावस्थानेकृते अस्त्येवान्योवकाशः संख्यायोगस्य । किंतु । एकस्मिन्राशौयदासर्वेग्रहाः भवंति तदाआश्रययोगोनभवति । संख्यायोगोभवति । तत्रयदिआश्रययोगेनसंख्यायोगोऽभिभूयते तदागोलकस्यानवकाशः । अवकाशएव नस्यात् । परिभाषाचेयम् । निरवकाशाहिविधयः सावकाशान्विधीन्बाधंतेइति । अथैकैकंराशिलग्नगतमाधिकृत्यपुराणयवनमतेनयत्सार्द्धयोगशतमुक्तं तदधुनाप्रदर्श्यते । तेषांतावत्त्रयोविंशतिराकृतियोगाः विंशतिरेव वराहमिहिरेणाभिहिताः । किंतु तेषांमध्याद्गदायोगेनचत्वारोयोगा अभिहिताः।लग्नचतुर्थयोः यदासर्वेग्रहाभवंति तदागदायोगः । चतुर्थसप्तमयोः शंखः । सप्तमदशमयोः वभ्रुकः । दशमलग्नयोः ध्वजः । तत्र पूर्वोक्ता विंशतिः शंखबभ्रुध्वजैः सह त्रयोविंशतिः भवंति । संख्यायोगानां सप्तविंशत्यधिकंशतमेवंसार्द्धशतं१५० राशिद्वादशकेनाष्टादशशतानिभवंति । १८०० तत्रसप्तविंशत्यधिकस्यसंख्यायोगशतस्योत्पत्तिः प्रदर्श्यते । तद्यथैषा विकल्पाः सप्त । तत्रैकविकल्पाःसप्त । द्विविकल्पाएकविंशतिः । त्रिविकल्पाः पंचत्रिंशत् ३५ । चतुर्विकल्पाः । पंचत्रिंशः ३५ । पंचविकल्पा एकविंशतिः २१ । षड्विकल्पाः सप्त । सप्तविकल्पा एकः। एतदेकीकृतंसप्तविंशत्यधिकंशतंभवति १२७। एतदेववराहमिहिरेणविवाहपटलेउक्तम् । द्वित्र्यादियोगान्परिगृह्यकस्मान्नोक्तंशतंसात्रिकं विलग्न इति। अथविकल्पगणितंप्रदर्श्यते। तत्राचार्येणविकल्पगणितंसंहिताग्राप्युक्तम् ।पूर्वेणपूर्वेण

गतेनयुक्तं स्थानंविनांत्येप्रवदंतिसंख्याम् । इच्छाविकल्पैःक्रमशोभिनीयनीतेनिवृत्तिः पुनरन्यनीतिरिति । अत्रयावत्संख्यानांविकल्पाः क्रियंतेतदंतानेकाद्यानुपर्युपरि स्थापयेत् । तद्यथात्रसप्तग्रहैः एकाद्यानांसप्तांतानांन्यासः ७ । ६ । ५ । ४ । ३ । २ । १ अत्रपूर्वेणगतेनयुक्तंस्थानंविनांत्यमिति । पूर्वश्चासौगतश्चपूर्वगतः तेनपूर्वेणगतेनयुक्तमंत्यमुपरिस्थंस्थानंविनातद्वर्जयित्वेत्यर्थः । प्रथममेकमधःस्थितं तयोर्द्वयोरुपरिस्थयोः क्षिपेत् एवंतत्रत्रीणिरूपाणिजातानि तानिचस्वोपरित्रिषुक्षिपेत् । एवंतत्रषड्जातानि तानि स्वोपरि चतुर्षुक्षिपेत् । एवंतत्रदशरूपाणि जातानि तानिस्वोपरिपंचसुक्षिपेत् । तत्रपंचदशजातानि तानिस्वोपरिषट्सुक्षिपेत् । तत्रैकविंशतिर्जातानि । अतः परंचकर्मणोऽभावात्तदुपरिसप्तैवास्थिताः । यदुक्तं स्थानंविनांत्यंपुनरप्यधःप्रभृत्येवंकृत्वापश्चमेस्थानेपंचत्रिंशज्जाताःपुनरपि चतुर्थेपञ्चत्रिंशत् । पुनस्तृतीयेएकविंशतिः । पुनः द्वितीये सप्त प्रथमेएकैव ७।२१।३५। ३५। २१ । ७ । १ । अथवान्येनप्रकारेणसंख्यानयनंप्रतिलोमंविनिक्षिप्य चानुलोममधः क्षिपेत् । अनुलोमंसमाहन्यादधःस्थेनविभाजयेत् । न्यासः अत्रसप्ताना

७	६	५	४	३	२	१	०
१	२	३	४	५	६	७	०

मधोरूपंछेदः । अनेनभागमपहृत्यलब्धंसप्त ७ एतैःद्वितीयेस्थाने षट्संगुण्याधःस्थिताभ्यांद्वाभ्यांभागमपहरेत् । लब्धमेकविंशतिः २१ एतैस्तृतीयस्थाः पंचसंगुण्यत्रिभिः भजेल्लब्धंपंचत्रिंशत् ३५ । एतैश्चतुर्थस्थानस्थाश्चत्वारिसंगुण्यचतुर्भिः भजेल्लब्धंपंचत्रिंशत् ३५ । एभिः त्रीणिसंगुण्यपंचभिःविभाज्यावाप्तमेकविंशतिः २१ एभिः द्वेसंगुण्यषड्भिः विभज्यावाप्तंसप्त एभिरेकंसंगुण्यसप्तभिः विभज्यावाप्तमेकएव एवमेकद्वित्रिचतुःपंचषट्सप्तविकल्पाः । एवंविकल्पगणितं कृत्वायथेष्टसंख्यानांव्याख्येयम् । अथैतेषांविकल्पानांलोष्टकप्रस्तारेणोद्वारः कर्तव्यः । इच्छाविकल्पैः क्रमशोभिनीयनीतेनिवृत्तिः पुनरन्यनीतिरिति यथेष्टसंख्यानांविकल्पानामाद्याक्षराणिलिखेत् । तत्रैकविकल्पेष्वेकैकंलोष्टचिह्नंकृत्वाविकल्पानुत्पादयेत् । द्विविकल्पेष्वाद्यंस्थिरंलोष्टचिह्नंकृत्वाद्वितीयेनलोष्टचिह्नितेन सहविकल्पानुत्पादयेत् एवंत्र्यादिषुविकल्पेष्वाद्यंस्थिरंलोष्टचिह्नितंकृत्वान्यैः चरलोष्टचिह्नितैःसहान्यान्विकल्पानुत्पादयेत्। एवंकृत्वाप्रथमस्यापासनंकार्यम् । नीतेनिवृत्तिरिति वचनात्। ततोन्यास्थिरचिह्नंकृत्वान्यसेत् । पुनरन्यनीतिरितिवचनात् । उक्तंच भट्टश्रीशंकरेण।वर्णसंख्यांककोष्ठाख्यां क्षेपक्षोज्ञेयसंख्यकः। ज्ञेयोक्त्यान्यत्रतत्पूर्वस्तत्पूर्वश्चाप्यनुक्रमात् । नयेद्वामाद्यमंत्यक्षाद्येपूर्वेतानिरंतरम् । ज्ञेयोंत्यःपुनराद्याश्चकोष्टानिष्ठावधिर्विधिरिति । तद्यथैकविकल्पाः । रविः । चंद्रः। भौमः। बुधः। गुरुः शुक्रः । शनिः एवमेकविकल्पाः सप्त७ । अथद्विविकल्पाः । रविचंद्रौ । रविभौमौ । रविबुधौ । रविशुक्रौ । रविसौरी । एवमादित्येन सह षट् ६ । शशिभौमौ । शशिबुधौ । शशिजीवौ । शशिशुक्रौ । शशिसौरी । एवंचंद्रेणसहपंच। ५ । भौमबुधौ । भौमजीवौ । भौमशुक्रौ । भौमसौरी । एवंभौमेनसहचत्वारः ४ ।

बुधजीवौ । बुधशुक्रौ । बुधसौरौ । एवंबुधेनसहत्रयः ३ । जीवशुक्रौ । जीवसौरौ । एवंजीवेनसहद्वौ २ । शुक्रसौरौ । एवंशुक्रेणसहएकः । एवंद्विविकल्पाः एकविंशतिः । अथत्रिविकल्पाः । रविचंद्रभौमाः । रविचंद्रबुधाः । रविचंद्रजीवाः । रविचंद्रशुक्राः । रविचंद्रसौराः । एवमादित्यचंद्रयोः । पंच ५ । रविभौमबुधाः । रविभौमजीवाः । रविभौमशुक्राः । रविभौमसौराः । एवमादित्यांगारकयोश्चत्वारः ४ । रविबुधजीवाः । रविबुधशुक्राः । रविबुधसौराः । एवमादित्यबुधयोस्त्रयः ३ । रविजीवशुक्राः। रविजीवसौराःएवंद्वौ २। रविशुक्रसौराः । एवमेकः १ । एवमादित्येनसहत्रिविकल्पाः पंचदश १५ । चंद्रभौमबुधाः । चंद्रभौमजीवाः । चंद्रभौमशुक्राः । चंद्रभौमसौराः । एवंचंद्रभौमयोश्चत्वारः ४। चंद्रबुधजीवाः। चंद्रबुधशुक्राः । चंद्रबुधसौराः । एवंत्रयः३। चंद्रजीवशुक्राः। चंद्रजीवसौराः । एवं द्वौ२ । चंद्रशुक्रसौराः एकः १। एवंचंद्रेण सहदश १०। भौमबुधजीवाः । भौमबुधशुक्राः । भौमबुधसौराः । एवं त्रयः ३ । भौमजीवशुक्राः । भौमजीवसौराः एवं द्वौ २ । भौमशुक्रसौराः।एवं भौमेनसहषट् ६ ।बुधजीवशुक्राः बुधजीवसौराः । एवं द्वौ२।बुधशुक्रसौराः । जीवशुक्रसौराः एकः१। एवं त्रिविकल्पाः पंचत्रिंशत् ३५।अथ चतुर्विकल्पाः । रविचंद्रभौमबुधाः रविचंद्रभौमजीवाः । रविचंद्रभौमशुक्राः। रविचंद्रभौमसौराः । एवंचत्वारः ४ रविचंद्रबुधजीवाः । रविचंद्रबुधशुक्राः । रविचंद्रबुधसौराः । एवं त्रयः ३ रविचंद्रजीवशुक्राः । रविचंद्रजीवसौराः एवं द्वौ २ । रविचंद्रशुक्रसौराः । एवमेकः १ । रविभौमबुधजीवाः । रविभौमबुधशुक्राः । रविभौमबुधसौराः एवं त्रयः ३ रविभौमजीवशुक्राः रविभौमजीवसौराः । एवं द्वौ २ । रविभौमशुक्रसौराः । एवमेकः १ । रविबुधजीवशुक्राः । रविबुधजीवसौराः द्वौ २ । रविबुधशुक्रसौराः । रविजीवशुक्रसौराः २ । एवमादित्येनसहविंशतिः २० । चंद्रभौमबुधजीवाः । चंद्रभौमबुधशुक्राः । चंद्रभौमबुधसौराः । एवं त्रयः ३ । चंद्रभौमजीवशुक्राः । चंद्रभौमजीवसौराः । एवं द्वौ २ । चंद्रभौमशुक्रसौराः । एकः १ । चंद्रबुधजीवशुक्राः । चंद्रबुधजीवसौराः । चंद्रबुधशुक्रसौराः । चंद्रजीवशुक्रसौराः । एवंचंद्रेणसहदश १० भौमबुधजीवशुक्राः । भौमबुधजीवसौराः । भौमबुधशुक्रसौराः। भौमजीवशुक्रसौराः।एवं भौमेनसहचत्वारः ४। बुधजीवशुक्रसौराः । बुधेनसहएकः १ । एवं चतुर्विकल्पाः पंचत्रिंशत् ३५। अथ पंचविकल्पाः । रविचंद्रभौमबुधजीवाः । रविचंद्रभौमबुधशुक्राः । रविचंद्रभौमबुधसौराः । एवं त्रयः ३ । रविचंदभौमजीवशुक्राः । रविचंद्रभौमजीवसौराः एवं द्वौ २ । रविचंद्रभौमशुक्रसौराः । रविचंद्रबुधजीवशुक्राः । रविचंद्रबुधजीवसौराः । रविचंद्रबुधशुक्रसौराः । रविचंद्रजीवशुक्रसौराःरविभौमबुधजीवशुक्राः । रविभौमबुधजीवसौराः । रविभौमबुधशुक्रसौराः । रविभौमजीवशुक्रसौराः । रविबुधजीवशुक्रसौराः । एवमादित्येनसहपंचदश १५ । चंद्रभौमबुधजीवशुक्राः चंद्रभौमबुधजीवसौराः चंद्रभौमबुधशुक्रसौराः ।

चंद्रभौमजीवशुक्रसौराः । चंद्रबुधजीवशुक्रसौराः । एवंचंद्रमसासहपंच । भौमबुधजीवशुक्रसौराः एवं पंचविकल्पाः एकविंशतिः २१ । अथ षड्विकल्पाः । आदित्यचंद्रभौमबुधजीवशुक्राः । रविचंद्रभौमबुधजीवसौराः । रविचंद्रभौमबुधशुक्रसौराः । रविचंद्रभौमगुरुशुक्रसौराः । रविचंद्रबुधगुरुशुक्रसौराः । रविभौमबुधजीवशुक्रसौराः । चंद्रभौमबुधजीवशुक्रसौराः । एवं षड्विकल्पाः । अथ सप्तविकल्पाः । रविचंद्रभौमबुधजीवशुक्रसौराः । सप्तविकल्प एक एव । एवंसप्तविंशत्यधिकंविकल्पशतम् १२७ व्याख्यातम् ॥ १९ ॥

इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौनाभसयोगाध्यायोद्वादशः ॥ १२ ॥

अथ चंद्रयोगाध्यायप्रारंभः ।

अधमसमवरिष्ठान्यर्ककेंद्रादिसंस्थेशशिनिविनयवित्तज्ञानधीनैपुणानि ॥ अहनिनिशिचचंद्रेस्वेधिमित्रांशकेवासुरगुरुसितदृष्टे वित्तवान्स्यात्सुखीच ॥ १ ॥

अथातश्चंद्रयोगाध्यायोव्याख्यायते । तत्रादावेवार्कात्केंद्रपणफरापोक्लिमस्थे चंद्रे जातस्यस्वरूपज्ञानंमालिन्याह ॥ अधमसमवरिष्ठानीति । विनयो नीतिः । सुशीलता । वित्तंधनं । ज्ञानंविज्ञानंशास्त्रावबोधः । धीःबुद्धिः । नैपुण्यंकार्येषुसूक्ष्मदर्शित्वम् । अर्कादादित्यात्केंद्रादिसंस्थेकेंद्रपणफरापोक्लिमसंस्थेशशिनिचंद्रेजातस्यविनयवित्तज्ञानधीनैपुणान्यधमसमवरिष्ठानिनिकृष्टमध्यमोत्तमानिभवंति । एतदुक्तं भवति । यस्यादित्याज्जन्मनिकेंद्रस्थश्चंद्रमाभवति । तस्यैतानिविनयादीन्यधमानिभवंति । अधमत्वमेतेषामभावः यस्माद्यवनेश्वरः ॥ मूर्खान्दरिद्रांश्चपलान्विशीलांश्चंद्रः प्रसूतेर्कचतुष्टयस्थः ॥ यस्यजन्मसमयेपणफरस्थश्चंद्रः सूर्याद्भवति । तस्यैतानिमध्यमानिभवंति । नचातिभवतीत्यर्थः । यस्यजन्मनि आपोक्लिमस्थश्चंद्रोभवति । तस्याविनयादीनिवरिष्ठानिभवंति । तथाचयवनेश्वरः । कुर्याद्द्वितीयेधनिनाप्रसूतिमापोक्लिमस्थेकुलजाग्रजानामिति । अहनीत्यादि । चंद्रेशशिनिस्वेधिमित्राशकस्थे अहनिनिशिचयथासंख्यंसुरगुरुसितदृष्टेजीवशुक्राभ्यामवलोकितेजातोवित्तवान् धनीसुखीचभोगवांश्चस्याद्भवेत् । एतदुक्तंभवति । यस्याहनिदिवाजन्मभवति । चंद्रश्चयस्मिंस्तस्मिन्राशौस्वनवांशकस्थोभवति । स्वस्याधिमित्रांशकेस्थितोवासुरगुरुणाजीवेनदृष्टः । तदासपुरुषोवित्तवान्सुखीचभवति । अथयस्य निशिरात्रौजन्मभवति । चंद्रमाः स्वनवांशकस्थोऽधिमित्रनवांशकस्थोवाभवति । शुक्रेणदृश्यतेतदाजातोवित्तवान्सुखी च भवति । अत्राहनिनिशिचचंद्रेस्वाधिमित्रांशकेवास्थितेयथासंख्यंसुरगुरुसितदृष्टेकेचिद्व्याचक्षते । अयुक्तमेतत् । यस्माद्भगवान्गार्गिः । स्वांशेधिमित्रस्यांशेवासंस्थितोदिवसेशशी । गुरुणादृश्यतेतत्रजातोवित्तसुखान्वितः । निश्येवं

भृगुणा दृष्टः शशीजन्मनि शस्यते । विपर्ययस्थे शीतांशौ जायंतेल्पधनानराः । इति । तथाचयवनेश्वरः । स्वांशेशशीभार्गवदृष्टमूर्तिर्निशीश्वरोत्पत्तिकरः प्रदिष्टः । तदुत्तमोद्भूतिकरः सतुस्याद्दृष्टोदिवादेवपुरोहितेन ॥ १ ॥

सौम्यैः स्मरारिनिधनेष्वधियोगइंदोस्तस्मिंश्चमूपसचिवक्षितिपालजन्म ॥ संपन्नसौख्यविभवाहतशत्रवश्चदीर्घायुषोविगतरोगभयाश्चजाताः ॥ २ ॥

अथाधियोगाख्यंयोगंसफलंवसंततिलकेनाह । सौम्यैरिति । इंदोश्चंद्रात्सौम्यैः बुधगुरुसितैः स्मरारिनिधनेषु सप्तमषष्ठाष्टमेषुत्रिषुस्थानेषुद्वयोर्वास्थानयोरेकस्मिन्वास्थानेसर्वएव भवंति । तदाधियोगाख्योयोगोव्याख्यातोभवति । अत्रकैश्चित्षष्ठसप्तमाष्टमानांस्थानानां सौम्यग्रहत्रयस्यावस्थानादशून्यतायामधियोगोव्याख्यातः । तच्चायुक्तम् । यस्माच्छ्रुतकीर्तिः । निधनद्यूनंषष्ठंचंद्रस्थानाद्यदाशुभैर्युक्तम् । अधियोगः सप्रोक्तोव्यासकृतौसप्तधा पूर्वैः ॥ व्यासकृतौविस्तरकृतौपूर्वैराचार्यैश्चिरंतनैः सचसप्तधासप्तप्रकारः प्रोक्तः कथितः । तद्यथा । षष्ठेराशौयदासर्वेसौम्यग्रहाः भवंति तदैकः सप्तमेद्वितीयः । अष्टमेतृतीयः । षष्ठसप्तमयोश्चतुर्थः । षष्ठाष्टमयोः पंचमः । सप्तमाष्टमयोः षष्ठः । षष्ठसप्तमाष्टमेषु सप्तमइति । एवमेवंस्थितेषुसौम्येष्वधियोगाः । अथर्यदिवैवमवस्थितेषुपापैः पापः । मिश्रैर्मिश्रः तथाचश्रुतकीर्तिः । षट्सप्तमाष्टसंस्थैश्चंद्रात्सौम्यैः शुभोधियोगः स्यात्। पापः पापैरेवंमिश्रैर्मिश्रस्तथैवोक्तः। अधियोगजातानांफलमाह । तस्मिंश्चमूपसचिवक्षितिपालजन्मेति । तस्मिन्नधियोगेजातश्चमूपःसेनापतिर्भवति । सचिवो मंत्री वाभवति क्षितिपालोभूपालोराजावाभवति । तेषायुगपदसंभवात्पृथक्त्वंव्याख्यातम् । तथाचबादरायणः । शशिनःसौम्याःषष्ठेद्यूनेवानिधनसंस्थितावास्युः । जातोनृपतिर्ज्ञेयोमंत्रीवासैन्यनायकोवापि । तेनैतदुक्तंभवति । बुधगुरुसितैरुत्कृष्टवीर्यैः नृपोमध्यमवीर्यैः सचिवः हीनवीर्यैः सेनापतिः । एषामन्यतमाअपि । संपन्नसौख्यविभवाः अतिसौख्यैश्वर्यसंपन्नाः हतशत्रवः नष्टरिपवः । दीर्घायुषः चिरजीविनः विगतरोगभयाः स्वस्थदेहानिर्भयाश्च । एवंविधियोगेजाताभवंति । केषांचिन्मतेराजयोगएव । तथाचसारावल्याम् । द्यूनंषष्ठमथाष्टमंशिशिरगोः प्राप्ताः समस्ताः शुभाः क्रूराणांयदिगोचरे नपतिताः सूर्यालयाद्दूरतः । भूपालः प्रभवेत्सयस्यजलधेर्वेलावनांतोद्भवैः सेनामत्तकरींद्रदानसलिलंभृंगैर्मुहुःपीयते ॥ १॥ तथाचमांडव्यः ॥ अमित्रंयामित्रं निधनमथवाशीतरुचितोगताः सर्वेसौम्यास्तमिहजनयेयुर्नरपतिम् । घृतेनैवासेकं गतवतिविषादाश्रुपयसाप्रतापाग्निर्यस्य ज्वलतिहृदयेशत्रुसुभृशम् ॥ २ ॥

हित्वार्कंसुनफानफादुरुधुराःस्वांत्योभयस्थैर्ग्रहैः शीतांशोः

कथितोन्यथातुवहुभिःकेमद्रुमोन्यैस्त्वसौ ॥ केंद्रेशीतकरेऽथवाग्रहयुतेकेमद्रुमोनेष्यतेके चित्केंद्रनवांशकेषु च वदंत्युक्तिः प्रसिद्धानते ॥ ३ ॥

अथसुनफानफादुरुधुराकेमद्रुमाख्यंयोगचतुष्टयंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ हित्वार्कमिति । अथार्कमादित्यंहित्वात्यक्त्वायदान्यः कश्चिद्ग्रहोभौमादिकः शीतांशोश्चंद्रात्स्वांत्योभयस्थोभवति । द्वितीयस्थोद्वादशस्थो वा द्वितीयद्वादशस्थौवाद्वौभवतस्तदासुनफाअनफादुरुधुराख्यंयोगत्रयंभवति । एतदुक्तंभवति । अर्कंहित्वायदाऽन्योग्रहः कश्चिच्चंद्राद्द्वितीयस्थानेभवति तदासुनफानामयोगोभवति । अथार्कंवर्जयित्वाचंद्रात्द्वादशेकश्चिद्ग्रहोभवति तदाअनफानामयोगोभवति । एवमर्कं वर्जयित्वाचंद्रात्द्वितीयद्वादशगौग्रहौभवतस्तदादुरुधुरानामयोगोभवति । अत्रयोगत्रयेप्यादित्योद्वितीयेद्वादशेवास्थानेभवति । तदानयोगभंगकृद्भवति । किंतुयोगकर्तॄणांमध्येनगण्यते । एतदुक्तंभवति । आदित्योद्वितीयेद्वादशेवास्थानेभवतुमाभवतुवा । भौमादिस्तत्रस्थोयथादर्शितयोगकर्ताभवति । एतेयोगाबहुभिराचार्यैः पठिताः । अन्यथा केमद्रुमउक्तः । अस्माद्योगत्रयाद्यद्येकोपियोगोनभवतितदाकेमद्रुमाख्योयोगोभवति । एतदुक्तंभवति । भौमादीनांकेंद्रेशीतकरेथवाग्रहयुतेकेमद्रुमोनेष्यते । अन्येषांगर्गादीनामिवंमतम् । केंद्रेजन्मलग्नेकेंद्रे शीतकरेचंद्रेवाभौमादिग्रहयुतेभौमादिग्रहाविरहितयोरपिचंद्राद्द्वितीयद्वादशस्थानयोः केमद्रुमोनभवति । केंद्रेग्रहयुतइत्यत्रकैश्चिचंद्रकेंद्रमेवकेवलंव्याख्यातं तच्चायुक्तम् । चंद्रकेंद्रेग्रहयुतेचंद्रमसोपियोगांतर्भवति। शीतकरेग्रहयुतेइत्येतदपार्थकंस्यात् । अत्रचभगवान्गार्गिः । व्ययार्थकेंद्रगश्चंद्राद्विनाभानुंनचेद्ग्रहः । कश्चित्स्याद्वाविनाचंद्रंलग्नात्केंद्रगतोथवा ॥ योगः केमद्रुमोनामतदास्यात्तत्रगर्हितः । भवंतिनिंदिताचारादारिद्र्यापत्तिसंयुताः । तथाचसारावल्याम् । सुनफानफादुरुधुराः क्रमेणयोगाभवंति रविरहितैः । वित्तांत्योभयसंस्थैः कैरववनबांधवाद्विहगैः । एतेनयदायोगाः केंद्रग्रहवर्जितः शशांकश्च। केमद्रुमोतिकष्टः शशिनिचसर्वग्रहादृष्टे॥ एवंकेंद्रे शीतकरेऽथवाग्रहयुतेकेमद्रुमोनेष्यते। अन्येआचार्यानेच्छंति।वराहमिहिरस्तुपुनरिच्छत्येव। यस्मिन्नर्थेतस्यैवतद्वाक्यम् । अन्यथाकेमद्रुमइत्येवमुक्त्वापरमतमुक्तम्।अन्यैरसौ एवं केंद्रे शीतकरेथवाग्रहयुतेकेमद्रुमोनेष्यते । स्वल्पजातकेपि । तेनसुनफानफादुरुधुराभावेकेमद्रुमउक्तः । तथाच । रविवर्ज्यैर्द्वादशगैरनफाचंद्राद्द्वितीयगैः सुनफा । उभयस्थितैर्दुरुधुराकेमद्रुमसंज्ञकोतोन्यः ॥ सत्यस्यापि । सुनफानफादुरुधुराभावेकेमद्रुमः । तथाच। सुनफात्वनफायोगौद्वौरुधुरश्चंद्रसंस्थितः क्षेत्रात् । प्राक्पृष्ठतोग्रहेंद्रैरुभयगतैस्तेषुरविवर्ज्यम् ॥ केमद्रुमोत्रयोगोन्यथाभवेद्यत्रगर्हितंजन्म। केचित्केंद्रनवांशकेष्विति । केचिदाचार्याः केंद्रेषुकेचिन्नवांशकेष्वेतद्योगत्रयंवदंति । यथाचंद्राद्द्वितीयद्वादशोभयस्थैर्ग्रहैःसुनफाद्यायोगा

व्याख्याताःतथाकैश्चिच्छ्रुतकीर्तिजीवशर्मप्रभृतिभिः केंद्रवशान्नवांशकवशाच्चव्याख्याताः । एतदुक्तंभवति । ताराग्रहैश्चंद्राच्चतुर्थस्थानस्थैःसुनफा । दशमस्थानस्थैरनफा।चतुर्थदशमस्थितैः दुरुधुराअतोऽन्यथाकेमद्रुमः । तथाचश्रुतकीर्तिः । चंद्राच्चतुर्थैःसुनफादशमास्थितैः कीर्तितोऽनफाविहगैः । उभयस्थितैर्दुरुधुराकेमद्रुमसंज्ञितोऽन्यथायोगः ॥ केचित्केंद्रनवांशकेषुतुवदंति । यत्रतत्रराशौयद्राशिसंबंधिनवांशकेचंद्रमाभवति । तस्माद्राशेर्योद्वितीयोराशिः । तत्रयदिताराग्रहोभवति तदासुनफा । अथचंद्रनवांशकराशेः द्वादशेताराग्रहोभवति तदानफा । अथचंद्रनवांशकराशेः द्वितीयेद्वादशेचयदाग्रहौभवतस्तदादुरुधुरा । अतोन्यथाकेमद्रुमः । तथाचचंद्रनवांशकराशितोद्विर्द्वादशराशीयदिग्रहराहितौभवतः । तदाकेमद्रुमः । तथाचजीवशर्मा । यद्राशिसंज्ञेशीतांशुर्नवांशेजन्मनिस्थितः । तद्द्वितीयस्थितैर्योगः सुनफाख्यःप्रकीर्तितः । द्वादशैरनफाज्ञेयोग्रहैर्द्विर्द्वादशस्थितैः । प्रोक्तोदुरुधुरायोगोऽन्यथाकेमद्रुमःस्मृतः ॥ उक्तिःप्रसिद्धानते येषामेवंविधंमतम् । तेषामुक्तिर्लोके नप्रसिद्धा । तन्मतंवृद्धज्यौतिषिकैर्नांगीकृतमित्यर्थः ॥ ३ ॥

त्रिंशत्सरूपाः सुनफानफाख्याः षष्टित्रयंदौरुधुरेप्रभेदाः ॥
इच्छाविकल्पैःक्रमशोभिनीयनीतेनिवृत्तिःपुनरन्यनीतिः ॥ ४ ॥

अथसुनफानफादुरुधुराख्यंप्रकारज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ त्रिंशत्सरूपाइति । सरूपात्रिंशदेकत्रिंशत् । एकत्रिंशत्सुनफाख्यायोगाः । तावंतएवानफाख्याः । षष्टित्रयमशीत्यधिकम् । शतंदुरुधुराप्रभेदानामेषांपूर्ववद्विकल्पगणितम् । इच्छाविकल्पैरित्यादि । एतच्छ्लोकेलोष्टुकप्रस्तारंपूर्वमेवनाभसयोगाध्यायेव्याख्यातम् । इच्छाविकल्पैःक्रमशःपरिपाट्यान्यत्रलोष्टुकमभिनीयनीतेनिवृत्तिः कार्या । पुनःभूयोन्यनीतिरित्यत्रस्थानांतरेचालनम् । अथसुनफादयोभौमबुधगुरुसितासितैः पंचभिर्निष्पाद्यंते । तस्मादिच्छाविकल्पाःपंच तेषांन्यासः । अत्रप्राग्वत्पूर्वेण पूर्वेणगणितेनयुक्तस्थानांविनांत्यंप्रवदंतिसंख्यामितिकृत्वा जातम् ५ । ४ । ३ । २ । १ अथवाप्राग्वत्संख्यैः स्वसंख्याजाता।

५	४	३	२	१
१	२	३	४	५

एवमेकविकल्पाः पंच । द्विविकल्पा दश । त्रिविकल्पादश । चतुर्विकल्पाःपंच । पंचविकल्पाएकः । एवमेकत्रिंशत् ५ । १० । १० । ५ । १ । तद्यथा । द्वितीयेचंद्राद्भौमःबुधःबृहस्पतिःशुक्रःसौरः एवमेकविकल्पाःपंच । अथद्विविकल्पाः । भौमबुधौ । भौमजीवौ । भौमशुक्रौ । भौमसौरौ । बुधजीवौ । बुधशुक्रौ । बुधसौरौ । जीवशुक्रौ । जीवसौरौ । शुक्रसौरौ । एवंद्विविकल्पाः दश । अथत्रिविकल्पाः । भौमबुधजीवाः । भौमबुधशुक्राः । भौमबुधसौराः । भौमजीवशुक्राः । भौमजीवसौराः । भौमशुक्रसौराः । बुधजीवशुक्राः । बुधजीवसौराः । बुधशुक्रसौराः । जीवशुक्रसौराः । एवंत्रिविकल्पादश १० । अथ चतुर्विकल्पाः । भौमबुधजीवशुक्राः । भौमबुधजीवसौराः । भौमजीवशुक्रसौराः । भौमबुधशुक्रसौराः । बुधजीवशुक्रसौराः । एवंचतुर्विकल्पाःपंच५ ।

अथ पंचविकल्पाः । भौमबुधजीवशुक्रसौराः । एवंपंचविकल्पएकः १ । एवमेकत्रिंशत् ३१ सुनफायोगाःउत्पादिताः । अनेनैवप्रकारेणद्वादशस्थैः अनफाभेदाः एकत्रिंशत् । अथदुरुधुराविकल्पाः । एषांलोष्टुकप्रस्ताराभावात्स्वबुद्ध्येच्छाविकल्पैः क्रमशोभिन्नीयेति न्यायेनव्युत्पत्तिः । एकोद्वितीये । द्वितीयोद्वादशे । एकोद्वादशे । द्वितीयो द्वितीये । तद्यथा । भौमबुधौ १ बुधभौमौ २ भौमजीवौ ३ जीवभौमौ ४ भौमशुक्रौ ५ शुक्रभौमौ ६ भौमसौरौ ७ सौरभौमौ ८ बुधजीवौ ९ जीवबुधौ १० बुधशुक्रौ ११ शुक्रबुधौ १२ बुधसौरौ १३ सौरबुधौ १४ जीवशुक्रौ १५ शुक्रजीवौ १६ जीवसौरौ १७ सौरजीवौ १८ शुक्रसौरौ १९ सौरशुक्रौ २० अथैकोद्वितीये । द्वादशे द्वौ । द्वितीयेद्वौ । द्वादशेचैकः । तद्यथा । भौमःबुधजीवौ १ बुधःजीवभौमौ २ जीवःशुक्रबुधौ ३ बुधःशुक्रभौमौ ४ भौमःबुधसौरौ५बुधःसौरभौमौ६भौमःजीवःशुक्रौ७जीवःशुक्रभौमौ८भौमः जीवसौरौ ९ भौमःसौरभौमौ १० भौमःशुक्रसौरौ ११ शुक्रःसौरभौमौ १२ बुधःभौमजीवौ १३ जीवः भौमबुधौ १४ बुधःभौमशुक्रौ १५ भौमःशुक्रबुधौ १६ बुधःभौमसौरौ १७ भौमःसौरबुधौ १८ बुधःजीवशुक्रौ १९ जीवःशुक्रबुधौ२० बुधःजीवसौरौ २१ जीवःसौरबुधौ२२ बुधःशुक्रसौरौ २३ शुक्रःसौरबुधौ २४ जीवःभौमबुधौ २५ भौमःबुधजीवौ २६ जीवः भौमशुक्रौ २७ भौमःशुक्रजीवौ २८ जीवःभौमसौरौ २९ भौमःसौरजीवौ ३० जीवःबुधशुक्रौ ३१ बुधःशुक्रजीवौ ३२ जीवःबुधसौरौ ३३ बुधःसौरजीवौ ३४ जीवःशुक्रसौरौ ३५ शुक्रःसौरजीवौ ३६ शुक्रःभौमबुधौ ३७ भौमःबुधशुक्रौ ३८ शुक्रःभौमजीवौ ३९ भौमःजीवशुक्रौ ४० शुक्रःभौमसौरौ ४१ भौमःसौरशुक्रौ ४२ शुक्रःबुधजीवौ ४३ बुधः जीवशुक्रौ ४४ शुक्रःबुधसौरौ ४५ बुधः सौरशुक्रौ ४६ शुक्रः जीवसौरौ ४७ जीवः सौरशुक्रौ ४८ सौरःभौमबुधौ ४९ भौमःबुधसौरौ ५० सौरःभौमजीवौ ५१ भौमः जीवसौरौ ५२ सौरः भौमशुक्रौ ५३ भौमःशुक्रसौरौ ५४ सौरः बुधजीवौ ५५ बुधः जीवसौरौ ५६ सौरः बुधशुक्रौ ५७ बुधः शुक्रसौरौ ५८ सौरः जीवशुक्रौ ५९ जीवः शुक्रसौरौ ६० एवमेकत्रजाताः ८० । अथैकोद्वितीये । द्वादशेत्रयः तद्यथा । भौमः बुधजीवशुक्राः १ बुधजीवशुक्राः भौमः २ भौमः बुधजीवसौराः ३ बुधजीवसौराः भौमः ४ भौमः बुधशुक्रसौराः ५ बुधशुक्रसौराः भौमः ६ भौमः जीवशुक्रसौराः ७ जीवशुक्रसौराः भौमः८बुधःभौमजीवशुक्राः९भौमजीवशुक्राःबुधः१०बुधःभौमजीवसौराः ११भौमजीवसौराःबुधः१२बुधः भौमशुक्रसौराः १३ भौमशुक्रसौराः बुधः १४ बुधः जीवशुक्रसौराः १५ जीवशुक्रसौराः बुधः १६ जीवः भौमबुधशुक्राः १७ भौमबुधशुक्राः जीवः१८ जीवः भौमबुधसौराः १९ भौमबुधसौराः जीवः २० एवमेकत्र १०० । जीवः भौमशुक्रसौराः १ भौमशुक्रसौराः जीवः २ जीवः बुधशुक्रसौराः ३ बुधशुक्रसौराः जीवः ४ शुक्रः भौमबुधजीवाः ५ भौमबुधजीवाः शुक्रः ६ शुक्रः भौमबुधसौराः ७ भौमबुधसौराः

शुक्रः ८ शुक्रः भौमजीवसौराः ९ भौमजीवसौराः शुक्रः १० शुक्रः बुधजीवसौराः ११ बुधजीवशुक्राः सौरः १२ सौरः भौमबुधजीवाः १३ भौमबुधजीवाः सौरः १४ सौरः भौमबुधशुक्राः १५ भौमबुधशुक्राः सौरः १६ सौरः भौमजीवशुक्राः १७ भौमजीवशुक्राः सौरः १८ सौरः बुधजीवशुक्राः १९ बुधजीवशुक्राः सौरः २० एवमेकत्र १२० । अथद्वितीयेएकोद्वादशेचत्वारः । चत्वारोद्वितीयेद्वादशेचैकः । तद्यथा । भौमः बुधजीवशुक्रसौराः १ बुधजीवशुक्रसौराः भौमः २ बुधः भौमजीवशुक्रसौराः ३ भौमजीवशुक्रसौराः बुधः ४ जीवः भौमबुधशुक्रसौराः ५ भौमबुधशुक्रसौराः जीवः ६ शुक्रः भौमबुधजीवसौराः ७ भौमबुधजीवसौराः शुक्रः ८ सौरः भौमबुधजीवशुक्राः ९ भौमबुधजीवशुक्राः सौरः १० एवमेकत्र १३० । अथद्वौद्वादशेद्वावेवद्वितीये । तद्यथा । भौमबुधौजीवशुक्रौ १ जीवशुक्रौभौमबुधौ २ भौमबुधौजीवसौरौ ३ जीवसौरौभौमबुधौ ४ भौमबुधौशुक्रसौरौ ५ शुक्रसौरौ भौमबुधौ ६ भौमजीवौशुक्रबुधौ ७ शुक्रबुधौ भौमजीवौ ८ भौमजीवौ बुधसौरौ ९ बुधसौरौभौमजीवौ १० भौमजीवौशुक्रसौरौ ११ शुक्रसौरौभौमजीवौ १२ भौमशुक्रौबुधजीवौ १३ बुधजीवौभौमशुक्रौ १४ भौमशुक्रौबुधसौरौ १५ बुधसौरौ भौमशुक्रौ १६ भौमशुक्रौजीवसौरौ १७ जीवसौरौभौमशुक्रौ १८ बुधजीवौभौमसौरौ १९ भौमसौरौबुधजीवौ २० एवमेकत्र १५० । भौमसौरौ बुधशुक्रौ १ बुधशुक्रौभौमसौरौ २ भौमसौरौजीवशुक्रौ ३ जीवशुक्रौभौमसौरौ ४ बुधजीवौशुक्रसौरौ ५ शुक्रसौरौबुधजीवौ ६ बुधशुक्रौ जीवसौरौ ७ जीवसौरौबुधशुक्रौ ८ जीवशुक्रौबुधसौरौ ९ बुधसौरौजीवशुक्रौ १० एवमेकत्र १६० । द्वौद्वितीयेत्रयोद्वादशे द्वादशेद्वौत्रयोद्वितीयेच । तद्यथा । भौमबुधौ जीवशुक्रसौराः १ जीवशुक्रसौराः भौमबुधौ २ भौमजीवौ बुधशुक्रसौराः ३ बुधशुक्रसौराः भौमजीवौ ४ भौमशुक्रौ बुधजीवसौराः ५ बुधजीवसौराः भौमशुक्रौ ६ भौमसौरौबुधजीवशुक्राः ७ बुधजीवशुक्राभौमसौरौ ८ बुधजीवौभौमशुक्रसौराः ९ भौमशुक्रसौराः बुधजीवौ १० एवमेकत्र १७० । बुधशुक्रौभौमजीवसौराः १ भौमजीवसौराः बुधशुक्रौ २ बुधसौरौभौमजीवशुक्राः ३ भौमजीवशुक्राः बुधसौरौ ४ जीवशुक्रौभौमबुधसौराः ५ भौमबुधसौराः जीवशुक्रौ ६ जीवसौरौभौमबुधशुक्राः ७ भौमबुधशुक्राः जीवसौरौ ८ शुक्रसौरौभौमबुधजीवाः ९ भौमबुधजीवाः शुक्रसौरौ १० एवमेकत्र १८० । एवंदुरुधुरायोगभेदः शतमशीत्यधिकंप्रदर्शितः ॥ ४ ॥

स्वयमधिगतवित्तः पार्थिवस्तत्समोवाभवतिहिसुनफायां धीधनख्यातिमांश्च ॥ प्रभुरगदशरीरःशीलवान्ख्यातकीर्तिर्विषयसुखसुवेषोनिर्वृतश्चानफायाम् ॥ ५ ॥

अथसुनफानफयोर्योगजातस्यस्वरूपविज्ञानंमालिन्याह । स्वयमिति । स्वयमात्मना-धिगतमर्जितंवित्तंयेनस्वबाह्वर्जितधनः पार्थिवोराजाभवति । सत्समोवा । यदिराजानम-वतितदाराजतुल्यः धीधनख्यातिमान् । बुद्धिवित्तकीर्तिभिर्युक्तः । एवंविधः सुनफायां योगे जातो भवति । प्रभुरिति । प्रभुरप्रतिहताज्ञः । अगदशरीरो नीरुजदेहः अविद्यमाना गदारोगायस्य । शीलवान् दमविनयादिभिर्गुणैर्युक्तः । ख्यातकीर्तिः प्रथितयशाः जनविदितसद्गुणः । विषयसुखः शब्दस्पर्शरूपरसगंधाविषयाः तत्सुखैर्युक्तः । ननुकिंविषयव्यातिरिक्तसुखमस्ति । उच्यते अस्ति । यद्योगिनांमनः । सुवेषः सुवेषः अनु-लेपनालंकारमाल्यसद्वस्त्रधारणशीलः निर्वृतः मनोदुःखविनिर्मुक्तः एवंविधोऽनफायांयो-गेजातोभवति ॥ ५ ॥

उत्पन्नभोगसुखभुग्धनवाहनाढ्यस्त्यागान्वितोदुरुधुराप्रभवः सुभृत्यः॥ केमद्रुमेमलिनदुःखितनीचनिःस्वाःप्रेष्याः खलाश्च नृपतेरपिवंशजाताः ॥ ६ ॥

अथदुरुधुराकेमद्रुमयोर्योगेजातयोः स्वरूपंवसंततिलकेनाह ॥ उत्पन्नभोगसुखभुगिति । यत्रतत्रयथातथोत्पन्नैर्भोगैः सुखानिभुंक्ते । धनेनवित्तेनवाहनैरश्वादिभिराढ्यः त्यागान्वितोदाता सुभृत्यः शोभनभृत्यः । एवंविधोदुरुधुराप्रभवोदुरुधुरायोगेजातोभवति । केमद्रुमइति । मलिनः मलिनवासाः । स्नानालसश्चदुःखितः शरीराद्यैः मानसाद्यैः दुःखैरन्वितः । नीचः स्वकुलानुचिताधमकर्मकरः । निःस्वःदरिद्रः । प्रेष्यः दासकर्मकरः । खलः दुर्जनस्वभावः । एषामुक्तार्थानामन्यतमेन युक्तोयदिनृपतेः राज्ञोपिवंशेकुलेजातः । तथाप्येवंविधः केमद्रुमजातोभवति । केचिदत्रबहुवचनंपठंति । केमद्रुमेमलिनदुःखितनीचनिःस्वाः प्रेष्याःखलाश्चनृपतेरपिवंशजाताः ॥ तथापिनकश्चिद्दोषः ॥ ६ ॥

उत्साहशौर्यधनसाहसवान्महीजःसौम्यःपटुःसुवचनोनिपुणः कलासु ॥ जीवोर्थधर्मसुखभाङ्नृपपूजितश्चकामीभृगुर्बहुधनो विषयोपभोक्ता ॥ ७॥

एवंतावत्सुनफानफादिषुसामान्येनफलमभिधायेदानींग्रहवशाद्विशेषफलंवसंततिलकेनाह॥उत्साहवान्बलीनित्योद्यमशीलः । शौर्यवान्रणप्रियः । धनवान्वित्तान्वितः । साहसवान्समीक्षितकार्यकरः । यद्यत्कार्यंयदाकालेत्वविचार्यकरोतियः । ससाहसिकः । एवंविधोंमहीजोंगारकोयदियोगकर्ताभवति । तदाजातोभवति। पटुःदक्षः। सुवचनः शोभनवाक् । कलासुनिपुणः गीतवाद्यनृत्यचित्रपुस्तककर्मादिषुसूक्ष्मदृष्टिः । यदिसौम्योबुधोयोगकरः तदैवंविधोजातोभवति । अर्थभाक् धनानांभाजनः । धर्मभाक् धर्मक्रियास्वनुरतः

सुखभाक् नित्यसुखितः । नृपपूजितः राज्ञांमान्यः । यदिजीवोबृहस्पतिः योगकरः । तदैवंविधोजातोभवति । कामी कामुकः स्त्रीलोलः । बहुधनः प्रभूतार्थः । विषयोपभोक्ता विषयाणामिंद्रियार्थानामुपभोक्ता उपभोगशीलः तत्सुखान्वितः । यदिभृगुः शुक्रोयोगकरस्तदैवंविधोजातोभवति ॥ ७ ॥

परविभवपरिच्छदोपभोक्तारवितनयोबहुकार्यकृद्गणेशः॥अशुभकृदुडुपेऽह्निदृश्यमूर्तिर्गलिततनुश्चशुभोऽन्यथान्यदूह्यम् ॥८॥

अथशनैश्चरेयोगकर्तरिपुरुषस्यस्वरूपंचंद्रमसिचदृश्याऽदृश्येजातस्यस्वरूपज्ञानं पुष्पिताग्रयाह ॥ परार्जितानांविभवानामैश्वर्याणांपरिच्छदानांगृहवस्त्रवाहनपरिवाराणामुपभोक्ताभवति । बहुकार्यकृन्नानाविधानांकार्याणांकर्त्ता । गणेशः बहुगणस्वामी गणाः संघाः तेषांप्रभुः । एवंविधोरवितनयः शनैश्चरोयोगकरोयादिभवति तदाजातोभवति । अत्रयोगत्रयेसुनफानफादुरुधुराख्येएकैकस्यग्रहस्यफलमुक्तंद्व्यादिसंभवेफलंद्व्यादिकंवाच्यम् । अशुभकृदिति । उडुपश्चंद्रोह्निदिने दृश्यमूर्तिः दृश्यमानशरीरः । अशुभकृदानिष्टफलकर्ता । एतदुक्तंभवति । दिवाजन्मनिचंद्रमादृश्येचक्रार्द्धेस्थितः अशुभंफलंकरोति सपुरुषोदारिद्र्यादियुक्तोभवतीत्यर्थः । गलिततनुरदृश्यमूर्तिः शुभः । एतदुक्तंभवत्यदृश्येचक्रार्द्धेस्थितः शुभकृज्जातऐश्वर्यादियुक्तोभवति । अन्यथान्यदूह्यम् । उक्तप्रकारादन्यथास्थेचंद्रमसिफलमन्यदूह्यं स्वबुद्ध्याविकल्पनीयम् । एतदुक्तंभवति । रात्रौजन्मन्यदृश्येचक्रार्द्धे यस्यचंद्रोभवतितस्याशुभंजन्म । यस्यदृश्येचक्रार्द्धेचंद्रोभवतितस्य शुभंजन्म भवतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

लग्नादतीववसुमान्वसुमाञ्छशांकात्सौम्यग्रहैरुपचयोपगतैः समस्तैः॥ द्वाभ्यांसमोल्पवसुमांश्चतदूनतायामन्येष्वसत्स्वपिफलेष्विदमुत्कटेन ॥ ९ ॥

इतिचंद्रयोगाऽध्यायस्त्रयोदशः ॥ १३ ॥

अथलग्नाच्चंद्राद्वायस्योपचयेसौम्यग्रहाभवंतितस्यफलंवसंततिलकेनाह ॥ लग्नादिति । यस्यजन्मनिलग्नात्सौम्यग्रहाः बुधजीवसिताउपचयगताभवंतिसर्वएव सपुरुषोऽतीववसुमानत्यर्थंधनवान्भवति । यस्यशशांकाच्चंद्रादप्युपचयेसर्वएवसौम्यग्रहाः भवंति सोपिधनवान्भवति । एवंसमस्तैः त्रिभिरेतत्फलम् । द्वाभ्यां समः । यस्यलग्नाच्चंद्राद्वाद्वौग्रहौसौम्यावुपचयगतौभवतः ससमोमध्यधनो भवति नातिबहुधनोभवतीत्यर्थः । तदूनतायामिति । तदूनतायांलग्नाच्चंद्राद्वायस्यैकः सौम्यग्रहः उपचयगतो भवति सोल्पवसुमान्किंचिद्धनान्वितोभवति । अर्थादेवलग्नाच्चंद्राद्वायस्योपचयेनकश्चित्सौम्यग्रहोभवतिसदरिद्रोभवति । यस्यलग्नचंद्रयोर्द्वयोरपिसौम्यग्रहाउपचयस्थाः कयापियुक्त्याभवंति सोप्य-

तीवसुमान्भवति। अन्येष्वसत्स्वपिफलेष्विति। अन्येष्वपरेष्वसत्स्वशोभनेष्वपिफले- षुसत्स्विदंफलमुत्कटेनबाहुल्येनभवति। एतदुक्तंभवति। यस्यलग्नाच्चंद्राद्वाउपचयस्थाः सौम्यग्रहाभवंति। तस्यान्ययोगमशुभमपिकेमद्रुमादिफलमभिभूयेदंशुभमेवफलमुत्कटत्वे- नप्राबल्येनभवतीति ॥ ९ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौचंद्रयोगाऽध्यायस्त्रयोदशःसमाप्तः ॥ १३ ॥

तिग्मांशुर्जनयत्युषेशसहितोयंत्राश्मकारंनरंभौमेनाघरतंबुधेन- निपुणंधीकीर्तिसौख्यान्वितम् ॥ क्रूरंवाक्पतिनान्यकार्यनिरतं- शुक्रेणरंगायुधैर्लब्धस्वंरविजेनधातुकुशलंभांडप्रकारेषुवा ॥ १ ॥

अथद्विग्रहयोगाध्यायोव्याख्यायते। तत्रादित्यचंद्रादियुक्तेजातस्यस्वरूपंशार्दूल- विक्रीडितेनाह ॥ तिग्मांशुरिति। तिग्मांशुरादित्यः उषेशेनचंद्रमसासहितोयुक्तः उषा- रात्रिः उषायाईशः उषेशः रात्रिनाथः नरंमनुष्यंयंत्राश्मकारंजनयति। यंत्राणिसहस्रघाति- प्रभृतीन्यश्मानः पाषाणाः तत्क्रियासुतत्कर्मसुनिरतंसक्तंकरोति। एवंभौमेनसहैकरा- शिगतोर्कोऽघरतंपापासक्तंजनयति। बुधेनक्रियासुनिपुणंसूक्ष्मदृष्टिं धीकीर्तिसौख्यान्वितं धीर्बुद्धिः कीर्तिः यशः सौख्यंसुखंसुखभावः। एतैरन्वितंसंयुक्तंवाक्पतिनागुरुणाक्रूरंवि- षमस्वभावमन्यकार्यनिरतंपरकर्मतत्परं जनयति। शुक्रेणरंगायुधैः रंगावतरणक्रिययाम- ल्लादिकयाऽयुधैः खड्गादिभिश्चलब्धस्वंप्राप्तार्थंजनयति। रविजेनशनैश्चरेणधातुषुताम्राद्यु- त्पत्तिमृत्तिकासुगैरिकाद्यासुवाधातुषुकुशलंनिपुणंभांडप्रकारेषुसमुद्गादयस्तेषुकुशलंवा।१॥

कूटस्त्र्यासवकुंभपण्यमशिवंमातुः सवक्रःशशीसज्ज्ञःप्रसृतवा- क्यमर्थनिपुणंसौभाग्यकीर्त्यान्वितम् ॥ विक्रांतंकुलमुख्यम- स्थिरमतिंवित्तेश्वरंसांगिरावस्त्राणांससितःक्रियादिकुशलंसा- र्किःपुनर्भूसुतम् ॥ २ ॥

अथभौमादियुक्तेचंद्रेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ कूटइति। कूटंपण्यद्रव्या- णांप्रतिरूपक्रियासक्तंस्त्रीपण्यंनारीविक्रयकम्। आसवपण्यंपानविक्रयकं कुंभपण्यंघटवि- क्रयकम्। अशिवमश्रेयस्करम्। मातुःजनन्याः एवंविधःशशीचंद्रमाः सवक्रोवक्रेणांगा- रकेणयुक्तोनरंजनयति। सज्ज्ञइति। प्रसृतवाक्यंप्रियंवदम्। अर्थनिपुणमर्थेषुसूक्ष्मदृष्टिं सौभाग्येनसर्वजनवल्लभेनकीर्त्यायशसान्वितंसंयुक्तम्। सज्ञोबुधसहितःशशीनरंजनयति। विक्रांतंशत्रुजेतारं। कुलमुख्यंवंशप्रधानम्। अस्थिरमतिंचपलं। वित्तेश्वरंधनस्वामिनं। सांगिराः अंगिरसागुरुणासंयुक्तः शशी नरं जनयति। वस्त्राणांक्रियादिकुशलंतंतुवाय-

कम् । आदिग्रहणात्सीवनरंजनक्रयविक्रयेष्वपिकुशलं । सासितः शुक्रेणसंयुक्तः शशीनरं- जनयाति । क्रियादिकुशलंसर्वक्रियासुनिपुणम् । सार्किः अर्किणाशनैश्चरेणयुक्तः द्विःसंस्कृ- तापुनर्भूः तस्याः सुतंपुत्रं शशीनरंजनयाति । पुनर्भूलक्षणं । परिणीतापतिंहित्वासवर्णंका- मतः श्रयेत् । अक्षताचक्षताचैवपुनर्भूःसंस्कृतापुनः ॥ २ ॥

मूलादिस्नेहकूटैर्व्यवहरातिवणिग्बाहुयोद्धाससौम्ये पुर्यध्यक्षः सजीवेभवतिनरपतिःप्राप्तवित्तोद्विजोवा ॥ गोपोमल्लोथदक्षः परयुवतिरतोद्यूतकृत्सासुरेज्येदुःखार्तोऽसत्यसंधःससवितृत- नयेभूमिजेनिंदितश्च ॥ ३ ॥

अथांगारकेबुधादियुक्तेजातस्यस्वरूपंस्रग्धरयाह ॥ मूलादीति । ससौम्येभूमिजेबुध- युक्तेंगारकेजातोवणिग्भवति । सचवणिङ्मूलादिभिः व्यवहराति । मूलादीनिमूलपुष्पव- ल्कलसारफलानि । स्नेहास्तैलादयः एतैर्व्यवहरति । कूटैश्च द्रव्यप्रतिरूपैःकृत्रिमैर्व्यवह- राति । बाहुयोद्धानियुद्धकुशलश्चभवति । एवंविधः ससौम्येसौम्येनबुधेनयुक्तेभूमिजेजा- तोभवति । पुर्यध्यक्षः नगराभिकृतः । पुरिअध्यक्षः । पुर्यध्यक्षः स्वामीअथवानरपतिः राजाभवति । अथवाद्विजोब्राह्मणःप्राप्तवित्तोलब्धधनः केचित्प्राप्तविद्यइतिपठंति । सजी- वेगुरुसंयुक्तेभौमे जातोभवति । गोपःगोपालकः । मल्लःबाहुयोद्धा । अथशब्दःपादपूरणे। दक्षः चतुरः । परयुवतिरतः परस्त्रीसक्तः द्यूतकृत्कितवः । सासुरेज्ये असुरैरीज्यः । असु- रेज्यः तेनअसुरेज्येनशुक्रेणयुक्तेभूमिजेजातएवंविधोभवति । दुःखार्तःदुःखपीडितः । असत्यसंधः असत्येनसंधाप्रतिज्ञायस्य अनृतभाषीनिंदितःकुत्सितोसूययायुक्तःससवि- तृतनयेसवितृतनयेनसौरेणयुक्तेभूमिजजातो भवति ॥ ३ ॥

सौम्येरंगचरोबृहस्पतियुतेगीतप्रियोनृत्यविद्वाग्मीभूगणपःसि- तेनमृदुनामायापटुर्लंघकः ॥ सद्विद्योधनदारवान्बहुगुणःशुक्रे- णयुक्तेगुरौज्ञेयःश्मश्रुकरोऽसितेनघटकृज्जातोऽन्नकारोपिवा ॥ ४ ॥

अथबुधेजीवादियुक्तेजीवेचशुक्रादियुक्तेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ सौम्ये रंगचरइति । रंगचरोमल्लादिकः । गीतप्रियः गीतवल्लभः । नृत्यविन्नृत्यज्ञः । एवंविधः सौम्येबुधेबृहस्पतिनायुक्तेजातोभवति । प्रशस्तावाग्यस्य सवाग्मी वचनक्रिययापरमत्या- यनसमर्थः भूगणपः । भुवश्चगणानांसंघानामधिपतिः । एवंविधोबुधेसितेनशुक्रेणसहिते जातोभवति । मायापटुःपरवंचनदक्षः । लंघकः गुरुवचनातिक्रामी । एवंविधोमृदुनाश- नैश्चरेणसहितेबुधेजातोभवति । सद्विद्यइति । सद्विद्यःशोभनविद्यः धनदारवान् वित्तकल- त्रसंयुक्तः ।बहुगुणः प्रभूतगुणैः शौर्यादिभिर्युक्तः । एवंविधोगुरौजीवेशुक्रेणयुक्तेजातोभ-

वति। इमश्रुकरोनापितः।अथवाघटकृत्कुंभकारः। अथवान्नकारःसूपकारः। एवंविधोऽसि- तेनसौरेणयुक्तेगुरौजातोज्ञेयोविज्ञातव्यः ॥ ४ ॥

असितासितसमागमेल्पचक्षुर्युवतिसमाश्रयसंप्रवृद्धवित्तः॥भव- तिचलिपिपुस्तचित्रवेत्ताकथितफलैःपरतोविकल्पनीयाः॥५॥

इतिद्विग्रहयोगाऽध्यायश्चतुर्दशः ॥ १४ ॥

अथशुक्रशनैश्चरयुक्तेजातस्यस्वरूपंत्रिग्रहयोगफलंचपुष्पिताग्रयाह ॥ असित इति अल्पचक्षुरल्पदृष्टिः । युवतिसमाश्रयेणस्त्रीसंश्रयणेनसम्यक्प्रवृद्धंवित्तंधनंयस्य स युव- तिसमाश्रयसंप्रवृद्धवित्तः । लिपिरक्षरविन्यासः । पुस्तकलेखकर्मचित्रमालेख्यम एषांवेत्तातज्ज्ञः । एवंविधः असितसितसमागमेशनैश्चरस्य शुक्रेणसंयोगेजातः पुरुष एवंविधोभवति । यदिराशिद्वयेद्वौग्रहयोगौभवतः । तत्त्वद्विग्रहयोगद्वयस्यापिफलंवक्तव्यम्। अथराशित्रयेद्विग्रहयोगत्रयंभवति । तदाद्विग्रहयोगत्रयस्यापिफलंवाच्यम् । कथितफलै- रिति । द्वाभ्यांपरतोऽपरेऽन्येत्रयोग्रहाः यदैकगताभवंति तदाकथितफलैरुक्तफलैरेवं वि- कल्पनीयाः । तदाद्विग्रहयोगत्रयस्थंफलंवाच्यम् । यद्यर्कचंद्रभौमाएकराशिस्थाभवंति । तदार्कचंद्रयोगेयत्फलमुक्तम् । यच्चादित्यांगारकयोगेफलंयच्चचंद्रांगारकयोगेफलंतत्फल- त्रयमपिवाच्यम् । एवंयथासंभवमन्यत्रापिग्रहत्रयस्यैकराशिगतस्यफलंवक्तव्यम् । यद्ये- कराशौद्विग्रहयोगोऽन्यत्रत्रिग्रहयोगोवा भवतस्तदासर्वाणिफलानिवाच्यानीति ॥ ५ ॥

इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौद्विग्रहयोगाऽध्यायश्चतुर्दशः समाप्तः॥ १४॥

अथ प्रव्रज्यायोगाध्यायप्रारंभः ॥

एकस्थैश्चतुरादिभिर्बलयुतैर्जाताः पृथग्वीर्यगैः शाक्याजीवि- कभिक्षुवृद्धचरकानिर्ग्रंथवन्याशनाः ॥ माहेयज्ञगुरुक्षपाकर- सितप्राभाकरीनैःक्रमात्प्रव्रज्याबलिभिः समाः परजितैस्तत्स्वा- मिभिः प्रच्युतिः ॥ १ ॥

अथातः प्रव्रज्यायोगाऽध्यायोव्याख्यायते । तत्रादावेवचतुरादिभिरेकस्थैः ग्रहैः जातस्यप्रव्रज्यायोगंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ एकस्थैरिति । एकस्मिन्यत्रतत्रराशौचतु- रादयोग्रहाभवंति । चत्वारः पंचषट्सप्तवाभवंति तैरेकस्थैश्चतुरादिभिः बलयुतैः वीर्यव- द्भिः माहेयादिभिः जाताः संभूताः शाक्यादिकाः प्रव्राजकाः भवंति । किंतुचतुरादि- भिः बलयुतैरेकाप्रव्रज्याभवति । तदर्थमाह ॥ पृथग्वीर्यगैः तैश्चबलिभिः वीर्यगैः सब- लैः । पृथक्पृथक्प्रव्रज्या भवंति । एतदुक्तंभवति । चतुरादीनामेकस्थानांमध्याद्ये-

कोबलवान् भवति तदाजातस्यैकैवप्रव्रज्याभवति । अथचतुरादीनामेकस्थानांमध्यान्न कश्चिद्बली भवति तदाजातस्यप्रव्रज्यानभवति । अथद्वौबलिनौभवतस्तदाजातस्यप्रव्रज्याद्वयमेवभवति । यदावहवोबलिनस्तदावह्वयः प्रव्रज्याभवंति । एवमेकस्थैश्चतुरादिंभिर्बलयुतैः जाताः प्रव्रज्याभाजोभवंति । यस्मादुक्तम् । प्रव्रज्या बलिभिः समाः । ताश्चपृथग्वीर्यगैः माहेयादिभिः भौमाद्यैः शाक्याद्या भवंति । तद्यथा । चतुरादीनामेकस्थानांमध्याद्यदामाहेयोभौमोबलवान्भवति तदाजातः शाक्योरक्तपटोभवति । एवंज्ञेबुधेबलवति । आजीविकोभवति । आजीविकश्चैकदंडीभिक्षुः यतिर्भवति । गुरौबलवति । क्षपाकरश्चंद्रो यदाबलवान्तदावृद्धः वृद्धश्रावकः कापालिकः। वृत्तभंगभयाच्छ्रावकशब्दोत्रलुप्तोद्रष्टव्यः । सितेशुक्रेबलवतिचरकः चक्रधरः । भाभाकरिः सौरः तस्मिन्बलवतिनिर्ग्रंथः नग्नः क्षपणकः प्रावरणरहितइत्यर्थः । इनेआदित्येबलवतिवन्याशनः मूलफलाशनस्तपस्वीभवति । एवंक्रमात्क्रमशः परिपाट्याएतेप्रव्रज्यापर्यायाः । एतेवंकालकमताद्याख्याताः तथाचवंकालकाचार्यः । तावसिओदिणणाहेचंदे कावालिओतहाभणिओ ॥ रत्तवडोभूमिसुवेसोमसुवेएअदंडीआ । देवगुरुशुक्रकोणक्रमेणजईचरअखवणाई । अस्यार्थः । तावसिओतापसिकः । दिणणाहे दिननाथेसूर्ये । चंदेचंद्रे । कावालिओ कापालिकः । तहाभणिओ तथाभणितः । रत्तवडोरक्तपटः । भूमिसुवेभूमिसुते सोमसुवेसोमसुते सोमसुतेबुधे ।एअदंडीआ एकदंडी। देवगुरु बृहस्पतिः । शुक्रशुक्रः।कोणः शनैश्वरः । क्रमेणक्रमेण । जई यतिः । चरअ चरकः।खवणाईक्षपणकः।अत्रवृद्धश्रावकग्रहणंमाहेश्वराश्रितानांप्रव्रज्यानामुपलक्षणार्थम्। आजीविकग्रहणंचनारायणाश्रितानाम्। तथाचवंकालकेसंहितांतरेपठ्यते।जलणहरसुगअकेसवसूईवह्मण्णणग्गमग्गेसु । दिक्खाणं णाअव्वासूराइग्गहक्कमेणणाहगआ । जलण ज्वलनः साग्निकइत्यर्थः । हरईश्वरभक्तः । भट्टारकःसुगअसुगतः बौद्धइत्यर्थः । केसव केशवभक्तः भागवतइत्यर्थः।सूईश्रुतिमार्गगतः ममिासकः । बह्मणणब्रह्मभक्तः । वानप्रस्थः । णग्गोनग्नः क्षपणकः । मग्गेसुमार्गेषु । दिक्खाणं दीक्षाणां । णाअव्वा ज्ञातव्याः । सूराइग्गहा सुर्यादिग्रहाः । क्रमेणक्रमेण । णाहगआ नाथगताः । एवंचतुरादीनामेकस्थानांमध्यायावंतोबलिनः तावंत्यएव प्रव्रज्या भवंति । तत्रापिप्रथमावीर्याधिकस्य संबंधिनीप्रव्रज्याभवति । यस्मात्स्वल्पजातकेउक्तम् । चतुरादिभिरेकस्थैः प्रव्रज्यांस्वांग्रहः करोतिबली । बहुवीर्यैस्तावद्व्यः प्रथमावीर्याधिकस्यैव । तापसः वृद्धश्रावकरक्तपटाजीविभिक्षुचरकाणांनिर्ग्रंथानांचेति । वीर्यापचयक्रमेणान्यासांक्रमः । एवंबलिभिः समाः प्रव्रज्याः बलिनोग्रहस्ययाद्दश्येवतद्बलानुसारेणप्राप्नोतिपरिपालयतिऊनबलस्यमनाङ्नाप्नोतिपालयति । पराजितैस्तत्स्वामिभिः प्रच्युतिरिति । शाक्यादिप्रव्रज्यास्वामिभिर्ग्रहैः पराजितैरन्यैर्ग्रहैः युद्धेविजितैः प्रच्युतिः प्रव्रज्यात्यागः । ततप्रव्रज्यां गृहीत्वा पुनस्त्यजति । एतदुक्तं भवति । चतुरादी-

नांमध्याद्यद्येकोबलवान्भवति सचग्रहयुद्धेअन्येनग्रहेणजातककालेपराजितस्तदाप्रव्रज्यां गृहीत्वापुनस्त्यजति त्यक्त्वाचप्रव्रज्यामनाश्रित्यैवतिष्ठति । अथचतुरादीनांमध्याद्द्वौ बहवोवाबलिनोभवंति । तेचपराजितास्तदातस्यावश्यमेवसर्वाभ्यःप्रव्रज्याभ्यः च्युतिर्भवति यस्माद्बलवद्ग्रहसंख्यास्तेनप्रव्रज्याःकर्तव्याः । अंत्यप्रव्रज्याधिपतिर्यद्यन्येनग्रहेणजितोनभवति तदातामेवप्रव्रज्यामाश्रितोम्रियते । अथप्रव्रज्यादायकोग्रहएकएवजितोनभवति । तदायावज्जीवंतामेवप्रव्रज्यामाश्रयति । अथद्वौग्रहौप्रव्रज्यादायकौतौचापराजितौ । तदाप्रथमप्रव्रज्यादायकांतर्दशायां प्रथमां प्रव्रज्यांगृहीत्वातामेवाश्रित्यतावत्तिष्ठति । यावद्द्वितीयप्रव्रज्यादायकग्रहांतर्दशाप्रवेशः । तत्रप्रथमांत्यक्त्वा द्वितीयामाश्रयति । एवंबहुषुप्रव्रज्यासुसंभवे योज्यम् । अत्रचसत्याचार्यः । तेष्वधिकबलीजीवस्त्रिदंडिनंभार्गवश्चरकसुरूयम् । नग्नश्रमणंसौरोबुधस्तदाजीविका चार्यम् । वृद्धश्रावकमिंदुर्दिवाकरस्तापसंतपोयुक्तम् । वक्रः शाक्यः श्रमणंक्षेत्राश्रयजंगुणांश्चैतान् ॥ वीर्योपेतेलपतनावदीक्षिताभक्तिवादिनस्तेषाम् । अन्यैः पराजितश्चेत्प्रव्रज्याप्रच्युतिंकुर्यात् ॥ यावंतो वीर्ययुताः प्रव्रज्याभवंतितावंत्यः । एकर्क्षगेषुनियमात्तेषामाद्याबलोपेतात् ॥ १ ॥

रविलुप्तकरैरदीक्षिताबलिभिस्तद्गतभक्तयोनराः ॥
अभियाचितमात्रदीक्षितानिहतैरन्यनिरीक्षितैरपि ॥ २ ॥

अथास्तमितान्यजितान्यदृष्टानां ग्रहाणामपवादं वैतालीयेनाह ॥ रविलुप्तकैरीरिति । चतुरादीनामेकस्थानांमध्याद्यावंतोग्रहाबलिनस्तावंतः स्वप्रव्रज्यादायकास्तत्रापिबलिनांमध्येयावंतोरविलुप्तकराः सूर्यमंडलगाअस्तमिताभवंति तैरदीक्षिताजाताभवंति । तावंतः स्वकीयाः प्रव्रज्यांनप्रयच्छंतीत्यर्थः । किंतुजातानराः तद्गतभक्तयः तद्गतानांतत्प्रव्रज्याप्रविष्टानां मध्येभक्ताभवंति अत्ररविलुप्तकरत्वमुदयास्तमयंगणयित्वाऽन्वेष्यम् । शुक्रगुरुज्ञार्किकुजाःकालांशैरुत्तरोत्तरैः नवभिर्दृश्याद्दृश्याद्धक्रमेणा रवेः द्वादशभिरिंदुरित्येवमादिकर्मणिकृतेकदाचिदादित्येनसहैकराशिगैतैरपिनास्तमितोभवति।कदाचित्द्वितीयराशिस्थोप्यस्तमितोभवति।एवमुदयास्तमयमन्वेष्यास्तमितफलंवाच्यम्।अभियाचितमात्रदीक्षिताइति। बलिभिरित्यनुवर्तते । बलिभिर्निहतैःग्रहयुद्धेन्यग्रहविजितैरन्यैश्चग्रहैर्निरीक्षितैर्दृष्टैःअभियाचितमात्रदीक्षिताः दीक्षाप्रार्थनपराभवंति। नचतांप्राप्नुवंति। पूर्वमुक्तंपराजितैस्तत्स्वामिभिः प्रच्युतिरित्यस्यायमपवादः । तेनैतदुक्तंभवति । बलिग्रहोग्रहयुद्धेन्येनाविजितोभवति । नकेनचिद्दृश्यते तदातत्प्रव्रज्यांगृहीत्वापुनस्त्यजति । अथबलीग्रहः समागमनेनग्रहेणाविजितोभवत्यन्येनचदृश्यते तदाप्रव्रज्यांप्रार्थ्यमानोपिनप्राप्नोति । यस्यच प्रव्रज्याप्रच्युतिः जातातस्यतदवसानेचदुष्वंतर्दशासुचारवशाद्यस्मिन्नंतर्दशाकालेबलवान्भविष्यतितस्मिन्कालेप्रव्रज्यांदास्यति । तथाचोक्तम् । दीक्षादानसमर्थोयोभवतितदाबलेनसंयुक्तः । तस्यैवंदशाकालेदीक्षांलभतेनरोऽवश्यम्। यस्यचदीक्षाच्यवनंतस्यैवदशावसानेस्यात्। एवंजातककालेसंचिंत्य बलाबलंवाच्यम् ॥ २ ॥

जन्मेशोन्यैर्यद्यदृष्टोर्कपुत्रंपश्यत्यार्किर्जन्मपंवाबलोनम् ॥ दीक्षांप्राप्नोत्यार्किदृक्काणसंस्थेभौमार्क्यंशेसौरदृष्टेचचंद्रे ॥ ३ ॥

अथचतुरादिभिरेकस्थैर्विनाप्रव्रज्यायोगंमालिन्याह ॥ जन्मेशइति । जन्मनि यस्मिन् राशौचंद्रः स्थितस्तस्ययोधिपतिर्ग्रहः सजन्मेशः। सचयद्यन्यैर्ग्रहैरदृष्टोनावलोकितः।नकेनचिद्ग्रहेणदृश्यतेतथाभूतोसावर्कपुत्रंशनैश्चरंपश्यति तदाजातस्यप्रव्रज्या भवति।साचशनैश्चरकृताशनैश्चरजन्मेशयोः योबलवांस्तदीयांतर्दशाकाले। उक्तंच। यस्येक्षतेर्कपुत्रंजन्मभनाथो ग्रहैर्नसंदृष्टः। तस्यहिदीक्षालाभोतद्बलयोगादृशाकाले। पश्यत्यार्किरिति। अथवार्किः सौरः सबलोजन्मराश्यधिपंबलोनंवीर्यरहितंपश्यति । तथापिशनैश्चरोक्तप्रव्रज्यांवदति । उक्तंच। शनिदृष्टेबलिहीनेजन्मनिनाथेवदेच्च निर्ग्रंथम्।दीक्षांप्राप्नोतीति।यत्रतत्र राशौ चंद्रेशशिन्यार्किद्रेष्काणसंस्थे सौरद्रेष्काणव्यवस्थितेनकेवलंयावद्भौमार्क्यंशेकुजसौरयोरन्यतमनवांशकस्थे तस्मिंश्च सर्वग्रहादृष्टेशनैश्चरेणेक्षमाणेदीक्षांप्राप्नोति । शनैश्चरोक्तप्रव्रज्यांव्रजति । तथाच । सौरद्रेष्काणसंस्थोयदिभवति शशीतदंशसंस्थश्च । वक्रांशेवादृष्टः सौरिणतुसर्वदर्शनविमुक्तः निर्ग्रंथसंज्ञोयोर्कपुत्रवीर्यानुसारेण । जन्माधिपतिः पापैरपिनिरीक्षितस्त्वेकईक्षते सौरः । यस्यपुरुषस्यमूर्तौनियतादीक्षिताभवंति तस्यजन्माधिपतिंविबलंनिरीक्षते । यस्य सूर्यजः सबलः सोपिखलुभाग्यहीनः प्रव्रज्यांप्राप्नुयाज्जातः । मांद्येकौजेवांशेशशीस्थितः कृष्णजेद्रेष्काणेवा । अंशाधिपानुरूपेकालेदीक्षाप्रदोभवति । अत्रयोगत्रयेपि पूर्वापवादाअनुवर्तनीयाः ॥ ३ ॥

सुरगुरुशशिहोरास्वार्किदृष्टासुधर्मेगुरुरथनृपतीनांयोगजस्तीर्थकृत्स्यात् ॥ नवमभवनसंस्थेमंदगेन्यैरदृष्टेभवतिनरपयोगे दीक्षितः पार्थिवेंद्रः ॥ ४ ॥

इतिबृहज्जातकेप्रव्रज्यायोगाध्यायः समाप्तः ॥ १५ ॥

अथयेनयोगेनजातः शास्त्रकरोभवति।येनचराजापिदीक्षितोभवति तद्योगद्वयंमालिन्याह॥ सुरगुरुरिति। सुरगुरुः जीवः। शशीचंद्रः। होरालग्नम्। एतासुसुरगुरुशशिहोरासु। आर्किणाशनैश्चरेणदृष्टासुअवलोकितासु। धर्मेनवमेस्थानेगुरुः जीवोयदिभवति। अथशब्दः पादपूरणे।नृपतीनांयोगजः कश्चिद्राजयोगेजातस्यभवति।तदासपुरुषः तीर्थकृच्छास्त्रकृत्स्याद्भवेत्।काणादबुद्धपांचशिखवराहमिहिरब्रह्मगुप्तप्रतिमइति ।सुरगुरुशशिहोरास्विति।धान्विमीनकर्कटलग्नेकैश्चिद्व्याख्यातम्।तच्चयुक्तम्।यस्मान्मांडव्यः।गतेमंदालोकंगुरुशशिविलग्नेनवमगेगुरौनिष्पद्यंतेनइहनृपयोगेनृपतयः।विजृंभंतेयेषालटइरचनारंभसुभगाजगत्यांयेविद्वद्गणक-

थनपाषाणसदृशाः । तथाचोक्तम् । गुरुशशिलग्नादृष्टाकोणेनतुनवमगोयदिगुरुः । नरनाथजन्म जातःशास्त्रकरोभवतिनचनृपः । अथ द्वितीयोराजयोगस्तत्रोपस्थानं करोति तदा राजाभवति । तीर्थकरश्चजिनककाशिराजस्कुजिध्वजप्रतिमइति । उक्तंच । अस्मिन्योगेचान्यो नृपयोगोभवति तत्रयोजातः । सभवतिजिनेंद्रतुल्योनरनाथःशास्त्रकर्ताच । नवमभवनसंस्थेमंदगेमंदंगच्छतीतिमंदगः सौरः तस्मिन्मंदगेलग्नान्नवमभवनसंस्थेधर्मस्थानाश्रितेन्यैः सर्वैर्ग्रहैरदृष्टेनावलोकिते । तथानरपयोगे राजयोगानां मध्यादन्यतमेराजयोगेसतिजातो- दीक्षितः । प्रव्रजितः । पार्थिवेन्द्रश्चराजाधिराजोभवति । पश्चात्तत्कालंसर्वबली तद्दीक्षायांदीक्षितश्चभवति । राजयोगंविनायमपिप्रव्रज्यायोगः । योगेस्मिन् राजयोगजश्चजातोराजादीक्षितश्चभवति । अन्यथादीक्षितएव । उक्तंच । नवमस्थानेसौरोयादिस्थितः सर्वदर्शनाविमुक्तः । नरनाथयोगजातोनृपोपिदीक्षान्वितोभवति ॥ नृपयोगस्याभावेयोगेस्मिन्दीक्षितोनरोजातः । निःसंदिग्धंप्रवदेद्योगस्यास्यप्रभावेनेति ॥ ४ ॥

इति भट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौ प्रव्रज्यायोगाध्यायः पंचदशः ॥ १५ ॥

अथ ऋक्षशीलाध्यायः ॥

प्रियभूषणःसुरूपःसुभगोदक्षोश्विनीषुमतिमांश्च ॥
कृतनिश्चयसत्यारुग्दक्षःसुखितश्चभरणीषु ॥ १ ॥

अथऋक्षशीलाध्यायोऽव्याख्यायते । ऋक्षंनक्षत्रंराशिश्च । तत्रादावेवचंद्रसुज्यमाननक्षत्रशीलंभवति । तत्राश्विनीभरण्योः जातस्य शीलविज्ञानमार्ययाह ॥ प्रियभूषणइति । प्रियभूषणः अलंकरणवल्लभः । सुरूपः शोभनरूपः वपुष्मान् । सुभगः सर्वजनप्रियः । दक्षः सर्वकार्यकरणपटुः । मतिमान् बुद्धियुक्तः । एवंविधोऽश्विनीषुजातोभवति । तारकापेक्षयात्रसर्वत्र बहुवचननिर्देशः कृतः । कृतनिश्चयइति । कृतनिश्चयः प्रारब्धानांकर्मणामंतगः । सत्यः सत्यवाक् । अरुक्नीरुजः । दक्षःचतुरः । सुखितः दुःखनिर्मुक्तः । एवंविधोभरणीषुजातोभवति ॥ १ ॥

बहुभुक्परदाररतस्तेजस्वी कृत्तिकासु विख्यातः ॥
रोहिण्यां सत्यशुचिः प्रियंवदःस्थिरमतिःसुरूपश्च ॥ २ ॥

अथकृत्तिकारोहिण्योर्जातस्यस्वरूपमार्ययाह ॥ बहुभुक्प्रभूताहारः । परदाररतः परस्त्रीष्वासक्तः । तेजस्वीअसहिष्णुः । विख्यातः सर्वत्र प्रसिद्धकीर्तिः । एवंविधः कृत्तिकासुजातोभवति । सत्यः अवितथभाषी । शुचिः परस्वाद्यलुब्धः शास्त्रोक्तशौचानुष्ठाता । प्रियंवदः मधुरवाक् । स्थिरमतिः एकमतिः । सुरूपश्चवपुष्मान् एवंविधः रोहिण्यां जातोभवतीति ॥ २ ॥

चपलश्चतुरोभीरुःपटुरुत्साहीधनीमृगेभोगी ॥
शठगर्वितःकृतघ्नोहिंस्रःपापश्च रौद्रर्क्षे ॥ ३ ॥

अथमृगशीर्षार्द्रयोः जातस्यस्वरूपमार्ययाह ॥ चपलइति । चपलः क्रियास्वनवस्थितः । चतुरः दक्षः । भीरुः भयार्तः । पटुःप्रवक्ता । उत्साहीसोद्यमः । धनीवित्तवान् । भोगीसंभोगशीलः । एवंविधोमृगेमृगशिरसिजातोभवति । शठःपरकार्यविमुखः उक्तं चग्रंथांतरेशठलक्षणं—मनसावचसायश्चदृश्यतेकार्यतत्परः । कर्मणाविपरीतश्चसशठःसद्भिरुच्यते । गर्वितः मानी । कृतघ्नः खलः कृतमुपकृतंहंतियः सकृतघ्नः । हिंस्रः वधकः । पापः पापकर्मकर्ता । एवंविधोरौद्रर्क्षेआर्द्रायांजातोभवतीति ॥ ३ ॥

दांतःसुखीसुशीलोदुर्मेधारोगभाक्पिपासुश्च ॥
अल्पेनचसंतुष्टःपुनर्वसौ जायतेमनुजः ॥ ४ ॥

अथपुनर्वसौजातस्यस्वरूपमार्ययाह ॥ दांतःशमपरः तपःक्लेशसहः । सुखी सुखितः। सुशीलः शोभनशीलः विनयवान् । दुर्मेधाजडप्रायः । रोगभाक्पीडितदेहः । पिपासुः तृषार्तः। अल्पेनस्तोकेनैवार्थेनसंतुष्टः।एवंविधोमनुजोमनुष्यः पुनर्वसौजायतेउत्पद्यते ॥४॥

शांतात्मासुभगःपंडितोधनीधर्मसंसृतःपुष्ये ॥
शठसर्वभक्षपापः कृतघ्नधूर्तश्च भौजंगे ॥ ५ ॥

अथपुष्याश्लेषयोर्जातस्यस्वरूपमार्ययाह ॥ शांतात्मेति । शांतात्मा शमदमपरोजितेंद्रियः । सुभगः सर्वजनप्रियः । पंडितःशास्त्रार्थवित् । धनीवित्तवान् । धर्मसंसृतः धर्मनिरतः । एवंविधः पुष्यजोभवति । शठः परकार्यविमुखः सर्वभक्षःसंचयनशीलः । पापःपापकर्मरतः । कृतघ्नः कृतमुपकृतंहंतिसकृतघ्नः । धूर्तःपरवंचनदक्षः । एवंविधो भौजंगेआश्लेषायांजातोभवति ॥ ५ ॥

बहुभृत्यधनोभोगीसुरपितृभक्तोमहोद्यमःपित्र्ये ॥
प्रियवाग्दाताद्युतिमानटनोनृपसेवकोभाग्ये ॥ ६ ॥

अथमघापूर्वाफाल्गुन्योः जातस्यस्वरूपमार्ययाह॥बहुभृत्यइति। बहुभृत्यधनः प्रभूतपरिवारवित्तान्वितः। भोगीभोगान्वितः । सुरपितृभक्तः देवानांपितॄणांचभक्तः । महोद्यमः महोत्साही। एवंविधःपित्र्येमघायांजातोभवति प्रियवाक् अभिमतवक्ता। दातादानशीलः । द्युतिमान्सुकांतिः । अटनः परिभ्रमणशीलः राजसेवानुरतः । एवंविधोभाग्येपूर्वाफाल्गुन्यांजातोभवति ॥ ६ ॥

सुभगोविद्याप्तधनोभोगीसुखभाग्द्वितीयफाल्गुन्याम् ॥
उत्साही धृष्टः पानपो घृणी तस्करो हस्ते ॥ ७ ॥

अथोत्तराफाल्गुनीहस्तयोर्जातस्यस्वरूपमार्ययाह ॥ सुभगइति । सुभगःसर्वजनप्रियः। विद्यात्तधनः विद्ययाआत्तंधनंयेन । भोगीभोगान्वितः । सुखभाग्दुःखरहितः । एवंविधोद्वितीयफाल्गुन्यामुत्तराफाल्गुन्यांजातोभवति । उत्साहीसोद्यमः । धृष्टःप्रतिभायुक्तः । निर्लज्जोवा। पानपःपानप्रियः आसवानुरक्तः। अघृणीनिर्दयः। तस्करःचौरः । एवंविधोहस्तेजातोभवति ॥ ७ ॥

चित्रांबरमाल्यधरःसुलोचनांगश्चभवतिचित्रायाम् ॥
दांतोवणिक्कृपालुःप्रियवाग्धर्माश्रितःस्वातौ ॥ ८ ॥

अथचित्रास्वात्योर्जातस्यस्वरूपमार्ययाह ॥ चित्रांबरमाल्यधरः चित्राणि नानाप्रकाराणि अंबराणिवस्त्राणिमाल्यानिचधारयति । सुलोचनांगः शोभना नेत्रावयवायस्य । एवंविधः चित्रायांजातोभवति । दांतोविनयान्वितः । जितेंद्रियः । वणिक् क्रयविक्रयज्ञः । कृपालुः दयालुः । केचित्तृपालुरितिपठंति । तृपालुः तृषांनसहते । प्रियवाक्अभिमतवक्ता । धर्माश्रितःधर्मरतः एवंविधः स्वातौजातोभवति ॥ ८ ॥

ईर्ष्युर्लुब्धोद्युतिमान्वचनपटुःकलहकृद्विशाखासु ॥
आढ्योविदेशवासीक्षुधालुरटनोऽनुराधासु ॥ ९ ॥

अथविशाखानुराधयोर्जातस्य स्वरूपमार्ययाह ॥ ईर्ष्युरीति ईर्ष्युः परर्द्धिमत्सरी । लुब्धः लोभाभिभूतः । द्युतिमान्सुकांतिः । वचनपटुःसंभाषणदक्षः । केचिदर्थपटुरिति पठंति । अर्थार्जनेपटुः प्रवीणः । कलहकृद्विरोधशीलः । एवंविधोविशाखासुजातोभवति। आढ्यःईश्वरः । विदेशवासी परदेशनिवसनशीलः । क्षुधालुः क्षुधांनसहते ।अटनः परिभ्रमणशीलः । एवंविधोऽनुराधासुजातोभवति ॥ ९ ॥

ज्येष्ठासुनबहुमित्रःसंतुष्टोधर्मकृत्प्रचुरकोपः ॥
मूलेमानीधनवान्सुखीनहिंस्रःस्थिरोभोगी ॥ १० ॥

अथज्येष्ठामूलयोर्जातस्यस्वरूपमार्ययाह ॥ नबहुमित्रः स्वल्पसुहृत् । संतुष्टः संतोषशीलः । धर्मकृद्धर्मानुरतः । प्रचुरकोपः अतिक्रोधी । एवंविधोज्येष्ठासुजातोभवति । मानीगर्वितः । धनवान्प्रभूतवित्तः । सुखीसुखितः । नहिंस्रःसौम्यप्रकृतिः । परविघातं नकरोति । स्थिरः एकमतिः । भोगी भोगान्वितः । एवंविधो मूले जातो भवति ॥ १० ॥

इष्टानंदकलत्रोमानीदृढसौहृदश्चजलदैवे ॥
वैश्वेविनीतधार्मिकबहुमित्रकृतज्ञसुभगश्च ॥ ११ ॥

अथपूर्वोत्तराषाढयोर्जातस्यस्वरूपमार्यायाह ॥ इष्टानंदकलत्रइति । इष्टमभिमतमानंदजनकं कलत्रंभार्यायस्य । मानीगर्वितः । दृढसौहृदः स्थिरसुहृत् । एवंविधोजलदैवे पूर्वाषाढायांजातोभवति । विनीतः विनयसंयुक्तः । धार्मिकः धर्मज्ञः बहुमित्रः प्रभूतसुहृत्। कृतज्ञः प्रत्युपकारशीलः । सुभगश्चसर्वजनप्रियः । एवंविधो वैश्वदेवे उत्तराषाढायां जातोभवति ॥ ११ ॥

श्रीमाञ्छ्रवणेश्रुतवानुदारदारोधनान्वितः ख्यातः ॥
दाता आढ्यः शूरोगीतप्रियोधनिष्ठासुधनलुब्धः ॥ १२ ॥

अथश्रवणधनिष्ठयोर्जातस्यस्वरूपमार्यायाह ॥ श्रीमान्श्रियायुक्तः । श्रुतवान्पंडितः । उदारदारः उदारादारायस्य शोभनस्त्रीकः । धनान्वितः वित्तवान् । ख्यातः जनविदितकीर्तिः । एवंविधः श्रवणेजातोभवति । दातादानशीलः । आढ्यः ईश्वरः । शूरः रणप्रियः । गीतप्रियः गीतवल्लभः । धनलुब्धः अर्थरुचिः । एवंविधोधनिष्ठासुजातो भवति ॥ १२ ॥

स्फुटवाग्व्यसनीरिपुहासाहसिकः शतभिषजिदुर्ग्राह्यः ॥
भाद्रपदासूद्विग्नः स्त्रीजितधनी पटुरदाता च ॥ १३ ॥

अथशतभिषक्पूर्वाभाद्रयोर्जातस्यस्वरूपमार्यायाह ॥ स्फुटवाक्सत्यवादी । व्यसनी स्त्र्यादिव्यसनोपहतः । रिपुहाशत्रुघातकः । साहसिकः असमीक्षितकार्यकृत् । दुर्ग्राह्यः दुराराध्यः । एवंविधः शतभिषजिजातोभवति । उद्विग्नः दुःखितमनाः । स्त्रीजितः स्त्रीभिरभिभूतः । धनी धनवान् । अथवा स्त्रिया जितं धनं यस्य।पटुः प्रवक्ता । अथवा धनपटुः धनार्जनेचतुरः । अदावाकदर्यः। एवंविधः पूर्वाभाद्रपदा सुजातोभवति॥१३॥

वक्तासुखीप्रजावाञ्जितशत्रुर्धार्मिकोद्वितीयासु ॥
संपूर्णांगःसुभगःशूरःशुचिरर्थवान्पौष्णे ॥ १४ ॥

इति बृहज्जातके ऋक्षशीलाध्यायः ॥ १६ ॥

अथोत्तराभाद्रपदारेवत्योर्जातस्यस्वरूपमार्यायाह ॥ वक्ता वचनपटुः संभाषणे दक्षः । सुखीविद्यमानसुखः प्रजावान्बहुपुत्रपौत्रः । जितशत्रुः जितारिः । धार्मिकः धर्मशीलः । एवंविधोद्वितीयासूत्तराभाद्रपदासुजातोभवति । संपूर्णांगःपरिपूर्णावयवः । सुभगः । सर्वजनप्रियः । शूरः संग्रामधीरः शुचिःपरधनादिष्वलुब्धः । अर्थवान् धनान्वितः । एवंविधः पौष्णेरेवत्यां जातोभवति । एतेयथोक्तानक्षत्रस्वभावाश्चंद्रस्यसबलत्वात्परिपूर्णा भवंति ॥ १४ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतावृक्षशीलाध्यायः ॥ १६ ॥

अथ राशिशीलाध्यायारंभः।

वृत्ताताम्रदृगुष्णशाकलघुभुक्क्षिप्रप्रसादोटनःकामीदुर्बलजानुरस्थिरधनःशूरोंगनावल्लभः॥ सेवाज्ञःकुनखीव्रणांकितशिरामानीसहोत्थाग्रजःशक्त्यापाणितलेंकितोऽतिचपलस्तोयेचभीरुःक्रिये॥ १॥

अथातोराशिशीलाध्यायोव्याख्यायते ।। अथमेषस्थेचंद्रमसिजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥ वृत्तेति । वृत्तेपरिवर्तुले आताम्रे लोहितवर्णेदृष्टी चक्षुषी यस्य सवृत्तताम्रदृक् परिवर्तुललोहितनेत्रः। उष्णंशाकंलघुचस्वल्पंभुंक्ते सउष्णशाकलघुभुक्। उष्णभोजीशाकभोजीलघुभोजी । क्षिप्रप्रसादः आशुेवप्रसीदति । अटनःपरिभ्रमणशीलः । कामीसुरतप्रियः । दुर्बलजानुः निर्मांसलजंघासंधिः । अस्थिरधनः अचिरवित्तः । शूरः रणप्रियः । अंगनावल्लभः स्त्रीप्रियः । अंगनानांवल्लभोअंगनावल्लभायस्य । सेवाज्ञः पराधनकुशलः । कुनखी कुत्सितनखः। व्रणांकितशिराः सच्छिद्रमूर्द्धा । मानी गर्वितः । सहोत्थाग्रजः सहोत्थानांसहजातानामग्रणीर्गुणप्रधानः। पाणितलेहस्ततलेसाचिह्नविशेषेणांकितः चिह्नितः । अतिचपलः क्रियास्वनवस्थितः । च तोयेजलेभीरुः सभयः । एवंविधः क्रियेमेषस्थितेचंद्रमसिजातोभवति ॥ १ ॥

कांतःखेलगतिःपृथूरुवदनःपृष्ठास्यपार्श्वांकितस्त्यागीक्लेशसहः प्रभुः कुकुदवान्कन्याप्रजः श्लेष्मलः॥पूर्वैर्बंधुधनात्मजैर्विरहितः सौभाग्ययुक्तः क्षमीदीप्ताग्निः प्रमदाप्रियः स्थिरसुहृन्मध्यांत्यसौख्यो गवि ॥ २ ॥

अथवृषस्थेचंद्रमसिजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥कांतइति । कांतः दर्शनीयः। खेलगतिः सविलासगामी । पृथूरुवदनः पृथूविस्तीर्णावूरूवदनंमुखंयस्य । पृष्ठंपश्चिमभागः । आस्यंवक्त्रंपार्श्वेप्रसिद्धेएषामन्यतमस्थानेंकितश्चिह्नितः । त्यागीदाता । क्लेशसहः कदर्थनासमर्थः । प्रभुरप्रतिहताज्ञः । ककुदवान् ककुदसंयुक्तः । कन्याप्रजः कन्याप्रजायस्य स्त्रीजनकः । श्लेष्मलः कफाधिकः। पूर्वैः प्रथमैः बंधुभिः कुटुंबैः धनैः वित्तैः आत्मजैः पुत्रैश्चविरहितःवियुक्तः सौभाग्ययुक्तः सर्वजनवल्लभः क्षमी क्षमावान् । सहिष्णुरित्यर्थः । दीप्ताग्निर्बह्वाशी । प्रमदाप्रियः स्त्रीवल्लभः । स्थिरसुहृत् दृढमित्रः । मध्यांतसौख्यः । मध्येयौवनेंत्येवृद्धत्वेचसुखितः । अर्थादेवबाल्यदुःखितः । एवंविधो गविवृषस्थेचंद्रेजातोभवति ॥ २ ॥

स्त्रीलोलः सुरतोपचारकुशलस्ताम्रेक्षणः शास्त्रविद्दूतः कुंचितमूर्द्धजः पटुमतिर्हास्येंगितद्यूतावित् ॥ चार्वंगः प्रियवाक्प्रभक्षणरुचिर्गीतप्रियो नृत्यवित्क्लीबैर्याति रतिं समुन्नतनसश्चंद्रे तृतीयर्क्षगे ॥ ३ ॥

अथमिथुनस्थेचंद्रमसिजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ स्त्रीलोलइति । स्त्रीलोलः स्त्रीष्वभिलाषकरः । सुरतोपचारकुशलः सुरतोपचरेसुरतकर्मणिकामशास्त्रेषु कुशलः शिक्षितः । ताम्रेक्षणः लोहितनेत्रः । शास्त्रविच्छास्त्रज्ञः पंडितः । दूतः परेच्छयागमनागमनशीलः । कुंचितमूर्द्धजः कुटिलशिरोरुहः । पटुमतिश्चतुरधीः अतीवप्राज्ञः । हास्यमुपहासम् इंगितंपरचित्तज्ञानं द्यूतंप्रसिद्धम् एतानिवेत्तिजानाति । चार्वंगः शोभनावयवः । प्रियवागभिमतवक्ता । प्रभक्षणरुचिः बहुभुक् । गीतप्रियः गीतरतिः । नृत्यवित्नृत्यज्ञः क्लीबैः षंढैः सहरतिंयातिगच्छति । समुन्नतनसउन्नतनासिकः । एवंविधश्चंद्रेतृतीयर्क्षगेतृतीयराशौस्थितेमिथुनगेजातोभवतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

आवक्रद्रुतगः समुन्नतकटिः स्त्रीनिर्जितः सत्सुहृद्दैवज्ञः प्रचुरालयः क्षयधनैः संयुज्यतेचंद्रवत्॥ह्रस्वःपीनगलःसमेतिचवशं साम्नासुहृद्वत्सलस्तोयोद्यानरतः स्ववेश्मसहितेजातः शशांकेनरः ॥ ४ ॥

अथकर्कटस्थेचंद्रमसिजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ आवक्रेति । आवक्रंकुटिलंद्रुतं सत्वरंगच्छतीति आवक्रद्रुतगः कुटिलसत्वरगामी । समुन्नतकटिः उच्चजघनः । स्त्रीनिर्जितः प्रमदाजितः । सत्सुहृच्छोभनमित्रः । दैवज्ञः ज्योतिःशास्त्रार्थवेत्ता । प्रचुरालयः प्रभूतगृहकर्ता । क्षयधनैरपचयोपचयैश्चंद्रवच्छशिवत्संयुज्यते । कदाचिद्विधनइत्यर्थः । चंद्रक्षयवृद्धिवत् । ह्रस्वः अदीर्घः । पीनगलः मांसलकंठः । साम्नाप्रीत्या वशं वश्यतांसमेतियाति । सुहृद्वत्सलः मित्रवल्लभः । तोयोद्यानरतः जलोपवनसक्तः । तोयेजलेउपवनेउद्यानेचरतः । एवंविधः स्ववेश्मसहितेकर्कटस्थेशशांकेचंद्रेनरः पुरुषः जातोभवति ॥ ४ ॥

तीक्ष्णस्थूलहनुर्विशालवदनःपिंगेक्षणोल्पात्मजःस्त्रीद्वेषीप्रियमांसकाननगःकुप्यत्यकार्येचिरम् ॥ क्षुत्तृष्णोदरदंतमानसरुजासंपीडितस्त्यागवान्विक्रांतः स्थिरधीः सुगर्वितमना मातुर्विधेयोऽर्कभे ॥ ५ ॥

अथसिंहस्थेचंद्रमसिजातस्यस्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ तीक्ष्णइति । तीक्ष्णः अमर्षशीलः स्थूलहनुः बृहद्धनुः बृहत्कपोलः । विशालवदनो विस्तीर्णवक्त्रः। पिंगेक्षणः कपिलनेत्रः । अल्पात्मजः स्वल्पापत्यः । स्त्रीद्वेषी प्रमदाद्विट् । स्त्रीद्वेष्टेति केचित्पठंति । प्रियमांसकानननगः मांसमामिषंकाननमरण्यंनगः पर्वतः एतेप्रियायस्य । आमिषवनपर्वतानुरतः । अकार्ये अकरणीयेर्थेकुप्यतिक्रुध्यति। चिरंबहुकालम् । केचिदकांडे इतिपठंति । अकांडेअकाले । क्षुत्प्रासिद्धा । तृष्णापिपासाउदरंजठरंदंतादशनाः मनश्चित्तमेभ्योजातारुजः पीडास्ताभिः संपीडितउपतप्तः । त्यागवान्दाता । विक्रांतः पराक्रमशीलः। स्थिरधीरेकमतिः । गर्वितमनाः अभिमानसंयुक्तः । मातुर्विधेयो जननीवश्यः भक्त इत्यर्थः । विधेयोवचनग्राहीत्यमरः । एवंविधोर्कभेसूर्यराशौ सिंहस्थेचंद्रेजातोभवति॥५॥

व्रीडामंथरचारुवीक्षणगतिःस्रस्तांसबाहुः सुखी श्लक्ष्णःसत्यरतः कलासुनिपुणः शास्त्रार्थविद्धार्मिकः ॥ मेधावीसुरतप्रियः परगृहैर्वित्तैश्च संयुज्यतेकन्यायां परदेशगः प्रियवचाः कन्याप्रजोल्पात्मजः ॥ ६ ॥

अथकन्यागतेचंद्रमसिजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ व्रीडामंथरचारुवीक्षणगतिरिति।व्रीडालज्जातयायन्मंथरत्वमलसत्वंतेनचारुशोभनंवीक्षणंदृष्टिपातोगतिः गमनंच यस्य । स्रस्तावधःपतितौशिथिलावंसौस्कंधौबाहूभुजौयस्य । सुखीसुखितः । श्लक्ष्णः मृदुवाक्तनुकायोवा । सत्यरतः सत्यभाषी । धार्मिकश्चपरमार्थवादी । कलासुनिपुणः कलासुनृत्यगीतवाद्यपुस्तकचित्रकर्मसु निपुणः सुज्ञः । शास्त्रार्थवित्पंडितः । धार्मिकः धर्मानुरतः । मेधावीबुद्धिमान् । सुरतप्रियः कामलोलुपः । परगृहैः परवेश्मभिः वित्तैर्धनैश्चसंयुज्यते सम्यग्युक्तो भवति । परदेशगः अन्यदेशनिवासशीलः । प्रियवचाः प्रियभाषी । कन्याप्रजः कन्याप्रजायस्यस्त्रीजनकः । अल्पात्मजः स्वल्पपुत्रः । एवंविधः कन्यायांस्थितेचंद्रेजातोभवति ॥ ६ ॥

देवब्राह्मणसाधुपूजनरतः प्राज्ञः शुचिः स्त्रीजितः प्रांशुश्चोन्नतनासिकः कृशचलद्गात्रोटनोर्थान्वितः ॥ हीनांगः क्रयविक्रयेषु कुशलोदेवद्विनामासरुग्बंधूनामुपकारकृद्विरुषितस्त्यक्तस्तुतैः सप्तमे ॥ ७ ॥

अथतुलास्थेचंद्रमसिजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥ देवेति। देवब्राह्मणसाधुपूजनरतः । देवानांसुराणांब्राह्मणानांद्विजानांसाधूनांसज्जनानांचपूजने रतः सक्तः । प्राज्ञः

मेधावी अत्रमेधाबुद्धिः। प्रज्ञालक्षणम्-अतीतानुस्मृतिर्मेधाबुद्धिस्तत्कालग्राहिणी। शुभाशुभविचारज्ञाप्रज्ञाधीरैरुदाहृता ॥ शुचिः परधनाद्यलुब्धः श्रोत्रियोवा । स्त्रीजितः योषितांवशगः । प्रांशुरत्युच्चः । उन्नतनासिकः अत्युन्नतनासः । कृशचपलगात्रः दुर्बलशिथिलावयवः कृशंदुर्बलंचपलंबलहीनंगात्रंशरीरंयस्य । अटनः परिभ्रमणशीलः । अर्थान्वितः सधनः । हीनांगः अपारिपूर्णावयवः । क्रयेषुविक्रयेषुचकुशलः शक्तः । देवद्विनामा सभ्यपर्यायद्वितीयाभिधानः द्वितीयनाम देवाख्यंचास्यभवति । सरुक्पीडितदेहः। बंधूनांस्वकुटुंबानामुपकारकृद्धितकारी । तैश्चबंधुभिः विरुषितः भर्त्सितः पराभूतः । त्यक्तः त्याजितश्च । एवंविधः सप्तमेतुलास्थेचंद्रमासि जातोभवति ॥ ७ ॥

पृथुलनयनवक्षा वृत्तजंघोरुजानुर्जनकगुरुवियुक्तः शैशवेऽव्याधितश्च ॥ नरपतिकुलपूज्यः पिंगलः क्रूरचेष्टोझषकुलिशखगांकश्छन्नपापोलिजातः ॥ ८ ॥

अथवृश्चिकस्थे चंद्रमसि जातस्य स्वरूपं मालिन्याह ॥ पृथुलेति । पृथुलनयनवक्षाः । पृथुलेविस्तीर्णेनयनेनेत्रे वक्षउरोयस्य । वृत्तेपरिवर्तुलेजंघेऊरू जानुनीचयस्य । जनकैः मातृपितृभिः । गुरुभिश्चोपदेशकारिभिः । गौरवयुक्तैश्चवियुक्तोरहितः शैशवेबाल्ये व्याधितः पीडितः । नरपतिकुलेराज्ञां वंशे पूज्यः आराध्यः । पिंगलः कपिलः । क्रूरचेष्टः विषमस्वभावः । झषकुलिशखगांकः झषोमीनः कुलिशंवज्रं खगः पक्षी एतैर्मत्स्यवज्रपक्षिसमानैरंकैश्चिह्नैरंकिताश्चिह्नितः । छन्नपापः गुप्ताशुभकृत् । एवंविधोलिनिवृश्चिकस्थेचंद्रेजातोभवति ॥ ८ ॥

व्यादीर्घास्याशिरोधरःपितृधनस्त्यागी कविर्वीर्यवान्वक्तास्थूलरदश्रवाधरनसःकर्मोद्यतःशिल्पवित् ॥ कुब्जांसः कुनखीसमांसलभुजःप्रागल्भ्यवान्धर्मविद्बंधुद्विट्नबलात्समेतिच वशं साम्नैकसाध्योऽश्वजः ॥ ९ ॥

अथधनुर्धरस्थेचंद्रेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ व्यादीर्घास्येति । व्यादीर्घास्यशिरोधरः । व्यादीर्घमतिदीर्घमास्यंमुखंशिरोधराग्रीवाचयस्य। पितृधनः जनकवित्तान्वितः । त्यागीदाता । कविः काव्यज्ञः । वीर्यवान्बली । वक्तासंभाषणेदक्षः । स्थूलरदश्रवाधरनसः स्थूलामहत्प्रमाणारदादंताः श्रवसीकर्णौअधरओष्ठः नसः नासिकाग्राणः एतेसर्वएवस्थूलायस्य । कर्मोद्यतः सर्वकार्याणामुद्यमशीलः । शिल्पवित् शिल्पज्ञः लिपिपुस्तकचित्रज्ञः । कुब्जांसः अस्पष्टस्कंधः । कुनखीकुत्सितनखः । समांसलभुजः पीनबाहुः । प्रागल्भ्यवान् अतिप्रतिभायुक्तः । धर्मवित् धर्मज्ञः । बंधुद्विट् बंधूनामर्म

तिभाक् । द्वेष्टाबलात् हठादाक्रमणात् वशंसंविधेयतांवश्यतांनसमेवि नायाति साम्नाप्री-
त्याएकेनैवगुणेनसाध्यः स्वीक्रियते । एवंविधोश्वजोधनुषिस्थितेचंद्रेजातोभवति ॥ ९ ॥

नित्यंलालयति स्वदारतनयान्धर्मध्वजोधःकृशः स्वक्षः
क्षामकटिर्गृहीतवचनः सौभाग्ययुक्तोलसः ॥ शीतालुर्मनुजोऽ-
टनश्चमकरेसत्त्वाधिकः काव्यकृल्लुब्धोगम्यजरांगनासुनिरतः
संत्यक्तलज्जोघृणः ॥ १० ॥

अथमकरस्थेचंद्रेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ नित्यंलालयतीति । नित्यंला-
लयतिस्वदारतनयान् स्वकलत्रंतनयांश्वपुत्रान् लालयति आराधयति प्रीत्यां भजते ।
धर्मध्वजः दांभिकः मिथ्याधार्मिकः । अधःकृशः अधोभागादतिदुर्बलः । स्वक्षः शोभ-
ननेत्रः । क्षामकटिः कृशजघनः । गृहीतवचनः उक्तग्राहकः । यदुच्यतेतत्सकृदेवगृह्णा-
ति । सौभाग्ययुक्तः सर्वजनप्रियः । अलसः क्रियास्वपटुः । शीतालुः शीतंनसहते ।
अटनः परिभ्रमणशीलः । सत्वाधिकः उदारचेष्टः । बलाधिकोवा । काव्यकृत् विद्वान् ।
लुब्धः लोभाभिभूतः । अगम्यास्वगमनीयासुनिकृष्टजातिषुजरदंगनासु वृद्धस्त्रीषुनिरतः
संसक्तः । संत्यक्तलज्जः विमुक्तव्रीडः । अघृणः निर्दयः । एवंविधोमनुजो मनुष्यो
मकरस्थेचंद्रमसिजातोभवति ॥ १० ॥

करभगलः शिरालुः खरलोमशदीर्घतनुः पृथुचरणोरुपृ-
ष्ठजघनास्यकटिर्जरठः ॥ परवनितार्थपापनिरतः क्षयवृद्धि-
युतः प्रियकुसुमानुलेपनसुहृद्घटजोध्वसहः ॥ ११ ॥

अथकुंभस्थेचंद्रेजातस्यस्वरूपंत्रोटकेनाह ॥ करभगलइति । करभगलः उष्ट्रसमग्रीवः ।
शिरालुः शिरासंततः । खरा कर्कशालोमायस्याःसालोमशादीर्घाऽत्युच्चातनुः शरीरंयस्य ।
पृथूविस्तीर्णौचरणौपादौ तथा उरू जानूपरिभागौ पृष्ठंदेहपश्चिमभागो जघनं नितंबस्थान-
मास्यंमुखंकटिश्चबस्तिः यस्यसः पृथुचरणोरुपृष्ठजघनास्यकटिः । तथाजरठः मूर्खः परव-
नितासुपरस्त्रीषुपरार्थेषुपापेचनिरतः सक्तः । क्षयवृद्धियुतः उपचयापचयैर्युक्तः । प्रिय-
कुसुमानुलेपनसुहृत् । कुसुमानिपुष्पाणि अनुलेपनंसमालंभनं सुहृदोमित्राणिप्रियाणिय-
स्य । अध्वसहः पथिक्षमः । एवंविधोघटजः कुंभस्थेचंद्रमासिजातोभवति ॥ ११ ॥

जलपरधनभोक्तादारवासोनुरक्तःसमरुचिरशरीरस्तुंगनासो
बृहत्कः ॥ अभिभवतिसपत्नान्स्त्रीजितश्चारुदृष्टिर्द्युतिनिधि-
धनभोगीपंडितश्चांत्यराशौ ॥ १२ ॥

अथमीनस्थेचंद्रमसिजातस्यस्वरूपंमालिन्याह ॥ जलपरधनभोक्तेति । जलपरधन-भोक्ता । जलधनानामुदकोत्पन्नवित्तानांमुक्ताफलानांक्रयविक्रयजातानांपरधनानांचभोक्तास्वामी । दारवासोनुरक्तः दारेषुकलत्रेषुविषयेषुवासांसिवस्त्राणिएतेषुचानुरक्तः । समरुचिरशरीरः समंतुल्यंसर्वावयवपरिपूर्णं रुचिरंदीप्तिमच्छरीरंयस्य । तुंगनासोऽत्युच्चनासिकः । बृहत्कः विस्तीर्णमूर्द्धा । अभिभवतिसपत्नान् सपत्नान् शत्रून् अभिभवति पराभवति । स्त्रीजितः प्रमदावशगः । चारुदृष्टिः शोभनाक्षः । द्युतिनिधिधनभोगी द्युतिः कांतिः निधिः भूमावधःस्थापितोऽर्थो निधिशब्देनोच्यते धनंवित्तमेषां भोगी भोक्ता । पंडितश्चशास्त्रार्थवित् । एवंविधोंत्यराशौमीनस्थेचंद्रमसिजातोभवति ॥ १२ ॥

बलवतिराशौतदधिपतौचस्वबलयुतःस्याद्यदि तुहिनांशुः ॥
कथितफलानामविकलदाताशशिवदतोन्येत्यनुपरिचिंत्याः ॥ १३ ॥

इति बृहज्जातके चन्द्राराशिशीलाध्यायः ॥ १७ ॥

अथोक्तराशिस्वरूपमपवादंचभ्रमरविलसितेनाह ॥ बलवतिराशाविति । पुरुषस्य जन्मसमयेयस्मिन्राशौचंद्रमाव्यवस्थितस्तस्मिन्बलवति सबले तथातस्य चराशेर्योधिपतिस्तस्मिंस्तदधिपतौचबलवति । तथातुहिनांशुश्चंद्रमाः सचयदिस्वबलेनात्मीयेनवीर्येण पूर्वोक्तेनसंयुतोन्वितः स्याद्भवेत् । एवमेतेषुत्रिषुयादि सबलत्वंविद्यते तदा यथोक्तराशिस्वरूपं जातः पुरुषोभवति । यतउक्तं कथितफलानामविकलदातेति । अनयासामग्र्या सचंद्रः कथितफलानामुक्तस्वरूपाणामविकलानांपरिपूर्णानां दाताभवति । एषां मध्याद्वयोर्बलवतोर्मध्येयुक्तं स्वरूपंप्राप्नोति । एकस्मिन्बलवतिहीनंकिंचित् । नकस्मिंश्चिद्बलवति तदुक्तं स्वरूपंनकिंचिद्भवति । शशिवदतइति । अतोस्माच्चंद्रादन्येपरिशिष्टायेग्रहाः रविभौमज्ञगुरुसितसौराः । शशिवच्चंद्रवत् परिकल्प्याः । यत्रराशौस्थिताभवंति तदाश्रयेणं वक्ष्यमाणंस्वरूपंदास्यंति । तदपिचंद्रवत् । एतदुक्तंभवति । बलवतिराशौ । तदधिपतौच । बलवतियस्यग्रहस्यराशिस्वरूपंपठ्यते तस्मिन्नपिबलवतितदधिपतौचसंपूर्णंतत्पठितंराशिस्वरूपंभवति । यद्येकयोश्चबलवतोर्मध्यमोनामितिनकस्मिंश्चिद्बलवति । नैतत्किंचिदिति । चंद्रराशिस्वभावइति ॥ १३ ॥

इति बृहज्जातकेचन्द्रराशिशीलाध्यायःसप्तदशः ॥ १७ ॥

प्रथितश्चतुरोटनोल्पवित्तःक्रियगेत्वायुधभृद्धितुंगभागे ॥
गविवस्त्रसुगंधपण्यजीवीवनिताढ्ढट्कुशलश्चगेयवाद्ये ॥ १ ॥

अथमेषवृषगतेर्केजातस्यस्वरूपमौपच्छंदसिकेनाह ॥ प्रथितः प्रख्यातः चतुरः दक्षः अटनः परिभ्रमणशीलः । अल्पवित्तः स्तोकार्थः । आयुधभृत् शस्त्रधारणजीवी ।

एवंविधः क्रियगेमेषस्थेभानावादित्येजातोभवति। एतच्चफलंवितुंगभागेयदितत्रैवमेषस्थः आदित्यः। परमोच्चस्थो भवति। तुंगभागंपरमोच्चंवर्जयित्वाअन्यत्रस्थितेर्केचैतत्फलं दोषभागूजातो नभवति। तद्यथा अल्पवित्तोबहुवित्तोभवति। अटनोनभवति। आयुधभृन्नभवति। तस्यान्ये आयुधभृतोनुयायिनोभवंति। अन्येतुपुनः पूर्वोक्तागुणाः। प्रथितश्चतुरोभवति। गवीत्यादि वस्त्रैरंबरैः सुगंधद्रव्यैः पण्यैश्चजीवति। वनिताद्विट् स्त्रीषु द्वेष्टा। गेयगीतिवाद्येच वादनविधौकुशलः शिक्षितः। एवंविधोगवि वृषस्थेसूर्ये जातोभवति॥ १॥

विद्याज्योतिषवित्तवान्मिथुनगेभानौकुलीरेस्थितेतीक्ष्णोऽस्वः परकार्यकृच्छ्रमपथक्लेशैश्चसंयुज्यते॥ सिंहस्थेवनशैलगोकुल-रतिर्वीर्यान्वितोज्ञःपुमान्कन्यास्थेलिपिलेख्यकाव्यगणितज्ञा-नान्वितःस्त्रीवपुः॥ २॥

अथमिथुनकर्कसिंहकन्यास्थेसूर्येजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥ विद्याज्योतिष-वित्तवान्। विद्यावान्पंडितः। ज्योतिषवान् ज्योतिषशास्त्रज्ञः। वित्तवान्धनी। एवं-विधोमिथुनस्थेभानौजातोभवति। तीक्ष्णःउग्रः। अस्वः दरिद्रः। परकार्यकृदन्येषां कार्यकर्ता। श्रमपथक्लेशैः श्रमेणखेदेनपथाध्वनाक्लेशैः दुःखैश्चसर्वकालंसंयुज्यते। एवं-विधः कुलीरस्थे कर्कटगतेभानौजातोभवति। सिंहस्थइति। वनमरण्यं शैलःपर्वतः गोकुलः गोवाटः एतेषुस्थानेषुरतिः निवासशीलः तदासक्त इत्यर्थः। वीर्यान्वितः बली। अज्ञः मूर्खः। एवंविधः पुमान्पुरुषः सिंहस्थेर्केजातोभवति। लिपिरक्षरविन्यासः लेख्यंचित्रकर्म काव्यंकवेःकर्म। गणितंग्रहगणितादि। ज्ञानंविज्ञानम्। एतैरन्वितो युक्तः। स्त्रीवपुः स्त्रीतुल्यशरीरः। एवंविधः कन्यास्थेर्केजातोभवति॥ २॥

जातस्तौलिनिशौंडिकोध्वनिरतोहैरण्यकोनीचकृत्क्रूरःसाह-सिकोविषार्जितधनःशस्त्रांतगोलिस्थिते॥ सत्पूज्योधनवा-न्धनुर्द्धरगतेतीक्ष्णोभिषक्कारुकोनीचोऽज्ञःकुवणिङ्मृगेल्प-धनवाँल्लुब्धोन्यभाग्यरतः॥ ३॥

अथतुलावृश्चिकधनुर्मकरस्थेऽर्केजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥जातइति। शौं-डिकोमद्यविक्रयीभवति मद्यकरोवेतिकेचित्। अध्वनिरतः पथिप्रसक्तः हैरण्यकः स्वर्ण-कारः नीचकृदनुचितकर्मकर्ता। एवंविधः तौलिनितुलास्थेर्केजातोभवति। क्रूरः उग्र-स्वभावः। साहसिकः असमीक्षितकार्यकृत्। तथाच। असमीक्षितकार्याणांकर्त्तासाहसिकः

स्मृतः॥विषार्जितधनः।विषप्रयोगैरर्जितंधनंसंचितंवित्तंयेन।मत्यंतरेवृथार्जितधनः। यद्धनमर्जयाति तदस्यवृथानिष्फलंभवति चौरादयोपहरंति । शस्त्रांतगः शस्त्रनैपुण्यकः शस्त्रस्यायुधस्यांतगः एवंविधोलिस्थितेवृश्चिकगतेर्केजातोभवति । सत्पूज्यः सतामर्चनीयः। धनवान्वित्तयुक्तः। तीक्ष्णः क्रूरचेष्टः। भिषक् वैद्यप्रयोगज्ञः। कारुकः शिल्पकर्मज्ञः। एवंविधोधनुर्धरस्थेर्केजातोभवति। नीचः। कुलानुचिताधर्मकर्मकृत्। अज्ञः मूर्खः। कुवणिक् कुत्सितवणिक्। अल्पधनवान् स्तोकार्थः । लुब्धः लोभाभिभूतः। अन्यभाग्यैरतः परकीयैर्भाग्यैःवित्तादिभिः। रतः परार्थोपकारभोक्ता । एवंविधोमृगेमकरस्थेर्केजातोभवति॥३॥

नीचोघटेतनयभाग्यपरिच्युतोस्वस्तोयोत्थपण्यविभवोवनिताहतोंत्ये ॥ नक्षत्रमानवतनुः प्रतिमेविभागेलक्ष्मादिशेत्तुहिनरश्मिदिनेशयुक्ते ॥ ४ ॥

अथकुंभमीनगतेर्केजातस्यस्वरूपंचंद्रार्कयोरेकराशिगतयोस्तुलक्ष्मज्ञानं वसंततिलकेनाह ॥ नीचइति । नीचः कुलानुचिताधर्मकर्मकृत् । तनयैः पुत्रैः भाग्यैश्चपरिच्युतः त्यक्तः पुत्रैः जनवाल्लभ्येनचविरहितः। अस्वः निर्धनः । एवंविधोघटेकुंभस्थेर्केजातो भवति । तोयोत्थंजलोत्पन्नंमुक्ताफलादितत्पण्येनतद्विक्रयेणविभवमैश्वर्यंयस्य । वनिताहतः स्त्रीपूज्यः । एवंविधोंत्येमीनस्थेर्के जातोभवति । नक्षत्रमानवतनुरित्यादि । नक्षत्रमानवकोराशिपुरुषः कालांगानीत्यादिनाप्रदर्शितः । तुहिनरश्मिश्चंद्रः । दिनेशआदित्यः एतौसमेतौ यस्मिन्राशौस्थितौसराशिनक्षत्रपुरुषस्ययस्मिन्नंगेस्थितस्तत्रपुरुषस्यजातस्य लक्ष्मचिह्नंमस्तकादिसमादिशेत् वदेत् । यथामेषस्थयोः शिरासि । वृषस्थयोःमुखइत्येवमूह्यम् । इतिआदित्यराशिस्वभावः ॥ ४ ॥

नरपतिसत्कृतोटनश्चमूपवणिक्सधनाः क्षततनुश्चौरभूरिविषयांश्च कुजः स्वगृहे ॥ युवतिजितान्सुहृत्सुविषमान्परदाररतान्कुहकसुवेषभीरुपरुषान्सितभेजनयेत् ॥ ५ ॥

अथमेषवृश्चिकवृषतुलस्थेकुजेजातस्यस्वरूपंत्रोटकेनाह ॥ नरपतिसत्कृतः राजपूजितः । अटनः परिभ्रमणशीलः । चमूपः सेनापतिः । वणिक्क्रयविक्रयज्ञः । सधनः वित्तान्वितः । क्षततनुः विक्षतदेहः व्रणितशरीरः । चौरस्तस्करः । भूरिविषयः । विप्रकीर्णेंद्रियः । एवंविधान्स्वगृहेमेषवृश्चिकस्थः कुजः भौमः जनयेत् । युवतिजितः स्त्रीविधेयः । सुहृत्सुमित्रेषुविषमः दुर्विधेयः सक्रूरस्वभावः । परदाररतः परयोषितिप्रसक्तः । कुहकज्ञः ऐंद्रजालिकः । सुवेषः शोभनालंकारः । भीरुः सभयः । परुषः कर्कशः । निस्नेहः । एवंविधान्पुरुषान्सितभेशुक्रक्षेत्रेवृषतुलेचस्थितोभौमोजनयेदुत्पादयेत् ॥ ५ ॥

बौधेसहस्तनयवान्विसुहृत्कृतज्ञोगांधर्वयुद्धकुशलः कृपणोभयोर्थी ॥ चांद्रेर्थवान्सलिलयानसमर्जितस्वः प्राज्ञश्चभूमितनयेविकलः खलश्च ॥ ६ ॥

अथमिथुनकन्याकर्कटस्थेभौमेजातस्यस्वरूपंवसंततिलकेनाह॥ तत्रादौमिथुनकन्यागते भौमेजातस्यस्वरूपमाह । बौधेइति । असहः तेजस्वी । तनयवान् । पुत्रयुक्तः । विसुहृत् मित्ररहितः। कृतज्ञः परोपकारशीलः । गांधर्वयुद्धकुशलः गांधर्वेगीतेयुद्धेचसंग्रामेप्रवेशनिर्गमव्यूहरचनादिषुचकुशलः तज्ज्ञः । कृपणः अदाता । अभयः निर्भयः । अर्थीयाञ्चापरः । एवंविधोबौधेमिथुनकन्यास्थे कुजेभौमेजातोभवति । अथकर्कटस्थेभौमेजातस्य स्वरूपमाह ॥ चांद्रेइति । अर्थवान्सधनः । सलिलयानसमर्जितस्वः सलिलयानेन प्लवादिनासम्यगर्जितंस्वंधनंयेन । अथवासलिलेनजलेनयानेनगमनेनाध्वनासमर्जितंस्वंधनंयेन । प्राज्ञः मेधावी । विकलोंगहीनः । खलः दुर्जनः । एवंविधश्चांद्रेकर्कटगतेभौमेजातोभवति ॥ ६ ॥

निःस्वः क्लेशसहोवनांतरचरः सिंहेल्पदारात्मजोजैवेनैकरिपुर्नरेंद्रसचिवः ख्यातोभयोल्पात्मजः ॥ दुःखार्तोविधनोऽटनोनृतरतस्तीक्ष्णश्चकुंभस्थितेभौमे भूरिधनात्मजोमृगगतेभूपोथवातत्समः ॥ ७ ॥

अथसिंहधन्विमीनकुंभमकरस्थे भौमेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ निःस्वइति । निःस्वः निर्धनः । क्लेशसहः आपद्धीरः कदर्थनाक्षमः । वनांतरचरः अरण्यमध्यचारी । केचिद्भयोवनचरइतिपठंति । अभयोभयरहितः वनांतरचरोरण्यचारी । अल्पदारात्मजोल्पकलत्रः अल्पापत्यः । एवंविधः सिंहस्थेभौमेजातोभवति । अनेकरिपुः बह्वरिः । नरेंद्रसचिवः मंत्री । ख्यातः विदितकीर्तिः । अभयः निर्भयः । अल्पात्मजः स्वल्पापत्यः । एवंविधोधन्विमीनस्थेभौमेजातोभवति । दुखार्तःनित्यंदुःखसंतप्तः । विधनः दरिद्रः । अटनः परिभ्रमणशीलः । अनृतरतः असत्यभाषी । तीक्ष्णः निरपेक्षः क्रूरः । एवंविधः कुंभस्थेभौमेजातोभवति । भूरिधनात्मजः । प्रभूतधनः ... तपुत्रः । भूपः राजा अथवातत्समः राजतुल्यः । एवंविधोमृगगतेमकरस्थेभौमेजातोभवति ॥ ७ ॥

द्यूतर्णपानरतनास्तिकचौरनिःस्वःकुस्त्रीककूटकृदसत्यरताः कुजर्क्षे ॥ आचार्यभूरिसुतदारधनार्जनेष्टः शौक्रेवदान्यगुरुभक्तिरतश्चसौम्ये ॥ ८ ॥

अथमेषवृश्चिकतुलवृषगतेबुधेजातस्यस्वरूपंवसंततिलकेनाह॥चूतेति । चूतेऽक्षज्ञनैर्ऋणेपरस्वहरणेपानेचनिरतःसक्तः । नास्तिकः शास्त्रार्थादपेतः तार्किकःनास्तिपरलोकेमतिर्यस्यसनास्तिकः । चौरस्तस्करः । निःस्वोदरिद्रः । कुस्त्रीकःकुत्सितभार्यः । कूटकृत कूटकर्तादांभिकः । असत्यनिरतः अनृतभाषी।एवंविधा जाताः सौम्येबुधेभौमर्क्षेमेषवृश्चिकस्थेभवंति । आचार्येत्यादि। आचार्यः उपदेशकर्त्ता।भूरिसुतःप्रभूतापत्यःभूरिदारोबहुकलत्रः । धनार्जनेष्टःधनार्जनमिष्टंयस्य । अर्थार्जनेनित्यमुद्यतः । वदान्यः दाता । गुरुभक्तिरतः । मातृपितृगुरूणांभक्तः । एवंविधःपुरुषःशौक्रेवृषतुलस्थेबुधेजातोभवंति ॥ ८ ॥

विकत्थनः शास्त्रकलाविदग्धः प्रियंवदःसौख्यरतस्तृतीये ॥
जलार्जितस्वःस्वजनस्यशत्रुः शशांकजेशीतकरर्क्षयुक्ते ॥ ९ ॥

अथमिथुनकर्कटस्थेबुधेजातस्यस्वरूपमुपेन्द्रवज्रयाह ॥ विकत्थनइति । विकत्थनः वाचालः असत्यवादी । शास्त्रकलाविदग्धः शास्त्रेकलासुचगीतवाद्यनृत्यलेपचित्रकर्मसुविदग्धः शिक्षितः । प्रियंवदोभिमतवक्ता । सौख्यरतः सुखासक्तः । एवंविधः शशांकजे बुधे तृतीयेमिथुनस्थेजातोभवति । जलार्जितइति । जलार्जितस्वः जलेनोदकेनार्जितंस्वं धनंयेनसः । केचिद्बलार्जितस्वइति । बलेनवीर्येणार्जितंस्वंधनंयेन ।स्वजनस्यात्मीयजनस्यचबंधुजनस्यशत्रुः रिपुः । एवंविधः शशांकजेबुधेशीतकरर्क्षेचंद्रराशौकर्कटयुक्तेजातो भवति ॥ ९ ॥

स्त्रीद्वेष्योविधनसुखात्मजोऽटनोज्ञः स्त्रीलोलःस्वपरिभवोर्कराशिगेज्ञे ॥ त्यागीज्ञःप्रचुरगुणःसुखीक्षमावान्युक्तिज्ञोविगतभयश्चषष्ठराशौ ॥ १० ॥

अथसिंहकन्यागतेबुधेजातस्यस्वरूपंप्रहर्षिण्याह ॥ स्त्रीद्वेष्यइति । स्त्रीणांद्वेष्यः स्त्रीद्वेष्यः । विधनसुखात्मजः विधनोधनरहितः । विसुखः विगतसुखः । विगतात्मजः पुत्ररहितः । अटनः परिभ्रमणशीलः । अज्ञः मूर्खः । स्त्रीलोलः वनिताभिलाषी । स्वपरिभवः स्वेषामात्मीयानांसकाशात्परिभवोयस्य । एवंविधेज्ञेबुधेऽर्कराशिगेसिंहस्थेजातोभवति । त्यागीदाता।ज्ञःपंडितः । प्रचुरगुणः प्रभूतगुणैर्युतः । गुणाविद्याशौर्यादयः। सुखी सुखितः।क्षमावान्सहिष्णुः । युक्तिज्ञः प्रयोगवेत्ता। विगतभयः निर्भयः। एवंविधः षष्ठराशौकन्यास्थेबुधे जातोभवति ॥ १० ॥

परकर्मकृदस्वशिल्पबुद्धीऋणवान्विष्टिकरोबुधेर्कजर्क्षे ॥
नृपसत्कृतपंडिताप्तवाक्योनवमेंत्येजितसेवकोंत्यशिल्पः ॥ ११ ॥

अथमकरधन्विमीनगतेबुधेजातस्यस्वरूपमौपच्छंदसिकेनाह ॥ परकर्मकृदिति । परकर्मकृत परप्रेष्यकरः।अस्वः दरिद्रः । शिल्पबुद्धिः शिल्पकर्मस्वनुरतमतिः । ऋणवान् पर-

स्वग्रहणशीलः । विष्टिकरः । आज्ञाकरः । एवंविधोर्कजर्क्षेमकरकुंभस्थेबुधेजातोभवति । नृपसत्कृतः राजपूजितः नृपसंमतोवा राजवल्लभः । पंडितः विद्वान् । आप्तवाक्यः व्यवहारार्थवेत्ता आप्तमनुकूलंवाक्यंयस्य । एवंविधोनवमेधन्विस्थितेबुधेजातोभवति । जितसेवकः जितासेवकायेन । पराराधनदक्षः पराभिप्रायज्ञः अंत्यशिल्पः नीचशिल्पः । एवंविधोंत्येमीनस्थेबुधेजातोभवति । इतिबुधराशिस्वभावः ॥ ११ ॥

सेनानीर्बहुवित्तदारतनयोदातासुभृत्यःक्षमी तेजोदारगुणान्वितः सुरगुरौख्यातः पुमान्कौजभे ॥ कल्पांगः सधनार्थमित्रतनयस्त्यागीप्रियःशौक्रभे बौधेभूरिपरिच्छदात्मजसुहृत्साचिव्ययुक्तःसुखी ॥ १२ ॥

अथमेषवृश्चिकवृषतुलामिथुनकन्यागतेजीवेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ सेनानीरिति । सेनानीः सेनानायकः । बहुवित्तः प्रभूतधनः । बहुदारः प्रभूतकलत्रः । बहुतनयः प्रभूतापत्यः । दाता दानशीलः । सुभृत्यः शोभनभृत्यः । क्षमी क्षमावान् । तेजसा कांत्या दारगुणैः कलत्रसौख्यैरन्वितो युक्तः । ख्यातः प्रख्यातकीर्तिः । एवंविधः सुरगुरौजीवेकौजेकुजभे भौमक्षेत्रेमेषवृश्चिकस्थेजातोभवति । कल्पांगः स्वस्थदेहः । सधनार्थः सधनः । समित्रः ससुहृत् । सतनयः पुत्रान्वितः । सुखधनमित्रपुत्रयुक्तः । त्यागीदाता । प्रियः सर्वजनवल्लभः । एवंविधः शौक्रभे शुक्रक्षेत्रस्थेवृषतुलस्थेजीवे जातो भवति । बौधेइत्यादि । भूरिपरिच्छदः बहुवस्त्रगृहपरिवारः । भूर्यात्मजः बहुपुत्रः । भूरि सुरिसुहृत् प्रभूतमित्रः साचिव्येमंत्रित्वे नियुक्तः । सचिवस्य भावः साचिव्यम् । सुखीसुखितः । एवंविधो बौधेबुधक्षेत्रेमिथुनकन्यास्थेजीवेजातोभवति ॥ १२ ॥

चांद्रे रत्नसुतस्वदारविभवप्रज्ञासुखैरन्वितः सिंहे स्याद्बलनायकः सुरगुरौप्रोक्तंचयच्चंद्रभे ॥ स्वर्क्षेमांडलिको नरेंद्रसचिवः सेनापतिर्वाधनीकुंभेकर्कटवत्फलानिमकरेनीचोल्पवित्तोसुखी ॥ १३ ॥

अथकर्कटसिंहधन्विमीनकुंभमकरस्थेजीवेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ चांद्रइति । रत्नानि मणयः । सुताः पुत्राः । स्वंधनं । दाराः कलत्रं । विभवऐश्वर्यम् । प्रज्ञा मेधा । सुखं सुखभावः । एतैरन्वितः संयुक्तः । एवंविधः चांद्रे चंद्रक्षेत्रेकर्कटस्थेसुरगुरौजीवेजातोभवति । बलनायकः सेनाप्रधानः । अन्यच्च यच्चंद्रभेकर्कटस्थेउक्तम् । रत्नसुतस्वदारविभवप्रज्ञासुखैरन्वितः । एवंविधः सिंहस्थेजीवेस्याद्भवेत् । मांडलिकः मंडलाधिपतिः । सेनानाथोवा । अथवा धनी वित्तवान् ।

एवंविधःस्वर्क्षेस्वराशौधन्विमीनस्थेजीवेजातो भवति । कुंभेकर्कटवदिति । यानिकर्कटस्थेजीवेफलान्यभिहितानि । रत्नसुतस्वदारविभवप्रज्ञासुखैरन्वितइत्येतानिकुंभस्थेगुरौभवंति । अत्रान्येनसहमतभेदः । तेनानिष्टंफलमभिहितम् । तथाच । नीचःकुंभेजनयति कर्मणि तोयाश्रयेसक्तम् । नीचः कुलानुचिताधमकर्मकृत् । अल्पवित्तः स्वोकार्थः । असुखीदुःखितः । एवंविधोमकरस्थेजीवेजातोभवति । इतिबृहस्पतिराशिस्वभावः ॥ १३ ॥

परयुवतिरतस्तदर्थवादैर्हृतविभवः कुलपांसनः कुजर्क्षे ॥
स्वबलमतिधनोनरेंद्रपूज्यःस्वजनविभुःप्रथितोभयःसितेस्वे ॥१४॥

अथ मेषवृश्चिकवृषतुलगते शुक्र जातस्य स्वरूपं पुष्पिताग्रयाह ॥ परयुवतिरतः परस्त्रीषुसक्तः । तदर्थवादैस्तासांपरस्त्रीणामर्थवादैरपराधानुवचनैः हृतविभवोपहृतार्थः । कुलपांसनः कुलकलंकभूतः । एवंविधः सितेशुक्रेकुजर्क्षेभौमक्षेत्रेमेषवृश्चिकस्थेजातोभवति । स्वबलेत्यादि । स्वबलेनात्मीयवीर्येण स्वमत्याआत्मीयबुद्ध्या चधनंयस्यासौस्वबलमतिधनः । नरेंद्रपूज्यः राजवल्लभः । स्वजनविभुः बंधुप्रधानः । प्रथितः विख्यातः । अभयः निर्भयः । एवंविधः स्वेस्वक्षेत्रे वृषतुलास्थेसितेशुक्रेजातो भवति ॥ १४ ॥

नृपकृत्यकरोर्थवान्कलाविन्मिथुनेषष्ठगतेतिनीचकर्मा ॥
रविजर्क्षगतेमरारिपूज्येसुभगः स्त्रीविजितोरतःकुनार्याम् ॥१५॥

अथमिथुनकन्यामकरकुंभस्थेशुक्रेजातस्य स्वरूपमौपच्छंदसिकेनाह ॥ नृपकृत्यकरः राजकर्मकर्ता । अर्थवान् धनी । कलावित् कलाज्ञः गीतवाद्यादिकवेत्ता । एवंविधोमरारिपूज्येदैत्यगुरौशुक्रेमिथुनस्थेजातोभवति । षष्ठगते कन्यास्थेशुक्रेऽतिनीचकर्मा कष्टकार्यकरोजातोभवति । सुभगःसर्वजनप्रियः । स्त्रीविजितः प्रमदावशगः । कुनार्यां कुत्सितस्त्रिया रतःसक्तः । एवंविधः शुक्रेरविजर्क्षगतेमकरकुंभस्थेजातोभवति ॥ १५ ॥

द्विभार्योर्थीभीरुःप्रबलमदशोकश्चशशिभेहरौयोषाप्तार्थःप्रवरयुवतिर्मंदतनयः ॥ गुणैः पूज्यः सस्वस्तुरगसहितेदानवगुरौ झषेविद्वानाढ्योनृपजनितपूजोतिसुभगः ॥ १६ ॥

अथकर्कटसिंहधन्विमीनस्थेशुक्रेजातस्यस्वरूपंशिखरिण्याह ॥ द्विभार्यः द्विस्त्रीकः । अर्थीयाश्चापरः । भीरुःसभयः । प्रबलमदोतिदृप्तः । प्रबलशोकोतिदुःखितः । एवंविधोदानवगुरौदैत्यपूज्येशुक्रेशशिभेकर्कटस्थेजातोभवति । योषाप्तार्थः स्त्रीप्राप्तधनः ॥ प्रवरयुवतिः प्रधानस्त्रीकः । मंदतनयः अल्पापत्यः । एवंविधोहरौसिंहस्थेशुक्रेजातो

भवति । गुणैः पूज्यः मान्यः । सस्वः सधनः । एवंविधस्तुरगसहितेधन्विस्थेदानवगुरौशुक्रेजातोभवति । विद्वान्पंडितः । आढ्यः ईश्वरः । नृपजनितपूजः नृपेणराज्ञाजनितोत्पादितापूजार्हणंयस्य । अतिसुभगः सर्वजनानामतिवल्लभः । एवंविधोझषेमीनस्थेशुक्रेजातोभवति । इति शुक्रराशिस्वभावः ॥ १६ ॥

मूर्खोऽटनः कपटवान्विसुहृद्यमेजेकीटेतुबंधवधभाक्चपलोऽघृणश्च ॥ निर्ह्रीसुखार्थतनयः स्खलितश्चलेख्येरक्षापतिर्भवति मुख्यपतिश्चबोधे ॥ १७ ॥

अथ मेषवृश्चिकमिथुनकन्यागते सौरे जातस्य स्वरूपं वसंततिलकेनाह ॥ मूर्खोऽज्ञानोपेतः। अटनः परिभ्रमणशीलः। कपटवान् दांभिकः।विसुहृत् मित्ररहितः।एवंविधोयमेसौरेअजेमेषस्थेजातोभवति । बंधवधभाक् । बंधोबंधनं वधस्ताडनं वधबंधौ भजते । चपलः क्रियास्वनवस्थितः। अघृणः निर्दयः। एवंविधः कीटेवृश्चिकस्थेसौरेजातोभवति । निर्ह्रीसुखार्थतनयः निर्गताह्रीर्लज्जायस्यसनिर्लज्जः । निःसुखोदुःखितः । निरर्थोदरिद्रः । निस्तनयः पुत्ररहितः । लेख्येआलेख्यकर्मणिस्खलितः अज्ञः । रक्षापतिर्भवत्यारक्षकः । मुख्यपतिः प्रधाननाथः । एवंविधोबोधेबुधक्षेत्रेमिथुनकन्यास्थे सौरेजातोभवति ॥१७॥

वर्ज्यस्त्रीष्टोनबहुविभवोभूरिभार्योवृषस्थे ख्यातःस्वोच्चेगणपुरबलग्रामपूज्योर्थवांश्च ॥ कर्किण्यस्वोविकलदशनोमातृहीनोसुतोज्ञः सिंहेनार्योविसुखतनयोविष्टिकृत्सूर्यपुत्रे ॥ १८ ॥

अथवृषतुलाकर्कटसिंहस्थेसौरेजातस्यस्वरूपंमंदाक्रांतयाह ॥ वर्ज्यास्वगम्यासुस्त्रीषुयोषित्सुइष्टः वल्लभः । नबहुविभवः नप्रभूतैश्वर्ययुक्तः अल्पैश्वर्ययुक्तः । भूरिभार्यः प्रभूतदारः । एवंविधोवृषस्थेसूर्यपुत्रेशनैश्चरेजातोभवति । ख्यातः विदितकीर्तिः । गणानां समूहानांपुराणांनगराणां बलानांसैन्यानां ग्रामाणांचपूज्योमान्यः । अर्थवान्सधनः । एवंविधः स्वोच्चेआत्मीयस्वोच्चराशौतुलास्थेसौरेजातोभवति । अस्वः दरिद्रः । विकलदशनः अल्पदंतः । मातृहीनः जननीवियुक्तः । असुतः पुत्ररहितः । अज्ञः मूर्खः । एवंविधः कर्कटस्थेसौरेजातोभवति । सिंहेनार्यइति । अनार्यः मूर्खः । विसुखो दुःखितः । वितनयः पुत्ररहितः । विष्टिकृद्भारवाहकः । एवंविधः सिंहस्थेसूर्यपुत्रेशनैश्चरे जातो भवति ॥ १८ ॥

स्वंतःप्रत्ययितोनरेंद्रभवनेसत्पुत्रजायाधनोजीवक्षेत्रगतेर्कजेपुरबलग्रामाग्रनेताथवा ॥ अन्यस्त्रीधनसंवृतःपुरबलग्रामाग्रणीर्मंदद्दक्स्वक्षेत्रेमलिनःस्थिरार्थविभवोभोक्ताचजातःपुमान् ॥ १९ ॥

अथधन्विमीनमकरकुंभगतेसौरेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ स्वंतःशोभनातःपर्यंतोयस्यसस्वंतः शुभेनकर्मणातस्यमृत्युर्भवति । अथवांतेशोभनंसुखादिकंयस्य । नरेंद्रभवनेराजगृहेप्रत्ययितः संजातप्रत्ययः । सत्पुत्रः शोभनापत्यः । सज्जायः शोभनभार्यः । सद्धनःसद्वित्तः । पुरबलग्रामाग्रनेता पुराणां नगराणांबलस्यसेनायाःग्रामाणांचअग्रनेता प्रधानोनायकः । एवंविधोर्कजेसौरे जीवक्षेत्रेधन्विमीनस्थेजातोभवति । अन्यस्त्रीधनसंवृतः परयोषिद्भिःपरधनैश्चसंवृतः संयुक्तः पुरबलग्रामाग्रणीःपुराणांबलानांग्रामाणांचअग्रणीः । प्रधाननायकः । मंददृगल्पचक्षुः । मलिनः मलोपेतः स्नानालसः । स्थिरार्थः स्थिरवित्तः । स्थिरविभवः स्थिरैश्वर्यः । भोक्ताअसंचयशीलः । एवंविधःपुमान् पुरुषः स्वक्षेत्रेमकरकुंभस्थेसौरेजातोभवति । इतिशनैश्चरराशिस्वभावः । एतेषुसर्वेषुग्रहराशिस्वभावेषुबलवातिराशौतदधिपतौचतस्मिंश्चग्रहेबलवतिजातस्ययथोक्तंराशिस्वरूपंभवति । द्व्येकयोश्चबलवतोर्मध्येसमानमिति । नकस्मिंश्चिद्बलवतिनकिंचिदिति ॥ १९ ॥

शिशिरकरसमागमेक्षणानांसदृक्फलंप्रवदंतिलग्नजातम् ॥
फलमधिकमिदंयदत्रभावाद्भवनभनाथगुणैर्विचिंतनीयाः ॥२०॥

इति बृहज्जातके राशिशीलाध्यायोऽष्टादशः समाप्तः ॥ १८ ॥

अथमेषादिषुलग्नेषुचंद्राक्रांतराश्युक्तस्वरूपातिदेशंपुष्पिताग्रयाह शिशिरकरश्चंद्रमास्तस्यराशिभिःसहसमागमेयत्स्वरूपमुक्तंवृत्तातान्नदृगित्यादिकंतन्मेषलग्नजातस्यापिवक्तव्यम् । एवमन्येष्वपिराशिषुवृषादिषुस्थितेचंद्रमासियदुक्तंतल्लग्नजातस्यापि वक्तव्यम् । यतो मुनयः सदृशंफलंवदंति कथयंति । स्वरूपभेदाभावात् । तथाचसत्यः । मेषविलग्नेकुनखीसुरोषणोभेदकृत्स्खलितवाक्यः । पित्तानिलभूयिष्ठःकृपणोतिबहुव्ययश्चैव । रहितो बाल्येगुरुभिर्मंदसुतःस्वजनसहजहितकर्ता । धर्मस्थितोविदेशोपगश्चकर्मारभत्यफलम् । नीचांवापिशुनांवाविकलांलभतेन्यपूर्विकांभार्याम् । सहजसमान्यपिमित्राणिचास्यबंधुत्वमुपयांति । शस्त्रेणवाविषैर्वामरणंपित्तोद्भवैर्विकारैर्वा । स्वात्पक्षाज्ज्वलनाद्वावर्षाद्दुर्गात्प्रपतनाद्वा । वृषभविलग्नेस्थूलोष्ठगंडनासोमहाललाटश्च । श्लेष्मानिलभूयिष्ठस्त्यागीवहुशोव्ययरतश्च । कन्याप्रजोल्पपुत्रः पितुर्जनन्याश्चदोषकृद्बहुशः । कर्माणिसततंसक्तोविधर्मयुक्तोर्थभाक्चैव । नित्यंकलत्रकांक्षीशस्त्रविघातीसदास्वजनहर्ता । मृत्युःशस्त्रैः पांशैर्मृगैश्चलभतेन्यदेशेषु । देहश्रमैर्जलैर्वाशूलैर्वाप्यटननिरसनैश्चैव । पुरुषश्चतुष्पदैर्वाबलान्वितान्मृत्युमुपयाति । पूर्वविलग्नेमिथुनेहीनांगः सूयतोधिकांगोवा । प्रियवाग्विशिष्टकर्मामिश्रप्रकृतिर्द्विजननीकः । अल्पमतिरल्पकायःसतांचमहितोगुरूणांच । अल्पसहजोल्पचेष्टःपरावमर्दीगुणयुतश्च । कर्मसुबहुष्वभिरतोधर्मंसाधयतिनचाथधर्मेण । प्राप्तांल्लाभान्विविधान्दोषैस्तैस्तैश्चनाशयति । बह्वीःपत्नीर्लभतेरोगांश्चदारुणान्नयाति । व्याल-

द्विषान्मृगाद्वाप्युदकाद्वामृत्युमुपयाति । कर्किणिपूर्वविलग्नेनैकाग्रोगुह्यरोगवान् भीरुः । उरसिकृताभिज्ञानःकफानिलात्माद्दढग्राही । पापानहितान्भजतेपरस्वमपिनिक्षिपव्ययेनसकृत् । स्वजनाद्दस्तःस्वजनैर्विभर्त्सितोह्यस्थिरप्रसवः । तीक्ष्णंकर्मविदेशेनित्यंह्यद्वोदितःपरस्वामी । असदृशदारोरिपुनिर्जितश्चपूज्यःसमूहानाम् । कंठापीडाद्रज्वाकफोदयादस्थिभंजनाद्भेदात् । देहच्छेदादथवाजलोदरान्मृत्युमाप्नोति । सिंहविलग्नेकाठिनःप्रियामिषः पैत्तिकी विततनाशः । बह्वारंभकुटुंबःकृपणस्त्वथसंमतःख्यातः । सहजविषादीस्वजनस्य घातकोविक्रमेःस्वकैर्युक्तः । अविषादीकर्मकरोविविधोपायैस्त्वधर्मिष्ठः । भार्याबह्वीर्लभतेविद्याद्विविधाः कुलैरुपेताश्च । कट्यांरुजश्चबहुशोजान्वोर्दशनेपुचाप्नोति । मृत्युःशस्त्रैः पापैर्विषैश्चकाष्ठैरथामयैश्चापि । अंबुचरैर्वासत्वैर्बुभुक्षयाहासमुपयाति । षष्ठविलग्ने प्रियवाक्तनुच्छविर्दीर्घकरचरणः । मिश्रप्रकृतिश्चार्याकृतिर्व्रणी चार्थवान्कृपणः । स्वजनस्येष्टः कन्याबहुप्रजोभ्रातृभिर्विरुद्धश्च । धर्मप्रियोल्पलाभःकर्मणिनिपुणः समाचरति । विविधाच्चतुष्पदगणाच्छस्त्रात् पित्तोद्भवाद्रोगात् । शोकात्संपाताद्वामृत्युं चाप्नोति पाशाद्वा । सप्तमराशौलग्नेविषमांगः सूयतेविषमशीलः । कफवातिकः सुचपलोहस्वग्रीवः कृतज्ञश्च । अर्थान्विपुलाँल्लभतेव्ययेनसंपूज्यतेयशः प्रायः गुरुसेवायांनिरतः पितान्यजनसहजपूज्यः । अध्वरुचिर्धर्मिष्ठोविनाशमायाति पीडनैः स्वैः स्वैः । मृतभार्यः कलहरुचिर्बहुशः शोकादिभिः क्लिष्टः । मृत्युः ख्यातात्पुरुषात्स्वजनात्सौम्याच्चतुष्पदाद्वापि । खेदाच्चविप्रयोगादुपवासान्मार्गयोगाद्वा । अष्टमराशौलग्ने विशालरज्वाननोदरः क्रूरः । पित्तप्रकृतिः पिंगेक्षणोमृदुद्रुतगतिः परस्वामी । स्फीतकुटुंबस्वजनोंतकश्चबहुव्ययोबहुप्रसवः । सुखरहितोभ्रातृव्योवृषसेवीधर्महीनश्च । भार्यानिमित्तविमुखीशत्रोरर्थान्नददातिबहुशश्च । स्वकुलोद्भूतांश्छत्रूँल्लभतेरोगांश्चनैकविधान् । गात्रच्छेदैः शत्रोर्वशंगतोबंधनैः प्रहारैश्च । रोगैर्वापापकृतैर्ज्वलनाद्वामृत्युमुपयाति । स्थूलोष्ठदशननासानवमेलग्नेकफानिलप्रकृतिः । मांसलगुह्योरुभुजः कुनखीकर्मोद्यतः शूरः । क्षुद्रान्नीचान्भजतेचौर्यादनलान्नृपाच्चनष्टधनः । विज्ञानानांप्रसवोबहुपूज्योभ्रातृघातरुचिः । कर्मविदेशेष्विष्टः कुरुतेचित्तानिचाहीतेनृपेभ्यः । धर्मेतुमध्यममतिर्दारैश्चविरोधमुपयाति । रोगान्वदनेलभतेचतुष्पदाच्चात्मनः समाप्नोति । मृत्युंबिलेशयाद्वानृपाच्चबंधाज्जनाद्वापि । दशमविलग्नेतनुनासिकापुटोदीर्घवक्रकरचरणः । वायव्यात्मकोमृगास्योभीरुश्चपलोथबंधनभाक् । क्षुद्रकुटुंबोल्पधनः कृपणः कन्याप्रजो मृतस्वजनः । सहजसमृद्धः शौर्यान्नृपादरण्याच्चलब्धधनः । उपवासव्रतशीलोनीचामिष्टामवाप्नुयाद्भार्याम् । बहुविप्रहालपकेशोदुर्बलजानुश्चरोगार्तः । बालादनिलाच्छस्त्रान्नृपाद्विषात्प्रपतनाद्गजाद्वापि । पित्तोदयादजीर्णान्म्रियतेवामार्गविभ्रष्टः । एकादशेविलग्ने स्तब्धः क्रूरः कुलाग्रजः पुरुषः । पित्तानिलभूयिष्ठास्तिलपुष्पसमानमासश्च । मायान्याशयतेर्थान्बहुभृत्यः साध्यतेव्ययैश्चापि । क्षीणः स्वगोत्रगुरुजनपरपक्षसुहृत्स्वजनशत्रुः ।

कर्मणिपापेसक्तस्तनुश्चकांतानवाप्नुयाल्लाभान् । धर्मध्वजप्रवृत्तौदैवतपूजश्च कारयातिभार्यम् । विग्रहशीलांलभतेविविधान्रोगान्कफोद्भवानुरसि । म्रियतेचजठररोगाद्गमनात्स्त्रीणांप्रयोगाद्वा । द्वादशगेप्राग्लग्नेस्थूलोष्ठोमीनदृङ्महानासः । कफवातिकोमहात्मात्वग्दोषानैकमतिचेष्टः । शिष्टायव्ययभृत्यैः स्वजनस्त्रीपूजितः सहजनाथः । कर्मणिधर्मैर्युक्तःपित्रोपचयः सुदारश्च । नीचाचारांभार्यांलभतेचरिपून्सुदारुणान्क्रूरान् । रोगात्सशोणितांदाप्नुयाद्भयंव्यालसिंहेभ्यः । मृत्युंपुरुषैर्गणवृंदपूजितैर्गुह्यजैर्विकारैर्वा । विद्यौषधप्रयोगाद्रुपवासान्मार्गदोषाद्वा । एवंशिशिरकरसमागमसदृशंलग्नाजातंफलम् । तथा च । शिशिरकराश्रितराशेरीक्षणंदृष्टिफलंवक्ष्यमाणंतथातदेवतल्लग्नजातस्यापि वक्तव्यं चंद्रेभूपबुधावित्यादि । किंतुलग्नेफलमपिकिमिदम् । यदत्रभावइति । चंद्राशितइदमत्रलग्नादिषुभावेष्वधिकंफलंयद्भावास्तन्वादयः । भवनगुणैः राशिगुणैर्भवननाथगुणैस्तत्स्वामिगुणैर्विचिंतनीयाः विचार्याः । भवनभनाथयोर्गुणः सबलत्वम् । एतदुक्तंभवति । लग्नेबलवतिलग्नपतौचबलवतिजातस्यशरीरपुष्टिर्वक्तव्या । लग्नाद्द्वितीयराशौबलवतितदधिपतौच बलवतिजातस्य धनसमृद्धिर्वक्तव्या । एवंशेषराशिबलेतदधिपबलेचजातस्यभ्रात्रादीनांवृद्धिर्वक्तव्या । तथापिकिंचिद्विशेषः कथयति विपरीतंरिःफषष्ठाष्टमेषुइत्यादि । एवंतन्वादिस्थेषुराशिष्वबलवत्सुतदधिपेष्वबलवत्सुचभावहानिर्वक्तव्या । भवनभनाथयोः । यद्येकोबलवान्भवतितदामध्यस्थाभाववृद्धिर्वाच्येति । तथाच यवनेश्वरः । भावेशभावराशिभस्वभावप्रधानमध्याधमदर्शनाद्यैः । तद्भावसंपत्तिविपत्त्युपायैर्नैर्याणिकंपाकमुपैति पुंसाम् ॥ २० ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौराशिशीलाऽध्यायोऽष्टादशः ॥ १८ ॥

अथ दृष्टिफलाध्यायः ।

चंद्रेभूपबुधौनृपोपमगुणीस्तेनोधनश्चाजगे निःस्वः स्तेननृमान्यभूपधानिनः प्रेष्यः कुजाद्यैर्गवि ॥ नृस्थेयोऽव्यवहारिपार्थिवबुधाभीस्तंतुवायोधनोस्वर्क्षे योद्धकविज्ञभूमिपतयोऽयो जीविदृग्रोगिणौ ॥ १ ॥

अथातोदृष्टिफलाध्यायो व्याख्यायते । तत्र मेषवृषमिथुनकर्कटस्थेचंद्रेभौमाद्यैर्ग्रहैः दृश्यमानेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ चंद्रेभूपबुधाविति । कुजाद्याभौमादयः । भौमबुधबृहस्पतिशुक्रशनैश्चरार्काः । तत्राजगेमेषस्थे चंद्रमसिभौमदृष्टेजातोभूपोराजाभवति । बुधदृष्टेबुधः पंडितः । जीवदृष्टेनृपोपमः राजतुल्यः । शुक्रदृष्टेगुणीगुणवान्भवति । केचिद्गुणिगितिपठंति।शनैश्चरदृष्टेस्तेनश्चौरः। सूर्यदृष्टेऽधनःदरिद्रइति।एवमपिमेषल-

भौमादिदृष्टेफलं वाच्यं गवि स्थिते । गविवृषस्थेचंद्रमसिभौमदृष्टेजातो निःस्वः दरिद्रः भवति । बुधदृष्टेस्तेनश्चौरः । जीवदृष्टेनृमान्यः नृणांमान्यः पूज्यः । केचिन्नृपाढच इतिपठंति । नृपाढचः नृपोराजा चाढचः ईश्वरः । शुक्रदृष्टेभूपः राजा । सौरदृष्टेधनी धनवान् । सूर्यदृष्टेप्रेष्यः दासः । एवंवृषलग्नेपि । नृस्थेमिथुनस्थेचंद्रमसि भौमदृष्टेऽयोव्यवहारी शस्त्रविक्रयवान् । बुधदृष्टेपार्थिवः राजा । जीवदृष्टेबुधः पंडितः । शुक्रदृष्टेऽभीः निर्भयः धीरः भयरहितः । सौरदृष्टेतंतुवायः । रविदृष्टेऽधनः दरिद्रः । एवंमिथुनलग्नेपि स्वर्क्षेकर्कटस्थेचंद्रमसि भौमदृष्टे योद्धाभवति युद्धकुशलः । बुधदृष्टेकविः काव्यकर्त्ता । जीवदृष्टे ज्ञः पंडितः । शुक्रदृष्टेभूमिपती राजा । सौरदृष्टेऽयोजीवी आयुधजीवी शस्त्रोपजीवी । सूर्यदृष्टे रोगीचक्षुर्व्याध्यर्दितः।एवंकर्कटलग्नेपि॥ १॥

ज्योतिर्ज्ञाढचनरेंद्रनापितनृपक्ष्मेशा बुधाद्यैर्हरौ तद्वद्भूपचमूपनैपुणयुताः षष्ठेशुभैस्त्र्याश्रयः ॥ जूके भूपसुवर्णकारवणिजः शेषेक्षितेनैकृतीकीटेयुग्मपितानतश्चरजकोऽव्यंगोधनोभूपतिः २॥

अथसिंहकन्यातुलावृश्चिकस्थेचंद्रे बुधादिदृष्टेजातस्य स्वरूपं शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ ज्योतिरिति । बुधादयः बुधगुरुशुक्रशनिसूर्यभौमाः । हरिः सिंहस्तस्मिन्हरौ स्थिते चंद्रेबुधदृष्टेज्योतिर्ज्ञः ज्योतिःशास्त्रार्थवेत्ता । जीवदृष्टेआढचः ईश्वरः । शुक्रदृष्टेनरेंद्रो राजा । सौरदृष्टे नापितः । रविदृष्टेनृपः राजा । भौमदृष्टेक्ष्मेशः भूपतिः । एवं सिंहलग्नेपि । तद्वदित्यादि तद्वद्बुधादिभिर्दृष्टे इत्यनुवर्तते सर्वत्र । षष्ठेकन्यागतेचंद्रेबुधदृष्टेभूपःराजा । जीवदृष्टेचमूपतिः सेनापतिः शुक्रदृष्टेनैपुणयुतः सर्वकार्येषुसूक्ष्मदृष्टिः अशुभैः सौररविभौमैर्दृष्टेस्त्रियाश्रयोभवति । स्त्रियमाश्रित्यजीवतीत्यर्थः । एवं कन्यालग्नेपि । जूकेतुलास्थेचंद्रमसिबुधदृष्टेभूपोराजाभवति । जीवदृष्टेसुवर्णकारः । शुक्रदृष्टेवणिजः क्रयविक्रयज्ञः । शेषाःसौरसूर्यभौमाः एतैः दृष्टेनैकृतीनिकृतः प्राणिघातकः । एवंतुलालग्नेपि । कीटेवृश्चिकस्थेचंद्रमसिबुधदृष्टेयुग्मपितायुग्मस्यजनकः द्वयोःपिताजातो भवति जातएवयुग्मपिता । द्विपितृकइतिकेचित्पठंति । जीवदृष्टेनतः प्रह्वः । शुक्रदृष्टे रजकः वस्त्ररागकृत् । सौरदृष्टेव्यंगोंगहीनः । सूर्यदृष्टेऽधनः दरिद्रः । भौमदृष्टेभूपितिः राजा । एवमेतैरेवदृष्टेवृश्चिकेपि ॥ २ ॥

ज्ञात्युर्वीशजनाश्रयश्चतुरगेपापैः सदंभः शठश्चात्युर्वीशनरेंद्रपंडितधनीद्रव्योनभूपोमृगे ॥ भूपोभूपसमोन्यदारनिरतः शेषैश्च कुंभस्थितेहास्यज्ञोनृपतिर्बुधश्चझषगेपापश्चपापेक्षिते ॥ ३ ॥

अथधन्विमकरकुंभमीनस्थेचंद्रमसिबुधादिदृष्टे जातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ ज्ञात्युर्वीशेति । तुरगोधन्वीतत्रस्थेचंद्रेबुधदृष्टेज्ञातीशः स्वजनभर्त्ता । जीवदृष्टेउर्वीशो

राजा । शुक्रदृष्टेजनाश्रयः जनानामाश्रयस्थानम् । पापैः शनिरविभौमैर्दृष्टेसदंभः दांभिकः मिथ्याधर्मध्वजी । शठः परकार्यविमुखश्च भवति । एवंधन्विलग्नेपि । मृगोमकरस्तत्रस्थे चंद्रेबुधदृष्टेत्युर्वीशोराजाधिराजोभवति । जीवदृष्टेनरेंद्रोराजा । शुक्रदृष्टेपंडितः । शनिदृष्टेधनीवित्तवान् । सूर्यदृष्टेद्रव्योनः दरिद्रः । भौमदृष्टेभूपोराजा एवंमकरलग्नेपि । कुंभस्थेचंद्रमसि । बुधदृष्टेभूपः राजाभवति । जीवदृष्टे भूपसमःराजतुल्यः।शुक्रदृष्टेन्यदारनिरतः परस्त्रीसक्तः। चशब्दाच्छेषैः शनिसूर्यभौमैस्त्रिभिःरप्यन्यदारनिरतएव । एवंकुंभलग्नेपि। झषगेमीनस्थेचंद्रमसिबुधदृष्टे । हास्यज्ञः उपहासंकर्तुंजानाति । जीवदृष्टेनृपतिः राजा । शुक्रदृष्टेबुधः पंडितः । पापाः शनिसूर्यभौमाः एतैर्दृष्टेचपापएवभवति । एवंमीनलग्नेपि । लग्नदृष्टिफलंचंद्रदृष्टिफलातिदेशेनोक्तम् । शिशिरकरसमागमेक्षणानांसदृशफलंप्रवदंति लग्नजातमिति । तत्रचंद्रमसादृष्टेलग्नेफलंनोक्तम् । तस्मात्तत्रोच्यतेउक्तमेवयस्मादुक्तम् । होरास्वामिगुरुज्ञवीक्षितयुतानान्यैश्चवीर्योत्कटाः तत्रकर्कटवर्ज्यमन्योलग्नः।चंद्रदृष्टोहीनबलो भवति । हीनबलत्वादशोभनफलः । उक्तंच । मुक्त्वातुचंद्रभवनंलग्नगतंशिशिरकिरणसंदृष्टम् । अशुभफलंनिर्दिष्टंप्रच्छायांजन्मसमयेवा ॥ ३ ॥

होरेशर्क्षदलाश्रितैः शुभकरोदृष्टः शशीतद्गतस्त्र्यंशेतत्पतिभिः सुहृद्भवनगैर्वावीक्षितः शस्यते ॥ यत्प्रोक्तं प्रतिराशिवीक्षणफलंतद्द्वादशांशेस्मृतं सूर्याद्यैरवलोकितेपिशशिनि ज्ञेयंनवांशेष्वतः ॥ ४ ॥

अथहोराद्रेष्काणव्ययस्थितस्यचंद्रस्यग्रहदृष्टिफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ होरेशेति । होराशब्देनराश्यर्द्धमुच्यते । होरेतिलग्नंभवनस्यचार्द्धमितिवचनात् । होरायाईशोहोरेशः तस्यर्क्षदलं तत्राश्रिताहोरेशर्क्षदलाश्रिताः । तैर्ग्रहैः होरेशर्क्षदलाश्रितैः । शशीचंद्रः तद्गतस्तद्धोरास्थोदृष्टः शुभकरो भवति । एतदुक्तंभवति । यत्रतत्रराशौयस्यांहोराया चंद्रमाः स्थितः । तद्धोरास्थैः सर्वग्रहैः यदिदृश्यतेतदाजन्मनिशुभकरोभवति । तेनार्कहोरास्थश्चंद्रोयत्रतत्रराश्याश्रितैरर्कहोराश्रितैर्ग्रहैः दृष्टश्चशुभकरोभवति । अर्थादेवचंद्रहोरास्थैर्दृष्टोशुभकरः । एवंयत्रतत्रराशौस्वहोरास्थश्चंद्रहोरास्थैर्ग्रहैर्यत्रतत्रावस्थैर्दृष्टः शुभकरोभवति । अर्थादेवार्कहोरास्थैर्दृष्टोऽशुभकरः । एवंलग्नेपिहोरेशेनफलंयोज्यम् । त्र्यंशे तत्पतिरिति । यत्रतत्रराशौयस्मिन्द्रेष्काणेस्थितश्चंद्रस्तस्ययः पतिस्तेनद्रेष्काणपतिना दृष्टश्चंद्रः शस्यते स्तूयते । शुभकरइत्यर्थः । पतिभिरिति । बहुबचननिर्देशान्नवांशद्वादशांशत्रिंशांशकाधिपतयो गृह्यंते । तैरपिदृष्टः चंद्रः शुभकरोभवति । एवंलग्नेपि । यद्यपिसामान्येनोक्तं तथापि शुभग्रहैर्द्रेष्काणपतिभिर्दृष्टः शस्यते । पापग्रहैर्मध्यमः । यस्मादनेनैवस्वल्पजातकेउक्तम् । क्षेत्राधिपसंदृष्टेशशिनिनृपस्तत्सुहृद्भिरपिधनवान् । द्रेष्का-

णांशकपैर्वाप्राय: सौम्यै: शुभंनान्यैरिति।सुहृद्भवनगैरित्यादि । सुहृद्भवनगै: मित्रक्षेत्रस्थै: ग्रह: वीक्षित: दृष्ट: चंद्र: शस्यतेस्तूयते शुभकरएव । अर्थादेवस्वभवनगतैर्दृष्ट: शस्यते । अर्थादेवारिभवनगतै: दृष्ट: नशस्यते अशुभफलोभवति । एवंलग्नेपियोज्यम् । यत्प्रोक्तंप्रतिराशिवीक्षणफलंतद्द्वादशांशेस्मृतमिति। प्रतिराशिराशौराशौमेषादिस्थेचंद्रमसियद्वीक्षणफलं प्रोक्तंकथितंतदेवमेषादिद्वादशांशकस्थेचंद्रमसिस्मृतमुक्तम् । तदेवंवाच्यमिति । चंद्रेभूपबुधावित्यादियुक्तम् । एवंलग्नेपि । तत्रापिकर्कटद्वादशांशंविनाचंद्रदृष्टिरशोभनासूर्याद्यैरित्यादि । अतोऽस्मात्परंशशिनिचंद्रेसूर्याद्यैरर्कादिभिरवलोकितेदृष्टेनवांशेषुफलंज्ञेयं ज्ञातव्यमिति ॥ ४ ॥

आरक्षिकोवधरुचि: कुशलोनियुद्धेभूपोर्थवान्कलहकृत्क्षितिजांशसंस्थे ॥ मूर्खोन्यदारनिरत:सुकवि:सितांशेसत्काव्यकृत्सुखपरोन्यकलत्रगश्च ॥ ५ ॥

अथमेषवृश्चिकवृषतुलांशकस्थेचंद्रमसिसूर्यादिदृष्टेफलंवसंततिलकेनाह ॥ आरक्षिकइति । क्षितिजोभौम: तत्रनवांशकस्थे । मेषनवांशकस्थेवृश्चिकनवांशकस्थे । चंद्रमसिसूर्यदृष्टे। आरक्षिकोभवति। आरक्षिक: नगररक्षाधिकृत: । भौमदृष्टेवधरुचि: प्राणिघातक: । बुधदृष्टेनियुद्धेकुशल: नियुद्धेबाहुयुद्धेकुशल: । शिक्षित: प्रवीण: । जीवदृष्टेभूप: राजा । शुक्रदृष्टेर्थवानीश्वर: । सौरदृष्टेकलहकृदिति । मूर्खइत्यादि । सितांशेशुक्रनवांशकेवृषनवांशकेतुलानवांशकेवा स्थितेचंद्रमसिरविदृष्टेमूर्खोभवति। भौमदृष्टेन्यदारनिरत: परदारसक्त:। बुधदृष्टेकाव्यकृत् काव्यज्ञ: । केचिदाद्यवदितिपठंति । जीवदृष्टेसत्काव्यकृत्शोभनकाव्यकर्ता । शुक्रदृष्टेसुखपर: सुखासक्त: । सौरदृष्टेपरकलत्रग: परदाराभिगामी ॥ ५ ॥

बौधेहिरंगचरचौरकवींद्रमंत्रीगेयज्ञशिल्पनिपुण: शशिनिस्थितेंशे ॥ स्वांशेल्पगात्रधनलुब्धतपस्विमुख्य: स्त्रीपोष्यकृत्यनिरतश्चनिरीक्ष्यमाणे ॥ ६ ॥

अथमिथुनकन्याकर्कटनवांशकस्थे चंद्रेर्कादिदृष्टेफलंवसंततिलकेनाह ॥ बौधेहीति । शशिनिचंद्रेबौधेबुधनवांशकस्थे । मिथुननवांशकस्थेकन्यानवांशकस्थेवा निरीक्ष्यमाणेदृष्टेरंगचर: मल्लादिकोभवति । भौमदृष्टेचौर: तस्कर: । बुधदृष्टेकवींद्र: कविराज: । जीवदृष्टेमंत्रीसचिव: । शुक्रदृष्टेगेयज्ञ: । सौरदृष्टेशिल्पनिपुण: । स्वांशेति । स्वांशेआत्मीयनवांशकस्थेशशिनिचंद्रेसूर्यदृष्टेऽल्पगात्र: कृशदेहोभवति । भौमदृष्टेधनलुब्ध:कृपण: । अल्पधनोवा । बुधदृष्टेतपस्वी । जीवदृष्टेमुख्य: प्रधान: । सितदृष्टेस्त्रीपोष्य: स्त्रीभिरभिवर्धनीय: । सौरदृष्टेकृत्यनिरत: कार्यासक्त: ॥ ६ ॥

सक्रोधोनरपतिसंमतोनिधीशःसिंहांशेप्रभुरसुतोतिहिंस्त्रकर्मा ॥
जीवांशेप्रथितबलोरणोपदेष्टाहास्यज्ञः सचिवविकामवृद्धशीलः ७

अथसिंहधन्विमीननवांशस्थेचंद्रे सूर्यादिदृष्टेफलंप्रहर्षिण्याह ॥ सक्रोधइति । सिंहांशकस्थेचंद्रमस्यर्कदृष्टेसक्रोधः क्रोधयुक्तोभवति । भौमदृष्टेनरपतिसंमतः राजवल्लभः । बुधदृष्टेनिधीशः निधिनाप्राप्तार्थः । गुरुदृष्टेप्रभुरप्रतिहताज्ञः । शुक्रदृष्टेऽसुतः पुत्ररहितः । सौरदृष्टेतिहिंस्त्रकर्मा क्रूरकर्मणिरतः। जीवांशइत्यादि । जीवांशेबार्हस्पत्येनवांशकेधन्व्यंशकेमीनांशकगतेवास्थितेचंद्रमासिसूर्यदृष्टेप्रथितबलः प्रख्यातवीर्योभवति । भौमदृष्टेरणोपदेष्टाः संग्रामदेशकालव्यूहरचनाभिज्ञः । बुधदृष्टेहास्यज्ञः उपहासवेत्ता । जीवदृष्टेसचिवः मंत्री । शुक्रदृष्टेविकामः कामहीनः पुंस्त्वहीनः । सौरदृष्टेवृद्धशीलः धर्ममतिरिति ॥ ७ ॥

अल्पापत्योदुःखितःसत्यपिस्वेमानासक्तः कर्मणिस्वेनुरक्तः ॥
दुष्टस्त्रीष्टः कृपणश्चार्किभागेचंद्रेभानौतद्वदिन्द्वादिदृष्टे ॥ ८ ॥

अथमकरनवांशकस्थेकुंभनवांशकस्थेवाचंद्रेसूर्यादिदृष्टेजातस्यफलंशालिन्याह । अल्पापत्यइति ॥ आर्किः अर्कस्यापत्यमार्किः तस्यभागेशनैश्चरनवांशके मकरनवांशके मकरनवांशकस्थेकुंभनवांशकस्थेवाचंद्रेसूर्यदृष्टेऽल्पापत्योऽल्पप्रसवोभवति भौमदृष्टेसत्यपि स्वदुःखितः सत्यपिविद्यमानेपिस्वेधने दुःखितोभवति । बुधदृष्टेमानासक्तः गर्वितः । जीवदृष्टेस्वेआत्मीयेकर्मण्यनुरक्तः कुलानुरूपकर्मकृत् । शुक्रदृष्टेदुष्टस्त्रीष्विष्टः वल्लभः । सौरदृष्टेकृपणः अदाता । एवंतत्कालनवांशकवशात् ग्रहदृष्टयालग्नेपिवक्तव्यम् । किंतुतत्रापिकर्कटनवांशकंविना चंद्रदृष्टिरशुभेति । भानौतद्वदिंद्वादिदृष्टे भानावादित्येंद्वादिदृष्टे चंद्राद्यैर्ग्रहैरवलोकितेतद्वत्तेनैवप्रकारेणदृष्टिफलंयत्रतत्रराशौ यत्रतत्रनवांशकस्थे चंद्रमसस्यर्कादिदृष्टेयत्फलमुक्तंतद्वत् । यत्रतत्रराशौ यत्रतत्रनवांशकेव्यवस्थितेऽर्केचंद्रदृष्टेतदेवफलंवाच्यम् । एतदुक्तंभवति । नवांशकव्यवस्थितस्यादित्यस्यचंद्रस्यचताराग्रहदृष्टिफलंतुल्यम्।किंतु।यदादित्यदृष्टयाचंद्रस्योक्तम्।तच्चंद्रदृष्टयासूर्यस्यवक्तव्यम्।तद्यथामेषवृश्चिकनवांशकस्थेर्केचंद्रदृष्टेआरक्षिकोभवति।वृषतुलानवांशकस्थेमूर्खः। मिथुनकन्यानवांशकस्थेरंगचरः।सिंहनवांशकस्थेसक्रोधः। धन्विमीननवांशकस्थेप्रथितबलः। मकरकुंभनवांशकस्थेल्पापत्यः । कर्कटनवांशकस्थेल्पगात्रः । एवमादित्यस्यनवांशकावस्थितस्यग्रहदृष्टयाचंद्रेण फलंसमानामिति ॥ ८ ॥

वर्गोत्तमस्वपरगेषुशुभंयदुक्तंतत्पुष्टमध्यलघुताशुभमुत्क्रमेण ॥
वीर्यान्वितोंशकपतिर्निरुणद्धिपूर्वंराशीक्षणस्य फलमंशफलंददाति ॥ ९ ॥

इति बृहज्जातकेदृष्टिफलाऽध्यायः ॥ १९ ॥

अथास्यैवनवांशकदृष्टिफलस्यविशेषंवसंततिलकेनाह ॥ वर्गोत्तमेति । नवांशकव्यवस्थितेचंद्रेनवांशकदृष्टिफलंद्विप्रकारमुक्तंशुभमशुभंच । यथाआरक्षिकइतिशुभम् । वधरुचिरित्यशुभंच । तत्रवर्गोत्तमांशकगतेचंद्रेयद्ग्रहदृष्टिजंफलंशुभमुक्तं तत्पुष्टमतीवशुभंभवति । स्वांशकस्थेतुयच्छुभमुक्तंतन्मध्यमम् । परनवांशकव्यवस्थितेयच्छुभंतल्लघुस्तोकंविज्ञेयम् । एवंशुभफलस्यपुष्टतामध्यतालघुताच । अशुभमुत्क्रमेण । अशुभमनिष्टंयत्फलं तदुत्क्रमेणविपरीतंज्ञेयम् । परनवांशकस्थस्यचंद्रस्यतीदशुभंदर्शनफलमुक्तं तदतीवाशुभं भवति । स्वनवांशकस्थस्यमध्यमम् । वर्गोत्तमांशकस्थस्यलघुता । एवंलग्नादित्ययोरपिदृष्टिफलंयोज्यम् । जातकेसर्वाण्येवफलानिभवंतीतिमातम् । यस्माद्यवनेश्वरः । अन्योन्यराश्यंशकसंप्रयोगैरन्योन्यसंदर्शनसंगमैश्च । अन्योन्यसंयोगविकल्पनाभिरिदंसमुद्रांबुवदप्रमेयमिति । अतःसदैवराशिदृष्टिनवांशकदृष्टिफलयोरपिसदैवपाक्तिंप्राप्नोति । तत्रनवांशकपतौबलवतिराशिदर्शनफलबाधनार्थमाह ॥ वीर्यान्वित इति । यस्मिन्नवांशकेव्यवस्थितश्चंद्रोलग्नंवाभवति । तस्यनवांशकस्ययोऽधिपतिः ॥ सचेद्वीर्यान्वितोबलवान्भवति तदानिरुणद्धिपूर्वंप्रथमंनिवारयाति । किंसर्वमेव । नहिराशीक्षणस्य फलम् । नहोराद्रेष्काणद्वादशभागेक्षणस्य । तद्धित्वांशेक्षणफलमेवददाति । अथांशकेपतिर्बलवान्नभवति तदाराशीक्षणांशकेक्षणफलेउभेअपिवाच्ये । एवंचंद्रलग्नयोरुभयोरपि आदित्यस्यतुनवांशकेक्षणफलमेववक्तव्यम् । यस्मात्तस्यराशीक्षणफलमिहनोक्तमिति ॥ ९ ॥

इति दृष्टिफलाऽध्यायएकोनविंशतिः ॥ १९ ॥

अथ भावाध्यायप्रारंभः ।

शूरस्तब्धोविकलनयनोनिर्घृणोर्केतनुस्थेमेषे सस्वस्तिमिरनयनःसिंहसंस्थेनिशांधः ॥ नीचेंऽधोऽस्वःशशिगृहगते बुद्बुदाक्षः पतंगेभूरिद्रव्योनृपहृतधनोवक्ररोगीद्वितीये ॥ १ ॥

अथातोभावाध्यायोव्याख्यायते । तत्रादित्यस्यलग्नगतस्यद्वितीयस्थस्यच फलंमंदाक्रांतयाह ॥ शूरइति । शूरःसंग्रामभियः । स्तब्धः चिरकार्यकृत् । विकलनयनः हीनदृष्टिः । निर्घृणः निर्दयः । एवंविधोर्केरवौतनुस्थेलग्नस्थेजातोभवति । एतत्तावत्सर्वलग्नेपुसामान्यफलंभवति। अथमेषसिंहतुलाकर्कटानामन्यतमेलग्नगतेर्केतदापूर्वोक्तंफलंनभवति-वक्ष्यमाणंचोक्तराशीनांप्रतिराशिफलंभवति । तद्यथा । मेषेसस्वइति । मेषलग्नेतत्रस्थेचार्केसस्वः सार्थः । तिमिरनयनः चक्षुरोगी भवति । तिमिरश्चक्षुरोगीतिप्रसिद्धः । सिंहलग्नेतत्रस्थेचार्केनिशांधः रात्र्यंधोभवति । आदित्यस्यनीचः तुलातस्मिँल्लग्नगतेतत्रस्थेचार्के

सूर्येंधः नेत्रहीनोऽस्वः दरिद्रश्चभवति । शशिगृहेकर्कटेलग्नेतत्रस्थे पतंगेचार्केबुद्धदेक्षणः पुष्पिताक्षोभवति । भूरिद्रव्यइति । लग्नात् द्वितीयेर्केभूरिद्रव्यः प्रभूतार्थः नृपहृतधनः । राज्ञाहृतस्वो वक्ररोगीमुखपीडार्तश्चभवति ॥ १ ॥

मतिविक्रमवांस्तृतीयगेऽर्केविसुखःपीडितमानसश्चतुर्थे ॥ असुतोधनवर्जितस्त्रिकोणेबलवाञ्छत्रुजितश्चशत्रुयाते ॥ २ ॥

अथलग्नात् तृतीयचतुर्थपंचमषष्ठस्थानस्थार्कफलमौपच्छंदसिकेनाह ॥ मतीति । मतिः बुद्धिः विक्रमः पराक्रमः एतौविद्येतेयस्य । तथाविधस्तृतीयगेऽर्केरवौभवति । विसुखोदुःखितः पीडितमानसः । नित्योद्विग्नचित्तः । एवंविधश्चतुर्थगेऽर्केजातोभवति । असुतःविपुत्रः । धनवर्जितोदरिद्रः । एवंविधस्त्रिकोणेपंचमस्थेरवौजातोभवति । बलवान्बलयुक्तः । शत्रुजितश्च शत्रुभिररिभिः जितः । एवंविधःशत्रुयातेषष्ठस्थानस्थेऽर्के जातोभवति । केचिद्बलवान्नष्टरिपुश्चशत्रुयातइतिपठंति । तथाचसत्यः । षष्ठेरिपुरोगशोकघ्नः । आचार्येणात्र यवनेश्वरमतमंगीकृतम् । यतः षष्ठस्थानस्थितानांपापानांयवनेश्वरेणानिष्टंफलमभिहितम् । तथाचस्फुजिध्वजः । षष्ठाश्रितोर्कोविषशस्त्रदाहक्षुद्रोगशत्रुव्यसनोपतप्तान् । काष्ठाश्मपाताद्विशीर्णदंतान्यूनेष्टवीदंष्ट्रिनखिक्षतांश्च । कुजोगतस्तत्रपरिक्षतांगंहृव्याधितंधिकृतिकर्शितंच । सौरःशिरोश्माशनिपातवातद्विमुष्टिघातोपहतंचकुर्यात् । अनेनैवातिदेशंपापानामाचार्यः करिष्यत्यर्कवत् ॥ २ ॥

स्त्रीभिर्गतःपरिभवंमदगेपतंगेस्वल्पात्मजोनिधनगेविकलेक्षणश्च ॥ धर्मेसुतार्थसुखभाक्सुखशौर्यभाक्खेलाभेप्रभूतधनवान्पतितस्तुरिःफे ॥ ३ ॥

अथलग्नात्सप्तमाष्टमनवमदशमैकादशद्वादशस्थेऽर्केजातस्य स्वरूपं वसंततिलकेनाह ॥ स्त्रीभिर्गतइति । पतंगेआदित्ये मदगेसप्तमस्थानस्थेजातः स्त्रीभिः योषिद्भिः परिभवंगतः प्राप्तोभवति । केचिन्मदगेपतगइतिपठंति । निधनगेअष्टमस्थेपतंगेसूर्येस्वल्पात्मजः अल्पापत्यः । विकलेक्षणश्च विकलेअक्षिणीयस्य अदृढचक्षुर्भवति हीनदृष्टिर्भवतीत्यर्थः । धर्मेनवमस्थेसुतार्थसुखभाक् सुताःपुत्राःअर्थोधनंसुखंसुखभावःएषांभागीभवति । केचिद्धर्मेसुतार्थरहितइतिपठंति । तथाचसत्यः । साध्वाचारविरोधंरुजःप्रदोदैन्यकृन्नवमसंस्थः । खेदशमे सुखशौर्यभाक्सुखितोबलीचभवति । लाभेएकादशेप्रभूतधनवान् । बहुवित्तो भवति । रिःफेद्वादशेपतितः स्वकर्मपरिभ्रष्टोभवति । इत्यादित्यचारः ॥ ३ ॥

मूकोन्मत्तजडांधहीनबधिरप्रेष्याःशशांकोदयेस्वर्क्षाजोच्चगतेधनीबहुसुतःसस्वःकुटुंबीधने ॥ हिंस्रोभ्रातृगतेसुखेसतनये

तत्प्रोक्तभावान्वितोनैकारिर्मृदुकायवह्निमदनस्तीक्ष्णोलस-
श्चारिगे ॥ ४ ॥

अथचंद्रेलग्नद्वितीयतृतीयचतुर्थपंचमषष्ठस्थेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ मूकइति । मूकोवाग्घीनः । उन्मत्तः धातुवैषम्याद्यथेष्टकारी । जडः अप्रतिपन्नः । अंधः नेत्रहीनः । हीनः अनुचितकर्मकृत् । बधिरः श्रोत्रेंद्रियहीनः । प्रेष्योदासः । एषामन्यतमोजातः । शशांकोदयेशशांकेचंद्रेउदयगे लग्नस्थेजातोभवति । एतन्मेषवृषकर्कटवर्ज्यम् । तेषांविशेषमाह । स्वर्क्षाजोच्चगतइति । स्वर्क्षःकर्कटकः तस्मिँल्लग्नेतत्स्थेचंद्रमसि धनीवित्तवान्भवति । अजेमेषलग्नेतत्स्थेचंद्रमसिबहुसुतः । प्रभूतपुत्रोभवति । चंद्रस्योच्चोवृषः तस्मिँल्लग्नेचंद्रेसस्वः अर्थवान्भवति । धनेलग्नात् द्वितीयेचंद्रेकुटुंबी बहुकुटुंबो भवति । भ्रातृगतेतृतीयस्थानस्थेहिंस्रः क्रूरोभवति । प्राणिवधकोवा । सुखेचतुर्थेसतनये तनयेनपंचमेनस्थानेनयुक्तेतत्प्रोक्तभावान्वितस्तेनप्रोक्तेनकथितेन भावेनान्वितोयुक्तोभवति । तेनसुखेसुखितस्तनयेपुत्रान्वितइति । नैकारिरित्यनैकारिः बहुशत्रुः । मृदुकायः सुकुमारशरीरः । मृदुवह्निः नातिप्रदीप्ताग्निः । मृदुमदनः मैथुनशीघ्रगः । तीक्ष्णउग्रस्वभावः । अलसःक्रियास्वपटुः । एवंविधोरिगेलग्नात् षष्ठस्थेचंद्रेजातोभवति ॥ ४ ॥

ईर्ष्युस्तीव्रमदोमदेबहुमतिर्व्याध्यर्दितश्चाष्टमेसौभाग्यात्मज-
मित्रबंधुधनभाग्धर्मस्थिते शीतगौ ॥ निष्पत्तिं समुपैति
धर्मधनधीशौर्यैर्युतः कर्मगेख्यातोभावगुणान्वितोभवगतेक्षु-
द्रोंगहीनोव्यये ॥ ५ ॥

अथलग्नात्सप्तमाष्टमनवमदशमैकादशद्वादशस्थेचंद्रेजातस्यस्वरूपंशार्दूलविक्रीडितेनाह॥ ईर्ष्युरिति । ईर्ष्युः परर्द्धिमत्सरी । तीव्रमदः अतिमदनः । एवंविधोमदेसप्तमस्थेचंद्रेजातोभवति । बहुमतिः बहुप्रज्ञः । चपलबुद्धिरित्यर्थः । व्याध्यर्दितः रोगपीडितः । एवंविधोऽष्टमस्थेचंद्रेजातोभवति । सौभाग्यंसर्वजनवाल्लभ्यम् । आत्मजाः पुत्राः मित्राणि सुहृदः । बांधवाः स्वजनाः । धनंवित्तम् एषांभागीभवति । शीतगौचंद्रेधर्मस्थेनवमस्थानाश्रितेजातोभवति । निष्पत्तिःनिष्पादनं सर्वकर्मसमुपैतिगच्छति । धर्मधनधीशौर्यैर्युतः धर्मेण धनेनवित्तेनधियाबुद्ध्याशौर्येणबलेनयुतः। एवंविधः कर्मगेदशमस्थानस्थेचंद्रेजातो भवति । ख्यातइति । ख्यातःसर्वत्रप्रसिद्धः । भावगुणान्वितः भावएकादशोलाभस्थानंतेनान्वितः सलाभइत्यर्थः । एवंविधोभवगतेएकादशस्थेचंद्रेजातोभवति । क्षुद्रोहिंस्रस्वभावः। अंगहीनः अवयवरहितः । एवंविधोव्ययेद्वादशस्थेचंद्रेजातोभवति । इतिचंद्रचारः ॥ ५ ॥

लग्नेकुजेक्षततनुर्धनगेकदन्नोधर्मेघवान्दिनकरप्रतिमोन्यसं-

स्थः ॥ विद्वान्धनीप्रखलपंडितमंत्र्यशत्रुर्धर्मज्ञविश्रुतगुणः परतोऽर्कवज्ज्ञे ॥ ६ ॥

अथलग्नादिस्थयोर्भौमबुधयोर्जातस्यस्वरूपंवसंततिलकेनाह ॥ लग्ने इति । लग्नस्थेकुजेप्रहारादिनाक्षततनुः विक्षतशरीरः । धनगेद्वितीयस्थेकदन्नः कुत्सितान्नाशीभवति । धर्मेनवमे अघवान्पापरतोभवति । अन्यसंस्थोदिनकरप्रतिमः अन्येषुपरिशिष्टस्थानेषु स्थितोदिनकरप्रतिमोर्कतुल्यफलः । तृतीयचतुर्थपंचमषष्ठसप्तमाष्टमदशमैकादशद्वादशेषुयान्येवादित्यस्यफलान्यभिहितानितान्येवभौमस्यवाच्यानि । तद्यथा । तृतीयेमतिविक्रमवांश्चतुर्थेविसुखः पीडितमानसः । पंचमेसुतधनवर्जितः । षष्ठेबलवान् शत्रुजितश्च । सप्तमेस्त्रीभिः परिभवंगतः । अष्टमेस्वल्पात्मजः विकलेक्षणश्च । नवमेसुतार्थसुखभाक् । दशमेसुखशौर्यवान् । एकादशेप्रभूतधनवान् । द्वादशेपतितः । इतिभौमचारः । अथ बुधचारः । विद्वान्धनीत्यादि । ज्ञेबुधेलग्नगतेविद्वान्पंडितो भवति । द्वितियेधनीधनवान् । तृतीयेप्रखलः प्रकर्षेणखलोदुर्जनः । चतुर्थे पंडितः । पंचमे मंत्री । षष्ठेऽशत्रुः विगतरिपुः । सप्तमेधर्मज्ञः । अष्टमेविश्रुतगुणः प्रख्यातगुणः । परतोऽनंतरान्यस्थानेऽर्कवत् सूर्यवत् ॥ नवमदशमैकादशद्वादशेषुयान्यर्कस्यफलान्यभिहितानितान्येवबुधस्यवाच्यानि । तद्यथा । नवमेसुतार्थसुखभाक् । दशमेसुखशौर्यभाक् । एकादशेप्रभूतधनवान् । द्वादशेपातितइति । इतिबुधचारः ॥ ६ ॥

विद्वान्सुवाक्यः कृपणः सुखीचधीमानशत्रुःपितृतोधिकश्च ॥ नीचस्तपस्वीसधनः सलाभःखलश्चजीवेक्रमशोविलग्नात् ॥७॥

अथलग्नादिस्थस्यजीवस्यफलमिंद्रवज्रयाह ॥ विद्वानिति । जीवेगुरौविलग्नात्प्रभृतिस्थितेषुद्वादशेषुस्थानेषुक्रमशः परिपाट्यैतानिफलानि । तद्यथा । लग्नस्थेगुरौविद्वान्पंडितोभवति । द्वितीयेसुवाक्यः शोभनवचनः । तृतीयेकृपणः अदाता । चतुर्थेसुखी । पंचमेधीमान् बुद्धिमान् । षष्ठेऽशत्रुः विगतरिपुः । सप्तमेपितृतोधिकः पितुःसकाशाद्गुणाधिकः । अष्टमेनीचःस्वकुलानुचितकर्मकृत् । नवमेतपस्वी विद्यमानतपाः । दशमेसधनः सवित्तः । एकादशेसलाभः लाभयुक्तः । द्वादशे खलः क्रूरचेष्टः । इति बृहस्पतिचारः ॥ ७ ॥

स्मरनिपुणःसुखितश्चविलग्नेप्रियकलहोऽस्तगतेसुरतेप्सुः ॥ तनयगतेसुखितोभृगुपुत्रेगुरुवदतोन्यगृहे सधनोंत्ये ॥ ८ ॥

अथलग्नादिस्थस्यशुक्रस्यफलंचित्रतयाह ॥ स्मरनिपुणइति । स्मरनिपुणः कामकुशलः । सुखितः संजातसुखः । एवंविधोविलग्नस्थेभृगुपुत्रेशुक्रेजातो भवति । प्रियकलहः कलहवल्लभः । सुरतेप्सुः सुरताभिलाषी । एवंविधोऽस्तगतेसप्तमस्थेशुक्रेजातोभवति

तनयगतेपंचमस्थेशुक्रेसुखितोभवति । गुरुवदतोन्यगृहे अतोस्मात्स्थानत्रयादन्यस्मिन्गृहे स्थानेगुरुवत् । जीववत्फलानिवक्तव्यानि । द्वितीयतृतीयचतुर्थषष्ठाष्टमनवमदशमैकादश- द्वादशेषुयान्येवगुरोः बृहस्पतेःफलान्यभिहितानि तान्येवशुक्रस्य वक्तव्यानि । तद्यथा । द्वितीयेसुवाक्योभवति । तृतीयेकृपणः । चतुर्थेसुखी । षष्ठेऽशत्रुः । अष्टमेनीचः । नवमेतपस्वी । दशमेसधनः । एकादशेसलाभः । द्वादशेखलः । सधनोंत्येअंत्येमीने । यत्रतत्रभावस्थेसधनःवित्तवान्भवति। स्थानोक्तंतत्फलंनभवति । केचिद्गुरुवदतस्तुझषेद्रवि- णीस्यादितिपठंति । अतोनंतरंपरिशेषस्थानेषुगुरुवत् । झषेमीनेद्रविणीस्यात् भवेदिति । इतिशुक्रचारः ॥ ८ ॥

अदृष्टार्थोरोगीमदनवशगोऽत्यंतमलिनःशिशुत्वेपीडार्त्तःसवि- तृसुतलग्नेत्यलसवाक् ॥ गुरुस्वर्क्षोच्चस्थेनृपतिसदृशोग्रामपु- रपःसुविद्वांश्चार्वंगोदिनकरसमोन्यत्रकथितः ॥ ९ ॥

अथलग्नादिस्थस्यसौरस्यफलंशिखरिण्याह ॥ अदृष्टार्थोरोगीति । अदृष्टार्थः नित्यंद- रिद्रः । रोगीव्याधितः । मदनवशगः कामाधीनः । अत्यंतमलिनः अतीवमलोपेतः । शिशुत्वेबाल्येपीडार्तोव्याध्यर्दितः । अलसवाक् अव्यक्तभाषी । एवंविधः सवितृसुतेसौरे लग्नस्थितेजातोभवति । यदितुलाधन्विमकरकुंभमीनानामन्यतमोराशिः लग्नगतोनभवति तदा तदेतदुक्तंफलंभवति । एषामन्यतमेलग्नगेतस्यसौरस्यफलमाह । गुरुस्वर्क्षोच्चस्थ- इति । गुरुक्षेत्रे ॥ धन्विमीनौ शनैश्चरस्यस्वर्क्षेस्वक्षेत्रेमकरकुंभौतस्यैवोच्चस्तुला । एषाम- न्यतमोराशिः यदिलग्नगतोभवति तत्रस्थितेचसौरेनृपतिसदृशः राजतुल्योभवति । ग्राम- पुरपः ग्रामाणांपुराणांचाधिपतिः । सुविद्वान्पंडितः । चार्वंगः शोभनावयवश्चभवति । केचित्सुहृत्स्वर्क्षोच्चस्थइतिपठंति तदयुक्तम् । यस्मात्सारावल्यामुक्तम् । स्वोच्चस्वजीवभ- वनेक्षितिपालतुल्योलग्नेऽर्कजेभवतिदेशनराधिनाथः।शेषेषुदुःखगदपीडितएवबाल्येदारिद्र्य- कामवशगोमलिनोलसश्च ॥ १ ॥ दिनकरसमोन्यत्रकथितइति । अन्यत्रद्वितीयादिषु स्थानेषुदिनकरसमोर्कतुल्यः कथितउक्तोयान्यादित्यस्यफलान्यभिहितानितान्येवसौरस्य वाच्यानि । तद्यथा । द्वितीयेभूरिद्रव्योनृपहृतधनोवक्ररोगीचभवति । तृतीयेमतिविक्रम- वान् । चतुर्थेविसुखः पीडितमानसः । पंचमेअसुतोधनवर्जितः । षष्ठेबलवान् शत्रुनिर्जि- तः । सप्तमेस्त्रीभिःपरिभवंगतः । अष्टमेस्वल्पात्मजोविकलेक्षणश्च । नवमेसुतार्थसुखभाक् । दशमेसुखशौर्यभाक् । एकादशेप्रभूतधनवान् । द्वादशेपातितइति । इतिशनै- श्चरचारः ॥ ९ ॥

सुहृदरिपरकीयस्वर्क्षतुंगस्थितानांफलमनुपरिचिंत्यंलग्नदेहा- दिभावैः॥ समुपचयविपत्तीसौम्यपापेषुसत्यःकथयतिविपरी- तंरिःफषष्ठाष्टमेषु ॥ १० ॥

अथलग्नादारभ्ययेतन्वादयोभावास्तेषुभावेषुव्यवस्थितानांसर्वेषामेवग्रहाणां फलविशेषं मालिन्याह॥ सुहृदिति । यदेतत्प्रतिगृहंलग्नात्प्रभृतिद्वादशसुस्थानेषुफलमनुपरिचिंत्यम् । भावाःतनुकुटुंबसहोत्थादयः । लग्नदेहादिभावैरिति । लग्नं देहः शरीरंपरिकल्प्यम् । लग्नादारभ्यतनुकुटुंबसहोत्थादयोभावाःपरिकल्प्याः । अत्रकाश्रांतिः । तत्रोच्यते। अस्त्येव । यस्माद्यवनेश्वरः । मूर्तिंचहोरांशशिभंच विंद्यादिति ॥ अत्रशशिभान्नपरिकल्प्यालग्नात्परिकल्प्याः। तेषुशरीरादिभावेषुयोग्रहोऽव्यवस्थितः सतस्यभावस्यपुष्टिंकृशतांवाकरोति। कथमित्याह।सुहृदरिपरकीयस्वर्क्षतुंगास्थितानांफलमनुपरिचिंत्यामिति । सुहृत्क्षेत्रं मित्रर्क्षं । अरिक्षेत्रंशत्रुभम् । परकीयमुदासीनभम् । स्वक्षमात्मीयक्षेत्रम् । तुंगमुच्चभम् । एतेषुस्थानेषुस्थितानांफलमनुपरिचिंत्यं परिकल्प्यम्।भावस्थोग्रहोयादृशेक्षेत्रे भवति तादृशंफलं प्रयच्छति । नन्वत्रसुहृदादिक्षेत्राणांपरिगणनाकृता तत्रनशुभाशुभफलविभागउक्तः । उच्यते । अर्थादेवैतद्गम्यते । यथामित्रक्षेत्रस्थोभाववृद्धिंकरोति शत्रुक्षेत्रादिस्थश्चतद्धानिम् । तत्रचयेशुभाशुभक्षेत्रेनोक्तेत्रिकोणनीचभेते अपि ग्राह्ये । मित्रादिक्षेत्रान्यक्षेत्रोपलक्षणानिज्ञेयानि । कःपुनरपिअरिपरकीययोर्विशेषउच्यते । उदासीनोत्रपरोभिप्रेतः । अरिः शत्रुः । परउदासीनः । तत्रैतदुक्तंभवति । पापःसौम्योवा नीचस्थः शत्रुक्षेत्रस्थोवा यस्मिन्भावेऽव्यवस्थितः तस्यभावस्यहानिंकरोति । उदासीनक्षेत्रस्थोनहानिंनच वृद्धिम् । मित्रक्षेत्रेस्वक्षेत्रेमूलत्रिकोणेस्वोच्चेऽव्ययस्थितोभावस्यवृद्धिमिति । एतत्केषांचिन्मते । तथाचभगवान्गार्गिः । नीचर्क्षरिपुगेहस्थोग्रहोभावविनाशकृत् । उदासीनगृहे मध्योमित्रर्क्षस्वत्रिकोणगः । स्वोच्चगश्चग्रहोवश्यंभाववृद्धिकरः स्मृतइति । सत्याचार्यस्तुपुनः । समुपचयविपत्तीसौम्यपापेषुकथयति । यस्मिन्भावेसौम्याः स्थितास्तस्यभावस्यसमुपचयंवृद्धिंकुर्वंति । यस्मिन्भावेपापाः स्थितास्तस्यभावस्याविपत्तिंहानिं कुर्वंति । किंतुरिःफषष्ठाष्टमेष्वेतद्विपरीतंकथयंति । रिःफेद्वादशेस्थानेसौम्याः भावहानिं कुर्वंति । पापाः वृद्धिम् । तेन रिःफेसौम्याव्ययहानिंकुर्वंति । पापाः व्ययवृद्धिम् । षष्ठे सौम्याः शत्रुहानिंकुर्वंति। पापाः शत्रुवृद्धिम् । अष्टमेसौम्याः मृत्युहानिंकुर्वंति। पापाः मृत्युवृद्धिमिति । तथाचसत्यः । सौम्याःपुष्टिंपापास्तद्धानिंसंश्रिताग्रहाः कुर्युः ॥ मूर्त्यादिषुनिधनेंत्येषष्ठेचविपर्ययात्फलदाः । ननुपूर्वंसौम्यानांपापानांचोपचयस्थानावस्थितानां शुभंफलंव्याख्यातंतत्कथं षष्ठस्थाः पापाः शत्रुवृद्धिंकुर्वंति । अत्रोच्यते । पूर्वंसामान्येनोक्तम् । यत्रचवाचनिकीबाधाभवति तत्रसामान्यंभावफलंत्यक्त्वायथोक्तफलंवक्तव्यम् । यद्येवंकथंस्वल्पजातकेउक्तम् । पुष्णंतिशुभाभावान्मूर्त्यादीन्घ्नंति संस्थिताः पापाः । सौम्याः षष्ठेरिष्फाः सर्वेनेष्टाव्ययाष्टमगाइति । अत्रोच्यते । बृहज्जातकेआचार्येणोक्तं स्वल्पजातकेऽन्याचार्यमतेनप्रतिज्ञातमाचार्येण । ज्यौतिषमागमशास्त्रंविप्रतिपत्तौनयोग्यमस्माकम् । स्वयमेवविकल्पयितुंकिंतुबहूनांमतंवक्ष्ये । यत्राचार्याणांसमसंख्यानांमतभेद-

समत्वंभवति । तत्रवराहमिहिरोमतद्वयमपिदर्शयति । तथाचबृहद्यात्रायामन्यरूपांग्रह-कुंडलिकांस्वल्पयात्रायांसामान्यरूपांपठंति । एवंबृहदल्पयोर्विवाहपटलयोरपि ॥ १० ॥

उच्चत्रिकोणस्वसुहृच्छत्रुनीचगृहार्कगैः ॥
शुभंसंपूर्णपादोनदलपादाल्पनिष्फलम् ॥ ११ ॥

इतिबृहज्जातकेभावाऽध्यायः ॥ २० ॥

अथग्रहकुंडलिकाफलविशेषमनुष्टुभाह ॥ उच्चेति । ग्रहकुंडलिकायांफलं द्विविध-मुक्तं शुभमशुभंच । तत्रयच्छुभंफलं तदुच्चत्रिकोणस्वसुहृच्छत्रुनीचगृहार्कगैर्ग्रहैर्दत्तं यथाक्रमंपादोनदलपादाल्पनिष्फलंभवति । तेनोच्चस्थोग्रहः संपूर्णंप्रयच्छति । मूलत्रि-कोणस्थः पादोनम् । स्वक्षेत्रस्थोऽर्द्धम् । मित्रक्षेत्रस्थः पादफलम् । शत्रुक्षेत्रस्थः पादाद-प्यल्पम् । नीचस्थोस्तमितश्चार्किंचिदपि । एवंशुभफलम् । शुभग्रहणादेवाशुभस्यग्रहस्य व्युत्क्रमोव्याख्येयः । तत्रास्तमितो नीचस्थश्चाशुभंफलंसंपूर्णंप्रयच्छति । शत्रुक्षेत्रस्थः पादोनं मित्रक्षेत्रस्थोऽर्द्धं । स्वक्षेत्रस्थः पादम् । त्रिकोणस्थः पादादप्यल्पम् । उच्च-स्थोनार्किंचिदपि । एवं जातककालेग्रहस्यावस्थानात्फलंवाच्यम् । दशाष्टकवर्गा-दिफलपक्तिकालेशुभमशुभंवापुष्टफलंबलवानेवप्रयच्छति । एतच्चपूर्वमेवव्याख्यातम् । उक्तंच । तत्कालंबलयुक्तोभवतियदिदशाधिपस्तस्य । शुभमशुभंवापिफलंवक्तव्यंनित्यमेव परिपूर्णम् ॥ ११ ॥

इति भट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौभावाऽध्यायोविंशतिः ॥ २० ॥

कुलसमकुलमुख्यबंधुपूज्याधनिसुखिभोगिनृपाःस्वभैकवृद्ध्या ॥
परविभवसुहृत्सबंधुपोष्यागणपबलेशनृपाश्च मित्रभेषु ॥ १ ॥

अथातआश्रययोगाध्यायोव्याख्यायते । तत्रादावेवैकादिसंख्योत्तरवृद्ध्यास्वगृहग-तानांग्रहाणांमित्रक्षेत्रगतानांचफलंपुष्पिताग्रयाह ॥ कुलसमकुलेति । स्वभेषुस्वराशिष्वे-कवृद्ध्यास्थितैः ग्रहैर्जाताः कुलसमकुलमुख्यबंधुपूज्या धनिसुखिभोगिनृपाः पुरुषा भवंति । यस्मिंस्तस्मिन्ग्रहेस्वक्षेत्रगतेजातः कुलसमः स्वकुलतुल्योभवति । एवंद्वयोः स्वक्षेत्रस्थयोः । कुलमुख्यः स्वकुलप्रधानः स्वकुलाधिकः । त्रिषुबंधूनांपूज्यः । चतुर्षु धनीवित्तवान् । पंचसुसुखी । षट्सुभोगीनृपतुल्यः । केचिद्भूपइतिपठंति । सचोपमाना-द्भूपतिरिवभूपस्तत्समत्वमेवमुक्तम् । स्वल्पजातकेप्युक्तम् । कुलतुल्यकुलाधिकबंधुमान्य-धनिभोगिनृपसमनरेंद्राः । एवंषट्सुनृपसमः । सप्तसुनृपोराजा । एवंगुणः एकोत्तर-वृद्ध्यास्वक्षेत्रेषुजातोभवति । परविभवेत्यादि । एकवृद्ध्याइत्यनुवर्तते । मित्रभेष्वे-कवृद्ध्यास्थितेषु परविभवसुहृत्स्वबंधुपोष्योगणपबलेशनृपाश्चजाताभवंति । तेनैकस्मिन्

मित्रक्षेत्रस्थेग्रहे जातः परिविभवपोष्यो भवति । पराजीवीत्यर्थः । द्वयोः सुहृत्पोष्यः । त्रिषुस्वपोष्योज्ञातिपोष्योभवति । चतुर्षुबंधुपोष्यः भ्रातृपोष्यइत्यर्थः । पंचसुगणपः गणस्वामी । षट्सुबलेशो सेनापतिः । सप्तसुनृपोराजा ॥ १ ॥

जनयतिनृपमेकोप्युच्चगोमित्रदृष्टःप्रचुरधनसमेतंमित्रयोगाच्चसिद्धम् ॥ विधनविसुखमूढव्याधितोबंधतप्तोवधदुरितसमेतः शत्रुनीचर्क्षगेषु ॥ २ ॥

अथोच्चगतस्यैकस्यापिमित्रदृष्टस्यफलमेकोत्तरवृद्ध्यानीचशत्रुस्थानांचमालिन्याह ॥ जनयतीति । एकोप्युच्चगतोग्रहोमित्रदृष्टः सुहृदवलोकितः नृपंराजानंजनयति उत्पादयति। एवमेकोप्युच्चगतोमित्रयोगान्मित्रयुक्तत्वात्प्रचुरधनसमेतंसिद्धंचजनयति प्रचुरधनसमेतं पर्याप्तवित्तयुक्तंसिद्धंच सर्वत्रावाप्तपूजंजनयति । विधनविसुखमूढेत्यादि । एकवृद्ध्येत्यनुवर्तते । एकवृद्ध्या । शत्रुनीचर्क्षगेषु शत्रुक्षेत्रस्थेषु नीचगेषुवाग्रहेषु । विधनविसुखमूढव्याधिताबंधतप्तावधदुरितसमेताजाताः भवंति । तेनयस्यजन्मन्येकोग्रहः शत्रुक्षेत्रगोनीचगोवाभवतिसविधनः विगतधनोभवति दरिद्रः । यस्यद्वौ सविसुखोदुःखितः । यस्यत्रयः समूढः विचित्तः । यस्यचत्वारः सव्याधितः पीडितः । यस्यपंच सबंधनतप्तोभवति । यस्यषट् सतप्तोभवति बहुदुःखसंतप्तः । यस्यसप्त सवधदुरितसमेतोभवति । वधवध्योदुरितंदुष्कृतं वध एवदुरितंतेनसमेतोयुक्तो वा । नीचेयद्यपिसप्त नसंभवंति तथापिवज्रादिवत्पूर्वशास्त्रानुसारेणतत्फलोपदेशः ॥ २ ॥

नकुंभलग्नंशुभमाहसत्यो नभागभेदाद्यवना वदंति ॥ कस्यांशभेदोनतथास्तिराशेरतिप्रसंगस्त्वातिविष्णुगुप्तः ॥ ३ ॥

अथकुंभलग्नजातस्याशुभंफलमुपजातिकयाह ॥ नकुंभलग्नमिति । सत्याचार्यः । कुंभलग्नंजन्मानिनशुभमाह नशोभनमुक्तवान् । तथाचसत्यः । जन्मनिचंद्रः श्रेष्ठः प्रवदेद्धोरारिनिधनवर्ज्यः स्यात् । होराचभवेदिष्टाद्विपदेष्विहकुंभवर्ज्यैहि । कुंभविलग्नेजातो भवतिनरो दुःखशोकसंतप्तइति । नभागभेदादिति । पुराणयवनाभागभेदाद्द्वादशभागभेदाजन्मानिकुंभलग्नमशुभमिति यस्यतस्यलग्नस्यकुंभद्वादशभागेजन्मनशुभमिति तेषांमतं नकुंभलग्ने । तथाच । तन्मतानुसारिणाश्रुतकीर्तिनाप्युक्तम् । सर्वस्मिँल्लग्नगतेकुंभाद्विरांशकोयदाभवति । राशौनतदासुखितः परान्नभोजीभवेत्पुरुषइति । अत्रविष्णुगुप्तचाणक्यावाहतुः । कस्यांशभेदइति । यदुक्तम् । भागभेदात्कुंभलग्नं जन्मानिनशुभम् । तत्कस्यराशेर्लग्नगतस्य । कुंभद्वादशभागोनास्त्यपितुसर्वस्यैवास्तिविद्यते । यस्माद्यद्विकुंभस्यद्वादशभागोनशुभस्तदासर्वाण्येवलग्नोक्तानिफलानिनिरर्थकानिभवंति । तस्मादतिप्-

संगः। तेनकुंभलग्नमेवाशुभंतत्तद्भागभेदइति। तथाचतद्वाक्यम्। कुंभद्वादशभागोलग्नगतोनप्रशस्यतेयवनैः। यद्येवंसर्वेषांलग्नगतानामनिष्टफलतास्यात्। घटयोगाद्राशीनांनमतंतत्सर्वशास्त्रकाराणाम्। तस्मात्कुंभेविलग्नोजन्मन्यशुभोनतद्भागइति॥ ३॥

यातेष्वसत्स्वसमभेषुदिनेशहोरांख्यातोमहोद्यमबलार्थयुतोतितेजाः॥ चांद्रींशुभेषुयुजिमार्दवकांतिसौख्यसौभाग्यधीमधुरवाक्ययुतः प्रजातः॥ ४॥

अधुनाहोरास्थानांग्रहाणांफलंवसंततिलकेनाह॥ यातेष्विति। असद्ग्रहाः पापाः तेष्वसत्सुपापेषुअसमभेषुविषमराश्यवस्थितेषु नकेवलंयावद्दिनेशहोरामादित्यहोरांयातेषु प्राप्तेषुविषमराशिषुपापाः प्रथमार्द्धस्थायदाभवंति। तदाजातः ख्यातः सर्वत्रप्रसिद्धः। महोद्यमबलार्थयुतः महत्सुकार्येषूद्यमरतोबलवान् वीर्यवान्। अर्थयुतोधनवान्। अतितेजाअतितेजस्वीभवति। चांद्रींशुभेष्विति। युजियुग्माशौशुभेषुसौम्यग्रहेषु चांद्रींहोरां यातेषुसमराशिषुप्रथमार्द्धस्थाः सौम्या भवंति। तदाजातोमार्दवयुतो मृदुस्वभावः। कांतियुतोद्युतिमान्। सौख्ययुतः सुखान्वितः। सौभाग्ययुतः सर्वजनप्रियः। धीयुतः मतिमान्। मधुरवाक्ययुतः प्रियंवदः। एतैः गुणैर्युक्तो जातो भवति॥ ४॥

तास्वेवहोरास्वपरर्क्षगेषुज्ञेयानराः पूर्वगुणेषुमध्याः॥ व्यत्यस्तहोराभवनस्थितेषुमर्त्याभवंत्युक्तगुणैर्विहीनाः॥ ५॥

अथपुनरपिहोरागतफलमिंद्रवज्रयाह॥ तास्वेवेति। तास्वेवपूर्वोक्तासुहोरास्वपरर्क्षगेष्वन्यराश्याश्रितेषुजातानराः सर्वेषुपूर्वोक्तगुणेषुमध्याः भवंति। एतदुक्तंभवति। समराशिषुरविहोरायांपापग्रहाणामवस्थानंभवति। तदाजातानां पूर्वोक्तगुणा मध्याभवंति। एवं विषमराशिषुचंद्रहोरायांसौम्यग्रहाणामवस्थानंभवति। तदाजातानांपूर्वोक्तगुणामध्याभवंति। व्यत्यस्तहोराभवनस्थितेष्विति। व्यत्यस्तासु विपरीतस्थासुहोरासु व्यत्यस्तेषुच भवनेषुराशिषुस्थितेषुग्रहेषु जातामर्त्यामनुष्याउक्तगुणैः प्रागुद्दिष्टैः गुणैः विहीनावर्जिताभवंति। एतदुक्तंभवति। समराशिषुचंद्रहोरायांपापानामवस्थानंभवति। तदाजातामहोद्यमबलार्थहीनाभवंति वितेजसश्च। एवंविषमराशिषुआदित्यहोरायांसौम्यानामवस्थानंभवति तदाजातामार्दवकांतिसौख्यसौभाग्यधीमधुरवाक्यविहीनाजाताभवंति। अत्रचदर्शितेग्रहावस्थाने यथायथाग्रहबहुत्वंभवति तथातथायुगबहुत्वंवक्तव्यम्॥ ५॥

कल्याणरूपगुणमात्मसुहृद्दृकाणेचंद्रोन्यगस्तदधिनाथगुणं करोति॥व्यालोद्यतायुधचतुश्चरणांडजेषुतीक्ष्णोऽतिहिंस्रगुरुतल्परतोऽटनश्च॥ ६॥

अथद्रेष्काणावस्थानाच्चंद्रस्यफलंवसंततिलकेनाह ॥ कल्याणरूपगुणामिति । आत्मीयद्रेष्काणेयदाचंद्रः स्थितोभवति । अथवासुहृद्द्रेष्काणेस्थितस्तदाजातः कल्याणरूपगुणः प्रशस्तरूपः प्रशस्तगुणश्चभवति । आत्मीयद्रेष्काणमित्रद्रेष्काणावस्थानंविनान्यद्रेष्काणावस्थितेचंद्रमसिविचारः । यस्मादुक्तान्यगस्तदधिनाथगुणंकरोति । यस्मिन्द्रेष्काणेचंद्रमाव्यवस्थितस्तस्ययोधिपतिः सयदिचंद्रस्यतत्कालमध्यस्थस्तदाजातस्य मध्यमौरूपगुणौभवतः। अथद्रेष्काणाधिपतिश्चंद्रस्तस्यतत्कालमरिस्तदाजातोरूपगुणहीनोभवति। व्यालोद्यतायुधेति। व्यालद्रेष्काणः सर्पद्रेष्काणस्तत्रस्थेचंद्रेजातः तीक्ष्णउग्रोभवति । उद्यतायुधद्रेष्काणः सायुधस्तत्स्थेचंद्रेजातोतिहिंस्रोमारणात्मकोभवति । प्राणिघातरतइत्यर्थः । चतुश्चरणः चतुष्पद्द्रेष्काणः । तत्रस्थेचंद्रेगुरुतल्परतोगुरुदाराभिगामी भवति । अंडजद्रेष्काणःपक्षिद्रेष्काणस्तत्रस्थेचंद्रेऽटनः परिभ्रमणशीलोभवति । आत्मीयादिद्रेष्काणस्थेचंद्रमसिव्यालद्रेष्काणस्थेचंद्रेसभवतः फलद्वयमपिवक्तव्यम् । अत्रव्यालद्रेष्काणाः । कर्कटाद्वितीयः । वृश्चिकाद्यः । कर्कटतृतीयः । वृश्चिकद्वितीयः । मीनतृतीयः । उद्यतायुधद्रेष्काणाः । मेषाद्यः । मेषतृतीयः । मिथुनद्वितीयः । मिथुनतृतीयः । सिंहद्वितीयः । सिंहतृतीयः । कन्याद्वितीयः । तुलातृतीयः । धनुषिप्रथमः । धनुषितृतीयः । मकरतृतीयः ॥ अथचतुष्पद्द्रेष्काणाः । मेषद्वितीयः । वृषद्वितीयः । वृषतृतीयः कर्कप्रथमः । सिंहप्रथमः । सिंहद्वितीयः । सिंहतृतीयः तुलातृतीयः । वृश्चिकतृतीयः । धनुषि प्रथमः । मकराद्यः[1]॥ अथखगद्रेष्काणाः । मिथुनद्वितीयः । सिंहप्रथमः । तुलाद्वितीयः । कुंभप्रथमः । अत्रापिगुणद्वयांतर्भूतद्रेष्काणस्थेचंद्रेफलद्वयं वक्तव्यमिति॥ ६॥

स्तेनोभोक्तापंडिताढ्योनरेंद्रःक्लीवःशूरोविष्टिकृद्दासवृत्तिः॥पापोहिंस्रोऽभीश्चवर्गोत्तमांशेष्वेषामीशाराशिवद्द्वादशांशैः ॥ ७ ॥

अधुनामेषादिनवांशकजातस्यस्वरूपंशालिन्याह ॥ स्तेनइति । मेषवर्ज्यमन्यस्मिन्राशौलग्नगतेमेषनवांशकेजातः स्तेनश्चौरोभवति । वृषवर्ज्यवृषनवांशकेजातोभोक्ता असंचयशीलः । एवंमिथुनवर्ज्यमिथुननवांशकेजातः पंडितोविद्वान्भवति । कर्कटनवांशके जातः आढ्यः ईश्वरः । सिंहांशकेनरेंद्रो राजा । कन्यांशकेक्लीबः पुरुषाकाररहितः । तुलांशकेशूरः संग्रामप्रियः । वृश्चिकांशकस्थेविष्टिकृद्भारजीवी । धन्व्यंशकेदासवृत्तिः । मकरांशकेपापः । कुंभांशकेहिंस्रः क्रूरः । मीनांशकेऽभीः निर्भयः। केचिदधीरितिपठंति। अधीः बुद्धिरहितः । आचार्यस्यचाभीरभिमतम् । तथाचस्वल्पजातके । तस्करभोक्तृविचक्षणधनिनृपतिनपुंसकाभयदरिद्राः। खलपापोग्रोत्कृष्टामेषाद्यानां नवांशभवाइति । वर्गोत्तमांशेष्वेषामीशाः । एष्वेवराशिषुवर्गोत्तमांशेषुजाताएषामेवपूर्वोक्तानामीशाः स्वामिनो

[1] मकराद्यद्रेष्काणे चतुष्पदविषये विवादः ।

भवंति । एतदुक्तंभवति । मेषलग्नेमेषनवांशके जातश्चौरस्वामीभवति । वृषलग्नेवृषनवांशके जातोभोक्तॄणामसंचयशीलानां स्वामीभवति । एवंमिथुनेपंडितस्वामी । कर्कटलग्नेई-श्वराणांस्वामीमहाधनिकः । सिंहेनृपस्वामी महाराजाधिराजः । कन्यायां क्लीबस्वामी । तुलायांशूराणांस्वामी। वृश्चिकेभारवाहानांस्वामी । धन्विनिदासानांस्वामी । मकरेपापानां स्वामी।कुंभेक्रूराणांस्वामी । मीनांशकेऽभयानांस्वामी । राशिवद्द्वादशांशैरिति । द्वादशांशैः राशिवत्फलानिवाच्यानि । यानिमेषादिस्थेचंद्रमसिफलान्यभिहितानि वृत्ताताम्रदृगित्ये-वमादीनितान्येवमेषादिद्वादशांशकजातस्यवक्तव्यानीति ॥ ७ ॥

जायान्वितोबलविभूषणसत्वयुक्तस्तेजोतिसाहसयुतश्चकुजे स्वभागे॥रोगीमृतस्वयुवतिर्विषमोन्यदारोदुःखीपरिच्छदयु-तोमलिनोर्कपुत्रे ॥ ८ ॥

अथभौमसौरयोः स्वत्रिंशांशकस्थयोः फलंवसंततिलकेनाह॥जायान्वितइति । जाया-न्वितोभार्यायुक्तः बलंवीर्यं विभूषणान्यलंकरणानि सत्वमौदार्यमेतैर्युक्तः । तथातितेजाः अतिसाहसेनासमीक्षितकार्यकरणेनचयुक्तः । एवंविधः कुजेभौमेस्वभागेस्वत्रिंशांशकस्थे जातोभवति । रोगीव्याधितः। मृतस्वयुवतिः मृतास्वा आत्मीयायुवतिर्भार्यायस्य।विषमः क्रूरः। अन्यदारोऽन्यसंबंधिनीदारायस्य परदारासक्तः । दुःखीनिःसुखः । परिच्छदयुतो गृहवस्त्रपरिवारोपेतः। मलिनःमलोपेतः। एवंविधोर्कपुत्रेसौरेस्वत्रिंशांशकस्थेजातो भवति । नन्वत्रत्रिंशांशकग्रहणंनास्ति तत्कथंज्ञायते त्रिंशांशकफलमेतत् । उच्यते । शुक्रफला-भिधानेत्रिंशांशकग्रहणंभविष्यति ॥ ८ ॥

स्वांशेगुरौधनयशःसुखबुद्धियुक्तास्तेजस्विपूज्यानिरुगुद्यम-भोगवंतः॥ मेधाकलाकपटकाव्यविवादशिल्पशास्त्रार्थसा-हसयुताःशशिजेतिमान्याः ॥ ९ ॥

अथजीवबुधयोः जातानांस्वरूपंवसंततिलकेनाह ॥ स्वांशइति । धनेनवित्तेन यशसा कीर्त्या सुखेननिर्दुःखत्वेन बुद्ध्याप्रज्ञयाच युक्ताः । तेजस्वीसोत्साहः पूज्यःलोकवंद्यः । निरुक् स्वस्थदेहः । उद्यमवान् उत्थानशीलः । भोगवान् भोगसंयुक्तः । एवंविधागुरौजीवे स्वत्रिंशांशकस्थेजाताभवंति । मेधाबुद्धिः । कलागीतवाद्यनृत्यपुस्तकचित्रकर्मादिकाः । कपटः दांभिकत्वम् । काव्यंकवेःकर्म । विवादःवाक्पटुत्वं।शिल्पंतक्षकर्मादि । शास्त्रार्थः सतामाचारानुष्ठानं साहसमसमीक्षितकार्यकरणशीलता । अतिमान्योतिपूज्यः । एवंविधाः शशिजेबुधेस्वत्रिंशांशकस्थेजाताः भवंति । केचिदत्रसर्वत्रैकवचनमेवेच्छंतितथापिनक-श्चिद्दोषः ॥ ९ ॥

स्वेत्रिंशांशेबहुसुतसुखारोग्यभाग्यार्थरूपः शुक्रेतीक्ष्णःसु-
ललितवपुःसुप्रकीर्णेंद्रियश्च ॥ शूरस्तब्धौविषमवधकौसद्गु-
णाढचौसुखिज्ञौचार्वंगेष्टौरविशशियुतेष्वारपूर्वांशकेषु ॥ १० ॥

इति बृहज्जातकेआश्रययोगाध्यायः ॥ २१ ॥

अथशुक्रस्यस्वत्रिंशांशकस्थस्य भौमादित्रिंशांशकस्थयोश्चंद्रार्कयोश्चजातस्य स्वरूपंमं-दाक्रांतयाह ॥ स्वेत्रिंशांशेइति । बहुसुतः प्रभूतपुत्रः । बहुसुखोऽपरिमितसुखः । आरो-ग्येणनिरोगतया भाग्यैः जनप्रियत्वेन अर्थेनधनेन रूपेणसुचारुतया संयुक्तः केचिद्भार्यार्थ-रूपइतिपठंति । भार्ययाकलत्रेण । तथातीक्ष्णः क्रूरः । सुललितवपुः शोभनशरीरः । सुप्रकीर्णेंद्रियः विक्षिप्तेंद्रियार्थः । सुप्रकीर्णानिविक्षिप्तानींद्रियाणियस्य । बहुस्त्रीगमनशी-लः । एवंविधः शुक्रेस्वत्रिंशांशकस्थेजातोभवति । शूरस्तब्धावित्यादि । आरपूर्वांशके-षुभौमप्रथमेषुरविशशियुक्तेष्वर्कचंद्रसंयुक्तेषु यथासंख्यंफलानि । तद्यथा । भौमत्रिंशां-शकस्थेर्के शूरः संग्रामप्रियः । चंद्रेस्तब्धश्चिरकारी । सौरत्रिंशांशकस्थेर्केविषमः क्रूरोभवति । चंद्रमसिवधकः । जीवत्रिंशांशकस्थेऽर्केसद्गुणोभवति । चंद्रमस्याढचः ईश्वरः । बुधत्रिंशांशकस्थेर्केसुखीभवति । चंद्रेज्ञः पंडितः । शुक्रत्रिंशांशकस्थेर्केचार्वंगः शोभनशरीरः । चंद्रमसीष्टः सर्वजनप्रियः । एवमारपूर्वेष्वंशेषु आरोंगारकः पूर्वः प्रथमो-येषामंशकानांत्रिंशद्भागानांतेष्विति ॥ १० ॥

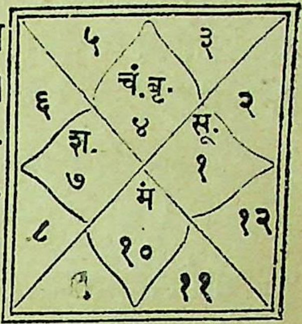
इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौ आश्रययोगाऽध्यायएकाविंशतिः ॥२१॥

अथप्रकीर्णकाध्यायप्रारंभः ।

स्वर्क्षतुंगमूलत्रिकोणगाः कंटकेषुयावंतआश्रिताः ॥
सर्वएवतेन्योन्यकारकाः कर्मगस्तुतेषांविशेषतः ॥ १ ॥

अथातः प्रकीर्णकाध्यायोव्याख्यायते । मिश्रः प्रकीर्णकइत्युच्यते । तत्रग्रहाणांपर-स्परंकारकसंज्ञां वैतालीयेनाह ॥ स्वर्क्षेति । स्वर्क्षेस्वक्षेत्रेयोग्रहः स्थितः । यश्चतुंगेस्वोच्चे । यश्चमूलत्रिकोणेस्थितः । सचयदिलग्नकंटकेषुकेंद्रेष्वाश्रितः स्थितोभवति । एवंविधस्य ग्रहस्यान्योप्येवंविधः । केंद्रगोयदिभवति तदातौग्रहावन्योन्यंपरस्परंकारकाख्यौ भवतः । अनेनप्रकारेणयःकर्मगः । योयस्मात् ग्रहात्दशमस्थानस्थः साविशेषतः विशेषेणतेषां ग्रहाणांमध्यात्कारकसंज्ञांलभते । अतउक्तम् । कर्मगस्तुतेषांविशेषतइति ॥ १ ॥

कर्कटोदयगतेयथोडुपेस्वोच्चगाःकुजयमार्कसूरयः ॥
कारकानिगदिताःपरस्परंलग्नगस्यसकलोंबरांबुगः ॥ २ ॥

अथास्यैवोदाहरणप्रदर्शनार्थंरथोद्धतयाह ॥ कर्कटेति । यथा कर्कटोदयेकुलीरलग्नेतत्स्थेचोडुपेचंद्रेकुजोंगारकः । यमःसौरः । अर्कआदित्यः । सूरिर्बृहस्पतिः । एतेकुजयमार्कसूरयः । स्वोच्चगाः । आत्मीयतुंगस्था यदिभवंति । कुजोमकरेयमस्तुलाया-मर्कोमेषेसूरिःकर्कटे । तदातेपरस्परमन्योन्यंकारकानिगदिताउ-क्ताः । अनेनप्रकारेणयावंतोभवंतितावंतः परस्परंकारकाख्याः । अनेनोदाहरणेनैतत्प्रतिपादितंभवति । यथापुरुषस्यजन्मलग्नात्केंद्रंविनास्वक्षेत्रउच्चत्रिकोण-गाःअपिपरस्परंकंटकगास्तदाकारकसंज्ञामपिलभंते। लग्नगस्येति । लग्नगस्यग्रहस्यप्राग्लग्ने समवस्थितस्यसकलः सर्वोग्रहोंबरगः । दशमस्थानस्थश्चांबुगश्चतुर्थस्थानस्थश्चकारकसं-ज्ञोभवति । अनेनैतदुक्तंभवति । लग्नगोग्रहः स्वक्षेत्रगोचत्रिकोणेषुयद्यपिभवति तस्माद्यो दशमस्थः चतुर्थोवासोप्युच्चत्रिकोणस्वक्षेत्राणामन्यतमस्थोभवति । तथापिलग्नगतस्य सकारकाख्योभवति । नतस्यलग्नगतइति। अतउक्तम् । लग्नगस्यसकलोंबरांबुगइति॥२॥

स्वत्रिकोणोच्चगोहेतुरन्योन्यंयदिकर्मगः ॥
सुहृत्तद्गुणसंपन्नःकारकश्चापिसस्मृतः ॥ ३ ॥

अथपुनरपिअन्यत्कारकलक्षणमनुष्टुभाह ॥ स्वत्रिकोणोच्चगइति । स्वत्रिकोणो-च्चगोग्रहः । कारकत्वेहेतुः कारणं नकेंद्रस्थः । तयोन्योस्यग्रहस्यलग्नकेंद्रंविनाप्यवस्थित-स्ययदिकश्चिद्ग्रहः कर्मगोदशमस्थानस्थोभवतिसचस्वक्षेत्रोच्चमूलात्रिकोणानामन्यतमेभव-ति । यस्माचदशमस्तस्ययदिसुहृन्मित्रंनिसर्गतोनकेवलं यावत्तद्गुणसंपन्नस्तैर्नामित्रगुणेन संयुक्तस्तात्कालिके मित्रामित्रविधिनाधिमित्रतां प्राप्तस्तथाविधः सर्वग्रहः कारकाख्यो भवति । यस्यचदशमः सतस्यकारकाख्योनभवति । कारकसंज्ञाचयात्रायामुपयुज्य-ते। यतस्तत्रोक्तम् । रिक्तोपहतदशायांजन्मोदयनाथशत्रुपाकेच । स्वदंशशकारकद-शासंश्रयणीयोनरेंद्रपतिरिति । तथाससखिवेशिगृहयुक्तः कारकक्षेपिचंद्रः जयसुखधन-दातातत्प्रहतान्यथेति ॥ ३ ॥

शुभंवर्गोत्तमेजन्मवेशिस्थानेचसद्ग्रहे ॥
अशून्येषुचकेंद्रेषुकारकाख्यग्रहेषुच ॥ ४ ॥

अथकारकसंज्ञाप्रयोजनमनुष्टुभाह ॥ शुभमिति । यस्यलग्नवांशेवर्गोत्तमाख्ये जन्म भवति चंद्रोपिवावर्गोत्तमांशगतोभवति तस्यशुभंजन्मयस्मिन्राशौपुरुषस्यजन्मसमये-र्कः स्थितस्तस्माद्राशेर्योद्वितीयोराशिः सवेशिसंज्ञः । यस्यचप्रागुक्तेवेशिस्थानेसद्ग्रहःसौ-म्यग्रहोज्ञगुरुसितानामन्यतमोभवति तस्यापिशुभंजन्म । यस्यजन्मलग्नंकेंद्रचतुष्टया-देकमप्यशून्यंकेंद्रंभवति तस्यापिशुभंजन्म । अत्रसौम्यग्रहाधिष्ठितेकेंद्रेविशेषेणशुभंज-

न्म । यस्मादुक्तमनेनैव । एकस्मिन्नपिकेंद्रेयदिसौम्योनग्रहोस्तियात्रायाम् । जन्मन्यथवाकर्मणिन तच्छुभंप्राहुराचार्याः । यस्यजन्मनिकारकाख्याः कारकसंज्ञाग्रहाभवंति तस्यापिशुभंजन्म । अत्रयथागुणाधिक्यंतथाशुभतरमेवजन्म ॥ ४ ॥

मध्येवयसःसुखप्रदाःकेंद्रस्थागुरुजन्मलग्नपाः ॥
पृष्ठोभयकोदयर्क्षगास्त्वंतेंतःप्रथमेषुपाकदाः ॥ ५ ॥

अथयेनयोगेजातोयौवनेसुखीभवतितंदशापतिंफलपाकंवैतालीयेनाह ॥ मध्येवयसइति गुरुर्जीवः । जन्मनियत्रराशौचंद्रमाः स्थितःतदधिपतिः। जन्मपः यस्मिँल्लग्नेजातः तदधिपो लग्नपः । एषामन्यतमोयस्य लग्नकेंद्रेभवति तस्यवयोमध्येसुखप्रदोभवति। यौवनेसुखीभवतीत्यर्थः । अत्रचयवनेश्वरः । जन्माधिपोलग्नपतिश्चयेषांचतुष्टयेस्याद्बलवान्गुरुर्वा । चतुर्षुहोरादिषुसंगतःस्याच्चतुर्वयःकालफलप्रदःस्यात् । पृष्ठोभयेत्यादि । दशापतिर्दशाप्रवेशकालेपृष्ठोदयराशिगोमेषवृषधन्विमकराणामन्यतमास्थितोयदाभवति तदास्वदशांतेफलप्रदोभवति । अथोभयोदयेमीनेभवतितदांतर्दशामध्येफलप्रदो भवति । अथ कोदये शीर्षोदयेमिथुनसिंहकन्यातुलावृश्चिककुंभानामन्यतमेयदाभवति तदाप्रथमदशाप्रवेशसमयेफलप्रदोभवति । एवंशुभस्याप्यशुभस्यपक्तिर्वाच्या । दशाकालंत्रिधापरिकल्प्ययस्मिन्कालेतस्यफलपाक्तिर्ज्ञायते । आद्येमध्येंत्येवा तत्र चंद्रःसत्फलबोधनानि कुरुते पापानिचातोन्यथेति । एतत्त्रिधाविभक्तेदशाकालेज्ञेयम् । पूर्वोक्तंसर्वंदशाफलं योज्यम् । दशापतिःप्रवेशकालेतिष्ठन्नेवतत्फलंददातीत्येतत्कथंगम्यते । यवनेश्वरादिभिः सामान्येन चोक्तम् । उच्यते । भगवतागर्गवचनात् । तथाच भगवान्गार्गिः । आद्यंतमध्यफलदःशिरःपृष्ठोभयोदये । दशाप्रवेशसमयेतिष्ठन्वाच्योदशापतिरिति ॥५ ॥

दिनकररुधिरौप्रवेशकालेगुरुभृगुजौभुवनस्यमध्ययातौ ॥
रविसुतशशिनौविनिर्गमस्थौशशितनयःफलदस्तुसर्वकालम् ॥ ६॥

इतिबृहज्जातकेप्रकीर्णाऽध्यायः ॥ २२ ॥

अथाष्टकवर्गफलस्यकालंपुष्पिताग्रयाह ॥ दिनकरेति । चारवशात्पक्तिकाले यस्मिन्राशौशुभमशुभंवाष्टकवर्गफलंदिनकरआदित्यः प्रयच्छति तस्मिन्राशौप्रवेशकालेआद्ये त्रिभागेतिष्ठन्नेवफलंप्रयच्छति । एवमेवरुधिरोभौमः । गुरुर्जीवः । भृगुजः शुक्रः । एतौगुरुभृगुजौभवनस्यराशेर्मध्ययातौमध्यत्रिभागगतौफलप्रदौभवतः । रविसुतः सौरः । शशीचंद्रः । एतौरविसुतशशिनौविनिर्गमस्थौराश्यंतत्रिभागस्थौफलप्रदौभवतः शशितनयोबुधः सर्वकालं फलदः सर्वभागस्थोफलप्रदोभवति । सर्वस्मिन्नेवराशौयावत्तिष्ठतितावत्फलं शुभमशुभंवायथाप्राप्तंददातीति ॥ ६ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलवि०बृ० प्रकीर्णाऽध्यायोद्वाविंशतिः ॥ २२ ॥

अथानिष्टाऽध्यायः ।

लग्नात्पुत्रकलत्रभेशुभपतिप्रातेथवालोकितेचंद्राद्वायदिसंपद-स्तितिहितयोर्ज्ञेयोन्यथासंभवः ॥ पाथोनोदयगेरवौरविसुतोमी-नस्थितोदारहापुत्रस्थानगतश्चपुत्रमरणंपुत्रोवनेर्यच्छति ॥ १ ॥

अथातो अनिष्टाध्यायो व्याख्यायते । तत्रादावेव दारसुतहीनजन्मज्ञानंशार्दूल-विक्रीडितेनाह ॥ लग्नादिति । यस्यजन्मनिलग्नात् पुत्रभंपंचमस्थानंशुभग्रहेण स्वपतिनाचप्रातंसंयुक्तंभवत्यथवाआलोकितंदृष्टंभवति तस्यापिपुत्रसंपत् अस्तीतिव-क्तव्यम् । चंद्राद्वापंचमस्थानंयस्यशुभग्रहेणस्वपतिनावायुतंदृष्टंभवति तस्यापिपुत्रसंपद-स्ति । यस्यलग्नचंद्रयोरुभयोरपिपंचमस्थानंशुभग्रहेणस्वपतिनावायुतदृष्टंनभवाति तस्यपु-त्रासंभवः अपुत्रत्वंवक्तव्यम् । अत्रकेचिद्वादशप्रकारंपुत्रंवर्णयंति । औरसः । क्षेत्रजः । दत्तः। कृत्रिमः । अधमप्रभवः। गूढोत्पन्नः । अपविद्धः । पौनर्भवः कानीनः । सहोढः । क्रीतकः । दासीप्रभवइति । तथाचसारावल्याम् । शुभभवनमथशुभयुतंशुभदृष्टंवासुतर्क्ष-मिहयेषाम् । तेषांप्रभवः पुंसांभवत्यवश्यंनविपरीतम् १ एकतमेगुरुवर्गेशुभराशावौरसो भवेत्पुत्रः । लग्नाच्चंद्राद्थवाबलयुक्ताद्वीक्षितोपिवासौम्यैः २ संख्यानवाशतुल्यासौम्यांशे तावतीसदादृष्टा । शुभदृष्टेतंद्द्विगुणाक्लिष्टापापांशकेतथादृष्टा ३ सौरर्क्षेसौरगुणो बुधदृष्टो गुरुकुजार्कदृग्धीनः । क्षेत्रजपुत्रंजनयतिबौधेपिगुणोरविजदृष्टः ४ मांदंसुतर्क्षमिंदुर्निरी-क्षतेयदिशनैश्चरेणयुतम् । दत्तकपुत्रोत्पत्तिः क्रीतश्चबुधस्य चैवंस्यात् ५ सप्तमभागेकौ-जेसौरयुतेपंचमेसदाभवने । कृत्रिमपुत्रंविंद्याच्छेषग्रहदर्शनान्मुक्ते ६ वर्गेपंचमराशौसौ-रेसूर्येचतत्रसंयुक्ते । लोहितदृष्टेवाच्योजातश्चसुतोधमप्रभवः ७ चंद्रेभौमांशगतेधीस्थेमं-दावलोकितेभवाति । गूढोत्पत्तिर्भवेत्पुत्रः शेषग्रहदर्शनायाते ८ तस्मिन्नेवचभौमेशनिवर्ग-स्थेनिरीक्षितेरविणा । पुरुषस्यभवतिपुत्रोऽपविद्धइतिचरकमुनिवचनात् ९ शनिवर्गस्थे चंद्रेशनियुक्ते पंचमेसदासौरे । शुक्ररविभ्यांदृष्टेपुत्रः पौनर्भवोभवति १० चूडायदार्क-सत्वात्कलादतस्यैवपंचमेभवने । रविदृष्टेप्यथसहितेकानीनः संभवतिपुत्रः ११ वर्गेरवि-चंद्रमसोः सुतगेहेचंद्रसूर्यसंयुक्ते । शुक्रेणदृष्टमात्रेपुत्रः कथितः सहोढश्च १२ पापैर्बलि-भिर्युक्तेपापर्क्षेपंचमेसदाराशौ । जातःपुत्रः पुरुषः सौम्यग्रहदर्शनातीते १३ शुक्रनवां-शेतस्मिन् शुक्रेणानिरीक्षितेत्वपत्यानि । दासीप्रभवानि वदेच्चंद्रेपिके चिदाचार्याः १४ सितशशिवर्गेधीस्थेताभ्यांदृष्टेथवापिसंयुक्ते । प्रायेणदारिकाः स्युस्तद्राशिगणोपिवान्य-थापुत्राइति । १५ एवंलग्नाच्चंद्राद्वाकलत्रभंसप्तमंस्थानंयस्यशुभेनस्वपतिनावायुतदृष्टंभवति तस्यकलत्रसंपदस्तीतिवक्तव्यम् । एवंलग्नाच्चंद्राद्वायस्यसप्तमस्थानंशुभग्रहेण स्वपतिनावा-

युतदृष्टंनभवतितस्यकलत्रसंपन्नभवतीतिवक्तव्यम् । भार्यातस्यनभवतीत्यर्थः। यतउक्तम् । ज्ञेयोन्यथासंभवः । अन्यथातयोः पुत्रकलत्रयोरसंभवः अभावोज्ञेयोज्ञातव्यः । अत्र पुत्र-कलत्रग्रहणमुपलक्षणार्थम् । सर्वेषामपितन्वादीनांभावानांलग्नाच्चंद्राद्वास्थितिरन्वेष्या । यतोद्वावेतौमूर्त्तिसंज्ञौ । तथाचयवनेश्वरः । मूर्तिंचहोरांशशिभंचाविंद्यादिति । अत्रकल-त्रस्थानेपिकेचिद्विशेषंवर्णयंति । शुक्रेंदुजीवशशिजैः सकलैस्त्रिभिश्चद्वाभ्यांकलत्रभवनें-चतथैककेन । एषांगृहेपिचगणेथविलोकितेवासंतिस्त्रियोभवनवर्गखगस्वभावाः १ एवंक्रू-रैर्नांशोलग्नाच्चंद्राद्वदेचबलयोगात् । शशिरविजयोः कलत्रेभार्यापुंसांपुनर्भूः स्यात् २ भ-वनाधिपांशतुल्याभवंतिनार्योनिरीक्षणाद्वापि । एकैवरविकुजांशेगुरुबुधयोश्चापिजामित्रे ३ प्रायेणचंद्रसितयोर्बलसंयुक्तेथवापिजामित्रे । दृष्टेवाबहुपत्न्योभवंति शुक्रोविशेषेण ४ गुरुशुक्रयोः स्ववर्णारविकुजशशिभानुजैर्भवंत्यूनाः । शुक्रेवेश्यामायाश्चंद्रेपिवदंतिकेतुमा-लाख्याः ५ पाथोनेत्यादि । पाथोनः कन्यातस्मिन्नुदयगेलग्नस्थेतत्रचरवावर्केस्थितेरवि-सुतः सौरः मीनस्थोयदिभवति तदादारहाभवति दारान्कलत्राणिहंति घातयाति । तस्य-पुरुषस्यजीवतएवभार्यामरणंवक्तव्यम् । अस्मिन्नेवयोगेपाथोनोदयगेरवौ । अवनेः भूमेः पुत्रोभौमः पुत्रस्थानेगतः पंचमेस्थानेगतोमकरेस्थितोभवति तदापुत्रमरणं सुतविपत्तिंय-च्छति ददाति । तस्यजीवतएवपुत्रमरणवक्तव्यम् ॥ १ ॥

उग्रग्रहैःसितचतुरस्रसंस्थितैर्मध्यस्थितेभृगुतनयेथवोग्रयोः॥सौ-म्यग्रहैरसहितसंनिरीक्षितेजायावधोदहननिपातपाशजः ॥ २ ॥

अथजीवतएवभार्यामरणयोगत्रयंप्रहर्षिण्याह॥उग्रग्रहैरिति।उग्रग्रहाः आदित्यभौमसौराः तैः सिताच्छुक्राद्यथासंभवंचतुरस्रसंस्थितैः यस्य चतुर्थाष्टमगतैः यस्य जन्मभवति । तस्य जायावधोभार्याविपत्तिः दहनेनाग्निनाभवति । तस्यजीवतएवभार्याग्निनात्मानंव्यापादयाति। अथवोग्रयोः पापयोः द्वयोर्मध्येशुक्रादेकोद्वादशेऽन्योद्वितीयेभृगुतनयेशुक्रेस्थितेजातस्य-निपातेनोच्छ्रितपतनाज्जायावधोभवति । तस्यजातस्यजीवतएवपतनान्निपतिताभार्याम्रि-यतइति । अथवैकस्मिन्राशावेकेनभुक्तंस्थानमतिक्रम्यान्येनभुज्यमानमप्राप्ययादिशुक्र-स्यावस्थानंतदापिपापद्वयमध्यस्थोभवति । अथयस्यजन्मनिसौम्यग्रहयोरन्यतमेनसहितः संयुक्तः शुक्रोनभवति। नचापितन्निरीक्षितोदृष्टस्तस्यपाशजोजायावधोभवति जीवतएवभा-र्योद्बंधनेनात्मानंव्यापादयाति । कैश्चिद्योगद्वयमेतद्व्याख्यातम् । उग्रग्रहैः सितचतुरस्रसं-स्थितैरेकः मध्यस्थितेभृगुतनयेथवोग्रयोः । द्वितीयः सौम्यग्रहैरसहितः सान्निरीक्षितइति। योगद्वयविशेषीभूतजायावधोदहननिपातपाशजः इतियोगद्वयेपिविकल्पः । तच्चयुक्तं य-स्माद्भगवान्गार्गिः । चतुर्थाष्टमगैः शुक्रात्सौरारार्कैर्हुताशनात् । तेषांद्वयोस्तुमध्यस्थेत-याशुक्रेनिपातजः । शुक्रेसंयोगदृग्घीनेपाशाद्भार्यावधोभवेत् ॥ २ ॥

लग्नाद्व्ययारिगतयोःशशितिग्मरश्म्योः पत्न्यासहैकनयन-स्यवदंतिजन्म॥द्यूनस्थयोर्नवमपंचमसंस्थयोर्वाशुक्रार्कयो-र्विकलदारमुशंतिजातम् ॥ ३ ॥

अधुनाविकलनयनदारजन्मयोगज्ञानंवसंततिलकेनाह ॥ लग्नादिति । शशी चंद्रः तिग्मरश्मिः सूर्यः एतयोः लग्नाद्व्ययारिगतयोः । एकोऽव्ययेद्वादशेस्थाने द्वितीयोरिस्थानेष-ष्ठेपत्न्यासहैकनयनस्यएकाक्षस्यजन्मवदंतिकथयंति । जातः काणोभवतिनकेवलंयावत् तद्भार्याकाणीभवतीत्यर्थः । द्यूनस्थयोरिति । शुक्रसूर्ययोर्द्यूनस्थयोः लग्नाद्वयोरपिसप्तम-स्थयोःनवमयोःपंचमयोर्वाजातंविकलदारमुशंति कथयंति । भार्याहीनांगाभवतीत्यर्थः । अत्रद्यूनस्थयोःनवमपंचमसंस्थयोर्वाशुक्रार्कयोः कैश्चिद्यथासंभवमेवयोगोव्याख्यातः। तद्या-युक्तम् । यस्माद्भगवान्गार्गिः । पंचमेनवमेद्यूनेसमेतौसितभास्करौ । यस्यस्यातांभवेद्भा-र्यातस्यैकांगविवर्जिता ॥ ३ ॥

कोणोदयेभृगुतनयेस्तचक्रसंधौवंध्यापतिर्यदिनसुतर्क्षमिष्टयु-क्तम् ॥ पापग्रहैर्व्ययमदलग्नराशिसंस्थैःक्षीणेशशिन्यसुतक-लत्रजन्मधीस्थे ॥ ४ ॥

अथासुतकलत्रवंध्यापतिजन्मज्ञानंमालिन्याह ॥ कोणोदयइति । कोणः शनैश्चरस्त-स्मिन्नुदयेलग्नगतेभृगुतनयेशुक्रे । अस्तचक्रसंधौवृश्चिककर्कटमीनानामन्यतमांत्यनवांशक-स्थेनकेवलंयावदस्तेलग्नात्सप्तमस्थानस्थेएवमस्तस्थश्चक्रसंधौयदिभवतितदाजातोवंध्यापति र्भवति । वंध्यानिष्फलार्तवा । एतन्मकरवृषकन्यालग्नेषुसंभवति । अपुत्रइतिवक्तव्येवंध्या-पतिग्रहणेनैतज्ज्ञापयति । यथाकौमारेभ्योदारेभ्यःपुत्रोत्पत्तिर्भवत्यविरुद्धकामेभ्योभवति । पापग्रहैरिति।पापग्रहैः व्ययस्थानंद्वादशं मदस्थानंसप्तमं लग्नराशिरुदयः एतेषुद्वयोरेक-स्मिन्वापापग्रहैः यथासंभवंस्थितैः। शशिनिचंद्रेक्षीणेधीस्थेलग्नपंचमगेअसुतस्यापुत्रस्या-कलत्रस्यचस्त्रीवर्जितस्यपुत्रभार्यावर्जितस्यजन्मभवति।जातस्यनभार्यानपुत्रोभवतीत्यर्थः ४

असितकुजयोर्वर्गेस्तस्थेसितेतदवेक्षितेपरयुवतिगस्तौचेत्सें-दूस्त्रियासहपुंश्चलः ॥ भृगुजशशिनोरस्तेऽभार्योनरोविसुतो-पिवापरिणततनूनृर्व्योर्दृष्टौशुभैःप्रमदापती ॥ ५ ॥

अथपरयुवतिगजन्मज्ञानंहरिण्याह ॥ असितेति । असितकुजयोःसौरभौमयोःअन्यत-मस्यवर्गेसितेशुक्रेस्थिते तस्मिंश्चास्तस्थेलग्नात्सप्तमगेतदवेक्षितेतयोरेवसौरारयोरन्यतमेना-वेक्षितेदृष्टेजातः परयुवतिगः परदारगामीभवति । तौचेदित्यादि । तौसौरारावस्तेसप्तमे स्थानेएकराशिस्थितौसेंदूचंद्रसहितौभवतः । असितकुजयोःवर्गः तत्स्थःसितःतदवेक्षितः

तदाजातः । स्त्रियासहपुंश्चलोभवति । सपुरुषःपरदारेषुगच्छति । तद्भार्यापरपुरुषेषुगच्छति । भृगुजशशिनोरित्यादि।भृगुजःशुक्रः शशीचंद्रः तयोः भृगुजशशिनोःएकराशिगतयोःयत्रतत्रावस्थितयोःतावेवसितकुजावस्तेसप्तमेस्थानेभवतः । तदाजातो नरःअभार्योभवति । विसुतोवा।वाशब्दोऽत्रचार्थे नविकल्पने । अभार्योभवत्यपुत्रश्च । परिणततनूइति । नाचस्त्रीचन्द्रस्त्रियौ नरस्त्रीग्रहयोरेकराशिगयोरस्तेसप्तमेतावेवास्तिकुजौभवतः । तौशुभदृष्टौसौम्यग्रहेणकेनचिद्दृश्येतेतदापरिणततनूप्रमदापतीभवतः परिणतेतनूययोः । एतदुक्तं भवति । तस्यवृद्धत्वेवृद्धाभार्योपतिष्ठवइति ॥ ५ ॥

वंशच्छेत्ताखमदसुखगैश्चंद्रदैत्येज्यपापैःशिल्पीत्र्यंशेशशिसुतयुतेकेंद्रसंस्थार्किदृष्टे ॥ दास्यांजातोदितिसुतगुरौरिःफगे सौरभागेनीचोर्केंद्रोर्मदनगतयोर्दृष्ट्योःसूर्यजेन ॥ ६ ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्मन्दाक्रांतयाह ॥ वंशच्छेत्तेति । चंद्रःशशीदैत्येज्यः शुक्रः पापाः क्रूरग्रहाः आदित्यभौमसौराः । एतैःखमदसुखगैःखसंज्ञंदशमं मदस्थानंसप्तमं सुखसंज्ञंचतुर्थम् । एतेषुस्थानेषुचंद्रदैत्येज्यपापैः गतैः समवस्थितैः जातोवंशच्छेत्ताभवति । एतदुक्तंभवति । यस्य जन्मनि चंद्रमादशमः शुक्रः सप्तमः पापाश्चतुर्थस्थाः सवंशच्छेत्ता । तत्कृतोवंशउच्छिद्यते कुलविच्छित्तिर्भवति दुर्योधनप्रायः । शिल्पीत्र्यंशइति । शशिसुतेनबुधेनयुक्तोयः त्र्यंशोद्रेष्काणःसयस्यराशेः संबंधीतस्मिन्स्तराशिःलग्नकेंद्रस्थेनार्किणासौरेणदृष्टेजातः शिल्पीभवति । चित्रकर्मादिकर्मणाजीवतीत्यर्थः । अत्रकेचिद्बुधयुक्तराशेः शनैश्चरदृष्टिंवर्णयंति । यथाराशौदृष्टेद्रेष्काणोपिदृष्टःस्यात् । यद्येषपक्ष आचार्याभिप्रेतःस्यात्तदाबुधेकेंद्रस्थेनसौरेणदृष्टेशिल्पीभवत्येतदेवाचार्योवक्ष्यत् । त्र्यंशग्रहणंनाकरिष्यत् । कृतवांश्चातोवसीयतेनैतदाचार्यस्याभिप्रेतमिति । तेनत्र्यंशग्रहणंकृतम् । तस्माद्रेष्काणराशेर्दृष्टिविचारः नकेवलंयावद्विलग्नांशः । स्वनाथेनेत्यत्रैवोदाहार्यम् । दास्यां जातइत्यादि । दितिसुतगुरौशुक्रेरिःफगेलग्नाद्द्वादशस्थेनकेवलंयावत्सौरभागेशनैश्चरनवांशकव्यवस्थितेदास्यांजातः दासीपुत्रोजातइतिवक्तव्यम् । नीचोर्केंद्वोरिति । अर्केंद्वोः रविशशिनोः द्वयोरपिलग्नान्मदनगतयोः सप्तमस्थानस्थयोः सूर्यजनसौरेणदृष्टयोरवलोकितयोः जातोनीचोभवति । स्वकुलानुचिताधमकर्मकृदित्यर्थः ॥ ६ ॥

पापालोकितयोः सितावनिजयोरस्तस्थयोर्वाध्यरुक्चंद्रेकर्कटवृश्चिकांशकगतेपापैर्युतेगुह्यरुक् ॥ श्वित्रीरिःफधनस्थयोरशुभयोश्चंद्रोदयेस्तेरवौ चंद्रेखेवनिजेस्तगेचविकलो यद्यर्कजो वेशिगः ॥ ७ ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगाञ्छार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ पापालोकितयोरिति । सितः शुक्रः अवनिजोंगारकः । एतयोरस्तयोः लग्नात्सप्तमगतयोरपि । पापालोकितयोः पापग्रहदृष्टयोर्जातस्यबाध्यरुग्भवति सचप्रसिद्धः । यत्रतत्रराशौचंद्रेशशिनि कर्कटवृश्चिकांशकयोरन्यतमस्थेतत्रचान्येनपापेन युतेजातोगुह्यरुग्भवति । गुह्यरुक्परुषव्याधिः । श्वित्रीत्यादि । अशुभयोः सौरारयोः रिःफधनस्थयोः द्वादशद्वितीयगतयोः चंद्रेलग्नेउदयस्थे रवावादित्येऽस्तेसप्तमस्थेजातः श्वित्रीश्वेतकुष्ठयुक्तोभवति । चंद्रेखेदशमस्थेऽवनिजेभौमेऽस्तगेसप्तमस्थे अस्मिन्योगेयद्यर्कजः सौरोवेशिस्थानस्थोभवति तदाजातोविकलोंगहीनोभवति ॥ ७ ॥

अंतःशशिन्यशुभयोर्मृगगेपतंगेश्वासक्षयाप्लिहकाविद्रधिगुल्मभाजः ॥ शोषीपरस्परगृहांशगयोरवींद्वोः क्षेत्रेथवायुगपदेकगयोःकृशोवा ॥ ८ ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वसंततिलकेनाह॥अंतरिति। यत्रतत्रस्थेशशिनि चंद्रेअशुभयोः सौरभौमयोरंतर्मध्येस्थितेपतंगेसूर्येचमृगगते मकरस्थे जाताः श्वासक्षयप्लीहकविद्रधिगुल्मभाजोभवंति । श्वासः प्रसिद्धः क्षयः शरीरक्षयः प्लीहः प्रसिद्धः वामकुक्षिसंस्थो मांसखंडः विद्रधिगुल्मौरोगौ प्रसिद्धौ एषामन्यतमेनरोगेणार्दिताभवंतीत्यर्थः । केचिदत्रैकवचनंपठंति । श्वासक्षयप्लीहकविद्रधिगुल्मभाक्स्यादिति । शोषीति । रवींद्वोश्चंद्रार्कयोः परस्परमन्योन्यगृहांशगयोः आदित्यः कर्कटेसिंहेचंद्रोथवायत्रतत्रराशौ सिंहांशकेचंद्रः कर्कटांशेसूर्यः तदाजातः शोषीभवति। अत्रकेचित्परस्परगृहांशगयोरवींद्वोरिति। सिंहेसिंहांशकेस्थितेचन्द्रेकर्कटेकर्कटांशस्थेसूर्येचजातः शोषीक्षयीभवतीतिवर्णयंति । तच्चायुक्तम् । यस्माद्भगवान्गार्गिः । परस्परगृहेयातौयदिवापितदंशगौ । भवेतामर्कशीतांशूतदाशोषी प्रजायते १ क्षेत्रेथवेति । युगपत्तुल्यकालंतयोरेवपरस्परक्षेत्रेयदाद्वावपि भवतः सिंहेयदोभावपिअर्कचंद्रौस्थितौकर्कटेवाभवतः तदाजातः शोषीभवति कृशोवा । कृशोदुर्बलः ॥ ८ ॥

चंद्रेश्विमध्यझषकर्किमृगाजभागेकुष्ठीसमंदरुधिरेतदवेक्षिते वा ॥ यातैस्त्रिकोणमलिकर्किवृषैर्मृगेचकुष्ठीचपापसहितैरवलोकितैर्वा ॥ ९ ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वसंततिलकेनाह ॥ चंद्रइति । अश्विमध्येधन्विपंचमनवांशकेचंद्रेस्थितेतत्रचसमंदरुधिरे मंदेनसौरेणरुधिरेणांगारकेण युक्ते । यथासंभवमन्यतमेन तदवेक्षितेवाताभ्यामन्यतमेनदृष्टेजातः कुष्ठी भवति । अथवायत्रतत्रराशौ झष-

कर्किमृगाजभागे । झषोमीनः । कर्किकुलीरः । मृगोमकरः । अजोमेषः । एषामन्यतमेनवांशकस्थेचंद्रेतत्रमंदरुधिरयोरन्यतमेनयुतेदृष्टेवाजातः कुष्ठीभवति । अत्रचंद्रोयदाशुभग्रहदृष्टोभवति तदाकंडूविकारीभवति नकुष्ठी । यस्माद्यवनेश्वरः । मीनांशकेमेषमृगांशके वाचंद्रस्थितोत्रैवहिपापदृष्टः । किलासकुष्ठादिविनष्टदेहमिष्टेक्षितः कंडुविकारिणंच ॥ यातैस्त्रिकोणामिति । अलिकर्किवृषैः वृश्चिककुलीरवृषभैः । मृगेचमकरेएतैश्चत्रिकोणयातैः प्राप्तैः तथाविधोलग्नोभवति । यस्यैषामन्यतमेपंचमेवास्थानेभवतिं सचपापानामन्यतमेनयुक्तोदृष्टोवाभवति । तदाजातः कुष्ठीभवति ॥ ९ ॥

निधनारिधनव्ययस्थितारविचंद्रारयमायथातथा ॥
बलवद्ग्रहदोषकारणैर्मनुजानांजनयंत्यनेत्रताम् ॥ १० ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वसंततिलकेनाह ॥ निधनेति । रविरादित्यः । चंद्रः शशी । आरःअंगारकः । यमः सौरः एतेरविचंद्रारयमाः । यथातथायेनतेनप्रकारेणनिधनारिधनव्ययस्थिताः अष्टमषष्ठद्वितीयद्वादशगस्तदाजातानांमनुजानांमनुष्याणामनेत्रतामांध्यंजनयंत्युत्पादयंति । यथातथेतिक्रमनिवारणार्थः । तांचानेत्रतांबलवद्ग्रहदोषकारणैः तेषांचतुर्णांग्रहाणांमध्याद्योबलवांस्तस्ययो वातपित्तश्लेष्मणांमध्याद्दोषउक्तः तेनदोषकारणेन तत्प्रकोपेनतस्याक्षिविनाशोभवति ॥ १० ॥

नवमायतृतीयधीयुतानचसौम्यैरशुभानिरीक्षिताः ॥
नियमाच्छ्रवणोपघातदारदवैकृत्यकराश्चसप्तमे ॥ ११ ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वैतालीयेनाह । नवेति। अशुभाः पापाःनवमायतृतीयधीयुताः नवमेएकादशेतृतीयेधीस्थानेपंचमे एतेषुयथासंभवंयुताःसमवस्थिताः। तेचसौम्यैःशुभग्रहैरनिरीक्षितानदृष्टाः तदाबलवद्ग्रहदोषकारणैनैवपुरुषस्यनियमान्निश्चयाच्छ्रवणोपघातदाः । श्रोत्रयोः कर्णयोःउपघातदाबाधिर्यकराः । अत्राशुभग्रहणेनार्कचंद्रारसौराः प्रागुक्ताएवज्ञेयाः । रदवैकृत्यकराश्चसप्तमेइति । तएवार्कचंद्रारसौराः लग्नात्सप्तमेस्थानेस्थिताः सौम्यैरदृष्टारदानांदंतानांवैकृत्यकराः स्युः ॥ ११ ॥

उदयत्युडुपेसुरास्यगेसपिशाचोऽशुभयोस्त्रिकोणयोः ॥
सोपप्लवमंडलेरवावुदयस्थेनयनापवर्जितः ॥ १२ ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वैतालीयेनाह ॥ उदयतीति । उडुपेचंद्रेउदयतिं लग्नगतेतस्मिंश्चासुरास्यगेराहुग्रस्ते । तस्माल्लग्नादशुभयोः सौरभौमयोः त्रिकोणयोः नवमपंचमस्थयोः जातः सपिशाचोभवति । पिशाचाधिष्ठितोभवतीत्यर्थः । एवंरवावादित्येमंडले सोपप्लवेअसुरास्यगेअर्केराहुग्रस्ते तस्मिंश्चोदयस्थेलग्नगेलग्नादशुभयोः सौरभौमयोः त्रिकोणगतयोः जातो नयनापवर्जितोभवति । अंधइत्यर्थः ॥ १२ ॥

संस्पृष्टः पवनेनमंदगयुतेद्यूनेविलग्नेगुरौसोन्मादोवानिजेऽस्थिते-ऽस्तभवनेजीवेविलग्नाश्रिते ॥ तद्वत्सूर्यसुतोदयेऽवनिसुतेधर्मा-त्मजद्यूनगेजातोवाससहस्रराश्मितनयेक्षीणेव्ययेशीतगौ ॥ १३ ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ संस्पृष्टइति । यस्यजन्मानिमंदगः सौरोद्यूनेसप्तमेयुतः स्थितोभवति । विलग्नेचगुरुः बृहस्पतिः । सपवनेनवायुनासंस्पृष्टो भवति । वातरोगीभवतीत्यर्थः । अवनिः भूः तस्याः जातोऽवनिजः तस्मिन्नस्तभवनेस-प्तमेस्थानेस्थितेविलग्नाश्रितेप्राग्लग्नगेचजीवेगुरौजातः सोन्मादोभवतिविचित्तइति । तद्व-दिति । सूर्यसुतः सौरः तस्मिन्नुदयेलग्नेस्थितेअवनिसुतेभौमे धर्मात्मजद्यूनगे नवमपंचम-सप्तमस्थानानामन्यतमस्थानस्थेजातस्तद्वत्सोन्मादएवभवति । केचित्तद्वच्चाहुः । यमोदय-इति पठंति । अथवाक्षीणेशीतगौचंद्रेसहस्रराश्मितनयेनशनैश्चरेणसंयुक्ते व्ययंद्वादशस्था-नंयातेप्राप्ते वाग्रहणात्सोन्मादएवभवति ॥ १३ ॥

राश्यंशपोष्णकरशीतकरामरेज्यैर्नीचाधिपांशकगतैररिभा-गगैर्वा ॥ एभ्योल्पमध्यबहुभिःक्रमशः प्रसूताज्ञेयाः स्युरभ्यु-पगमक्रयगर्भदासाः ॥ १४ ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वसंततिलकेनाह ॥ राश्यंशपेति । यस्मिन्नवांशकेचंद्रोवर्त्तते सराश्यंशकः तस्यपः पतिः राश्यंशपः । उष्णकरः सूर्यः । शीतकरश्चंद्रः । अमरेज्यो जीवः । एतैः राश्यंशपोष्णकरशीतकरामरेज्यैः आत्मीयादुच्चात्सप्तमराश्यधिपोनीचाधि-पस्तदीयेनीचाधिपतिनवांशकेव्यवस्थितैः अरिभागगैः । शत्रुनवांशगतैर्वाजातादासाभवं-ति । एभ्योऽल्पमध्यबहुभिरिति । एभ्योग्रहेभ्यः एकोल्पः । द्वौमध्यमौ । यत्रचत्वारो वा बहवः एभ्यः प्रसूताः क्रमशोदासाभवंति । यस्यैकोनीचाधिपांशकेशत्रुनवांशकेवागतो भवति । सोभ्युपगमेनात्मनाजीवितार्थीदासत्वमुपपद्यते । यस्यद्वौसोऽन्येनक्रीतोविक्रीतः येनक्रीतस्तस्यदासोभवति। यस्यत्रयश्चत्वारोवासगर्भदासोदासस्यपुत्रोदास्यावापुत्रो लोके गृहदासइतिप्रसिद्धः ॥ १४ ॥

विकृतदशनः पापैर्दृष्टेवृषाजहयोदयेखलतिरशुभक्षेत्रेलग्नेहये वृषभेपिवा ॥ नवमसुतगेपापैर्दृष्टेरवावदृढेक्षणोदिनकरसुतेने-कन्याधिः कुजेविकलः पुमान् ॥ १५ ॥

अथान्येषामनिष्टयोगानांज्ञानार्थंहरिण्याह ॥ विकृतेति । वृषः प्रसिद्धः अजोमेषः हयोधन्वी एषामुदयेऽन्यतमेलग्नेपापैर्दृष्टेऽवलोकितेविकृतदशनोविरूपदंतोभवति । अशु-भक्षेत्राणि पापग्रहराशयः मेषसिंहवृश्चिकमकरकुंभाः । एषामन्यतमेलग्नेहयेधन्विनिवावृ-

षभेपिवालग्नेपापदृष्टेजातः खलतिः खल्वाटोभवति । रवावादित्येनवमसुतगेलग्नान्नवमपंचमयोरन्यतमस्थानस्थेपापग्रहदृष्टेजातः अदृढेक्षणोभवत्यसारनयनः । एवंदिनकरसुते सौरेलग्नान्नवमपंचमस्थेपापैः दृष्टेनैकव्याधिः बहुरोगोभवति । एवमेवकुजेभौमेलग्नान्नवमः पंचमस्थेपापदृष्टेपुमान्पुरुषोजातोविकलोंगहीनोभवति ॥ १९ ॥

व्ययसुतधनधर्मगैरसौम्यैर्भवनसमानानिबंधनंविकल्प्यम् ॥
भुजगनिगडपाशभृद्दृकाणैर्बलवदसौम्यनिरीक्षितैश्चतद्वत् ॥१६॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्पुष्पिताग्रयाह ॥ व्ययसुतेति । असौम्यैः पापैः व्ययसुतधनधर्मगैः । द्वादशपंचमद्वितीयनवमस्थानानांयथासंभवमन्यतमस्थानस्थैः जातस्यनिबंधनं भवति सबध्यतइत्यर्थः । तच्चनिबंधनंभवनसमानं राशिसदृशं समाणीयेनप्रकारेणसराशिः बध्यतेतेनप्रकारेणेत्यर्थः । तद्यथा । मेषवृषधनुर्धराणामन्यतमेलग्नेतस्यरज्ज्वादिनाबंधनंभवति । मिथुनकन्यातुलाकुंभानामन्यतमेलग्नेनिगडैः बध्यते । कर्कटमकरमीनानामन्यतमेलग्नेबंधनंविनादुर्गेस्थितोरक्ष्यते । वृश्चिकलग्नेभूगृहेबध्यते। भुजगनिगडपाशभृदिति।यस्मिन्द्रेष्काणेपुरुषोजातः सचेद्भुजगपाशभृद्भवति।सर्पद्रेष्काणोनिगडपाश भृद्वाद्रेष्काणः । सचप्रथमपंचमनवमानामित्यनयागणनया यस्यराशेः संबंधिभवति । सचेद्राशिः बलवता असौम्येनपापग्रहेणान्यतमेनदृश्यतेतथाजातस्यतद्भवनसममानंनिबंधनंतद्वत्तेनैवप्रकारेणविकल्प्यम् । भुजगद्रेष्काणः कर्कटद्वितीयः कर्कटतृतीयः वृश्चिकाद्यः वृश्चिकद्वितीयः मीनांत्यश्च । निगडद्रेष्काणोमकराद्यः । भुजगनिगडपाशभृदितिकैश्चिद्व्याख्यातम् । तत्रपाशभृदनेनद्रेष्काणोनपठितः । तस्माद्भुजगपाशभृन्निगडपाशभृदिति व्याख्येयम् । भुजगपाशभृन्निगडपाशभृद्भुजंगादिभागैर्बलवदसौम्यनिरीक्षितैश्चतद्वत् । इतिस्पष्टो भवेदित्यर्थः । अस्मिन्श्लोकेपठितइति ॥ १६ ॥

परुषवचनोऽपस्मारार्तःक्षयीचनिशापतौसरवितनयेवक्रालोकं गतेपरिवेषगे ॥ रवियमकुजैः सौम्यादृष्टैर्नभस्थलमाश्रितैर्भृतकमनुजः पूर्वोद्दिष्टैर्वराधममध्यमाः ॥ १७ ॥

इतिबृहज्जातके अनिष्टाऽध्यायःसमाप्तः ॥ २३ ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्हरिण्याह ॥ परुषवचनइति । निशापतौचंद्रेसरवितनये सौरसहिते वक्रालोकगतेभौमेनदृष्टेपरिवेषगेतत्कालंपरिवेषयुक्तेजातः पुरुषः परुषवचनः सदाऽप्रियाभिधायी । अपस्मारार्तः क्षयीचभवति । अत्रचंद्रमसस्त्रयः प्रकाराव्याख्याताः । त्रयश्चदोषाः । यस्यैकप्रकारश्चंद्रमा भवति तस्यैकोदोषोभवति । यस्यप्रकारद्वयं तेनचंद्रेसौरेणयुक्ते परुषवचनः सदैवाप्रियाभिधायीभवति । सरवितनयेभौमदृष्टेअपस्मा-

रात्रौऽपस्मारः । मृत्युः । सरवितनयेभौमदृष्टेतत्कालंपरिवेषगेक्षयीभवति । रवियमकुजैरिति । रविरादित्यः यमः सौरः कुजोंगारकः एतैः नभस्थलमाश्रितैः दशमस्थानस्थैः सौम्यादृष्टैः शुभग्रहाणामध्यान्नकेनाचिद्दृष्टैरवलोकितैः जातोमनुजोमनुष्योभृतकोभवति तैः पूर्वोद्दिष्टैर्ग्रहैः रवियमकुजैः वराधममध्यमोभृतकोभवति । तेषांग्रहाणामेवंविधेनैकेनभृतकोपिवरः श्रेष्ठोभवति । अजुगुप्सितांभृतिंकरोति । द्वाभ्यांमध्यमोभवति मध्यमां भृतिंकरोति । त्रिभिरधमोजुगुप्सितांभृतिंकरोति ॥ १७ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौअनिष्टाध्यायस्त्रयोविंशतिः ॥ २३ ॥

यद्यत्फलंनरभवेक्षममंगनानांतत्तद्वदेत्पतिषुवासकलंविधेयम् ॥ तासांतुभर्तृमरणंनिधनेवपुस्तुलग्नेंदुगंसुभगतास्तमयेपतिश्च॥१॥

अथातः स्त्रीजातकाध्यायोऽव्याख्यायते । तत्रादावेवपुरुषजन्मोक्तफलातिदेशंतदधिकंचवसंततिलकेनाह ॥ यद्यत्फलमिति नरभवे पुंजन्मनि यद्यत्फलमंगनानांस्त्रीणामक्षममसंभाव्यंतत्पतिषुतद्भर्तृषुवदेद्ब्रूयात् । पुंजन्मोक्तफलंयद्वृत्तातात्रदृगित्यादि । तत्रयत्स्त्रीणां क्षमंयोग्यं तत्तासामेववक्तव्यं यच्चाक्षमं नसंभवतिराज्यादितत्पतिषुतज्जातककालेदृष्ट्वावक्तव्यम् । यच्चसंभवति सुनफादियोगानांफलंतदखिलंसकलमुभयोरेववक्तव्यम् । तानिच त्रिविधानिफलानि । कानिचित्स्त्रीणां वक्तव्यानि कानिचित्पतिषुकानिचिद्द्वयोरपि । वृत्तातात्रदृगित्याकारप्रदर्शनानिस्त्रीणामेववक्तव्यानि । राजयोगादिफलानितत्पतिषु । तत्पतीनांसुनफादियोगफलानिसुखदुःखप्रदर्शकानिउभयोरपि । अथवासकलं समग्रंस्त्रीजातकफलंतत्पतिषुविधेयंवक्तव्यम् । तासामित्यादि । तासांस्त्रीणांनिधनेऽष्टमेस्थानेभर्तृमरणंयथावक्तव्यंतथोपरिष्टाद्वक्ष्यति । वपुस्तुशरीरंलग्नेंदुगंलग्नचन्द्रयोर्गतं तच्चापितासां यथावक्तव्यं तथावक्ष्यति । तासांसुभगतासौभाग्यंयादृग्भाविपतिर्वातादृगस्तमयेसप्तमस्थानाद्वक्तव्यम् । तदपिवक्ष्यति ॥ १ ॥

युग्मेषुलग्नशशिनोः प्रकृतिस्थितास्त्रीसच्छीलभूषणयुताशुभदृष्टयोश्च ॥ ओजस्थयोश्चमनुजाकृतिशीलयुक्तापापाच पापयुतवीक्षितयोर्गुणोना ॥ २ ॥

यदुक्तंवपुस्तुलग्नेंदुगंतत्प्रदर्शनंवसंततिलकेनाह ॥ युग्मेत्यादि । लग्नशशिनोरुदयचंद्रयोरपियुग्मेषुसमराशिषुस्थितयोः स्त्रीयोषित्प्रकृतिस्थितास्त्रीस्वभावा भवति । प्रकृतौस्वभावेतिष्ठति । तयोरेवलग्नेंद्वोः शुभदृष्टयोः सौम्यग्रहावलोकितयोः सच्छीलभूषणयुता भवति । सच्छीलंशोभनचरित्रंतदेवभूषणमलंकरणंतेनयुता । अथवाशोभनेनशीलेनभूषणैश्चयुता । ओजस्थयोरिति । तयोरेवलग्नेंद्वोरोजस्थयोर्विषमराशिगतयोः मनुजाकृतिशीलयुक्ता पुरुषाकारापुरुषशीलाचभवति । तयोः लग्नेंद्वोः पापयुतवीक्षितयोः पापसं-

युतयोः अवलोकितयोर्वा पापापापशीला गुणोनासर्वगुणरहिताचभवति । अर्थादेवैकस्मिन्समराशिगेअन्यस्मिन्विषमराशिगेपुंस्त्रियोर्मध्यस्वरूपाकाराभवति। एवमेकस्मिन्शुभग्रहयुते । अन्यस्मिन्पापयुतेसच्छीलाभवतिअसच्छीलाच मिश्रेत्यर्थः। एवमेकस्मिन्शुभग्रहदृष्टेअन्यस्मिन्पापदृष्टेपि ॥ एवमुभयोरपिसौम्यासौम्ययुतदृष्टयोश्च । अनयादृशाशेषकल्पनाकार्या ॥ २ ॥

कन्यैवदुष्टाव्रजतीहदास्यंसाध्वीसमायाकुचरित्रयुक्ता ॥
भूम्यात्मजर्क्षेक्रमशोंशकेषुवक्रार्किजीवेंदुजभार्गवानाम् ॥ ३ ॥

अथभौमर्क्षेलग्नगेचंद्रगेवाभौमादित्रिंशांशकजातायाः स्वरूपमिंद्रवज्रयाह ॥ कन्यैवेति । भूम्यात्मजर्क्षेभौमक्षेत्रेमेषवृश्चिकयोरन्यतमेलग्नगतेचंद्रगतेवातत्रच वक्रार्किजीवेंदुजभार्गवानां कुजयमजीवज्ञसितानामंशकेषुत्रिंशद्भागेषुक्रमेणफलनिर्देशोवक्तव्यः । तद्यथा । भौमलग्नेभौमत्रिंशांशकेलग्नगतेचंद्रगते वाजाताकन्यैवदुष्टाभवत्यनूढापि । सापुरुषसंप्रयोगेचव्रजतिगच्छतीत्यर्थः । सौरत्रिंशांशकजाताकन्यैवदास्यंदासभावंव्रजतिजनयति । इहास्मिन्भौमक्षेत्रेजीवत्रिंशांशकेसाध्वीसच्छीलाभवति । बुधत्रिंशांशकेजातासमाया मायायुक्ता भवति । शुक्रत्रिंशांशकेजाताकुचरित्रयुक्ताभवति । दुर्वृत्ताइति । एवंत्रिंशांशकफलंसर्वदागुणतयापरीक्षितव्यम् ॥ ३ ॥

दुष्टापुनर्भूःसगुणाकलाज्ञाख्यातागुणैश्चासुरपूजितर्क्षे ॥
स्यात्कापटीक्लीबसमासतीचबौधेगुणाढ्याप्रविकीर्णकामा ॥४॥

अथबुधशुक्रक्षेत्रयोरन्यतमेलग्नगेचंद्रगेवाभौमादित्रिंशांशकजातायाःस्वरूपमिंद्रवज्रयाह ॥ दुष्टेति । अंशकेषुवक्रार्किजीवेंदुजभार्गवानामितिसर्वत्रानुवर्तते । असुरपूजितः शुक्रस्तस्यर्क्षेवृषतुलयोरन्यतमेलग्नगेचंद्रगेवा भौमत्रिंशांशकेजाताद्दुष्टादुष्टशीलाभवति । शनित्रिंशांशकेजातापुनर्भूःपाणिग्रहणादनंतरमन्यस्यभार्याभवति । जीवत्रिंशांशकेजातासगुणागुणवतीभवति । बुधत्रिंशांशकेजाताकलाज्ञाभवति । गीतवाद्यनृत्यचित्रादिषुकुशला । शुक्रत्रिंशांशकेजातागुणैः शीलादिभिः ख्याताभवति । स्यात्कापटीत्यादि । बौधे मिथुनकन्ययोरन्यतमेलग्नगे चंद्रगेवा भौमत्रिंशांशकेजाता कापटीकपटासक्ताभवति । सौरत्रिंशांशकेजाताक्लीबसमा नपुंसकतुल्याभवति । बृहस्पतित्रिंशांशकजातासाध्वीभवति। बुधत्रिंशांशकजातागुणाढ्यागुणबहुलाभवति । शुक्रत्रिंशांशकजाताप्रविकीर्णकामाविक्षिप्तमन्मथासर्वपुरुषगामिनीभवतीति ॥ ४ ॥

स्वच्छंदापतिघातिनीबहुगुणाशिल्पिन्यसाध्वींदुभेत्राचाराकुलटार्कभेनृपवधूपुंचेष्टितागम्यगा।।जैवेनैकगुणाल्परत्यतिगुणा विज्ञानयुक्तासतीदासीनीचरतार्किभेपतिरताद्दुष्टाप्रजास्वांशकैः ५

अथचंद्रार्कजीवसौरक्षेत्राणामन्यतमेलग्नगेचंद्रगेवाभौमादिर्त्रिंशांशजातायाः स्वरूपं-शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ स्वच्छंदेति । इंदुभेकर्कटेलग्नेतद्गतेवाचंद्रेभौमत्रिंशांशकजातास्व-च्छंदास्वैरिणीयथेष्टव्यवहारिणीभवति । सौरत्रिंशांशकजातापतिघातिनीभवति । जीवत्रिं-शांशकजाताबहुगुणाभवति । बुधत्रिंशांशकजाताशिल्पिनीशिल्पकर्मनिरताभवति । शुक्रत्रिंशांशकजाताअसाध्वीदुःशीलाभवति । आचारेति । अर्कभेसिंहेलग्नेतद्गतेवाचंद्रेभौ-मत्रिंशांशकेजाताआचारापुरुषाचाराभवति । नुरिवाचारोयस्याः । केचिद्वाचाटाइतिपठं-ति । बहुभाषिणी । सौरत्रिंशांशकेजाताकुलटा असाध्वीभवति । जीवत्रिंशांशकेजाता नृपवधूः राजभार्याभवति । बुधत्रिंशांशकेजातापुंचेष्टितापुरुषस्वभावाभवति । शुक्रत्रिं-शांशकेजाताअगम्यगाऽगम्यपुरुषगामिनिभवति । जीवक्षेत्रेधन्विमीनयोरन्यतमेलग्नगते तद्गतेवाचंद्रेभौमत्रिंशांशकेजातानैकगुणाबहुगुणाभवति सौरत्रिंशांशकजाताअल्परतिःशीघ्र-वेगाभवति । बृहस्पतित्रिंशांशकजाता अतिगुणाबहुगुणवतीभवति । बुधत्रिंशांशकेजाता विज्ञानयुक्ता आश्चर्ययुक्ताभवति । शुक्रत्रिंशांशकेजाताअसती असाध्वीभवति । दासी-ति । आर्किभेसौरक्षेत्रेमकरकुंभयोरन्यतमेलग्नगेचंद्रगेवाभौमत्रिंशांशकजाता दासीभवति । सौरत्रिंशांशकजातानीचरतानीचपुरुषसक्ताभवति । जीवत्रिंशांशकेजातापातिरताभर्तृभ-क्ताभवति । बुधत्रिंशांशकेजातादुष्टाभवति । शुक्रत्रिंशांशकेशाताऽप्रजावंध्याभवति ॥५॥

शशिलग्नसमायुक्तैः फलंत्रिंशांशकैरिदम् ॥
बलाबलविकल्पेनतयोरुक्तंविचिंतयेत् ॥ ६ ॥

एतदंशकैरितितदर्थमनुष्टुभाह ॥ शशीति । राशिंराशिमधिकृत्ययदेतत्रिंशांशके उक्तं फलंतच्छशिलग्नसमायुक्तैश्चंद्रलग्नयुक्तैस्त्रिंशांशकैः यस्मिन्राशौयद्ग्रहः । त्रिंशांशकेचं-द्रमाभवतितद्वत्फलंवाच्यम् । यद्वालग्नंभवति तस्ययस्त्रिंशांशः तद्वशाद्वा । कथमुच्यते बलाबलविकल्पेनेत्यादि । चंद्रलग्नयोः योबलवान्स यत्रराशौयत्रत्रिंशांशकेभवति व्यवस्थितः तस्ययदुक्तंफलंतदेवंविचिंतयेत् । एतदुक्तंभवति । अन्यस्मिन्राशावन्य-स्मिन्त्रिंशांशकेचंद्रमाभवति । अन्यस्मिन्राशौअन्यस्मिन्त्रिंशांशकेलग्नंतदातयोर्योबलवान् सयस्मिन्त्रिंशांशकेभवति तस्यैवफलंवदेत् । योबलरहितस्तस्यफलंन भवतीति ॥ ६ ॥

दृक्संस्थावसितसितौपरस्परांशेशौक्रेवायदिघटराशिसंभवों-
शः ॥ स्त्रीभिः स्त्रीमदनविषानलप्रदीप्तंसंशांतिनयतिनराकृ-
तिस्थिताभिः ॥ ७ ॥

अथयस्मिन्योगेजाता स्त्रीभिः पुरुषाकारसंस्थाभिः सहमदनंशमयति तद्योगद्वयज्ञानंप्र-दर्शयन्नाह ॥ दृक्संस्थाविति। असितःसौरःसितःशुक्रःएतावसितसितौ परस्परांशे अन्योन्यां-

शगतौ । सौरः शुक्रांशगतः शुक्रः सौरांशगतस्तौचपरस्परंदृक्संस्थौअन्योन्यंपश्यतः एकोयोगः । अथवाशौक्रेराशौवृषतुलयोरन्यतमेलग्नगतेतत्कालंयदिघटराशिसंभवोंशः कुंभनवांशकोदयोभवति तदाद्वितीययोगः । अस्मिन्योगद्वयेजातास्त्रीअन्याभिरपराभिः स्त्रीभिः योषिद्भिः नराकृतिस्थिताभिः पुरुषसंस्थानाभिः पुरुषाकारयुताभिः । मदनविषानलंप्रदीप्तंकामविषाग्निप्रज्वलितंशांतिंनयति शमयति । एतदुक्तंभवति । अन्यास्त्रीस्वजघनेपुरुषरूपेणचर्ममयंलिंगंबद्ध्वापुंवत् तस्यारतिमभिजनयति । यतोतिकामार्त्तत्वात् । पुरुषयोगंगंतुंशक्नोति ॥ ७ ॥

शून्येकापुरुषोबलेस्तभवनेसौम्यग्रहावीक्षितेक्लीबोस्तेवधमंदयोश्चरगृहेनित्यंप्रवासान्वितः ॥ उत्सृष्टारविणाकुजेनविधवाबाल्येऽस्तराशिस्थितेकन्यैवाशुभवीक्षितेर्कतनयेद्यूनेजरांगच्छति ॥ ८ ॥

अथास्तमयेपतिश्चेतियदुक्तंतद्विज्ञानंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ शून्येति । लग्नाच्चंद्राद्वा यः सप्तमोराशिः सयदिशून्यः सर्वग्रहवियुक्तोभवति । अबलोबलहीनश्चतस्मिन्नस्तभवने शून्ये अबलेचबलरहिते । तथासौम्यैः शुभग्रहैरनिरीक्षितेनकेनचिच्छुभग्रहेणदृश्यमाने नकेनचित्सौम्यग्रहेणयुतेजातायाः भर्त्ताकापुरुषः कुत्सितपुरुषोभवति । अथवालग्नाच्चंद्राद्वा यः सप्तमोराशिस्तत्रबुधमंदयोर्ज्ञसौरयोरन्यतमेस्थितेजातायाः भर्त्ताक्लीबः पुरुषाकारहीनो भवति । यस्याश्चरगृहंचरराशिः सप्तमेभवति तस्याः नित्यंसर्वकालं भर्त्ता प्रवासान्वितः प्रवासशीलोभवति । अर्थादेवंस्थिरेसप्तमेनित्यंगृहेस्थितोभवति । द्विस्वभावेकिंचित्प्रवासेकिंचिद्गृहेस्थितोभवति । उत्सृष्टारविणा कुजेनविधवेति । तरणौ रवावस्तस्थितेसप्तमगे जातापतिनोत्सृष्टाभर्त्रात्यक्ता भवति । एवंकुजेसप्तमगतेतस्मिंश्चाशुभैः पापैः वीक्षितेबाल्येविधवारंडा विगतभर्तृकाभवति । अर्कतनयेसौरेद्यूनेसप्तमगेतस्मिंश्चाशुभैः पापैर्वीक्षिते दृष्टे कन्यैवजरामुपगच्छति । कुमार्येववृद्धाभवति वृद्धत्वंप्राप्नोति विवाहंनकरोतीत्यर्थः । अत्रचंद्रलग्नयोर्बलवशादेवतद्वक्तव्यम् ॥ ८ ॥

आग्नेयैर्विधवास्तराशिसहितैर्मिश्रैः पुनर्भूर्भवेत्क्रूरेहीनबलेस्तगेस्वपतिनासौम्येक्षितेप्रोज्झिता ॥ अन्योन्यांशगयोःसितावनिजयोरन्यप्रसक्तांगनाद्यूनेवायदि शीतरश्मिसहितौ भर्तुस्तदानुज्ञया ॥ ९ ॥

ननुचंद्रात्सप्तमस्थानादप्येतत्फलंकथमवगम्यते । उच्यते । सप्तमेस्थानेचंद्रमसः फलदर्शनाभावात् । पुनरपिजाताकीदृशीभविष्यतीतितद्विज्ञानं शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥

आग्नेयैरिति । एकैकस्मिन्पापग्रहे सप्तमे फलमुक्तम् । यदि बहवः आग्नेयाः क्रूराः सप्तमस्था भवंति । तदाप्रतिग्रहोक्तं फलंत्यक्त्वातैराग्नेयैरस्तराशिसहितैः विधवैवभवति । मिश्रैः क्रूरैः सौम्यैश्चसप्तमस्थैः पुनर्भूर्भवेत् । स्वपाणिग्राहिणंत्यक्त्वा अन्यस्यभार्याभवतीत्यर्थः । द्विसंस्कृता । तथाच ग्रंथांतरे पुनर्भूलक्षणमुक्तम् । स्वैरिणीस्वपतिंहित्वासवर्णंकामतः श्रयेत् । अक्षतंचप्रजाद्वारंपुनर्भूसंस्कृतापुनः । क्रूरइति । क्रूरआदित्यांगारकशनैश्चराणा-मन्यतमेऽस्तगेलग्नात्सप्तमस्थेतस्मिंश्चहीनबलेसर्वबलरहितेतथाभूतेसौम्येक्षितेशुभग्रहाणां-बुधगुरुसितानामन्यतमेनदृष्टेजातास्वपतिनाआत्मीयेनैवभर्त्राप्रोज्झितात्यक्ताभवति । अ-न्योन्यांशगयोरिति । सितः शुक्रः अवनिजोंगारकः एतयोः सितावनिजयोः अन्यो-न्यांशगयोः परस्परनवांशकस्थितयोः । यत्रतत्रराशौसितनवांशकेभौमोभौमनवांशके शुक्रः । तदासांगनास्त्रीअन्यप्रसक्तापरपुरुषरताभवति । अथवाद्यूनेलग्नात्सप्तमेस्थानेता-वेवयद्यंगारकशुक्रौ शीतरश्मिसहितौ चंद्रसहितौ भवतस्तथाप्यन्यपुरुषासक्ताभवति । किंतुभर्तुरनुज्ञयापत्युराज्ञयेति नतुस्वातंत्र्येणेति ॥ ९ ॥

सौरारर्क्षेलग्नगेसेंदुशुक्रेमात्रासार्द्धंबंधकीपापदृष्टे ॥ कौजेस्तां-शेसौरिणाव्याधियोनिश्चारुश्रोणीवल्लभासद्ग्रहांशे ॥ १० ॥

अथयेनयोगेनजातामात्रासहबंधकीभवति येनचरुगर्दितयोनिर्येनचसुभगातद्योगत्रयं मालिन्याह ॥ सौरारर्क्षेइति । सौरः शनैश्चरः । तद्दक्षेमकरकुंभौ आरोभौमस्तदृक्षे मेष वृश्चिकौ एषामन्यतमेलग्नगतेतस्मिंश्चसेंदुशुक्रेइंदुनाचंद्रेणशुक्रेणचसंयुक्तेतथाभूतेपापदृष्टे पापग्रहावलोकितेजाताबंधकीपरपुरुषगामिनीभवति नकेवलं यावन्मात्रासार्द्धंजनन्यासह बंधकीजातातन्मातापिबंधकीपरपुरुषगामिनीभवति । अस्तांशेलग्नात्सप्तमेस्थानेयोराशि-स्तत्कालंकौजोभौमनवांशकोभवति तस्मिंश्चकौजेऽस्तांशेसौरिणारविजेनदृष्टेजाताव्याधि-योनिः सरोगभगाभवति । यदुक्तं सुभगवास्तमयेतदर्थमाह । चारुश्रोणीवल्लभासद्ग्रहां-शइति । यदा लग्नात्सप्तमेस्थानेसद्ग्रहस्यशुभग्रहस्यनवांशकोदयोभवति तदाचारुश्रोणीः शोभनभगावल्लभापत्युःप्रियाचभवति ॥ १० ॥

वृद्धोमूर्खः सूर्यजर्क्षेशकेवास्त्रीलोलःस्यात्क्रोधनश्चावनेये ॥ शौक्रेकांतोतीवसौभाग्ययुक्तोविद्वान्भर्तानैपुणज्ञश्चबौधे ॥ ११ ॥

अथयस्याः सप्तमंस्थानंशून्यंभवतितस्याः शनैश्चरांगारकशुक्रक्षेत्रेतदंशेवासप्तमेयादृ-शीभवतितादृग्ज्ञानंमालिन्याह ॥ वृद्धइति । यस्याजन्मनिलग्नात्सप्तमेस्थानेसूर्यजस्यसौर-स्यर्क्षेमकरकुंभयोरन्यतमसंबंधीनवांशकोवासप्तमेभवति तस्याः वृद्धः मूर्खश्चभर्ताभवति । यस्याः आवनेयस्यांगारकस्यर्क्षेमेषवृश्चिकयोरन्यतमस्तदंशकोवासप्तमेभवति तस्याः स्त्री-लोलः स्त्रीषुहृदयालुः क्रोधनः क्रोधशीलश्चभर्ताभवति । एवंशौक्रेराशौवृषतुलयोरन्य-

तमे तदंशकेवासप्तमस्थेकांतोतीवदर्शनीयोऽतीवसौभाग्ययुक्तोवल्लभश्चभर्ताभवति । बौधेमिथुनकन्ययोरन्यतमेतदंशकेवासप्तमस्थेजातायाः भर्त्ताविद्वान्पंडितः नैपुणज्ञश्चसर्वत्र सूक्ष्मदृष्टिर्भवति ॥ ११ ॥

मदनवशगतोमृदुश्चचांद्रेत्रिदशगुरौगुणवान्जितेंद्रियश्च ॥
अतिमृदुरतिकर्मकृच्चसौर्येभवतिगृहेस्तमयस्थितेंशकेवा॥ १२ ॥

अथचंद्रराशौसप्तमेतन्नवांशकेजीवराशौवादित्यराशौचतन्नवांशकेवातद्विज्ञानंपुष्पिताग्रयाह ॥ मदनेति । यस्याः जातायाः सप्तमेस्थानेचांद्रोराशिः कर्कटस्तदंशकोवाभवति तस्याः भर्त्तामदनवशगतः कामातुरोमृदुश्चाकठिनश्चभवति । त्रिदशगुरोः जीवस्यराशौ धन्विमीनयोरन्यतमेसप्तमस्थेतदंशकेवाजातायाः भर्तागुणवान् । शौर्यादिभिर्गुणैर्युक्तो जितेंद्रियोदांतश्चभवति । सौर्येराशौसिंहेतदंशकेवालप्तमस्थेजातायाः भर्ताऽतिमृदुरतिवा कठिनः अतिकर्मकृदतीवव्यापारकृद्भवति व्यापारकरणशीलः । केचिद्रतिकर्मकृदतिकामातुरोकामासक्तोभवति । एवमस्तमयस्थितेसप्तमस्थानस्थेगृहेराशावंशकेवाफलमभिहितं यत्रान्यसंबंधीराशिः सप्तमेभवति । अन्यसंबंधीनवांशश्च तत्र राश्यंशपयोः योबलवांस्तदीयंफलंवाच्यमिति ॥ १२ ॥

ईर्ष्यान्वितासुखपराशशिशुक्रलग्नेज्ञेंदोः कलासुनिपुणासुखिताहुणाढ्या ॥ शुक्रज्ञयोस्तुरुचिरासुभगाकलाज्ञात्रिष्वप्यनेकवसुसौख्यगुणाशुभेषु ॥ १३ ॥

अथचंद्रशुक्रबुधानांद्वौत्रयोवालग्नगतायस्याभवंतितस्यास्वरूपंवसंततिलकेनाह ॥ ईर्ष्येति । यस्याः जन्मलग्नेशशिशुक्रौचंद्रसितौसमेतौभवतः । साईर्ष्यान्वितामात्सर्ययुक्तासुखपरासुखासक्ताचभवति । ज्ञेंद्वोः बुधचंद्रयोः लग्नगतयोः कलासुनिपुणातज्ज्ञा सुखिता संजातसुखाभवति गुणाढ्यागुणबहुलाच । शुक्रज्ञयोः सितबुधयोर्लग्नगतयोरुचिरा दर्शनीयासुकांतासुभगाभर्तृवल्लभाकलाज्ञाचभवति । त्रिष्वपीति । यस्यास्त्रयोपिचंद्रबुधशुक्रालग्नगताभवंति साऽनेकवसुसौख्यगुणाअनेकैर्वसुभिः धनैः सौख्यैरनेकैर्बहुभिश्चगुणैर्युक्ता भवति । अपिशब्दात्रिषुशुभेषुबुधगुरुसितेषुलग्नगतेषुजाता अनेकवसुसौख्यगुणा भवति ॥ १३ ॥

क्रूरेष्टमेविधवतानिधनेश्वरोंशेयस्यास्थितोवयसितस्यसमेप्रदिष्टा ॥ सत्स्वर्थगेषुमरणंस्वयमेवतस्याःकन्यालिगोहरिषु चाल्पसुतत्वमिंदौ ॥ १४ ॥

अत्रपूर्वंतासांभर्तृमरणमितियदुक्तंतद्विज्ञानंवसंततिलकेनाह ॥ क्रूरेष्टमइति । यस्याः क्रूरग्रहोष्टमेस्थानेभवतितस्याविधवताभवति । कस्मिन्कालइत्याह । निधनेश्वरोयस्येति

निधनेश्वरोष्टमस्थानाधिपतिर्यस्यग्रहस्यनवांशकेभवति । तस्ययद्वयस्तस्मिन्वयसिविवाहा-न्तरतस्तस्याः वैधव्यं वक्तव्यम् । एकंद्वेनवविंशतिरित्यादिग्रहवयः । एवंकेचिद्व-दंति । वयंपुनः दशांतर्दशाकालंवयःशब्देनब्रूमः । यत्र निधनेश्वरश्चंद्रभौमयोरन्यतमेंशे भवति तत्र चंद्रभौमयोर्वयःप्रमाणंवर्षत्रितयम् । तत्रप्रायः कुमारीणांविवाहासंभवस्तस्मा-दष्टमस्थानाधिपतिर्यस्यांशकेव्यवस्थितस्तस्यांतर्दशाधिपतिस्तस्याविवाहात्परंविधवताम्र-दिष्टोक्ता । सतिस्विति । यस्या जन्मनिक्रूरग्रहोष्टमगो भवति । सद्ग्रहः शुभग्रहः । कश्चिदर्थगोद्वितीयस्थानगतोभवति तस्याः भर्तुः परस्तात् स्वस्यैव मरणंभवति । यस्या जन्मनिकन्यायामालिनिवृश्चिकेगविवृषेहरौसिंहेवाइंदुःस्थितोभवति तस्याअल्पसुतत्वंस्वल्प-पुत्रत्ववंवक्तव्यम् । कन्यालिगोहरीणामन्यतमश्चंद्रराशिर्यस्यास्तस्याः अल्पाः पुत्राभवं-तीति ॥ १४ ॥

सौरेमध्यबलेबलेनरहितैःशीतांशुशुक्रेंदुजैःशेषैर्वीर्यसमन्वितैः पुरुषिणीयद्योजराश्युद्गमः ॥ जीवारास्फुजिदैंदवेषुबलिषुप्राग्लग्नराशौ समेविख्याताभुविनैकशास्त्रनिपुणा स्त्री ब्रह्मवादिन्यपि ॥ १५ ॥

अथयस्मिन्योगेजातापुरुषिणीभवतियस्मिंश्चब्रह्मवादिनीभवति । तद्योगद्वयंशार्दूलवि-क्रीडितेनाह॥सौरेइति । सौरेशनैश्चरेमध्यबलेनातिबलवतिनचातिबलहीने । तथाशीतांशु-शुक्रेंदुजैः शशिसितबुधैः बलेनवीर्येणरहितैः विवर्जितैः । शेषैरादित्यभौमजीवैर्वीर्यसम-न्वितैःसबलैर्यत्रतत्रावस्थितैर्यद्योजराशिःविषमराशिरुद्गमः उद्गमेउदयेलग्नेभवति । विषम-राशिः लग्नेजाताभवतीत्यर्थः। तदाजातामेषमिथुनसिंहतुलाधन्विकुंभानामन्यतमेसापुरुषि-णीभवति । बहुपुरुषेत्यर्थः । जीवारास्फुजिदैंदवेष्विति । जीवोबृहस्पतिः । आरोभौमः । आस्फुजिच्छुक्रः । ऐंदवोबुधः । एतेषुयत्रतत्रावस्थितेषुबलिषुवीर्यवत्सुतथाप्राग्लग्नेयदि समराशिर्भवतितदाजातास्त्री भुविभूमौविख्यातासर्वत्रप्रथिता। अनेकशास्त्रकुशला अनेके-षुबहुषुशास्त्रेषुकुशलातज्ज्ञाब्रह्मवादिन्यपिमोक्षशास्त्रेकुशलाभवति ॥ १५ ॥

पापेस्तेनवमगतग्रहस्यतुल्यांप्रव्रज्यांयुवतिरुपैत्यसंशयेन ॥ उद्वाहेवरणविधौप्रदानकालेचिंतायामपिसकलंविधेयमेतत् ॥१६॥

इति बृहज्जातकेस्त्रीजातकाऽध्यायश्चतुर्विंशतिः ॥ २४ ॥

अथयद्योगजाताप्रव्रज्यामाश्रयतितद्विज्ञानंप्रहर्षिण्याह ॥ पापेइति ॥ पूर्वंसप्तमस्थस्य ग्रहस्यपृथक्पृथक्फलमुक्तम् । तत्रलग्नात्पापे क्रूरग्रहेऽस्ते सप्तमस्थेयद्यन्यः कश्चिद्ग्रहो लग्नान्नवमगतोभवति तदासास्त्रीप्रागुक्तंफलंप्राप्नोति । नवमगतस्यग्रहस्यतुल्यांतत्कथि-

तांप्रव्रज्यांयुवतिः स्त्री असंशयेननिःसंशयेनोपैति प्राप्नोति । एवंस्त्रीजातकंव्याख्यातम् । उद्वाहेइति । अत्रयेयोगाव्याख्यातास्तेचेदुद्वाहेविवाहकालेभवंति तदायोगोक्तफलंवाच्यम् । तथातस्यावरणविधौकन्यामार्गणकालेप्रदानकालेकन्यादानकालेचाचिंतायांप्रश्नकालेप्ये-वंसकलंसर्वंविधेयंवक्तव्यम् । स्त्रीजातकेषुयेशुभाशुभयोगाउक्तास्तेऽत्रापिशुभाऽशुभावक्त-व्याः । नसकलजातकोक्ताः । तेचयथाप्रदर्शितकालेनैवज्ञेयाः । येषांचवक्ष्यमाणविवाह-पटलोक्तयोगैर्बाधोभविष्यति तेऽत्रनवक्तव्याः । युक्त्यैतद्विवाहपटलमुक्तमिति ॥ १६ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौस्त्रीजातकाध्यायश्चतुर्विंशः ॥ २४ ॥

अथ नैर्याणिकाऽध्यायप्रारंभः ।

मृत्युर्मृत्युगृहेक्षणेनबलिभिस्तद्धातुकोपोद्भवस्तत्संयुक्तभगात्र-जोबहुभवोवीर्यान्वितैर्भूरिभिः ॥ अग्न्यंब्वायुधजोज्वरामय-कृतस्तृट्क्षुत्कृतश्चाष्टमेसूर्याद्यैर्निधनेचरादिषु परस्वाध्वप्रदे-शेष्विति ॥ १ ॥

अथातोनैर्याणिकाऽध्यायोव्याख्यायते । तत्रादाविवाष्टमेस्थानेग्रहदृष्टेविधुक्तेयुतेवायथा म्रियेतेतद्विज्ञानंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ मृत्युरिति । बलिभिर्ग्रहैर्मृत्युग्रहेक्षणेनमृत्युर्भवति । यस्यजन्मलग्नान्मृत्युगृहमष्टमंस्थानंशून्यंयोग्रहोबलवान्पश्यतितस्यग्रहस्य योधातुरुक्त-स्तद्धातुकोपोद्भवस्तेनधातुनाप्रकुपितेनसम्रियते । तद्यथाऽर्कस्यपित्तं चंद्रस्यवातकफौ । भौमस्यपित्तम् । बुधस्यत्रयोपिवातपित्तश्लेष्माणः । बृहस्पतेः कफः । शुक्रस्यवातकफौ । सौरस्यवातइति । तत्संयुक्तभगात्रजइति । तदित्यनेनलग्नादष्टमस्थानस्यपरामर्शः । तेना-ष्टमेनयुक्तंयद्भगात्रं तत्संयुक्तभगात्रं तज्जातस्तत्संभूतः । लग्नादष्टमोराशिः यस्मिन्नंगे कालाख्यपुरुषस्यवर्ततेतस्मिन्नंगे दृष्टग्रहोक्तदोषकोपान्म्रियते । भूरिभिर्बहुभिः वीर्यान्वितैः सबलैः । बहुभवोमृत्युः । यदाबहवोपिवीर्यान्वितास्तच्छून्यमष्टमस्थानंपश्यंतितदायावंतः पश्यंति तावतांग्रहाणामुक्तदोषप्रकोपेन तेचबहवोदोषायस्मिन्कालपुरुषांगेलग्नादष्टमराशि र्वर्ततेतस्मिन्नंगेप्रकुप्यनिधनं कुर्वंतीति । अग्न्यंब्वायुधजइति । सूर्यादिभिरष्टमेस्थानेस्थि-तैरग्न्यादिभिर्मृत्युर्भवति । तद्यथा । यस्यलग्नादष्टमेस्थानेऽर्कोभवति तस्याग्निहेतुकोमृ-त्युर्भवति । एवंचंद्रेष्टमेंबुहेतुकः । भौमेआयुधहेतुकः । बुधेज्वरहेतुकः। जीवेआमयकृतः। आविज्ञातव्याधिहेतुकः । शुक्रेतृड्हेतुकः।सौरेक्षुद्धेतुकइति।एतैर्ग्रहैर्बलिभिर्यथोक्तएवमृत्युः । शुभेन कर्मणाभवति । बलहीनैरशुभेनमध्यबलैर्मध्यमेनेति । विज्ञातमरणप्रकारस्यमरण-देशज्ञानार्थमाह । निधनेचरादिष्विति । यस्यनिधनेऽष्टमे स्थानेचरराशिर्भवति सपर-देशेम्रियते । यस्यस्थिरः सस्वदेशे । यस्यद्विस्वभावः सोध्वप्रदेशे पथिम्रियतइति॥ १॥

शैलाग्राभिहतस्यसूर्यकुजयोर्मृत्युः खबंधुस्थयोः कूपेमंदश-
शांकभूमितनयैर्बंध्वस्तकर्मस्थितैः॥ कन्यायांस्वजनाद्धिमो-
ष्णकरयोः पापग्रहैर्दृष्टयोः स्यातांयद्युभयोदयेर्कशशिनौतो-
येतदामज्जितः ॥ २ ॥

अथशैलाग्राभिघातेषुयैर्योगैर्म्रियतेतान् शार्दूलविक्रीडितेनाह॥ शैलाग्राभिहतस्येति ॥
सूर्यकुजयोः रविभौमयोः । युगपत्तुल्यकालंखबंधुस्थयोर्दशमयोश्चतुर्थयोर्वाजातस्यशैला-
ग्राभिहतस्यशिलाप्रहारेणहतस्यमृत्युर्भवति कूपइति । मंदशशांकभूमितनयैः सौरेंदुभौमै-
र्यथासंख्यंबंध्वस्तकर्मस्थितैश्चतुर्थसप्तमदशमस्थैः । तद्यथा । सौरेचतुर्थगेचंद्रेसप्तमगेभौमे
दशमगेजातः कूपेपतितोम्रियते । कन्यायामिति । हिमोष्णकरयोश्चंद्रार्कयोः । कन्या-
यांस्थितयोश्च पापग्रहदृष्टयोर्जातः स्वजनेन म्रियते स्वजनेनव्यापाद्यते । उभयो-
दयेद्विस्वभावराशावुदयेलग्नगतेतत्र चार्कशशिनौरविचंद्रौयदास्यातां भवेतां तदातोये जले
मज्जितोमग्नोम्रियते ॥ २ ॥

मंदेकर्कटगेजलोदरकृतोमृत्युर्मृगांकेमृगेशस्त्राग्निप्रभवःशशि-
न्यशुभयोर्मध्येकुजर्क्षेस्थिते ॥ कन्यायांरुधिरोत्थशोषज-
नितस्तद्वत्स्थितेशीतगौसौरर्क्षेयदितद्वदेवहिमगौरज्ज्वग्निपा-
तैःकृतः ॥ ३ ॥

अथान्यानपिमृत्युयोगान् शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ मंदेइति । मंदेशनैश्चरेकर्कटगेकु-
लीरस्थेमृगांकेचंद्रेमृगेमकरास्थितेजातस्यजलोदरकृतोजलोदरेणमृत्युर्भवति । शस्त्राग्नि-
प्रभवइति । शशिनिचंद्रेकुजर्क्षेमेषवृश्चिकयोरन्यतमस्थेतत्र चाशुभयोर्द्वयोः पापयोर्मध्य-
स्थेजातस्य शस्त्राग्निप्रभवः शस्त्रेणाग्निनावाप्रभवति तत्कृतोमृत्युः । कन्यायामिति ।
शीतगौचंद्रेकन्यायांतद्वत्स्थितेपापद्वयमध्यगतेजातस्यरुधिरोत्थशोषजनितोमृत्युर्मरणंभवं-
ति। दुष्टेनरक्तेनशोषेणवाउत्थितोजनित उत्पन्नः । सौरर्क्षइति । हिमगौचंद्रेसौरर्क्षेमक-
रकुंभयोरन्यतमस्थेतद्वत्तस्मिंश्चपापद्वयमध्यगतेयदिचेज्जातस्तदारज्ज्वग्निपातैः रज्ज्वाऽग्नि-
पातात्वाम्रियतइति ॥ ३ ॥

बंधाद्धीनवमस्थयोरशुभयोः सौम्यग्रहादृष्टयोर्द्रेष्काणैश्चस-
पाशसर्पनिगडैश्छिद्रस्थितैर्बंधतः॥ कन्यायामशुभान्वितेस्त-
मयगेचंद्रेसितेमेषगेसूर्येलग्नगतेचविद्धिमरणंस्त्रीहेतुकंमंदिरे ॥४॥

अथान्यानपिमृत्युयोगान् शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ बंधाद्धीनवमस्थयोरिति । अशु-
भयोर्द्वयोः पापयोर्द्धीनवमस्थयोः पंचमनवमस्थानस्थयोश्चसौम्यग्रहैरदृष्टयोरनवलोकित-

योजातः बंधाद्बंधनेनम्रियते । द्रेष्काणैरिति । येनलग्नेनपुमान् जातस्तस्मादष्टमेस्थाने योराशिस्तत्कालंवर्तते तत्रयदिसपाशसर्पोद्रेष्काणो भवतिसनिगडोवा तदाजातः बंधनेन म्रियते । तत्रभुजगपाशभृद्द्रेष्काणः .कर्कटद्वितीयः कर्कटतृतीयःवृश्चिकप्रथमः वृश्चिकद्वितीयः मीनांत्यश्च । निगडद्रेष्काणः मकराद्यः । कन्यायामिति । मीनलग्नः जातः कन्यायामस्तगेसप्तमस्थेचंद्रेतस्मिंश्चाशुभान्वितेकेनचित्पापेनसहिते सितेशुक्रेमेषगे सूर्येरवौलग्नगतेजातस्यमरणंमंदिरेगृहेस्त्रीहेतुकंस्त्रीनिमित्तंविद्धिजानीहि ॥ ४ ॥

शूलोद्भिन्नतनुःसुखेवनिसुतेसूर्येपिवाखेयमेसप्रक्षीणहिमांशुभिश्चयुगपत्पापैस्त्रिकोणाद्यगैः ॥ बंधुस्थेचरवौवियत्यवनिजे क्षीणेंदुसंवीक्षितेकाष्ठेनाभिहतःप्रयातिमरणंसूर्यात्मजेनेक्षिते ॥५॥

अथान्यानपिमृत्युयोगान् शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ शूलोद्भिन्नतनुरिति । सुखे चतुर्थस्थानेऽवनिसुतेभौमेस्थिते । सूर्येपिवाइति । रवौचतुर्थस्थे । खेदशमेस्थाने यदियमः सौरोभवति तदाजातः शूलोद्भिन्नतनुर्म्रियते शूलेनोद्भिन्नातनुर्यस्य शूलप्रोतस्यतस्यमरणंभवति । सप्रक्षीणेति । पापैः रविभौमसौरैः सप्रक्षीणहिमांशुभिरतिक्षीणचंद्रसंयुक्तैश्च युगपत्तुल्यकालंत्रिकोणाद्यगैः पंचमनवमलग्नस्थैः । एतदुक्तंभवति । सक्षीणचंद्राणांपापानामेतत्स्थानत्रयमुक्त्वाऽन्यत्रावस्थितिर्नभवति । तदा चकाराच्छूलोद्भिन्नतनुर्म्रियते । बंधुस्थेचेति । रवौसूर्येबंधुस्थेलग्नाच्चतुर्थगेवियतिदशमेऽवनिसुतेभौमेस्थितेतस्मिंश्चक्षीणेंदुनाक्षीणचंद्रेणसंवीक्षितेतदाजातश्चकाराच्छूलोद्भिन्नतनुर्म्रियते । अस्मिन्नेवयोगेचतुर्थगेरवौ दशमस्थेभौमेतस्मिंश्चसूर्यात्मजेनशनैश्चरेणेक्षितेदृष्टेजातः काष्ठेनाभिहतः काष्ठघातेनताडितोमरणंप्रयाति प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ५ ॥

रंध्रास्पदांगहिबुकैर्लगुडाहतांगः प्रक्षीणचंद्ररुधिरार्किदिनेशयुक्तैः ॥ तैरेवकर्मनवमोदयपुत्रसंस्थैर्धूमाग्निबंधनशरीरनिकुट्टनांतः ॥ ६ ॥

अथान्यानपिमृत्युयोगान्वसंततिलकेनाह ॥ रंध्रास्पदेति । रंध्रमष्टमंस्थानम् आस्पदं दशमम् अंगंलग्नं हिबुकस्थानंचतुर्थम् । एतैरंध्रास्पदांगहिबुकैर्यथासंख्यंप्रक्षीणचंद्ररुधिरार्किदिनेशयुक्तैः । एतदुक्तंभवति । अतिक्षीणचंद्रोष्टमे रुधिरोभौमः दशमे आर्किः सौरोगेलग्ने दिनेशोरविश्चतुर्थे एवंविधेयोगेजातोलगुडहतांगोलगुडताडितावयवोम्रियते । केचित्पठंति लगुडाहतांतइति । लगुडाहतस्यांतोभवति । तैरेवेति । तैरेवग्रहैः प्रक्षीणचंद्ररुधिरार्किदिनेशैः । यथासंख्यं कर्मनवमोदयपुत्रसंस्थैः दशमनवमलग्नपंचमस्थैः [क्षीणचंद्रमादशमे भौमोनवमे सारोलग्ने अर्कः पंचमे यदिभवतितदाजातस्यधूमेनाग्निनाबंधनेनशरीरनिकुट्टनेनकाष्ठादिनाप्रहरणेनवा तस्यमृत्युर्भवति ॥ ६ ॥

बंध्वस्तकर्मसहितैः कुजसूर्यमंदैर्निर्याणमायुधशिखिक्षितिपालकोपैः ॥ सौरेंदुभूमितनयैः स्वसुखास्पदस्थैर्ज्ञेयः क्षतकृमिकृतश्च शरीरघातः ॥ ७ ॥

अथान्यानपिमृत्युयोगान्वसंततिलकेनाह ॥ बंध्वस्तकर्मसहितैरिति । कुजोंगारकः सूर्योरविः मंदः सौरः एतैर्यथासंख्यं बंध्वस्तकर्मसहितैः चतुर्थसप्तमदशमस्थैः । चतुर्थेभौमः सप्तमेसूर्यः दशमेसौरः यस्यजन्मनिभवंतितस्यायुधेनखड्गादिना । शिखिनाग्निना । क्षितिपालकोपेननृपक्रोधेनवा एषामन्यतमेननिर्याणंमृत्युर्भवति । सौरेंदुभूमितनयैः शनिशशिभौमैः यथासंख्यं स्वसुखास्पदस्थैर्द्वितीयचतुर्थदशमस्थैः । द्वितीयेसौरः चतुर्थेचंद्रः दशमेभौमः यस्यजन्मनिभवंति तस्यक्षतकृमिकृतः क्षतेछिद्रेकृमयः कीटाउत्पद्यंते तत्कृतश्चशरीरपातोभवति क्षतकृमिभिः पतितैर्मृत्युर्भवति ॥ ७ ॥

खस्थेर्केवनिजेरसातलगतेयानप्रपाताद्वधोयंत्रोत्पीडनजः कुजेस्तमयगेसौरेंद्विनाभ्युद्गमे ॥ विण्मध्येरुधिरार्किशीतकिरणैर्जूकाजसौरर्क्षगैर्यातैर्वा गलितेंदुसूर्यरुधिरैर्व्योमास्तबंध्वाह्वयान् ॥ ८ ॥

अथान्यानपिमृत्युयोगान् शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ खस्थइति ॥ अर्केरवौखस्थे दशमस्थानगतेकुजेरसातलगतेचतुर्थस्थेजातस्ययानप्रपातात् वाहनात्पतितस्यवधोमृत्युर्भवति । यंत्रोत्पिडिनजइति । कुजेंगारकेऽस्तस्मयगेसप्तमस्थेसौरेंद्विनाभ्युद्गमेसौरश्चेंदुश्चेनश्चतेसौरेंद्विनाः । शनिचंद्ररविभिरभ्युद्गमेलग्नेस्थितैः जातस्य यंत्रोत्पीडनजोवधः । यंत्रपीडितोम्रियते । केचित्क्षीणेंद्विनाभ्युद्गमेइतिपठंति क्षीणेंदुः क्षीणचंद्रमा इनआदित्यः आर्किः सौरः एतैः लग्नेस्थितैः जातस्य यंत्रोत्पीडनजोवधः । विण्मध्यइति । रुधिरोंगारकः आर्किः सौरः शीतकिरणश्चंद्रः एतैः यथासंख्यम् । जूकाजसौरर्क्षगैः जूकस्तुलः । अजोमेषः । सौरर्क्षेमकरकुंभौ तेनतुलेकुजोभौमः मेषेसौरः मकरकुंभयोरन्यतमेचंद्रः एवंयस्यजन्मनिभवंति सविण्मध्येमेध्यमध्येम्रियते । यातैर्वेति । गलितेंदुः क्षीणचंद्रः सूर्यआदित्यः रुधिरोंगारकः एतैर्यथा संख्यम् । व्योमास्तबंध्वाह्वयान्यातैः प्राप्तैः । व्योम्नि दशमेक्षीणंचद्रः । अस्तमयेसप्तमेसूर्यः । बंध्वाह्वयेबंधुसंज्ञकेचतुर्थेभौमः । बंधिश्त्याह्वासंज्ञायस्य । एवंयस्यजन्मनिभवतिस वाग्रहणात् विण्मध्येम्रियते ॥ ८ ॥

वीर्यान्वितवक्रवीक्षितेक्षीणेंदौनिधनस्थितेऽर्कजे ॥ गुह्योद्भवरोगपीडया मृत्युः स्यात्कृमिशस्त्रदाहजः ॥ ९ ॥

अथान्यानप्यनिष्टयोगान्वैतालीयेनाह ॥ वीर्यान्वितेति । क्षीणेंदौक्षीणचंद्रेवीर्यान्विते- नसबलेनवक्रेणभौमेनदृष्टेवीक्षितेर्कजेसौरेनिधनस्थितेऽष्टमस्थानगतेजातस्यगुह्योद्भवरोगपी- डयागुह्येयउद्भूतउत्पन्नरोगोगदस्तत्पीडयाऽर्शोभगंदरार्त्याकृमिशस्त्रदाहजः । कृमिज- शस्त्रजः दाहजः । अर्शोभगंदरादिरोगदोषात् कृमिपातेनशस्त्रकर्मणावादाहेनवाक्रिय- माणेनतस्यमृत्युर्भवति ॥ ९ ॥

अस्तेरवौसरुधिरेनिधनेर्कपुत्रेक्षीणेरसातलगतेहिमगौखगां- तः॥ लग्नात्मजाष्टमतपःस्विनभौममंदचंद्रैस्तुशैलशिखराश निकुडचपातैः ॥ १० ॥

अथान्यानपिमृत्युयोगान्वसंततिलकेनाह ॥ अस्तेरवाविति । अस्तेसप्तमेरवावादित्ये सरुधिरेभौमेनसंयुक्तेस्थितेऽर्कपुत्रेसौरेनिधनेऽष्टमेक्षीणेहिमगौचंद्रेरसातलगतेचतुर्थस्थान- स्थे जातःखगांतोभवति । खगः पक्षीतत्कृतोमृत्युर्भवति । तस्यमृतस्याग्निसंस्कारो नभवतीत्यर्थः । लग्नात्मजाष्टमेति । इनः सूर्यः भौमः कुजः मंदः सौरः चंद्रः शशांकः एतैर्यथासंख्यम् । लग्नात्मजाष्टमतपःसुस्थितैः लग्नपंचमाष्टमनवमस्थैः । तेनलग्नेर्कः पंचमेभौमः अष्टमेसौरः नवमेचंद्रोयस्यजन्मनिभवति तस्यशैलशिखरात् पर्वतमस्तकात् पतितस्याशनिपातेनचोल्कयावज्रपातेनकुडचपतिनभित्तिपातेन वा मृत्युर्भवति ॥१०॥

द्वाविंशः कथितस्तुकारणंद्रेष्काणोनिधनस्यसूरिभिः ॥ तस्याधिपतिर्भवोपिवानिर्याणंस्वगुणैः प्रयच्छति ॥ ११ ॥

अथयस्यजन्मन्येतेषांयोगानां मध्यादन्यतमोयोगोनभवति । नचाष्टमेस्थानेकश्चिद्ग्र- होभवति । नचाष्टमंस्थानंकश्चिद्ग्रहः पश्यति तन्मृत्युकारणंवैतालीयेनाह ॥ द्वाविंशइति । येनद्रेष्काणेनपुमान्जातस्तस्माद्योद्वाविंशोद्रेष्काणोभवति । ससूरिभिः पंडितैः निधन- स्यमृत्योः कारणंनिमित्तंकथितः । कथमित्याह । तस्याधिपतिरित्यादि । तस्यद्वाविं- शस्येद्रेष्काणस्ययोधिपतिर्ग्रहस्तस्याग्न्यंब्वायुधजइत्यादिस्वगुणैर्योहेतुः पठितस्तेननिर्या- णंमरणंप्रयच्छतिददाति । अथवायस्मिन्राशौसद्वाविंशोद्रेष्काणोभवति तस्यराशेर्यः स्वा- मीतत्संभवोभवति सस्वगुणैरात्मीयहेतुभिः निर्याणंमरणंप्रयच्छति ददाति । सचद्वाविंशो द्रेष्काणोलग्नादष्टमराशौभवतिसकथंज्ञायते । उच्यते । यदिलग्नस्यप्रथमोद्रेष्काणस्तदा- ष्टमस्यापिप्रथमोऽथलग्नस्यद्वितीयस्तदाऽष्टमस्यापिद्वितीयोऽथलग्नस्यतृतीयस्तदाऽष्टमस्या- पितृतीयः नकेवलंयावत्सर्वराशीनामेषैवव्यवस्था । अनेनक्रमेणप्रकारेणयोऽष्टमराशेः द्रेष्काणः सएवद्वाविंशोद्रेष्काणइति तत्रैतज्ज्ञातम् । यस्योक्तयोगानामन्यतमोयो- गोनभवति । नचाष्टमं स्थानंग्रहयुतवीक्षितंतस्यद्वाविंशद्रेष्काणाधिपाष्टमराश्याधिपयोर्यो बलवांस्तदुक्तदोषेणमृत्युरीति ॥ ११ ॥

**होरानवांशकप्रयुक्तसमानभूमौयोगेक्षणादिभिरतः परिक-
ल्प्यमेतत् ॥ मोहस्तुमृत्युसमयेऽनुदितांशतुल्यः स्वेशेक्षि-
तेद्विगुणितस्त्रिगुणःशुभैश्च ॥ १२ ॥**

अथयाद्दग्भूमौम्रियतेतद्विज्ञानंवसंततिलकेनाह । होरानवांशेति । पुरुषस्यजन्मसमयेहो-
रायांलग्नेयोनवांशकोभवति तस्ययोधिपतिः ग्रहस्तेनयोयुक्तो राशिः सराशिर्यः । तस्य
राशेर्यायोग्याभूमिस्तस्यांभूमौसाम्रियते । तद्यथा । सचेद्राशिद्वयेभवति तदा अधिकसंचा-
रभूमौ । सचेद्राशिः मेषोभवति तदाजाविकसंज्ञभूमौ । वृषभश्चेत्तदावृषभप्रचारभूमौ ।
मिथुनश्चेत्तदागृहे । कर्कटश्चेत्तदाकूपे । सिंहश्चेत्तदाऽरण्ये । कन्याचेत्तदाकूपे । तुलाचे-
त्तदापणगृहे । वृश्चिकश्चेत्तदाश्वभ्रे । धन्वीचेत्तदाऽश्वप्रचारभूमौ । मकरश्चेत्तदानूपे । कुंभ-
श्चेत्तदागृहे । मीनश्चेत्तदानूपइति । येषांतुपुनर्मृत्युयोगेजलादौमरणमुक्तंतेषांतत्रैव । नके-
वलंदर्शितराशिवशेनभूप्रदेशो वक्तव्यः । अपितु योगेक्षणादिभिरिति । सलग्ननवांशका-
धिपतिर्यस्मिन्राशौव्यवस्थितः तत्रयद्यनेनग्रहेणतस्ययोगोभवति तदातस्यच याभूमिः
ईक्षणादिर्योवातस्यपश्यति । आदिग्रहणाद्यस्यनवांशकेस्थितस्तस्यापियाभूमिरुक्तातस्यां
सम्रियतइति । अत्रचबहुभूमिसंभवेग्रहबलाद्वक्तव्या । ननुचग्रहस्यकाभूमिः । उच्यते ।
ग्रहस्यात्मीयराशेर्याभूमिः सैवेति । ननुयस्यराशिद्वयंतस्यकाभूमिरित्युच्यते । तत्रात्रिको-
णराशेः संबंधिनीभूमिः । तद्यथा । आदित्यस्यसिंहभूमिः अरण्यम् । चंद्रमसः कर्क-
टभूमिरनूपम् । भौमस्यमेषभूमिरजाविकसंचारप्रदेशः । बुधस्यकन्याभूमिरनूपम् । जीव-
स्यधनभूमिरश्वप्रचारः । शुक्रस्यतुलाभूमिः विपणिः । शनैश्चरस्यकुंभभूमिः गृहमिति ।
केचिदत्रदेवालयेअग्निविहारकोशशयनक्षित्युत्कराः स्युरित्यादिकंस्थानमिच्छंति । एतच्च
शोभनम् । यतः एतेषुस्थानेषुम्रियमाणादृश्यंतइति । एवमेतस्मादन्यत् परिकल्प्यंचिंत्य-
म् । मोहस्त्विति । यावंतोलग्नस्यनवांशकाअनुदिताः शेषास्तेषामंशानांसंपीडितानांयाव-
त्कालोभवति तत्तुल्यः तत्समोमृत्युसमयेमरणकालेकालोभवति । एतदुक्तंभवति । याव-
त्कालोलग्नादवशिष्टः पुरुषस्यजन्मविषयेभवति तावत्कालमिति । सचेल्लग्नराशिः यदिस्वे-
शेनस्वपतिनेक्षितोदृष्टस्तदासएवकालोद्विगुणोवक्तव्यः । अथदिवस्वामिनासौम्यग्रहेणचदृ-
ष्टस्तदाषड्गुणकालोवक्तव्यः ॥ १२ ॥

**दहनजलविमिश्रैर्भस्मसंक्लेदशोषैर्निधनभवनसंस्थैर्व्यालवर्गै-
र्विडंबः ॥ इतिशवपरिणामश्चिंतनीयोयथोक्तः पृथुविरचित-
शास्त्राद्वृत्यनूकादिचिंत्यम् ॥ १३ ॥**

अथमृतस्यशरीरपरिणामज्ञानंमालिन्याह ॥ दहनेति । निधनभवनेष्टमे स्थानेयोद्रेष्काणो
व्यवस्थितः तद्वशाच्छवपरिणामश्चिंतनीयः । सचगणनयाद्वाविंशोद्रेष्काणोभवति । सचय

दिदहनद्रेष्काणोग्निद्रेष्काणोभवति तदाभस्मत्वेनपरिणमत्यग्निनादह्यते । पापद्रेष्काणोऽग्निद्रेष्काणः।अथजलद्रेष्काणोभवति तदासंक्लिद्यते जलमध्येक्षिप्यते।सौम्यग्रहद्रेष्काणो जलद्रेष्काणः । अथमिश्रद्रेष्काणोभवति तदा शुष्यति । नदह्यतेनचापिजलमध्येक्षिप्यते। सौम्यग्रहद्रेष्काणः पापयुक्तोभवति । पापग्रहद्रेष्काणोवासौम्ययुक्तस्तदामिश्रद्रेष्काणः । तथानिधनभवनसंस्थैरष्टमराश्याश्रितैः व्यालवर्गैः सर्पद्रेष्काणैः विडंबितोभवति तदाश्वसृगालकाकादिभिर्भुज्यते । भक्ष्यतइत्यर्थः । अत्रव्यालद्रेष्काणाः कर्कटाद्यः कर्कटद्वितीयः वृश्चिकाद्यः वृश्चिकद्वितीयः मीनांत्यश्च । उक्तंच । शशिगृहपूर्वापरगोकीटस्यच मीनपश्चिमोपगतः । निधनेयस्यभवंतिद्रेष्काणास्तस्य च मृतस्य । भुंजंतिवायसाद्याः प्राणिसमूहानचास्तिसंदेहः । पापग्रहद्रेष्काणोयस्याष्टमराशिसंस्थितोभवति । दहनंप्राप्नोतिनरोमृतमात्रोनिश्चयात्प्रवदेत् । एवंसौम्यद्रेष्काणोजलमध्येक्षिप्यते नरोत्रमृतः । सौम्यद्रेष्काणः पापैः पापद्रेष्काणोपिसौम्ययुक्तः । यस्याष्टमभवनगतः शोषंप्राप्नोति सोऽपिमृतइति । एवंप्रकारः शवानांमृतानांपरिणामोविपत्तिश्चिंतनीयोविचार्यः पृथुविरचितशास्त्राद्विस्तीर्णाच्छास्त्रादित्यर्थकादिमरणादिचिंत्यम् । मृतस्यकागतिर्भविष्यति कस्माच्च लोकादयमागतः आदिग्रहणात्तत्रकीदृगासीदिति । अनूकशब्देनेहातीतजन्मोच्यते॥ १३॥

गुरुरुडुपतिशुक्रौसूर्यभौमौयमज्ञौविबुधपितृतिरश्चोनारकीयांश्चकुर्युः॥दिनकरशशिवीर्याधिष्ठितात्र्यंशनाथात्प्रवरसमनिकृष्टास्तुंगह्रासादनूके ॥ १४ ॥

अथयोयंजातोजंतुः सकस्माल्लोकादागतइतियदुक्तंतद्विज्ञानंमालिन्याह ॥ गुरुरिति । गुरुर्जीवः । उडुपतिशुक्रौ चंद्रसितौ । सूर्यभौमौ रविकुजौ । यमज्ञौ सौरबुधौ । एतेविबुधपितृतिरश्चोनारकीयांश्चजातान् कुर्युः । विबुधलोकोदेवलोकः । पितृलोकः प्रसिद्धः । तिरश्चस्तिर्यग्लोकः । नरकः नरकलोकः प्रसिद्धः । एभ्यः आगतान् वदेत् । कथमितितदर्थमाह । दिनकरशशिवीर्याधिष्ठितात्र्यंशनाथादिति । दिनकरः सूर्यः शशीचंद्रः अनयोः दिनकरशशिनोः मध्याद्योबलीवीर्यवान् तेनाधिष्ठितोयुक्तोयस्त्र्यंशोद्रेष्काणः तस्ययोनाथः स्वामीतस्ययोलोकस्तस्मादागतइतिवक्तव्यम् । तत्रसयदिद्रेष्काणोगुरोः जीवस्यसंबंधीभवति तदा विबुधलोकादागतइतिवक्तव्यम् । अथचंद्रशुक्रयोरन्यतमसंबंधीभवति तदापितृलोकादागतइतिवक्तव्यम् । अथसूर्यभौमयोरन्यतमसंबंधीभवति तदा तिर्यग्लोकादागतइतिवक्तव्यम् । अथशनैश्चरबुधयोरन्यतमसंबंधीभवतितदानरकलोकादागतइतिवक्तव्यम् । यस्माल्लोकादागतस्तत्रापि श्रेष्ठमध्यमहीनत्वज्ञानमाह । प्रवरेत्यादि । यस्यग्रहस्यप्रदर्शितलोकात्तस्यजन्मज्ञानमाह । ग्रहस्तुंगस्थः स्वोच्चराशिगतोभवति । तदातत्रप्रवरः प्रधानमासीदितिविज्ञेयम् । अथोच्चराशिच्युतोनीचमप्राप्य तदा तत्रासौमध्यमआसीदितिविज्ञेयम् । नीचस्थः निकृष्टः हीनः एतदनूकेप्राग्जन्मनि ज्ञेयम् ॥ १४ ॥

गतिरपिरिपुरंध्रत्र्यंशपोऽस्तसंस्थितोवागुररथरिपुकेंद्राच्छिद्रगः स्वोच्चसंस्थः ॥ उदयतिभवनेंत्येसौम्यभागेचमोक्षोभवतियदि बलेनप्रोज्झितास्तत्रशेषाः ॥ १९ ॥

इतिबृहज्जातकेनैर्याणिकाऽध्यायःपंचविंशः ॥ २५ ॥

अथमृतस्यकागतिर्भविष्यति तद्विज्ञानंमालिन्याह॥ गतिरिति ॥ यस्य जन्मनिलग्नात्षष्ठसप्तमाष्टमस्थानानिशून्यानिभवंति तस्यतत्कालेरिपुस्थाने षष्ठेयोद्रेष्काणोयश्चरंध्रस्थानेऽष्टमेत्र्यंशोद्रेष्काणोवर्ततेतयोर्यावधिपतीतयोर्मध्येयोबलवांस्तस्ययोलोकोभिहितः सएवगतिः । एवं रिपुरंध्रत्र्यंशपइति । तत्रतेनमृतेनगंतव्यमिति । अस्तस्थितोवा । अथलग्नात्षष्ठसप्तमाष्टमस्थानानामन्यतमेस्थानेकश्चिद्ग्रहोभवति, तदातस्यदर्शितलोकेतेनगंतव्यम्। अथलग्नात्षष्ठसप्तमाष्टमस्थानानांद्वेस्थानेत्रीणिवासग्रहाणिभवंति । अथैकस्मिन्नपिद्यादयोग्रहा भवंति तदातेषांग्रहाणांयोबलवांस्तस्ययः प्रदर्शितोलोकस्तेनगंतव्यमिति । नन्वस्तस्थितोवेत्येकंस्थानमुक्तंतत्रसप्तमग्रहणंकृतं तत्षष्ठाष्टमस्थोपिस्वांगतिं नयतीति किंव्याख्यातम् । उच्यते । अस्तस्थितोवेति वाशब्दश्चशब्दार्थेज्ञेयः । नकेवलमस्तस्थितश्चकाराद्रिपुरंध्रगश्चेति केचिदस्तस्थितश्चेतिपठंति । तथाचस्वल्पजातकेउक्तम् । सुरपितृतिर्यङ्नारकान्गुरुरुडुपसितावसृग्रवीज्ञयमौ । रिपुरंध्रत्र्यंशकपानयंतिचास्तारिनिधनस्थाः । गुरुरथेति । अथशब्दः पादपूरणार्थे । यस्यजन्मनिगुरुर्बृहस्पतिर्लग्नाद्रिपुस्थानेषष्ठेभवति केंद्रेषुवा छिद्रेष्टमेवा सचस्वोच्चस्थः कर्कटेभवति तदैकोयोगः । अथवांत्येभवनेमीनराशावुदयतिविलग्नगतेतत्रचगुरुवर्ज्यशेषाग्रहा अन्येग्रहाबलेनवीर्येण प्रोज्झितावर्जिताभवंति तदाद्वितीयोयोगः । अस्मिन्योगद्वयेजातस्यमोक्षोभविष्यतीतिवक्तव्यम् । उदयतिभवनेंत्येसौम्यभागेचमोक्ष इत्यत्रचकारोवाशब्दस्यार्थे । यथा पुरुषस्यजन्मकालग्रहवशाद्गतिरुक्तातथामरणकाललग्नवशादपिगतिर्वक्तव्या । यस्मात्स्वल्पजातकेउक्तम् । षष्ठाष्टमकंटकगोगुरुश्चेद्भवतिमीनलग्नेवा । शेषैःखगैर्जन्मनिमरणेवामोक्षगतिमाहुरिति ॥ १९ ॥

इतिश्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौनैर्याणिकाऽध्यायःपंचविंशतिः ॥ २५ ॥

अथ नष्टजातकाध्यायप्रारंभः ।

आधानजन्मापरिबोधकालेसंपृच्छतोजन्मवदेद्विलग्नात् ॥ पूर्वापराधेभवनस्यविंद्याद्भानावुदग्दक्षिणगेप्रसूतिम् ॥ १ ॥

अथनष्टजातकाध्यायोव्याख्यायते । तत्रादावेवप्रसूतिकालज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ आधानेति । यस्याधानकालोज्ञायतेतस्याधानकालात् पूर्वमेवजन्मव्याख्यातं तत्कालमिंदुसहितइत्यादिनाजन्मकालश्चव्याख्यातएव । एवमाधानजन्मकालयोरपरिबोधेअज्ञानेसतिसं

पृच्छतः प्रष्टुः विलग्नात्प्रश्नलग्नाज्जन्मवदेद्ब्रूयात् । येनलग्नेनप्रष्टापृच्छति तस्ययदिपूर्वार्द्धंप्रथमहोराभवति तदाप्रष्टुः भानावादित्येउदयगतेउत्तरायणस्थेजन्मवक्तव्यम् । मकरादिराशिषट्कस्थेजातइत्यर्थः । अथलग्नस्यापरार्धेद्वितीयाहोराभवति तदाभानौदक्षिणगतेदक्षिणायनस्थेजन्मवक्तव्यम् । कर्कटादिराशिषट्कस्थेजातइत्यर्थः । तथाच आधानजन्मनीयस्याविज्ञातेतस्यदेहिनः जन्मसंपृच्छतस्तस्यप्रश्नलग्नाद्विनिर्दिशेत् ॥ १ ॥

लग्नत्रिकोणेषुगुरुस्त्रिभागैर्विकल्प्यवर्षाणिवयोनुमानात् ॥
ग्रीष्मोर्कलग्नेकथितास्तुशेषैरन्यायनर्तावृतुरर्कचारात् ॥ २ ॥

अथवर्षर्तुज्ञानमुपजातिकयाह ॥ लग्नत्रिकोणेष्विति । त्रिभागैर्द्रेष्काणैर्लग्नत्रिकोणेषु प्रथमपंचमनवमस्थानेषुगुरुर्जीवोज्ञेयः । तद्यथा । प्रश्नलग्नस्ययदिप्रथमद्रेष्काणोभवति तदायएवलग्नराशिस्तत्रस्थेगुरौ जन्मवक्तव्यम् । अथलग्नस्यद्वितीयोद्रेष्काणस्तदालग्नाद्यःपंचमोराशिस्तत्रस्थेगुरौजन्मवक्तव्यम् । अथलग्नस्यतृतीयोद्रेष्काणस्तदालग्नाद्योनवमोराशिस्तत्रस्थेगुरौजन्मवक्तव्यम् । एवंकेषांचिन्मतम् । अथान्येषांमतं यथा । प्रश्नलग्नस्ययदाप्रथमोद्रेष्काणोदयोभवति तदालग्नराशितोयावत्संख्येराशौबृहस्पतिस्तिष्ठति तावत्संख्यानिप्रष्टुर्वर्षाणिवक्तव्यानि । अथलग्नेद्वितीयोद्रेष्काणस्तदा लग्नात्पंचमराशितोयावत्संख्येराशौबृहस्पतिर्भवतिं तावत्संख्यानिप्रष्टुर्वर्षाणिवक्तव्यानि । यदालग्नस्य तृतीयोद्रेष्काणोभवति तदालग्नान्नवमराशितोयावत्संख्येराशौबृहस्पतिर्भवति तावत्संख्यानिप्रष्टुर्वर्षाणिवक्तव्यानि । एतद्व्याख्यानंनशोभनं पूर्वव्याख्यानमेवश्रेयः । यस्माद्यवनेश्वरः। द्रेष्काणलग्नक्रमतस्तु राशौगुरुर्विलग्नादित्रिकोणगोऽभूत् । समुद्गतेतद्भवनक्रमेणस्वाच्चारभादब्दगतिंप्रगण्यात् । यद्यप्यत्रसामान्येनोक्तंबृहस्पतेरवस्थानम् । तथाचद्वादशभागक्रमेणप्रतिराशौसंचार्यः । तद्यथा । यदिप्रश्नलग्नस्यप्रथमद्वादशभागोदयोभवति तदालग्नस्थेजीवेजातः द्वितीयद्वादशभागश्चेत्तदालग्नाद्द्वितीयेगुरौजातः। एवं तृतीयादिद्वादशभागोदयेतृतीयादिषुस्थानेषु ऊह्यम् । विकल्प्यवर्षाणिवयोनुमानादेवंबृहस्पतेरवस्थानं ज्ञात्वातस्यएववयोनुमानात्तस्याकृतिंशरीरमवेक्ष्यवर्षाणिविकल्प्यवयःप्रमाणंबुद्ध्वा द्वादशसु द्वादशसुवर्षेषुविकल्पनाकार्या।किमस्मिन्नेवभगणपरिवर्तेज्ञातराशेः बृहस्पतेरवस्थानमभूदुत द्वितीयेउततृतीयादिषु । एवंतस्याकृतिमवेक्ष्यवयोनुमानंवक्तव्यम् । यत्रद्वादशसुवर्षेषुभ्रांतिर्भवति तत्रपुरुषलक्षणोक्तेनदशाविभागेनद्वादशवार्षिकींदशांक्षेत्रेषुपारिकल्प्ययत्तत्क्षेत्रांगसंस्पर्शाद्वर्षज्ञानम् । तथाचपुरुषलक्षणेपठ्यते ॥ पादौसगुल्फौप्रथमंप्रदिष्टंजंघेद्वितीयंतुसजानुचक्रे । मेढ्रोरुमुष्काश्चततस्तृतीयंनाभिःकटिंचेतिचतुर्थमाहुः॥ उदरंकथयंतिपंचमंहृदयंषष्ठमथस्तनान्वितम् । अथसप्तममंशजत्रुणीकथयंत्यष्टममोष्ठकंधरे । नवमंनयनेचसभ्रुणीसललाटंदशमंशिरस्तथा । अशुभेष्वशुभंदशाफलं चरणाद्येषुशुभेषुशोभनमिति । किंत्वत्रविंशत्यधिकंवर्षशतंयस्यजन्मनोऽतीतम् । तस्यनष्टजातकवर्षज्ञानोपायएवनास्ति ।

एवंवर्षेषुज्ञातेषुऋतुज्ञानमाह । ग्रीष्मोर्केलग्नइति । येनलग्नेनप्रष्टापृच्छति । तत्रचेदर्कः सूर्यः स्थितस्तद्द्रेष्काणोवालग्ने तदाग्रीष्मेजातइतिवक्तव्यम् । कथितास्तुशेषैरिति । शेषैरन्यैश्चंद्रादिभिर्ग्रहैर्लग्नस्थैः ऋतुः पूर्वमेवकथितउक्तः द्रेष्काणैःशिशिरादयइत्यादिनाग्रंथेनोक्तः । तत्रयदाशनैश्चरोलग्नेभवति तद्द्रेष्काणोवा तदाशिशिरेजातइतिवक्तव्यम् । एवं शुक्रेलग्नगतेवा तद्द्रेष्काणेतदावसंतेजातः एवंभौमेग्रीष्मे । एवमेवरवावपि । चंद्रेलग्नगते तद्द्रेष्काणेवावर्षासु । बुधेशरादि जीवेहेमंतइति । यदाबहवोलग्नगताः भवंतितदातेषांमध्येयोबलवान्तदुक्तर्तौजातइतिवक्तव्यम् ।अथनकश्चिद्यदिलग्नगतोभवति तदायस्यसंबंधीद्रेष्काणोदयोभवति तदा तदुक्तर्तौजातइत्येवंवक्तव्यम् । अन्यायनर्तावृतुरर्कचारादिति । अन्यस्मिन्नयनेवान्यस्मिन्नृतावर्कचाराद्दतुः अन्यस्मिन्नयनेतदयनासंभवश्चेदृतुरन्योभवति तदर्तुरर्कचारवशेनवक्तव्यम् । एतदुक्तंभवति । सौरेणमानेनऋतुर्वक्तव्यः । नतु चांद्रेण । यथाशिशिरेज्ञातेमकरकुंभयोरन्यतमेराशौसूर्यस्यावस्थानंज्ञेयम् । एवंशेषराशिष्वप्यूह्यम् । अनेनलौकिकश्चांद्रमासोनिराकृतोभवतीति ॥ २ ॥

चंद्रज्ञजीवाःपरिवर्तनीयाः शुक्रारमंदैरयनेविलोमे ॥
द्रेष्काणभागेप्रथमेतुपूर्वोमासोनुपाताच्चतिथिर्विकल्प्यः ॥ ३ ॥

अथायनेविलोमेग्रहपरिज्ञानादृतुपरिज्ञानंमासपरिज्ञानंचेंद्रवज्रयाह ॥ चंद्रज्ञेति । अयनेविलोमेसति । चंद्रज्ञजीवाः शुक्रारमंदैः परिवर्तनीयाः शशिबुधगुरवः सितभौमशनैश्चरैः अयनव्यत्ययेप्राप्तेसतिपरिवर्तनीयाः व्यत्ययेनव्यवस्थाप्याः । एतदुक्तंभवति । यद्युत्तरायणेप्रावृट्कालेज्ञातेतदावसंतेजातइतिवक्तव्यम् । चंद्रशुक्रेणात्रपरिवर्तितः । अथोत्तरायणे शरदिप्राप्तायांग्रीष्मेजातः । दक्षिणायनेग्रीष्मेज्ञातेशरदिजातः । अथबुधो रविभौमयोरपवर्तितौ रविभौमौबुधेनचउत्तरायणेहेमंतेज्ञातेशिशिरेजातः । दक्षिणायनेशिशिरप्राप्तेहेमंतजात इतिवक्तव्यम् । अत्रजीवमंदौपरस्परमपवर्तितौ । एवमृतौज्ञातेमासज्ञानमाह । द्रेष्काणभागइति । प्रश्नलग्नेयोद्रेष्काणोवर्ततेतस्यचद्रेष्काणस्ययदिप्रथमभागोवर्ततेतदाज्ञाततौप्रथमेमासिजातइतिवक्तव्यम् । अथलग्नेद्रेष्काणस्यद्वितीयोभागोवर्तते तदाज्ञाततौद्वितीयेमासिजातः । अत्रापिप्रर्कावस्थानतएवमासज्ञानम् । अथएवंमासंज्ञात्वातिथिज्ञानार्थमाह । अनुपाताच्चतिथिर्विकल्प्यः । अनुपातात्त्रैराशिकात्तिथिर्विकल्प्योविकल्पनीयः । लग्नस्यषड्लिप्ताशतानिद्रेष्काणः । द्रेष्काणेनऋतुज्ञानंतदर्धलिप्ताशतत्रयम् । लिप्ताशतत्रयेणमासज्ञानम् । अत्रानुपातात्तिथिर्लिप्तादशकेनैकैकोज्ञेयः । एषतिथिरादित्यभागः। एवमादित्यस्यराशयोभागाज्ञेयाः । मासाराशयस्तिथयोभागाः । यस्मिश्चतिथौज्ञातवर्षेयथाप्रदर्शितादित्योभवतितस्मिन्तिथौतस्यजन्मइतिवक्तव्यम् ॥ ३ ॥

अत्रापिहोरापटवोद्विजेंद्राः सूर्यांशतुल्यांतिथिमुद्दिशंति ।
रात्रिद्युसंज्ञेषुविलोमजन्मभागैश्चवेलाःक्रमशोविकल्प्याः ॥ ४ ॥

अथचंद्रमानतिथिज्ञानोपायमिंद्रवज्रयाह ॥ अत्रापीति । अत्रास्मिंस्तिथिज्ञाने द्विजेंद्रा-मुनयोहोराशास्त्रज्ञाः सूर्यांशतुल्यामंशस्थानेस्फुटार्कभागसमांतिथिमुद्दिशंतिकथयंति । प्रश्नकालेतात्कालिकेनादित्येनयावंतोभागाभुक्तास्तावंतः शुक्लप्रतिपत्प्रभृतिज्ञातमासस्य-तिथयोऽव्यतीताः । अत्रचांद्रमानेमकरमासेजातेमाघमासोज्ञेयः । एवमन्येष्वपिमासकल्प-नाकार्या । तथाचमणित्थः । पृच्छाकालेरविणायावंतोंशाःस्फुटेनसंभुक्ताः।राशेस्तास्ति-थयःस्युः शुक्लादावर्कमासस्य।एवंदिनेज्ञातेकिमयंरात्रौजातोदिवावेति । तदर्थमाह । रात्रि-द्युसंज्ञेष्विति।रात्रिद्युसंज्ञाः पूर्वंव्याख्याताः गोजाश्विकर्किमिथुनाइत्यादिना। तत्रप्रश्नकाले यदि रात्रिसंज्ञोलग्नोभवति तदातस्यविलोमता दिवाजन्मवक्तव्यम् । अथद्युसंज्ञोलग्नोभवति तदारात्रौजन्मवक्तव्यम् । एवंदिनरात्रिविभागे ज्ञातेवेलाज्ञानमाह । भागैश्चवेलाःक्रमशो

मेषादिराशीनांचषकाः
मे. २०० मी.
वृ. २४० कुं.
मि. २८० म.
क. ३२० ध.
सिं. ३६० वृ.
क. ४०० तु.

विकल्प्याः । यस्मिन्दिनेपुरुषस्यजन्मज्ञानंतस्मिन्दिने आदित्योवि-ज्ञातः। ततस्तस्यपुरुषस्ययदिदिवाजन्मतदातस्मादादित्याद्दिनप्रमाणं कार्यम् । अथरात्रौजन्मतदारात्रिप्रमाणम् । तत्रप्रश्नलग्नस्यतस्मि-न्कालेयावंतश्चषकाभुक्तास्तैरनुपातः कार्यः । यदिपुरुषस्यदिवाजन्म तदादिनप्रमाणेन । यदारात्रौतदारात्रिप्रमाणेन । तात्काललग्न-भुक्तचषकाणांगणनां कृत्वा तस्यैव लग्नस्यस्वदेशराश्युदयप्रमा-णेनभागमपहृत्यावाप्तांवेलां तावताकालेनगतेनदिनस्य रात्रेर्वाजन्म वक्तव्यम् । एवंलग्नभागैः क्रमशः परिपाट्या वेला समयः विकल्प्या विकल्पनीया॥४॥

केचिच्छशांकाध्युषितान्नवांशाच्छुक्लांतसंज्ञंकथयंतिमासम् ॥
लग्नत्रिकोणोत्तमवीर्ययुक्तंसंप्रोच्यतेंगालभनादिभिर्वा ॥ ५ ॥

अथांतरेणमासज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ केचिदिति । केचिदाचार्याः । शशांकाध्युषिता-च्चंद्रयुक्तान्नवांशाच्छुक्लांतसंज्ञंमासंकथयंति । प्रश्नकालेयस्मिन्नवांशकेनवमेंशेचंद्रमाभवति तमपिनवांशकंत्रिधापरिकल्प्य तस्मिन्नवांशकेनवमेंशे चंद्रमाव्यवस्थितइति चंद्रनवांशकग-तनक्षत्रमन्वेष्यम् । तन्नक्षत्रशुक्लांतसंज्ञकेमसितस्यजन्मवक्तव्यम् । अत्रयस्यनक्षत्रस्य शुक्लांतसंज्ञोमासोनास्तितस्यबृहस्पतिचारोक्तविधिनाशुक्लांतसंज्ञोमासः परिकल्प्यः । तत्रो-क्तम् । नक्षत्रेणसहोदयमस्तंवायेनयातिसुरमंत्री। तत्संज्ञंवक्तव्यंवर्षंमासक्रमेणैव । वर्षाणि कार्तिकादीन्याग्नेयाद्भद्वयानियोज्यानि । क्रमशस्त्रिभंतुपंचमसुपांत्यमंत्यंचयद्वर्षमिति । तत्रचंद्रमायदिवृषनवांशकेतन्नवांशकसप्तकस्यार्वाग्भवति तदाकार्तिकेमासिजातइतिवक्त-व्यम् । अथवृषनवांशके तन्नवांशसप्तकस्योर्ध्वंभवति । मिथुननवांशकेतन्नवांशकषट्क-स्यार्वाग्यदाचंद्रमाभवति तदामार्गशीर्षेमासिजातइतिवक्तव्यत् । अथमिथुननवांशकेत-

न्नवांशकषट्कस्योर्ध्वंकर्कटनवांशकेतन्नवांशकपंचकस्यार्वाग्यदाचंद्रमाभवति तदापौषेमासि जातइतिवक्तव्यम् । अथकर्कटेतत्तन्नवांशकपंचकस्योर्ध्वंसिंहनवांशकेतन्नवांशचतुष्टयस्यार्वाग्यदाचंद्रमाभवति तदा माघेमासिजन्मइतिवक्तव्यम् । अथसिंहनवांशकेतन्नवांशकचतुष्टयस्योर्ध्वंकन्यानवांशकेतन्नवांशकसप्तकस्यार्वाग्यदाचंद्रमाभवति तदाफाल्गुनेमासिजातइतिवक्तव्यम्।अथकन्यानवांशकसप्तकस्योर्ध्वंतुलानवांशकेतन्नवांशकषट्कस्यार्वाग्यदाचंद्रमाभवति तदाचैत्रेमासिजातइतिवक्तव्यम् । अथतुलानवांशकेतन्नवांशकषट्कस्योर्ध्वं वृश्चिकनवांशकेतन्नवांशकपंचकस्यार्वाग्यदाचंद्रमाभवतितदावैशाखेमासिजातइतिवक्तव्यम् । अथवृश्चिकेतन्नवांशकपंचकस्योर्ध्वंधन्विनवांशकेतन्नवांशकचतुष्टयस्यार्वाग्यदाचंद्रमाभवति तदाज्येष्ठेमासिजातइत्यवगंतव्यम् । अथधन्विनवांशकेतन्नवांशकचतुष्टयस्योर्ध्वं मकरनवांशकत्रयस्यार्वाग्यदाचंद्रमाभवति तदाआषाढेमासि जातइतिवक्तव्यम् । अथमकरनवांशकेतन्नवांशकत्रयस्योर्ध्वं कुंभनवांशकेतन्नवांशकद्वयस्यार्वाग्यदाचंद्रमा भवति तदाश्रावणेमासि जातइतिवक्तव्यम् । अथकुंभनवांशकेतन्नवांशकद्वयस्योर्ध्वंमीननवांशेतन्नवांशपंचकस्यार्वाग्यदाचंद्रमाभवति तदाभाद्रपदेमासिजात इति वक्तव्यम् । अथमीननवांशकेतन्नवांशकपंचकस्योर्ध्वं मेषनवांशेतन्नवांशाष्टकस्यार्वाग्यदाचंद्रमाभवति तदाऽश्वयुजिमासिजातइतिवक्तव्यम् । अथमेषनवांशकेतन्नवांशाष्टकस्योर्ध्वंयदिचंद्रमा भवति तदाकार्तिकेमासिजातइत्यवगंतव्यम् । यस्मिन्कृत्तिकारोहिणीचस कार्तिकः । मृगशिरार्द्राचमार्गशीर्षः । पुनर्वसुपुष्यश्च पौषः । आश्लेषामघाचमाघः । पूर्वाफाल्गुन्युत्तराफाल्गुनीहस्तश्चफाल्गुनः । चित्रास्वातीचचैत्रः । विशाखानुराधाचवैशाखः । ज्येष्ठामूलेज्येष्ठः । पूर्वाषाढोत्तराषाढश्चाषाढः । श्रवणधनिष्ठाचश्रावणः । शतभिषक्पूर्वाभाद्रपदोत्तराभाद्रपदाश्चभाद्रपदः । रेवत्यश्विनीभरण्यश्चाश्वयुजः । यस्मादुक्तम् । त्रिभंतुपंचममुपांत्यमंत्यंचयद्वर्षमिति । एवंशुक्लांतस्यमासस्यनिश्चयः । शुक्लांतग्रहणेनैतत्प्रतिपादयति । यत्तथा । शुक्लपक्षांतेयेननक्षत्रेणयुक्तस्तद्दुपलक्षितो मासोवक्तव्यः। यथा । कार्तिकशुक्लपक्षांतेकृत्तिकारोहिणीभ्यामन्यतमेनयचंद्रमाभवति तेनकार्तिकोमासउच्यते । एवमन्येषामपियुज्यते । तदेतद्भवेत । एतदुक्तंभवति । नशुक्लांतोमासइत्यतोमासःकृष्णांतएव । तथाचयवनेश्वरः । मासेतुशुक्लप्रतिपत्प्रवृत्ते पूर्वेशशीमध्यबलोदशाहे । तथाच । यद्राशिसंज्ञेशीतांशुः प्रश्नकालेनवांशके । स्थितस्तद्राशिगः पूर्णोयस्मिन्भवति चंद्रमाः । जन्ममासः सनिर्दिष्टः पुरुषस्यतुपृच्छतः । कृष्णपक्षांतिकोमासो ज्ञेयोत्रतुविपश्चिता । लग्नत्रिकोणेत्यादि । लग्नस्यप्रश्नलग्नस्य त्रिकोणयोश्च नवमपंचमयोर्मध्याद्यस्तत्कालमुत्तमेनप्रधानवीर्येणबलेनयुक्तस्तद्भंराशिः प्रोच्यते कथ्यते । तस्मिन्राशौगते चंद्रमसिजातइतिवक्तव्यम् । तथाचयवनेश्वरः । होरादिवीर्याधिकलग्नभाजिस्थानंत्रिकोणेशशिनोवधार्यम् । अंगालभनादिभिर्वा । कालांगानीत्यनेनप्रदर्शितोयः कालपुरुषस्यांगविभागस्तदालभनाद्वानेनाविधिनास्प्रष्टुः स्पृशतः

यदेवकालपुरुषस्यांगंस्पृशतितत्स्थेचंद्रमसिजातइतिवक्तव्यम् । आदिग्रहणात्प्राण्युक्तस-त्वदर्शनश्रवणंगृह्यते ॥ ५ ॥

यावान्गतःशीतकरोविलग्नाच्चंद्रात्तदेत्तावतिजन्मराशिः ॥
मीनोदयेमीनयुगंप्रदिष्टंभक्ष्याहृताकाररुतैश्चचिंत्यम् ॥ ६ ॥

अथप्रकारांतरेणजन्मेशराशिज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ यावानिति । विलग्नात्पृच्छालग्ना-च्छीतकरश्चंद्रोयावान्गतोयावतिराशौव्यवस्थितस्तस्माद्यस्तावतिराशिः । तत्रस्थेचंद्र-मसिजातइतिवक्तव्यम् । मीनोदयेयदिमीनलग्नगतोभवति तदामीनयुगमेवप्रदिष्टमुक्तम् । मीनस्थचंद्रमाइतिवक्तव्यम् । ननुदर्शितविधिनाराशिरनेकप्रकारोयत्रप्राप्तोभिन्नरूपस्तत्र कोवक्तव्यइत्याशंक्याह । भक्ष्याहृताकाररुतैरिति । यस्यराशेःसंबंधिभक्ष्यद्रव्यंतस्मि-न्कालेकृत्रिममानीयते तदाकारश्चकश्चिद्दृश्यते । यथामार्जारादिदर्शनेसिंहोमहिषादिदर्श-नेवृषइत्यादि । अथवाराश्युक्तरूपंपुरुषस्यदृष्ट्वाथवारुतेनयस्यराशिसदृशप्राणिनोरुतंश-ब्दः क्रियतेतत्रस्थेचंद्रमसिजातइतिवक्तव्यम् ॥ ६ ॥

होरानवांशप्रतिमंविलग्नंलग्नाद्रविर्यावतिचदृकाणे ॥
तस्मात्तदेत्तावतिवाविलग्नंप्रष्टुःप्रसूतावितिशास्त्रमाह ॥ ७ ॥

एवंजन्मराशौज्ञातेलग्नज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ होरेति । होरायांप्रश्नलग्नेयस्यराशेर्नवांश-कस्तत्कालंवर्ततेतत्प्रतिमंतमेवांशकराशिंतस्यजन्मलग्नंवक्तव्यम् । अथवालग्नाल्लग्नद्रेष्का-णादारभ्यरविः सूर्योयावति यावत्संख्येद्रेष्काणेव्यवस्थितस्तस्माल्लग्नादारभ्यतावतिरा-शौलग्नगतेतस्यजन्मवक्तव्यम् । अत्रचद्वादशभ्योधिकेद्रेष्काणेद्वादशकमपास्यसंख्यानि-र्देशः । चतुर्विंशतेरधिकेचतुर्विंशतिमपास्यशेषंवदेत् । एवंशास्त्रमाह शास्त्रंकथयति । नस्वमनीषिकयोक्तमिति । शास्त्रग्रहणेनैतत्प्रतिपाद्यते । उक्तंच । पृच्छालग्ननवांश-स्ययोराशिः संज्ञयासमः । तस्मिँल्लग्नगतेराशौवक्तव्यंजन्मपृच्छतः । यावत्संख्योगतोल-ग्नाद्द्रेष्काणोदिनकृत्ततः । तावत्संख्येलग्नराशौप्रष्टुर्जन्मविनिर्दिशत् ॥ ७ ॥

जन्मादिशेल्लग्नगेवीर्यगेवाछायांगुलघ्नोर्कहतेवशिष्टम् ॥
आसीनसुप्तोत्थिततिष्ठताभंजायासुखाज्ञोदयगंप्रदिष्टम् ॥ ८ ॥

अथप्रकारांतरेणलग्नानयनमिंद्रवज्रयाह । जन्मादिशेदिति । लग्नगेग्रहेजन्मादिशेत् । प्रश्नलग्नेयोग्रहोव्यवस्थितस्तंतात्कालिकंकृत्वालिप्तापिंडीकार्यम् । अथबहवोलग्नगताभवंति तदातेषांयोबलवान् तंतात्कालिकंकृत्वालिप्तापिंडीकार्यम् । ततःसलिलसमीकृतायामव-नौद्वादशांगुलेनशंकुनातात्कालिकानिछायांगुलानिगृहीत्वा तैरंगुलैरेकैकंग्रहं यद्दर्शित-कालेलिप्तीपिंडीकृतंगुणयेत्।अथवासर्वग्रहेभ्यो योबलवान् ग्रहस्तंतात्कालिकंकृत्वा लिप्ता-

लिप्तापिंडंकृत्वाछायांगुलाहतंचार्कशुद्धंकारयेत् द्वादशभिर्विभजेत्तत्रयावत्संख्यमवशिष्टंताव-त्संख्योमेषादेरारभ्ययोराशिर्भवति । तस्मिन्राशौलग्नगतेतस्यजन्मवक्तव्यम् । अथ प्रकारांतरेणाह । आसीनेत्यादि । आसीनउपविष्टोयदाप्रष्टापृच्छति । तदालग्ना-द्यज्जायास्थानंसप्तमराशिस्तस्मिँल्लग्नगतेतस्यजन्मवक्तव्यम् । अथसुप्तः । सुप्तोत्रशयन-पतितोविहितः । लब्धनिद्रस्यप्रश्नाभावात् । तत्रपतितोयदापृच्छति तदालग्नाद्यत्सु-खस्थानंचतुर्थराशिस्तस्मिँल्लग्नगतेतस्यजन्मवक्तव्यम् । अथोत्थितःपृच्छति । तदातस्मा-ल्लग्नाद्यदाज्ञास्थानंदशमोराशिस्तस्मिन्लग्नगतेतस्यजन्मवक्तव्यम् । अथशयनादासना-द्वोत्थितः उत्तिष्ठन् पृच्छति तदोदयलग्नराशौतस्मिन्नेवजन्मवक्तव्यम् । उक्तंच । उ-त्तिष्ठतोविलग्नात्प्रष्टुः सुप्तस्यबंधुलग्नाच्च । उपविष्टस्यास्तमयेव्रजतोमेषूरणस्थानादिति ॥८॥

गोसिंहौजितुमाष्टमौक्रियतुलेकन्यामृगौचक्रमात्संवर्ग्योदश-काष्टसप्तविषयैःशेषाःस्वसंख्यागुणाः ॥ जीवारास्फुजिदैं-दवाः प्रथमवच्छेषाग्रहाः सौम्यवद्राशीनांनियतोविधिर्ग्रहयुतैः कार्याचतद्वर्गणा ॥ ९ ॥

अथप्रकारांतरेणसर्वमेवनष्टजातकंवक्ति । ततः प्रश्नकालेतात्कालिकंलग्नंकृत्वालिप्ता-पिंडीकार्यम् । ततस्तस्यलिप्तापिंडीकृतस्यगुणकारविज्ञानार्थंशार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ गोसिंहाविति । गोसिंहादयोराशयोयथाक्रमं दशादिभिर्गुणकारैः संवर्ग्यागुणनीयाः । तद्यथा । गोसिंहौवृषसिंहौदशभि १० र्गुणयेत् । वृषलग्नंलिप्तापिंडीकृतंदशभिर्गुणयेत् । एवंसिंहंदशभिरव । जितुमाष्टमौमिथुनवृश्चिकौलग्नगतावष्टभि ८ र्गुणयेत् । क्रियतुलेमेष-तुलेएतौसप्तभि ७ र्गुणयेत् । कन्यामृगौकन्यामकरौएतौलग्नगतौविषयैः पंचभि ५ र्गुण-येत् । एवमेतेयथाक्रमंसंवर्ग्यागुणनीयाः । शेषाअनुक्ताराशयः स्वसंख्यागुणा आत्मीय-संख्ययागुणनीयाः । तत्रगणनयाकर्कटंचतुर्भिर्गुणयेत् । एवंधन्वीनवभिः ९ कुंभमेका-दशभिः ११ एवंमीनोद्वादशभिः १२ एवंतावल्लग्नंस्वगुणकारेणावश्यमेवगु-णयेत् ।

मे	वृ	मि	क	सिं	क	तु	वृ	ध	म	कुं	मी
७	१०	८	४	१०	५	७	८	९	५	११	१२

दशकाष्टसप्तविषयैः। ततस्तत्रयदिग्रहोभवति तदाग्रहगुणकारेणावश्यमेवगुणयेत् । तत्रग्रहगुणकारविधिः।जीवारास्फुजिदैंदवाः।प्रथमवद्दशकाष्टसप्तविषयैरिति।जीवेगुरौलग्नग-तेतद्देवलग्नंस्वगुणकारैराहतंदशभिर्गुणयेत् । आरेभौमेलग्नगते अष्टभिः आस्फुजिच्छुक्रः तस्मिँल्लग्नगतेसप्तभिः ऐंदवेबुधेपंचभिः शेषारविशशिसौरास्तेचसौम्यवद्बुधवत् । पंच-भिर्गुणनीयाइत्यर्थः। एवंतात्कालिकंलग्नम-वश्यंराशिगुणकारेणगुणयेत् । ततःसग्रहो-क्तगुणकारैरपितत्रचयदाग्रहोभवति तदाग्रहगुणकारेण गुणयेत् । यदाबहवोग्रहाभवं-तितदासर्वेषांगुणकारैर्गुणयेत् । एवंचतद्गुणितमेकांतेस्थापयेत् ॥ ९ ॥

र.	चं.	मं	बु.	गु.	शु.	श.	रा.	के.
५	५	८	५	१०	७	५	०	०

सप्ताहतंत्रिघनभाजितशेषमृक्षंदत्त्वाथवानवविशोध्यनवाथ-वास्मात् ॥ एवंकलत्रसहजात्मजशत्रुभेभ्यः प्रष्टुर्वदेदुदयराशिवशेनतेषाम् ॥ १० ॥

अथनक्षत्रानयनंवसंततिलकेनाह॥सप्ताहतमिति सप्ताहतंसप्तभिर्गुणयेत् । दत्त्वाथवेति । ततस्तत्रनवदेयाः । शोध्यावा । नकिंचिद्वा । कथमित्युच्यते । यदिसचरराशिर्लग्नगतो भवतितदानवदेयाः ।स्थिरेनदेयानापिशोध्याः। द्विस्वभावेविलग्नेनवशोध्याः एवंकेचिद्व्याचक्षते । वयंपुनर्ब्रूमः । यदिप्रश्नलग्नेप्रथमोद्रेष्काणोभवति तदानवदेयाः । द्वितीयेनदेयानापिशोध्याः । तृतीयेनवशोध्याः । एवंकृत्वा तस्यराशेस्त्रिघनेनसप्तविंशत्याभागमपहृत्यावाप्तंत्याज्यम् । तत्रयावत्संख्योंकोवशेषोभवति तावत्संख्यमश्विन्यादितोयन्नक्षत्रं तन्नक्षत्रंतस्यप्रष्टुर्वक्तव्यम् । केचिद्वदंति । यथास्थितस्यराशेः सप्तविंशत्याभागमपहृत्यावशेषांकनवकदानेनविशोधनेनवायथास्थितेनांकेनसंवादउत्पद्यते । तथानक्षत्रंवक्तव्यम् । एवमित्यादिकलत्रसहजात्मजशत्रुभेभ्यइति । भार्याभर्तृपुत्रारिपुषुनष्टजातकंयदापृच्छातितदा तद्भेभ्यस्तद्भावेभ्यः । एवंप्रष्टुः पृच्छकस्यवदेद्ब्रूयात् । तमेवोदयराशिंपरिकल्पयेदित्यर्थः। एतदुक्तंभवति । यदिपुरुषः स्वपत्न्यानक्षत्रंपृच्छाति तदातात्कालिकेलग्ने राशिषट्कंदेयम् । अथभ्रातुः पृच्छति । तदाराशिद्वयंदेयमथपुत्रस्यपृच्छातितदाराशिचतुष्कंदेयमथशत्रोः पृच्छतितदाराशिपंचकंदेयम् । एवंकृत्वायद्भवतितदेवोदयराशिंप्रकल्प्य तद्गुणकारेणगुणयेत् । तत्स्थग्रहगुणकारेणचततस्तत्रप्राग्वन्नवकदानविशोधनेकृत्वासप्तविंशत्याभागमपहृत्यावशेषांकसमंयस्यप्रष्टापृच्छातितस्यनक्षत्रंवक्तव्यम् । एतदप्युपलक्षणार्थमेवत्रिराशिसहितात्तात्कालिकाल्लग्नान्भिन्नस्यवक्तव्यमेतन्नक्षत्रानयनमप्युपलक्षणमेवंसकलमपिनष्टजातकंवक्तव्यम् ॥ १० ॥

वर्षर्तुमासतिथयोद्युनिशंह्युडूनिवेलोदयेक्षनवभागविकल्पनाः स्युः ॥ भूयोदशादिगुणिताः स्वविकल्पभक्तावर्षादयोनवकदानविशोधनाभ्याम् ॥ ११ ॥

अथवर्षाद्यानयनंवसंततिलकेनाह ॥ वर्षर्तुमासेति । वर्षादीनिसर्वाणि स्वविकल्पेनभागेहृतेयथापाठक्रमेणानायितव्यानि । तद्यथा । तात्कालिकं लग्नंलिप्तापिंडीकृतं राशिगुणकारहतं ग्रहसंयुक्तंचेद्ग्रहगुणकाराहतमपियदेकांते स्थापितंतत्पुनरपिदशादिगुणंकार्यम् । एतदुक्तंभवति । सराशिः स्थानचतुष्टयेधार्यः । एकत्रदशगुणोऽन्यत्रद्वितीयेष्टगुणोऽन्यत्रतृतीयेसप्तगुणः चतुर्थेपंचगुणः कार्यः । यतउक्तम् । भूयोदशादिगुणिता भूयः पुनरपिदशकाष्टसप्तविषयैर्गुणनीयाः । ततस्तस्मिन्राशिचतुष्टयेप्राग्वन्नवकदानविशोधनं कृत्वास्वविकल्पैर्भागमपहृत्यावाप्तंतेनवर्षादयोज्ञेयाः ॥ ११ ॥

विज्ञेयादशकेष्वब्दा ऋतुमासास्तथैव च ॥
अष्टकेष्वपिमासार्द्धास्तिथयश्चतथास्मृताः ॥ १२ ॥

अथनज्ञायते कस्माद्राशेः कस्यानयनंकार्यंतदनुष्टुप्त्रयेणाह ॥ विज्ञेयादशकेष्वब्दा इति । अत्रबहुवचनंबहुधोपयोगित्वात्कृतम् । यदुक्तम् । स्वविकल्पभक्ताद्वर्षादयस्तद्व्याख्यायते । एतेचत्वारोराशयः स्थापितास्तेषांनवकदानविशोधनंकृत्वाकर्मयोग्याः सर्वेभवंति । ततोदशगुणस्यपृथक्स्थस्यपरमायुषाविंशत्यधिकेनवर्षशतेनभागमपहृत्ययोंकोवशिष्यतेतदंकसमंतस्यवर्षसंख्यानं वर्तते । तस्यैवषड्भिर्भागमपहृत्यऋतुसंख्ययातत्र योंकोवशिष्यते तदंकसमेशिशिरादारभ्यतौंजातइतिवक्तव्यम् । तस्यैवतुमाससंख्यया द्वाभ्यांभागमपहृत्ययद्येकोवशिष्यते तदाज्ञाततौप्रथमेमासिजातइतिवक्तव्यम् । अथशून्यमवशिष्यते तदाद्वितीयेमासिजातः । एवंकृत्वादशगुणः कर्मयोग्योराशिरपास्यः । यस्यविंशत्यधिकाद्वर्षशतादप्यधिकंजन्मनोतीतं तस्य नष्टजातकज्ञानोपायएवनास्ति । अष्टकेष्वित्यादि । योसावष्टहतोराशिस्तस्य पृथक्स्थस्यकर्मयोग्यस्यपक्षसंख्ययाद्वाभ्यां भागमपहृत्ययद्येकोवशिष्यते तदाशुक्लपक्षेजातइतिवक्तव्यम् । नकिंचिदवशिष्यते तदा कृष्णपक्षेतस्यैवतिथिसंख्ययापंचदशभिर्भागमपहृत्य योंकोवशिष्यते तदंकसमानेतिथौ जातइतिवक्तव्यम् । एवंकृत्वाष्टगुणः कर्मयोग्योराशिरपास्यः ॥ १२ ॥

दिवारात्रिप्रसूतिंचनक्षत्रानयनंतथा ॥
सप्तकेष्वपिवर्गेषुनित्यमेवोपलक्षयेत् ॥ १३ ॥

दिवेत्यादि । योसौसप्तहतोराशिस्तत्रप्राग्वदेवनवकदानविशोधनंकृत्वातत्कर्मयोग्यंराशिं स्थापयेत् । तस्यदिवारात्रिसंख्ययाद्वाभ्यांभागमपहृत्ययद्येकोवशिष्यतेतदादिवसेजातोऽथ नकिंचिदवशिष्यते तदारात्रौजातइतिवक्तव्यम् । योसौसप्तहतोराशिस्तस्यनक्षत्रसंख्यया सप्तविंशत्याभागमपहृत्ययोंकोवशिष्यतेतदंकसंख्येनक्षत्रेऽश्विन्यादितआरभ्यजातनक्षत्रमितिवक्तव्यम् । अस्यकर्मणः पुनरभिधानंनक्षत्रानयनस्यबाहुल्योपयोगित्वात् ॥ १३ ॥

वेलामथविलग्नंचहोरामंशकमेवच ॥
पंचकेषुविजानीयान्नष्टजातकसिद्धये ॥ १४ ॥

वेलेत्यादि । यस्मिन्दिनेपुरुषस्यजन्मज्ञानंतद्दिनप्रमाणंघटिकाद्यंकंकर्तव्यम् । रात्रौ चेत्तदारात्रिप्रमाणम् । ततः पंचगुणस्यराशेस्तेनादिनप्रमाणेन रात्रिप्रमाणेनभागमपहृत्ययोंकोवशिष्यते तस्मिन्कालेदिनगतेरात्रिगतेवातस्य जन्मवक्तव्यम् । अथविलग्नमित्यादि । अथशब्दः पादपूरणार्थम् । कालेज्ञातेराश्यादिलग्नंकर्तव्यम् । ततस्तस्य होराद्रेष्काणनवांशद्वादशांशत्रिंशांशभागाः कर्तव्याः तात्कालिकाग्रहाश्चकर्तव्याः । ततो यथाभिहितेनविधिनादशांतर्दशाष्टकवर्गादेरभिहितस्यफलस्यनिर्देशः कार्यः । एवं नष्टजातकंसाधयेत् ॥ १४ ॥

संस्कारनाममात्राद्विगुणाछायांगुलैःसमायुक्ता ॥
शेषंत्रिनवकभक्तान्नक्षत्रं तद्धनिष्ठादि ॥ १५ ॥

अथप्रकारांतरेणनक्षत्रानयनमार्ययाह ॥ संस्कारनामेति । संस्कारेणनाम संस्कारनामतस्यमात्राः संस्कारेणागतस्यनाम्नोमात्राः संस्कारनाममात्राः । संस्कारग्रहणेनैतत्प्रतिपादितंभवति । संस्कारेणयत्पुरुषस्यनामकृतंतस्यमात्रा ग्राह्याः । नान्यस्यकस्यचित्कुनामादेः । मात्राश्चेहगृह्यंते हलूअर्द्धमात्रिकः । अच्मात्रिकः । इत्यनयास्थित्या ताःसंस्कारनाममात्राः संगृह्यद्विगुणाः कार्याः । ततस्तात्कालिकानिशंकुच्छायांगुलानिं गृहीत्वाताद्विगुणमात्रास्तैरंगुलैः संयुक्ताः कार्याः । एवंकृतेयद्भवतितस्यत्रिनवकेनसप्तविंशत्याभागमपहृत्ययः शेषोभवतितदंकसमंतस्य धनिष्ठादित आरभ्यनक्षत्रं वक्तव्यम् ॥ १९॥

द्वित्रिचतुर्दशदशतिथिसप्तत्रिगुणानवाष्टचेंद्राद्याः ॥
पंचदशघ्नास्तद्दिङ्मुखान्विताभधनिष्ठादि ॥ १६ ॥

अथनक्षत्रानयनंप्रकारांतरेणार्ययाह ॥ द्वित्रिचतुर्दशेति । पूर्वाभिमुखोयदाप्रष्टापृच्छति तदाद्वयोरंकाः स्थाप्याः । अथाग्नेयाभिमुखस्तदात्रयाणाम् । अथदक्षिणाभिमुखस्तदाचतुर्दशानाम् । अथनैर्ऋत्यभिमुखस्तदादशानाम् । अथपश्चिमाभिमुखस्तदातिथिसंख्यानांपंचदशानाम् । अथ वायव्याभिमुखस्तदा सप्तत्रिगुणाएकविंशतिः । उत्तराभिमुखस्तदानवानाम् । ऐशान्यभिमुखस्तदाष्टानाम् । तद्यथा । एवंदिगभिमुखप्रष्टृवशेनांकं गृहीत्वा ततः पंचदशगुणः कार्यः । ततस्तस्मिन्प्रदेशेयावंतः पुरुषास्तदभिमुखाः स्थितास्तत्संख्यान्वितोयुक्तःकार्यः । एवंकृतेयद्भवतितस्यसप्तविंशत्याभागमपहृत्ययोंकोवशिष्यते तदंकसमंतस्यधनिष्ठाद्यारभ्यनक्षत्रंवक्तव्यम् ॥ १६ ॥

इतिनष्टजातकमिदंबहुप्रकारंमयाविनिर्दिष्टम् ॥
ग्राह्यमतःसच्छिष्यैःपरीक्ष्ययत्नाद्यथाभवति ॥ १७ ॥

इति नष्टजातकाध्यायः ॥ २६ ॥

अथनष्टजातकोपसंहारमार्ययाह ॥ इतिनष्टजातकमिति । इतिशब्द उपसंहारे । मया वराहमिहिराचार्येणनष्टजातकंबहुप्रकारंबहुभेदंविनिर्दिष्टम् उक्तमिदम् । अतोस्माद्धेतोः सच्छिष्यैः शोभनसच्छात्रैः ग्राह्यम् । यत्नात्परीक्ष्यविचार्ययथायेनप्रकारेणसंभवति सत्यरूपंतथाग्राह्यमिति । येनप्रकारेणसंभवतितथाग्रहीतव्यमित्यर्थः । बहुभिरागमैर्मया विचार्यपराशरवासिष्ठयवनसत्यमणित्थादीनांमतानि आलोक्यकृतम् । तदेवभूयोनिर्मलगुणनिपुणबुद्ध्या विचार्य सम्यक्तयाकार्यं येनस्फुटसिद्धोसौसंपद्यते ॥ १७ ॥

इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौनष्टजातकाध्यायः षड्विंशतिः ॥ २६ ॥

अथद्रेष्काणाध्यायप्रारंभः ।

कट्यांसितवस्त्रवेष्टितःकृष्णःशक्तइवाभिरक्षितुम् ॥
रौद्रःपरशुंसमुद्यतंधत्तेरक्तविलोचनःपुमान् ॥ १ ॥

अथद्रेष्काणाध्यायोव्याख्यायते । तदादौमेषाद्यद्रेष्काणस्यस्वरूपज्ञानंवैतालीयेनाह॥ कट्यामिति । कट्यांजघनेसितंश्वेतंवस्त्रमंबरंवेष्टितंयेन । कृष्णः असितवर्णः । शक्त-

इवअभिरक्षितुमाभिमुख्येन रक्षांकर्तुंशक्तः समर्थइव । रौद्रोभीषणः यः परशुंकुठारं समुद्यतं धत्तेधारयति । रक्तविलोचनो लोहिताक्षः । सचपुमान्पुरुषः एषपुरुषद्रेष्काणः सायुधोभौमासक्तश्च ॥ १ ॥

रक्तांबराभूषणभक्ष्यचिंताकुंभाकृतिर्वाजिमुखीतृषार्त्ता ॥
एकेनपादेनचमेषमध्येद्रेष्काणरूपंयवनोपदिष्टम् ॥ २ ॥

अथमेषाद्वितीयद्रेष्काणस्यस्वरूपमिंद्रवज्रयाह ॥ रक्तांबरेति । रक्तांबरालोहितवस्त्रा । भूषणमलंकरणम् । भक्ष्यंभोज्यम् । तत्रचित्तंयस्याः । कुंभाकृतिः घटोदरी । वाजिमुखी अश्ववक्त्रा । तृषार्त्तापिपासार्त्ता । एकेनपादेनचरणेनोपलक्षिता । इदंद्रेष्काणरूपंमेषमध्येमेषद्वितीयम् । यवनोपदिष्टं यवनाचार्यैः कथितम् । एषचतुष्पदद्रेष्काणःस्त्रीद्रेष्काणोऽर्कसक्तश्च । यस्मादाचार्यैश्चतुष्पान्मुखाच्चतुष्पदद्रेष्काणइतिव्याख्यातस्तथाखगमुखोद्रेष्काणश्च ॥ २ ॥

क्रूरःकलाज्ञःकपिलःक्रियार्थीभग्नव्रतोभ्युद्यतदंडहस्तः ॥
रक्तानिवस्त्राणिबिभर्तिचंडोमेषेतृतीयःकथितस्त्रिभागः ॥ ३ ॥

अथमेषतृतीयद्रेष्काणस्यस्वरूपमिंद्रवज्रयाह ॥ क्रूरइति । क्रूरोविषमस्वभावः । कलाज्ञःकलावित् । कपिलःपिंगलः । क्रियार्थीकर्मस्वभिलाषुकः । भग्नव्रतः स्खलितनियमः आभिमुख्येनोद्यतोदंडः हस्तेपाणौयस्य । रक्तानिलोहितानिवस्त्राण्यंबराणिबिभर्तिधारयति । चंडःक्रोधशीलः । अयंमेषतृतीयस्त्रिभागोद्रेष्काणः कथितउक्तः। एषनरद्रेष्काणः सायुधोजीवसक्तश्च ॥ ३ ॥

कुंचितलूनकचाघटदेहा दग्धपटातृषिताशनचित्ता ॥
आभरणान्यभिवांछतिनारीरूपमिदंवृषभेप्रथमस्य ॥ ४ ॥

अथवृषप्रथमद्रेष्काणजातस्यस्वरूपंदोधकेनाह ॥ कुंचितेति । कुंचिताःकुटिलाःलूनाः कचाः केशायस्याः कुटिलच्छिन्नकेशा । घटदेहा कुंभसदृशोदरी । दग्धपटा दग्धवस्त्रा। तृषितापिपासार्ता । अशनेभोजने चित्तंयस्याः । आभरणानि भूषणानिअभिवांछति । साचनारीस्त्री । इदंवृषभप्रथमस्यद्रेष्काणस्यस्वरूपम् । एषःस्त्रीद्रेष्काणः साग्निकः शुक्रसक्तश्च ॥ ४ ॥

क्षेत्रधान्यगृहधेनुकलाज्ञोलांगलेसशकटेकुशलश्च ॥
स्कंधमुद्वहतिगोपतितुल्यंक्षुत्परोजवदनोमलवासाः ॥ ५ ॥

अथवृषद्वितीयद्रेष्काणस्यस्वरूपंस्वागतयाह ॥ क्षेत्रधान्येति । क्षेत्रंकेदारः । धान्यानिशालयः । गृहंवेश्म । धेनुः गौः ।कलाःगीतवाद्यनृत्यलेखचित्रकर्मादि । एतासांज्ञःपंडितः । लांगलेहलेसशकटेशकटसहितेकुशलः शिक्षितः । गोपतितुल्यंवृषभसदृशंस्कंधं ककुदमुद्वहति धारयति । क्षुत्परः क्षुधयार्तः । अजवदनः छागवक्त्रः ।मलवासामलिनांबरषनरद्रेष्काणः । चतुष्पादद्रेष्काणोबुधसक्तश्च ॥ ५ ॥

द्विपसमकायःपांडुरदंष्ट्रःशरभसमांघ्रिःपिंगलमूर्तिः ॥
अविमृगलोभव्याकुलचित्तोवृषभवनस्यप्रांतगतोयम् ॥ ६ ॥

अथवृषतृतीयद्रेष्काणस्यस्वरूपंदोधकेनाह ॥ द्विपसमकायइति । द्विपसमकायो महाशरीरोहस्तितुल्यदेहः । नपुनः हस्तिशरीरः । पांडुरदंष्ट्रः श्वेतदंतः । शरभसमांघ्रिः बृहत्पादो नपुनः शरभसदृशपादः । पिंगलमूर्तिः कपिलदेहः । अविः प्रसिद्धः । मृगआरण्यपशुः । अविमृगलोभार्थं व्याकुलंचित्तंयस्य । अयंवृषभवनस्यवृषराशेः प्रांतगतस्तृतीयद्रेष्काणः । चतुष्पादः सौरसक्तश्च ॥ ६ ॥

सूच्याश्रयंसमभिवांछतिकर्मनारीरूपान्विताभरणकार्यकृतादराच ॥ हीनप्रजोच्छ्रितभुजर्तुमतीत्रिभागमाद्यंतृतीयभवनस्यवदंतितज्ज्ञाः ॥ ७ ॥

अथमिथुनस्यप्रथमद्रेष्काणस्यस्वरूपज्ञानंवसंततिलकेनाह ॥ सूच्याश्रयमिति । नारी स्त्रीसूच्याश्रयंकर्म सविनाक्रियांसम्यगभिवांछति । रूपान्वितासुरूपा । आभरणकार्ये भूषणकर्मणिकृतआदरोअभिलाषःश्रद्धायया । हीनप्रजा अपत्यरहिता । उच्छ्रितभुजोर्ध्वबाहुकी । ऋतुमतीसार्तवाकामार्त्तावा । तृतीयभवनस्यमिथुनस्याद्यं प्रथमंत्रिभागंद्रेष्काणं तज्ज्ञाःपंडिताः प्रवदंतिकथयंति । एषस्त्रीद्रेष्काणोबुधसक्तश्च ॥ ७ ॥

उद्यानसंस्थः कवचीधनुष्माञ्छूरोस्त्रधारीगरुडाननश्च ॥
क्रीडात्मजालंकरणार्थचिंतांकरोतिमध्येमिथुनस्यराशेः ॥ ८ ॥

अथमिथुनद्वितीयद्रेष्काणस्यस्वरूपमुपजातिकयाह ॥ उद्यानसंस्थइति । उद्यानसंस्थ उपवनेतिष्ठति । कवचीसन्नाहप्रावृतशरीरः । धनुष्मान्चापहस्तः । शूरोरणप्रियः । शरास्त्रधारीविपाठः । शराःकांडानितान्येवास्त्राणि तद्धारणेशीलंयस्येति । गरुडाननःपक्षिसदृशवक्त्रः । क्रीडनंक्रीडा । आत्मजाःपुत्राः । अलंकरणमाभरणम् । अर्थोवित्तम् । एषां संबंधिनींचिंतां करोति । अयंमिथुनस्यराशेर्मध्येद्वितीयद्रेष्काणइत्यर्थः । एषनरद्रेष्काणः सायुधः खगद्रेष्काणः शुक्रसक्तश्च ॥ ८ ॥

भूषितोवरुणवद्बहुरत्नोबद्धतूणकवचः सधनुष्कः ॥
नृत्तवादितकलासुचविद्वान्काव्यकृन्मिथुनराश्यवसाने ॥ ९ ॥

अथमिथुनस्यतृतीयद्रेष्काणस्वरूपंस्वागतयाह ॥ भूषितइति । भूषितोऽलंकृतः । वरुणवत्समुद्रवत् बहुरत्नः प्रभूतमणिः । तूणंशराधानं कवचंसन्नाहः एतौबद्धौग्रंथितौ येन । सधनुष्कः चापयुक्तः । नृत्तवादितवाद्यविषयेकलासुचानिःशेषासुविद्वांस्तज्ज्ञः । काव्यकृत्पंडितः । कवेः कर्मकाव्यंतत्करोति । एषः मिथुनस्यराशेरवसानेतृतीयद्रेष्काणइत्यर्थः । एषः नरद्रेष्काणः सायुधः सौरसक्तश्च ॥ ९ ॥

पत्रमूलफलभृद्द्विपकायः काननेमलयगः शरभांघ्रिः ॥
क्रोडतुल्यवदनोहयकंठः कर्कटेप्रथमरूपमुशंति ॥ १० ॥

अथकर्कटपूर्वस्यस्वरूपंस्वागतयाह ॥ पत्रेति । पत्राणिमूलानिफलानिचाबिभर्ति धारयति । द्विपकायो हस्तिसदृशशरीरः । काननेवनेमलयगः मलयश्चंदनवृक्षः तत्रो- पगतः स्थितः । शरभांघ्रिः शरभसदृशपादः । क्रोडः सूकरस्तत्तुल्यवदनः तत्सदृशव- क्त्रः । हयकंठोऽश्वग्रीवः । कर्कटेकर्कटराशौप्रथमद्रेष्काणस्यस्वरूपमुशंतिकथयंति । एष- द्रेष्काणश्चतुष्पादश्चंद्रसक्तश्च ॥ १० ॥

पद्मार्चितामूर्द्धनिभोगियुक्तास्त्रीकर्कशारण्यगताविरौति ॥
शाखांपलाशस्यसमाश्रिताचमध्येस्थिताकर्कटकस्यराशेः ॥११॥

अथकर्कटद्वितीयद्रेष्काणस्थस्वरूपमिंद्रवज्रयाह पद्मार्चितेति । स्त्रीयोषिन्मूर्धनिशिर- सिपद्मैः कमलैरर्चितापूजिता । भोगियुक्तासर्पा । कर्कशाकठिनयौवनोपेता । अरण्य- गता एकांतस्थिता । विरौति आक्रोशति । पलाशवृक्षस्यशाखांलतांसमाश्रितातत्रास- क्तास्थिताकर्कटस्यराशेर्मध्येस्थिताद्वितीयद्रेष्काणेसमवस्थिता । एषस्त्रीद्रेष्काणोऽव्याल- द्रेष्काणोभौमसक्तश्च ॥ ११ ॥

भार्याभरणार्थमर्णवंनौस्थोगच्छतिसर्पवेष्टितः ॥
हैमैश्चयुतोविभूषणैश्चिपिटास्योत्यगतश्चकर्कटे ॥ १२ ॥

अथकर्कटस्यतृतीयद्रेष्काणस्यस्वरूपंवैतालीयेनाह ॥ भार्येति । भार्याजायात- स्याआभरणार्थमलंकरणनिमित्तमर्णवंसमुद्रम् । नौस्थोनावमारूढः । सर्पवेष्टितांगोग- च्छतियाति । हैमैः सुवर्णनिर्मितैः विभूषणैरलंकरणैर्युतः । चिपिटास्यः चिपिट- मुखः । कर्कटेंत्यगतः तृतीयद्रेष्काणइत्यर्थः । एषनरद्रेष्काणोऽव्यालद्रेष्काणोजी- वसक्तश्च ॥ १२ ॥

शाल्मलेरुपरिगृध्रजंबुकौश्वानरश्चमलिनांबरान्वितः ॥
रौतिमातृपितृविप्रयोजितः सिंहरूपमिदमाद्यमुच्यते ॥१३॥

अथसिंहपूर्वस्यद्रेष्काणस्यस्वरूपझानंरथोद्धतयाह ॥ शाल्मलेरिति । शाल्मलिवृक्ष- स्योपर्यग्रेगृध्रः पक्षी । जंबुकः शृगालः । एतौस्थितौ । तथा श्वा सारमेयः । नरोमनु- ष्यः । सचमलिनैः मलोपेतैरंबरैर्वस्त्रैरन्वितोयुक्तः । मातृपितृविप्रयोजितोजननीजनक- विरहतोरौत्याक्रोशति । इदमाद्यंप्रथमंरूपंसिंहस्योच्यतेकथ्यते । सिंहप्रथमद्रेष्काणइ- त्यर्थः । एषनरद्रेष्काणश्चतुष्पदद्रेष्काणः खगद्रेष्काणोर्कसक्तश्च ॥ १३ ॥

हयाकृतिः पांडुरमाल्यशेखरोबिभर्तिकृष्णाजिनकंबलंनरः॥
दुरासदः सिंहइवात्तकार्मुकोनताग्रनासोमृगराजमध्यमः॥१४॥

अथसिंहद्वितीयस्यस्वरूपंवंशस्थेनाह ॥ हयाकृतिरिति । हयाकृतिः अश्वाकारः । पांडुरमीषच्छुक्लयुक्तंमाल्यंपुष्पनिचयं शेखरेशिरसियस्य कृष्णाजिनंकृष्णमृगचर्म कंब- लमौर्णिकंबिभर्तिधारयति । केचित्कृष्णाजिनचीवरमितिपठंति । चीवरंजीर्णवासः । नरोमनुष्यो दुरासदः दुर्जेयः दुःसाध्यः । सिंहइवआत्तकार्मुकः गृहीतचापः । नताग्र-

नासः नताग्रानासायस्य मृगराजस्यसिंहस्यमध्यमोद्वितीयोद्रेष्काणः हयाकृतिः । पुरुषएवायंनरचतुष्पदद्रेष्काणः । सायुधोजीवसक्तश्च ॥ १४ ॥

ऋक्षाननोवानरतुल्यचेष्टोबिभर्तिदंडंफलमामिषंच ॥
कूर्चीमनुष्यः कुटिलैश्चकेशैर्मृगेश्वरस्यांत्यगतस्त्रिभागः ॥ १५ ॥

अथसिंहतृतीयस्यस्वरूपमुपजातिकयाह ॥ ऋक्षाननइति । ऋक्षः प्राणी ऋक्षाननः ऋक्षसदृशवक्त्रः । वानरतुल्यचेष्टः वानरेणकपिनातुल्यासदृशाचेष्टास्वभावोयस्य । दंडमायुधम् । फलमाम्रादि । आमिषंमांसंचबिभर्तिधारयति । कूर्चीदीर्घश्मश्रुः मनुष्यः पुरुषः कुटिलैः केशैर्मूर्द्धजैर्युक्तः । मृगेश्वरस्यसिंहस्यांत्यगस्त्रिभागः । एषनरद्रेष्काणः । चतुःष्पदद्रेष्काणः सायुधोभौमसक्तश्च ॥ १५ ॥

पुष्पप्रपूर्णेनघटेनकन्यामलप्रदिग्धांनरसंवृतांगी ॥
वस्त्रार्थसंयोगमभीष्टमानागुरोः कुलंवांछतिकन्यकाद्यः ॥ १६ ॥

अथकन्यापूर्वस्यस्वरूपमुपजातिकयाह ॥ पुष्पप्रपूर्णेनेति । कन्याकुमारी । पुष्पप्रपूर्णेनकुसुमपरिपूरितेनकुंभेनउपलक्षितामलप्रदिग्धैरतिमलोपेतैः अंबरैर्वस्त्रैः संवृतांगीसंवृतावयवा वस्त्राण्यंबराणि । अर्थोधनम् । एषांसंयोगमभीष्टमानावांछमानागुरोःकुलं व्रजतिगच्छति । कन्यकाद्यः प्रथमद्रेष्काणः । एषस्त्रीद्रेष्काणो बुधसक्तश्च ॥ १६ ॥

पुरुषःप्रगृहीतलेखनिःश्यामोवस्त्रशिराव्ययायकृत् ॥
विपुलंचबिभर्तिकार्मुकंरोमव्याततनुश्चमध्यमः ॥ १७ ॥

अथकन्याद्वितीयस्यस्वरूपंवैतालीयेनाह ॥ पुरुषइति ॥ पुरुषोनरः प्रगृहीतलेखनिः येनाक्षराणिलिख्यंतेसलेखनिः । श्यामोश्यामवर्णःवस्त्रशिराः कर्पटसंयमितमूर्द्धा । केचिद्वद्धशिराइतिपठंति । संयमितशिराः । व्ययंव्ययकृत् । आयंप्रवेशंचकरोतिगणयति । विपुलंविस्तीर्णकार्मुकंधनुर्बिभर्त्तिधारयति । रोमव्याप्ततनुः रोमशशरीरः । एषमध्यमो द्वितीयद्रेष्काणः । एषनरद्रेष्काणः सायुधः सौरसक्तश्च ॥ १७ ॥

गौरीसुधौताग्रदुकूलगुप्तासमुच्छ्रिताकुंभकटच्छुहस्ता ॥
देवालयंस्त्रीप्रयताप्रवृत्तावदंतिकन्यांत्यगतस्त्रिभागः ॥ १८ ॥

अथकन्यातृतीयस्यज्ञानमुपजातिकयाह ॥ गौरीगौरवर्णा । सुधौतान्यग्राणि यस्मिन्दुकूलेपटविशेषेतेनगुप्ताच्छादिता । केचित्तुदुकूलहस्ताइतिपठंति । समुच्छ्रिताअत्युच्चा । कुंभोघटः । कटच्छुर्दर्वीप्रसिद्धा गृहोपयोगिकंलोहभांडंतत्करे हस्ते यस्याः । देवालयं सुरगृहम् । स्त्रीयुवतिः । प्रयतासमाहिताप्रवृत्तागंतुमुद्यतावदंतिकथयंतिमुनयः । कन्यांत्यगतस्त्रिभागः तृतीयद्रेष्काणः । एषस्त्रीद्रेष्काणः शुक्रसक्तश्च ॥ १८ ॥

वीथ्यंतरापणगतःपुरुषस्तुलावानुन्मानमानकुशलःप्रतिमानहस्तः ॥ भांडंविचिंतयतितस्यचमूल्यमेतद्रूपंवदंतियवनाः प्रथमंतुलायाः ॥ १९ ॥

अथतुलाद्यस्वरूपंवसंततिलकेनाह ॥ वीथ्यंतरेति । वीथ्यंतरेमार्गमध्ये यदापणंप्रसारकः समवस्थितस्तत्रगतः पुरुषोनरस्तुलावान् तुलाहस्तः विद्यमानतुलः । उन्मानेऊर्ध्वमानेतुलादिकेमानेमानशब्देनेकुडवादौचतस्मिन्कुशलः तज्ज्ञः । प्रतिमानंयेनद्रव्याणिसुवर्णरत्नादीनि परिच्छिद्यंतेतत्तुहस्तेयस्य । भांडंक्रयद्रव्यं विचिंतयतिध्यायाति तस्यभांडस्यैतन्मूल्यमिति तस्यचभांडस्यचमूल्यंविचिंतयाति । एतद्यवनास्तुलायाःप्रथमद्रेष्काणस्यरूपंवदंति कथयंति । एषनरद्रेष्काणःशुक्रसक्तश्च ॥ १९ ॥

कलशंपरिगृह्याविनिष्पातितुंसमभीप्सतिगृध्रमुखःपुरुषः ॥
क्षुधितस्तृषितश्चकलत्रसुतान्मनसैतितुलाधरमध्यगतः ॥ २० ॥

अथतुलाद्वितीयस्यस्वरूपंत्रोटकेनाह ॥ कलशमिति । गृध्रः पक्षी गृध्रमुखोगृध्राननः । कलशंकुंभंगृहीत्वाविनिष्पातितुंनिर्विशेषंपतितुमभीप्सातिवांछति । यतः क्षुधितोबुभुक्षितः तृषितःपिपासितोतः कलत्रंभार्या सुतान्पुत्रान्मनसाचित्तेनैतिगच्छति । अभीप्सति अभिलषतिस्मरतीत्यर्थः । इत्येवंप्रकारः तुलाधरमध्यगतः तुलाद्वितीयद्रेष्काणः । एषनरद्रेष्काणः खगद्रेष्काणःशनैश्चरसक्तश्च ॥ २० ॥

विभीषयंस्तिष्ठतिरत्नचित्रितोवनेमृगान्कांचनतूणवर्मभृत् ॥
फलामिषंवानररूपभृन्नरस्तुलावसानेयवनैरुदाहृतः ॥ २१ ॥

अथतुलातृतीयस्यस्वरूपंवंशस्थेनाह ॥ विभीषयन्निति । रत्नचित्रितोमणिभिर्विभूषितः । वनेऽरण्येमृगान्हरिणान्विभीषयन् भीषांकुर्वन्नतिष्ठति कीदृशः । कांचनंसौवर्णतूणंशराधानवर्मसन्नाहं तेचबिभर्त्तिधारयति । फलान्यामिषंचमांसंविभर्तिनरोमनुष्योवानररूपभृत् वानरस्यकपेरिवरूपंबिभर्ति धारयति । फलान्याम्रादीनि । केचिद्धनुर्द्धरः किन्नररूपभृन्नर इतिपठंति । धनुर्द्धरः चापहस्तः । किन्नरोदेवयोनिरश्वमुखः पुरुषः । तुलावसानेतुलायास्तृतीयेद्रेष्काणेयवनैः पुराणयवनैरुदाहृतः कथितः । नरोमनुष्यो वानराकारोऽयंचतुष्पदद्रेष्काणोबुधसक्तश्च ॥ २१ ॥

वस्त्रैर्विहीनाभरणैश्चनारीमहासमुद्रात्समुपैतिकूलम् ॥
स्थानच्युतासर्पनिबद्धपादामनोरमावृश्चिकराशिपूर्वः ॥ २२ ॥

अथवृश्चिकप्रथमस्यस्वरूपमुपजातिकयाह ॥ वस्त्रैरिति । स्त्रीवस्त्रैरंबरैस्तथाभरणैरलंकरणैश्चविहीनावर्जिता । महासमुद्रान्महासागरात् कूलंसमुपैत्यागच्छति । स्थानच्युता स्वस्थानात् भ्रष्टा । सर्पनिबद्धपादाभुजगनियमितचरणा । मनोरमाचित्तानंदविधायिनी चित्ताह्लादकरी । वृश्चिकराशेः पूर्वःप्रथमद्रेष्काणः । एषस्त्रीद्रेष्काणोव्यालद्रेष्काणो भौमसक्तश्च ॥ २२ ॥

स्थानसुखान्यभिवांछतिनारीभर्तृकृतेभुजगावृतदेहा ॥
कच्छपकुंभसमानशरीरावृश्चिकमध्यमरूपमुशंति ॥ २३ ॥

अथवृश्चिकद्वितीयस्यस्वरूपंदोधकेनाह ॥ स्थानेति । नारीस्त्री स्थानसुखान्यभिवांछति । भर्तृकृतेपतिनिमित्तम् । भुजगावृतदेहासर्पव्याप्तशरीरा । कच्छपः कूर्मः । कुंभो घटः । तत्समानशरीरातत्तुल्यदेहा । वृश्चिकेमध्यमरूपंद्वियीयंद्रेष्काणमुशंतिकथयंति । एषंस्त्रीद्रेष्काणोऽव्यालद्रेष्काणः जीवसक्तश्च ॥ २३ ॥

पृथुलचिपिटकूर्मतुल्यवक्त्रः श्वमृगवराहसृगालभीषकारी ॥
अवतिचमलयाकरप्रदेशंमृगपतिरंत्यगतस्यवृश्चिकस्य ॥ २४ ॥

अथवृश्चिकतृतीयस्वरूपज्ञानंपुष्पिताग्रयाह ॥ पृथुलचिपिटमिति । पृथुलं विस्तीर्णं चिपिटंचर्पटं कूर्मतुल्यंकच्छपसदृशंवक्त्रंमुखंयस्य । श्वासारमेयः । मृगोहारिणः । शृगालः क्रोष्टा । वराहः सूकरः । एषांभीषकारीभयकारी । मलयस्यचंदनस्याकरस्यप्रदेशामुत्पत्तिस्थानमवतिरक्षति । सचमृगपतिः सिंहः । अंत्यगतोवृश्चिकस्यतृतीयद्रेष्काणः । एष कूर्माननः सिंहद्रेष्काणः । चतुष्पदद्रेष्काणः चंद्रसक्तश्च ॥ २४ ॥

मनुष्यवक्त्रोऽश्वसमानकायोधनुर्विगृह्यायतमाश्रमस्थः ॥
क्रतूपयोज्यानितपस्विनश्चररक्षआद्योधनुषस्त्रिभागः ॥ २५ ॥

अथधन्विपूर्वस्यस्वरूपज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ मनुष्यवक्त्रइति । मनुष्यवक्त्रोनरवदनः । अश्वसमानकायः तुरगसदृशदेहः । आयतंदीर्घं धनुश्चापंगृहीत्वा आश्रमस्थः तत्राश्रमे तिष्ठति । क्रतूपयोज्यानि यज्ञोपकरणादीनियज्ञभांडानिस्रुक्स्रुवादीनि तपस्विनः तापसान्ररक्षरक्षितवान् । आद्यः । प्रथमोधनुषस्त्रिभागोधन्विद्रेष्काणः । केचिच्चररक्षपूर्वं इतिपठंति । धनुषः पूर्वस्त्रिभागः प्रथमद्रेष्काणः । एषोऽश्वसमानकायः । नरद्रेष्काणः । चतुष्पात्सायुधद्रेष्काणः जीवसक्तश्च ॥ २५ ॥

मनोरमाचंपकहेमवर्णाभद्रासनेतिष्ठतिमध्यरूपा ॥
समुद्ररत्नानिविघट्टयंतीमध्यत्रिभागोधनुषःप्रदिष्टः ॥ २६ ॥

अथधन्विद्वितीयस्यस्वरूपज्ञानमुपजातिकयाह ॥ मनोरमेति । मनोरमाचित्ताह्लादकारिणी । चंपकंपुष्पविशेषः हेमसुवर्णं तत्सदृशवर्णा तत्समकांतिः । भद्रासने आसनविशेषेतिष्ठति तत्रउपविष्टा । मध्यमरूपा नचातिशोभना नाप्यत्यशोभना । समुद्ररत्नानि सागरमणीन् । विघट्टयंतीस्त्रीतिष्ठति । धनुषोमध्यत्रिभागोद्वितीयद्रेष्काणोमुनिभिः प्रदिष्टउक्तः । एषस्त्रीद्रेष्काणो भौमसक्तश्च ॥ २६ ॥

कूर्चीनरोहाटकचंपकाभोवरासनेदंडधरोनिषण्णः ॥
कौशेयकान्युद्वहतेऽजिनंचतृतीयरूपंनवमस्यराशेः ॥ २७ ॥

अथधन्वितृतीयस्यस्वरूपमुपजातिकयाह ॥ कूर्चीनरइति । नरोमनुष्यः कूर्चीदीर्घश्मश्रुः हाटकंसुवर्णं चंपकः पुष्पविशेषः । तदाभोतत्सदृशकांतिः । तत्समानद्युतिः । वरासनेप्रधानासनेनिषण्णः उपविष्टः । दंडधरोदंडहस्तः । कौशेयकानिपट्टविशेषाणि

उद्वहतेधारयति । अजिनंमृगचर्म नवमस्यराशेर्धनुषः तृतीयद्रेष्काणस्यस्वरूपं एषनरद्रेष्काणः सायुधः अर्कसक्तश्च ॥ २७ ॥

रोमचितोमकरोपमदंष्ट्रःसूकरकायसमानशरीरः ॥
योक्त्रकजालकबंधनधारीरौद्रमुखोमकरप्रथमस्तु ॥ २८ ॥

अथमकरप्रथमस्यस्वरूपंदोधकेनाह ॥ रोमेति । रोमचितोरोमशः मकरोपमदंष्ट्रः मकरतुल्यदंष्ट्रः मकरोजलचरप्राणी । सूकरस्यवराहस्यकायोदेहः तत्समानशरीरः तत्तुल्यतनुः । योक्त्रकंयेनबलीवर्दायोज्यंते । जालकः प्रसिद्धः येनपक्षिणोबध्यंते । बंधनं निगडादि । एतानिधारयति । तच्छीलः । रौद्रमुखोवक्रिताननः । मकरप्रथमः प्रथमद्रेष्काणः । एष पुरुषद्रेष्काणः बंधनधारित्वात्सनिगडः । सूकरसमानशरीरः नसूकरः तस्मान्नचतुष्पात् । शनैश्चरसक्तश्च ॥ २८ ॥

कलास्वभिज्ञाब्जदलायताक्षीश्यामाविचित्राणिचमार्गमाणा ॥
विभूषणालंकृतलोहकर्णायोषाप्रदिष्टामकरस्यमध्ये ॥ २९ ॥

अथमकरद्वितीयस्य स्वरूपमुपजातिकयाह ॥ कलास्वभिज्ञाब्जदलायताक्षीति । कलास्वभिज्ञाआभिमुख्येनजानाति । अब्जदलायताक्षी । अब्जदलंपद्मपत्रंतद्वदायतेदीर्घेअक्षिणीयस्याः सादीर्घनेत्राचश्यामाश्यामवर्णा विचित्राणिनानाप्रकाराणिवस्तूनिचमार्गमाणा अभीप्समाना विभूषणैरलंकरणैरलंकृता । लोहकर्णालोहयुक्तश्रोत्रा । लोहाभरणंकर्णयोर्यस्याः सायोषास्त्रीमकरस्यमध्येद्वितीयद्रेष्काणेप्रदिष्टाउक्ता । एषः स्त्रीद्रेष्काणः शुक्रसक्तश्च ॥ २९ ॥

किन्नरोपमतनुः सकंबलस्तूणचापकवचैः समन्वितः ॥
कुंभमुद्वहतिरत्नचित्रितंस्कंधगंमकरराशिपश्चिमः ॥ ३० ॥

अथमकरतृतीयस्यस्वरूपंरथोद्धतयाह॥किंनरोपमेति । किंनरोपमतनुः किन्नरादेवयोनयःअश्वमुखाःपुरुषास्तत्सदृशीतनुः।सकंबलःकंबलेनसहितः । तूणंशराधारंचापंधनुःकवचं सन्नाहः एतैस्तूणचापकवचैःशराधारधनुःसन्नाहैः।समन्वितोयुक्तः । कुंभंघटंरत्नविचित्रितंमणिविरचितंस्कंधगमंसासक्तमुद्वहति धारयति । मकरराशेः पश्चिमस्तृतीयद्रेष्काणः। एषपुरुषद्रेष्काणः सायुधः बुधसक्तश्च ॥ ३० ॥

स्नेहमद्यजलभोजनागमव्याकुलीकृतमनाःसकंबलः ॥
कोशकारवसनोजिनान्वितोगृध्रतुल्यवदनोघटादिगः ॥ ३१ ॥

अथकुंभप्रथमद्रेष्काणस्यस्वरूपंरथोद्धतावृत्तेनाह ॥ स्नेहमद्यजलभोजनेति । स्नेहस्तैलादिमद्यंपानविशेषः। जलमुदकम् । भोजनमशनम् । एतेषांयआगमः तेनव्याकुलितंमनः चित्तंयस्य । सकंबलः कंबलसहितः । कोषकारवसनः पट्टवासाः । अजिनान्वितः कृष्णमृगचर्मयुक्तः। गृध्रःपक्षी तत्तुल्यवदनः तत्समवक्त्रः । घटादिगः कुंभप्रथमद्रेष्काणः । एषनरद्रेष्काणः खगश्च सौरसक्तश्च ॥ ३१ ॥

दग्धेशकटेसशाल्मलेलोहान्याहरतेंगनावने ॥
मलिनेनपटेनसंवृताभांडैर्मूर्ध्निगतैश्चमध्यमः ॥ ३२ ॥

अथकुंभद्वितीयस्वरूपंवैतालीयेनाह ॥ दग्धेशकटइति । शकटेगंत्र्यांदग्धे अग्निनाभस्मीकृते । सशाल्मलेशाल्मलवृक्षैः सहिते । अंगनास्त्रीलोहान्याहरतेगृह्णाति । वनेअरण्येमलिनेनपटेनसमलेनवाससासंवृत्ताप्रावृता भांडैः भांडप्रकारैः मूर्ध्निगतैः मस्तकारोपितैरुपलक्षिता । केचिद्भांडैरारोपितैः परिपूर्णइतिपठंति । मध्यमोद्वितीयद्रेष्काणः । एषस्त्रीद्रेष्काणः साग्निकोबुधसक्तश्च ॥ ३२ ॥

श्यामःसरोमश्रवणःकिरीटीत्वक्पत्रनिर्यासफलैर्बिभर्ति ॥
भांडानिलोहव्यतिमिश्रितानिसंचारयंत्यंतगतोघटस्य ॥ ३३ ॥

अथकुंभतृतीयस्यरूपज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ श्यामइति । श्यामः श्यामवर्णः । सरोमश्रवणः लोमशकर्णः । किरीटीमौलियुक्तः । त्वक्चर्म पत्रंपर्णं । निर्यासो वृक्षनिर्यासः यथागुग्गुलुः स्नेहः । फलंचसुप्रसिद्धमेवाम्रादि । एतैः सहभांडानिलोहव्यतिमिश्रितानि लोहसंयुक्तानिबिभर्तिधारयति । तानिचसंचारयति स्थानात् स्थानांतरंनयति । घटस्य कुंभस्यांतगतः । तृतीयद्रेष्काणः । एषनरद्रेष्काणः शुक्रसक्तश्च ॥ ३३ ॥

स्रुग्भांडमुक्तामणिशंखमिश्रैर्व्याक्षिप्तहस्तः सविभूषणश्च ॥
भार्याविभूषार्थमपांनिधाननावाप्लवत्यादिगतोझषस्य ॥ ३४ ॥

अथमीनाद्यस्यस्वरूपमिंद्रवज्रयाह ॥ स्रुग्भांडेति । स्रुग्भांडानि यज्ञोपकरणभांडानि । मुक्तामौक्तिकम् । मणयःप्रसिद्धाः । शंखःप्रसिद्धएव । एतैर्मिश्रैरेकीकृतैः । व्याक्षिप्तोहस्तो यस्य आकुलकरः । सविभूषणःसाभरणः । भार्याजाया तद्विभूषार्थमलंकरणार्थमपांनिधानंसमुद्रंनावाप्लवति । नौस्थोगच्छति । केचिन्महार्णवंचनावाप्लवतीतिपठंति । झषस्य मीनस्यादिगतःप्रथमद्रेष्काणः । एषनरद्रेष्काणोजीवसक्तश्च ॥ ३४ ॥

अत्युच्छ्रितध्वजपताकमुपैतिपोतंकूलंप्रयातिजलधेःपरिवारयुक्ता ॥ वर्णेनचंपकमुखाप्रमदात्रिभागोमीनस्यचैषकथितोमुनिभिर्द्वितीयः ॥ ३५ ॥

अथमीनद्वितीयस्यस्वरूपज्ञानंवसंततिलकेनाह ॥ अत्युच्छ्रितेति । अत्युच्छ्रिता अतीवोच्चध्वजाः पताकायस्मिन्पोतेतमुपैति आरोहति । जलधेःसमुद्रस्यकूलंतटंप्रयाति । प्रमदास्त्री । कीदृशी परिवारयुक्तासखीजनेनावृता । चंपकंपुष्पविशेषः चंपककांतिः। मुखवर्णेनचंपककांतिंमुष्णातीत्यर्थः । एषमीनस्यद्वितीयस्त्रिभागोमुनिभिर्गदितउक्तः । एषस्त्रीद्रेष्काणश्चंद्रसक्तश्च ॥ ३५ ॥

श्वभ्रांतिकेसर्पनिवेष्टितांगोवस्त्रैर्विहीनःपुरुषस्त्वटव्याम् ॥
चौरानलव्याकुलितांतरात्माविक्रोशतेंत्योपगतोझषस्य ॥ ३६॥
इति बृहज्जातकेद्रेष्काणस्वरूपाध्यायः ॥ २७ ॥

अथमीनस्यतृतीयद्रेष्काणस्वरूपज्ञानमिंद्रवज्रयाह ॥ श्वभ्रांतिकेति। श्वभ्रांतिके गर्तसमीपे । सर्पवेष्टितांगोभुजगावृतावयवः । वस्त्रैरंबरैर्विहीनोरहितः पुरुषोनरः । अटव्यामरण्येचौरैस्तस्करैः अनलेनाग्निनाव्याकुलितःक्षुभितोंतरात्मायस्य।विक्रोशतेरोदिति। झषस्य मीनस्यांत्योपगतः तृतीयद्रेष्काणःएषव्यालद्रेष्काणोभौमसक्तश्च । द्रेष्काणस्वरूपस्य प्रयोजनंप्रदेशेषु व्याख्यातम् । तथाचयात्रायांवक्ष्यति । द्रेष्काणाकारंचेष्टांगुणसदृशफलंयोजयेद्बुद्धिहेतोर्द्रेष्काणे सौम्यरूपेकुसुमफलयुतेरत्नभांडान्वितेच । सौम्यैर्दृष्टेजयः स्यात्प्रहरणसदृशेपापदृष्टेचभंगः संमोहोवाथबंधः सभुजगनिगडेपापयुक्तेपिपापुरिति । अन्यच्चास्यप्रयोजनंचौररूपस्थानादिज्ञानम् । उक्तंच षट्पंचाशिकायां पृथुयशसा । अंशकाज्ज्ञायतेद्रव्यंद्रेष्काणैस्तस्कराः स्मृताः । राशिभ्यःकालदिग्देशावयोज्ञातिश्चलग्नपात् ॥ एवंवृत्तानि ॥ ३६ ॥

इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकेद्रेष्काणाध्यायः ॥ २७ ॥

अथातउपसंहाराध्यायोव्याख्याते ।

राशिप्रभेदोग्रहयोनिभेदोवियोनिजन्माथनिषेककालः ॥
जन्माथसद्योमरणंतथायुर्दशाविपाकोष्टकवर्गसंज्ञः ॥ १ ॥

अथातउपसंहाराध्यायोव्याख्यायते । अथाध्यायसंग्रहमुपजातिकयाह ॥ राशिप्रभेदइति । राशिप्रभेदः प्रथमोध्यायः १ ग्रहयोनिभेदोद्वितीयः २ वियोनिजन्मातृतीयः ३ अथशब्दश्चानंतर्ये । निषेककालश्चतुर्थः ४ जन्मविधिः पंचमः ५ अथसद्योमरणमरिष्टाऽध्यायः षष्टः६ आयुर्विभागःसप्तमः ७ दशाविभागोष्टमः ८ अष्टकवर्गसंज्ञोनवमः९ ॥१॥

कर्माजीवोराजयोगाःखयोगाश्चांद्रायोगाद्विग्रहाद्याश्चयोगाः ॥
प्रव्रज्याथोराशिशीलानिदृष्टिर्भावस्तस्मादाश्रयोथप्रकीर्णः ॥२॥

अथशेषाध्यायसंग्रहंशालिन्याह ॥ कर्माजीवइति । कर्माजीवोदशमः १० राजयोगाध्यायएकादशः ११ खयोगाः नाभसयोगाध्यायोद्वादशः १२ चांद्रयोगाः सुनफाद्याश्चंद्रयोगाध्यायस्त्रयोदशः १३ द्विग्रहत्रिग्रहयोगाध्यायश्चतुर्दशः १४ प्रव्रज्यायोगाध्यायः पंचदशः १५ अथोनंतरंराशिशीलाध्यायः षोडशः १६ दृष्टिफलाध्यायः सप्तदशः १७ तस्मात्परोभावाध्यायोष्टादशः १८ अथातःपरमाश्रयाध्याय एकोनविंशतितमः १९ प्रकीर्णाध्यायोविंशतिः २० ॥ २ ॥

नेष्टायोगाजातकंकामिनीनांनिर्याणंस्यान्नष्टजन्मद्दकाणः ॥
अध्यायानांविंशतिःपंचयुक्ताजन्मन्येतद्यात्रिकंचाभिधास्ये ॥३॥
प्रश्नास्तिथिर्भंदिवसः क्षणश्चचंद्रोविलग्नंत्वथलग्नभेदः ॥
शुद्धिर्ग्रहाणामथचापवादोविमिश्रकाख्यंतनुवेपनंच ॥ ४ ॥

अथशेषाध्यायसंग्रहंशालिन्याह ॥ नेष्टायोगाइति । अनिष्टयोगाध्याय एकविंशतिः २१ कामिनीनांस्त्रीणांजातकाध्यायोद्वाविंशतिः २२ निर्याणंमरणंज्ञानाध्यायस्त्रयोविंशतिः २३ नष्टजातकाऽध्यायश्चतुर्विंशतिः २४ द्रेष्काणस्वरूपाध्यायः पंचविंशतिः २५ एवंपंचयुक्ताध्यायानांविंशतिः । जन्मनिजातकेउक्ताकथितोक्ताएतज्जातके । एवमिदानींयात्रिकंयात्रायांनिबद्धमध्यायसंग्रहमभिधास्येकथयिष्ये ॥ तच्चोपजातिकयाह ॥ प्रश्नास्तिथारीति । प्रश्नाः प्रश्नप्रभेदाध्यायः । तिथिस्तिथिबलाध्यायः । भंनक्षत्राभिधानम् । दिवसोदिवसाभिधानंवारफललक्षणम् । क्षणोमुहूर्तनिर्देशः । चंद्रश्चंद्रबलाध्यायः । लग्नंचलग्नविनिश्चयः । अथानंतरं लग्नभेदोहोराद्रेष्काणनवांशकद्वादशभागत्रिंशद्भागानांलक्षणं सफलं ग्रहाणां शुद्धिः सफला समस्तग्रहाणां कुंडलिकाफलम् । अथानंतरम् । अपवादाध्यायः । विमिश्रकाख्यंमिश्रकाध्यायः । तनुवेपनंदेहस्पंदनम् ॥ ३ ॥ ४ ॥

अतःपरंगुह्यकपूजनंस्यात्स्वप्नंततः स्नानविधिःप्रदिष्टः ॥
यज्ञोग्रहाणामथनिर्गमश्चक्रमाच्चदिष्टःशकुनोपदेशः ॥ ५ ॥

शेषाध्यायस्यकीर्तनमुपजातिकयाह ॥ अतःपरमिति । अतोऽस्मात्परंगुह्यकपूजनं स्याद्भवेत् । स्वप्नंस्वप्नाध्यायः ततोनंतरंस्नानविधिः प्रदिष्टः उक्तः । ग्रहाणांयज्ञोग्रहयज्ञ अथानंतरंनिर्गमः प्रास्थानिकम् । क्रमात्परिपाट्यादिष्टउक्तः । शकुनोपदेशः शकुनरुतज्ञानम् । एषयात्रायांसंग्रहः ॥ ५ ॥

विवाहकालः करणंग्रहाणां प्रोक्तंपृथक्तद्विपुलाथशाखा ॥
स्कंधैस्त्रिभिर्ज्यौतिषसंग्रहोयंमयाकृतोदैवविदांहिताय ॥ ६ ॥

अथशेषवस्तुसंग्रहमुपजातिकयाह ॥ विवाहकालइति । विवाहकालोविवाहपटलम् । ग्रहाणांकरणंपंचसिद्धांतिकायांप्रोक्तं कथितम् । पृथग्विभज्यतद्विपुलातस्यकरणस्यशुभाशुभज्ञानायविपुलाविस्तीर्णाशाखाकथिता । त्रिभिः स्कंधैरेतैर्गणितहोरासंहिताख्यैरयंज्योतिःशास्त्रसंग्रहोमयावराहमिहिराचार्येण दैवविदां सांवत्सरिकाणांहितार्थंकृतो विरचितः । विस्तीर्णशास्त्राण्यालोच्यसंक्षेपतोमयाकृतः ॥ ६ ॥

---

१ एतेन षोडशाध्याये कैश्चित् त्रयोऽध्यायाः प्रकरणभेदेनकल्पिताः सैव सरणिः टीकाकृद्भिरादृतेतिगम्यते ।

पृथुविरचितमन्यैः शास्त्रमेतत्समस्तंतदनुलघुमयेदंतत्प्रदेशार्थमेव ॥ कृतमिहहिसमर्थंधीविषाणामलत्वेममयदिहयदुक्तंसज्जनैःक्षम्यतांतत् ॥ ७ ॥

एतन्मालिन्याह ॥ पृथुविरचितमन्यैरिति। एतत्समस्तंसकलशास्त्रमन्यैराचार्यैर्यवनेश्वरादिभिः पृथुविस्तीर्णंविरचितंकथितम् । तदनुतदेवशोभनतरंमयातत्प्रदेशार्थंतदुपदिष्टार्थंलघु स्वल्पंकृतम् । तत्प्रदेशेपियोर्थः सोस्मिंस्तात्पर्यार्थः । हियस्मादर्थे । इहास्मिन् शास्त्रेकृतंधीविषाणामलत्वेबुद्धिशृंगनिर्मलीकरणविषयेसमर्थसुक्तमेतत् । कृतंमयाचेहसंग्रहे यदुक्तमशोभनसुक्तंकथितं तत्सज्जनैः पंडितैर्ममक्षम्यतांक्षंतव्यमित्यर्थः ॥ ७ ॥

ग्रंथस्ययाप्रचरतोस्यविनाशमेतिलेख्याद्बहुश्रुतमुखाधिगमक्रमेण ॥ यद्वामयाकुकृतमल्पमिहाकृतंवा कार्यंतदत्रविदुषापरिहृत्यरागम् ॥ ८ ॥

अथकालविशेषेणकुकृताल्पकृतयोश्चपुनः करणेसतांप्रार्थनायवसंततिलकेनाह ॥ ग्रंथस्येति। अस्यग्रंथस्ययत्प्रचरतोविचरमाणस्ययद्विनाशमेतियाति लेख्याल्लेखकदोषात् तत् बहुश्रुतमुखाधिगमक्रमेण बहुश्रुतानांपंडितानां मुखादधिगम्यज्ञात्वाक्रमेणपरिपाट्या विदुषापंडितेनरागंमात्सर्यमपहृत्याविहायकर्तव्यम् । तेचशास्त्रार्थापेक्षयासंस्कारेणसमर्थाः । यद्वा । मयाकुकृतंकुत्सितंकृतम् । तथाल्पमपरिपूर्णंतद्विचार्यविचारेणकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ८ ॥

आदित्यदासतनयस्तदवाप्तबोधः कापित्थकेसवितृलब्धवरप्रसादः ॥ आवंतिकोमुनिमतान्यवलोक्यसम्यग्घोरांवराहमिहिरोरुचिरांचकार ॥ ९ ॥

तत्रादित्यदासाख्यस्यपितुर्नाम कापित्थाख्येग्रामेवरदनामादित्यदासाच्चविज्ञानागमं स्वनिवासमुज्जयिन्यांचनामहोराशास्त्रनामच वसंततिलकेनाह ॥ आदित्यदासेति । आदित्यदासाख्योब्राह्मणः तस्यतनयः पुत्रः तस्मादेव पितुरादित्यदासादवाप्तः बोधः ज्ञानंयेन । कापित्थाख्येग्रामेयोसौभगवान्सवितासूर्यस्तस्माल्लब्धः प्राप्तोवरः प्रसादो येन । आवंतिकः आवंतकेदेशेउज्जयिन्यां वास्तव्यः । कोसौवराहमिहिरःअयंमुनिमतानिऋषिप्रणीतानिशास्त्राण्यवलोक्यविचार्यसम्यग्यथावस्तुकृत्वाहोरांजातकशास्त्ररुचिरांशोभनांसुगमांचकारकृतवानिति ॥ ९ ॥

दिनकरमुनिगुरुचरणप्रणिपातकृतप्रसादमतिनेदम् ॥ शास्त्रमुपसंगृहीतंनमोस्तुपूर्वप्रणेतृभ्यः ॥ १० ॥

इतिबृहज्जातके उपसंहाराध्यायः ॥ २८ ॥

अथसतांप्रणामपूर्वकाणि शास्त्राणिप्रणामांतानिकृतवाततः शास्त्रावसानेपूर्वप्रणेतॄणांनमस्कारमार्थयाह ॥ दिनकरेति । दिनकरोर्कस्तदादिकाः सर्वएवग्रहाः मुनयो वसिष्ठाद्याः गुरुरादित्यदासः तेषांचरणप्रणिपातेनपादनमस्कारकरणेनकृतोयः प्रसादोनुकंपातेनानुनयेन मतिर्बुद्धिर्यस्य तेनदिनकरमुनिगुरुचरणप्रणिपातकृतप्रसादमतिना मयेदं शास्त्रमुपसंगृहीतं स्वीकृतमस्ति । तस्मात्पूर्वप्रणेतृभ्यः पूर्वशास्त्रकारेभ्योनमोस्तुनमस्करणेनयः कृतप्रसादः नमइति भद्रम् ॥ १० ॥

इति श्रीभट्टोत्पलविरचितायांबृहज्जातकविवृतौउपसंहाराध्यायोष्टाविंशः ॥ २८ ॥

वराहमिहिराचार्यकृतेहोरामहोदधौ । अर्थिनामुत्पलश्चक्रे ऽर्थाप्तयेविवृतिप्लवम् ॥ १ ॥ चिंतामणिरितिख्याताटीकाशास्त्रज्ञवल्लभा । सप्तसार्द्धसहस्राणि ७५०० मानमस्यामनुष्टुभाम् ॥ २ ॥ प्रीतिंदौष्टचंपरित्यज्यटीकांसम्यग्विचार्यच । उपयोग्यत्रशास्त्रेचेत्संग्राह्यानोपरोधतः ॥ ३ ॥ व्याख्येयंयन्मयात्यक्तंयच्चयुक्तिविवर्जितम् । भ्रांत्याविलिखितंयच्चतत्सर्वंस्फुटतांनयेत् ॥ ४ ॥ चैत्रमासस्यपंचम्यांसितायांगुरुवासरे । वस्वष्टाष्टमितेशाके ८८८ कृतेयंविवृतिर्मया ॥ ५ ॥ विधायटीकांशास्त्रेस्मिन्यत्किंचित्पुण्यमार्जितम् । तेननिर्मत्सरीभूयात्सौजन्यालंकृतोजनः ॥ ६ ॥ दीर्घस्वरोष्ठ्यादिविधेयतांसाहाष्टादशेव्यंजनसप्तकेन । स्वार्थंचवेद्यांसमवस्थितेन भाष्योत्पलेचैवालिखापितस्तु ॥ ७ ॥

॥ इतिश्रीभट्टोत्पलकृताबृहज्जातकविवृतिः सम्पूर्णा ॥

पुस्तकमिलनेका ठिकाना-

खेमराज श्रीकृष्णदास,

"श्रीवेङ्कटेश्वर" (स्टीम्) यन्त्रालय-मुंबई.

